

Universiteit Gent
Faculteit Wetenschappen
Vakgroep Geografie
2001

De noodzaak aan exogeen opgelegde
economisch-geografische principes bij het
professionaliseren van het door endogene
factoren ontstane wereldsportstelsel

Gevalstudie:
Het lokalisatievraagstuk van het topvoetbal
in België

Dejonghe Trudo

Proefschrift ingediend tot
het bekomen van de graad
van Doctor in de geografie

Promotor
Prof. Dr. Piet Saey

Voorwoord

Voor de totstandkoming van dit proefschrift wil ik graag een dankwoord richten tot degenen die de voltooiing van dit werk mogelijk maakten.

In de eerste plaats dank ik Prof. Dr. Piet Saey, mijn promotor, onder wiens leiding dit werk tot stand kwam en die mij hielp bij de sturing en afbakening van mijn studiedomein.

Mijn dank gaat ook uit naar Prof. Dr. Em. W. Vlassenbroeck die samen met Prof. Dr. P. Saey mij de kans gaf om terug in de academische wereld te komen.

Mijn bijzondere dank gaat uit naar mijn vrouw Ann die mij uren “onbereikbaar” achter de computer zag zitten, mij op tijd en stond te eten en te drinken gaf, en mij hielp bij de opmaak van deze thesis en het bestrijden van de nukkige Microsoftprogramma's.

Dank aan Prof. Dr. Philippe De Maeyer en Trees Ongena die hielpen bij het creëren van de kaarten.

Dank aan Fil voor het “transformeren” en inbrengen van de figuren en aan Wim en Luc voor het “vernederlandiseren” van de tekst.

Mijn bijzondere dank gaat ook uit naar Hans Vandeweghe en Jan Hauspie die mij hielpen aan de betere sportjournalistieke artikels en die een deel van deze studie reeds in de mediabelangstelling brachten.

Ook dank aan de diverse clubs die door het vrijgeven van hun abonnementslijsten deze studie mogelijk maakten.

Laatst maar niet in het minst, wil ik een woord van dank richten tot mijn zonen Arno en Ferre die de computer steeds “bezet” en hun vader “onbereikbaar” zagen en zo hun Age of Empires of FIFA 99 niet konden spelen. Maar deze tijden zijn nu voorbij.

Lejeune

A.Inhoud

Deel 1

1. Sport als studieobject	2
1.1. Het begrip "sport"	
1.2. Het woord sport in de taal	5
2. De evolutie van traditionele naar moderne sporten	6
2.1. De traditionele spelen	
2.2. Traditionele spel/sport – recreatiesporten - moderne sporten	7
2.3. Sport in deze studie	13

Deel 2

I Probleemstelling

1. Sport als wetenschappelijk studieonderwerp	16
1.1. Inleidende beschouwingen	
1.2. Sport in de wetenschappelijke literatuur: aanvaarding of negatie	18
2. De probleemstelling	22
2.1. Het wereldsportstelsel	
2.2. Voetbal als gevalstudie	25
3. De opbouw van deze verhandeling	26

II Literatuurstudie

1. Sportgeografie	31
1.1. De plaatsing van sport in de geografie	
1.2. Het ontstaan van de sportgeografie	35
1.3. De recente evolutie	40
1.3.1. De Angelsaksische wereld	41
1.3.2. Continentaal Europa	47

Deel 3

I De innovatie: moderne sport 52

1. Ontstaan van moderne sport	52
1.1. Inleiding	
1.2. De socio- economische factoren	54
2. Engeland als bakermat van het versportingsproces: de sociogenesis	55
2.1. Inleidende vraagstelling	
2.2. De interne machtsverhoudingen in VK en Frankrijk/Duitsland	56

2.3. Het versportingsproces in Engeland	57
2.3.1. De 17 ^{de} –18 ^{de} eeuw	
2.3.2. De 19 ^{de} eeuw	59
2.4. De internationalisering van de moderne sporten	65
II De ruimtelijke verspreiding van de moderne sport	69
1. Inleiding	69
2. Diffusie als oorzaak van de internationalisering	70
2.1. Diffusie: theoretische omkadering	
2.1.1. Definiëring	
2.1.2. Ruimtelijke diffusie	74
2.2. Sport en diffusie	77
2.2.1. Sport als innovatiediffusie	
2.2.2. Mondiale sporten – regionale sporten	81
<u>2.2.3.</u> De diffusie van sport: exemplarische benadering	82
2.2.4. De innovatoren	83
2.2.4.1. Het VK als oorsprongsgebied	
2.2.4.2. De VS als oorsprongsgebied	88
2.2.4.3. De Duitse sport turnen	93
2.2.4.4. De Franse sport wielrennen	95
2.2.5. De Olympische Spelen	99
3. Nationalisme en sport	104
3.1. De moderne staat en nationalisme	
3.1.1. Culturele en nationale identiteiten	
3.1.2. De natie en de natie-staat	106
3.1.3. Nationalisme	108
3.1.4. Regionalisme en lokalisme	111
3.1.5. Cultureel nationalisme/regionalisme/lokalisme	112
3.2. Sport als expressie van culturele identiteiten	113
3.3. De relatie sport-nationalisme	114
3.4. Sportief nationalisme	118
3.4.1. Het USSR-model en zijn satellietstaten	
3.4.2. VS en sportief nationalisme	121
3.4.3. Japan en sportief nationalisme	
3.4.4. Het Latijns-Amerikaanse sportief nationalisme	122
3.4.5. De functie van sportief nationalisme in Afrika	124
3.5. Sport en regionalisme/lokalisme	125
3.5.1. Sportief regionalisme/nationalisme in het VK	126
3.5.2. Lokalisme en gemeenschap	129
3.6. Nationalisme en het wereldsportstelsel	130

4.	Sport als afhankelijkheids- en hegemonische structuur	132
4.1.	De hegemonische wereldstructuur	
4.2.	De hegemonische strijd in de 19 ^e - 20 ^e eeuw	135
4.3.	Hegemonie en moderniteit	139
4.4.	De 19 ^e eeuwse Europese hegemonische sportstructuur	140
4.5.	De diverse sportmodellen	144
4.5.1.	Het Brits hegemonisch sportmodel	
4.5.1.1.	Britse moderne sporten in Europa	145
4.5.1.2.	Britse moderne sporten in de rest van de wereld	
4.5.2.	Het Centraal-continentaal sportmodel	149
4.6.	De niet-Europese hegemonische reacties	154
4.6.1.	Het Amerikaans particularistisch modifierend sportmodel	
4.6.1.1.	Het model	
4.6.1.2.	De gemodificeerde Amerikaanse sporten	
4.6.1.3.	De nieuwe Amerikaanse sporten	156
4.6.1.4.	De VS Sporthegemonie	157
4.6.2.	Canadees sportmodel	158
4.7.	Het Japans model: Modificatie en nationalisme	
III	Het huidig wereldsportstelsel	160
1.	Mondialisatie en moderne sport	
1.1.	Westerse dominantie en de homogene "global structure"	
1.1.1.	Mondialisatie als homogeniserende factor	
1.1.2.	Sport een homogeniserende mondiale cultuur	166
1.2.	Mondialisatie en HETEROGENITEIT	168
1.2.1.	Mondialisatie als heterogenisatie stimulerende factor	
1.2.2.	Sport en heterogeniteit	171
2.	Het huidig wereldsportstelsel	174
IV	Voetbal in dit historisch kader	179
1.	Inleidende begrippen	
2.	Ontstaan van de voetbalsporten	183
2.1.	De pre-industriële varianten	
2.1.1.	De varianten uit de Oudheid	
2.1.2.	De Europese pre-industriële voetbalspelen	186
2.2.	Het ontstaan van de moderne voetbalsporten	188
2.2.1.	De eerste codificatie	
2.2.2.	Het oprichten van Football Association, "voetbal"	190
2.3.	De Rugby Football Union "rugby" en Rugby League	195
2.4.	De dieptediffusie van voetbal en rugby in de perifere regio's van het Verenigd Koninkrijk	197

3.	De Engelse voetbalsporten: internationale en ruimtelijke diffusie	200
3.1.	De ruimtelijke verspreiding van voetbal	202
3.1.1.	De dragers van de diffusie	
3.1.2.	Voetbal in continentaal Europa	204
3.1.3.	Voetbal in Latijns Amerika	210
3.1.4.	Voetbal in Afrika	213
3.1.5.	Voetbal in Azië	215
3.1.6.	Voetbal in Oceanië	217
3.2.	De internationale organisatie	218
3.2.1.	De International Football Association Board (IB)	
3.2.2.	De Fédération Internationale de Football Associations (FIFA)	
4.	De ruimtelijke spreiding van rugby	226
4.1.	Rugby in continentaal Europa	228
4.2.	"Football" en "White dominions"	229
4.2.1.	De adoptiezones in de "White Dominions"	230
4.2.2.	De adoptie en modificatiemix in Australië: rugby versus Australian Football	231
4.3.	De Zuid Pacific	232
5.	De Noord-Amerikaanse modificaties	233
5.1.	American football	
5.2.	Canadian football	235
6.	De traditionele "football" sport: Gaelic Football	236
7.	De hedendaagse verspreiding van de voetbalsporten	237

Deel 4

1.	De dieptediffusie van het voetbal in België	241
1.1.	Verantwoording	
1.2.	De introductie van voetbal in België	
1.3.	De diffusie	242
1.3.1.	De logistiek diffusiecurve	
1.3.2.	De ruimtelijke diffusie	244
2.	De correlatie voetbal-stedelijke structuur	254
2.1.	De economisch-geografische terminologie	
2.1.1.	Reikwijdte-drempelwaarde-hiërarchisch marginaal goed	
2.1.2.	Lösch maxime-Hotelling maxime	256
2.1.3.	Centraliteit, nodaliteit en lokale consumptie	257
2.2.	Sport en stedelijke structuur	258
2.2.1.	Indeling van sportieve centra	
2.2.2.	Onderscheid bevolkingsgrootte-stedelijke hiërarchie: argumentatie	
2.2.3.	Bevolkingsgrootte-voetbalniveau	260
2.2.3.1.	Empirisch onderzoek voor de Europese voetbaltoplanden	
2.2.3.2.	België	272
2.2.3.3.	Gemiddeld inwonersaantal per voetbalniveau	273

2.2.3.4.	Confrontatie voetbalniveau-inwonersaantal	277
2.2.4.	Stedenhiërarchie en voetbalniveau in België	279
2.2.4.1.	Theoretische omkadering	
2.2.4.2.	De stedelijke hiërarchie: empirische bepaling	280
2.2.4.3.	Voetbalniveau-stedelijke hiërarchie	282
2.2.4.4.	Besluit	287

Deel 5

I Topvoetbal als economische sector 289

1.	Sport als onderdeel van de dienstensector	
1.1.	De "dienst" sport	
1.2.	Het lokaliseren van sport binnen de dienstensector	291
1.2.1.	Persoonsgerelateerd en economische functie	
1.2.2.	Finale niet duurzame consumentendienst	292
2.	Voetbal als economisch product	293
2.1.	Inleidende beschouwingen	
2.2.	Sportcompetitie als economisch product	294
2.3.	De marktvorm van het product "topvoetbal"	296
3.	Het cumulatief causatieprincipe in het voetbal	300
3.1.	Vraagstelling	
3.2.	Literatuurstudie	302
3.3.	Verfijning van de techniek van Baetens	303
3.4.	De invloed van de begroting op het voetbalsucces	304
3.5.	Toeschouwersaantal	305
4.	De ruimtelijke verschuiving van het voetbalsucces	306
4.1.	Empirisch onderzoek	307
4.2.	België	309

II De locatie van het topvoetbal in België

1.	De dienst "topvoetbal"	318
2.	Het lokalisatiemodel	322
2.1.	Doelstelling	
2.2.	Het mathematisch theoretisch circulair impactmodel	323
2.2.1.	De nodaliteitsvergelijking	
2.2.2.	De isotrope ruimte	326
2.2.3.	De gebruikte data	327
2.3.	Het mathematisch circulair impactmodel: empirisch	329
2.3.1.	De zonewaarden	
2.3.2.	De nodaliteitsvergelijkingen	331
2.3.3.	Besluit	334

2.4.	De globale relatieve consumptie	334
2.4.1.	Algemeen	
2.4.2.	Analyse van de relatieve consumptie-indexen	335
2.4.3.	De ruimtelijke verspreiding van de relatieve consumptie	336
2.4.4.	Analyse van het kaartbeeld	337
2.5.	Invloedssferen van de topclubs	341
2.5.1.	Theoretische omkadering	
2.5.2.	De theoretische circulaire invloedssfeer	343
2.5.3.	Empirisch bepaalde invloedssferen	346
2.5.3.1.	De zonale opdeling van het geografisch bedieningsgebied	
2.5.3.2.	Macroanalyse van de 1 ^e klasse 1997-98	349
2.5.3.3.	De analyse van de topclubs	352
3.	De endogene evolutie van het topvoetbal	381
3.1.	Het seizoen 1998-99	
3.1.1.	Het theoretisch marktareaal	
3.1.2.	De empirisch bepaalde invloedssferen	383
3.1.3.	Het empirisch marktareaal: seizoen 1998-99	387
3.2.	Het seizoen 1999-2000	390
3.2.1.	Het theoretisch marktareaal	
3.2.2.	De empirisch bepaalde invloedssferen	392
3.2.3.	Het empirisch marktareaal: seizoen 1999-2000	397
3.3.	Het seizoen 2000-2001	399
3.3.1.	Het theoretisch marktareaal	
3.3.2.	De empirisch bepaalde invloedssferen	401
3.3.3.	Het empirisch marktareaal: seizoen 2000-2001	403
3.4.	Besluit	406
III	De exogene herstructurering van het topvoetbal	407
1.	De weerstand ten opzichte van economische wetmatigheden	407
1.1.	Inleidende beschouwingen	
1.2.	Topofilie en lokalisme	408
1.3.	Historische cultuur versus economisch dirigisme	410
2.	Het Belgisch topvoetbal: de toekomst	411
2.1.	Algemeen	
2.2.	Problematiek van het Belgisch voetbal	412
2.3.	Potentiële oplossingen	415
2.4.	Lokalisatieplanning van het professioneel sportbestel in de VS	419
3.	De "theoretische" herinrichting van het Belgisch voetbal	420
3.1.	Noodzaak of niet?	
3.2.	Herschikking van de marktvorm topvoetbal	421
3.2.1.	Verantwoording werkwijze	
3.2.2.	Werkwijze	422

3.3.	Locatie-allocatiemodellen	423
3.3.1.	Algemeen	
3.3.2.	Bedekkingsmodellen	425
3.4.	Locatie-allocatiemodel van het topvoetbal	429
3.4.1.	Verantwoording	
3.4.2.	Het theoretisch locatie- allocatiemodel	
3.4.3.	Het empirisch locatie-allocatiemodel	431
3.4.4.	Het theoretisch locatie-allocatiemodel:resultaten	433
3.4.4.1.	Nieuwe clubs	
3.4.4.2.	Fusie en relocatie van clubs	437
3.4.5.	De empirische uitwerking van het model	441
3.4.5.1.	Het Waasland	442
3.4.5.2.	Aalst	449
3.4.5.3.	Metropool Antwerpen	450
3.4.5.4.	Lierse-Mechelen	451
3.4.5.5.	FC(Antwerpse) Kempen	457
3.4.5.6.	La Louvière/Bergen	466
3.4.5.7.	FC Haspengouw of FC Leuven	470
3.4.5.8.	Exc Moeskroen/Zuidwest West-Vlaanderen	479
3.4.5.9.	Andere locaties	487
3.5.	Besluit	491

Deel 6:

Besluit	499
---------	-----

Deel 1

Het begrip sport

" Een partijtje voetbal begint met het plaatsen van een bal met doorsnede 25 cm op een andere bal met doorsnede 12742 km. De kunst bestaat er dan in met zijn voeten de kleinste te raken en de grootste te laten voor wat hij is"

(Dejonghe T. 1988)

“Ce que nous appelons jeu et que nous distinguons actuellement avec tant de soins du travail...fut, après la nourriture, la forme la plus ancienne de l'activité des hommes. Il se produit chez eux comme une sorte de rythme entre la vie pratique et la vie de l'imagination que donne le jeu, et cette dernière existence semble souvent plus réelle parce qu'on y jette toute sa force avec le plus d'intensité. Ce n'est pas la simple récréation comme le pratiquent les gens aisés. C'est la réalisation même d'enfance et de jeunesse” (Réclus E.,1876, Géographie Universelle)

1. Sport als studieobject

1.1. Het begrip “sport”

“England was the cradle and loving mother of sport...It appears that English technical terms referring to this field might become the common possession of all nations in the same way as Italians technical terms in the field of music.” (Elias N.,1986:126)

De term sport staat voor een brede waaier aan activiteiten waarbij een opdeling van de diverse als “sport” gedefinieerde en gekende uitingen een probleem kan vormen. De vraagstelling “Wat is sport?” beantwoorden is, zoals blijkt uit onderstaande omschrijvingen, moeilijk.

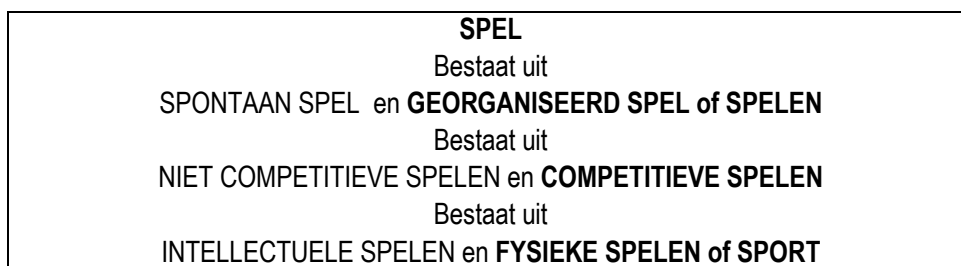
Oorspronkelijk was het woord “sport” geassocieerd met de aristocratische vrijetijdsbestedingen paardrijden, doden of aanvallen van dieren, jagen, schieten en schermen. (Stokvis R.,1979:1; Hobsbawm E.,1987)

In de 19de eeuw en begin 20ste eeuw werd de term “sport” niet meer gebruikt als het ging om jagen en dodende types van activiteiten. Daardoor werden o.a. stieren-gevechten in Spanje en vossenjacht in het Verenigd Koninkrijk niet meer als sport gecatalogeerd.

De Amerikaan Guttmann(1978) omschreef sport als “speelse fysieke activiteiten”. Speels impliceerde dat de wedstrijden niet gericht zijn op het bereiken van een bepaald nut en dat naast de fysieke inspanningen intellectuele bekwaamheid nodig was. Professionalisme werd als niet speels beschouwd en door Guttmann ondergebracht in de beroepswereld. Deze definitie leidt tot een dubieuze redenering; schaken, dammen en bridge worden door het niet aanwezig zijn van fysieke inspanningen niet als sport geselecteerd maar zijn door de aanwezigheid van een hoge mate aan geestelijke inspanning wel degelijk te selecteren als sportvormen. In de definiëring ontbreekt een omschrijving van het begrip “nut” en “beroepssport”. De term nut wordt niet gespecificeerd en beroepssport omvat enkel de atleten zelf en niet de afgeleide beroepen zoals trainer, verzorgers,....

Baker(1982) definieerde sport als alle fysieke activiteiten en spelen die in wedstrijd-vorm plaatsvinden. Deze versie sluit alle recreatieve vormen uit.

Guttman(1988) onderscheidde in een latere fase spel, spelen, competitieve spelen en sporten. Hij gebruikte hiervoor een logisch deductief organigram waarbij de oorsprong bij het spel gesitueerd is.

Figuur 1: Logische deductie van spel naar sport (Guttman A., 1988:2)

Sport wordt op deze wijze gedetecteerd en onderscheiden van alle andere activiteiten die we als vrijetijdsbesteding en recreatie kunnen beschouwen. De kritiek op deze indeling kan slaan op het feit dat bij Guttman alle sport competitief moet zijn en activiteiten zoals jogging, fietsen, wandelen en zwemmen bij de recreatie ondergebracht worden. Recreatie kan op deze wijze gedefinieerd worden als een niet op prestatie gerichte lichamelijke activiteit die beoefend wordt buiten elk competitief verband en waarbij sociaal contact een belangrijke rol speelt.

De Nederlandse socioloog Stokvis(1989) spreekt van de “sportwereld” en hij definieert dit als:

“alle individuen, groepen en organisaties die betrokken zijn bij sportactiviteiten. De grenzen tussen de sportwereld en het overige maatschappelijke leven zijn vaag en veranderlijk. Het lijkt daarbij dat die grenzen daarbij de laatste eeuw steeds onduidelijker worden”(Stokvis R., 1989:6-7)

Arbena(1988b) zag deze problematiek in en stelde dat het adequaat definiëren van het begrip “sport” moeilijk was. De diffuse zone situeerde zich volgens hem bij vrijetijdsbestedingen zoals schaken en stierengevechten die hij niet kon catalogeren. (Arbena J., 1988b:2)

Levine(1988) maakte een onderscheid tussen spelen, spellen en sport:

- **spelen**: een vrijwillige spontane activiteit met weinig reglementen en een vlucht uit de realiteit

- **spellen:** competitie, ervaring en behendigheid is nodig en gestandaardiseerde regels zijn aanwezig. De factor geluk is aanwezig en tussen de diverse spellen door is er weinig continuïteit
- **sport:** vertegenwoordigt een Darwinistische evolutie in de richting van een competitie, hoog niveau van trainen en vaardigheid en wordt gewaardeerd door de participant en de toeschouwer, de atleten kunnen via deze weg hun inkomen verhogen, sociale status krijgen en opwaartse sociale mobiliteit verwerven

De Engelse sportgeograaf Bale definieert sport als:

“the kind of things that sports writers record on the sports pages of the newspapers” (Bale J., 1994:5)

Deze algemene weinigzeggende definitie is wetenschappelijk onverantwoord en zwak onderbouwd en kan in deze studie niet gebruikt worden. Deze definitie maakt geen onderscheid tussen de diverse sportvormen en vermengt recreatieve met competitieve en traditionele met moderne sporten. Toch maakt hij een onderscheid tussen de diverse ontspanningsvormen:

“Recreation can be regarded as any free-time activity which is pursued voluntarily for intrinsic rewards. Games are goal-directed activities which have rules which limit the permissible means of winning. ... All sports are games but their additional characteristic is that they exhibit physical prowess and skill” (Bale J., 1989:7-8)

Het nadrukkelijk onderscheid tussen sport en spel is het fysieke aspect waardoor een interrelatie met recreatieve massadeelnemingssporten ontstaat. Bij spelen en sport komt onvermijdelijk het competitieve element naar boven, maar in het overgrote deel van de spelen is het recreatieve element primordiaal.

Sport differentieert zich volgens Bale van spelen en recreatie door:

- haar fysiek karakter
- haar competitief karakter
- haar ruimtelijk gedefinieerde context

maar hij besluit:

“The gamut of sporting activities is extremely wide ...To expect to find deep structural similarities in these might be unreasonable” (Bale J., 1989:9)

Het Europese sportcharter adopteerde in 1992 de definitie:

“Sport means all forms of physical activity which, through casual or organised participation, aim at expressing or improving physical fitness and mental well-being, forming social relationships or obtaining results in competition at all level” (Gratton C. & Taylor P.,2000:7)

waarbij terug de vraag gesteld werd door Gratton & Taylor hoe ze een onderscheid konden maken tussen “active sport and more general leisure and recreation activities.”(Gratton C. & Taylor P.,2000:7)

1.2. Het woord sport in de taal

“ ‘Sport’ is as untranslatable as ‘gentleman’ ” (Elias N. & Dunning E.,1986:127)

De Engelse manier van vrijetijdsbesteding, “sport” genoemd, zette een patroon voor een wereldwijde vrijetijdsbesteding. Het woord sport verving de Franse term “desporter”, die in het oud-Frans s’ébattre, zich ontspannen, betekende. In de 16de eeuw werd het woord “desporter” synoniem van zich amuseren. Het is in het 16de-eeuwse Engeland dat het getransformeerd werd in “disport” en in de 18de eeuw kreeg het woord “sport” zijn specifieke moderne betekenis. Gaandeweg werd de betekenis verruimd en deed het element competitie zijn intrede.(Augustin J.,1995:11; Maquire J.,1999:79; Dunning E.,1999:76) De term werd als het ware geïnternationaliseerd. In het Spaans spreekt men van “deporte”, in het Turks van “spor”, in het Nederlands, Afrikaans en in het Russisch van “sport” en zelfs in het Duits wordt de term “Sport” gebruikt.

De taal die in sporten gebruikt wordt kan als een sleutel tot zijn culturele geschiedenis worden beschouwd.

“ The people of the world have borrowed these and other sports terms from the English languages because modern sport are to large degree a British invention”(Guttmann A.,1994:1-2)

Deze bewering is partieel misleidend omdat de taal in de VS, een secundaire bakermat van moderne sporten(volleybal, basketbal, baseball,...), eveneens Engels is. Toch kan het Engels volgens Maquire(1999) als de *lingua franca* van de moderne sport beschouwd worden.

In het Engels wordt sport omschreven als

“physical activities that needs strenght or skill, is usually competitive, and is played according to a set of rules” (Longman,1993:1281)

In het Nederlands:

“geheel van oefeningen en ontspanning, met name in de open lucht, die vaardigheid en kracht vordert en bevordert, zoals roeien, fietsen, zwemmen, schaatsenrijden, worstelen, voetballen enz..., veelal rekent men ook dammen en schaken tot de sport; - als maatschappelijk verschijnsel thans vooral verbonden met het wedstrijd- of competitie-element” (Van Dale, 1989: 2689)

In het Frans wordt het woord “sport” vanuit het Engels in de 19de eeuw geïntroduceerd:

“Sport: Mot Anglais employé pour désigner tout exercice de plein air, tel que courses de chevaux, cannotage, chasse à courre, pêche, tir à l'arc, gymnastique, escrime” (Augustin J-P., 1995:11)

In bepaalde sporttakken kan op deze wijze het oorsprongsgebied van de moderne versie gesitueerd worden. Wielrennen met het Frans (vitesse, peleton, sprinten, demarrerren,...) en judo met het Japans als voertaal (sensei, tatami, obi...) zijn hier schoolvoorbeelden van.

2. De evolutie van traditionele naar moderne sporten

“ De moderne prestatie-georiënteerde sporten zijn een product van de moderne tijden of een paradigma van moderniteit” (Bale J., 1999a:46)

2.1. De traditionele spelen

“ Traditional games are associated with weakly centralised societies, where most of the power lies within the community itself.” (Arnaud P., 1998a:15)

In de Middeleeuwen bestonden 4 sporttypes: (Dunning E., 1999:49)

- toernooien
- jacht en andere activiteiten waarbij dieren gebrutaliseerd werden
- boogschietwedstrijden
- volksspelen

De sporten waren klassespecifiek, toernooien en jacht waren het privilege van ridders en landedellieden, boogschieten werd door de stedelijke middenstand beoefend en volksspelen en dierenbrutaliteiten door het gewone volk.

De traditionele elitaire spelen waren universeel meestal gerelateerd aan het aanleren van essentiële vaardigheden voor jacht, transport en oorlog. Ze waren plaatsgebonden met rudimentaire regels en zeer gewelddadig. De spelen hadden een opvoedende factor en werden positief benaderd als een evolutie naar volwassenheid. De inheemse traditionele volksspelen vertoonden een grote regionale differentiatie in de rurale maatschappijen. Ze waren gebaseerd op lokale omgeving, feestdagen en tradities waarbij de impact van de sacrale factor in de tijd afnam. Hoge mate van participatie, gebruikt op feestdagen en op een grote speelruimte waren typische kenmerken van de vrijetijdsbestedingen in een rurale maatschappij. (Baker W.,1982:1-13; Allison L.,1990b:10)

Het voorbeeld dat Gillmeister bestudeerde kan als een typische expressie van dit fenomeen beschouwd worden. Hij bestudeerde het fenomeen "kaatsen" en concludeerde dat deze preindustriële sportvorm ontstond in Picardië als "cache" en zich naar België, Nederland en Engeland verspreidde en daar endogeen gemodificeerd werd. In deze landen werd het respectievelijk kaatsen, kaetsspel en cat's pellet. (Gillmeister H.,1981)

2.2. Traditionele spel/sport – recreatiesporten - moderne sporten.

"**Modern** is the word we use to describe the nature of such a transformed society; it encompassed the cultural changes that necessarily accompany the constitution of political economic structures" (Taylor P.,1996:4)

Modern in bovenstaand citaat staat in contrast met traditioneel en wordt op een analoge wijze gebruikt bij het indelen van de diverse sportieve activiteiten.

Het opkomen van de moderne sporten met nationale en internationale administratieve omkadering resulteerde in een dalende populariteit van de lokale traditionele spelen-sporten. Het onderscheid tussen moderne sporten en de oude of traditionele sporten werd door diverse auteurs bestudeerd.

Augustin vond het streven naar records, interesse voor snelheid en de obsessie van het meten de karakteristieke elementen die moderne sport van de traditionele onderscheiden. (Augustin J.,1995:11)

Bale (1994) stelde dat recreatie en sport verschillend, maar niet mutueel exclusief zijn. Recreatie kan sportachtige eigenschappen bezitten en vice versa, maar de sterk prestatiegerichte sporten evolueren veelal, maar niet noodzakelijk, naar professionaliteit. De traditionele spelen vonden plaats in een wereld van ongestandaardiseerde terreinen met vage en onprecieze ruimtelijke begrenzingen en ze hadden geen tijd-ruimte limieten. Dunning & Sheard(1979) en Eichberg(1998) identificeerden een aantal typische differentiërende karakteristieken tussen Europese traditionele spelen en moderne sporten.

Traditionele spelen	Moderne sport
Diffuse, informele organisatie geworteld in de lokale sociale structuren	Specifieke formele organisatie, geïnstitutionaliseerd, gedifferentieerd op lokaal, regionaal, nationaal en internationaal niveau
Beoefend tijdens repetitieve festiviteiten	Losgekoppeld van festiviteiten en gesubstitueerd door andere tijdsdichotomie: Vrijetijd/arbeid
Eenvoudige en ongeschreven reglementen gelegitimeerd door tradities. De reglementen zijn zelf-determinant	Geschreven reglementen, pragmatisch uitgewerkt en gelegitimeerd op rationele-hiërarchische bureaucratische wijze
Variërend spelpatroon; veranderingen in de tijd; element plezier, muziek en rituele spiritualiteit aanwezig	Veranderingen worden institutioneel bepaald door de rationele bureaucratie. Plezier en muzikaal elementen verdwijnen gedeeltelijk
Regionale variantie in reglementen, grootte en vorm van bal, speelveld,...	Nationaal en internationaal gestandaardiseerde reglementen
Geen ruimtelijke begrenzing van het speelveld, tijdsduur en aantal deelnemers en niet noodzakelijk evenveel deelnemers in beide ploegen	Alles gelimiteerd via reglementen, het aantal deelnemers van beide ploegen is gelijk
Sterke invloed van natuurlijke en sociale verschillen in het spelpatroon (kerkplein, marktplein, heuvels, vlakke,...)	Minimalisatie van de verschillen in de ruimtelijke omgeving door de reglementen. De sportruimte geraakt geïsoleerd van de alledaagse omgeving.
Lage rol (arbeidsverdeling) en structurele differentiatie tussen de spelers. Beide seksen en alle leeftijden kunnen deelnemen	Grote rol structurele differentiatie, specialisatie. Opdeling man/vrouw en leeftijdscategorieën
Geen onderscheid tussen spelers en toeschouwers	Sterk onderscheid tussen spelers en toeschouwers
Informele sociale controle door de spelers zelf binnenin de context van het spel	Formele sociale controle door de bureaucratische instituties officieel aangestelde personen die de spelers kunnen straffen
Hoog niveau van getolereerd fysiek geweld en emotionele spontaniteit	Laag niveau van getolereerd fysiek geweld, hoge controle op de emoties
Gegenereerd in een open en spontane vorm van "battle excitement"	Gegenereerd in een meer gecontroleerde en gesublimeerde vorm van "battle excitement"
Nadruk op fysieke kracht; "de sterke man"	Nadruk op vaardigheid en fysieke kracht, productie van resultaten en kwantificering van de records. Sterk prestatiegericht
Lokaliteit primeert boven nationaliteit en internationaliteit	Nationale identificatie en resultaatgericht
Sterke gemeenschapsdruk om te participeren: individuele identiteit ondergeschikt aan de groeps-identiteit. Integratie in de lokale identiteit belangrijk	Individueel gekozen als recreatie, individuele identiteit zeer belangrijk, test van de identiteit naar specifieke vaardigheden
Steunend op traditionele waarden (traditionalisme en paganisme/christendom)	"Citius, altius, fortius"-principe, olympische ideologie en rationalisme.
Lokale belangrijkheid van de wedstrijd, relatieve gelijkheid van spelvaardigheden tussen de ploegen, geen mogelijkheid voor nationale reputatie of betaling	Nationaal en internationaal belangrijker dan het lokale, opkomst van elitespelers en ploegen, mogelijkheid voor nationale en internationale reputatie, tendens naar "monetair" worden van sport

Tabel 1: Het structurele onderscheid tussen traditionele spelen en moderne sport (gebaseerd op Dunning E. & Sheard K. (1979)) (uit Augustin J-P., 1995:18); Eichberg H., 1998:143-145))

Het ontbreken van gestandaardiseerde reglementen en een bureaucratische organisatie waren de belangrijkste factoren die de internationalisering van de traditionele sporten afremden. De pre-industriële sporten vertoonden door hun geografische differentiatie een sterke vorm van lokalisme. De opkomst van prestatie-sporten wordt gerelateerd aan het wetenschappelijk-experimenteel gedrag in het moderne Westen en is een aanpassing aan de moderne “prestatie”-maatschappij. (Guttmann A., 1978:85; Stokvis R., 1979:12; Mandell R., 1984:3)

De dichotomie tussen traditionele en moderne sporten moet begrepen worden als het contrast tussen de 2 in tabel 1 weergegeven ideaaltypes waarvan geen enkele in de reële wereld gerealiseerd worden. De culturele veranderingen in de sportwereld zijn een eenrichtingsverkeer van traditioneel naar modern. Waar traditionele sporten overleven nemen ze bepaalde karakteristieken van de modern over. De religieuze significantie van het ritueel verdwijnt en het materiaal en de faciliteiten worden gerationaliseerd om de prestaties te optimaliseren. De gemoderniseerde traditionele sporten worden gebureaucratiseerd en via de media verspreid. (Guttmann A., 1994:158-160)

Volgens Bale (1994), Guttmann (1978:1988:1994), Augustin (1997) en Gratton & Taylor (2000) zijn de belangrijkste onderscheidende karakteristieken tussen een moderne sport en zijn traditionele equivalenten de aanwezigheid van volgende voorwaarden:

- **secularisme:** de moderne sporten hebben geen binding of relatie met transcendente gebieden van het sacrale;
- **egaliteit:** deelnemers zijn onderworpen aan dezelfde reglementen en theoretisch mag(kan) iedereen participeren;
- **bureaucratisering:** lokale, regionale, nationale en internationale elkaar overkoepelende organen die de competities organiseren op ieder niveau en toezicht uitoefenen op de naleving en verandering van de reglementen;
- **specialisatie:** evolutie van een oorspronkelijk minder gedifferentieerd spel naar een gespecialiseerd rolpatroon en speelposities;
- **rationalisatie:** de reglementen worden aangepast, atleten trainen wetenschappelijk en het materiaal wordt technisch geavanceerd. In deze context kunnen we het fenomeen professionalisme inpassen;
- **kwantificering:** statistieken, rangschikkingen en tabellen worden geïntroduceerd;
- **obsessie van records:** streven naar het principe van citius, altius, fortius.

Deze assumpties zijn het eindresultaat van een evolutieproces waarbij de lokale traditionele vrijetijdsbestedingen geleidelijk aan getransformeerd werden naar de huidige moderne internationale sporten. Het is de combinatie van deze karakteristieken die de moderne sporten onderscheiden van de traditionele. Ze stellen dat sport een reflectie en ondersteuning is van de centrale assumpties van het industrieel kapitalisme. Het idee van sportrecords is de talisman van moderne sport, ze zijn de appreciëring van meetbare verwezenlijkingen. De precieze bepaling van tijd en ruimte zijn een noodzakelijk gegeven voor deze metingen en zijn tevens de precondities van de industriële productie. Een andere preconditione is volgens Mandell de gelijkheid van opportuniteit en democratie bij de prestatiesporten waardoor iedereen met talent kan deelnemen. (Mandell R.,1984) Deze laatste stelling wordt ontkracht door de aanwezigheid van massale migratie van talentvolle atleten die hun sportieve talenten, door een gebrek aan accommodaties en begeleiding in eigen land, verder gaan ontwikkelen in Westerse landen.

De transitie van traditionele naar moderne sport voltrok zich grotendeels in de periode 1700-1900. De geografische specificiteit van de traditionele spelen verdween geleidelijk en de sporten doorliepen diverse moderniseringsfases.

Van Bottenburg vertaalde dit concept, de transformatie van sportachtige vermaken in gestandaardiseerde sporten die internationaal erkenning hadden gekregen als "sportificering". (Van Bottenburg M.,1994:14) In het kader van deze studie zullen we de term "versporting" gebruiken wat eigenlijk dezelfde betekenis heeft.

Wagners en Guttmanns modernisatiethesis stelt dat bij de intrede van industrialisatie en modernisatie er een proces van culturele diffusie ontstond waarbij de traditionele sporten geleidelijk aan gesubstitueerd werden door bestaande of getransformeerd werden in moderne sporten. (Wagner E.,1990; Guttman A.,1991)

Dit versportingsproces gebeurde in diverse transitiefases (Bale J.,1989)

- 1) traditioneel sportstadium
- 2) de vorming van clubs
- 3) het installeren van reglementen (codificeren) en oprichten van nationale bureaucratische instituties = moderne sportfase
- 4) de diffusie en de adoptie van de moderne sport in andere regio's, landen
- 5) de vorming van een internationale bureaucratie

Allisons stelde een ontwikkelingsmodel van sporten op waarbij sporten via de traditionele rurale fase evolueerden via een transitionele fase in de periode 1850-1900 naar een moderne of industriële sport. De recente nieuwe populaire sporten, die voornamelijk door een stedelijke mobiele bevolking beoefend worden, deelde hij

onder de klasse “postindustrieel of postmodern” in. (Allison J., 1990b:10) Deze indeling impliceert verkeerdelijk dat de moderne of industriële sporten, zoals hij ze noemt, ontwikkeld werden in de condities van de urbane arbeidersklasse. Deze stelling kunnen we ontkrachten door te wijzen op het feit dat de oorspronkelijke doelstellingen van de “public schoolboys” niet het creëren van massasporten was maar dat het uiteindelijk evolueren naar een massasport resulteerde in het ontstaan van professionalisering en commercialisering.

Het verschil tussen de kenmerken van de hedendaagse traditionele sporten en de moderne sporten is een weergave van oorsprong en uiteindelijk evolutionair stadium van sporten. Renson stelde dat moderne sporten een ruimtelijk macroscopisch karakter hebben en traditionele spelen een microscopische ruimtelijke impact hebben. (Renson R., 1997:47) Hij identificeerde de in tabel 2 weergegeven 3 strategieën met typische socioculturele karakteristieken voor de culturele adaptatie van de traditionele sporten aan de moderne maatschappij.

Culturele adaptie strategie	Socioculturele karakteristieken
Exteriorisatie	Mondialisatie De-differentiatie Herziening originele structuur en functies Absorptie
Mediërisatie	Glokalisatie Hybridisatie Heropleving Coöperatie
Interiorisatie	Lokalisme Differentiatie Folklorisatie Overleving Isolatie

Tabel 2: De 3 strategieën van culturele adaptatie van traditionele sporten in de moderne maatschappij (Renson R., 1997:49)

De exteriorisatiestrategie resulteerde in de versporting van de traditionele sport. De mondialiseringtendens resulteert in het ontstaan van internationale competities en overkoepelende bureaucratische instellingen die de reglementen modificeren (Olympisch comité (IOC), FIFA,...). De traditionele sporten evolueren naar een moderne sport en verliezen hun lokale differentiatie. Een duidelijk voorbeeld van deze culturele adaptatiestrategie is het in het traditionele Japan ontstane judo.

Bij interiorisatie blijft het behoud van de “eigen” reglementen als uiting van lokalisme en culturele isolatie centraal. Deze traditionele sporten blijven bewust in hun oorspronkelijke versie als lokale folklore bestaan.

Het concept van mediorientatie is een pragmatische benadering van de mondialisatietendens. De traditionele sporten behouden lokaal hun eigen variant maar tussen analoge sporten uit verschillende regio's worden, om onderling wedstrijden te kunnen betwisten, tijdelijke gemeenschappelijke reglementen opgesteld. Deze benadering van de huidige traditionele sporten kan overgezet worden op het versportingsproces van de traditionele sporten naar moderne sporten. In het traditioneel sportstadium heeft de sport de socioculturele karakteristieken van interiorisatie en ontstaan na verloop van tijd de eerste clubs. In de periode van lokale formalisering en bureaucratisering bevindt de sport zich in de mediorientatie. De clubs uit de verschillende regio's moeten bij onderlinge contacten de reglementen tijdelijk modificeren. De genationaliseerde en geïnternationaliseerde sporten die door een bureaucratische instelling worden overkoepeld zijn sporten met de socioculturele karakteristieken van de exteriorisatie.

Eichberg(1998) spreekt van de trialectische benadering van de sporten waarbij hij de hedendaagse sporten opdeelt in 3 categorieën: (Eichberg H.,1998:122-123)

- De **prestatiesporten**: gebaseerd op productie, resultaten, meten, vergelijken, standaardisering, maximalisatie, expansie en hiërarchie en dit gecombineerd met topatleten, trainers en wetenschap. De prestatiesporten worden beoefend in een gestandaardiseerde uniforme ruimte en resulteert in het ontstaan van een MONOCULTUUR
- De **fitnesssporten**: "sociale hygiëne", sport voor iedereen of welvaartsport. De gerelateerde waarden zijn gezondheid en welzijn in een psychologische en sociaal psychologische betekenis. De experts zijn de pedagogen en de fysieke leraars die streven naar een "natuurlijk leven" en wijzen van beweging en voeding opleggen. Ze komen voor in hygiënische sportruimtes, proper en klaar om te gebruiken.
- **Lichaamservaring en sociale sensualiteit**: ze vinden hun expressie in de oude vormen van populaire sporten en dansen en in de "new waves" van lichaamscultuur (bodyculture) die in de groene ruimte beoefend worden.

In Eichbergs indeling kunnen we de moderne sporten bij de prestatiesporten en de traditionele sporten/spelen als een onderdeel van de oude vormen van populaire sporten bij de lichaamservaring en sociale sensualiteit catalogeren.

2.3. Sport in deze studie

In deze studie wordt sport gelijkgesteld aan de moderne sporten zoals ze door Dunning & Sheard en Bale(1994), Guttmann(1978:1988:1994), Augustin(1997) en Gratton & Taylor(2000) worden gedefinieerd. De sporten in deze studie bevinden zich niet in de diffuse zone van het sportgebeuren en kunnen éénduidig bij de moderne sporten geplaatst worden. Het door Renson ontwikkelde schema wordt in deze studie aangehaald om de interne differentiatie van de diverse voetbalsporten te lokaliseren en te begrijpen. De gebruikte definitie in deze studie voor moderne sporten slaat bij de trialectische benadering van Eichberg allemaal op de prestatiesporten

Deel 2

Probleemstelling

Literatuurstudie

"The search for economic profit is extremely difficult within a sport which is so heavily structured by the traditions of its own past and may well be rejected by those whom the sport depends on."

(Clarke A. & Madden L.,1988:69)

“ Geography...must pay attention to the spatial arrangement of the phenomena in an area and not so much to the phenomena themselves. Spatial relations are the one that matter in geography and no others. ” (Schaefer F.,1953:228)

I Probleemstelling

1. Sport als wetenschappelijk studieonderwerp

“ It is contended, therefore, that sport, and more particularly home-based sport is a subject worthy of the geographer's attention because of its economic importance, its social implications, its ability to indicate culturale origins, its role as a guide to the influence of physical environment on man's activity, and its contribution to an understanding of urban land use” (Burley T.M.,1966:56)

1.1. Inleidende beschouwingen

Niettegenstaande bovenstaande oproep uit 1966 en het definiëren van enkele studiegebieden werd sport gedurende een lange periode door de wetenschappelijke wereld genegeerd. Momenteel heeft sport door de welvaartsstijging en de toename van de vrije tijd een belangrijke positie verworven in ons maatschappijbestel. Sport werd geassocieerd met ontspanning en plezier en staat volgens vele wetenschappers diametraal tegenover het “ernstige” wetenschappelijk onderzoek. Het beoefenen van sport werd in het verleden als een onnuttige anti-economische bezigheid van de “leisure class” beschouwd waar weinig interesse uit de academische hoek voor was/is.

Persoonlijk heb ik deze reacties eveneens herhaaldelijk kunnen vaststellen. Tijdens informele gesprekken met al of niet wetenschappers kwam in sommige gevallen de vraag: “Wat is het studieonderwerp van je doctoraatsthesis?” Bij het antwoord “sport” constateerde ik verbazing en ongeloof. De strikte wetenschappers negeerden zelfs het onderwerp en stelden geen vragen meer omdat “sport” door een groot deel van hen als een onwetenschappelijk item beschouwd wordt. Het situeren van sport in de alomtegenwoordige populaire cultuur van het alledaagse leven is niet vreemd aan deze stellingname. Andere personen probeerden een verband te zoeken tussen dit onderwerp en het sociaal-economisch-geografisch studiegebied en reageerden met populaire onderwerpen zoals het Bosmanarrest, transfers, kwaliteit van de spellenvelden enz...

De significantie van sport is onmiskenbaar. Sport gaat over trots en geeft een gevoel van identiteit, legitimeert regimes en kent een belangrijke interactie met nationaliteit en het fenomeen nationalisme. In een wereld van naties is sport een vorm van de “global culture” die de competitie tussen de naties promoot. De autonomie van sport als onderdeel van de maatschappij is door de aanwezigheid van politieke en sociale bindingen een mythe.

Allison(1990) stelde dat sommigen sport “boven” en anderen “onder” de politieke dimensie van het sociale leven plaatsten. Sport was voor sommigen een ideaal dat niet door corrumperende elementen van de maatschappij mocht besmet worden. Het sportideaal had de status van een religie. Anderen merkten terecht de politieke en sociale functie en doeleinden van sport op. De populariteit van een sport in de diverse landen is afhankelijk van hun positie in de economische en politieke machtsstructuur. De sportkarakteristieken van machtige landen worden gekopieerd en geadopteerd door de populatie van landen in hun invloedssfeer. De relatie tussen sportparticipatie en aan de andere zijde staatsformatie, functionele democratie en het civilizeringsproces is verbonden met de internationale verspreiding van sport. Door sport in een geografisch kader plaatsen kan men het onderwerp verbinden met de totale vraagstelling, namelijk de vragen naar:

- de relatie tussen mens en omgeving
- de plaats en ruimtelijke ordening van de voorkomende verschijnselen
- de regionale differentiatie

Bij ieder onderdeel kan deze geografische vraagstelling opgedeeld worden in:

- Wat waar?; het beschrijvend gedeelte
- Waarom daar?; de verklarende factoren
- Evolutie?; de analyse in de tijd
- Wat doen we ermee?; planning of sturen van de processen

Deze totale en geografische vraagstelling kan in deze verhandeling gebruikt worden bij het benaderen van sport. Tijdens de uitgebreide literatuurstudie kwamen we echter tot de problematische vaststelling dat het overgrote deel van de gepubliceerde werken in een “populaire” en “onwetenschappelijke” sfeer gesitueerd zijn. De verheerlijkende iconografieën van spelers, clubs en sporten vertegenwoordigen het grootste deel van deze publicaties. Het proberen leggen van contacten met de sportjournalistiek in ons land bevestigde deze vaststelling¹.

Tijdens het lezen van de “reële” sportwetenschappelijke werken merkte ik een analogie op met de ervaringen van de andere sportwetenschappers. In de introductie van hun studies verwijzen ze veelal naar hun zoektocht in de wetenschappelijke literatuur en een algemene negatie door andere wetenschappers.

¹ Uitzondering hierop waren de sportjournalist Hans Vandeweghe, chef-redacteur van Sport International en freelance journalist voor de Financieel Economische Tijd en De Morgen en Jan Hauspie, een ex-De Morgen-sportjournalist die momenteel voor het weekblad Voetbal Magazine werkt.

Geografen hebben allerlei ruimtelijke verdelingen die het resultaat zijn van het menselijk gedrag en culturele patronen onderzocht: religie, taal, muziek,... Een geografische analyse van "sport", een uitvinding van de mens met een grote ruimtelijke differentiatie in beleving en beoefening, volgde contradictorisch genoeg deze trend niet. De massale belangstelling door de media, zakenwereld en de bevolking resulteerde aanvankelijk niet in de ontwikkelen van de sportgeografie tot een volwaardig geografische studiegebied. De geografie kent nochtans een brede waaier aan sub-disciplines zoals, culturele, politieke, historische en economische geografie waarbinnen het concept "sport" potentieel te plaatsen is. In de economische geografie wil de onderzoeker de locationele aspecten van de economische activiteiten en hun economische omgevingsrelatie en de regionale differentiatie analyseren. Substitueer in deze omschrijving het woord economisch door politiek, cultureel, historische enz en het onderzoeksdomein van de andere sub-disciplines wordt beschreven.

1.2. Sport in de wetenschappelijke literatuur: aanvaarding of negatie

In de academische disciplines geschiedenis, sociologie, filosofie, culturele antropologie, vrijetijdswetenschappen, economie en psychologie is sport reeds uitgebouwd tot een onderzoeksitem met specifieke sportgerelateerde academische tijdschriften. Voor deze doctoraatsverhandeling werden artikels uit diverse aan sport gerelateerde tijdschriften uit verschillende disciplines geraadpleegd².

- **Sociologie:** International review for the sociology of sport(jaren 30), Journal of sport and social issues(1977), Leisure studies(1982), Leisure and society(1983), Sociology of sport journal(1985)
- **Geschiedenis:** Canadian journal of history of sport(?), Journal of sporthistory(1974), International journal of the history of sport(1984), Journal of the history of sport(1984), British journal of sporthistory(1984)
- **Geografie:** Teaching geography edition 28 uit 1976, Sportplace(1987), Speciaal nummer van Mappemonde in 1989
- **Economie:** Sport science review(1978), Journal of sport management(1987),
- **Andere:** Journal of the philosophy of sport(1974), Stadion(1975); een tijdschrift voor de urbane impact van sportinfrastructuur

Deze studies waren, met uitzondering van de geografische edities, veelal ongevoelig voor de geografische dimensie van het studieobject. De aanwezigheid van sportstudies in deze disciplines betekende daarom niet dat de ontkenning van de sport minder voorkwam.

² De jaartallen tussen haakjes zijn het jaar van de eerste uitgifte.

De constatering van de socioloog Porro spreekt boekdelen

“sport is the other side of the moon in sociology” (Porro N., 1992:329)

De Engelse sociaal-antropoloog Mac Clancy(1996) begon zijn boek met:

“Until fairly recently most sociologists and social historians and many anthropologists have neglected sport as a potentially fruitful object of study.”(Mac Clancy J., 1996b:1)

De Amerikaanse historicus Arbena(1988a) merkte in zijn inleiding van het boek “Sport and society in Latin America: diffusion, dependency and the rise of mass culture” op dat academische studies in verband met sport niet langer nood hadden aan uitgebreide rechtvaardiging en repliceerde op zijn collega's met

“Over the last several decades, pioneers in the study of modern sport have often felt compelled to justify their research or teaching focus, fearful that their colleagues would consider their work intellectually inferior and professional frivolous.”(Arbena J.L., 1988a:1)

En de historicus Taylor merkte in zijn studie over voetbal op dat sport

“a legitimate topic for academic debate, the sport has been perceived traditionally as unworthy of attention...to achieve historical respect.”(Taylor R., 1985:111)

In de inleiding bij het boek “Sport and international politics; the impact of fascism and communism on sport” schreef Riordan(1998)

“The whole area of sport and international relations has been largely neglected by sport scholars and general historians. And yet it involved more players, spectators and officials than any other social movement.”(Riordan J., 1998:1)

In de inleiding van “Understanding sport: An introduction to the sociological and cultural analysis of sport” stellen Horne, Tomlinson en Whannel over sport:

“some still express surprise that the subject is considered appropriate for academic analysis. It is seen by some as too trivial, marginal or epiphenomenal to warrant serious attention.”(Horne J. & Tomlinson A. & Whannel G., 1999:XVI)

Bovenstaande bemerkingen tonen aan dat het negeren en trivialisieren van sport als wetenschappelijk onderzoeksgebied niet exclusief geografisch is.

In de mensgeografie zijn bepaalde sub-disciplines minder centraal te situeren dan andere. De sportgeografie staat niet centraal in de structuur en de verklaring van de geografische kennis en het ontbreken van een geografische theorie over sport staat in schel contrast met de sociologische werken waar sport in diverse theoretische kaders werd geplaatst. Het voorbeeld van deze laatste stelling zijn de “civilizatie-processen” geassocieerd met de “Leicester school” van Elias en Dunning.

Het citaat **“To speak of the “consumption” as opposed to the “playing” and “watching” of sport involves a recognition of the relationships between sport and “the economy”**”(Dunning E.,1999:106) kan door de inbreng van het begrip “geografische ruimte” overgedragen worden naar de economische geografie. De ruimtelijke en economische aspecten van de rekruteringsgebieden van de consumenten en de atleten en hun relatie met het kapitaal zijn hiervan een voorbeeld.

Het onderbrengen van sport in de recreatieve geografie leverde geen aanzienlijke verbetering op. Herbert concludeerde dat het onderzoeksthema van deze sub-discipline in de geografie

“...traditional concerns with spatial patterns and processes and with the impact of growing leisure demands upon countryside, uplands and coastal areas...there has been a focus on recreation and tourism rather than leisure.”(Herbert D.,1988:242)

De negatie van sport als geografisch studieonderwerp werd door diverse auteurs uit diverse landen in diverse periodes als volgt verwoord.

De Amerikaanse pionier in de sportgeografie Rooney merkte in 1969 op:

“The geographical aspects of sports are many and varied, and most of them have received little academic attention. ”(Rooney J.,1969:471)

De Engelse sportgeograaf Bale besloot na zijn studie over cricket in het pre-Victoriaanse Engeland en Wales dat:

“ The development of sport in time and space has failed to receive the attention from geographers that its significance deserves.” (Bale J.,1981a:122)

De Nederlanders Volkers & Van Dam constateerden een analoog verschijnsel in Nederland

“Ondanks de sterke territoriale dimensie van sport heeft de Nederlandse geografie haar tot nu toe links laten liggen...In maatschappijwetenschappen als geschiedenis, sociologie en psychologie wordt weliswaar al langer aandacht besteed aan sport...” (Volkers K. & Van Dam F.,1992:16)

De Engelsen Maquire & Bale(1994) stelden in hun inleiding van “The global sport arena” op:

“Human geography has been slower than either sociology or history to embrace sport as a central area of enquiry.” (Maquire J.& Bale J.,1994:9)

De Franse sportgeograaf Augustin schreef in zijn introductie van zijn sportgeografisch boek "Sport, géographie et aménagement"

" Les recherches sur le sport ont cependant longtemps été considérées comme une thème d'étude secondaire." (Augustin J-P.,1995:3)

maar hij voegde hieraan toe dat de belangstelling voor het onderwerp in de wereld van de historici, sociologen, politieke wetenschappers en geografen toenam. Recent merkte een andere Franse sportgeograaf Boniface op

"Il existe une longue tradition de désintérêt, voire de mépris, des milieux intellectuelles pour le monde sportif que ce dernier leur rend bien, malgré des exceptions célèbres."(Boniface P.,1998a:11)

Een andere Fransman, Ravenel doctoreerde in het onderwerp "La géographie du football en France" en in een artikel in het Franse geografisch tijdschrift "L'information géographique" begint met:

" Une thèse de géographie sur le football? En effet, des géographes s'intéressent au sport ...Consideré il y a peu comme un objet incongru dans le monde universitaire, le sport trouve peu à peu sa place dans les recherches en sciences sociales grâce aux travaux précurseurs de sociologues, ethnologues et historiens. La géographie comble progressivement son retard, retard d'autant plus suprenant quand on perçoit l'importance de la dimension spatialisée dans une domaine que certains considèrent comme une forme de culture populaire à part entière." (Ravenel L.,1998c:233)

In zijn boek dat voortspoot uit zijn doctoraat stelt hij dat de sportgeografie een sterk geïsoleerd studiegebied is:

"isolement des chercheurs au sein du monde universitaire, mais aussi isolement entre les différentes protagonistes." (Ravenel L.,1998a:19)

Een bevestiging van de negatie van sport constateren we in het boek "cultural geography" van Mitchel waar wordt verwezen naar het ontstaan van een nieuwe culturele geografie die zijn aandacht vestigt op:

"areas of social life that have rarely been treated by geographers"(Mitchel D.,2000:57)

Hij verwijst hierbij naar ideologie, ras, rol van de talen in het produceren van culturele ruimtes, gender, popmuziek, voeding, seksualiteit, cultureel landschap,...maar opnieuw geen verwijzing naar sport.

2. De probleemstelling

2.1. Het wereldsportstelsel

“Naarmate landen meer overeenkomsten vertonen in hun sociale geschiedenis en nauwer met elkaar zijn verweven, zijn de overeenkomsten in hun nationale sportpatronen groter.”(Van Bottenburg M.,1994:138)

De Nederlandse socioloog Van Bottenburg publiceerde in 1994 het boek “Verborgen competitie” waarin hij de differentiële verspreiding en de popularisering van sporten analyseerde. Hij ontwikkelde de twee op de volgende pagina weergegeven tabellen die in een eventuele partieel geactualiseerde versie als uitgangspunt dienen voor een diepteanalyse van het dynamisch verschijnsel van het wereldsportstelsel. Hij bepaalde aan de hand van het aantal beoefenaars van de georganiseerde sporten de 15 populairste sporten in diverse landen³.

De concurrentie tussen het Engelse en Duitse model wordt bepaald door voor de 8 meest beoefende sporten de verhouding Duits/Engels te bepalen. Deze quotiënten bevestigen de stelling dat de contemporaine sportbeoefening een cultuur-historische reflectie is. In de respectievelijke top 8 van de diverse landen werden door Van Bottenburg de Engelse sporten badminton, boksen, cricket, darts, hockey, golf, tafeltennis, tennis en voetbal tegengekomen. De Duitse sporten waren turnen, handbal en schieten.

Het boek is voornamelijk een beschrijvende analyse van de diverse sportstructuren in de ontstaanslanden. De theoretische oorzaken en verklarende factoren van het verschil in het wereldsportstelsel diepte Van Bottenburg weinig uit. Bij zijn korte theoretische analyse in het voorwoord van hoofdstuk 5 “De verschillen in het wereldsportstelsel” verwijst hij kort naar de studies over innovatiediffusie van de Engelse sportgeograaf Bale en naar Wallersteins theorie van het wereld-systeem. Hij stelt bij deze laatste:

“ Ook Wallersteins theorie van het wereldsysteem is hier van toepassing: de individuele takken van sport verspreidden zich van een kernland naar semi-perifere landen en vervolgens naar perifere landen.”(Van Bottenburg M.,1994:223)

³ De benadering vanuit het aantal beoefenaars kan leiden tot een over- of onderwaardering van bepaalde sporten. Bij België staat wielrennen bijvoorbeeld niet in de top 15. Bij een analyse van de sportpagina's van de meeste gelezen krant in Vlaanderen “Het Laatste Nieuws”, waarbij per maand 5 kranten van de 5 verschillende weekdays werden bekeken, kwam wielrennen als de 2de meest gecoverde sport naar voor en kwamen de gemotoriseerde sporten eveneens in de top 5 voor.

Engelse sport	%	Duitse sport	%	Amerikaanse sport	%
Engeland	94	Zwitserland	50	VS	54
N Zeeland	84	Duitsland*	35	Japan	42
Australië	75	Joegoslavië	33	Turkije	32
België	69	Denemarken	24	Bulgarije	19
Polen	67	Noorwegen	24	Italië	19
Tsjechië	63	Zweden	22	Spanje	17
Nederland	62	Oostenrijk	17	België	13
Frankrijk**	58	IJsland	17	Polen	10
Luxemburg	58	Luxemburg	16	Tsjechië	10
Italië	58	Spanje	15	Australië	9
Ierland	56	Nederland	12	Joegoslavië	9
Denemarken	54	Polen	11	IJsland	9
Duitsland*	52	Bulgarije	10	Finland	8
Turkije	49	Frankrijk**	8	Luxemburg	7
IJsland	49	Turkije	7	Frankrijk**	7
Joegoslavië	49	Tsjechië	6	Ierland	6
Spanje	48	N Zeeland	6	N Zeeland	5
Bulgarije	48	België	6	Nederland	3
Finland	48	Japan	5	Zweden	2
Zweden	42	Italië	3	Duitsland*	2
Noorwegen	40	Ierland	2	Noorwegen	2
VS	31	Finland	2	Denemarken	1
Oostenrijk	28	VS	1	Oostenrijk	1
Zwitserland	27	Australië	0	Zwitserland	0
Japan	23	Engeland	0	Engeland	0

Tabel 3: % aandeel van de Engelse, Duitse en Amerikaanse sporten in de diverse landen. (Van Bottenburg M.,1994:137; *Augustin J-P.,1995:113;**Desbordes M. et al.,1999:21)

Land	Verhouding	Land	Verhouding
Engeland	0,00	Bulgarije	0,22
Australië	0,00	Japan	0,24
VS	0,02	Luxemburg	0,27
Ierland	0,04	Spanje	0,31
Finland	0,05	IJsland	0,34
Italië	0,06	Denemarken	0,45
N Zeeland	0,07	Zweden	0,53
België	0,08	Noorwegen	0,60
Tsjechië	0,09	Oostenrijk	0,63
Frankrijk**	0,11	Joegoslavië	0,67
Turkije	0,14	Duitsland*	0,71
Polen	0,17	Zwitserland	1,84
Nederland	0,20		

Tabel 4: Quotiënt tussen aantal beoefenaars van Engelse en Duitse sporten (Van Bottenburg M.,1994:178; *Augustin J-P.,1995:113; **Desbordes M.,1997:21)

Deze verwijzing naar Wallerstein duidt op een, volgens mij, verkeerde toepassing van het model waarbij hij kernlanden als een statische groepering van landen beschouwt. Hij gebruikt het model, zoals later in zijn studie, niet om een verklaring te zoeken op de vragen “waarom” de ene sport mondiaal is geworden en “waarom” de andere regionaal of lokaal is gebleven. De oorzaak en verklaring van deze differentiatie zal ik in mijn studie vanuit diverse invalshoeken benaderen.

De traditionele geografische benadering impliceert het gebruik van ruimtelijke diffusiemodellen die voornamelijk een beschrijvende analyse van de ruimtelijke verspreiding van de diverse sporten in de tijd inhoudt. In deze studie wordt naast de analyse van deze ruimtelijke diffusie het ontstaan van de diverse sportmodellen en de verspreiding van de respectievelijke sporten gerelateerd aan het 19de en 20ste eeuwse nationalisme en aan het wereld-systeem van Wallerstein.

Zoals in de tabellen 3 en 4 weergegeven wordt is in Europa nog steeds de oude breuklijn tussen het Brits modern sportmodel en Centraal-continentaal/Duits model merkbaar en is de Amerikaanse impact in Europa hoofdzakelijk in de Zuid-Europese landen te situeren.

Van Bottenburg constateerde dat de Britse sporttraditie, met uitzondering van Zwitserland, in alle empirisch onderzochte landen van Europa een groter marktaandeel vertegenwoordigde dan de Duitse sporttraditie. De relatief grootste populariteit van het Duitse model situeert zich in de centraal-continentale en Scandinavische landen en kan geïnterpreteerd worden als een restant van het militaristische Pruisen van rond de eeuwwisseling. De rivaliteit tussen beide sportmodellen concretiseerde zich niet enkel binnen de eigen grenzen maar ook in hun toenmalige respectievelijke invloedssferen.

Deze tabellen en het gebrek aan een consistente interdisciplinaire diepteanalyse waarbij naar een globale verklaring voor de in de tabellen geconstateerde differentiatie van de sporten in het wereldbestel gezocht werd resulteerde in het creëren van een eerste stelling die een interdisciplinaire analyse van de ruimtelijke verspreiding en differentiatie van het verschijnsel moderne sport in een mondiaal systeem probeert te omvatten.

STELLING 1

Het combineren van het geografische ruimtelijke diffusiemodel, het wereld-systeem van Wallerstein en de gevolgen van het nationalisme resulteert in een totale verklaring van het hedendaagse wereld-sportstelsel.

2.2. Voetbal als gevalstudie

Een tweede probleemstelling in deze verhandeling wordt toegepast op het professionele topvoetbal. In deze context gaan we een confrontatie aan tussen de door historische factoren veroorzaakte verspreiding van het voetbal en de economische leefbaarheidsvereisten van het profvoetbal in ons land. Het bestuderen van voetbal als economisch-geografisch studieobject is een discipline die door de toenemende commercialisatie van sport een belangrijke bijdrage kan leveren aan de optimalisering van de locaties. Hierbij wordt het historisch, via de theorieën in stelling 1, als een vrijetijdsbesteding ontwikkelde voetbal geconfronteerd met het economisch product professioneel topvoetbal.

Zoals in andere casestudies in de dienstensector⁴ zou in het een geoptimaliseerde dienstverlening van de consumentendienst voetbal, een hiërarchie van het diensten-niveau aanwezig moeten zijn. Het niveau van de clubs zou positief gecorreleerd moeten zijn met het inwonersaantal of met de centraliteit van een locatie. De ploegen van het laagste niveau (4de provinciale of 3de provinciale) zouden in de kleinste plaatsen terug te vinden moeten zijn en de aantrekkingskracht ervan is, zoals bij de alledaagse goederen zuiver lokaal, terwijl de topploegen tot de “shopping goods” gerekend moeten worden.

De optimale locatie van een dienst, lees topsportteam, is, zonder het als de zoveelste te kwantificeren dienst te willen beschouwen, echter van strategisch belang voor het langetermijnsucces. De interactie met de consument, lees toeschouwer en potentiële klant voor de sponsors, is van primordiaal belang. De topclub zonder de aanwezigheid van een gestructureerde stedelijke omgeving van een bepaald niveau is niet levensvatbaar.

⁴ Tilsley(1979) en Vlassenbroeck(1987a/b) voor de financiële instellingen in België, De Smet & Vlassenbroeck(1987) voor de bioscopen in België, Vlassenbroeck(1995) voor de hamburgerrestaurants in België, Brulard(1987;1995) voor het niveau van de spoorwegstations in Wallonië. In de lijst van thesissen gepubliceerd in BEVAS 1990/2 en 1998/2, de thesissenlijst van de economische en sociale geografie aan de UG en het Liber Americorum van Van Der Haeghen(1994), Brulard(1998) en Goossens(1992) vinden we gelijkaardige studies terug over verkoopoppervlaktes en winkelcentra(Saenens(1976) en Mercelis(1977)), financiële instellingen(Tilsley(1977), Biermans(1980), Cottenies(1982), Beugnies(1984) en Tanghe(1997)), reisbureau's(Van de Broecke(1978), Van Bauwel(1987) en Van De Weghe(1999)), fastfood(Dancart(1987)), apotheken(Goedhuys(1990)), treinstations(De Han(1996)), immobielien(Moreau(1997))

In deze verhandeling worden beide theoretische concepten naast elkaar geplaatst waarna gesteld wordt dat:

Stelling 2

Een positieve correlatie tussen de stedelijke hiërarchie/inwonersaantal van de kernen waarin de voetbalclubs gevestigd zijn en het historisch door ruimtelijke diffusie ontstane voetbalniveau van de aanwezige voetbalclubs is geen indicator voor een op lange termijn goed gestructureerde winstmaximaliserende ruimtelijke inplanting van het economisch product “professioneel voetbal”.

Een rendabiliteit op lange termijn vereist een correlatie tussen voetbalniveau en marktareaal die asymptotisch naar 100% evolueert. Het bereiken van de winstmaximaliserende locatie van de professionele topclubs vereist een totale herstructurering van het bestaande voetbalbestel in ons land waarbij, om het concept profvoetbal in België concurrentieel te maken, een langetermijnvisie noodzakelijk is en economische winstmaximalisatie moet primeren boven historisch gegroeide lokale nutsmaximalisatie.

3. De opbouw van deze verhandeling

Deze verhandeling is opgebouwd uit 5 delen waarbij het 1ste inleidende deel sport als studieobject definieerde en het historisch ontstaan van de “moderne” sporten verklaarde.

Het 2de deel omvat de probleemstelling en de literatuurstudie waarbij het studiedomein “sport” in de geografie “sensu latiore” wordt geanalyseerd en de diverse studies chronologisch en thematisch worden behandeld.

In het 3de deel van de verhandeling wordt de 1ste stelling benaderd. De huidige verspreiding van de moderne sporten wordt vanaf zijn ontstaansfase gevolgd. Het ontstaan van de innovatie “moderne sport” wordt vanuit socio-economische hoek benaderd en er wordt hierbij een verklaring gezocht voor het definiëren van Engeland als bakermat van het versportingsproces in de wereld. In een 2de fase wordt de ruimtelijke verspreiding van de moderne sporten geanalyseerd waarbij het theoretische concept van diffusie en ruimtelijke diffusie gerelateerd wordt aan de innovatie

moderne sport. Het ruimtelijk diffusieproces zal via exemplaristische voorbeelden benaderd worden waarbij typische sporten uit de bakermat van de moderne sport, het Verenigd Koninkrijk en andere secundaire ontstaansgebieden zoals de Verenigde Staten, Duitsland en Frankrijk en het mondiale mega-evenement de Olympische Spelen geanalyseerd worden in hun ruimtelijke dimensie. De beschrijvende constatering van de verscheidenheid in verspreiding van de sporten uit de diverse landen wordt in een 3de fase geassocieerd met de verklarende kracht van het nationalisme en de analyse van het wereld-systeem van Wallerstein. De ruimtelijke verspreiding van sport wordt via het nationalisme gerelateerd aan culturele en nationale identiteiten. Sport wordt in dit kader als een expressie van nationale, regionale, lokale of culturele identiteit beschouwd. Het sportief nationalisme/regionalisme/lokalisme wordt in dit kader door bepaalde autoritaire machten en “nieuwe” gedekolonialiseerde landen gebruikt door hun eventuele superioriteit of goede prestaties in het wereldsportstelsel te associëren met politieke en economische superioriteit of belang in de wereld. Het wereld-systeem van Wallerstein wordt gebruikt om een verklaring te vinden voor de dominantie van bepaalde sporten in de wereld. Het belang van de Britse ten opzichte van de Duitse en het verzet tegen deze sporten en de latere opkomst van de Amerikaanse en meer recent de Japanse moderne sporten wordt geassocieerd aan de hegemonische wereldstructuur en de moderniteit van de hegemoon.

De combinatie van deze 3 factoren, de ruimtelijke diffusie, nationalisme en het wereld-systeem van Wallerstein, resulteren in het huidige wereldsportstelsel en wordt tevens geassocieerd met mondialisering waarbij zowel homogeniserende als heterogeniserende krachten de verklarende factoren zijn voor de hedendaagse mondiale sportbeoefening.

Het 4de deel vertrekt vanuit het resultaat van deel 3 waarin de ruimtelijke verspreiding van de moderne sport in een historische context geplaatst werd. Voor het analyseren van een sport werd een ploegsport gezocht die:

- een grote populariteit op wereld en lokaal vlak heeft
- een plaatsgebonden vertegenwoordigingssport is

In het 1ste hoofdstuk worden, om aan te tonen dat voetbal of “soccer” de enige voetbalsport is die voldoet aan deze stellingen, de voetbalsporten in al hun verscheidenheid historisch en ruimtelijk geanalyseerd.

Na deze macroanalyse zal nagegaan worden of voetbal in België beantwoordt aan de vooropgestelde premissen:

- Is de sport ruimtelijk verspreid over het grondgebied
- Kent de sport een grote populariteit en bevindt de sport zich in de saturatiefase van het diffusiemodel

Het eventueel beantwoorden aan de vooropgestelde premissen impliceert dat “voetbal” een onderzoeksgebied is waaraan de theorieën kunnen getoetst worden. De oorspronkelijke functie van recreatiemogelijkheden was het bevredigen van een lokale behoefte. Het is pas in de fase waarin door de toenemende mobiliteit de diverse locaties met elkaar sportief wilden concurreren dat de populaire locatiegebonden ploegsporten een hiërarchische ruimtelijke distributie gaan vertonen die zou moeten correleren met de bevolkingsspreiding van een territoriale eenheid. Via een analyse van de dieptediffusie van het voetbal in België wordt aangetoond dat de sport een grote populariteit bezit en een ruimtelijk hiërarchisch diffusie over het grondgebied kende waardoor de sport in zijn saturatiefase ruimtelijk “homogeen” over het territorium verspreid is. Deze stelling impliceert de aanwezigheid van een positieve correlatie tussen de historisch ontstane ruimtelijke verspreiding van het voetbalniveau en de bevolkingsgrootte of stedelijk hiërarchisch niveau van de centra waarin de clubs gelokaliseerd zijn. De vraag die we hierbij nog kunnen stellen is of het voetbal op hoogste niveau eveneens een positieve correlatie vertoont met de bevolking en/of de stedelijke hiërarchie van de kern waar de club gelokaliseerd is. In het kader van dit onderzoek zal een cumulatief causatiemodel gebruikt worden waarbij de grootte van het marktareaal of met andere woorden de grootte van het potentieel consumentenaantal centraal staat.

In het 5de deel wordt nagegaan of het fenomeen “topvoetbal” als een dienst, een centrale functie, beschouwd kan worden. Het classificeren van sport en meer specifiek topvoetbal in de heterogene dienstensector is noodzakelijk om het topvoetbal als een centrale functie en een studieobject voor de lokalisatietheorieën van de tertiaire sector te kunnen beschouwen. Deze benadering wordt de laatste jaren onbewust door bepaalde actoren in het topvoetbal gevolgd. De vraagstelling naar de leefbaarheid van een topvoetbalclub in bepaalde regio's en steden weerklinkt steeds luider. In het Antwerpse fuseerden de toeschouwersarme topclub Germinal Ekeren met het historisch potentieel toeschouwersrijke maar vervallen Beerschot tot de nieuwe club Germinal Beerschot Antwerpen, met als locatie het Olympisch stadion of het Kiel te Antwerpen. De financiële problemen en de lage toeschouwersaantallen van RC Harelbeke, het degraderen van respectievelijk KV Kortrijk naar 3de en SV Waregem naar 4de klasse en de matige prestaties van de fusieclub SV

Roeselare in de 2de klasse bracht/brengt terug de fusievraag in het Zuidwesten van de provincie West-Vlaanderen op het voorplan. In het Waasland is door de “fusie” van SC Lokeren en SK Sint-Niklaas een eerste stap gezet naar een nog grotere fusie met SK Beveren dat aanvankelijk met “Turks” geld uit de kortetermijnproblemen probeerde te komen maar na het afhaken van deze sponsor koortsachtig op zoek is naar geldschietters om het seizoen te overbruggen. In de Kempen verdween na het seizoen 1998-99, door het afspringen van fusiegesprekken met V. Geel en in mindere mate VC Westerlo, het in 2de klasse vertoevende FC Herentals en in Aalst is het “overleven” van de lokale 1ste klasser op korte termijn verzekerd door de inbreng van een nieuwe sponsor die de schulden zal helpen afkorten.

De locatie van een dienst, lees topvoetbalclub, is van strategisch belang voor het langetermijnsucces. De interactie met de gebruiker, lees toeschouwers, is van primordiaal belang. Het benaderen van topvoetbal als een economische sector impliceert echter dat de lokalisatie en het aantal aanwezige concurrerende clubs zo optimaal mogelijk bepaald moeten worden. Bij deze inplanting moet echter rekening worden gehouden met de specifieke marktform van het voetbalbestel waarbij de onderlinge concurrenten elkaar niet mogen elimineren. De geconstateerde positieve correlatie tussen de historische bekomen verspreiding van de topclubs en de bevolkingsgrootte/stedelijk niveau is voor een economische inplanting niet voldoende. In een 1ste fase zal aangetoond worden dat het voetbalsucces gerelateerd is aan de grootte van de centra en de ruimtelijk economische evolutie in een land. De clubs gelokaliseerd in grotere centra zijn op lange termijn succesrijker, clubs in kleinere centra zijn meestal een kortetermijnverschijnsel veroorzaakt door lokale anomalieën. In een 2de fase wordt het theoretisch en empirisch marktareaal van de clubs in de hoogste afdeling modelmatig bepaald. Deze empirische en theoretische marktarealen worden op hun leefbaarheid op lange termijn geanalyseerd waarbij het topvoetbal als een hiërarchisch marginaal goed met een drempelwaarde of minimaal toeschouwerspotentieel wordt beschouwd. Op basis van het de bekomen nodaliteitsvergelijkingen wordt het bestaande voetbalbestel via een locatie-allocatiemodel economisch “geoptimaliseerd” waarbij rekening gehouden wordt met de bestaande situatie. Het onderzoek start met de gegevens van het seizoen 1997-98 waarna de gegevens van de drie daaropvolgende seizoenen in het statisch model ingepast zullen worden. Deze endogene evolutie zal geanalyseerd worden om na te gaan of het huidige historische systeem van degraderen en promoveren resulteert in een geleidelijke “optimalisering” van de ruimtelijke spreiding van het topvoetbal.

Het exogeen theoretisch en empirisch “optimaliseren” impliceert dat de bestaande situatie geen asymptotische evolutie naar een optimale bedekking van de populatie vertoont. De bestaande en nieuwe clubs zullen in de Belgische ruimte ingeplant

worden op een zodanige wijze dat de clubs een minimale reikwijdte bezitten die naar Belgische normen het overleven van de club op lange termijn verzekert. Om dit te bereiken zullen clubs moeten verdwijnen, fusioneren en/of reloceren. Nieuwe stedelijke centra dienen opgezocht te worden en het aantal clubs in de hoogste klasse moet exogeen aangepast worden aan de vooropgestelde minimale reikwijdte. De uiteindelijke doelstelling is, door rekening te houden met de bestaande situatie, het bereiken van de economisch "optimale spreiding van een exogeen bepaald aantal topvoetbalclubs met een individueel potentieel consumenten-aantal die een exogeen bepaalde drempelwaarde moet overschrijden.

II Literatuurstudie

1. Sportgeografie

1.1. De plaatsing van sport in de geografie

“ Sport is a world of hierarchy and territorially”(Bale J., 1989:2)

De basisrationaliteit voor het rechtvaardigen van de sub-discipline sportgeografie is dat het fenomeen “sport” de begrippen tijd en ruimte omvat en een door de mens geconstrueerd fenomeen is. Ruimte en begrensde ruimte is een veel voorkomend onderwerp en de belangstelling voor “ruimte” is zowel in de geografie als in de sport uitdrukkelijk aanwezig. De begrippen lokaal, regionaal, nationaal en internationaal zijn essentieel bij de analyse van ruimtelijke fenomenen in beide takken. Lokalisme, regionalisme en nationalisme zijn verschijnselen van collectieve en individuele identiteit die de mens bindt aan zijn ruimtelijke omgeving. In de diverse sporten worden deze identiteiten door de “vertegenwoordiging” van een sportclub benadrukt, onderhouden en massaal gevierd. Sport transformeert op zijn plaats het landschap en hangt nauw samen met begrippen zoals hiërarchie en territorialiteit. De sportteams worden geassocieerd met hun plaats in de ruimte en in lokale derby's, internationale wedstrijden en wereldkampioenschappen worden de diverse collectieve identiteiten nadrukkelijk geuit. De centraliteit van ruimte en plaats in sport suggereert de aanwezigheid van een potentieel geografische theorie van de sport die paradoxaal genoeg niet ingevuld wordt.

De bestaande sportgeografische publicaties zijn hoofdzakelijk een Angelsaksische aangelegenheid. In Frankrijk en in meer beperkte mate Nederland verschenen de laatste decennia de eerste wetenschappelijk-geografische studies. België daarentegen blijft een witte vlek op de kaart.

Rooney, de vader van de sportgeografie, had in zijn studie “A geography of American sport” uit 1974 als doelstelling de sportgeografie te situeren binnen de recreatiegeografie. Hij was de eerste geograaf die zich uitdrukkelijk op sport “in se” toeleigde en het studiedomein niet uit een zuiver recreationeel perspectief benaderde.(Rooney J.,1969,1974,1975) Hij lokaliseert sport in zijn plaats- en ruimtecontext en benaderde het als centraal studieobject vanuit een systematische of/en een regionaal geografische hoek. Zijn traditionele eenvoudige technieken analyseerden de ruimtelijke differentiatie van de sporten op intercounty, interregionaal en interstatelijke niveau in de VS.

Rooneys conceptueel kader voor de geografische analyses was een indicator voor de potentiële studiedomeinen: (Rooney J., 1975:56)

- een specifieke benadering en identificatie van de locatie en het oorsprongsgebied van het prototype van de sport, zijn ruimtelijke diffusie, ruimtelijke organisatie en regionalisering
- een regionale benadering die een inventaris van sportarealen opstelt, hun ruimtelijke organisatie, variatie en regionalisering analyseert en de interne en externe ruimtelijke interacties geassocieerd met en de impact van sport op het landschap en voorschriften voor ruimtelijke reorganisatie onderzoekt.
- een benadering gefocust op het veranderende landschap van de sport door transformaties in de tijd en in de technologie

maar weinig in dit door Rooney ontwikkelde conceptueel kader wijst naar de specificiteit van geografie van de sport. Ze kan gebruikt worden voor om het even welk aards verschijnsel.

Het negeren van de sportgeografie komt duidelijk naar voor in “The dictionary of Human geography”. In de 1ste editie uit 1981 wordt aan de sub-discipline “sportgeography” en “leisure” geen aandacht besteed. In de nieuwste 4de editie uit 2000 wordt “sportgeografie” opgenomen en gedefinieerd als:

Sport, geography of:

“The study of the spatial variations in the pursuit of various sports and of the impact of sporting activities on the landscape. Interest in these topics is growing, given the increased use of recreation and leisure in many societies, as evidence by the launching of a specialized journal – sport place” (Johnston R. et al., 2000:783)

De sub-discipline “spektakelgeografie” waar Olympische Spelen en andere sportevenementen elementen van zijn krijgt eveneens een vermelding. (Johnston R. et al., 2000:782)

The dictionary of Human geography verwijst expliciet naar de Amerikaan Rooney alsook naar de Engelse sportgeograaf Bale (Johnston R., 2000:783) Deze laatste gebruikte Rooneys conceptueel kader bij zijn eerste studies over voetbal in zijn ruimtelijke dynamiek.

In Bale's overzichtartikel "The place of "place" in cultural studies of sports" verwoordt hij het geografische probleem ten opzichte van sport als volgt

" A way forward may be first to recognize the significance of sport in modern society and then to work toward an integration of notions of popular culture, localism and cultural geography" (Bale J.,1988:508)

Met deze verdere uitdieping van de relatie tussen sport en plaats relocateert hij de sportgeografie binnen het kader van de "human geography". Hij plaatst de subdiscipline binnen de cultuurgeografie en dit tussen de sociale en de recreatiegeografie. (Bale J.,1988;1989)

Deze verschuiving resulteerde in het aanbrengen van nieuwe onderzoeksgebieden:

- de grote economische impact en betekenis van sport leveren onderwerpen voor economisch geografische studies; de ruimtelijke uitbouw van de infrastructuur en zijn publieksfunctie zorgen voor lokaal-economische multiplicatoreffecten (vb organisatie van WK, Olympische Spelen, 1ste klasse voetbal,...);
- de opdeling tussen nutsmaximalisatie en winstmaximalisatie impliceert ruimtelijke consequenties waarbij winstmaximaliserende sporten de grote bevolkingskernen gaan opzoeken en de overheid de nutsmaximaliserende functie eventueel overneemt;
- sport als element van de hedendaagse populaire cultuur en een uiting van territorialiteit, onderlinge cohesie en regionaliteit;
- sport een impact heeft op de mobiliteit door de unilaterale verplaatsing van de toeschouwers naar de stadions, het bewegen en interacteren van toeschouwers en atleten in de geografische ruimte en de "externe-effecten";
- impact van sport op het landschap en de sportlandschappen op zijn ruimtelijke omgeving;
- regionale variaties in de sportbeoefening en sportvoorkeuren

Helaas de Association of American Geographers plaatste sport in de culturele geografie als een exemplarisch voorbeeld van de populaire cultuur waardoor de sportgeografie in zijn beschrijvend stadium blijft en een theoretische en verklarende benadering uitblijft.

“Sport is an important part of the popular culture, and geographers identified popular culture regions defined by sporting preferences, either in terms of sports people like to watch or play” (Bergman E., 1995:92)

De cultuurgeografie bestudeert de ruimtelijke variatie tussen culturele groepen en het ruimtelijk functioneren van de maatschappij. Ze richt zich op het beschrijven en analyseren van de wijze waarop talen, religie, economie en andere culturele verschijnselen, zoals sport, veranderen of constant blijven tussen de locaties. Binnen de cultuurgeografie bestaat de zoektocht naar culturele regio's die we kunnen transponeren naar sportregio's

De Nederlandse geograaf Buursink(1993) verwierp de strikte toewijzing van “de sport” aan een geografische subdivisie. Het toe-eigenen van sport door een bepaalde discipline binnen de geografie zou tot een vernauwing van dit embryonaal studie-onderwerp leiden. Waar het ondergebracht wordt is volgens hem bijzaak, de hoofdzaak is dat de sub-discipline zich verder blijft ontwikkelen.

Ook de Franse geograaf Claval(1995) deelde sport in bij cultuurgeografie. Het sociale leven steunt op institutionele hiërarchische organisaties waarbij het individu zich betrokken voelt en resulteert in bepaalde gevallen in een affectieve band met de gemeenschap of geprojecteerde gemeenschap.

Zelfs Augustin(1995) plaatste sport aanvankelijk bij de cultuurgeografie en recreatieve geografie. Hij verwondert zich over het ontbreken van een specifieke plaats voor de sub-discipline aangezien ze op cultureel en economisch vlak belangrijk is en ze tevens aandacht besteedt aan de ruimtelijke lokalisatie en fluxen.

Van Dam(1996a) omschrijft de geografie van de sport als:

“de tak van wetenschap die ruimtelijke variaties in-, als oorzaak van-, en als gevolg van sportbeoefening tracht te beschrijven en te verklaren” (Van Dam F., 1996a:7)

De contemporaine sportgeografie focust zich op de regionale, ruimtelijke en landschappelijk/infrastructurele aspecten van de sport. Deze benadering resulteert onvermijdelijk in het ontstaan van interdisciplinaire studies. Het induceren van lokalisme, regionalisme en nationalisme door internationale sport is een studiegebied dat aanvankelijk door sociologen werd ingepalmd. De ontdekking van ruimte en plaats in sociologische studies resulteerde in een aantal “geografisch gerichte” onderzoeksgebieden. Young(1986) wijst op de solidariteitsfunctie van sport waarbij klassenconflicten gesubstitueerd worden door territoriale conflicten. Hargreaves (1986) onderzocht de binding tussen Wales en rugby en concludeerde dat deze sport het “Welshmen”gevoel stimuleerde en Dunning(1981) legde een relatie tussen sport, collectieve identificatie en natiegevoel.

1.2. Het ontstaan van de sportgeografie

In andere geografische studies wordt sport slechts sporadisch en daarenboven slechts heel zijdelings vermeld. Een paragraaf over Engels cricket vinden we terug in de “Géographie Universelle” van de laat 19de-eeuwse humanist-geograaf Elisée Réclus

“ C'est vraiment un beau spectacle que celui d'un jeu de cricket sur une pelouse. Ces jeunes gens de haute taille, aux bras nerveux, au costume souple et facile, qui mettent tant de passion à remporter une victoire honorifique et que suivent de leurs regards, de leurs vœux, de leurs encouragements, des milliers spectateurs, ne ressemblent-ils pas à ces héros des jeux olympiques dont la postérité célèbre encore la gloire?” (Réclus E., 1879, vol IV:375)

In 1919 verscheen in “The National Geographic Magazine” een artikel waar de spelen en de sporten verklaard werden door ze te relateren aan de fysische omgeving waarin ze leefden. Deze benadering paste in het geografische paradigma van het fysisch determinisme.

Maar in het algemeen behandelde de geografie “sport” als een marginaal fenomeen. De eerste studies waarbij geografische ideeën in een sportcontext in academische tijdschriften gepubliceerd werden situeren zich in de jaren 60. Van een discipline “sportgeografie” is dan nog geen sprake. De Amerikaanse geograaf Shaw(1963) onderzocht de relatie tussen de fysische omgevingsfactoren en het resultaat van baseballwedstrijden in de worldseries van 1962 en Burley schreef “A note on the geography of sport” met als intentie de aandacht van onderzoekers op het item toe te spitsen.

Het beschrijvend empirisch onderzoek van sportactiviteiten en aan sport gerelateerde onderwerpen vanuit een geografische perspectief verschijnt pas in de late jaren 60-begin jaren 70. Bale proclameerde het belang van “plaats” in sport als een indicator van de potentiële distributie van de sportgeografische studies en hij weerhield 5 categorieën.(Bale J.;1988:508-511) Deze indeling gebruiken we bij het classificeren van de “sportgeografische” studies tot aan het verschijnen van Bales overzichtelijk standaardwerk “**Sportgeography**” in 1989. Dit werk kan beschouwd worden als de afsluiting van een periode in de sportgeografie.

1) De temporele en regionale variaties in de diverse sporten

Deze regionale benaderingswijze heeft betrekking op diffusieverschijnselen en innovatiediffusie via Hägerstrandmodellen, en analyseert de variatie in oorsprongsgebieden van spelers en toeschouwers, en de zoektocht naar een algemeen patroon in de ruimtelijke distributie. Rooney en zijn volgelingen probeerden “sportregio's” te identificeren waarbij kaarten het belangrijkste werktuig waren. Een brede waaier aan

sporten werd geanalyseerd via “per capita” benaderingen. Door het gebruik maken van de relatieve “per capita” techniek in plaats van de absolute waarden onderscheidde Adams & Rooney(1985) de productieregio van professionele golfspelers in de VS, Pillbury(1974) voor de belangrijkste stockcarregio in de VS, Gavin(1979) voor American footballspelers en Shelley & Carter(1984) voor baseball in de VS. Bale(1981a;1982;1983;1989) gebruikte deze techniek voor het professionele voetbal, rugby, basket, tennis, tafeltennis, wielrennen, autosport, golf en bokstersregio's in Engeland, voor de per capita productie van vrouwelijke topatleten en zwemsters in Europa en de wereld en voor de regionale differentiatie in relatieve toeschouwersaantallen bij het professioneel voetbal in Engeland.

Bale(1978a,1980a,1981a,1982b) besteedde aanvankelijk veel aandacht aan de diffusie/innovatietheorie van Hägerstrand waar sport, in dit geval voetbal, profvoetbal en cricket, als een historisch-geografische innovatie in tijd/ruimte geïnterpreteerd werd en de dominante variabelen de afstand van het oorsprongsgebied en het niveau van de economische ontwikkeling van de “adopter” waren. Bales (1984) traditionele innovatie/diffusie benadering onderzocht sport als hiërarchisch afdalend en dit vanuit de sociale hogere naar de lagere strata en de nationale en internationale ruimtelijke verspreiding vanuit de geïndustrialiseerde gebieden naar de rest van de wereld. Anderen onderzochten de diffusie van stock-car racing (Pillbury R.,1974), Amerikaans football(Rooney J.,1974), lacrosse(Metcalf A.,1976), bowling(Harmon J.,1985), paardenrennen(Tomlinson R.,1986), schaatsen en ijshockey in Canada (Ojala C. & Kureth E.,1975), rugby,basket en voetbal in Frankrijk(Fremont A.,1976).

De Franse geografen Praicheux & Mathieu(1984) oriënteerden zich op de ruimtelijke analyse van de sport. Hun studies waren van lokaal en regionaal niveau en waren de aanzet naar een cartografische systematiek van de sporten in de Franse ruimte.

Ley(1985) bekritiseerde deze descriptief interpreterende benadering en stelt een interdisciplinaire benadering voor waardoor de sportgeografie naar een onderdeel van de cultuurgeografie zou evolueren

“ exemplify a research style where discription takes precedence over interpretation. Maps of the spatial origins of professional sports players invite interpretive accounts of the places and practices which produce such “social facts” There is a substantial literature in the sociology of sport to aid such a research agenda and cultural geography would be strengthened by drawing upon it.” (Ley D.,1985:417-418)

Andere kritiek op het niveau en de methodologie in de sportgeografische studies kwam uit de eigen kringen.

"The fledgling subdiscipline of "sport geography" has tended to be locked into a time-warp of "cartographic fetishism" and has generally failed to embrace the more recent theoretical, post-positivist movement in which structuration and time-geography might be included. So while Hägerstrand's more recent ideas may have influenced Giddens, sport geographers have related more to his previously influential ideas on innovation diffusion." (Maquire J. & Bale J., 1994:9)

2) Modellen en analyses van migratorische stromen

Andere studies onderzochten empirisch de correlatie tussen het voorkomen van clubs, "het consumptiegebied", en de relatieve productie van atleten, "het productiegebied", werden door Yetman & Eitzen(1973) en Mc Connell(1984) voor het Amerikaans football bestudeerd. Rooney (1969,1974) onderzocht de transmigratie van de sporttalenten in Amerikaans football voor "colleges" en universiteiten en onderscheidde talent-surplus regio's, de "hotbeds" en deficiet regio's. Zijn studies uit 1974 op de Amerikaanse sporten waren descriptief cartografisch en de variabelen in het gravitatiemodel waren de enige verklarende factoren. Diffusie was volgens hem een belangrijk element bij de studie van de sub-discipline "sportgeografie".

Bale & Gowing(1976) analyseerden de "fan regio's" van de diverse voetbalclubs en constateerden empirisch een afstandsvervalfunctie. Rooney(1974) bestudeerde de rekrutering van basketbalspelers in Indiana en vond een positieve correlatie tussen de grootte van het rekruteringsgebied en het niveau van de clubs.

3) Lokalisatie, de lokale dynamiek en relocatie van sportclubs

Deze studies plaatsen het onderwerp "lokalisatie" centraal. Het betreft studies die "het thuisvoordeel" in de sport analyseren door niet enkel naar de fysisch geografische context te verwijzen maar ideeën zoals territorium en gemeenschap introduceren. Dit thuisvoordeel werd gevonden in alle teamsporten en dit zowel in Europa als Noord-Amerika(Bale J.,1989:30-31) Een centraal probleem in deze studies is het oorzakelijk verband te detecteren. Wagner(1981) spreekt van een "specifiek territorium" terwijl Schwartz & Barsky(1977) de oorzaak detecteren bij de reisafstand en Pollard(1986) op een combinatie van verklarende factoren zoals de aanwezigheid van thuis supporters, afstandsvervalrelatie gecorreleerd met reisvermoeidheid, tactiek en de beïnvloeding van de scheidsrechter door het thuis-publiek. Een andere potentiële verklarende variabele is de lokale microgeografie. Het empirisch werk van Mizruchi (1985) counterde deze premisse omdat hij de grootste thuisvoordelen constateerde bij ijshockey en basket. Zijn redenering gebruikt een "fysisch geografische" definitie-

ring van het begrip “microgeografie”. Hij relateert het begrip aan de fysische condities van de diverse sportterreinen en concludeert dat sportzalen geen eigen microgeografie bezitten. Deze redeneringswijze staat in contrast met de werkelijkheid daar de ondergrond en de spelomgeving van sportinfrastructuren een grote differentiatie kan vertonen, wat een relatief significante impact op het sportgebeuren kan impliceren.

Een ander onderzoeksgebied is de relatering van topsport aan het centrale plaatsen systeem. Walterspeiler(1982) visualiseerde voor de Franse regio Lotharingen cartografisch dat de ongelijke inplanting van voetbalclubs een weerspiegeling is van de bevolkingsspreiding en de economisch activiteit. Bale(1989) vond een positieve correlatie tussen het aantal voetballeagueclubs en de grootte van de SMLA(Standard Metropolitan Labour Area) in Engeland en de distributie van de belangrijkste professionele franchisesporten en de Metropolitan Statistical Areas in de VS. (Bale J.,1989:82-83)

De relocatie van de belangrijkste baseballteams in de periode 1900-1970 werd door Abler & Adams & Gould(1971) gecorreleerd aan het temporeel-ruimtelijk veranderen van het Amerikaans centrale plaatsen systeem. Rivett(1975) bestudeerde de optimale lokalisatie voor een nieuwe club in de Engelse voetbalcompetitie en Geddard & Semple(1987) analyseerden via de centrale plaatsentheorie dat niet-tegenstaande de populatie van de Canadese stad Saskatoon de “drempelwaarde” niet bereikte, het een potentieel had om een National Hockey League-franchise te ondersteunen. Ze argumenteerden dat geen substituerende factoren aanwezig waren en het uitgestrekte hinterland in combinatie met de lokale bevolking de drempelwaarde overschreed. Rimmer & Johnson(1967) concluderen na empirisch onderzoek voor Australian rules football dat de marktarealen van de kleinere clubs overlapt worden door deze van de grotere clubs.

Vele van deze studies werden gemaakt door economen en andere niet-geografen. Ze analyseerden voornamelijk via statistische en mathematische modellen het lokale potentieel en de hieruit ontstane potentiële lokalisatiemogelijkheid of de relocatiedynamiek. (Quirk J.,1973; Rivett P.,1975; Baetens J.,1983; Walker B., 1986) Ze wijzen op de toenemende economische rationaliteit van locatiekeuzes in de sportwereld en trachten het systeem economisch te optimaliseren. De geografische impact van deze studies is de gedetecteerde correlatie tussen het marginaliseren en verdwijnen van minder succesvolle clubs met de bestaande stedenhiërarchie, de grootte van de SMLA's(Demmert H.,1973; Hart R. et al.,1975; Bird P.,1982; Jennet N.,1984; Walker B.,1986), en de economische achteruitgang van de traditionele “heartlands”(Bird P.,1982; Connell J.,1985).

Uit een cartografische analyse van het voetbal, basket en rugby in Frankrijk ontwikkelde Fremont(1976) een essentiële reflectie gesteund op de stedelijke hiërarchie en de lokale socio-economische karakteristieken.

4) Multiplicatoreffecten en impact van de sportevenementen

Deze groep van sportgeografische studies onderzoeken de “externality-effecten” en de “multiplicatoreffecten” van sportevenementen. De case-study's hadden betrekking op zowel kleine sportevenementen(Marsh J.,1984) als op de impact van grote tijdelijke sportevenementen, professionele sportclubs en individuele sporten.(Bale J.,1989:112-122)

Bale & Gowing(1976) constateerden lawaai en hinder als een lokaal negatief multiplicatoreffect bij voetbalstadions in Engeland. Bale definieerde dit in 1980 als “nuisance fields”(Bale J.,1980b:93). Lipsitz(1984) bestudeerde de impact van de bouw van 3 sportstadions op de urbane ontwikkeling.

5) Humanistische-culturele geografie

Deze studies proberen een relatie te leggen tussen sport en de culturele landschappen.(Sachs R.D.,1986; Eichberg H.,1989,1998)

“near-laboratory settings in which the unidimensionality of competitive sports can unfold itself under controlled conditions. Pure nature has too much variation in it; too much “noise”” (Galtung J.,1984 uit Bale J.,1988:509)

Het theoretisch werk van Wagners (1981) “Sport: culture and geography” waar relationele banden tussen cultuur en geografie gelegd worden kan als basiswerk beschouwd worden. Hij beschreef sportlocaties als ruimtelijke fenomenen en stelde dat sport gezien konden worden als

“dramas acted out within minutely prescribed spatial frames” met nood aan “exactly specified and formalised environments, for in most cases the contest explicitly concerns dominance of territory or mastery of distance” (Wagner P.,1981:92)

Deze visie stelt dat sportlandschappen een expressie zijn van moderniteit is met rechte lijnen, metingen, rationaliteit en prestaties. De internationale sporten weer-spiegelen de geografische, historische en antropologische maatschappelijke tendensen van de 19de eeuw. Deze benadering vanuit menswetenschappelijke hoek impliceert het ontstaan van stereotyperingen.

In Frankrijk hadden de eerste essays een sociogeografische richting. Augustin en de onderzoekers van “La maison des sciences de l'homme d'Aquitane” introduceerden ruimtelijke implicaties in hun essentieel sociologische benaderingen. De Franse benadering steunde eerder, door de sociologische impact, op de significantie van klasseverschillen bij het voorkomen van de sporten dan op de ruimtelijke geografische indicatoren.

1.3.De recente evolutie

Naast de traditionele sportgeografische studies ontstaat het laatste decennium empirisch onderzoek met interdisciplinaire analyses. Het werk "sport in space and time" van Weiss & Schultz(1995) en de speciale uitgave in 1993 van "International review for the sociology of sport"(Puig N. & Ingham A.,1993) besteedde aandacht aan ruimte en plaats en zijn daar voorbeelden van. De studies met betrekking tot nationalisme, regionalisme en lokalisme krijgen een interdisciplinaire benadering waarbij het voornamelijk niet-geografen zijn die ruimte en plaats incorporeren in het werk.

De hoofdzakelijk traditionele descriptieve benadering resulteerde in het ontstaan van nationale sportatlassen. Matthieu & Praicheux(1987) ontwikkelen een Rooneyiaanse atlas "Sport en France" waar ze de regionale differentiatie van de sportbeoefening in Frankrijk in verwerken. De ruimtelijke differentiaties werden verklaard door diverse variabelen zoals de demografische structuur; levensstandaard, historische evolutie, het fenomeen van zich "onderscheiden" van de rest, structuur en organisatie van de federaties en het natuurlijk milieu. (Matthieu D. & Praicheux J.,1987:5-6) Rooney & Pillsbury (1992) en Aldskogius(1993) ontwikkelden een analoge atlas voor respectievelijk VS en Zweden en Gay J-C.(1993) besteedde in zijn Atlas de la Polynésie Française aandacht aan de diffusie en regionalisatie van de diverse sporten in de Zuid Pacific.

De recente geografische studies overstijgen het descriptief kaartfetisjisme met hun éénduidige verklaringen. In 1987 verschijnt voor het eerst een sportgeografisch tijdschrift "Sport place: an international journal of sports geography" die een voornamelijk Amerikaanse benadering vertegenwoordigt. De ontwikkeling van de sportgeografische methodologie en het toenemende interdisciplinair onderzoek resulteerde in het ontstaan van nieuwe invalshoeken. Het is pas in deze fase van de sportgeografie dat het onderzoek in Frankrijk tot zijn volle ontplooiing komt en een relatief onafhankelijke richting inslaat.

Enkele van de "nieuwe" onderzoeksgebieden voor deze moderne sportgeografie zijn:

- De impact van de economische veranderingen op de oorspronkelijke locatiegebondenheid, "de topofilie" van de sportclubs.. De topofilie is een affectieve territoriale identiteitsreflex en resulteert in lokalisme, regionalisme en/of nationalisme. Deze vorm van sportgeografie leunt als onderzoekspunt aan bij de "nieuwe" cultuur geografie. (Bale J.,1989; Hague E. & Mercer J.,1998). Sport wordt in deze studies benaderd als een expressievorm. Het sportief nationalisme, regionalisme en lokalisme is een gecompliceerd socio-politiek antwoord op uitdagingen en gebeurtenissen, sportieve en niet-sportieve, dat zijn oorzaak vindt in de variërende nationale, regionale en lokale contexten.

- De geografische optimaliseringstechniek bij franchising en de locatieanalyse van de optimale lokalisatie van nieuwe of te reloceren clubs. Het analyseren van de toeschouwersaantallen bij de populaire ploegsporten is een onderzoeksgebied dat door geografen genegeerd wordt. De gepubliceerde studies omtrent dit onderwerp situeren zich in de economische wetenschappen waar via econometrische modellen de diverse variabelen op hun significantie worden onderzocht.;
- De ruimtelijke uitbreiding van het rekruteringsgebied gerelateerd aan de internationale economische tendensen en betrekkingen.
- De studie van de sportlandschappen als onderdeel van de “nieuwe culturele geografie” waarbij micro en mesogeografische benaderingen van de sportinfrastructuur bestudeerd worden. Hieronder vallen eveneens de locatie en verplaatsing van de sportevenementen, de ruimtelijke planning van de sportvoorzieningen en eventuele herbestemming van sportlocaties.

1.3.1.De Angelsaksische wereld

a) Verenigd Koninkrijk

- sportinnovatie/diffusie en ruimtelijke variatie

De premissen die vooropgesteld werden in het innovatie/diffusie onderzoek was dat sporten zich voornamelijk vanuit het westen naar de economisch perifere adoptiegebieden verspreidden.

De werken van Slatta(1986), Joseph(1988), Stein(1988),Lever(1988), Wagner(1988), Levine(1988), Del Burgos(1995), Stuart(1995), Duke(1995), Wagg(1995a,1995b), Murray(1995) benaderen en “verklaarden” de diffusie van sporten vanuit de industriële kernlanden naar de in de 19de-eeuwse Europese periferielanden en de 20ste-eeuwse economische periferie in de rest van de wereld.

In hun werk “Sport in Africa; essays in social history” verzamelden Baker & Mangan(1987) interdisciplinaire artikels die de impact van de militairen en de administratie op de diffusie van de westerse sporten en hun politieke invloed in Sub-Sahara-Afrika onderzochten.

“Sport in space and time” is een hoofdstuk uit het in 1999 verschenen werk van Dunning waar hij de ruimtelijke diffusie van sport relateert aan de opkomst van de mondiale hegemonie van het westen.(Dunning E.,1999:65-79)

- Topofilie en het optimaliseren van de lokalisatie

Bale (1991) onderzocht de bedreiging die de recente economische veranderingen in Engeland hadden op de locatiegebondenheid van de voetbalclubs. Hij kwam tot de conclusie dat het sentimentele plaatsgevoel en de plaatsbinding momenteel de economische krachten kunnen counteren. Hague & Mercer(1998) analyseerden de geografische significantie van voetbal voor de lokale identiteit van Kirkcaldy in Schotland. Black & Lloyd(1992) bestudeerden de plannen in verband met de potentiële relocatie naar de sub-urbane zone of de modernisering van de bestaande Schotse voetbalstadions. Taylor (1993b) wijst deze inertie toe aan het feit dat in tijden van economische expansie en sociale spanningen in de 19de - begin 20ste eeuw de clubs een symbool van “gemeenschappelijk belang” van een bepaalde locatie vertegenwoordigden.

Waylen en Snook(1990) analyseerden de samenstelling van de Engelse league en stelden vast dat de samenstelling constant bleef maar het zwaartepunt van het succes steeds verder zuidoostwaarts verschoof.

De nieuwe cultuurgeografie ondergaat een verschuiving van een positivistische naar een “humanistische” benadering. Deze verschuiving impliceert het verlaten van het traditioneel cartografisch fetisjisme naar een meer literaire methodologie. Volgens deze benadering hebben de mensen een grotere affectieve binding met hun sportplaatsen. Bale herintroduceert de term “topophilia” als de liefde voor de ruimte die alle vormen van rationele relocatietendensen weerstaat.(Bale J.,1996:163-167)

Onderzoek naar de toeschouwersaantallen en respectievelijke significante variabelen werden in Engeland op het profvoetbal uitgevoerd. Peel & Thomas(1996) concludeerden dat naast de positie van de club in de rangschikking geografische factoren als de populatie van het marktareaal, de afstand die de bezoekers moeten afleggen en het reële lokale inkomen significante variabelen waren.

- Sportmigraties

“ The migration of sports talent as athletic labour is a pronounced feature of sports development in the late 20th century” (Maquire J. & Bale J.,1994:1)

Bale(1991) introduceerde een besluitvormingsproces waarbij de gedragswetenschappelijke benadering werd ingevoerd. Het model baseerde zich op de noden en verwachtingen van de migrant,” interne stressors”, de karakteristieken van de bestaande sportomgeving,”externe stressors”, waar na een evaluatief proces de plaatsen in niveau van locatienut ingedeeld werden. Bij het bereiken van een nutsdrempelwaarde werd beslist om te migreren. Deze benadering paste Bale toe op de buitenlandse studentatleten in de VS. Hij introduceerde als schaalniveau de mate

van mondialisering van de prestatiesport, ideologie (nationaal sportsysteem) en de lokale sportsituatie en relateerde dit aan Wallersteins driedelige model van het wereld-systeem.

Bale & Maquire(1994) verzamelden in "The global sport arena: Athletic talent migration in an interdependent world" publicaties van auteurs uit diverse disciplines. Deze sportgeografische publicaties in verband met migratiestromen in de verschillende sportdisciplines werden geschreven door mensen uit verschillende vakgebieden en diverse landen. Dit werk bewijst de toenemende mate van interdisciplinair werk en de ruimtelijke uitbreiding van de interesse voor het onderwerp.⁵

- ruimtelijke impact van sport op omgeving

Bale(1990,1993) bestudeerde de ruimtelijke impact van voetbalwedstrijden op de lokale gemeenschappen en analyseerde zijn positieve en negatieve economische aspecten. In een latere fase publiceerde Bale(1993,1994,1999a) diverse studies met betrekking tot het sportlandschap als antecedent van de moderne sport. De uitgave van Bale & Moen(1995) waar economen, sociologen, geografen, antropologen, cultuur- en vrijetijdswetenschappers aan meewerkten bestudeerden de impact van de sportstadions op de stad.

De gevalstudies van Mason & Robins(1991) en Chase & Healey(1995) benaderden respectievelijk de multifunctionele stadions van Luton en Ipswich. Ze analyseerden bij hun studies over het ruimtelijke "externality field" het probleem waarbij ze de positieve en negatieve impact van de stadions op hun directe ruimtelijke omgeving analyseerden. Mason & Moncrieff(1993) analyseerden het effect van de relocatie van het voetbalstadion van de Schotse club St.-Johnston. De huidige locatie in de stedelijke binnenstad resulteert in een overlast voor de omwonenden. De relocatie naar de sub-urbane zone zou dit probleem kunnen oplossen maar empirisch onderzoek toont een verschuiving van het probleem aan. Ze stellen het creëren van een "cordon sanitaire" tussen de stadions en de residentiële gebieden voor.(Mason C. & Moncrieff A.,1993:104)

Chalkley et al.(1992) bestudeerden de impact van de Olympische spelen op de reconversie van Barcelona en op het lokale toerisme. De deelname aan de selectie voor het organiseren van de olympische spelen van 2000 door de stad Manchester werd door Law(1994) in het kader van een stedelijk beleid gelokaliseerd. De spelen worden als een uithangsbord beschouwd die de grootstad internationale

⁵ Arbena J.(VS), Mason T.(VK) en Williams G.(VK) historici, Bale J. (VK), Genest S.(Can) geograaf, Maquire J.(VK) en Sang J.(VK) vrijetijdswetenschappen, Bromberger C.(Fr.) etnoloog, Lanfranchi P.(It.) cultuur historicus, Miller F.(VK) en Redhead S.(VK) rechten,

naambekendheid zou geven en zou resulteren in een toenemende investering van de private en de overheidssector in de reconversie van de grootsteden.(Law C.,1994:230-231)

De Olympische spelen van Sydney in 2000 werden geografisch geanalyseerd door Chalkley & Essex(1999). Ze onderzochten het multiplicatoreffect van de gerealiseerde stedelijke veranderingen en bestudeerden hun impact op de omgeving en het milieu. Ze analyseerden de sportinfrastructuur, de economische ontwikkeling en het toerisme, de transportinfrastructuur en de culturele faciliteiten en kwamen tot de conclusie:

“ Olympic host cities have increasingly used the Games as a means of promoting urban regeneration and improvement.” (Chalkley B. & Essex S.,1999:299)

Hall & Hodges(1998) wijzen op de impact van “locatiemarketing” of “geomarketing” die in het hedendaagse globaal kapitalisme een techniek zijn waar steden, regio's en landen zich via de sport kunnen promoten in het buitenland.

“ The strongest underlying assumption in an nation's hosting of an Olympic Games is the expectation that it will result in vastly increased international exposure and a resulting overall economic gain for the city, even the nation.”(Hall C.&Hodges J.,1998:98)

- Nationalisme- regionalisme- lokalisme-mondialisatie

Comparatieve analyses van het sportief nationalisme, politiek nationalisme en culturele identiteit zijn onderzoeksdomeinen die recent op de voorgrond traden. In het Verenigd Koninkrijk zijn een groot deel van de studies gewijd aan Schotland en Ierland. De algemene conclusie is dat de sportieve expressie een sterk nationalistische patriottistische binding vertoont. Deze inwaartse reflex wordt geassocieerd met het verzet tegen de Engelse overheersing en het opkomende internationalisme. (Allison L.,1990; Sugden J. & Bairner A.,1992; Baines J.,1996)

Bij de thema's die betrekking hebben op territorialiteit en nationalisme suggereert Bale(1999b) dat “mythes van naties” en “nationale passie” potentieel geografisch zijn en sport kan in het kader van weerstand en dominantie geplaatst worden. (Bale J.,1999b:148) Deze mythes creëren stereotypes en resulteren in een cartografie van nationale karakters.(O'Donnell H.,1994) Het interdisciplinaire boek “Football nationality and the state” gepubliceerd door Duke & Crolley bespreekt de complexe dynamische relatie tussen voetbal, nationaliteitsgevoel en de impact of het verzet tegen de centrale staat.(Duke V. & Crolley L.,1996)

Penttilä M.(Fin.) sociale wetenschappen, Duke V.(VK) en Moorhouse H., sociologen
,Eichberg H.(Den.) cultuur sociologen, Klein A.(VS) socioloog-antropoloog

Een relatief recent onderwerp is de plaats van sport in het mondialiseringsproces. Sport wordt in deze context geassocieerd met het langetermijn-proces van de mondialisatie. Ze bestuderen de

“impact that sports have on the embodied identities of people and how this is embedded in wider “local” and national cultural processes” (Maquire J., 1999:5)

Sporten worden onderverdeeld in recreatieve en vertegenwoordigingssporten waarbij in het laatste geval de sport een onderdeel van de mondialiseringstendens geworden is. (Bale J., 1999b:148)

Maquire(1999) publiceerde met zijn “Global sport: identities-societies-civilizations” een interdisciplinair werk waarin hij de interculturele dimensies en de wederzijdse beïnvloeding van de verspreiding van sport in het mondialiseringsproces bestudeerde. Hij relateert de verspreiding van de diverse sporten in het wereldsysteem aan het cultureel imperialisme en de afhankelijkheid van de perifere gebieden.

Baker & Mangan(1987), Arbena(1988), Wagner(1990), Bale(1994) en Hutchinson(1996) bestudeerden in het kader van de homogeniserende verwesteringstendens de relatie tussen diffusie van sporten en het cultureel imperialisme. Tomlinson(1991), Maquire(1994) en Houlihan(1994) substitueerden deze homogenisatie door de heterogenere begrippen daar toenemende interdependentie geen éézijdige maar wederzijdse beïnvloeding impliceert en sporten op deze wijze “aangepast” werden aan de lokale identiteit. De term mondialisering duidt in deze context op interactie en substitueert de uitdrukking “cultureel imperialisme”. Sugden, Tomlinson & Darby(1998) stellen dat de strijd en machtsgreep van de perifere landen binnen de wereldvoetbalbond FIFA een surrogaat is voor de economische strijd.

In de zoektocht naar de impact van het mondiale op het lokale in een context van een bredere sociale en culturele geografie hebben Cosgrove & Rogers(1992) de aandacht getrokken op thema's zoals “verwestering” en “mondiale cultuur” als mogelijk onderzoeksitem voor de geografie. De interdisciplinaire uitgave van Mac Clancy(1996) en Roche(1998a) is een verzameling van artikels die sport relateren aan de ontwikkeling van de lokale identiteit. De verschillende auteurs verwijzen hierbij naar de impact van de media en de politiek die de populaire cultuur, sport, correleren aan een collectief lokaal, regionaal en nationaal identiteitsgevoel.

b) Noord-Amerika

De onderwerpen van de sportgeografische studies in de Verenigde Staten zijn door de specificiteit van zijn sportbestel niet analoog aan de Europese studies. Niettegenstaande deze inhoudelijke differentiatie constateren we analoge empirische benaderingen. Het waarneembaar gevolg van de veranderende benadering van sport door de Amerikaanse geografen is, dat in tegenstelling met oudere

werken(Jordan T.,1988), in de recente algemene werken over “Human geography” sport onder de populaire culturen wordt gecatalogeerd.(Norton W.,1992; Fellmann J. & Getis A.,1985,1995; Bergman E.,1995; Jordan T.&Domosh M.&Rowntree L.,199;Crang M.,1998)

- sportinnovatie/diffusie en regionale variatie

De geografische oorsprong van de American Football spelers in Pennsylvanian College door Schennell(1990) is een voorbeeld van de traditionele Rooneyiaanse benadering Rooney & Pillsbury(1992) ontwierpen een “Atlas of American sport” die via tijdsanalyses veranderingen in de regionale patronen opspoorde. Guttmann(1994) beschreef in zijn “Games and empires” op een traditionele wijze de diffusie van cricket, voetbal, baseball, basketbal, Amerikaans football en turnen. (Guttmann A.,1994)

De studie van Adams & Rooney(1985) is een traditionele benadering van het diffusieverschijnsel van de golf faciliteiten vanuit het NO van de VS over het volledige Amerikaanse territorium. De benadering overstijgt het beschrijvend kaartfetisjisme door een correlatie met inkomen, bevolkingsdichtheid, nederzettingsspatroon, etnische en raciale patronen, grondprijs en beschikbaarheid van water te onderzoeken.

- Topofilie en het optimaliseren van de lokalisatie

De lokalisatiestructuur van de topsporten in de VS kennen een historisch unieke ontwikkeling. De bedrijfseconomische motivatie bij de inplantingen van de consumentgeoriënteerde sporten is winstmaximalisatie. Via geografische optimaliseringstechnieken voorspelden en analyseerden onderzoekers de potentiële verschuivingen en nieuwe inplantingen die wenselijk zijn om het economisch principe van winstmaximalisatie te optimaliseren. Mc Connell & Mc Cullock(1992) produceerden een model voor de “geografische rationalisatie” van de National Football League waarbij ze de aandacht vestigden op de geografische irrationaliteiten in het bestaande model. Ze constateerden dat de reisafstanden van de 28 clubs te groot waren en concludeerden dat geografische nabijheid als een variabele bij de divisieindeling gebruikt moest worden. Schimmel(1995) analyseerde het reloceren van de Colts uit het economisch zwakke Baltimore naar het bloeiende Indianapolis en concludeerde dat economische krachten het collectieve identiteitsgevoel negeren. Bruggink & Zamperelli(1999) creëerden een econometrisch model voor het bedrijfseconomisch inplanten van een potentiële nieuwe baseballclub. De conclusie uit het model was dat aanwezigheid van een potentieel publiek de belangrijkste variabele was in deze winstmaximaliserende bedrijfstak.

- sportmigratie

De analyses van migratorische stromen evolueerde van een “per capita” productie en consumptie en fluxen gebaseerd op de gravitatiemodellen naar het detecteren van andere verklarende variabelen. In een verder stadium worden via tijdsanalyses verandering in de migratiepatronen geanalyseerd. Een voorbeeld van deze werkwijze was de studie door Ojala & Gatwood(1989) in verband met de geboorteplaats van de baseballspelers uit de league van 1875 tot 1988. Hij constateerde dat landen zoals Puerto Rico, Cuba en de Dominicaanse Republiek relatief gezien meer spelers leverden dan bepaalde staten van de VS. Hij verklaarde deze ontwikkeling via de “krachten van onderontwikkeling” waarbij de rijkere Amerikaanse league de betere spelers uit de perifere landen rekruteert. Klein(1989;1994) bevestigde deze premisse bij zijn studies over baseball en de gecorreleerde migraties in Latijns-Amerika. Shelley & Shelley(1993) verklaarden het veranderende migratiepatroon en de afnemende binding van de spelers met een bepaalde locatie in het baseball door de evolutie van de sport naar een vrije loonvorming.

- Nationalisme-regionalisme-lokalisme-mondialisatie

Guttmann(1988,1991,1994) relateerde de diffusie van de moderne sporten aan het cultureel imperialisme en de homogeniserende mondialisatietendens. Harvey J. & Houle F.(1994) stellen dat de multinationale ondernemingen via de grote sportevenementen deze homogenisatie bevorderen.

1.3.2.Continentaal Europa

a) België

In België werd/wordt sport volledig genegeerd in de geografische studies. In de 2 edities van “Geography in Belgium” (Denis J.,1984:1996) wordt met geen enkel woord naar sport verwezen: In het deel over de sub-discipline “Geography of tourism and recreation” wordt enkel aandacht geschonken aan toerismegeografie. (Denis J.,1984:73-75; 1996:108-111)

De thesissen van Dejonghe(1988) en Leroux(1998) respectievelijk over het voetbal in België en het profvoetbal in Lokeren zijn ongepubliceerde uitzonderingen en het artikel van Dejonghe(1999;2000) was een aanloop tot en is een onderdeel van deze studie. Norro(1990) publiceerde een fysisch deterministisch artikel over de ligging van de langlaufpistes in ons land.

b) Nederland

In Nederland ontstaan sportgeografische studies net zoals in België zeer laat. Volkers & Van Dam wijten dit aan het minder "sportminded" zijn van de Nederlandse wetenschappers die zijn wortels zouden hebben in cultuurhistorische redenen zoals de calvinistische houding ten opzichte van sport. (Volkers K. & Van Dam F., 1992:16)

Deze verklaring stel ik in vraag. Deze cultuurhistorische achtergrond in België niet aanwezig en toch is het aantal publicaties daar eveneens beperkt.

Volkers & Van Dam (1992) en Verlaan & Van der Werff (1994) publiceerden in "Geografie" respectievelijk artikels over de verspreiding van het topvoetbal in Nederland en de relatie tussen Europacup-succes en de begroting van de clubs. Beiden kwamen tot de vaststelling dat er een positieve correlatie bestaat tussen economische factoren en het succes in voetbal.

Buursink (1993) leverde een bijdrage in verband met de elfstedentocht in "geografie in beweging" en Roosjen (1995) schreef een onuitgegeven thesis over de geografie van de wielersport.

De Nederlandse sociale geografie wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een sterke oriëntering op de ruimtelijke ordening en de regionale planning. De recente sportgeografische publicaties volgen deze tendens en de ruimtelijke wetenschappen focussen zich op de impact van sportstadions op de omgeving. De ruimtelijke wetenschapper Van Dam publiceerde samen met Roosjens een artikel over wielrennen, sponsoring en city marketing. (Roosjens T. & Van Dam F., 1996)

Van Dam (1996b:1998;2000) bestudeerde de relatie stad en stadion en constateerde voor Engeland een tweeslachtige verhouding tussen de "stadions" en hun directe stedelijke omgeving. De voetbalstadions situeren zich in hun 19de- begin 20ste- eeuwse oorsprongsgebied en sinds de jaren 60 worden de ruimtelijke negatieve factoren belangrijker dan de positieve. De recente tendens, na het Taylorrapport, is het reloceren of renoveren van de stadions. Dezelfde auteur analyseerde de situatie voor Nederland en concludeerde dat de nieuwe voetbalstadions ruimtelijk geëvolueerd waren van "Locally Unwanted Land Use" naar een "hype", een gewenst type van infrastructurele inplanting. De suburbanisatietrend van de stadions resulteert in een betere bereikbaarheid gecorreleerd met stijgende toeschouwersaantallen en minder negatieve ruimtelijke overlast. Van Dam (2000) bestudeerde de recent evolutie van modernisering en relocatie van voetbalstadions in het Nederlandse betaalde voetbal.

De Nederlander Van der Heijden (1989) stelde zich de kritische vraag "Wat houdt Barcelona over na de olympische spelen?" (Van der Heijden W., 1989:16) Hij analyseert de kosten en de baten van deze spelen voor deze stad. Ruddijs (1993) beantwoordt deze vraag met zijn artikel "De olympische spelen als stedelijk inhaalmanoeuvre" en stelt

dat Barcelona dankzij deze spelen zijn planologisch achterstand inhaalde.(Ruddijs S.,1993:24) Buursink(1996) analyseerde de impact van de olympische spelen in Atlanta op de urbane ontwikkeling.

Het boek "Verborgene competitie" van de socioloog Van Bottenburg(1994) is een studie waarbij plaats en ruimte belangrijke termen zijn. Hij bestudeert op een interdisciplinaire beschrijvende wijze de diffusie van diverse sporten en de impact van Engeland, Duitsland, Japan en de VS op hun mondiale en differentieële verspreiding. Van Rietbergen(1996) onderzocht het behalen van het totaal aantal olympische medailles in de periode Athene 1896 – Atlanta 1996 en concludeerde dat de communistische landen de sterkste prestaties neerzetten.(Van Rietbergen T.,1996:24)

c) Frankrijk

Dumolard & Robert(1989) bestudeerden de wereldproductie van tennisspelers volgens de traditionele Rooneyaanse "per capita" techniek.

De etnoloog Bromberger (1995a/b) maakte een interdisciplinaire studie over Napels, Marseille, Juventus en Torino waarbij hij de relatie tussen deze voetbalclubs en het lokalisme en de collectieve identiteit bestudeerde.

De Franse sportgeografen besteden net zoals hun Nederlandse collega's veel aandacht aan de infrastructurele zijde en de impact van sport op de regionale en stedelijke ontwikkeling.

In 1993 werd een volledig nummer van "Hommes et terres du Nord" gewijd aan "Tourisme et sport en Europe". Er wordt aandacht besteed aan de geografische impact van de grote toeristische en sportevenementen op de ruimtelijke structuur en omgeving. Sabbe(1996) beschreef in een hoofdstuk van "Le monde des villes"(Paquot T.,1996) de wisselwerking tussen sport en stedelijke structuren. Ze legt voornamelijk de nadruk op de architecturale composities en hun visuele impact.

Augustin (1995) is de auteur van "**Sport, géographie et aménagement**", de Franse variant van Bales "sportgeography" waarin hij in het 2de deel de nadruk legt op het humanistische-cultuur van sport. Een andere studie van hem benadrukt de westerse diffusie en het belang van sport in de hedendaagse cultuur. Hij wijst op de contemporele dynamiek van de economische logica op organisatorisch en verspreidingsvlak.(Augustin J-P.,1997)

Dine(1998) beschreef de beperkte historische diffusie van rugby in Frankrijk en relateert het aan historisch-politieke gebeurtenissen en Augustin(1999) bestudeerde de impact van het surfen op het toerisme en de ecologie aan de Aquitaanse kusten.

Ravenel (1996;1998a,1998b,1998c) bestudeerde het topvoetbal in Frankrijk en maakte een comparatieve analyse met de andere Europese grootheden, Engeland, Duitsland, Spanje en Italië. Zijn werk situeert zich op het domein van de relationele

binding tussen stedelijke hiërarchie, diffusie, de centrale plaatsentheorie en professionele topsport.

Boniface(1998b) publiceerde een bundeling artikels van diverse auteurs in verband met de geopolitiek van het voetbal en kwam tot de conclusie dat sport een sociale, politieke, culturele, economische en diplomatieke dimensie heeft.

Gay(1997) humanistisch-culturele bijdrage analyseert de begrenzing van de sportruimte als onderdeel van de rationalisatietendens in het Eliaasiaanse civiliseringsproces. De economische, urbanistische impact en de integratie van de stad Briançon in de skistations en zijn multiplicatoreffecten werd voor dit skioord door Mestre(1996) bestudeerd.

d) Rest van Europa

Moen(1993) en Aldskogius(1993) leveren een sportbijdrage aan de "Nationale Atlas van Zweden". De Denen Nielsen, Toft, Jorgenson en Eichberg en de Zweden Moen en Anderson leverden een bijdrage in "The stadium and the city" (Bale J. & Moen O.,1995) Een door Bale & Philo(1998) uitgegeven boek over de Deense cultuur socioloog Eichberg "Body culture" is een exemplaristisch voorbeeld van de humanistisch-culturele benadering van de sportgeografie. Het werk is een interdisciplinaire geografisch-culturele en sociologisch-sociale benadering van sport met een "trialectische" visie op het onderwerp. Sport evolueert in deze studie weg van een nadrukkelijke traditionele choroplethische kaarttechniek naar een benadering met meer aandacht voor het welzijn en de humanistische perspectieven. Deze richting probeert de sportgeografie te laten evolueren uit de cultuurgeografie naar een onafhankelijke discipline. De sportgeografie wordt gerelateerd aan de sociale, culturele en literaire theorie en wordt weggehaald uit de "materialistische cultuur". Eichberg herintroduceerde de term "Body culture" die rond de eeuwwisseling als "Körperkultur" ontstond en stond voor:

"the free body culture movement that advocated diet and clothing reform, nudism, sport, gymnastics, folk dance, abstinence from nicotine and alcohol,..." (Eichberg H.,1998:41)

Eichberg klasseerde sport onder de mondiale cultuur en relateert "body cultuur" aan nationalisme.

Deel 3

Het wereldsportstelsel

" Let us export our oarsmen, our fencers, our runners into other lands. That is the true free trade of the future; and the day it is introduced into Europe the cause of Peace will have received a new strongly ally"

(Pierre De Coubertin, paper presented at the Union des Sports Athlétiques, Sorbonne, 25 novembre 1892)

I De innovatie: moderne sport

1. Ontstaan van moderne sport

"The earliest historical records of Athletics are of the Grecian Olympic Games...terminated by order of the emperor Theodosius in AD 394. The history of athletics between the fall of Rome in the 5th century and the 19th century is quite sketchy. Religious festivals in the Middle Ages were often accompanied by crude ball games between rivals of towns or guilds. These were the forerunners of the great spectator sports of the 20th century: soccer, baseball, tennis, football etc. The coming of the industrial revolution in the mid-18th century and the later introduction of sports as a regular extra-curricular activity in public schools by Thomas Arnold (1830) provided a spur which led to the great development of sport during the Victorian age of England. Capping the athletic revival of the 19th century was the restoration of the Olympic Games at Athens in 1896. As the 20th century dawned, interest in all competitive sports reached a peak and despite two world wars and numerous minor hostilities, this interest continues to grow." (Encyclopedia Britannica,2000)

1.1.Inleiding

De ruimtelijke verspreiding van een innovatie kan enkel plaatsgrijpen na het ontstaan van deze innovatie. In dit deel wordt gezocht naar de bakermat van "sport" en meer specifiek "moderne sport" en worden de verklarende factoren voor het ontstaan van deze innovatie en zijn incubatieomstandigheden op een bepaalde plaats geanalyseerd.

De in tabel 1 weergegeven ideaaltypes tonen de extreme karakteristieken van respectievelijk de traditionele spelen en de moderne sporten weer. De overgang van het ene naar het andere type gebeurde echter niet bruusk maar geleidelijk aan.

Elias(1982;1986) onderscheidde een evolutionair pad van traditioneel naar moderne sport. Hij relateerde het versportingsproces aan het civilisatieproces waarbij de traditionele sporten geleidelijk aan transformeerden. Het "uitvinden" van de moderne sporten was vergezeld van de industrialisatie, zijn rationalisme en de specifieke sociale condities. Voor deze periode was sport eerder te situeren bij zijn etymologische wortels "disport", wat zich vermaken betekent. De modernisering resulteerde in een verschuiving en werd het minder spel en meer "display", wat uitstallen, zich ontplooiën betekent. Spel werd arbeid en toeschouwers kwamen massaal de deelnemers aanmoedigen. (Elias N.,1986:5-20; Bale J.,1994:7)

In de 19de eeuw werd het geweld, dat sterk aanwezig was in de traditionele vormen, beperkt en/of gecontroleerd en het ontwikkelen van bonden resulteerde in het standaardiseren van de diverse sportvormen. De door mannen gedomineerde bureaucratische organisaties controleerden de reglementen en hielden de records en resultaten bij. De versporting van de vrijetijdsbestedingen in de Engelse maat-

schappij en de export van sommige op wereldschaal zijn voorbeelden van een civilisatiesprong. (Elias N., 1986:21-22). De eerste dimensie van het versportingsproces was de opkomst en diffusie van een prestatiegerichte lichaamscultuur, de mythe van de superman, die resulteerde in een rationalisatieproces. Het versportingsproces leidde, door de toenemende verwetenschappelijking, naar specialisatie van de specifieke atleten en uiteindelijk door de vraag naar elite-prestaties naar de professionalisering van de sport. Elias stelde dat de 2de dimensie van de versporting de verspreiding van deze specifieke lichaamsculturen was. Sport als cultureel fenomeen reikt verder dan de traditionele grenzen van de sport zelf, het was een expressie van een nieuwe cultuurvorm. Dit proces wordt de versporting van culturen genoemd en impliceert dat sportgerelateerde waarden, normen en modellen of gedrag penetreerden in het culturele leven. Deze evolutie resulteerde in een toenemende invloed van sportorganisaties en instellingen op het maatschappelijk bestel.

Sport werd zoals fabriceren en handel efficiënt en statistisch bewijsbaar, gecodificeerd, gerationaliseerd, met constituties en geschreven reglementen opgelegd door officiële instanties. Sport ondersteunde en reflecteerde de fundamentele assumpties die noodzakelijk waren om een publiek geweten te behouden bij het geleidelijk aan verdwijnen van de lokale culturen en volksculturen.

Sport stelde Mandell "underlay the social discipline needed for subjection to industrial work...Sport not only eased, but actually promoted, the mental adaption of the whole population to the demands of the modern world" (Mandell R., 1984:151-152)

De functie van sport was niet enkel het regulariseren en het delokaliseren van de oude traditionele recreatievormen. Ze propageerde de nieuwe moderne prestatiegerichte vrijetijdsbestedingen. Zoals bij laboratoriumexperimenten kan gesteld worden dat eens de competitieve condities universeel toepasbaar werden de prestaties in tijd, gewicht of afstand overal verifieerbaar en vergelijkbaar werden.

Sport werd de spiegel van de maatschappelijk evolutie. De standaardisering van de sporten en de groeiende regularisering van het dagelijkse leven kan als een dominerende kracht van het kapitalisme beschouwd worden. Industrialisering en de ontwikkeling van de sportbeoefening kunnen op deze manier beschouwd worden als onderling afhankelijke deelontwikkelingen binnen een algemeen civilisatieproces van nationale samenlevingen in de 19de eeuw.

1.2. De socio- economische factoren

De opkomst van moderne sporten wordt door bepaalde auteurs hoofdzakelijk één-duidig aan de industrialisatie met zijn urbanisatietendens gerelateerd. (Guttmann A.,1978;1994 Mandell R.,1984,1986; Bale J.,1989; Arbena J.,1988, Bourg J-F. & Gouget J-J.,1998) Deze éénvoudigheid kan verklaard worden door de onderlinge rationele kenmerken tussen versporting en industrialisatie. Guttmann gebruikte de modernisatietheorie van Weber en Parsons⁶ en Mandell de economische take-offtheorie van Rostow om deze evolutie te verklaren en beiden plaatsten sport in het kader van een unielineair concept van een economische modernisatie en vooruitgang uniek aan het Westen. Bij de verklaring van de opkomst van de industriële samenleving stelden Stokvis en Gellner de term "rationaliteit" in de Weberiaanse context. In deze context is de aanwezigheid van gecentraliseerde bureaucratieën en een rationele selectie van de beste beschikbare middelen voor de geformuleerde doelstellingen een uitdrukking van de nieuwe geest en de logica van het industrialisme.(Stokvis R.,1979:34; Gellner E.,1994:34) Deze omschrijving kan getransponeerd worden op beide opkomende fenomenen. Bale stelde dat de eigenschappen van sport en industrialisatie, waarin de factoren tijd en ruimte belangrijk werden, afgeleid werden uit de Newtoniaanse revolutie die noodzakelijk waren voor de maatschappelijk evolutie. (Bale J.,1989:42-43) Eichberg wijst erop dat moderne sport en de moderne industriële maatschappij beiden gekarakteriseerd zijn door een nadrukkelijke aanwezigheid van een productiviteitsdrang.(Eichberg H.,1998:28-29) Bepaalde onderzoekers(Brohm J.,1976;1978,1981; Gruneau R.,1979; Beamish R.,1982; Ingham A. & Hardy S.,1984; Renson R.,1997) constateerden een lineaire relatie tussen sport en kapitalisme, sport en competitie. De constituerende van de moderne sporten wordt geassocieerd met de productietechnieken van het kapitalisme op mondiaal vlak. De breuk tussen traditioneel en modern is volgens deze visie de industriële revolutie en zijn complementaire levenswijze die een breuk met de tradities veroorzaakte. Sport is ingesloten in de sociale relaties en de structurele principes van het liberale industriële kapitalisme en wordt gelieerd aan de productie en consumptiecyclus.

" Sport, then, does not critically confront capitalist relations, rather, it reproduces them at a secondary level. It is, therefore, incorporated and passive. Sport is but one more example of the way in which capitalism seeks to remove the barriers to the extraction of relative surplus value by producing new wants and new consumption" (Ingham A. & Hardy S.,1984:88 uit Marx K.,1973, Grundrisse: Foundations of the critique of political economy, International, New York)

⁶ Parsons stelde dat een maatschappij voortbestond door de socialisatie van nieuwe leden, de internalisatie van waarden en normen en de sociale controle op het gedrag van de mens. Hij gaat ervan uit dat iedere samenleving in principe wordt gekenmerkt door consensus.(De Jager H. & Mok A., 1978:201)

Deze éénduidige relatie tussen de initiële opkomst van de moderne sporten, de sportrevolutie, en de 18de-eeuwse industriële revolutie met zijn urbanisatie en de opkomst van het fenomeen vrije tijd wordt door bepaalde auteurs (Rigauer B.,1981,Elias N. & Dunning E.,1986; Elias N.,1982;1986; Dunning E.,1999) als een te eenvoudige uitleg aanschouwd. Deze hypothese is een oversimplifiëring omdat volgens hen de industriële revolutie en de urbanisatie symptomen waren van de ontwikkelingen op politiek en normatief gebied in de vroege kapitalistische maatschappij.

De evolutie van de gedecentraliseerde feodale staten naar gecentraliseerde dynastieën en natie-staten evolueerde volgens een graduele transitie. Belangrijk bij dit ongeplande proces was de pacificatie van grote interne landsdelen. De macrosociale gevolgen van deze “civilizatiesprong” waren volgens Elias drievoudig: (Elias N.,1986:36; Elias N. & Dunning E.,1986:18; Van Bottenburg M.,1994:75; Gay J-C.,1997:327 Landes D.,1998:231-274;; Dunning E.,1999:44)

- versterking van de staatsmacht
- progressieve toename van de macht van de burgerij/middenklasse (handelaars en fabriekseigenaars)
- verzwakking van de oorlogsaristocratie (landeigenaars)

2. Engeland als bakermat van het versportingsproces: de sociogenesis

“Modern sport and the industrial revolution have common origins in the dynamism of English culture” (Mandell R.,1984:136)

“the development of organised games...this...may rank among England's leading contributions to world culture” (Maquire J.,1994a:405)

2.1. Inleidende vraagstelling

Enkele vragen die gesteld kunnen worden bij het ontstaan van de moderne versie van sporten in de 18de en 19de eeuw zijn:

- Waarom gebeurde dit proces in Engeland en waarom bij de (land)aristocratie, bovenklasse en de bourgeoisie?
- Welke karakteristieken in de ontwikkeling en structuur van de Engelse maatschappij zijn de oorzaak voor deze ontwikkeling.?
- Welke kenmerken waren niet aanwezig in Frankrijk en/of Duitsland ?
- Waarom evolueerden bepaalde “moderne sporten” van elitair naar populair?

2.2. De interne machtsverhoudingen in VK en Frankrijk/Duitsland

De Franse koning kon zijn absolute macht behouden door de burgerij en de oorlogs-aristocratie tegen elkaar uit te spelen. In Frankrijk werd de aristocratie gecontroleerd door een centralistische absolute monarchie die het recht op verenigingen beperkte of verbood en werden de opkomende stedelijke elites voor een groot deel opgenomen als klaplopers in de koninklijke entourage. De burgerij werd op deze wijze gearistocratiseerd doordat de leden van de bourgeoisie zich in de hof-samenleving wilden laten opnemen. De adelstand groeide hierdoor in aantal en had meer macht dan de Engelse maar had een minder onafhankelijke positie ten opzichte van de monarch en het centrale hof. De koning regeerde samen met het hof en het leger op een autocratische wijze waarbij de ministers moeten luisteren naar de wil van de koning. De Franse landadel had op deze wijze, in tegenstelling met de Engelse, geen macht.

In de Duitse staten en oostelijker gelegen samenlevingen distantieerde de voornamelijk landelijke adel zich van de opkomende burgerij en het rurale volk en was van een vermenging van burgerlijke en aristocratische waarden weinig sprake.

In het Verenigd Koninkrijk waren de specifieke condities aanwezig die aan de grondslag lagen van het ontstaan van moderne sport. (Mandell R., 1984:134; Van Bottenburg M., 1994:73-79; Landes D.S., 1998:231-236)

- geïsoleerde ligging en sinds 1066 onversterkte steden
- een relatief open interregionaal transportsysteem die aan de particuliere behoeften beantwoordde en niet aan prestigieuze of militaire overwegingen
- aristocratie en burgerij die zich meer Engels voelde dan regionalistisch of lokalistisch
- een grotere sociale mobiliteit door lagere barrières dan op het continent. Dit resulteerde in een sociale onveiligheid omdat enkel de oudsten de titel erfden en de anderen burgerij werden. Deze personen hadden genoten van een aristocratische opvoeding in scholen en universiteiten die ook open stonden voor de rijkere burgerij.
- de militaire macht, eerder geassocieerd met de marine dan met de landmacht en de monarch, werd verplicht zijn macht te delen met het parlement.
- Engeland was al vroeg een natie, een bewust als zodanig ervaren eenheid
- gilden en aristocratie werden op een zijspoor gezet wat economische ontwikkeling bevorderde.

Deze typisch Engelse karakteristieken resulteerden in een toenemende macht en autonomie van de landadel, de burgerij en later de arbeidersklasse. Het gevolg was een transitie van de absolute monarchistische macht naar een parlementaire soe-

reiniteit. (Elias N.,1986:38; Dunning E.,1999:45) Het Verenigd Koninkrijk was geen centralistische staat meer en de staat werd door de maatschappij gebruikt en niet omgekeerd zoals in de rest van Europa. De commerciële elite had politieke macht gekregen en de transitie naar het liberalisme, met een afnemende impact van de staat op het politiek, economische en sociaal leven, gebeurde geleidelijk aan. Deze evolutie resulteerde in het ontstaan van een bewuste als zodanig ervaren eenheid, gekenmerkt door een gemeenschappelijke identiteit en door gelijkheid in burgerlijke status. Het liberalisme stond in fel contrast met het continentaal despotisme in deze culturele dimensie resulteerde in een vlucht van de intellectuele ballingen naar Londen waardoor de culturele uitwisselingen toenamen en het een centrum van vernieuwing werd. (Taylor P.,1996:44-82; Arnaud P.,1998a:3-4; Landes D.,1998:235)

2.3.Het versportingsproces in Engeland

“Sport in its modern organised, commercialised and extensive form, was truly an “invention” of the Victorian and Edwardian age” (Tranter N.,1998:16)

2.3.1.De 17de –18de eeuw

Versporting wordt gelinkt aan het “parlementarisatieproces” dat verbonden was aan de veranderende machtstructuren en culturele relaties in het 17de-18de-eeuwse Engeland. (Maquire J.,1994a:404-405; 1999:79; Jarvie G. & Maquire J.,1994:138-140).De civiliserende functie van het hof werd in het Verenigd Koninkrijk gedeeld met het parlement en de “society”, de edelen en titelloze “gentlemen” en “ladies” die in de hoofdstad waren voor het “London season”. Deze festiviteit zorgde voor een verbinding tussen het landleven en het hofleven(parlement). In het Verenigd Koninkrijk waren bovendien vormen van verenigingen toegelaten waar de elite zich terugtrok om te sporten. Dit cruciale verschil met de continentale structuren is volgens Dunning de reden van de oorsprong van moderne sport in het Verenigd Koninkrijk. De opkomst van niet-gewelddadige sporten is gerelateerd aan de politieke veranderingen in het land. Het strijdtoneel tussen de politieke fracties verplaatste zich van het oorlogsveld naar het parlement waar de conflicten bediscussieerd werden en eventueel resulteerden in wetten. Cruciaal hierbij was dat het dezelfde fracties waren die betrokken waren bij de parlementarisatie en versportingsprocessen. Ze participeerden in de 18de eeuw zowel in de pacificatie en regularisatie van de vrijetijdsbestedingen als in de fractionele strijd in het parlement. De geweldloze partijstructuren in het parlement geassocieerd met geweldloosheid in de sport creëerde rituelen die de onderlinge twistpunten vreedzaam oplosten. De staat monopoliseert in deze fase het publiek geweld. Deze werkwijze transponeren op de sport leidt tot de typisch Engelse houding waarbij een “gentlemen” nooit zijn kalmte verliest. (Elias N.,1986, Dunning E.,1999:56; Elias N.& Dunning E.,1986:20,34-40)

Van Bottenburg merkte terecht op dat de toenemende mobiliteit een belangrijke nevenfactor bij de ontwikkeling van het sportizatieproces was. (Van Bottenburg M., 1994:74) De reikwijdte nam door de toenemende mobiliteit toe en de onderlinge contacten resulteerden in een convergentie van levensstijlen.

Het bestaan van een vorm van zelfcontrole bij de Engelse moderne sporten wijst op een duidelijke breuk met het verleden. De oude Griekse sporten, zoals in de vraagstelling hierboven, kenden een grote vorm van toegelaten geweld en de drempelwaarde voor geweld was hoog. De specifieke sociale organisatie en de controle van het geweld in de industriële natie staat resulteert in deze specifieke gestandaardiseerde vormen van zelfcontrole. (Elias N. & Dunning E., 1986:130)

De veranderende machtsverhoudingen tussen de landaristocratie, de andere adel en de opkomende bourgeoisie waren voor het ontstaan van het versportingsproces cruciaal. Een belangrijk kenmerk in het civiliseringsproces is volgens Elias een vernauwing van de maatschappelijke tolerantie. Militaire vaardigheden werden gesubstitueerd door verbale debatten, retoriek en overtuigingskracht. De nood aan een sociale enclave waar de "sociaal goedgekeurden" zich konden "ontspannen" nam toe. De functie van sporten wordt geassocieerd aan deze alomtegenwoordige en constante maatschappelijke controle. De relatie tussen parlementarisatie en versporting had geen causale basis maar vertoonde een correlatieve bilaterale werking. De politieke parlementarisatie van de landklasse had zijn tegenhanger in de versporting van hun vrijetijdsbestedingen (Maquire J., 1999:70, Elias N., 1986:34)

In het 17de-eeuwse Verenigd Koninkrijk was een vroege notie van het basisingrediënt van de moderne sport, "fair play", aanwezig. Deze amateurs-georiënteerde ethiek van "fair play" die gemeenschappelijke regels voor gedrag en ruimte impliceerde, was één van de belangrijkste redenen voor de standaardisatie en de hiermee verbonden bestuurlijke instellingen van de sporten. Het was echter in de context van de 18de-eeuwse "civilizing spurt" dat de versporting van de traditionele spelen ontstonden. (Stokvis R., 1979:40; Bale J., 1989:44; Jarvie G. & Maguire J., 1994:139-140; Dunning E., 1999:56)

De Engelse maatschappij transformeerde door de industrialisatie en rationalisme, standaardisering, calculatie, meetmethodes, secularisering, specialisering, homogenisering, het halen en breken van records werden geïntegreerd in het dagelijkse leven en de cultuur. (Mandell R., 1984:151, Arben J., 1988b:2, Gellner E., 1994:36; Horne J. et al., 1999:XVI)

2.3.2. De 19de eeuw

a) de elitaire moderne sport van de “public schools”

“ Residential segregation was one way of structuring such masses of the comfortable into a social group. Education...was another. Both were tied together by a practice which became essentially institutionalized in the last quarter of the old century: SPORT...Formalized about this time in Britain, which provided the MODEL and VOCABULARY for it, it spreads like wildfire to other countries.” (Hobsbawm E., 1987:181(hoofdletters eigen aanpassing))

De initiële ontwikkeling van moderne sporten uit hun traditionele pre-industriële antecedenten was een proces in twee overlappende stadia waarbij de 1ste fase zich situeerde in de 18de eeuw toen leden van de aristocratie domineerden en sporten zoals cricket, roeien, vossenjacht, boksen en paardenrennen zich modificeerden. Roeien, boksen en paardenrennen floreerden maar vielen terug in de 2de helft van de 19de eeuw toen steeds meer leden van de burgerij zich aansloten bij de aristocratie. Deze sporten werden gekenmerkt door het lokale patronage, weddenschappen en beroepsbeoefening. De patriarchale verhoudingen in deze sporten verdwenen met de ruimtelijke diffusie van de sociaal economische ontwikkelingen die een metamorfose van het traditionele leven op het platteland verwekten.

In de 19de eeuw resulteerde deze ontwikkeling tot het “mid-Victoriaanse compromis”;

“ een periode van wederzijdse beïnvloeding waarbij de machtsbalans tussen de gevestigde aristocratie en de gentry enerzijds en de sociaal stijgende bourgeoisie anderzijds min of meer in evenwicht was” (Van Bottenburg M., 1994:78)

De leidende klassen modificeerden de volksspelen en moderne prestatiesporten werden hun dominante lichaamscultuur. Deze 2de fase van versporting situeerde zich in het midden van de 19de eeuw en dit voornamelijk via de valorisering van de sportieve bezigheden van de elitaire jeugd in de “public schools”⁷. De Engelse “public schools” waren in tegenstelling met de continentale open voor iedereen die het zich financieel kon permitteren. Ze waren gelokaliseerd in groene zones en kenden een

⁷ “Public schools” waren aanvankelijk particuliere scholen en werden aan het eind van de middeleeuwen als liefdadigheidsinstellingen door bisschoppen, koningen en koninginnen, rijke handelaars of theologen opgericht. Zij evolueerden in de 18de eeuw naar instellingen voor de “gentry” waar de bourgeoiswaarden van competitie, fair play en universalisme doordrongen. De namen van de gekendste “public schools” zijn Eton, Harrow, Westminster, Rugby, Winchester, Shrewsbury, Charterhouse en Derby (Dunning E. & Sheard K., 1979:48-55; Baker W., 1982:104-106; Mandell R., 1984:154-155; Wagg S., 1985:3; 1995:2; Perkin H., 1986:4; Maquire J., 1986:4; Matheja U., 1987:12; Thomas R. & Haumont A. & Levet J-L., 1987:72; Taylor R., 1991:112; Guttman A., 1994:42; Cohen B., 1996:90-92; Dunning E., 1999:62; 92-93; Horne J. et al., 1999:3-4)

strikte discipline en gedragsstandaarden in de klas. Buiten de klaslokalen heerste het Darwinistische “wet van de sterkste”, wat sterke leidersfiguren produceerde. Sport was tevens een manier om geringe intellectuele capaciteit te compenseren. De leerkrachten moesten zich aanpassen aan deze trend en onder invloed van religieuze bewegingen ontstonden de “Muscular Christians”⁸, atletische christelijke intellectuelen. In deze beweging werd veel waarde gehecht aan deugden zoals zelfbeheersing, gehoorzaamheid, doorzettingsvermogen, moed en loyaliteit. Het waren de “kweekscholen” voor de imperialistische patriotten die zich in de 19de eeuw over het imperium verspreidden. Dit atletisme viel samen met het toppunt van het Brits imperialisme en voor vele Victorianen en Edwardianen was er een duidelijk verband tussen de eigenschappen aangeleerd in de sport en het pionierswerk in de kolonies. Het atletisme sloot aan bij het sociaal Darwinisme en het Victoriaanse mannelijkheidsideaal (actief, dapper, sterk van lichaam en puur van geest) en creëerde een dapper eerlijk gentleman christen. Deze scholen waren de laboratoria van de later officiële gestandaardiseerde competitieve condities en transformeerden bepaalde rurale volksspelen door ze onderwerp van reglementering en hiërarchische structuur te maken. Dit civilizeringsproces leidde tot rationalisatie en standaardisatie van de rurale volksspelen en resulteerde in het overstijgen van het lokale element en aldus een trans-fereerbaarheid in de ruimte. De Engelse opvoeders zochten een pedagogisch kader dat aan de nieuwe industriële orde beantwoordde. Gestandaardiseerde roeiwedstrijden, veldlopen en voetbalvarianten werden in het midden van de 19de eeuw geïntegreerd in het officiële onderwijsprogramma op scholen en later universiteiten. Vertegenwoordigers van de diverse scholen vergaderden om de onderlinge verschillen van de lokale praktijken weg te werken. Deze proto-institutionele benadering resulteerde in het creëren van een onderlinge competitieve omgeving en maakte wedstrijden tussen de scholen mogelijk. De scholen waren de bakermat en het oorsprongsgebied van de diffusie van de typisch Engelse 19de-eeuwse bourgeoisiecultuur. Sport, gebaseerd op het model van deze elitaire “public schools”, werd als een belangrijk element in de vorming van de nieuwe regerende klasse beschouwd. De getrainde en gevormde Britse burgerij “gentlemen”, handelaars en aristocratie kregen een militaire patriotistische vorming die de onderlinge sociale cohesie bevorderde. In het door Hughes T. toegepaste pedagogisch boek “Tom Brown’s schooldays” werd de stelling “mens sana in corpore sano” toegepast. (Hobsbawm E., 1987, Augustin J-P., 1995)

⁸ Thomas Arnold was tussen 1828 en 1842 hoofd van de “public school” van Rugby. Hij introduceerde het eerst de hervormingen die naar het creëren van een “muscular Christian” zou leiden. (Stokvis R., 1979:41)

“ On the playing fields as well as in the dormitories, the future leaders of England learned to exert their personalities and thus to wield power over the younger, weaker, or more timid members of their society” (Baker W.,1982:120)

Sport was oorspronkelijk een recreatieve vorm van de elite, een tegenhanger van werk. De eerste gestandaardiseerde regels werden logischer wijze ontwikkeld voor “hun” sporten waardoor modern met elitair geassocieerd werd en traditioneel met volks. Vele sporten kregen door de kosmopolitische elite, zoals in onderstaande tabel 5 weergegeven wordt, hun gestandaardiseerde regels en nationale kampioenschappen op het einde van deze 19de eeuw .

Sport	Gestandaardiseerde regels	Nationale Kampioenschappen of bestuurslichamen
Paardenrennen	Voor 1800	1830s
Golf	Voor 1800	1860
Cricket	Voor 1800	1840s
Boksen	1867	1880
Roeien	Voor 1800	1882
Scheren	Voor 1800	
Curling		1846
Schieten	1820-30	
Zeilen	1840-60	
Voetbal	1840-60	1863
Rugby	1840-60	1871
Zwemmen	1840-60	1874
Atletiek	1860-70	1865
Polo	1860-70	
Kano	1870-80	
Tennis	1875	1877
Badminton	1887	1893
Hockey	1883	
Tafeltennis	1880-1900	1901
Bowling	1849	1903
Shinty ⁹	1893	
Wielrennen		1885
Gymnastiek		1873

Tabel 5: De eerste gestandaardiseerde reglementen en nationale competities van enkele Engelse sporten (vrij naar (Van Bottenburg M.,1994; Arnaud P.,1998a; Trant N.,1998)

⁹ Shinty vond zijn oorsprong in het Keltische Schotland, de “Highlands” en wordt lokaal “Camanachd” genoemd. De huidige vorm ontwikkelde zich in het laatste kwart van de 19de eeuw, net zoals vele van de hedendaagse moderne sporten, uit diverse ongeschreven variaties. De sport wordt gespeeld op een veld van 140-170 yards lang en 70-80 yards breed. Ieder team heeft 12 spelers waarvan één doelman die de bal met de hand mag aanraken in het doelgebied (doel is 12 bij 10 voet). De andere spelers moeten de bal met een diameter van ongeveer 20cm met een soort hockeystok, de “caman”, slaan. De bal mag niet geschopt worden maar met de caman mag men de bal op gelijk welke hoogte raken.(www.shinty.com:18/10/2000)

b) De evolutie van elitair naar populaire moderne sport

In het Laat-Victoriaanse Engeland waren de moderne sporten geïntegreerde en integrerende activiteiten. In de periode dat de traditionele sporten getransformeerd werden in de elitaire onderwijsinstellingen, werden tevens de factoren gecreëerd die de faciliteiten leverden om sport naar een populaire cultuur te laten evolueren. De moderne sporten waren in dit niet-totalitair regime geen training voor oorlog maar hadden een gezonde, prettige en sociale waardering.

De in de prestigieuze elitaire “public schools” ontstane georganiseerde sportvormen verspreidden zich na enige tijd, met uitzondering van de periode 1860s-70s waar ze in de oude universiteiten terecht kwamen, naar de minder prestigieuze scholen. Vanuit deze oude universitaire instellingen zoals Cambridge en Oxford verspreidden ze zich via de nieuwere universiteiten naar de ambitieuze “grammarschools” en naar de middenklasse. Het is pas na het institutionaliseren van de sporten in de “public school” dat de arbeiders toetreden tot het proces en participanten – toeschouwers en deelnemers - worden. De populaire versies werden initieel georganiseerd door de kapitaalkrachtige leidende klasse en de middenklasse uit de “public schools” met hun amateursethiek, maar door de ontwikkeling van het industrieel kapitalisme gecorreleerd met groeiende steden diffuseerden de sporten in minder dan 50 jaar neerwaarts in de sociale hiërarchie naar de arbeidersklasse. (Walvin J., 1978:81-86; Dunning E. & Sheard K., 1979:65-144; Van Bottenburg M., 1994:83-84; Tranter N., 1998:26-28)

De processen van acceleratie in de bevolkingsgroei en urbanisatie creëerden aanvankelijk geen potentiële groeiomgeving voor de populaire sporten. In de Midlands en het noorden van Engeland transformeerden de kleine agrarische kernen zoals Manchester, Sheffield, Birmingham, Bradford, Bolton en Leeds door de aanwezigheid van steenkool en de siderurgie tot industriële steden. De bevolking in de stedelijke kernen steeg exponentieel in de periode 1801-1851. In Manchester evolueerde de bevolking van 50.000 naar 400.000, die van Birmingham van 73.000 naar 250.000 en van de havenstad Liverpool van 77.000 naar 400.000. (Baker W., 1982:103) De grote expansie van de bevolking in de urbane centra werd veroorzaakt door migratie vanuit rurale gebieden. De mechanisering transformeerde landarbeiders in fabrieksarbeiders met als enig verzet het cafébezoek. Door de werksituatie waarbij 6 dagen van 12 tot 14 uren diende gewerkt te worden en het gebrek aan open ruimte was van een andere vrijetijdsbesteding geen sprake. Daarenboven waren op zondag publieke sporten bij wet verboden. De oude kalender van religieuze en seizoenale vakanties – toen dorpen traditioneel hun volksspelen beoefenden – ondergingen een drastische reductie in de nieuwe industriële maatschappij. (Baker W., 1982:104; Tranter N. 1998)

In 1900 leefde 75% van de Engelsen in stedelijke centra en 23 steden hadden meer dan 100.000 inwoners. (Baker W.,1982:116;242). Deze clustering van mensen resulteerde in een vraag naar nieuwe vrijetijdsbestedingen en sociale afleidingsfactoren. De vraag naar recreatieve bezigheden voor de massa ontstond pas in het laatste kwart van de 19de eeuw. De moderne kapitalistische economie met zijn regelmatige werktijden en een maandag tot zaterdagmorgen werkweek resulteerde in het plaatsen van de sporten op zaterdagmiddag. Paardenrennen en cricket ontsnapten aan deze tijdsindeling omdat zij voornamelijk beoefend werden door de landadel waarvan het arbeids-vrijtijds patroon bleef zoals het vroeger was. Beide sporten bleven de pre-industriële onregelmatige tijdsindeling volgen en evolueerden tot of bleven elitaire sporten. Deze sociale elitesporten waren een blijvende opportuniteit voor klassendifferentiatie en het contact met de, volgens hen, sociaal "inferieuren" te beperken. (Brailsford D.,1991:66-122 Tranter N.,1998:13-31, 41-44)

De karakteristieken die ervoor zorgden dat in het geïndustrialiseerde Engeland de passieve en actieve sportparticipatie toenamen waren: (Baker W.,1982:116; Tranter N.,1998:32-36)

- stijgend reëel inkomen, sterke correlatie tussen niveau van reëel inkomen en participatiegraad
- verkorting van de werkweek (vrije zaterdagmiddag), waardoor massaspektakel mogelijk werd
- betere voeding leverde energie voor fysieke recreatie
- mobiliteitstoename (stadstram en treinen)
- toenemend alfabetisme
- opkomst van populaire gedrukte pers, telegraaf
- fotografie (postkaartenfoto's)
- gokmogelijkheden namen toe
- technologische vooruitgang in sportbenodigdheden (ijzer voor doelen, fietsen en schaatsen; rubber, grasmaaiers)
- bevolkingsgroei en urbanisatie creëerden opportuniteiten voor de ondernemers
- weinig alternatieven, sport was de enige manier om te ontspannen daar er geen andere goedkope consumptiegoederen voorhanden waren.

In de periode midden 19de eeuw tot aan de Eerste Wereldoorlog onderging de sportcultuur in het Verenigd Koninkrijk een hele evolutie. Het passief en actief participeren werd een algemeen fenomeen voor alle klassen. Bepaalde hedendaagse populaire sporten hebben hun wortels in de Victoriaanse, Edwardiaanse en Georgianaanse periode in het Verenigd Koninkrijk. De traditionele spelen die niet door de elite geïmproviseerd werden waren de verliezers van deze strijd. Ze evolueerden naar een regionale sportvariant zoals bijvoorbeeld het Schotse shinty en het gelijkaardige

lerse hurling of proberen zoals professionele atletiek succesvol terug te keren in de 20ste eeuw. Het anti-professionalisme die in het roeien opdook resulteerde in een dalende belangstelling van de 19de-eeuwse arbeidersmassa. De geografische verruiming van de sportcompetities werd in deze sport gevolgd door een a-typische sociale vernauwing en resulteerde in een dalende populariteit die op het einde van de 20ste eeuw nog niet hersteld is.

De sociale samenstelling van de deelnemers en de ruimtelijke parameters van de sport werden groter en na de codificatie en institutionalisering ontwikkelde zich op het einde van de 19de eeuw de commercialisering en professionalisering. De sporten transformeerden naar de karakteristieken van arbeid. Het aanvaarden van de gespecialiseerde prestatiegerichte sporten door de arbeidersmassa leidde tot het ontstaan van het professionalisme. De noodzakelijke training- en transporttijd die de atleten nodig hadden om te kunnen concurreren met de elitaire amateurs werd op deze wijze financieel gecompenseerd. De professionalisering van een sport is een kritisch gebied in de arbeidsrelaties. Aanvankelijk was professionalisme een chartale compensatie voor "broken time", de tijd die een voetballer besteedde aan zijn sport in plaats van zijn reguliere beroep te beoefenen. Finaal evolueerde professionalisme naar een voltijdse tewerkstelling in de sport. De nieuwe rijke fabriekseigenaars en handelaars in het industriële noorden financierden en bestuurden deze professionaliseringstendens in de belangrijkste toeschouwerssporten. Hun stellingname divergeerde van deze in het zuiden waar de bankiers, vrije beroepen en ambtenaren de belangrijkste bestuurders van de sportverenigingen waren. Deze groep verzette zich tegen het professionalisme omdat deze goed opgeleide middenklasse zich via het amateurisme en het fair-playideaal probeerden te distantiëren van de arbeidersklasse. Bij hen primeerde het genoegen van de atleten boven het plezier van de toeschouwers en was een inkomstenbron buiten de sport een *conditio sine qua non*. Deze evolutie naar professionalisme was echter niet voorzien bij het oprichten van de diverse nationale organisaties. De elite had een sterke binding met "fair play" en de "amateur-ethos". Sportiviteit vereiste overwinningsdrang en een competitieve instelling met waardigheid bij verlies en bescheidenheid en hoffelijkheid bij een overwinning.

"A principal function of the national governing bodies was not only to administer and arbitrate but also to uphold the amateur sports ethic which has its roots in the English universities and private¹⁰ schools" (Bale J., 1989;45)

De hogere klassen verdedigden het amateurisme en het doel van de “public schools” ethos was het leveren van

“an education in that spirit of chivalry, fairness, and good temper for which, if report speaks truly, the masses of our countrymen are scarcely as distinguished as their fathers were” (Baker W.,1982:245)

De klassegrenzen die bedreigd werden door de massale participatie van de arbeiders resulteerde in een verlangen naar sociaal separatisme en een verstrakking van het amateurisme ideaal. Gezien de rigoureuze definitie van het amateurisme en de antipathie voor commercialisme en professionalisme onttrokken sporten zoals cricket, atletiek, roeien en rugby zich aan deze evoluties. De adoptie van de “public school”-cultus werd gemotiveerd door het verlangen van de middenklasse om zich aan te sluiten bij de sociaal hogere strata en zich af te scheiden van de inferieuren. Het amateurisme van het Engelse elitesportsysteem werd ingeschreven in de latatieve structuren van het Britse sportsysteem om de lagere sociale klassen buiten te houden. Het amateurisme had een zeer exclusieve werking en “beschermd” de sporten tegen een instroom van de lagere sociale klassen. Deze amateursvisie werd door het overgrote deel van de bevolking verworpen en het aantal professionele sporters nam exponentieel toe.(Bailey P.,1978:105; Hutchinson R.,1996:144; Tranter N., 1998:41-43)

Het was in dit incubatiemilieu dat de eerste moderne sporten hun oorsprong en embryonale evolutie kenden. De in het oorsprongsgebied ontwikkelde sociale karakteristieken van de moderne sporten werden aan de sport gelieerd en migreerden mee tijdens de internationale verspreiding van de diverse sporten. De regio's waar de socio-economische karakteristieken het dichtst aanleunden bij de Britse waarden vertoonden het vlugst de bereidheid tot aanvaarding van de met deze waarden en normen gelieerde culturele en elitaire patronen.

2.4.De internationalisering van de moderne sporten

Na de nationale standaardisering en bureaucratisering ontstond in een latere fase de internationalisering van deze moderne sporten. De significantie van internationale sportbureaucratieën was de transformatie van het sportsysteem, net zoals het economische, naar een wereldsysteem. De mondiale standaardisatie en de universalisatie van de moderne sporten lieten internationale bewegingen toe, de transfers van sportpersoneel over nationale grenzen werd een nieuwe optie en internationale competities werden opgericht. De relatief vlugge internationale aanvaarding

¹⁰ Met “private” worden hier de “public schools” bedoeld

van sporten impliceerde de nood aan een meer gereguleerde, minder gewelddadige, plezierige, competitieve en fysieke ontspanningsmogelijkheden.

De Franse sporteconoom Bourg constateerde een sportieve evolutie in 3 opeenvolgende periodes. Hij situeert deze respectievelijk in de periode 1850-1914, 1918-1980 en sinds 1980. De belangrijkste karakteristieken van de diverse periodes worden in tabel 6 weergegeven. Ieder van deze periodes kan gedefinieerd worden door een ideologisch dominerend project, een territoriale bediening van competities en een structurele institutionele en mediatechniek. De 1ste periode wordt als de morele en educatieve gecatalogeerd. Een representatieve figuur voor deze periode is Pierre De Coubertin, de oprichter van de moderne Olympische Spelen. Hij stelde zijn Olympische Spelen in het teken van zijn humanistisch ideaal waarin lichaam, geest, spierkracht en denken centraal stonden. In de 2de periode evolueerde de sport naar spektakel en een expressievorm van het nationalisme. De sportieve competities worden spectaculair en internationaal. In deze transitie fase vervallen de oorspronkelijke waarden en maakt de logica van de mondialiserende economische realiteit opgang. De 3de periode ontstond door de sportieve mondialisering waarbij de institutionele context verandert. Fundamenteel hierbij zijn het verlaten van het "amateurismeprincipe" door het Olympisch Comité. In 1981 werden de spelen opgezet voor de professionele sporters en sinds de geamikaniseerde spelen van Los Angeles in 1986 werd sport helemaal een mondiale gecommmercialiseerde sector.

PERIODE	1850-1914	1918-1980	Sinds 1980
Object	Moraal, opvoeding	Spektakel	Handel en communicatie
Institutioneel en juridisch kader	Onafhankelijke clubs Niet lucratief	Nationale en internationale federaties	Commerciële maatschappijen
Gebruikte techniek	Musculaire kracht	Instrumentalisatie van de sporten	Wetenschappelijke technieken
Competitiesfeer	Nationaal	Internationaal	Mondiaal
Aantal landen op Olympische Spelen	13(1896)	59(1948)	197(1996)
Media	Geschreven pers	Radio	Televisie
Aantal televisiekijkers	-	200.000 (OS 1936)	31 miljard (WK voetbal 1994)
Aantal internationale competities	20(1912)	315(1977)	700(1996)
Financiering	Deelnemers	Toeschouwers	TV en bedrijven, aandeelhouders

Tabel 6: De drie sportieve ordes (Bourg J. & Gouget J.,1998:17)

De versporting wordt door bepaalde auteurs (Renson R.,1997) als een universele trend van standaardisatie en mondialisatie van de sportbeoefening beschouwd wat uiteindelijk zou resulteren in een dominerende culturele trend van mondialisering. De

moderne sporten zijn wereldwijd gestandaardiseerd en bestuurd om internationale competities mogelijk te maken en zijn overkoepeld door een monopolistische organisatie (Olympisch comité, FIFA, FICP,...) De groeiende competitiviteit en prestatie-oriëntatie van de moderne sporten resulteerde in een erosie van de amateurswaarden en structuren die gesubstitueerd worden door professionele waarden en structuren. Sport wordt op deze wijze getransformeerd van een marginaal laag gewaardeerde naar een in het centrum geplaatst overgewaardeerde instituut.

Bepaalde onderzoekers merkten een analoge evolutie op tussen de modernisatiefases van Robertson en de versportingsfases van Dunning vertonen een analoge evolutie. Tabel 7 op volgende pagina geeft de evolutie van de moderne sporten in de nationale en internationale context weer en constateert een analogie tussen de modernisering en versporting van de wereld. Deze op eerste zicht éénduidige relatie tussen beide verschijnselen zal in het volgende deel verder geanalyseerd worden waardoor de relatie tussen de internationale economische en politieke situatie en de internationalisering en differentiële popularisering van de moderne sporten verduidelijkt wordt. (Robertson R., 1992; Maquire J., 1994a:406-411; Water M., 1995:42-45)

Bovenstaande 3 fasenvisie van Bourg en de eventuele gelijkenis tussen de modernisatietheorie van Robertson en de versportingstheorie van Dunning zijn studies waarbij op een descriptieve wijze de diverse theorieën naast elkaar geplaatst en vergeleken worden. Deze theoretische constructies zijn statische beschrijvingen van de diverse fases waarbij het dynamische element, het proces dat de overgang tussen de diverse fases beschrijft en verklaart, genegeerd wordt. Deze processen - deze dynamische factor - zal in het volgende deel vanuit diverse wetenschappelijke hoeken benaderd worden

	Modernisatiefase Robertson	Versportingsfase Dunning
15 ^{de} – midden 18 ^{de} eeuw	The germinal phase Embryonale ontwikkeling van de nationale gemeenschappen Het accentueren van het individualisme Ontwikkeling van het kolonialisme en de wetenschappelijke wereldvisie	Op het einde van deze periode gebeurt de 1ste versportingsfase
Midden 18 ^{de} eeuw – 1875	The incipient phase Noties over de homogene unitaire staat, de natie-staat Concepties over standaardisatie Noties van individuele rechten Internationale relaties kristalliseren	2de versportingsfase
1875-1925	The take off phase Opkomend mondialisatiebesef Communicatiesystemen Gestandaardiseerde wetenschappelijke methodes Nationalisme	Take off phase van de versporting Prestatiesporten diffuseren vanuit VK naar het continent Ontstaan internationale competities tussen nationale ploegen Internationale standaardisatie van de reglementen Overkoepelende bureaucratische instellingen
1925- 1990	The struggle for hegemony phase Ideologische strijd tussen communisme en kapitalisme Afwezigheid van één werelddominerend systeem	Ontstaan van diverse sportideologische systemen waardoor de Amerikaanse sporten in hun mondiale uitbreiding afgeremd worden Internationale sportsuccessen worden gerelateerd aan het politiek ideologisch systeem Wetenschappelijke trainings- en begeleidings methodes Sportgeneeskunde
1990 -	The uncertainty phase Verminderde impact van de hegemoon Multiculturaliteit Polyetniciteit	Controle van de sportfederaties gaat verloren voor de Europese/Amerikaanse kern Doorbraak Oosterse gevechtsporten Heropleving traditionele spelen/sporten

Tabel 7: De vergelijking tussen de modernisatietheorie van Robertson en de versportingstheorie van Dunning

II De ruimtelijke verspreiding van de moderne sport

1. Inleiding

“Sportization of pastimes...their transformation in English society into sport and the export of some of them on an almost global scale, is another example of a civilizing spurt” (Elias N. & Dunning E., 1986:22)

De ruimtelijke spreiding en de internationalisering van de moderne sporten wordt in dit deel ontleed in zijn diverse facetten. De typisch geografische ruimtelijke diffusie benadering wordt als eerste nader bekeken. Deze theorie legt de nadruk op factoren zoals ruimtelijke nabijheid en hiërarchische structuren. De hedendaagse verspreiding van de moderne sporten is echter niet volledig te verklaren door deze éézijdige benadering waardoor factoren zoals nationalisme, die in dezelfde periode als de moderne sporten ontstond en er een relationele binding mee vertoont, als een belangrijke verklarende variabele wordt onderzocht. De ruimtelijke diffusie van de moderne sporten vertoont echter een sterke relatie met de industriële en economische ontwikkeling van de in de 19de eeuw expanderende wereldeconomie. De moderne sporten worden in dit kader als symbiotische factor met de ruimtelijke evolutie van de in de wereldeconomie dominerende machten geassocieerd. Deze bijkomende relationele binding impliceert een correlatie tussen de ruimtelijke spreiding van bepaalde moderne sporten en de dominerende economische relaties tussen de diverse gebieden in de wereldeconomie van de 19de-20ste eeuw. Deze relationele binding wordt aan de hand van het wereld-systeem van Wallerstein verklaard en zorgt in combinatie met de ruimtelijke diffusiemodellen en het nationalisme voor een holistische verklaring van de hedendaagse ruimtelijke spreiding van de moderne sporten.

In dit deel wordt tevens de strijd tussen de actoren voor de economische wereldsuprematie als verklarende variabele beschouwd voor de strijd tussen de moderne sporten ontstaan in de diverse voor werelddominantie strijdende landen.

2. Diffusie als oorzaak van de internationalisering

“ La culture est héritage et résulte du jeu de la communication.”(Claval P.,1995:6)

2.1. Diffusie: theoretische omkadering

2.1.1. Definiëring

“Diffusion is the process by which an **innovation** is **communicated** through certain **channels** over **time** among the members of a **social system**.”(Rogers E.,1995:7)

Het innovatiediffusie thema wordt/werd in de sociale en gedragswetenschappen veel bestudeerd. Gatignon & Robertson definiëren een innovatie als

“ a new product or service which is perceived by consumers within a market segment at that point in time to have effects upon established consumption patterns.”(Gatignon H. & Robertson T.,1989:16)

Een innovatie wordt in dit kader als een nieuw idee, praktijk of object gedefinieerd en kan ingedeeld worden in: (Gatignon H. & Robertson T.,1989:13)

- continue innovaties, deze resulteren in een minimale verandering van het consumptiepatroon
- dynamische continue innovaties, deze hebben een intermediaire impact op het consumptiepatroon
- discontinue innovaties met creatie van een nieuw consumptiepatroon

De karakteristieken van een innovatie zijn volgens Rogers:(Gatignon H. & Robertson T.,1989:2; Rogers E.,1995:15)

- aanwezigheid van een relatief voordeel bij het aanvaarden
- compatibel zijn met de bestaande waarden, normen en noden van de potentiële adopters waarbij het accepteren van een nieuw waardensysteem een vertragend effect heeft op de diffusie
- mogelijkheid tot het uittesten
- complexiteit

Het aanvaarden van een innovatie is grotendeels afhankelijk van de communicatie tussen de participanten. De verspreiding verloopt aanvankelijk vrij aarzelend omdat de mensen in feite een keuze moeten zien te maken uit de diverse mogelijkheden die zich aandienen. Informatie en communicatie kunnen deze onzekerheidsfactor

reduceren en de dominantie van de gebruikte kanalen kunnen de diffusie stimuleren. De acceptatie van de diffusie kan tot sociale veranderingen indien deze een aanpassing van de structuur van het sociaal systeem impliceert of indien de innovatie geassocieerd wordt met een hogere sociale klasse. De lokale sociale structuur kan, om de innovatie aan te passen aan de lokale behoeften, resulteren in een modificatie of heruitvinden. Het heruitvinden is

"the degree to which an innovation is changed or modified by a user in the process of its adoption or implementation."(Rogers E.,1995:17)

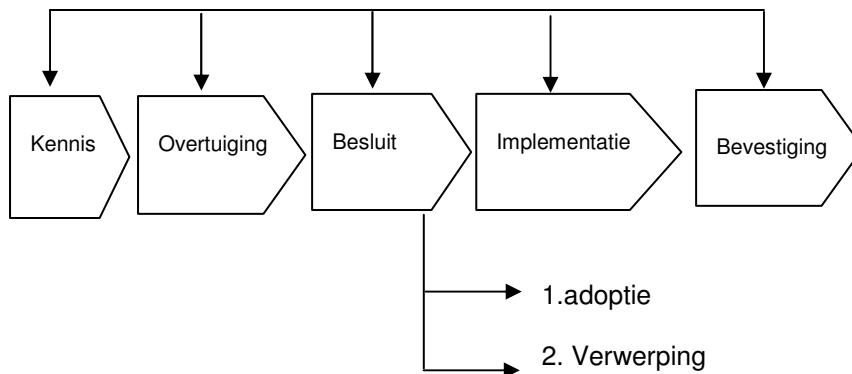
Het heruitvinden van een innovatie kan veroorzaakt worden door een tekort aan kennis over de oorspronkelijke innovatie of door de aanwezigheid van een vorm van lokale trots waardoor een pseudoheruitvinding ontstaat. De diffusie van een innovatie wordt bevorderd door de mate van homogeniteit tussen de actoren of groepen in het proces. Deze homogeniteit is de mate waarin interacterende individuen of naties bepaalde attributen zoals geloof, normen, waarden, onderwijs, sociale status en systeem, economische status,...met elkaar convergeren. Brown & Cox(1971) spreken in dit kader van een congruentie tussen innovators en aanvaarders die intern opgedeeld kan worden in een culturele, afhankelijkheids en ideologische factor. (Brown L. & Cox K.,1971:553-556; Semple R.,Brown L. & Brown M.,1977:91-94; Gatignon H. & Robertson T.,1989:5; Ormrod R.,1990:109-112; Rogers E.,1995:18-19; De Kimpe M., Parker P. & Sarvary M.,1995:14)

Het **innovatiebeslissingsproces in de tijd** bestaat uit diverse fases: (Brown M.,1981:126; Rogers E.,1995:190)

- **kennis** van de innovatie, de "knowledge stage"
- poging tot **overtuiging**, in deze fase ontstaat de positieve of negatieve attitude ten opzichte van de innovatie, de "persuasion stage"
- **beslissing**, de "decision stage", waarbij een intentie tot het proberen van de innovatie ontstaat.
- **implementatie**, "implementation stage" waardoor de innovatie op regelmatige basis gebruikt wordt
- **confirmatie**, "confirmation stage", de voordelen van de innovatie erkennen en de promotie van de innovatie bij niet-gebruikers.

Bij het innovatiebeslissingsproces kan individuele vrije keuze voorkomen of een collectieve en autoritaire tussenkomst van de overheid.

COMMUNICATIEKANALEN

VROEGERE VOORWAARDEN

1. Voorafgaande praktijk
2. Aangevoelde noden/ problemen
3. Bereidheid tot innovatie
4. Normen van het sociaal systeem

Figuur 2: Een model van stadia in het innovatiebeslissingsproces (Rogers M., 1995:163)

De procedures in het innovatiebeslissingsproces resulteren in het aanvaarden of verwerpen van de innovatie. De snelheid van de diffusie is positief en negatief gecorreleerd met diverse factoren. De compatibiliteit, standaardisatie en mate van sociale relevantie van de innovatie versnellen de adoptie en zorgen voor een “bandwagon effect”, terwijl de complexiteit en de diverse kosten van de innovatie een negatieve impact hebben. (Brown L. & Cox K., 1971:555-556; Gatignon H. & Robertson T., 1989:8-18) Ray, Villeneuve & Roberge (1974) omschreven de minimale adoptievoorwaarden als het begrip “functional prerequisites”, de functionele vereisten, als

“the threshold values which must be met before adoption of innovation can take place.” (Ray D., Villeneuve P. & Roberge R., 1974:342)

De aanvaarders worden in diverse categorieën onderverdeeld:

- innovators
- vroege aanvaarders
- vroege meerderheid
- late meerderheid
- laggards

De vroege aanvaarders van de innovatie hebben volgens Rogers:(Rogers E.,1995:166-167;269-271)

- een formeel hogere opleiding
- hoge socio-economische status
- een opwaartse sociale mobiliteit
- gemakkelijker toegang tot massamedia
- meer interpersoonlijke contacten
- meer sociale omgang en participatie
- minder dogmatische stellingname
- een kosmopolitisch karakter

De vroege aanvaarders, de marktpioniers, zijn “the individuals to check with.”(Rogers E.,1995:264), de late aanvaarders zijn de sceptici en de traditionalisten behoren bij de “laggards”.

Het diffusieproces kan geanalyseerd worden via een geaggregeerde adoptiecurve in de tijd. Deze curve is een reflectie van de penetratiegraad van de innovatie in het sociaal systeem. De adoptiegraad is de snelheid waarmee een innovatie door de leden van een sociaal systeem geadopteerd wordt en vertoont een logistieke S-vormige curve. De vorm impliceert de aanwezigheid van culturele, historische, psychologische en fysische barrières tegen de adoptie van de innovatie. Hägerstrand benaderde diffusie hoofdzakelijk als een afstandsmatrix, hij onderscheidt “buren” of “contagious” diffusie en “hiërarchische” diffusie. In een internationale context wordt hiërarchische diffusie gerelateerd aan “economische hiërarchie” waarbij adoptie het economisch optimaliseringsprincipe volgt. Een economisch hiërarchische benadering kan infrastructureel georiënteerd zijn. De potentiële adoptie wordt gerelateerd aan bepaalde noodzakelijke condities die in het geval van sport de economische ontwikkeling, de religieuze of ideologische oriëntatie of het lokalisme-regionalisme-nationalisme van de bevolking kunnen zijn. Deze alternatieve benadering is noodzakelijk om complementair te zijn met de éénzijdige communicatie-innovatiepremissie (Pedersen P.,1970:315; Brown L. & Cox R.,1971:551-552; Morrill R. et al., 1988:10; Gatignon H. & Robertson T.,1989:5-6:21; Saint Julien T.,1992:590; Allaway A. et al.,1994:25; Rogers E.,1995:22-23; Robinson G.,1998:302)

De levenscyclus van een innovatie is geassocieerd aan een productlevenscyclus waarbij het product uiteindelijk gesubstitueerd kan worden door een andere innovatie. De paracmefase wordt gedefinieerd als de periode van neergang of atrofie na het bereiken van de piekperiode of het gesatureerde adoptieniveau. De paracmeperiode situeert zich tussen de piekperiode en de periode van de introductie van een substitutieproduct .(Barker D.,1977:260)

2.1.2. Ruimtelijke diffusie

“ The logic of the hierarchical spread would be in terms of lessing the economic risks in a larger potential market; and for the “neighbourhood” spread the logic would be in terms of imitation of the innovation by proximate places which would have a higher possibility of exposure to it. “ (Robson J.,1973:137-138)

Het begrip “ruimtelijke diffusie” is de verspreiding van een fenomeen, een innovatie, in ruimte en tijd vanuit een gelimiteerd aantal oorsprongsgebieden met een specifiek incubatiemilieu. De verspreiding vanuit een oorsprongsgebied impliceert een ruimtelijke continuïteit, een ruimtelijke autocorrelatie. In het beginstadium van het diffusieproces ontwikkelt het zich via een mononucleair of polynucleair innovatiecentrum/centra, dit zijn plaatsen waar de contacten en uitwisselingen van ideeën, mensen of producten met andere steden of landen frequent voorkomen. Deze centra zijn voornamelijk de topsteden in de stedelijke hiërarchie, de hoofdplaatsen, havensteden en/of immigratiecentra. Het onderzoek naar innovatiediffusie in de geografie situeert zich voornamelijk in de cultureel geografische hoek waarbij de oorsprong en verspreiding van culturele waarden en eigenschappen geanalyseerd werd. De meeste van deze studies waren gefocust op ruimtelijke en temporele patronen met als bedoeling de dispersieroutes en technieken binnen een regio of tussen regio's via empirische weg te analyseren. Het fenomeen ruimtelijke diffusie kan onderverdeeld worden in 3 meestal combinatorisch voorkomende sub-diffusies:(Pedersen P.,1970:310-312; Brown L. & Cox K.,1971:551-555; Huang J-C. & Gould P.,1974:338; Ray D., Villeneuve P. & Roberge R.,1974:341; Alves W.,1974:303; Morrill R. & Manninen D.,1975:269; Brown L.,1975:186; Brown M.,1981:123-125; Haining R.,1982:185; De Ruijter P.,1983:106; Morrill R.,1988:10-14; Gagnon H. & Robertson T.,1989:5-6; Saint Julien T.,1992:581-587; Robinson G.,1998:300-302)

- **“contagious diffusion” of expansiediffusie:** de gebeurtenissen op een bepaalde locatie zijn partieel afhankelijk en een functie van de aanwezige factoren in een ruimtelijk nabijgelegen plaats. De belangrijkste controlerende factor in dit diffusiemodel is **afstand**. Deze diffusie impliceert het bestaan van een bureneffect, “neighbourhood” effect.
- **Hiërarchische diffusie:** de innovatie volgt de controlerende factoren van de centrale plaatsen theorie of de economische hiërarchie.
- **relocatiediffusie:** de verspreiding van een fenomeen in de ruimte wordt geassocieerd met de mondiale migratorische stromen

Volgens Hägerstrand en Pedersen is diffusie een fundamenteel geografisch proces waarbij het contactnetwerk en de communicatie van de meeste mensen lokaal is. Diffusie gebeurt eerder via het lokale bureneffect waarbij sociale en fysieke barrières als permeabiliteitsvariabele de ruimtelijke expansie kunnen belemmeren. De ruimtelijke diffusiemodellen steunende op het bureneffect en informatie als belangrijkste diffusiekracht worden Hägerstrandiaanse diffusiemodellen genoemd. (Hägerstrand T.,1966:27;1968:368; Pedersen P.,1970:316-320; Whitehand J. & Pratt M.,1975:87-93; Blaut J.,1977:343; Brown M.,1981:126; Morrill R.,1988:25)

“geographic expression of human behavior, whether they aggregatively reflect patterns of movement or spatial distributions, must be viewed in terms of the information available to the individual decision-maker and thereby analyzed in terms of the “social network” of the interpersonal communications through which the information circulates. (Pred A.¹¹,1967:300)

Bij Hägerstrand worden de culturele variabelen gedegradeerd tot weerstandsfactoren of barrières en als onbelangrijk beschouwd. Deze benadering was het resultaat van zijn cultureel uniform studiegebied Zweden waar informatie de enige verklarende variabele kon zijn. Blauts economisch deterministische visie stelt dat de economische variabelen de belangrijkste verklarende factor is bij de ruimtelijke diffusie van een innovatie. Brown & Cox(1971) stelden dat het bureneffect voornamelijk door communicatie gebeurt maar dat bij de diffusie door een stedelijk hiërarchisch systeem het distributiebeleid de hoofdcomponent is.(Brown L. & Cox K.,1971:555; Blaut J.,1977:344) De marketing van gemonialiseerde producten produceren een aantal uitdagingen voor bedrijven en internationale instellingen die de internationale markt hopen te bedienen. De ruimtelijke impact van een product is afhankelijk van zijn relatie met potentiële substituerende concurrerende alternatieven. De uiteindelijke diffusie van een product kan opgedeeld worden in een diffusie tussen de landen of breedtediffusie en in de landen of dieptediffusie. De breedtediffusie volgt bij een hiërarchische diffusie de economische hiërarchie terwijl de dieptediffusie de stedelijke hiërarchie respecteert.(De Kimpe M., Parker P. & Sarvary M.,1995:2) De adoptietijd van een economisch product is gerelateerd aan de levensstandaard en stadium van economische ontwikkeling.

¹¹ Postscript van Alan Pred in “Innovation diffusion as a spatial proces” van T. Hägerstrand(1967)

De dieptediffusie verloopt volgens Hägerstrand in diverse fases:(Brown L. & Cox K.,1971:553)

a) 1ste fase: “primary stage”

Aanvankelijk ontstaat een lokale ruimtelijke concentratie van aanvaarders die de eerste groep van innovatoren vormen. Deze innovatoren situeren zich in een beperkt aantal aanvangskernen, aanvangsagglomeraties genoemd. Volgens Ray, Villeneuve & Roberge(1974) is een minimaal aantal individuen, een drempelwaarde, nodig voor een succesvolle adoptie.

b) 2de fase: “proper diffusion stage”

Er ontstaat een radiaalsgewijze diffusie vanuit de aanvangsagglomeraties gecombineerd met de opkomst van hiërarchische secundaire agglomeraties. In de oorspronkelijke aanvangskernen treedt verdichting op en de regionale differentiatie in het gebied in deze fase vermindert.

c) 3de fase: “the condensing stage”

In deze fase ontstaat een verdere verdichting waarbij nagenoeg de volledige regio het innovatieverschijnsel heeft aanvaard.

d) 4de fase: “saturation stage”

De groei bereikt zijn verzadigingsniveau, enkel de “laggards”. In deze fase is het aantal aanvaarders van dezelfde grootte als het aantal uittrekders. De numerieke absolute penetratie blijft in deze fase constant.

In het proces van economische ontwikkeling en sociale veranderingen was technologie de belangrijkste dynamische factor en zijn de steden en megalopolissen de incubators van een nieuwe trend. De veranderingen en de sociale, politieke en institutionele trends gebeuren door de interne heterogeniteit en problematiek in deze dynamische kernen vlugger en intensiever dan in de rurale “conservatieve” gebieden. De frequentie van innovaties is positief gecorreleerd met een hoog potentieel aan interacties, dat is, een hoge probabieliteit van informatieuitwisseling of communicatie en is groter in de stedelijke kernen.

De ruimtelijke paracme is de periode waarin locaties de oorspronkelijke innovatie substitueren of terug verlaten. Deze situatie kan in de breedte ontstaan door dekolonisatie of door een nieuwe hegemonische kracht die de oude waarden substitueert en in de diepte waar het uittreden in de kleinere of grotere centra ontstaat en zich hiërarchisch verspreidt.

2.2.. Sport en diffusie

“ la diffusion s’interprète comme une étape essentielle pour la compréhension du système actuellement en place. Ce concept géographique apporte une intelligence supplémentaire au fait sportif et devient indispensable pour expliquer l’organisation spatiale contemporaine.”(Ravenel L.,1998a:65)

2.2.1. Sport als innovatiediffusie

“Sport, like many other culture traits, appears to have been a non-propagator supported innovation...regional patterns of diffusion...follow closely regional patterns of modernisation.”(Bale J.,1982:39:48)

De historische groei van de sport kan, zoals in tabel 8 weergegeven wordt, geconceptualiseerd worden als een expansievorm met de karakteristieken van een innovatiediffusie. De eerste moderne sporten kunnen beschouwd worden als discontinue innovaties die een volledig nieuw consumptie en gedragspatroon veroorzaakten. Na het installeren van de moderne sporten kan door het introduceren van een andere “nieuwe” moderne sport een deel van het publiek het nieuwe product consumeren waardoor deze nieuwe sporten een intermediaire impact hebben op de populatie. De constante modernisering van de bestaande sporten kunnen we dan indelen bij de continue innovaties.

Elementen van de innovatiediffusie	Algemene karakteristieken	Sport in dit concept
Uitvinding	Precondities voor diffusie	Codificatie van een sport
Innovatie	De uitvinding waarnemen als een innovatie	Een sport waarnemen als een innovatie
Communicatie - Diffusie - Diffusieproces	De manier waarop een innovatie zich verspreidt 1. een nieuw idee 2. individu A kent de innovatie 3. individu B heeft geen kennis van de innovatie	De manier waarop sport zich verspreidt 1. een nieuwe sport 2. land A kent de sportinnovatie 3. land B kent de sportinnovatie niet
Tijdsevolutie	Adoptieperiode 1. bewustwordingsfase 2. probeerfase 3. adoptie	1. kennis van het bestaan van de sport 2. introductie van de sport 3. oprichten van een nationale sportbureaucratie
	Paracme	Verwerping van de sport

Tabel 8: Sport als innovatiediffusie (Bale J.,1982:40)

De moderne sporten kunnen in tegenstelling tot de traditionele sporten/spelen beschouwd worden als een innovatie en worden gerelateerd aan het mondialiserings- en civilizeringsproces. De innovatie “moderne sporten” en de vroege aanvaarders vertonen de karakteristieken die door Rogers gegeven worden, zoals in de theoretische omkadering van het ruimtelijk diffusiemodel beschreven wordt, en wordt bevorderd door een toenemende communicatie tussen de potentiële participanten. De ruimtelijke diffusie van moderne sporten breidde zich progressief uit vanuit de oorsprongsregio's, de kerngebieden, naar de rest van de wereld. Sport als innovatiediffusie vertoont een analogie aan het theoretisch kader van de diffusieprocessen en is een expressievorm van het Eurocentrisch diffusionisme en het modernisatie-effect van het Europees kolonialisme.

“All colonies had been saturated during the classical colonial era with the ideological message that economic and social progress for the colonial people had to come through the diffusion of “modernization” from the colonial power.” (Blaut J.,1993:28)

De kolonisators geloofden dat ze de ideologische missie hadden om hun beschaving in de breedte te diffuseren via politieke, economische en militaire druk en de kolonies moesten transformeren via substitueren van de traditionele lokale culturen door een moderne wereldcultuur. Sport past in het theoretisch kader van de diffusionisten waarbij Europa, Noord-Amerika en recent Zuid-Oost Azië als permanente centra van sportuitvindingen en innovaties kunnen beschouwd worden.

De moderne sporten evolueerden via een voorspelbaar penetratiepatroon. Het hedendaagse sportstelsel is het resultaat van de ruimtelijke ontwikkeling en de innovatieve breedtediffusie van de sporten. Sport werd een element van culturele congruentie en wordt als een element van de culturele dominantie beschouwd. In de contemporaine wereldeconomie zijn het de “captains of consciousness”(Guttmann A.,1994:178) de MNO's die de media controleren en de Westerse sporten promoten. De differentiële populariteit van de diverse moderne sporten is nog steeds een weerspiegeling van hun historische oorsprong en evolutie. De (Engelse) prestatiesporten werden aanvankelijk het symbool van vertegenwoordiging en een expressie van de competitie tussen de natiestaten. Zij diffuseerden in de periode 1870-1920 via het bureneffect en onderlinge congruentie naar continentaal Europa en via relocatiediffusie naar de formele en informele plaatsen van het Britse Rijk.

Het kolonialisme was volgens Hobson een transplantatie van sommige segmenten van het thuisland naar de overzeese gebieden met als functie de nieuwe gebieden cultureel te congrueren, afhankelijkheid te maken en te controleren. De basis was volgens hem de “White settlers colonies”.(Kearns G & Philo C.,1993:19) De migratie naar de “White dominions” resulteerde in een diffusie van de Britse sporten naar deze gebieden. In Nieuw-Zeeland, Australië en Zuid-Afrika zijn de belangrijkste

sporten van Britse oorsprong. In het interbellum diffuseerden de Amerikaanse sporten en werden de typisch Britse karakteristieken zoals fairplay gesubstitueerd door de Amerikaanse “consumerisme” idealen. Het management en de marketing-versie van de Amerikanen transformeerden de sporten tot hun moderne mediavorm. De Koude Oorlog zorgde ervoor dat de Amerikaanse ideologische, economische en sportdominantie mondiaal niet doorbrak. De interne strijd tussen het kapitalisme en het communisme resulteerde in het verliezen van de controle over de internationale sportfederaties en het doorbreken van de oosterse gevechtssporten.

Sport als cultureel diffusie-element vertoont net als alle andere culturele objecten symptomen van expansie, relocatie, hiërarchie en bureneffect en kan specifiek bij de populaire culturele diffusieproducten worden ingedeeld. Populaire culturen verliezen na een tijd hun binding met hun oorsprongsgebied waardoor kennis over de oorspronkelijke bron van expansie verloren gaat. Een sterke mate van homogeniteit tussen de diverse naties impliceerde een vluggere adaptie van de sporten en stimuleerde de interne dieptediffusie. Populaire culturen worden als “placelessness”(Jordan T. et al.,1997:284) beschouwd en ruimtelijke en organisatorische standaardisatie doet de culturele heterogeniteit verdwijnen en resulteert in een toenemende congruentie tussen de innovatoren en de aanvaarders. De 19de eeuw was getuige van de industrialisatie en bracht als resultaat de mondiale popularisering van westerse culturen. Dit leverde ons voetbalvarianten, basketbal, baseball, ijshockey,... De verspreiding van de Anglo/Europese en Euro-/Amerikaanse sporten reduceerde het contrast tussen de culturen , maar een proces van “indegenization”(Maquire J.,1999:57) waardoor heruitvinding en de gerelateerde modificaties ontstonden, resulteerde bij de diffusie van de sporten in een toenemende variëteit aan speelstijlen.

De datum van internationalisatie van een sport wordt functioneel gecorreleerd aan de oprichtingsdatum van de internationale sportfederatie. Deze benadering impliceert niet dat een sporttak voor deze datum niet beoefend werd buiten de grenzen van zijn oorsprongsgebied. Het primaire doel van het oprichten van een internationale organisatie was de nood aan het optimaliseren en synchroniseren van de reglementen voor internationale evenementen en impliceert de aanwezigheid van een ruimtelijke diffusie van de moderne sport(en). De tijdsperiode tussen het introduceren en oprichting van een nationale associatie is analoog aan de innovatiebeslissingsperiode in de conventionele innovatiediffusieliteratuur.

De diffusie van sport vanuit de westerse landen naar de koloniale gebieden is geassocieerd met de economische ontwikkeling, geïnterpreteerd op een westerse wijze. De internationale diffusie van de moderne sporten gebeurde gedeeltelijk via het bureneffect waarbij afstand de grootste barrière is en via relocatie en hiërarchische

diffusie van geïndustrialiseerde naar ontwikkelingslanden en een dieptediffusie “trickling down” de stedelijke hiërarchie.

1875: Yachting	1928: handbal en lacrosse
1878: paarderenen	1929: pelota
1881: gymnastiek	1931: boogschieten
1887: schieten	1932: basket
1892: roeien, ijsschaatsen en wielrennen	1933: softbal
1904: voetbal (soccer)	1934: badminton
1908: zwemmen, bobsleeën en ijshockey	1939: ijsjachting
1909: cricket	1946: boksen en waterskiën
1911: worstelen	1947: volleybal
1912: atletiek	1948: tennis, moderne pentatlon, biathlon
1913: tennis en schermen	1951: judo
1920: gewichtheffen	1954: rugby
1921: paardesport	1955: bandy
1922: motorsport	1957: luge
1923: bobsleeën, tobogan en korfbal	1959: sub-aqua
1924: veldhockey, kano, rolschaatsen, skiën	1960: netbal
1926: tafeltennis	1961: ski bob en orientatieloop
	1962: surfen
	1965: trampoline
	1967: squash
	1968: cyclovoetbal
	1970: karate

Tabel 9: Oprichtingsdata van 51 internationale sportfederaties (Bale J., 1989:49; Arnaud P., 1998b:21; www.ioc.org)

De eerste landen die sport aanvaardden, het VK, de Benelux, Duitsland, Zwitserland en Frankrijk waren gesitueerd in het centrum van de industrialisatie. De Scandinavische landen, met hun turntradities en hun wintersporten, en de Zuid-Europese landen Italië, Portugal, Spanje en Griekenland, met hun autoritaire regimes kenden een vertraagde adoptie. Voor WO II is het praktiseren van de moderne sporten hoofdzakelijk gelimiteerd tot de Westerse economisch ontwikkelde landen en ze zijn nog niet volledig doordrongen in de lokale traditionele streken. De Oost-Europese landen transformeerden zich tijdens de communistische periode en produceerden een sportief dominant educatief model gefixeerd op de Olympische sporten.

De intercontinentale diffusie resulteerde in een adaptie en modificatie van de moderne sporten in de “White dominions”. De secundaire diffusiehaarden waren de Latijns-Amerikaanse, Afrikaanse en Aziatische urbane centra waar de sporten geïmporteerd werden en voornamelijk een stedelijke occupatie zijn. De Aziatische differentiële sportstructuur werd veroorzaakt door de aanwezigheid van diverse koloniale machten of zelfs door de complete afwezigheid van een westerse macht. Het continent kende Franse, Amerikaanse, Britse, Russische en Nederlandse kolonisatoren en de lokale Aziatische culturen waren minder weerloos tegen de

Westerse invloeden. Afghanistan, China, Thailand en verschillende landen in het Midden Oosten behielden zelfs hun onafhankelijkheid.

In de zuidelijke Pacific is het regionaal particularisme merkbaar in het sportief diffusionisme. Het gebied had/heeft invloeden vanuit de historische, politieke, religieuze en sociale hoek die participeren aan de constitutie van specifieke sportieve regio's. De lokale dominantie van bepaalde landen of territoria tijdens de Zuid-Pacifische spelen zijn een resultante van deze factoren. Rugby, squash, cricket en netbal worden gedomineerd door de Engelse koloniale gebieden, golf, basket en softball hebben een Noord-Amerikaanse invloed en voetbal en volley worden door de Franse kolonies gedomineerd.

	Geografische diffusie	Internationale groei van sport
Fysische barrières	Burendiffusie tussen individuen	Tussen landen
Economische barrières	Hiërarchische diffusie tussen steden	Van industrieel ontwikkelde naar industriële ontwikkelingslanden

Tabel 10: Analogie tussen geografische diffusie en de internationale groei van sport. (Bale J., 1982:47)

2.2.2. Mondiale sporten – regionale sporten

De lokale/regionale massale belangstelling voor de Ronde van Frankrijk in België en Frankrijk, de elfstedentocht in Nederland, de darts en snookerkampioenschappen in het Verenigd Koninkrijk, de superbowl American Football in de VS, het rugby in Nieuw-Zeeland, kamelenraces in de Arabische landen,...en de mondiale belangstelling voor voetbalkampioenschappen, Olympische spelen, wereldkampioenschappen atletiek,...duiden op een interne differentiatie binnen de sporten. De sporten met een mondiale actieradius en impact catalogeren we onder de mondiale sporten. De regionale sporten hebben meestal een cultuurintensief karakter en kunnen op 2 manieren benaderd worden:

- sportregio met de nadruk op het ruimtelijke lokale aspect waarbij een bepaald gebied zich identificeert met één sport. Deze sport is een expressie van etnisch, regionaal en/of nationaal nationalisme;
- een sport met een uitzonderlijke hoge populariteit in bepaalde regio's. Deze sport wordt in de andere gebieden niet of sporadisch beoefend waardoor de internationale uitstraling beperkt blijft tot een regio.

2.2.3. De diffusie van sport: exemplarische benadering

Bij de bespreking van de diverse moderne sporten gaan we exemplarisch te werk. Er worden enkele regionale sporten met een specifiek oorsprongsgebied en regionale diffusie besproken. Gerelateerd aan de indeling van Van Bottenburg worden respectievelijk sporten uit het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Duitsland geanalyseerd. De commentaar op de methode gebruikt bij het bepalen van de populariteit van de sporten door Van Bottenburg in voetnoot 1 leidt ertoe dat in dit deel eveneens een sport benaderd wordt met een relatief lage officiële participatiegraad maar een grote passieve populariteit. De keuze viel op professioneel wielrennen op de weg. Naast dit argument voor de selectie is een bijkomende factor het ontstaansgebied van deze sport. Het hedendaagse wielrennen ontstond als secundaire diffusie in Frankrijk, een land dat door Van Bottenburg niet als dominant oorsprongsgebied geselecteerd werd.

Voor het VK worden het cultuurintensieve cricket en de diverse footballvarianten¹² geanalyseerd, voor VS de “nationale sport” baseball en basket en voor Duitsland turnen. De mondiale evolutie van de moderne sporten wordt in dit hoofdstuk geassocieerd aan de Olympische Spelen. De dominantie van de Westerse landen wordt benadrukt bij een analyse van de stichterslanden van de in tabel 11 op volgende pagina weergegeven diverse internationale bureaucratische organisaties¹³.

De oorzaak van de diffusie van een moderne sport kan divers zijn. De meeste populaire sporten diffuseerden mee met andere technologische en economische innovaties. Andere sporten lobbyden om door het IOC opgenomen te worden in de Olympische sporten. Een erkenning als Olympische sport was geen garantie voor een toenemende populariteit maar wel voor een diffusie over de landen die sport als een prestigeobject beschouwden en de Olympische spelen als een uitgangsbord voor hun superioriteit.

¹² De voetbalvarianten worden in een afzonderlijk deel gedetailleerd besproken.

¹³ De afwezigheid van Engeland in de meeste internationale bureaucratische organisaties was te wijten aan hun superioriteitsgevoel, ze hadden de rest van de wereld niet nodig en wilden geen inmenging van andere landen in de reglementering. (vb FIFA)

	FIG 1881	IOC 1894	FISA 1892	ISU 1892	UCI 1900	FIFA 1904	FINA 1908
Westerse landen							
Australië							
België	X	X	X		X	X	X
Bohemen		X					
Denemarken						X	X
Duitsland				X		X	X
Engeland		X		X			X
Finland							X
Frankrijk	X	X	X		X	X	X
Griekenland		X					
Hongarije		X		X			X
Italië		X	X		X		
Nederland	X			X		X	
Nieuw Zeeland		X					
Noorwegen				X			
Oostenrijk				X			
Rusland		X		X			
VS		X			X		
Zweden		X		X			X
Zwitserland			X		X	X	
Niet westers							
Argentinië		X					

Tabel 11: De oprichters van de diverse internationale bureaucratische organisaties rond de eeuwwisseling¹⁴(www.ioc.ch/20/06/00;)

2.2.4. De innovatoren

2.2.4.1. Het VK als oorsprongsgebied

“ The parallel patterns of these two processes, of the diffusion from England of industrial models of production, organization and work, and the diffusion of spare-time occupations of the type known as “sport” and of the types of organization connected with it is certainly striking.”(Elias N. & Dunning E.,1986:150)

Het Verenigd Koninkrijk en meer specifiek het Zuiden van Engeland was het oorsprongsgebied van de moderne sporten. Vele sporten die uit deze regio geëxporteerd werden hadden aanvankelijk niet de bedoeling om geconsumeerd te

¹⁴ FIG: Fédération Internationale de Gymnastique; FISA: Fédération Internationale des Sociétés d’Aviron; ISU: International Skating Union; UCI: Union Cycliste Internationale; FIFA: Fédération Internationale de Football Association; FINA: Fédération Internationale de Natation Amateur.

worden in het buitenland en trokken in de eerste fase de lokale bevolking niet aan. De Britten geloofden in de civiliseringsrol van het Britse imperium. De schoolhoofden van de “public schools” speelden de rol van agenten van hegemonische overtuiging via hun morele autoriteit. Hun leerlingen werden geassimileerd tot functionele eenheden voor het Rijk en deze benadering situeerde zich boven de ideologische discussies. De vorming, het behoud en de ontwikkeling van het Rijk was volgens deze scholen het product van de Engelse traditie en educatie steunende op het spelconcept met Spartaanse en Christelijke idealen en had een sterke impact op de regerende klasse. De sport had een militant patriotistisch zelf militaristisch aspect die de levenswijze en cohesie van de middenklasse benadrukte. (Mandell R., 1986:23; Hobsbawm E., 1987:182; Porro P., 1992:331)

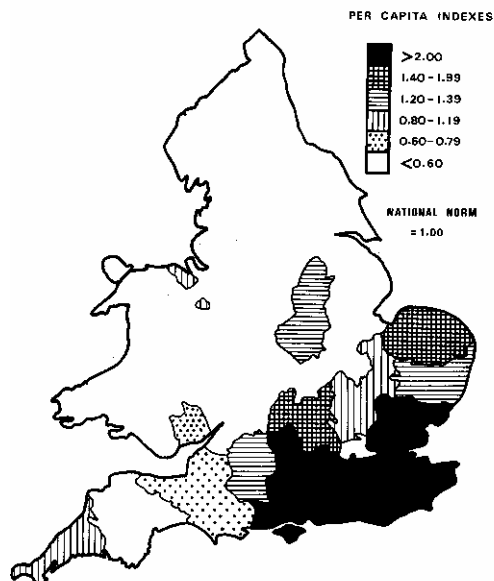
De sporten diffuseerden via de handelsroutes en werden door de geëmigreerden en de lokale elite geadapteerd. De differentiële diffusie van de Britse sporten naar continentaal Europa en het Britse imperium gebeurde in de 19de en begin 20ste eeuw. Cricket is de Britse sport die als voorbeeld van relocatiediffusie waarbij een hoge graad van congruentie tussen de aanvaarders aanwezig was die een lokale hiërarchische diffusie afremden. De andere Britse sport die benaderd wordt is het mondiale verschijnsel voetbal waar in een latere fase uitgebreid zal op terug gekomen worden.

- Cricket

Cricket was in Engeland in de 18de eeuw een sport die door mensen van alle sociale lagen werd beoefend. In de 19de eeuw bleef cricket populair in het rurale zuiden en oosten van Engeland en ontwikkelde zich door aristocratische patronage tot een professionele sport in het midden van de 19de eeuw. De participanten werden binnen de teams naargelang ze professionelen of amateurs waren, ingedeeld in respectievelijk “players” en “gentlemen”.

Het spel werd in dezelfde periode in het pedagogisch project van de “public schools” verwerkt. Het spel werd een deel van het leven van een Etoniaan, Wykehamist en Westminster en evolueerde door de “public school”-ethos van professionalisme terug naar het amateurisme. In de 18de en 19de eeuw volgde cricket de Britse vlag en werd een rasspecifieke en sociaal stratificerende sport

“Cricket as a popular sport followed the spread of empire as Britain influences were implanted across the world.” (Fellmann J. & Getis A. & Getis J., 1995:244)

Figuur 3: De regionale distributie van cricket in het pre-Victoriaanse Engeland en Wales (Bale J., 1981a:121)

De diffusie van cricket is sterk gecorreleerd met de relocatiediffusie van de Britse waarden en normen binnen het 18de-19de eeuwse Britse Rijk waarbij het niet behoren tot het Rijk een culturele diffusiebarrière was/is.

Het spel had een grote populariteit bij de zuiderlijke aristocratie in de VS. De populariteit van cricket kwam niet na de onafhankelijkheid in een neerwaartse spiraal maar na de burgeroorlog. De Engelsen steunden de zuiderlingen en het Noorden had cricket gemodificeerd naar baseball. Na de burgeroorlog werd baseball de "nationale sport" terwijl cricket zich terugtrok in Pennsylvania waar de anglofiele elite het nog een tijd in stand hield. Hetzelfde gebeurde in Canada waar het beoefend werd door de landaristocratie maar verdween door zijn loyalistische band met het moederland. Cricket werd in Canada niet gesubstitueerd door het Amerikaanse baseball maar door het Indiaans-Canadese lacrosse. Het Australisch en Nieuw-Zeelandse egalitarisme liet de Engelse klassenopdeling gentlemen-player verdwijnen en overwinningen tegen het moederland impliceerden volgens de blanke immigranten dat:

- ze een deel waren van het Britse Rijk
- superieur waren aan de Engelsen

De interne diffusie van de sport(en) in Australië volgde de infrastructurele, economische en sociale ontwikkeling van het gebied. Het ontbreken van een Noord-Zuid verbinding resulteerde in een regionalisatie van de sporten. Cricket werd geïntroduceerd in 1803 door een scheepsbemanning en was op het einde van de 19de eeuw de belangrijkste competitieve sport die diffuseerde via New South Wales, Victoria en South Australia naar Queensland om uiteindelijk na WO II Western Australia en Tasmanië te bereiken. In Australië werd cricket gebruikt als middel om de Britse waarden en normen in de aboriginalcultuur te introduceren. De centrale overheid stimuleerde op deze wijze de adoptie van aanvaardbare aangepaste gedragskarakteristieken en sociale waarden. (Howell R. & Howell M., 1986a:14; 1986b:20-25; encyclopedia Britannica: international cricket, 1999:1)

In de Britse kolonies op de Cariben is cricket een expressie van raciale trots en vertoont het een disjunct areaal ten opzichte van het Amerikaanse baseball. Het spel werd in het begin van de 19de eeuw geïntroduceerd in Barbados, Demerara (huidige Brits Guyana) en Trinidad. De Britse relaties met hun ex-kolonies in de Cariben blijven op economisch en cultureel vlak exploitatief en de sportieve relatie confirmeert de ex-koloniale relatie. De talentrijkste cricketspelers worden naar de "English County League" getransfereerd waardoor de sport de dominante positie van de Britse cultuur reflecteert en de vestiging van een autonome Afro-Caribische cultuur ondermijnt. De houding ten opzichte van de sport is dualistisch:

"Cricket is the game we love for it is the only game we can play well, the only activity which gives us some international prestige. But it is the game, deep down, which we must hate – the game of the master." (Houlihan B., 1994:365)

In Afrika werd de sport door Britse militairen in het begin van de 19de eeuw bij de blanke Zuid-Afrikanen geïntroduceerd en werd het "de" raciale sport bij uitstek.

In Azië wordt het in India, Pakistan en Sri Lanka door de lokale elite beoefend. De eerste cricketclub in India werd opgericht in 1792. Cricket was een specifieke sportvorm die de dominerende toestand bevestigde of ondermijnde. Het is een hedendaagse vertegenwoordiger van het nationale karakter, van de mannelijke elitaire klassen die cricket als een belichaming van fair play en de "oude" Engelse waarden en normen beschouwen; de identiteit van de "Englishmen". Het wordt beoefend door de lokale elite en wordt beschouwd als "the art of being British". (Stokvis R., 1979:42-44; Levine R., 1988:138; Guttmann A., 1994:15-40; De Pater B., 1995:37; Maquire J., 1999:176-206; Horne J. & Tomlinson A. & Whannel G., 1999:53-57; encyclopedia Britannica: international cricket, 1999:1-2)

Cricket wordt mondiaal overkoepeld door het in 1909 door Engeland, Australië en Zuid-Afrika opgerichte International Cricket Council en de geografische distributie van de cricketkernlanden, de “full members”, is een weerspiegeling van het Britse kolonialisme. De lidstaten worden onderverdeeld in 3 categorieën: (www.cricket.org/national/ICC/members:28/6/00:1)

- de “full members”: de 10 landen die gekwalificeerd zijn om aan de wereldcup te participeren
- de geassocieerde leden: landen die niet mogen deelnemen aan de wereldcup maar waarvan de nationale bond erkend is door het ICC
- de aangesloten leden: landen of geografische gebieden waar cricket gespeeld wordt volgens de reglementen erkend door het ICC

De opdeling van de leden in 3 subcategorieën bevestigt de suprematie van de in de 19de eeuw aan het VK gelieerde landen. De recente uitbreiding van het ICC door landen waar de overkoepelende bureaucratische instituten nog niet voldoen aan de ICC-voorwaarden maar waar cricket wel beoefend wordt volgens de door het ICC erkende reglementen op te nemen is een indicator voor de wil tot mondialiseren van de sport.

Op de wereldcup in 1999 te Engeland waren enkel de 10 “full members” aangevuld met 2 geassocieerde lidstaten, Kenia en Schotland, toegelaten. De 2 geassocieerde lidstaten werden in de voorrondes uitgeschakeld zonder één enkele wedstrijd te winnen. Engeland, het stichtend moederland, werd eveneens tijdens de voorrondes uitgeschakeld en de 2de ronde omvatte de nationale teams uit de ex-kolonies Australië, India, Pakistan, Zuid-Afrika, Nieuw Zeeland en Zimbabwe. De wereldbeker werd uiteindelijk veroverd door Australië. Cricket werd/wordt gebruikt om de dominantie van Engeland te ondermijnen en de nederlaag werd in de Britse pers als een blamage voor zijn imago in het Gemenebest beschouwd.

Full members	Geassocieerde leden	Aangesloten leden
Engeland en Wales	USA (1965)	Zwitserland(1985)
Australië	Fiji (1965)	Bahama's(1987)
Zuid-Afrika ¹⁵	Bermuda (1966)	Japan(1989)
India	Denemarken(1966)	België(1991)
Nieuw Zeeland	Nederland(1966)	Duitsland(1991)
West Indies ¹⁶	O&C Afrika(Zambia) (1966)	Oostenrijk(1992)
Pakistan	Maleisië(1967)	Spanje(1992)
Sri Lanka	Canada(1968)	Brunei(1992)
Zimbabwe	Gibraltar(1969)	Griekenland(1995)
Bangla Desh	Hong Kong(1969)	Thailand(1995)
	Papoea New Guinea(1973)	Vanuatu(1995)
	Israël(1974)	Portugal(1996)
	Argentinië(1974)	Zweden(1997)
	Singapore(1974)	Belize(1997)
	West Afrika(1976)(Nigeria)	Cayman Islands(1997)
	Kenia(1981)	Luxemburg(1998)
	VAEmiraten(1990)	Malta(1998)
	Namibië(1992)	Cook Islands(2000)
	Ierland(1993)	Tonga(2000)
	Schotland(1994)	Tsjechië(2000)
	Oeganda(1995)	Finland(2000)
	Italië(1995)	Noorwegen(2000)
	Nepal(1996)	Oman(2000)
	Frankrijk(1998)	Filipijnen(2000)
		Samoa(2000)

Tabel12: De leden van het ICC (www.cricket.org/national/icc/members,28/6/2000:1)

2.2.4.2. De VS als oorsprongsgebied

De diffusie van de Amerikaanse sporten gebeurde in een latere fase dan de Britse. In de periode 1920-30 diffuseerden baseball, basket, volley en het Canadese ijshockey vanuit de VS naar de delen in de wereld waar de VS de grootste bindingen mee had in Europa, Latijns Amerika en de Pacific Rim en werd het VK als belangrijkste leverancier van moderne sporten gesubstitueerd. De beperkte acceptatie van de Amerikaanse innovatie in de door de Britse moderne sporten gedomineerde gebieden werd veroorzaakt door de negatieve impact die een “veranderingskost” van een innovatie heeft op de acceptatiesnelheid.

¹⁵ Zuid-Afrika, een medestichter van de ICC, verliet de Commonwealth en het ICC in 1961. Het trad terug toe in 1991

¹⁶ De West Indies zijn een collusie van de Britse Caribische kolonies en ex-kolonies

- Baseball

Baseball werd verspreid door het VS-militarisme en hun economische aanwezigheid en impact waarbij het spel de “vlag” volgde. De sport diffuseerde aanvankelijk via het bureneffect vanuit de VS naar de aangrenzende gebieden. Het Amerikaanse baseball ondervond op het einde van de 19de eeuw en begin van de 20ste eeuw in zijn Latijns-Amerikaanse politieke en economische invloedssfeer concurrentie van de Britse economische invloed. De onderlinge concurrentiestrijd en de respectievelijke culturele dominantie resulteerden in een relatieve onderlinge disjunctie tussen baseball en voetbal.

Cuba was tot aan de communistische omwenteling een vazalstaat van de VS. De Amerikaanse culturele invloed resulteerde in de sportdiffusie van baseball naar de eilanden. De Latijns-Amerikaanse baseballregio omvat Yucatan Mexico, Panama, Nicaragua, Colombia, Venezuela, Dominicaanse Republiek en Puerto Rico. De sport werd via Amerikaanse matrozen en de lokale elite die in de VS studeerde geïmporteerd en leidde tot de “take off” van baseball. Het hedendaagse zwaartepunt voor baseball in de Cariben bevindt zich in de Dominicaanse Republiek. De sport arriveerde daar in de periode 1868-78 via secundaire innovators, de vluchtende onafhankelijkheidsstrijders uit Cuba. Een lokale dieptediffusie werd bestendigd en gestimuleerd door de Amerikaanse militaire bezetting in de periode 1916-24. In Yucatan, Mexico, is niet voetbal maar baseball de populairste sport. De oorzaak van dit fenomeen situeert zich in het bureneffect van het diffusieproces gecombineerd met de impact van een secundaire diffusiebron. Het schiereiland Yucatan situeert zich aan de Amerikaanse grens en werd getransformeerd door het Amerikaans industrieel kapitalisme die de lokale haciëndacultuur substitueerde door hennepplantages en fabrieken voor de export naar de VS. De sociale configuratie van het gebied transformeerde naar een oligarchische structuur van enkele hennepmiljonairs en een massa landloze arbeiders. De plantagehouders voerden een repressief beleid en de lokale landarbeiders hadden geen contact met de stedelijke gebieden in de rest van Mexico. De lokale elite adopteerde de Amerikaanse vrijetijdsbestedingen en het baseball werd bijkomend secundair gestimuleerd door vluchtende onafhankelijkheidsstrijders uit Cuba. Het spel diffuseerde lokaal van de elite naar de arbeidsmassa en de clubs werden, om de lokale vrede te bewaren, gesponsord door de oligarchen. De Panamezen leerden het spel gedurende de aanleg van het Panamakanaal en in Venezuela waren het de elitaire studenten die in de VS gestudeerd hadden en de Amerikaanse werknemers in de petroleumindustrie die voor de introductie van de innovatie zorgden. De verspreiding van baseball in Centraal Amerika en de Cariben werd als een vorm van economische afhankelijkheid beschouwd. Baseball, het spel van de gringo, kreeg een significante functie en was

het enige domein waarin deze landen tegen de economische en militaire superioriteit van de VS konden opkomen. In de beginfase hield de VS zich afstandelijk van de Latijns-Amerikaanse landen daar het spel in de VS raciaal gesegregeerd was en de sport in Latijns-Amerika populair was bij de donkerhuidige arbeiders en lagere sociale klassen. Na 1946 werden zwarten toegelaten en tegen de jaren 50 emigreerden Dominicaanse en Cubaanse spelers naar de VS. In 1961 kwam de economische blokkade van Cuba en worden de andere landen als leverancier van grondstoffen onder de vorm van atleten ontgonnen. Het Caribische baseball is geworteld en gestructureerd in het economisch kolonialisme maar onderging lokale modificaties.

“Baseball is the national sport of the US, and it is the greatest thing that the US has given us and the other countries in the Caribbean. The Americans have not given us anything else that is of any value.”(Guttmann A.,1994:91)

Amerikaanse mariniers namen baseball mee naar Japan waar het na modificatie de “nationale sport” werd. De sport werd in 1873 geïntroduceerd maar de culturele weerstand tegen de Amerikaanse gewoontes en normen resulteerde in een aanpassing van de sport naar de Japanse normen en waarden.(Wagner E.,1988:113-136; Levine R.,1988:138; Joseph G.,1988:29-35; Houlihan B.,1994:365; Guttmann A.,1994:71-91; Klein A.,1994:183-205; Arbena J.,1994)

Het Amerikaans cultureel product sport ondervond en ondervindt tijdens zijn diffusieproces lokale barrières. De historische Britse economische impact op het einde van de 19de eeuw en begin 20ste eeuw in de wereld resulteerde in een inplanting en vergroeiing van de Britse sporten met de lokale tradities en waarden. De Amerikaanse sporten worden geïmporteerd in sportvolle gebieden waardoor de penetratie beperkt blijft. De populariteit van de typische Amerikaanse sporten blijft, met uitzondering van basketbal en volleybal, beperkt. Baseball krijgt in de meeste landen geen voet aan de grond en situeert zich bij de marginale sporten.

Enkel in Australië, een territorium dat ooit exclusief tot de Britse culturele invloedssfeer behoorde, is concurrentie met de archetypische Engelse sport cricket ontstaan. Baseball was tot 1930-40 een marginaal fenomeen maar de opkomst van de televisie resulteerde in een “Amerikanisering” van de maatschappij. In 1973 ging de sport, door naar de zomer te verhuizen, de seizoenale concurrentie met het cricket aan. In 1989 werd een professionele league met 8 clubs¹⁷ opgericht waarbij de professionele Amerikaanse Major League Baseball(MLB) spelers, financiële en administratieve ondersteuning leverden. Cricket reageerde door zich te

De clubs zijn: Waverley Red, Melbourne Monarchs, Parramatta Patriots, Sydney Metros, Brisbane Bandits, Gold Coast Clippers, Adelaide Giants, Perth Heat. Deze clubs werden telkens gesteund door een Amerikaanse club uit de Major League die 4 spelers leverden.(Guttmann A.,1994:94)

professionaliseren verkeerd. Deze evolutie in het cricket maakte het onderscheid met baseball kleiner en leidde tot zijn stijgende populariteit.(Guttmann A.,1994:92-97) Baseball is op deze manier een voorbeeld van substitutie waarbij een gemodificeerde sport een niche van een andere sport uit dezelfde familie inneemt.

De International Baseball Association(IBA) is de organisatie die de diverse nationale bonden overkoepelt. De IBA organiseert sinds 1938 de "World Cup Baseball" voor nationale amateurstteams. De professionele spelers uit de VS en later Japan waren niet toegelaten tot deze competitie waardoor de winnaar van de "World cup" eigenlijk als het beste baseballland na de VS beschouwd kan worden.

De deelnemers aan de vooroorlogse World Cup waren Cuba, Dominicaanse Republiek, Venezuela, Mexico en de VS of met andere woorden de VS en enkele landen in Latijns Amerika waar een VS suprematie heerste. Na WO II werd de World Cup uitgebreid met Colombia, Puerto Rico, Nicaragua, Panama, El Salvador, Costa Rica en Guatemala maar waren de VS en Cuba niet vertegenwoordigd. In de periode 1952-1969, het hoogtepunt van de Koude Oorlog, werd de World Cup slechts 4 maal georganiseerd. Vanaf 1970 werd ze terug regelmatig ingericht en verruimde het deelnemersveld door de introductie van Europese teams uit Nederland en Italië. Vanaf 1978 vertoont het baseball een verdere mondialisering. De organisatie van de World Cup diffuseert over de wereld en Italië(1978, 1988 en 1998), Japan(1980), Zuid Korea(1982) en Nederland(1986) kregen de organisatie toegewezen.

In 1994 werd de "World Cup" uitgebreid naar 16 teams met regionale voorrondes. Voor Europa namen Italië, Nederland, Frankrijk en Zweden deel, voor Azië Taiwan, Japan en Zuid-Korea en voor Oceanië Australië. De andere 8 deelnemers waren landen van Latijn en Noord-Amerika. De laatste editie van de world cup vond plaats in Italië met als deelnemers en resultaat:(www.iba.world cup: 22/06/00)

- Europa: Italië(4^{de}), Nederland(6^{de}), Spanje(14^{de}) en Rusland(16^{de})
- Azië: Zuid-Korea(2^{de}), Japan(5^{de}), China(12^{de}) en Taiwan(13^{de})
- Oceanië: Australië(7^{de})
- Afrika: Zuid-Afrika(15^{de})
- Amerika: Cuba(1ste), Nicaragua(3^{de}), Dominicaanse Republiek(8ste), VS(9^{de}), Panama(10^{de}) en Canada(11^{de})

Van de 34 edities van de World cup werden 24 uitgaves gewonnen door Cuba en slechts 2 door het baseballland de VS. Deze opmerkelijke vaststelling wordt verklaard doordat de World Cup enkel voor amateurs was en spelers uit de Major Baseball League(MBL) en de Japanse professionele competitie niet mochten deelnemen. De toenemende mondialisering en de impact van de media op sport resulteerde in 1998 tot het toelaten van de professionele spelers en een potentiële verandering van de toplanden in de competitie.

- Basketbal

Basket diffuseerde op het einde van de 19de eeuw vanuit de VS via de YMCA of het leger eerst naar de Aziatische landen China, India, Japan en de Filippijnen. De verovering van Europa gebeurde geleidelijk aan daar het Europese continent, een oorsprongsgebied van vele sporten, weerstand bood. De populariteit van basket in Europa is het grootst in Zuid-Europa. De verklaring voor deze relatief gemakkelijke penetratie is te wijten aan het fenomeen dat de Zuideuropese landen door hun late modernisering bij de “lagged” adoptanten behoorden voor de Britse sporten en daardoor ontvankelijker waren voor de geïmporteerde Amerikaanse sporten. (Guttmann A.,1994:97-110; Van Bottenburg M.,1994:197-198; De Pater B.,1995:37)

Plaats	Land	Plaats	Land
2	Spanje	6	Luxemburg
3	Italië	6	Polen
3	Turkije	7	Frankrijk
3	België	8	Tsjechië
4	Bulgarije	9	Zweden
4	Joegoslavië	11	Finland
6	Ierland	15	Nederland
6	IJsland		

Tabel 13: Plaats van basket in diverse Europese landen (Guttmann A.,1994:109)

De FIBA (Federation International Basket Associations) werd in 1932 opgericht en vertegenwoordigt de 122 aangesloten nationale basketbonden. De sport kent een beperkte aanhang in Afrika(18 leden) en Oceanië(2 leden) en publiceert geen mondiale rangorde¹⁸. De FIBA publiceert echter wel een rangschikking voor de Europese nationale federaties. De Europese rangschikking reflecteert de vroege adoptie van de sport in de Zuid-Europese landen en de mondialisatie van basket door de olympische spelen. De hoge klassering van de ex-Oostbloklanden is een relict van de functionaliteit die sport in het communistisch bestel had. De lage quotering van de sport in het Verenigd Koninkrijk is een weerspiegeling van de endogene dominantie van het Britse sportmodel waardoor exogene sporten moeilijk penetreren. :(www.fiba ranking 21/6/00)

¹⁸ Jon Ingram, de e-mail persassistent van de FIBA bevestigde op 21/6/00 dat de organisatie geen mondiale rangschikkingen opstelt.

1. Italië	16. Cyprus	31. Estland
2. Griekenland	17. Oostenrijk	32. Engeland
3. Spanje	18. Finland	33. Roemenië
4. Litouwen	19. Bosnië- Herzegovina	34. Wit Rusland
5. Frankrijk	20. Hongarije	35. IJsland
6. Turkije	21. Oekraïne	36. Georgië
7. Joegoslavië	22. Macedonië	37. Albanië
8. Israël	23. Bulgarije	38. Andorra, Armenië,
9. Rusland	24. Slovakije	Azerbeidzjan, Denemarken,
10. Kroatië	25. Zweden	Ierland, Malta, Moldavië,
11. Duitsland	26. Tsjechië	Noorwegen, Schotland,
12. Polen	27. Letland	Wales, San Marino, Monaco
13. Slovenië	28. Nederland	
14. België	29. Zwitserland	
15. Portugal	30. Luxemburg	

Tabel 14: De rangorde van de Europese landen volgens FIBA
(www.fiba ranking2000:21/6/00)

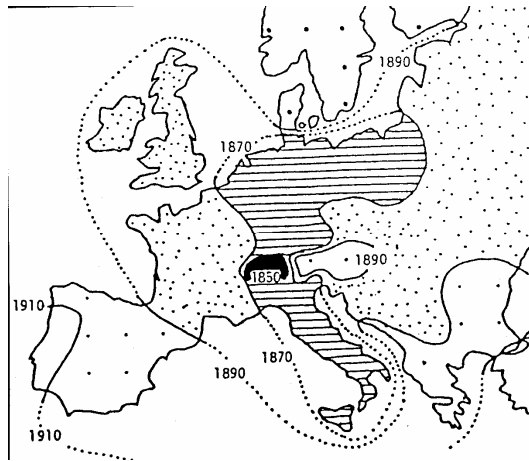
2.2.4.3. De Duitse sport turnen

Turnen is een sport waarvan de oorsprong niet de Britse eilanden is. Turnen of “gymnastiek” in zijn moderne vorm werd ontwikkeld in het begin van de 19de eeuw. De eerste federale associatie werd gesticht in 1832 te Zwitserland. De adoptiecurve is volgens Bale een paradigma. Na de eerste federatie duurde het tot 1860 toen de Duitse “turnerschaft” gevormd werd. (Bale J., 1982:44) Pruisen/Duitsland adapteerde de sport en werd de secundaire innovator. Het turnen werd in Duitsland geïncorporeerd in het staatsbestel en als een symbool van viriliteit en militarisme benaderd. De diffusie vanuit Duitsland gebeurde via het bureneffect en het turnen verspreidde zich naar Tsjechië, de “Sokolbeweging”, en de rest van continentaal Europa tot in de Franse Elzas. In tegenstelling met de Britse en de Amerikaanse sporten kennen de Duitse sporten door de afwezigheid van militaire en economische invloeden een geringe populariteit buiten continentaal Europa. Turnen diffuseerde zich enkel via Duitse emigranten naar de landen buiten Europa, zoals Argentinië, Chili en Windhoek waar ze in Duitse enclaves lokaal verder ontwikkelde.

Bale onderzocht de correlatie tussen economische ontwikkeling en de adoptie van turnen. De r-waarde van de statistische Spearman correlatie bedroeg +0,380 en hij concludeerde:

“The case of gymnastics illustrates the danger of over-generalising about the diffusion of sports from countries of advanced levels of economic development to those of less advanced status.” (Bale J., 1982:56)

De zwakke correlatie is echter te verklaren door het oorsprongsgebied van de sport. Bale nam een sport die ontstaan was in een militaristisch en ruraal land. De regionale ontwikkeling van de sport was een continentaal verzet tegen de Britse koloniale dominantie en zijn universalistische ideeën. De lage positieve Spearmanwaarde is echter wel een indicatie voor de “zwakte” van het verzet daar de sport geadapteerd werd maar een secundaire rol speelde ten opzichte van de Britse sporten. Bij turnen is dus geen sprake van een hiërarchisch diffusie-effect maar het bureneffect is een indicator voor de regionaliteit van de sport. (Spearman $r = 0,521$)

Figuur 4: Het diffusiepatroon van turnen in Europa (Bale J., 1982, 57)

De overgang van een regionale naar een mondiale impact van turnen werd gestimuleerd door het IOC. Turnen was één van de eerste disciplines op de OS waardoor het massaal geadopteerd werd door landen die sport als een prestigemiddel beschouwden. De adoptie van turnen buiten het continentaal Europees kerngebied en de Duitse enclaves in de rest van de wereld is geassocieerd met de impact van de Olympische Spelen op het internationaal toneel. De fascistische landen in de jaren 30 en de communistische landen na WO II gebruikten turnen als expressie van hun superioriteit.

De Fédération Internationale de Gymnastique (FIG) is het internationaal overkoepelende orgaan van de aangesloten nationale federaties. Deze organisatie stelt een internationale rangschikking per discipline op.

Onderstaande klassering per land werd opgesteld door de mannelijke rangschikking van de 6 disciplines te combineren¹⁹.

1. China	14. Letland
2. Rusland	15. Zwitserland
3. Duitsland	16. IJsland
4. Oekraïne	17. Kazackstan
5. Wit Rusland	18. Griekenland
6. Spanje	19. Frankrijk
7. Slovakije	20. Japan
8. Bulgarije	21. Denemarken
9. Roemenië	22. Polen
10. Hongarije	23. Finland
11. Zuid Korea	24. Oostenrijk
12. Canada	25. VS
13. Italië	

Tabel 15: De top 25 van de turnlanden

Deze klassering weerspiegelt de Duitscontinentale oorsprong en zijn latere politieke adoptie door de communistische landen. De turnsport is door zijn intensieve trainingsmethodes en wetenschappelijke begeleidingsmethodes een voorbeeld van een olympische prestigesport. In de top 25 komt geen enkel land voor die niet tot het rijke westen of het ex-Oostblok en de andere (ex)-communistische landen behoort. De internationalisering van de sport vertoont een diffusie via economische ontwikkeling en relatieve afhankelijkheid of dominantie van het Duitse of/en Russische sportsysteem.

2.2.4.4. De Franse sport wielrennen

De wielersport ontstond door de uitvinding van de fiets in Duitsland, Frankrijk en Engeland. De eerste wielclubs werden in deze landen gesticht waarna de wielersport diffuseerde naar België en Nederland. Het was aanvankelijk een elitesport maar vanaf de 19de eeuw, toen de fiets betaalbaar werd, evolueerde het naar een volkssport. De belangstelling voor het wielrennen was door de massale opkomst van andere sporten rond de eeuwwisseling marginaal waardoor de primaire diffusie mislukte. In het VK had de sport een te grote concurrentie van de andere moderne volkssporten en de opkomst van de autosport voor de elite.

¹⁹ Voor de rangschikking werd de individuele top 20 van de 6 disciplines geanalyseerd. Deze disciplines zijn; ring, paard, bok, parallelle baar, springpaard en vloer. De eerste 20p, 2de 19 enz... tot 20ste 1punt. De nationale rangschikking werd bekomen door de individuele punten per land te sommeren.

De stichting van de “tour de France” was de redding en tevens de secundaire diffusiekern voor de sport. De VS en Engeland haakten af en ontwikkelden een hybride amateuristische baanversie. Het verlies aan internationaal aanzien van Frankrijk op het einde van de 19de-begin 20ste eeuw resulteerde in de degradatie van Frankrijk naar een secundaire rol in het politiek, economisch en geassocieerd wereldsportstelsel. De sport diffuseerde enkel via het bureneffect naar de omringende landen. Tot WO II was het wielersportisme geconcentreerd in Frankrijk, Italië, België, Spanje en Duitsland waar de isolationistische politiek leidde tot het ontstaan van afzonderlijke competities. Het was pas na WO II dat de professionele wielrenners elkaar buiten het WK gingen beconcurreren. Tot 1970 kwamen 99% van de beroepsrenners uit de traditionele wielersportlanden waarbinnen een onderscheid werd gemaakt tussen de 3 toplanden België, Frankrijk en Italië en de andere deelnemende wielersportlanden Spanje, Nederland, Duitsland en Zwitserland met dan nog een occasionele deelnemer uit het VK, Denemarken, Oostenrijk, Luxemburg en Portugal. De mondialisering van de wielersport was een doelstelling van het Union Cycliste Internationale, de UCI, en de Fédération Internationale de Cyclisme Professionnelle, het FICP. Het FICP, de profsectie van de wielersport, voerde in 1988 de Wereldbekercompetitie in, een regelmatigheids-criterium waar de belangrijkste bestaande wielervedstrijden en een aantal koersen van nationaal belang in de secundaire landen werden in opgenomen²⁰. De bedoeling van deze 2de soort wedstrijden was een ruimtelijke diffusie van de populariteit van de wielersport te betrachten. Naast deze ruimtelijke uitbreiding introduceerde het UCI een individuele, een ploegen- en landenrangschikking. Het resulteerde in een toename van het aantal profs van 454 in 1965 tot 1358 in 2000.(Bailey J.,1992:245; Roosjens T.,1995:17-31:78-87; www.uci.ch/teams:09/06/2000)

De evolutie van de ruimtelijke verspreiding van de professionele wielersport kan geanalyseerd worden aan de hand van het land van herkomst van de diverse beroepsrenners. De diverse nationaliteiten werden naar werelddeel opgedeeld. Voor

²⁰ De Wereldbekerwedstrijden waren oorspronkelijk:

- Milaan – San Remo en Ronde van Lombardije(Italië)
- Ronde van Vlaanderen en Liège-Bastogne-Liège (België)
- Paris – Roubaix (Frankrijk)
- Amstel Gold Race (Nederland)
- Kampioenschap van Zurich (Zwitserland)
- Classica San Sebastian (Spanje)
- Wincanton Classic (VK)
- GP des Amériques (Canada)
- Ronde van Philadelphia (VS)

De wedstrijd in het VK, Canada en de VS werden afgeschaft en vervangen door HEW Cyclassics cup in Hamburg(Du) en Paris- Tours(Fr)

Europa kozen we voor een verdere opsplitsing naargelang het om een topland, ander wielerkernland, Oostblokland of tot geen enkele van deze klassen behoorde.

Zones	1965	1984	1994	2000 ²¹	2000 ²²
België, Frankrijk, Italië	75,1	48,7	33,4	42,7	35,1
Spanje, Nederland, Duitsland, Zwitserland	20,9	26,9	20,9	29,0	27,3
Oostblok²³	0,2	0,2	6,1	9,0	11,0
Rest Europa	2,3	11,9	11,9	9,1	12,5
Noord Amerika	0	2,1	14,1	4,6	8,4
Latijns Amerika	0	0,7	6,0	2,5	2,7
Oceanië	0,4	7,2	4,6	1,8	2,0
Azië	0	0,1	2,4	0,9	0,7
Afrika	0	0	0,4	0,3	0,2

Tabel 16: Evolutie %aandeel diverse regio's in de periode 1965-2000

In bovenstaande tabel merken we aanvankelijk een relatieve afname van de participatie van de 3 toplanden en de opkomst van het Oostblok, rest van Europa, en in beperktere mate Noord-Amerika, Latijns Amerika en Oceanië. De verklaring voor de plotselinge participatie van de Oostbloklanden was de val van het Ijzeren Gordijn en het communistisch systeem waarbinnen alle sporters staatsamateurs waren. In de rest van Europa zijn het voornamelijk lokale professionele renners uit Engeland en Portugal. Denemarken is het enige land waar van een ruimtelijke uitbreiding van het areaal kan gesproken worden. De uitbreiding naar de andere continenten verloopt analoog met Engeland. De beroepsrenners in Australië, Japan, Colombia en de VS rijden voornamelijk lokale programma's en van internationalisatie kan op deze wijze geen sprake zijn. Het wielrennen in deze gebieden evolueert grotendeels insulair en afzonderlijk van het Europees bestel. Een andere vaststelling is de convergentie tussen de 2 kolommen voor het jaar 2000. De beroepsrenners uit de 7 toplanden vertegenwoordigen 71,7% van het totaal aantal tewerkgestelden bij de teams uit 1ste en 2de klasse. Dit aandeel daalt naar 62,4% bij de incorporatie van de 3de klasse teams die hoofdzakelijk hun renners niet uit het wielerkerngebied van het sportareaal rekruteren.

²¹ In deze kolom werden enkel de beroepsrenners opgenomen die tewerkgesteld zijn bij de 22 1ste klasse teams en de 44 2de klasse teams

²² In deze kolom werden naast de 66 teams uit 1ste en 2de klasse, eveneens de 3de klasse teams opgenomen.

²³ Oostblok zijn de voormalige communistische landen USSR republieken, Polen, CSSR, Bulgarije, Roemenië, Joegoslavië

Het UCI-landenklassement wordt opgesteld door de individuele scores van de 10 best geklasseerde renners per land op te tellen. Op 4 juni 2000 waren door de UCI amper 70 landen geklasseerd (www.uci.ch). Uit deze rangschikking blijkt dat de het primaire wielergebied nog steeds de oorspronkelijke 3 toplanden en de 4 andere wielerkernlanden zijn. We kunnen bijgevolg concluderen dat van een toenemende internationalisatie en mondialisatie op kwantitatief vlak enige tekenen te merken zijn, maar dat op kwalitatief vlak de “nieuwe” landen, met uitzondering van de VS en Rusland, nog een grote achterstand hebben. De gemiddelde scores per regio impliceren de aanwezigheid van een nivellering tussen de oorspronkelijke toplanden en de andere wielerkernlanden. Hun scores situeren zich ver boven de gemiddelde waarde en duiden op een regionale dominantie en is een indicator van de regionaliteit van de sport.

De andere gebieden kunnen opgedeeld worden in een secundair gebied met Noord Amerika (VS 8ste), Oostblok (Rusland 9de en Polen 11de), rest van Europa (Denemarken 10de) en Oceanië (Australië 13de). De tertiaire wielergebieden situeren zich in Azië (uitzondering de ex-USSR republiek Kazakstan 12de), Latijns-Amerika (beste score voor Colombia 21ste) en Afrika. Deze vaststelling is een indicatie om het professioneel wielrennen op de weg te catalogeren bij de regionale sporten.

Regio	Punten	Aantal landen	Gemiddel de per land
België, Frankrijk, Italië	26.906,75	3	8.968,9
Spanje, Zwitserland, Nederland en Duitsland	28.399,75	4	7.099,9
Oostblok	19.012	17	1.118,4
Rest van Europa	11.252,5	10	1.125,25
Noord Amerika	5.640	2	2.820
Latijns Amerika	3.525	15	235
Oceanië	2.784	2	1.392
Azië(ex USSR)	2.505,5	3	835,2
Rest Azië	760	9	84,4
Afrika	885	5	177
TOTAAL	101.670,5	70	1.452,4

Tabel 17: De absolute en gemiddelde UCI waarden per regio
(bron www.uci.ch:07/06/2000)

Een andere indicator die duidt op het regionaal karakter van de sport is de herkomst van de professionele clubs. Het UCI deelde de 66 professionele clubs in 2 klassen in. De 1ste klasse omvat de 22 topploegen en de andere 44 worden in de 2de klasse onderverdeeld.

De 1ste klasse omvat 22 clubs waarvan: (www.uci.ch/english/road/rankings:team:07/06/2000)

- 8 Italiaanse
- 4 Franse
- 1 Belgische
- 4 Spaanse
- 2 Nederlandse
- 1 Duitse
- 1 Deense
- 1 Amerikaanse

Deze samenstelling is, met uitzondering van België, een weerspiegeling van de individuele kwaliteiten van de beroepsrenners.

Uit deze vaststellingen kan geconcludeerd worden dat het beroepswielrennen een regionale sport is met als centrum de 7 primaire wielertalen en kunnen Denemarken, de VS en Rusland ingedeeld worden bij de secundaire regio, terwijl de sport in de rest van de wereld weinig voorstelt.

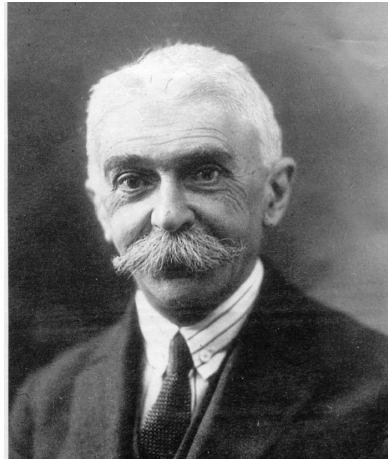
2.2.5 De Olympische Spelen

“L’olympisme et les jeux Olympiques s’enracinent dans la culture gréco-judéo-chrétienne comme un mythe fondateur. Ils font partie de cet humanisme européen sûr de lui et dominateur qui a trouvé son expression suprême dans l’idée d’une continuité historique de la civilisation occidentale.” (Augustin J.-P., 1995:36)

Het universeel karakter van sport krijgt zijn expressie in de Olympische Spelen waar een mondiale participatie waarneembaar is. Op een congres te Parijs werd op 23 juni 1894 het Internationaal Olympisch Comité (IOC)²⁴ opgericht en werd beslist om de eerste Olympische Spelen terug in Griekenland te laten plaatsvinden. De “mondiale” moderne Olympische Spelen ontstonden in 1896 en was een aanvankelijk een zuiver Europees fenomeen met 13 deelnemende landen. De prestatiegerichte sporten van de industriële maatschappij werden de mondiale meeteenheid en verge-

²⁴ Het IOC is een niet-gouvernementele non-profit organisatie en stichtte de “Olympische Beweging”. Het IOC overkoepelt deze olympische beweging en is de eigenaar van de Olympische symbolen, vlag, motto, lied en spelen. Zij primaire doelstelling is de supervisie van de zomer- en winterspelen. (www.olympic.org/ioc:16/6/00)

lijkende factor. De stichter van de OS, de Fransman Pierre De Coubertin, had een grote bewondering voor het Engelse “public school” systeem en zijn amateursethos. De stagnatie van Frankrijk en de rijkdom en koloniale impact van het Britse Rijk waren volgens hem te verklaren door het Brits pedagogische project. De OS te Athene waren volgens hem een verbintenis tussen de klassieke en de moderne maatschappij.

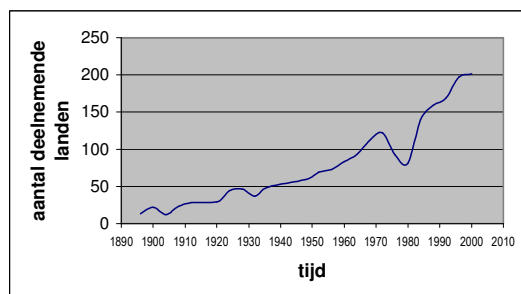
Figuur 5: Pierre De Coubertin(Knack,11/02/98,p.45)

Het aantal deelnemende landen vertoont, zoals in figuur 6 weergegeven wordt, een globale stijgende tendens. Deze exponentiële toename van het aantal participerende landen is partieel te wijten aan de dekolonisatie en de opsplitsing van bepaalde landen zoals het voormalige USSR waardoor het aantal deelnemende landen met 14 steeg en ex-Joegoslavië met een stijging van 5 landen. Niettegenstaande deze “kunstmatige” stijging wijst de algemene tendens, met uitzondering van de boycotperiode 1976-1984, op een toenemende mondialisering van de internationale sporten. De benadering van de OS veranderde door het belang die politieke leiders aan de spelen hechten. De diverse autoritaire regimes van Italië, Duitsland, Japan en de communistische landen en de democratieën van VK en VS en de andere landen beschouwden de OS als een mondiale demonstratie van de kracht van hun politiek systeem in het aanschijn van de wereld in tijden van mondiale depressies en conflicten.

“They(the OS) represented and represent key occasions in which nations could construct and present image of themselves for recognition in relation to other nations and “in the eyes of the world”. They represented and continue to represent key occasions in which national “tradition” and “community” including a national past, present and future, could be invented and imagined not just by and for the leaders and citizens of the host nation, but also by and for the publics of other nations.”(Roche M.,2000:6)

De mondialisering van de spelen werd voor het eerst gesymboliseerd in de Olympische vlag met 5 ringen waarbij iedere ring een continent voorstelde. De vlag werd in 1914 te Parijs ontworpen en voor de eerste maal gebruikt op de spelen te Antwerpen in 1920. De olympische vlam, die de mythologische band tussen de klassieke Griekse spelen en de moderne spelen symboliseert werd in 1936 te Berlijn geïntroduceerd. In 1933 was Hitler overtuigd geraakt van de propagandistische impact van de spelen en gebruikte ze als een demonstratie van de kracht van een sterk monolitische staat ten opzichte van de zwakke en verdeelde democratieën. Tegen de weerstand van de Duitse turnbond in, die prestatiesporten nog steeds als on-Duits beschouwden, werd besloten om de Spelen in Berlijn te gebruiken als symbool van de vredelievendheid van de Duitse buitenlandse politiek en het internationaal aanzien van het nationaal-socialisme te versterken. Om dit doel te bereiken werd voor het eerst veel aandacht en financiële middelen besteed aan de voorbereiding van atleten. Na WO II werd door de wereldomvattende concurrentie tussen de USSR en de VS de Spelen als een gelegenheid beschouwd om internationaal prestige en superioriteit tentoon te spreiden. De "mondiale" Moderne Olympische Spelen ontstonden in 1896 met atleten uit 13 landen, in Berlijn(1936) waren reeds 49 landen aanwezig en in Atlanta(1996) 197. (Nelson R. & MacNee M.,1996:3-31) Deze exponentiële toename van het aantal deelnemende "naties" is partieel te wijten aan de dekolonisatie en de opsplitsing van bepaalde landen zoals het voormalige USSR en Joegoslavië, maar wijst anderzijds op een mondialiserings-tendens van de internationale sport. (Stokvis R.,1979:133-135; Mandell R.,1984:196-217; Krüger A.,1986:145; Hobsbawn E.,1987:181-190; Guttmann A.,1994:120-138; Augustin J-P.,1995:31-36; Guttmann A.,1998:31-50; Roche M.,2000:99-122)

Het politiek belang van de OS was het resultaat van de toenemende participatie die evolueerde naar een mondiale bedekking in 2000. Deelname aan de Olympische Spelen impliceert de adoptie van de olympische sporten. De aanvaarding van de olympische sporten wordt als een kenmerk van modernisatie beschouwd omdat deze sporten gestandaardiseerd, geïnstitutionaliseerd en internationaal gebureaucratiseerd zijn en die volgens Roche(2000) de cultivering van een massainteresse voor sportcultuur impliceert die geassocieerd wordt met de westerse waarden.

Figuur 6: De evolutie van het aantal deelnemende landen aan de OS.²⁵

Bale onderzocht de relatie tussen industrialisatie en de adoptie van de olympische sporten. Zijn premisse was dat de hiërarchische verspreiding van een sport een “trickling down”-proces was waardoor een positieve correlatie tussen het niveau van de economische ontwikkeling en het sportniveau van de individuele landen bestond. (Bale J., 1982:49) Voor de empirische toets vergeleek Bale de adoptiecurven van de olympische sporten voor:

- VK, Zwitserland, Frankrijk, Spanje, Italië, Portugal, Finland, Zweden, Noorwegen en Denemarken in Europa;
- Japan, Thailand, Zuid-Korea en Turkije voor Azië;
- Egypte, Oeganda, Ivoorkust, Mali, Gabon en Zaïre voor Afrika

Hij ontdekte een positieve correlatie tussen het niveau van de economische ontwikkeling²⁶ en de temporele adoptiecurves van de olympische sporten. VK en Zwitserland, de belangrijkste industriële naties op het einde van de 19de eeuw, waren bij de vroege adopters. Frankrijk, Denemarken, Zweden, Finland en Noorwegen, die zijn industriële revolutie later kende, behoorden bij de late meerderheid en de Europese “lagers” Italië, Spanje en Portugal kenden een late industrialisatie. (Bale J., 1982:49-55) Bij de Aziatische landen waren het in de jaren 1920-30 sterk geïndustrialiseerde en gemoderniseerde Japan en het door Atatürk verwesterde Turkije naar Aziatische normen de vroege adopters. De adoptie van de olympische sporten in Zuid-Korea en Thailand volgde de chronologische evolutie van hun respectievelijke economische ontwikkeling. In Afrika constateerde Bale een vroege sportieve ontwikkeling in de Britse domeinen Egypte en Oeganda. De andere landen behoren

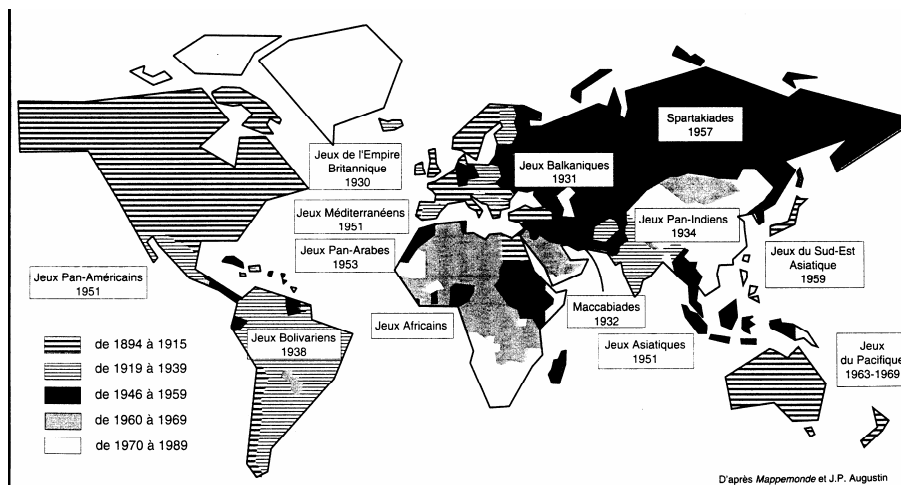
²⁵ De dalingen in 1976 en 1980 waren het gevolg van de mondiale politieke spanningen. In 1976 boycotten de Afrikaanse landen wegens de westerse politiek ten opzichte van Zuid-Afrika de spelen en in 1980 de Westerse landen na de inval van Rusland in Afghanistan.

²⁶ Hij mat het niveau van economische ontwikkeling door het % tewerkgestelden in de landbouw te nemen. (Bale J., 1982b:55)

mondiaal tot de “laggards”. De sporttraditie kende er door de relatie sport – nationale trots, een steile opgang na hun onafhankelijkheid. (Bale J., 1982:53-55)

De toetreding van de diverse naties tot het olympisch comitee gebeurde, zoals op figuur 7 te zien is, in diverse fases:

- De deelnemers op de spelen te Athene in 1896, de innovator(s) en de vroege adoptanten waren de West-Europese landen, Griekenland, Egypte, de “White dominions” VS, Canada en Australië, Chili en Japan. De participatie van Japan benadrukt de drang tot ontwikkelen in de Meiji-periode om zich te integreren in de wereldeconomie. In de periode tot WO I traden de meeste West en Nood-Europese landen, het door Atatürk verwesterde Turkije en Nieuw Zeeland toe tot de organisatie.
- In het interbellum traden, met uitzondering van de USSR, de andere Europese landen toe samen met Mexico en de meeste Zuid-Amerikaanse landen, India en enkele andere landen uit Centraal-Azië. Deze landen kunnen geclassificeerd worden bij de vroege meerderheid van de adoptanten.
- In de periode 1946-1959 traden 49 nieuwe landen toe. De USSR trad uit zijn isolationisme samen met de ZO-Aziatische landen, het Midden Oosten, Midden-Amerika en de eerste gedekoloniseerde Afrikaanse landen. Deze categorie van landen behoren tot de late meerderheid van het diffusiemodel.
- De dekolonisatieperiode vanaf 1960, het uiteenvallen van de USSR en de toetreding van China zorgden voor een exponentiële groei van het aantal deelnemers.

Figuur 7: De mondialisering van de OS en het ontstaan van regionale spelen (Augustin J-P., 1995:33)

3. Nationalisme en sport

“ Begrippen als lokalisme, regionalisme en nationalisme gaan hand in hand met sport. Sport en plaats zijn dan ook onverbrekkelijk met elkaar verbonden.” (Volkers K. & Van Dam F.,1992:16)

De verklaring van de ruimtelijke spreiding van het wereldsportstelsel enkel benaderen vanuit het geografische diffusiemodel is te éézijdig en analyseert in grote mate enkel de verspreidingspatronen. Het aanvaarden of verwerpen van sporten en de functie die moderne sporten in bepaalde delen van de wereld al dan niet toegewezen kregen laat zich op deze wijze niet verklaren. De breedtediffusie is een reflectie van de mondiale verspreiding en de dieptediffusie is een graadmeter voor de lokale penetratie van de sport. Maar het model verklaart niet waarom, na het einde van de kolonisatie, de ex-kolonies de westerse sportwaarden, de communistische landen de kapitalistische moderne sporten niet verwierpen. Het verklaart evenmin waarom de lokale culturele en nationale identiteiten en de door de dominerende etnie opgelegde sporten niet verworpen werden maar eerder “gebruikt” werden als expressiemiddel in het mondiale systeem. De verklaring van dit verschijnsel wordt gezocht in een correlatieve binding en symbiose tussen nationalisme en sport. In dit deel wordt eerst het ontstaan van het nationalisme en de relatie met de diverse identiteiten theoretisch benaderd. Deze theoretische omkadering wordt gebruikt bij de verklaring van de mondiale uitbouw en differentiële preferenties van het fenomeen sport en zijn potentiële wisselwerking met de diverse identiteiten en het nationalisme

3.1. De moderne staat en nationalisme

3.1.1.Culturele en nationale identiteiten

National identity embraces a complex set of themes about ‘us’, ‘our homeland’, ‘nations’ (‘ours’ and ‘theirs’), the ‘world’, as well as the morality of national duty and honour. Moreover, these themes are widely diffused and common sense. It is not the common sense of a particular nation, but this common sense is international, to be found in the nations of the so called world order...Having a national identity involves being situated physically, legally, socially, as well emotionally.” (Billig M.,1995:4-7)

Sociale bewegingen in de diverse regio's reageerden tegen de opkomst van de exogene en endogene “moderne” invloeden en creëerden een nationalistische-traditionele reflex waarbij etniciteit centraal staat. Deze traditionele identiteit is gebaseerd op het lidmaatschap en afhankelijk van afstamming waarbij de sociale groep een gemeenschap is. De culturele identiteit, die een element van deze traditionele identiteit is, wordt van generatie op generatie doorgegeven en gekoppeld aan een

ruimtelijke dimensie. Deze identiteit wordt getransponeerd naar etnische en nationale ideeën die een potentieel voor “bloed en bodem” vormen. De culturele identiteit wordt als unitair en gebonden door de ruimte beschouwd en deze “nationale identiteiten” kunnen de aanloop tot etnisch nationalisme zijn. (Crang M.,1998:115)

Een etnische gemeenschap, een volk, bestaat als ze een samenhangsgevoel ontwikkeld heeft op grond van een persoonlijke identificatie met deze cultuur. Deze vorm van samenleving wordt de “ideële” genoemd en kan door het bereiken van de absolute autoriteit binnen de politieke gemeenschap en soevereiniteit evolueren naar een formele samenleving, de **moderne staat**. Het volk werd de natie en alle burgers de staat. Als een natie werd de bevolking verondersteld culturele attributen te delen zodat hun burgerschap niet enkel een zaak van de locatie was. De aanwezigheid van een ruimtelijke identiteit is een noodzakelijke voorwaarde voor het nationaal gevoel en is gesitueerd in een hiërarchie van geografische identiteiten die coëxisteren en concurreren met elkaar. De nationale identiteit is afhankelijk van een afgebakend territorium als tastbaar bewijs van zijn bestaan en plaatst zichzelf centraal waarbij ze alle claims van de kleinere groepen binnen een territorium negeert. De nationale identiteit is een legitimiserende identiteit, een hybride, een combinatie van kenmerken en karakteristieken van de volkeren binnen de natie en een abstract concept van een collectieve expressie van een subjectief, individueel gevoel van behoren tot een socio-politieke eenheid: de **natie-staat**. Het is een object gebonden in tijd en ruimte met een duidelijk begin en einde van het territorium en een attitude van superioriteit ten opzichte van de rest van de wereld. (Saey P.,1994:111-112; 132-133; Castell M.,1997:7-8; Taylor P.,1999:76-77; Herb G. & Kaplan D.,1999:2; Herb G.,1999:9;18; Kaplan D.,1999:31; Graham B. et al.,2000:12;56)

Gedurende de laatste decennia van de 19de en de eerste van de 20ste eeuw, op een moment dat meerdere naties in een mondiale interdependentie en machtbalans terechtkwamen, vonden de vertegenwoordigers van de nationale culturen de tradities van de natie uit en marginaliseerden ze de lokale en regionale differentiatie. De religieuze conversie werd vervangen door assimilatie van minderheden en de creatie van een culturele homogene ruimte waarbij de nationale identiteit de religieuze substitueerde. De nationale identiteit wordt bevestigd door het creëren van een nationaal karakter zoals de Britse “fair play” en het Japans “eergevoel”.

De natuurlijke reactie ten opzichte van het moderne internationalisme en de toenemende mondialisatie is volgens Jarvie(1990) dat lokale, regionale en nationale gemeenschappen een sterke binding met een definiëring van hun “eigen” culturele identiteit zullen creëren. De reactie op het moderne internationalisme en het verdwijnen van de natie-staat in zijn oorspronkelijke vorm resulteert in het ontstaan van een hechtere binding met de lokale, regionale en nationale gemeenschappen. Tradities, inclusief sporttradities zijn elementen die de diverse gemeenschappen een gevoel van identiteit gaven. Het concept van identiteit refereert naar een subjectief

gevoel en waardering van een populatie met gemeenschappelijk verleden en gemeenschappelijke culturele karakteristieken.

3.1.2. De natie en de natie-staat

"The world of nation-states being constructed in the modern mood, is a world of boundaries" (Billig M.,1995:130)

Saey definieert een natie als:

" een met een territorium geassocieerde gemeenschap van mensen die een welbepaalde variant van de moderne cultuur met elkaar delen, gemeenschap die wordt samengehouden door een sterk gevoel van eenheid en solidariteit, die wordt gekenmerkt door een duidelijk in de geschiedenis wortelend bewustzijn van nationale identiteit en die in het bezit is, of daarnaar streeft, van soevereiniteit, van zelfbestuur of van substantiële controle over de eigen politieke en culturele aangelegenheden." (Saey P.,1993:284)

De eenheid binnen een natie is sterker dan binnen etnische groepen daar alle sociale lagen bij een natie een samenhorighedsgevoel hebben. De verbinding tussen etnie en staat is een menselijke constructie die doelbewust gemaakt werd om de feodale autarkie te substitueren. De geschiedschrijving van beiden bestaat uit een subjectief selectief collectief geheugen door beroeps- en gelegenheidshistorici en journalisten gecreëerd en aangevuld met legendarische verhalen over helden, veldslagen, heilige plaatsen en oorlogen of op een gemeenschappelijke taal. Dit mythevormend natievormend proces heeft een religieuze kracht voor het vaderland en de woonplaats van het volk. (Waters M.,1995:134-135; Bergman E.,1995; Smith A.,1995:89-90) Het is een ingebeelde gemeenschap, een collectieve groep met een gemeenschappelijke bestemming.(Taylor P.,1999:76)

Een natie is een "spiritueel principe" van samenwerking in het verleden en de toekomst. Het behoud van het territorium is van primordiaal belang en een nationale missie daar territorium gelinkt is met nationale identiteit en hiervan niet gescheiden kan worden. Het gevoel van loyaliteit van de leden kan in de tijd geëvolueerd zijn of artificieel geconstrueerd. Het lidmaatschap is een collectieve zelfdefiniëring en de cohesiekracht komt van een "wij-zij" onderscheid die een superioriteitsgevoel creëert. De natie heeft als doel of bestemming een onafhankelijke politieke entiteit te vormen en een eigen autonome soevereine staat te creëren.(Herb G. & Kaplan D.,1999:2-3; Herb G.,1999:16)

Wallerstein definieert een natie als een maatschappij die een staat omvat,

"a system whose economic parameters are worldwide but whose political organization is largely channelled into competitions for control of statestructures, and into interstate conflicts." (Wallerstein I.,1984b:9)

Deze definitie situeert de natie al in de buurt van een natie-staat.

Een natie-staat is een nationale staat waarbinnen één enkele natie sterk domineert. Naties zijn culturele gemeenschappen die politieke autonomie hebben of opeisen. In een natie-staat ontstaat een soeverein staatsapparaat en een legale nationaliteit van een dominante etnische groep in een territorium. Iedere individu heeft deze iconografische legale nationaliteit die via centraliserend nationalisme ontstaan is. (Mellor R.,1989:3; Saey P.,1993:266) In de natie-staten kunnen etnieën of etnische minderheden geïncorporeerd zijn. De eerste zijn culturele gemeenschappen die geen eisen voor politieke autonomie stellen terwijl etnische minderheden etnieën van miniformaat zijn of fragmenten van naties die een eigen deelstaat hebben of ernaar streven. Een etnische gemeenschap is volgens Saey herkenbaar

“aan een collectieve naam, een afkomstmythe, een collectief geheugen, een specifieke cultuur, een associatie met een specifiek gebied of vaderland. Een etnie ontleent haar identiteit aan een Grote Traditie, een cultureel geheel van mythen, waarden, symbolen en herinneringen.” (Saey P.,1993:281-282)

De natie-staat is de verwezenlijking van één van de basisprincipes van de wereldordening, met name het zelfbeschikkingsrecht der volkeren (Saey P.,1993:280) en zijn gebaseerd op verbeelde gemeenschappen, constructies van een veronderstelde en opgelegde gemeenschapsidentiteit die door de geïnstitutionaliseerde instellingen gebruikt wordt als vorm van sociale homogenisatie.(Coelho J.,1998:160) De centrale functie van de natie-staat is het legitimeren en het verzekeren van de geldigheid van de supra-nationale en sub-nationale regeringsmechanismen. (Hirst P. & Thompson G.,1996:171)

Natie-staten hebben net zoals een natie een identiteit nodig om de bevolking te binden. De staat heeft de natie nodig om zich te legitimeren en de natie heeft de staat nodig om zijn aspiratie te vervullen. Het bouwen van een natie en een natie-staat kan op verschillende manieren gebeuren.(Hall S., 1992:293-295; Bergman E.,1995:354-357; Smith A.,1995:89-90; Coelho J.,1998:160)

- religie (vb. orthodoxe kerk is traditioneel sterk nationalistisch)
- taal
- gewoonten en culturele tradities
- leger als “school van de natie”
- onderwijs als nationalistisch, culturerend en socialiserend propagandamiddel
- nationale gemanipuleerde symbolen als iconografie: vlag, volkslied, ceremonieën, postzegels en **internationale sportcompetities**
- media
- politieke partijen en vakbonden
- gemeenschappelijke rechten en plichten

3.1.3. Nationalisme

“Nationalisme is een theorie van politieke legitimiteit, die als eis stelt dat etnische en staatkundige grenzen elkaar niet mogen overlappen.”(Gellner E.,1994:9)

De Franse revolutie is de bakermat van het nationalisme en de volksbewegingen. Het moderne concept van de natie kristalliseerde in filosofische debatten in de 18de eeuw en groeide krachtig in expressie en coherentie in de 19de en begin 20ste eeuw. Het moderne era wordt geassocieerd met het Eurocentrisch perspectief op de wereld. De Europese 18de en 19de eeuw werden als het hoogtepunt van het modernisme beschouwd. Deze periode van Verlichting, rationalisme en individualisme wordt met het concept van de Europese territoriale staatsformatie geassocieerd en had het Romantisme als resultaat.

“The rise of the nation-state in the 18th and 19th century was closely connected to Romantic sentiment of the mysticism of place, and of notion belonging and not belonging.”(Graham B. et al.,2000:57)

Het nationalisme was een reëvaluatie van de lagere culturen als de ware expressie van de massa, een romantische zoektocht naar volksculturen, dans en muziek en substitueerde de oude ideeën als ideologisch cement van de politieke entiteiten. Het nationalisme legitimeerde de staat door de natie binnen een territorium te vestigen. Het was een poging om een nationaal geweten voor een nieuwe politieke organisatievorm, de natie-staat uit te vinden. De stichtende mythes en legendes lokaliseren de natie-staat “buiten” de geschiedenis en hebben een quasi sacraal karakter. De nationalistische retoriek veronderstelt niet enkel dat individuen deel uitmaken van een natie maar dat ze zich identificeren met de territoriale eenheid van de natie-staat. Het conceptualiseren van een politieke staat ondersteund door een “nationale erfenis” leidt tot homogenisering en consolidatie van de “nationale gelegitimiseerde identiteit” en absorbeert en neutraliseert de potentiële concurrerende “erfenissen” van andere bevolkingsgroepen. (Mellor R.,1989:3; Wallerstein I.,1991:143-144; Hall S.,1992:293-295; Waters M.,1995:134-135; Smith A.,1995:29;2000:8; Taylor P.,1996:45;189-195; Linde-Laursen A.,1997:144; Castell M.,1997:7-8; Crang M.,1998:116; Graham B. et al.,2000:11-12:55-56)

In het 19de-eeuwse Europees nationalisme ontstonden diverse richtingen maar met een gemeenschappelijke assumptie van moderniteit dat iedereen van “a similar ethical rationality might agree on a system of norms to guide the operation of society”(Peet R.,1998:14) Hobsbawm argumenteerde dat het objectief van de eerste nationalistische bewegingen het uitvinden van een overeenstemming, een samenloop tussen de 4 referentiepunten volk(etnie)-staat-natie-regering was. Met andere woorden een overeenstemming tussen een gemeenschappelijke identiteit, een politiek systeem, een gemeenschap en een administratie geassocieerd met een

territorium. De moderne staten concludeerde hij waren “**culturele hybriden**”. (Hobsbawm E.,1992:188)

De politieke en intellectuele elite creëerde een serie van ideologische gebruiken die de natie als een sociale, ruimtelijke en historische realiteit moesten representeren. Op het einde van de 19de eeuw en begin van de 20ste eeuw creëerden de natie-staten festiviteiten om het nationalisme te bevorderden. Nationalisme wordt geassocieerd met de transformatie van de vroeg-moderne staat naar de laat-moderne natie-staat en wordt geassocieerd met de herstructureringen van de industrie en zijn stedelijke consequentie. Het creëren van territoriale soevereiniteit en de strijd voor de grensbepalingen leidde volgens Wallerstein tot het ontstaan van een directe economische inhoud van het nationalisme.(Wallerstein I.,1984b:41;Hall S.,1992:293-295; Taylor P.,1996:45)

De moderne staten moeten een nationale identiteit creëren in landen met culturele, religieuze en linguïstische verscheidenheid en hebben een behoefte aan een expliciet gevoel van loyaliteit die gemobiliseerd worden door een identificatie met bepaalde symbolen, iconen, hymnen, helden, feestdagen, ceremonieën, sacrale plaatsen en gebeden die een collectieve expressie van de natie zijn en zichzelf zichtbaar maken om erkenning van de buitenwereld te krijgen. De opkomst van de nationale staten kende een interne strijd voor dominantie. Het kerngebied beheersten de staat en onderdrukten de perifere via economische exploitatie, sociale uitsluiting en culturele discriminatie. De in de periferie gesitueerde etnieën werden geassimileerd aan de noden van de dominante kern. (Jarvie G.,1990:73;Hall S.,1992:293-295;Smith A.,1995:59-61;Linde Laursen A.,1997:144;Herb G.,1999:18-21)

De basis van het nationalisme is volgens Gellner de bereidheid van een bevolking om zichzelf emotioneel te identificeren en politiek te laten mobiliseren met en voor hun “natie”. De loyaliteit aan de staat is het “patriottisme” waardoor groepen met een andere overtuiging als verraders beschouwd kunnen worden. Gedurende de 19de eeuw werd nationalisme nog geassocieerd met liberale en radicale bewegingen en met de traditie van de Franse revolutie. De nationale identificatie werd in deze periode een politiek principe dat uitgaat van een politieke en nationaal territoriale eenheid waarbij de staat omgevormd werd tot een natie-staat. Het nationalisme evolueerde in de periode 1870-1914 naar een integrerende staatsnationalisme en patriottisme met een linguïstische en administratieve homogenisering van de burgers. De moderne staten creëren een homogeniserende “nationale cultuur” door een gecentraliseerde officiële taal, onderwijssysteem, leger,...(Hobsbawm E.,1987:175-180;Wallerstein I.,1991:190;Gellner E.,1994:9;Kuper S.,1994:36;Kong L.&Ycoh B.,1997:215;Herb G.,1999:13)

“The state apparatus used its repertoire of control and administration to ensure that the cohesion of the population and its identification with the state was maintained.”(Herb G.,1999:11)

De nationale identiteiten in Europa zijn een historisch product van de 19de eeuw. Ze ontstonden uit de spanning tussen het universalisme en het lokalisme en werden verder gedicteerd door een centrale staatsstructuur. De functie van de staat was aan de ene zijde het differentiëren van de cultuur van het nationale territorium ten opzichte van de buitenwereld en anderzijds het promoten van culturele homogeniteit binnen de grenzen die trouw is aan het nationale ideaal. Het nationalisme gebruikt de elementen en symbolen van de nationale identiteit om de objectieven van de naties politieke strategie uit te drukken. (Mellor R.,1989:5;Kong L. & Ycoh B.,1997: 213-239; Coelho J.,1998:163)

De nationale identiteit resulteerde in de incorporatie van het individu in de politieke arena en een band tussen gemeenschap en land met integriteit van grenzen. Naties en nationale identiteiten zijn sociale constructies. Een politieke en culturele uitvinding die noodzakelijk was in het natiebouwend proces bij de zoektocht naar een gemeenschappelijk belang voor een heterogene groep van mensen. Sociale mobilisering en assimilatie binnen een staat resulteert in het ontstaan van een staatsvolk. De nieuwe betekenis van de term "territorium" vond zijn oorsprong in de Franse constitutie van 1793 die de regering toelating gaf om te onderhandelen met de vreemde mogendheden die een deel van Frankrijk bezetten. De nationalistische bewegingen politiseren ruimte en creëren geografische thuislanden waarin een bevolkingsgroep soevereiniteit claimt en naar de vorming van een natie-staat streeft. De onderdanen worden getransformeerd naar burgers waarbij iedereen een lid is van een soevereine eenheid "de natie". (Wallerstein I.,1991:189; De Pater B.,1995:20; Kong L & Ycoh B.,1997:213-239; Herb G. & Kaplan D.,1999:3)

De Napoleonistische oorlogen droegen deze vorm van nationalisme uit over Europa. Legers die vroeger uit gewapende huurlingen bestonden werden gewapende naties. Het leger werd de "school van de natie" genoemd waarin alle weerbare mannen moesten dienen. De Napoleonistische code resulteerde in het verdwijnen van de aristocratische privileges en versterkte de macht van de middenklasse. Het nationale thuisland werd een culturele "container" met nationalisme als bindingsmiddel voor het gewone volk. Nationalistische emoties ontstaan wanneer aan de politieke en nationale territoriale eenheid geraakt of voldaan wordt.

Het "sociaal geheugen" van een locatie ontstaat uit de cultivering en transmissie van gemeenschappelijke ethnohistorische legendarische en mythische verhalen en vormen voor de populatie de bevestiging van hun waardigheid en hun maatschappelijke-ruimtelijke situering. Deze geselecteerde verhalen bevestigen de gemeenschappelijke historische gebeurtenissen, overwinningen en strijd en worden via het nationalistische onderwijssysteem gecultiveerd en doorgegeven van generatie op generatie. De gecultiveerde "authentieke" elementen van de gemeenschappelijke cultuur, waarden, kennis en attitudes worden aan de populatie doorgegeven via gestandaardiseerde methodes en instellingen.

“ Memory – national or its variant forms, however held – becomes a means to identify both with place, or places” (Hague E. & Mercer J.,1998:106)

Het ideologische belang van het sociaal geheugen voor natie-staten en nationalisme is veelvuldig bestudeerd en veelal gefocust op monumenten en memorials als sites van betekenis en kan resulteren in een scheiding tussen lokale en nationale identiteit. De nadruk op de potentiële veranderlijke relatie tussen sociaal geheugen en ruimte bevestigt het dynamisme van een “geografisch geheugen”. Dit “geografische geheugen” kan continu als referentie dienen in het alledaagse identificatieproces tussen de populatie en de ruimte. De inwoners van een “natie” geloven dat ze een gemeenschappelijk verleden-identiteit, een ethnohistoriciteit, hebben die resulteert in een “imagined community”, een ingebeelde gemeenschap. De accuraatheid van de mythes is irrelevant ten opzichte van de significantie van het uit het verleden geïdealiseerd beeld dat ze creëren. Het nationalisme gaat uit van deze “ingebeelde gemeenschap” met een gedeeld verleden en een gemeenschappelijke toekomst, verbonden door het eigen territorium waarover zeggenschap geclaimd wordt.

De transformatie van het begrip “territorium” resulteerde in het ontstaan van een competitief nationalisme. Na WO I stelde de Amerikaanse president Wilson het ideaal van de natie-staat met nationaal zelfbeschikkingsrecht centraal in de internationale context. De natie-staten werden een integraal en unieke deel van het interstatelijk systeem waarvan de regels door de kernlanden werden bepaald.

3.1.4. Regionalisme en lokalisme

De redenering voor een natie kan getransponeerd worden op een regio en een locatie. De oriëntatie op nationale gemeenschappen kan gesubstitueerd worden door lokale en/of regionale gemeenschappen. De inwoners van de regio/locatie geloven eveneens in een gemeenschappelijk identiteit die resulteert in een sterke vorm van topofilie.

In de constructie van een nationale identiteit zitten volgens Whannel 4 prominente contradicties(Whannel G.,1998:23-24)

- de relatie individu-groep
- de spanning tussen geografische gemeenschappen en de bestudeerde groep
- spanning tussen lokalisme en nationalisme
- spanning tussen nationalisme en internationalisme

Het oudere traditioneel model van de lokale gemeenschap, gedeeltelijk mythisch in plaats van actueel, komt onder druk met de andere “nieuwe” identiteitsconstructie. De nationalisering en internationalisering van de mondiale cultuur proberen de

intense banden van het lokalisme te verzwakken die de mensen nog steeds bindt aan hun “eigen omgeving”. Het regionalisme kan resulteren in het ontstaan van nationalisme. De 19de-eeuwse technieken worden gebruikt om nieuwe naties die zichzelf van het westen of van een centrale macht willen bevrijden. De micro-nationalistische bewegingen drukken zich uit door een voor iedereen herkenbare representatie en kunnen aanleiding geven tot het ontstaan van een nieuwe natie en haar gevecht voor herkenning als nieuwe onafhankelijke staat.

Het institutionaliseren van een regio is een socio-ruimtelijk proces waar een territoriale eenheid ontstaat als een onderdeel van een ruimtelijke structuur van een maatschappij gecombineerd met het installeren en identificeren van een regionale identiteit. Volgens Mc Leod gebeurt het institutionaliseren van een regio in 4 onderling afhankelijke vormingsprocessen: (Mc Leod G.,1998:836-837)

- ontwikkelen van een territoriale vorm met economische, politieke, administratieve onafhankelijkheid
- vorming van de conceptuele of symbolische vormen waarbij territoriale symbolen groepssolidariteit symboliseren en een identificerende naam aan de regio geven
- opkomst van instellingen zoals onderwijs, media, politiek, administratie, economie cultuur waardoor de regio een mentaal bestaan krijgt.
- vorming van de regio in de ruimtelijke structuur en sociaal bewustzijn van de maatschappij gecombineerd met het acteren op nationaal en internationaal niveau.

3.1.5. Cultureel nationalisme/regionalisme/lokalisme

“Cultural nationalism is an effort to protect regional and national cultures from the homogenizing impacts of globalization” (Knox P. & Martson S.,1998:208)

Het 19de-eeuwse nationalisme streefde naar een unificatie van diverse identiteiten in een homogene natie-staat terwijl de het 20ste-eeuwse nationalisme streeft naar een opdeling van de natie-staten. De natie-staat wordt door het mondialiseringsproces minder functioneel waardoor een romantische reflex naar “cultuur” en “folklore” ontstaat. Het 20ste-eeuwse nationalisme daarentegen is een expressie van het regionalisme waarbij de naties niet meer gecentreerd worden rond een natie-staat maar rond een etnische en linguïstische nationaliteit die wel ontstond in de 19de-eeuw maar zich momenteel in een periode zonder dominante wereldmacht sterk profileert. In het 19de eeuwse nationalisme werd het land heilig en de nationale cultuur gaf het volk een continue identiteit met hun land. De staten sponsorden de “hogere cultuur” die via nationale geschiedenis in de scholen het volk assimileerden (russificatie,

germanificatie, anglificatie). De gecultiveerde en gekweekte culturen zijn complex en veelzijdig en worden in stand gehouden door alfabetisme en gespecialiseerde personeelsbezetting en resulteren in het ontstaan van de “hogere” cultuur.

Het herstellen en creëren van een “hogere” culturele identiteit kan artificieel gebeuren. Het “uitvinden van tradities” kan gemanipuleerd worden als ze worden bedacht door een elite die pas aan de macht is en zich moet legitimeren of door een traditionele elite die zich bedreigd voelt door processen van schaalvergroting en integratie. Koninklijke jubilea, olympische spelen, internationale competities en nationale feestdagen waren en zijn een expressie van dit nationalisme. Deze praktijken werden “echo’s van het sacrale”(Maquire J.,1999:23) waarop de fundamentele elementen van nationale cultuur en identiteit ontwikkeld werden.(Hobsbawm E.,1992:303; Roche M.,2000:8-10)

3.2. Sport als expressie van culturele identiteiten

“ What has made sport so uniquely effective a medium for incalculating national feelings, at all events for males, is the ease with which even the least political or public individuals can identify with the nation as symbolized by young persons excelling at what practically every man wants...to be good at.” (Hobsbawm E.,1983)

Ruimte en plaats zijn zoals we reeds vernoemd hebben twee basisconcepten in de sport. De significantie van plaats in sport als symbolische betekenis wordt teruggevonden in de locatietrots, de “topofilie”, en het thuisvoordeel. Sport participeert op een expliciete manier aan het territorialiseringsproces en kan een krachtige katalysator zijn bij de identiteitsvorming. Bij het vertegenwoordigen van universiteiten, steden, regio’s en landen is status, overwinning en eer zeer belangrijk en komen lokale, regionale en nationale belangen en identiteiten te voorschijn. Naast oorlog is sport een element die mensen toeschrijft aan een plaats in de ruimte. In een tijdsgeslacht waar binding gerelateerd wordt aan prestatie is sport één van het voornaamste medium geworden voor collectieve ruimtelijke identificatie.

Volgens Coelho is het beangstigend en verwonderlijk hoe sportclubs, in zijn case-study voetbalploegprestaties, een sociale complexe betekenis en symbolisme kunnen krijgen. Het concentreert volgens hem de belangrijkste waarden van de moderne maatschappij: (Coelho J.,1998:159)

- Veronderstelling van een meritocratische bepaling van sociale status
- succes en falen
- solidariteit
- competitie
- balans tussen individualisme en teamwerk
- rol van geluk in onze bestemming

Hij ziet in het voetbal als sport de alternatie van “overwinning-nederlaag, geluk-ongeluk, rechtvaardigheid-onrechtvaardigheid, goed(wij)-slecht(de tegenstander)”(Coelho J.,1998:159)

De grootschalige vrijetijdsevenementen zoals de Olympische Spelen en internationale competities werden expressies van mythes, riepen herinneringen op, creëerden helden en belichaamden de tradities en functioneerden als een nationaal bindmiddel rond uitgevonden tradities. Volgens Young(1986) zijn in een conflictuele maatschappij solidariteitsbevorderende activiteiten belangrijk om het interne antagonisme te verbergen. Wanneer de thuisclub de vijand verslaat worden de conflictuele situaties van de diverse maatschappelijke groepen geassimileerd en geprojecteerd op de sportcompetitie. De maatschappelijke structuren die aan de oorzaak van ongelijkheid en onderdrukking liggen worden onaangeroerd gelaten door het gebruik van deze solidariteitsmomenten in de sport.

Sport wordt in sommige gevallen gebruikt als diplomatiek instrument. President Nixon van de VS gebruikte bij de eerste officiële contacten met China tafeltennis als opening en tijdens het WK 98 voetbal verbroederden de spelers van de VS en Iran op het veld. Cuba, een van de enige overblijvende communistische landen in de wereld, zocht en zoekt via de sport openingen in de Amerikaanse handelsblokkades. In maart 1999 speelde voor het eerst in 40 jaar een baseballclub, de Baltimore Orioles, uit de Amerikaanse MLB tegen de nationale ploeg van Cuba en in oktober 2000 speelde Cuba tegen Venezuela, het land van de populistische leider Chaves, die zelf aan de wedstrijd deelnam, en een lidstaat van de OPEC is.

3.3. De relatie sport-nationalisme

“ Nationalism is an undeniable component of political culture in the contemporary world, and sport are an undeniable component of nationalism.”(Linhart S. & Frühstück S.,1998:113)

Volgens bepaalde auteurs is de relatie tussen sport en nationalisme: (Jarvie G.,1990:78; Arnaud P.,1998a:7)

- sport is inherent conservatief en helpt bij consolidatie van een centraal nationalisme, patriottisme en racisme;
- inherent instrument voor nationale unificatie en integratie in perifere en opkomende naties;
- levert een veiligheidsklep voor emotionele energie van gefrustreerde naties en volkeren;
- het is een herbevestiging en ondersteuning van het nationaal geweten en het cultureel nationalisme;
- wordt gebruikt in het proces van nationalisme als een reactie op onderontwikkeling en afhankelijkheid;

- uitvinden van selectieve tradities;
- ondersteuning bij zoektocht naar lokale, regionale, nationale, culturele en mondiale identiteit
- extern prestige bevorderend door het creëren van nationale stereotyperingen.

Weinig hedendaagse activiteiten leveren een betere of frequentere opportuniteit dan sport om - zonder groot gevaar voor vervolging – openlijk een verbondenheid met een bepaalde natie publiekelijk – als toeschouwers of participant- te etaleren. De populairste vorm van nationalistisch gedrag in vele landen is sport. De massa ondersteunt emotioneel hun nationale vertegenwoordigers. (Bainier A.,1996:314)

Het is een concretisering van de ambigue sentimenten van nationalisme en sociale solidariteit. Deze sentimenten nemen de vorm aan van collectieve nationale identificatie met de sport of de atleet. Volgens Anderson(1991) wordt de “imaginaire politieke gemeenschap” bij sport duidelijk gedefinieerd en wordt ze op de sportvelden reëler.

“Sport...often provides a uniquely effective medium for incalculating national feelings; it provides a form of symbolic action which states the case for the nation itself.”(Jarvie G.,1990:74)

Sportploegen vertegenwoordigen in internationale landencompetities de natie-staat, de “local state”.(Bale J.,1989:25) Internationale sportwedstrijden, zoals ze zich ontwikkelden op het einde van de 19de eeuw, werden een expressie van patriottisme waarin de specifieke nationale identiteit en gedragscodes vertegenwoordigd werden. Gedurende de fase van het “uitvinden van tradities” in de Victoriaanse periode was volgens Hobsbawm sport “one of the most significant of the new practices of our period”(Hobsbawm E.,1983:298) en was het één van de massaproducerende tradities met een sociale cohesiekracht voor de opkomende Victoriaanse middenklasse. (Jarvie G.,1990:74) De opkomst van sport is volgens Hobsbawm door het uitvinden of de keuze van specifieke nationale sporten een nieuwe expressievorm van het nationalisme.(Hobsbawm E.,1983:298-300)

Wereldtornooien zijn een “feest voor het nationalisme” waarbij economische en culturele mondialisatie een tijdelijke realiteit worden. De sporten steunen op een affirmatie van het geloof in de natie, zijn een element van identiteit, zijn persoonlijk en collectief en niet zuiver rationeel van aard²⁷. De opkomst van het nationalisme en de sportgroei situeerden zich in dezelfde periode en substitueerden het lokale bij de volksspelen aanwezige bewustzijn door een modern nationale bewustzijn. Sport levert de opportuniteit voor de expressie van nationale solidariteit, het

²⁷ Het mooiste voorbeeld is het Oranjegevoel bij de Nederlanders die een massale expressie krijgt via klederdracht, haartooi en het zingen van de nationale hymne door de supporters als de ploeg aan de winnende hand is.

vertegenwoordigt een duidelijke en tastbare indicatie van het bestaan van een natie. In de gepacificeerde natie-staten, waarin de staat een monopolie op het fysisch geweld heeft, levert sport de opportuniteit om in vreedstijd interstatelijke competities te organiseren en het volk te verenigen achter de vlag van de natie-staat. Bestaande natie-staten gebruiken sport voor diverse doeleinden zoals het nastreven van prestige, legitimering verzekeren, compensatie voor tekorten in andere domeinen en internationale rivaliteit op een vreedzame wijze te beslechten. De nationale ploegen zijn een reflectie van de etnische samenstelling van een natie, zijn kolonisatie- en immigratiepolitiek sinds de 19de eeuw. (Dunning E.,1981:26; Hargreaves J.,1992:128-130; Jarvie G.,1990:78; Sonntag A.,1998:32)

Sportnationalisme is volgens Arnaud(1998)

“the exacerbation of a chauvinism, of a xenophobia or, in an euphemistic way, of a “marked preference” for one’s country. It is vying for its “honour”, its “reputation”, it’s “identity”.”(Arnaud P.,1998a:7)

Sport vervulde de taak van het nationalisme zijn internationalisatie op het einde van de 19de eeuw. Nationaal sentiment, identiteit, soevereiniteit, nationale vlaggen, volksliederen en symboliek zijn inherent aan het internationale sportgebeuren.(Maquire J.,1994a:410)

“ Memory – national or its variant forms, however held – becomes a means to identify both with place, or places.” (Hague E. & Mercer J.,1998:106)

De Duitse turners en de Slavische Sokolbeweging waren een expressie van respectievelijk het pan-germanisme en pan-slavisme. De Olympische beweging van De Coubertin zag de spelen als een promotie van de wereldvrede en internationale samenwerking maar paradoxaal genoeg resulteerden de Olympische Spelen in de politisering van de sport. Sport kreeg zijn duidelijke rol in de internationale relaties en wordt vandaag nog steeds gebruikt als propaganda voor politieke systemen en diplomatieke herkenning. De interesse van politici voor sport als potentiële expressievorm van de nationale waarden en politieke ideologieën ontstond na WO I. De stadions werden een arena van “wraak” en de autoritaire regimes begonnen sport te exploiteren als internationaal prestigemiddel. Young(1986) wijst op de solidariteitsfunctie van sport waarbij klasseconflicten gesubstitueerd worden door plaatsconflicten en het een legitimisatie van lokale, regionale en nationale loyaliteit als doelstelling heeft.

Bij zijn onderzoek naar de correlatie tussen de economische ontwikkeling in de late 19de en begin 20ste eeuw en de aanvaarding van de Olympische sporten in de respectievelijke landen merkte Bale in Scandinavië een relatief sterke toename van het aantal sporten in Finland op. Hij associeerde deze sterke groei aan het doel van

de sport in Finland, namelijk “serve purposes of national integration of society” (Bale J., 1982:53)

Sportvormen konden en kunnen gebruikt worden om een dominerende toestand te bevestigen of te ondermijnen. De specifieke sporten zijn de vertegenwoordigers van het nationale karakter. Zo stelde cricket Engeland en de identiteit van de Engelsman voor; fairplay, waarden, hoffelijkheid op de “pitch” en vastberadenheid in het gezicht van de tegenstander. Tijdens hun studies over de verbinding tussen de mondiale en de lokale in de context van een bredere sociale en culturele geografie hebben Cosgrove & Rogers(1991) en Mandell(1984) de aandacht gevestigd op deze “mythes van naties” en “nationale passies” bij territorialiteit en nationalisme. Sport kan via deze benadering in het kader van dominantie en weerstand gesitueerd worden. Collectieve prestatiegeoriënteerde, gedisciplineerde en democratische sporten, economische successen, groei en expansie, het “we are the greatest”-gevoel is de aspiratie van het nationalisme en wordt beschreven in sportrangschikkingen, BNP, aandeel in de wereldhandel en primeert en domineert in het liberaal kapitalistisch systeem. De escalerende druk van de interstatencompetities resulteert volgens Elias & Dunning(1986) in een mogelijkheid tot het invoeren van overtraining en niet-legale stimulerende middelen. Het zijn indicatoren voor de toenemende significantie van sportprestaties als statussymbool van een natie. Volgens Eichberg(1994) laat turnen met zijn op paradeachtige oefeningen, zijn nationalistische liederen en vlaggen een andere collectieve gemeenschapsvorm ontwaken. Het nationaal integratiesysteem is, in tegenstelling met de structurele ongelijkheid bij de prestatie-gerichte sporten, gebaseerd op egalitarisme en pedagogische vorming. De lichamen zijn een expressie van collectieve fitheid en van het “nationale lichaam”. “We are disciplined” is de lichaamstaal van dit integrerend nationalisme.

Bij spanningen tussen staten, regio's of steden kan een “spill-over” ontstaan naar de sport en op het intrastedelijk niveau kan de aanhang van een bepaalde club gerelateerd zijn aan culturele kenmerken en religieuze eigenschappen. Sport zal door zijn substitutiefunctie een belangrijke rol blijven spelen bij nationale identiteiten en als een focus op de internationale rivaliteit in de nieuwe wereldorde. Het sportief nationalisme is een gecompliceerd socio-geopolitiek antwoord op uitdagingen en gebeurtenissen – sportieve en niet-sportieve- als gevolg van de variërende nationale context.

3.4. Sportief nationalisme

“ We must invest in sport because it contributes to the identification of the citizen with the state” (Hoberman J.,1990:24)

Sportief nationalisme, het uitmunten op de internationale scène, kan gestimuleerd worden door de politieke elite. Naast deze politiserende functie heeft het een symbolische rol voor kleinere naties die weinig mogelijkheden hebben om zich te verzetten tegen te grotere staten. Sportoverwinningen kunnen internationale prestige leveren en helpen de ontwikkelingslanden hun inferioriteitscomplex af te werpen. Sport heeft het voordeel ten opzichte van andere culturele expressies zoals literatuur en theater dat het begrijpbaar is voor de massa. Mac Clancy(1996) definieert sport als een onderdeel van morele en politieke gemeenschap, het zijn

“vehicles” of identity providing people with a sense of difference and a way of classifying themselves and others, whether latitudinally or hierarchically.” (Mac Clancy J.,1996b:2)

Volgens Hoberman(1990) overleefde de Olympische beweging op het sportief nationalisme met zijn pseudo-kosmopolitische ethos van het “Olympische idee” van internationaal fraternalisme. De diverse ideologische structuren gebruikten de internationale sportcompetities als testbasis voor de natie en zijn politiek systeem. Sportief nationalisme is een socio-politiek antwoord op uitdagingen en gebeurtenissen. Nazi-Duitsland, fascistisch Italië, Sovjet communisme, Japans imperialisme, het Westers kapitalisme en de Latijns-Amerikaanse junta's geloofden in deze expressievorm en gebruikten hem massaal om hun suprematie aan te tonen.(Lever J.,1988:94; Hoberman J.,1990:15-17; Mac Clancy J.,1996b:12; Linhart S. & Fruchstück S.,1998:90-93)

3.4.1. Het USSR-model en zijn satellietstaten

De relaties tussen de USSR en de Europese culturen werd na de Oktoberrevolutie van 1917 verbroken. Rusland ontwikkelde in de 19de eeuw geen eigen sporten met internationale uitstraling. Begin 20ste eeuw situeerde het zich op sportief vlak ver achter op het westen. Het was een ruraal land die voor zijn technologische ontwikkeling en streven naar modernisering afhankelijk was van import uit het westen. De technologie importerende ondernemers uit het westen introduceerden eveneens hun sporten. De beoefening was elitair en werd door de traditionele marxistisch-leninistische leer bekritiseerd en verworpen. Het traditioneel marxisme stond vijandig ten opzichte van sport en beschouwden het als een product van het kapitalisme. De wereld werd volgens de declaratie van 30 december 1922 bij de vorming van de USSR in 2 kampen opgesplitst; het kapitalistische en het

socialistische. Deze dualistische visie resulteerde in de verwerping van alles wat met het kapitalisme geassocieerd zou kunnen worden. Het professionalisme in de sport, waartegen de USSR en later de andere communistische landen zich afzetten, was volgens hen een zuivere expressie van het kapitalisme. Versporting werd door hen als een vorm van kapitalistische dominantie beschouwd. De geïnstitutionaliseerde moderne sporten zijn affirmaties van de bestaande sociale verhoudingen waarvan het professionalisme uiteindelijk een totale onderwerping en bevestiging van het industrieel kapitalistisch systeem is.

In de jaren 30 begon in de USSR in conjunctie met de industrialisering en de stalinistische cultus van de recordbrekende "Stachanov superarbeider" met de promotie van competitieve sporten. Sport trad uit zijn isolationisme en werd in het voormalige Oostblok een bevestiging van de politieke ideologie. De naoorlogse USSR voelde dat de participatie in de internationale gemeenschap noodzakelijk was voor hun veiligheid. Het voorbeeld van Italië en Duitsland toonde bovendien aan dat goede prestaties in sport een optimale afleiding was voor het volk en internationaal prestige kon opleveren. De overheid steunde de topsporters die met hun prestaties internationale prestige konden bereiken. Het land bezat geen endogene sporttraditie die toepasbaar was voor het volledige territorium en adopteerde alle sporten die vertegenwoordigd waren op Olympische Spelen. De Sovjettopsporters werden in 1948 per decreet verplicht om

"in de komende jaren in de belangrijke sporten de eerste positie in de wereld te veroveren" (Van Bottenburg M., 1994:191)

Deze techniek werden geadopteerd door de satellietstaten waaronder de DDR. In dit voormalige deel van Duitsland creëerde de staat hoge status sporters met als doelstelling internationale erkenning en status te bekomen en intern credibiliteit voor het communistisch systeem te verkrijgen. Het communistisch systeem investeerde in de olympische sporten en het succes van deze landen zorgde voor toenemende belangstelling en bewondering. Communistische sport was een fysieke cultuur voor een ontwikkelende maatschappij waarbij het gebruikt werd om gezondheid, hygiëne, landsverdediging, productiviteit en etnische integratie van de diverse volkeren binnen de natie-staten te bevorderen en het was het instrument om internationale herkenning en prestige te bekomen. Het was een strategisch onderdeel van het communistische natie bouwen. Het elitaire sportsysteem produceerde medaillewinnaars om de superioriteit van de communistische maatschappij aan te tonen. (Mandell R., 1984:262-281; Ingham A. & Hardy S., 1984:90; Thomas R. & Haumont A. & Levet J-L., 1987:206-209; Hoberman J., 1990:18-19; Riordan J., 1990b:37-57; 1998:67-78; Monnington T., 1990:125-150; Bailey J., 1992:250; Van Bottenburg M., 1994:190-193; Augustin J.-P., 1995:29; Gounot A., 1998:185-190; Roche M., 2000:94-125)

De communistische landen traden pas te Helsinki in 1952 toe tot de zomerspelen en in 1956 tot de winterspelen. Deze late toetreding is te wijten aan de vooroorlogse weigering van de USSR om toe te treden tot de kapitalistische internationale organisaties en de vrees voor een internationaal gezichtsverlies. De USSR veroverde tijdens zijn eerste deelname na de USA het meeste aantal medailles. Tijdens de andere zomerspelen was de USSR met uitzondering van Mexico 1968(2^{de}) en Los Angeles 1984(waar ze om politieke redenen niet deelnamen) het land die de meeste medailles behaalde. Na de val van de muur en de omverwerping van het communistisch systeem bleef de sportstructuur gedurende een tijd overeind en was het GOS in 1992 de grootste medaillewinnaar. In Sydney 2000 was Rusland 2de na de VS.. De DDR werd pas officieel toegelaten op de olympische spelen van München in 1972 en veroverde als kleine natie in de periode 1972-1988, met uitzondering van de niet deelname in 1984, de 2de of 3de plaats op de olympische medaille rangschikking. Andere Oostbloklanden zoals Hongarije, Polen en Roemenië situeerden zich eveneens in de top van de medaillerangschikking.(Thomas R. & Haumont A. & Leviet J-L.,1987:208; Riordan J.,1990b:40-41;1998b:68; Nelson R. & MacNee M.,1996:1-27; www.sydney2000.com)

De voornaamste reden voor dit doelgerichte werken naar de Olympische spelen naast de internationale erkenning was de strijd voor de wereldsuprematie waar de communistische landen via sport adverteerden in de derde wereld om aan te tonen dat hun systeem superieur aan het kapitalisme was. Het toenemende succes van sportatleten uit de USSR werd geïnterpreteerd als een onweerlegbaar bewijs van de superioriteit van het socialistisch-communistisch maatschappelijk project ten opzichte van de kapitalistische cultuur. De Olympische Spelen van Moskou 1980 waren volgens Hall & Hodges(1998) een expressie van de macht van het communisme. Het streven naar wereldsuprematie in Olympische sporten werd door het olympisch ideaal bevorderd. De participerende atleet was verboden om een professionele sportbeoefenaar te zijn. Deze regel resulteerde in het ontstaan van het typisch communistische "staatsamateurisme". De communistische atleten waren officieel geen professionelen maar veiligheidsagenten, soldaten of staatsambtenaren. De financiële ondersteuning van de atleten gebeurde via deze jobs. Het grootste deel van de clubs waren een onderdeel van de geheime dienst (Levski, Dynamo) of leger(CSKA, Rode Ster, Legia, Honved, Dukla, Steaua,Vörwarts). (Dunning E.,1999:115)

De sporten in het voormalige Oostblok en de andere communistische landen zoals Cuba werden via een Russisch dictaat opgelegd wat resulteerde in het verdwijnen van de lokale niet-olympische sportvarianten.

De redenen voor het elimineren van de traditionele sporten de communistische bewindvoerders waren: (Eichberg H.,1998:134)

- gerelateerd aan religieuze cultussen en vieringen
- pasten niet in de sociale en economische moderniseringspolitiek
- waren niet resultaat gerelateerd zoals de moderne sporten
- hadden geen internationale uitstraling

3.4.2. VS en sportief nationalisme

De reactie van de VS op de sportieve successen van de communistische landen was het dirigeren van een elitaire sportopleiding via de universiteiten en de colleges. De atleten werden door de scholen aangetrokken om hen te vertegenwoordigen op de interuniversitaire of intercollegecompetities. Deze vorm van "shamateurisme" resulteerde in het creëren van amateuristische pseudo-studenten. Deze amateurs werden door de "colleges" en "universities" onderhouden en financieel gesteund en was een manier om het professionalisme officieel te "ontwijken". (Dunning E.,1999:115)

De overwinning van de VS-atleten op de Olympische Spelen van Los Angeles in 1984 werd door de Reaganadministratie gebruikt om het succesverhaal van Reagans eerste legislatuur te versterken. Het succes van de atleten was volgens de Reaganadministratie een gevolg van een teruggevonden nationaal vertrouwen en zelfrespect. Reagan identificeerde de atleten met de militairen van de natie strijdend aan de frontlijn. De ideologie van het Reaganomics werd geassocieerd met de overwinning van de atleten. De Olympische Spelen van Los Angeles 1984 waren volgens Hall & Hodges(1998) een glorificatie van het Amerikaans kapitalisme en vrijheidsideaal.

3.4.3. Japan en sportief nationalisme

In de jaren 1920-30 werd de "martial art" budo geassimileerd in het Japans militarisme en geassocieerd met ultranationalisme en de keizer. Het werd een nationale sport gebruikt voor ideologische doeleinden en nationale mobilisatie. In 1940 werd het verplicht geïncorporeerd in het schoolsysteem die zich aan het Pruisisch model spiegelde. De morele en educatieve waarden werden gesubstitueerd door een staatsideologie. Het doel was niet meer het verkrijgen van zelfperfectie maar een devotie van de staat. . Na WO II werd budo door de geallieerden eerst verboden en later versport.

De geïmporteerde sporten werden gecontrasteerd met het endogene budo. De Japanse overheid wees op de aanwezigheid van individualisme en liberalisme in de exogene sporten en eiste "Japanisering" van deze vrijetijdsbestedingen. Het

voorbeeld van het Japaniseren van importsporten is baseball. Baseball is een professionele sport in Japan, maar in tegenstelling met de VS, waar het eerder een individuele sport is, is het in Japan getransformeerd naar een ploegsport met een spirituele discipline. De sport werd als nationale cultuur geadapteerd en reflecteert de Japanse culturele identiteit. De sportieve waarden van sport in de VS zijn competitie, determinatie, kracht en vaardigheid terwijl de Japanners de nadruk leggen op de nationale waarden orde, harmonie, volharding en zelfbeheersing gecombineerd met de traditionele waarden zoals loyaliteit, eer en moed. De sport symboliseert de “new bushido”, de “samurai code of conduct for baseball”, de nieuwe geest van de tijd afgeleid van de middeleeuwse oorlogsethiek. Het expanderen van baseball was niet enkele een expressie van het Amerikaans expansionisme in het Pacifisch gebied. Het was een uiting van verzet van de Japanners tegen hun ondergeschikte rol. (Van Bottenburg M.,1994:132-133; Houlihan B.,1994:369-370; Maquire J.,1994a:408; MacClancy J.,1996b:10; Linhart S. & Frühstück S.,1998:90-122)

Japan is echter nooit een wereldsportgrootheid geworden zoals de VS en de communistische landen. Tijdens de Olympische Spelen van Tokio waren ze nog 3de na de USSR en VS maar ze degradeerden geleidelijk aan naar een 24ste en de 15de plaats op de OS van Atlanta en Sydney.

3.4.4. Het Latijns-Amerikaans sportief nationalisme

De 19de eeuw is in de Latijns-Amerikaanse geschiedenis gekarakteriseerd door een afscheiding van de koloniale machten. De onafhankelijkheid resulteerde in een zoektocht naar culturele en politieke identificatie. Sport werd één van de centrale functies die een eenheid van de natie benadrukte en een nationaal geweten creëerde en de interne rassenverschillen convergeerde. (Del Burgos M.,1995:60)

De regerende monarchen en republikeinse presidenten patroniseerden sport, voornamelijk voetbal, daar zij de culturele waarde ervan in hun maatschappij herkenden. De functie van sport in de sterk verstedelijkte Latijns-Amerikaanse landen was: (Wagner E.,1988:130; Mason T.,1995b:71)

- de cohesie en integratie in de maatschappij te bevorderen
- werking van het politiek systeem bewijzen
- internationaal prestige
- gezondheid en productiviteit van de bevolking verbeteren om militaire paraatheid te bevorderen.

De Zuidamerikaanse leiders van het land ondersteunden de sport en bevestigden hun eigen autoriteit door de landsbeker aan de overwinnaars te schenken en zichzelf te associëren met de populaire activiteiten en passie van het volk. De militaire

dictaturen gebruikten een mix van repressie en brood en spelen om hun volk te controleren. De leidende figuren van de belangrijkste sportclubs waren belangrijke politieke figuren.

Brazilië's eerste overwinning in de wereldcup voetbal in 1958 had een grote sociale en economische betekenis voor het land. De overwinning was een bevestiging van de Braziliaanse waarden ten opzichte van de Europese en van de populaire waarden op de elitaire. (Bale J., 1989:23) De voetbalmania van de Peruvianen, Argentijnen en de Brazilianen kon gerelateerd worden aan de precarie politieke structuur en de toenemende economische problemen. Hyperinflatie, expanderende buitenlandse schulden en militaire repressie waren elementen die door sportieve successen gecamoufleerd werden voor de bevolking. Sport was/is een occasionele uitbarsting om de gevoelens van woede en frustratie te uiten. Het creëert een politieke collectieve identiteit en nationaal bewustzijn in de diverse naties en speelt een cruciale rol in het natiegevoel van de heterogene gebieden en volkeren. Sport, in de meeste gevallen voetbal, is een vorm van cultureel nationalisme dat de diverse metropolen samenhoudt. De WK-overwinning van Brazilië in 1970 werd gebruikt als nationalistische propaganda. De slogan van de overheid "no one will hold Brazil back now" werd op een poster voorgesteld met een foto van een juichende Pele. (Stein S., 1988:64-65; Lever J., 1988:87-88; Del Burgos M., 1995:52-71; Mason T., 1995b:74-75)

Onderstaande uitspraken van de Braziliaanse militaire president Médici aan de natie na de overwinning van Brazilië in het WK-voetbal 1970 zijn voorbeelden van deze nationalistische binding:

"I feel profound happiness at seeing the joy of our people in this highest form of patriotism. I identify this victory won in the brotherhood of good sportsmanship with the rise of faith in our fight for national development." (Lever J., 1988:93)

"I identify this victory, achieved in the fraternity of sport with the ascension of faith or struggle for national development." (Del Burgos M., 1995:63-64)

Het lied die geschreven werd voor de voetbaloverwinning "Pra fente Brasil" werd de hymne van het militair regime. In een onderzoek na 1970 identificeerde 90% van de lagere sociale klassen Braziliaans voetbal met Braziliaans nationalisme. Nationaal is de culturele en raciale diversiteit groot, slechte transport en communicatiemiddelen resulteerden in een toenemende regionaliteit waardoor geografische integratie van topprioriteit was van het militaire bewind. Het nationale geweten was een belangrijke integrerend element en voetbal heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de nationale trots in Brazilië. (Lever J., 1988:93; Del Burgos M., 1995:64) De Argentijnse dictatuur gebruikte het WK-voetbal in 1978 als sociaal controle argument in het land. (Levine R., 1988:141)

Cuba en Nicaragua ontwikkelden een revolutionair sportprogramma met bovenstaande objectieven en doelstellingen gecombineerd met de incalculatie van bepaalde sociale waarden zoals: (Wagner E.,1988:131)

- collectief werken bevorderen
- iedereen kan participeren
- promoten gezondheid en productiviteit

Andere Latijnsamerikaanse landen specialiseerden zich in het inhalen van prestigieuze internationale sportevenementen. Mexico haalde 2x WK-voetbal(1970 en 1986) en de Olympische Spelen(1968) binnen daar de organisatie van deze evenementen een positief effect op de nationale economie en een op het internationale uitstraling hebben.

3.4.5. De functie van sportief nationalisme in Afrika

“ Sporting achievements not only help to integrate the people but are also a measure of the nation's greatness.” (uitspraak van Nigeriaanse minister van sport Williams in het begin van de jaren 70 (uit Jarvie G.,1990:69-70))

In het evolutieproces die voorafging aan het nationalisme in de Westerse landen was de aanwezigheid van een dominerende etnie een belangrijke sturende endogene kracht. De geschiedenis en de overleving dienden voldoende bruikbare materie te bezitten om een collectieve mythe te creëren waaraan de natie-staat haar identiteit zou kunnen ontleen. In de vele na de onafhankelijkheid ontstane Afrikaanse landen was deze collectieve identiteit niet aanwezig. De Afrikaanse staten werden gecreëerd door de koloniale mogendheden en bestaan uit diverse stammen en/of culturen. De Europese grootmachten importeerden in de 19de eeuw artificiële staten door lijnen op kaarten te trekken zonder rekening te houden met culturele en taalkundige bindingen en enige vorm van lokale dynamiek. De afgebakende territoria kregen een politieke orde en hiërarchische administratie die het gebied met “macht” bestuurde. De geïmporteerde koloniale structuren introduceerden hun culturele waarden en normen en importeerden een vreemde taal.

“There is no more striking, even shocking, reminder of the impact of colonialism in Africa than to cross an entirely artificial frontier and witness the instant change of language – and with it myriad number of associated manifestations of culture and government – that results.” (Corbridge S.,1993:176)

Na de onafhankelijkheid was het bewaren van de nationale eenheid zonder de aanwezigheid van nationale mythes en identiteit een groot probleem. Het Afrikaanse continent was gekenmerkt door het creëren van staten zonder een reële nationale

identiteit. De sport is in een vele Afrikaanse landen gerelateerd aan de onafhankelijkheidsstrijd en de creatie van een natie-staat en het gevecht voor internationale erkenning in de wereldgemeenschap. Bepaalde Afrikaanse natie-staten creëerden een sportmythologie. De Afrikaanse leiders gebruikten de sport als een potent symbool voor het creëren van een natie-staat. Sport werd als een goedkope en simpele manier gezien om een sentiment van nationale loyaliteit te ontwikkelen.

"Dans des état neufs et au sein de nations en constitution l'unio sacrée se fait autour de la sélection nationale de football. Les rivalités politiques, les différences ethnique ou religieuses, les antagonismes régionaux, s'effacent dès lors que l'équipe nationale entre en campagne."(Hayatou I.,1998:66)

De sporthelden eerden op de internationale competities de nationale vlag en werden als onofficiële ambassadeurs overal op recepties uitgenodigd als apolitiek symbolen van nationale eenheid. De sporten creëerden een positief imago van de natie en leidden de aandacht af van armoede en instabiliteit. De betekenis van sport voor de nationale identiteit en eenheid, voor internationaal prestige en Pan-Afrikaanse cohesie zit verweeft doorheen de geschiedenis van de Afrikaanse onafhankelijkheidsstrijd. Sport zorgde voor nationale herkenning en erkenning van de nieuwe natie-staten en was een potentiële verenigende factor en in bepaalde gevallen de enige gemeenschappelijke band tussen de binnenlandse bevolking. Sport heeft in deze regio een functie van broederlijkheid en nationale vrede in plaats van separatisme. Het niveau en de competentie van een Afrikaanse staat wordt gemeten aan de prestaties op de sportvelden en voornamelijk de voetbalvelden.(Baker W.,1987;Jarvie G.,1990; Monnington T.,1990;Corbridge S.,1993:176-177;Wagg S.,1995a:34-37; Nkwi P.&Vidacs B.,1997:123-139;Linhart S.&Frühstück S.,1998;Sugden J.&Tomlinson A.& Darby P.,1998:27; Hayatou I.,1998:65-69)

3.5. Sport en regionalisme/lokalisme

Belangrijke vormen van nationalisme zijn momenteel het etnisch en sociaal nationalisme. De laat 20ste-eeuwse vorm van nationalisme verschilt functioneel van het nationalisme en de natie van de 19de eeuw. De 19de eeuwse nationale bewegingen concentreerden zich rond de unificatie van nationale staten en industriële economieën, terwijl de huidige versie eerder een etnische en linguïstische beweging kent met separatistische impact. Het cultureel nationalisme vertaalt zich via etnische en sociale differentiatie en kan door het streven naar separatisme de status quo in een bestaande natie potentieel bedreigen. De 20ste-eeuwse vorm van nationalisme is de culturele expressie van de 19de-eeuwse etnieën die bij het construeren van de natie-staat onderdrukt werden. Deze etnische minderheden bleven in de moderne tijd bestaan en waren trots op hun culturele eigenheid. Sport kan op

deze wijze naast de expressie van het natie-nationalisme ook een expressie zijn van een onderliggend alternatief binnen een natie. De “nationale” club of “nationale” sport kan op deze wijze een uiting zijn van een onafhankelijkheidsstreven van een etnische minderheid/gemeenschap in een natie-staat en een element vormen van het politiek nationalisme. De relatie tussen het sportief nationalisme en het nationaal beleid kan sterk variëren. Sport kan zowel een bijdrage leveren aan de vorming van een eigen “nationale identiteit” of/en een relatief veilige expressie zijn van het politiek nationalisme. De inwoners relateren hun persoonlijk leven aan collectieve sport-gebeurtenissen in een plaats en creëren een “sociaal geheugen”. Deze sociale geheugens vormen de alledaagse begrijpbaarheid van hun leven en maatschappij op elk ruimtelijk niveau. Nationale integratie resulteerde in culturele homogenisering maar regionale culturen blijven onderhuids aanwezig. De tegenstellingen centrum-periferie in een land kan belangrijk zijn en sterk aangevoeld worden door de bewoners. De inwoners van de dominerende regio’s kunnen zich arrogant en paternalistisch gedragen waardoor een interne convergentie bestaat in het land. Het nieuwe lokale bewustzijn is een antwoord op de toenemende mondialisering en internationalisering waarvan sport een expressievorm is. (Volkers K. & Van Dam F., 1992:20; Smith A., 1995:60-61; Hague E. & Mercer J., 1998:105)

Een andere vorm van lokalisme en regionalisme wordt door de traditionele spelen gegeven. Het voorkomen van deze sporten is in de ruimte beperkt en kan een embleem zijn van de lokale of etnische identiteit. Deze traditionele sporten kunnen in hun extreme vorm een uitdrukking zijn van sportief nationalisme. De verwerping van de moderniteit en een terugkeer naar het traditionalisme is een poging om barrières op te trekken en zich van de moderne wereld te distantiëren. Het cultureel nationalisme is een terugkeer naar “cultuur” en “folklore” en is een geïdealiseerde romantische binding met het verleden. Het exemplaristisch voorbeeld hiervan is de Gaelic Athletic Association die een sterke binding vertoont met het katholieke lers nationalisme.

3.5.1. Sportief regionalisme/nationalisme in de VK

De impact van sportief regionalisme/nationalisme op het regionaal beleid werd voor diverse “naties” door diverse auteurs bestudeerd of opgemerkt. Het voorbeeld van de culturele weerstand en strijd tegen een culturele dominantie van een economische grootmacht speelde zich af binnen de grenzen van het 19de eeuwse Verenigde Koninkrijk. Het Laat-Victoriaanse Verenigd Koninkrijk was de dominerende koloniale macht in de wereld maar was intern geen monolithische natie-staat. De Engelsen waren eerder patriottisten dan nationalisten daar het ontkennen van het Engels nationalisme conflicten met de andere nationaliteiten in het Verenigd Koninkrijk vermeed. Het Engels patriottisme is gelinkt aan de koninklijke familie waardoor als

reactie op het revolutionair nationalisme uit Frankrijk en andere continentale landen een unieke combinatie van modern nationalisme met een dynamische monarchie ontstond. Dit koninklijk patriottisme reduceerde de impact van de lokale identiteiten tot virtuele impotentie. (Taylor P., 1993b:139)

Het interne nationalisme van Ierland, Schotland en Wales resulteerde in een economische, culturele en territoriale verdeling van het gebied in een kern-periferie verhouding. De nationale en regionale sportbewegingen leidden tot de emancipatie of separatismevormen van een eigen sportieve identiteit maar door het nationaal patriottisme werden de lokale identiteiten onschadelijk gemaakt. (Baker W., 1987; Holderman J., 1990; Jarvie G., 1990; Sugden J. & Bairner A., 1990; Taylor P., 1993b:136-155; Houlihan B., 1994; Maquire J., 1994a; Wellhofer E., 1995; Bairner A., 1996; Coelho J., 1998; Finn G. & Giulianotti R., 1998; Free M., 1998; Eichberg H., 1998)

a) Schotland

“Most Scots are ninety-minute patriots” (Bairner A., 1996:322)

Schotland is een voorbeeld van een natie die door het verliezen van zijn onafhankelijkheid in 1707 geen natie-staat meer is. Het werd een staatloze natie of een nationale regio van het Verenigd Koninkrijk met een eigen gedefinieerd territorium. Na de Act of the Union werd het een maatschappij met eigen wettelijke, religieuze en onderwijssystemen. Dit institutioneel raamwerk van een Schotse natie vindt zijn expressie in zijn parlementaire instellingen en zijn sportorganisaties.

“ Sport can claim not only to have been the most popular manifestation of Scottishness within Scotland but actually to have been its distinct assertion of nationality.” (Bairner A., 1996:318)

De typische “nationale” sport is Shinty die al meer dan 1500 jaar gespeeld wordt. De kernregio van de sport situeert zich in de hooglanden en de eilanden en bij de immigranten uit deze regio's in de laagland steden. Shinty of “Camanachd” is een keltische traditionele vorm van het moderne veldhockey waarvan het speelterrein en de doelen gelijk zijn op deze bij het moderne rugby. De bal mag tijdens het spel enkel met de stok de “caman” geslagen worden. De Highland games waren/zijn een voorbeeld van romantisch nationalisme. De spelen werden in 1745 verbannen en leefden in het begin van de 19de eeuw als onderdeel van het Schots nationalisme herop. Het Schots traditionalisme is niet “heruitgevonden” maar was een selectie uit de traditionele culturele identiteit en een vorm van romantisch symbolisme. De geselecteerde traditionele sporten vertonen de kenmerken van wat Renson in tabel 2 op pagina 11 omschreef als interiorisatie en resulteren niet in een internationale uitstraling. Een andere vaststelling is dat het grootste deel van de Schotten laaglanders zijn waarvan de sportvoorkeur gericht is naar het Brits model. Voetbal en rugby zijn de

populaire laaglandsporten en worden gerelateerd aan expressies van Schots nationalisme en nationalistisch patriotisme. De reden voor het selecteren van voetbal als nationalistische sportkeuze situeert zich in de mogelijkheid van internationale erkenning en het tonen van de nationale vlag in deze mondiale sport. De nationalistische expressie en het Schotse sentiment is het duidelijkst in rugby, maar de kernregio van deze sport situeert zich in het zuiden en Edingburgh, de gebieden waar het onafhankelijkheidsstreven minder aanwezig is. Sport werkt in Schotland als een nationaal sentimentsgevoel maar het opereert niet als een stimulerende factor of directe verbinding tussen het sportief nationalisme en de nationalistische afscheidingspolitiek. (Baker W.,1987:102; Allison L.,1986;1990a; Jarvie G.,1990;74;1991; Houlihan B.,1994:367-368; Bairner A.,1996; Duke V. & Crolley L.,1996:17; Finn G. & Giulianotti R.,1998; Eichberg H.,1998:131-132; www.shinty.com:10/01/00)

b) Ierland

Het is enkel in de territoriaal gedomineerde staten zoals Ierland en N-Ierland dat een expressie van etnische culturele identiteit gesymboliseerd door sport een politieke potentie heeft. Met de op 1 november 1884 opgerichte Gaelic Athletic Association(GAA) was Ierland in het bezit van een sportlichaam dat direct gelinkt kon worden met nationalisme. Het was een symbool van het verzet tegen "Anglicisation", de strijd voor onafhankelijkheid en een vorm van paramilitaire rekrutering. De oprichters waren vooruitziende Ieren die het belang van het oprichten van een nationale organisatie voor het heropleven en beschermen van de traditionele inheemse vrijetijdsbestedingen realiseerden. De GAA gebruikte de Ierse nationale vlag, Gaelic als officiële taal en de hurlingstok als symbool en werd opgericht om de rationele sporten te redden en "the GAA endeavours to strenghten pride in the communities it serves."(www.gaa.ie/history:24/05/00:1).

Hurling, Camogie, Handball and Rounders en Gaelic Football zijn de traditionele associatiesporten en worden wereldwijd als een Ierse expressievorm bestempeld terwijl hockey, rugby en voetbal als een uiting van het Brits cultureel imperialisme werden beschouwd. Een agressieve campagne gelinkt aan de militante nationalistische Irish Republican Brotherhood resulteerde in een heropleving van de traditionele sporten. Het was een herontdekking van verloren tradities en het creëren van een culturele mythologie tegen de opkomende Britse sporten. In Ierland, die een natie-staat geworden was sinds het ontstaan van de Ierse Vrijstaat in 1920, zijn deze traditionele sporten de nationale vrijetijdsbesteding en is er een duidelijke relatie tussen sportief nationalisme en de Ierse onafhankelijkheid. In het huidige N-Ierland is de rol van het Gaelic het leveren van een cultureel focuspunt voor degenen die een Verenigd Ierland nastreven. In Ierland steunt de sport de creatie van een identiteit voor de 26 onafhankelijke county's. Gaelic Football en Hurling hebben, doordat het

lokale traditionele sporten met interiorisatiekenmerken zijn net zoals Shinty, geen internationale uitstraling waardoor het eerder een promotie voor regionale loyaliteit is dan een vorm van internationaal sportief nationalisme. Niettegenstaande het verzet tegen de Engelse sporten werd de GAA verplicht om de Victoriaanse tradities van moraliteit, gezondheid, organisatie, codificatie en competitie te imiteren. Het is en blijft wel een teken van lokale culturele autonomie. De internationale sporten zijn ironisch genoeg terug de Britse dominerende vormen voetbal en rugby. (Jarvie G.,1990:62-69; Sugden J. & Bairner A.,1990: 171-206; Houlihan B.,1994:361; 367-369; Jarvie G. & Maguire J.,1994:115; Wagg S.,1995a:7-8; Bairner A.,1996:322-327; Eichberg H.,1998:131; Free M.,1998; www.gaa.ie:24/05/00)

c) Wales

"These English you're just going out to meet have taken our coal, our water, our steel: they buy our houses and live in them a fortnight a year. Gareth, they're taking you very life, your fishing, boy, by buying up all the fishing rights on our beautiful rivers. Down the centuries these English have exploited and pillages us- and we're playing them this afternoon boys." (Maquire J.,1994a:411-412)

Wales is een deel van het Verenigd Koninkrijk waar het streven naar onafhankelijkheid het minst tot uiting kwam. Een vorm van weerstand tegen de Engelse overheerser gebeurde via de sport. Bovenstaande uitspraak geleverd voor een wedstrijd tegen Engeland komt van een Welsh rugbykapitein en is een expressie van het onderdrukt nationalisme. Het Welsh rugby is de enige internationale sport waar de overheerser verslagen kan worden en representeert de natie, de vlag, het lied en de Welsche draak en vertoont een sterke gelijkenis met de volkssport "cnappan" (Hargreaves J.,1986:44; Maquire J.,1994a:405;411; Wagg S.,1995a:6)

3.5.2. Lokalisme en gemeenschap

"Sport clearly has the potential to play a role in the identity both of places and of individuals." (Henry I.,1998:114)

In de intern gepacificeerde natie-staten is sport de enige mogelijkheid voor interne strijd. De manier waarop sport georganiseerd is stimuleert de lokale rivaliteit en de lokale en regionale identiteit. Op het einde van de 19de - begin 20ste eeuw patroniseerden de lokale bourgeoisie en de morele leiders in de West-Europese steden sport om het gemeenschapsgevoel te bevorderen. In deze periode van economische expansie en sociale spanningen was de club een symbool van het gemeenschappelijk belang van een bepaalde locatie. De ploegsporten vertegenwoordigden de codes van aanpassing, compromissen en coëxistentie van de mannelijke industriële arbeidersklasse en de industriële en commerciële bourgeoisie.

De steden leveren toeschouwerssferen waarbinnen een specifieke sportcultuur wordt uitgeoefend en diverse invloeden heeft op het lokaal/regionaal identiteitsniveau. De groepsporten integreren zich in de lokale gemeenschap en vertegenwoordigen een collectieve identiteit. De plaatsbinding en trots zijn aan elkaar gerelateerd en kan via de sport naar lokaal patriottisme leiden en haat tussen bevolkingsgroepen. Sportvelden zijn een expressie en een symbool van een mannelijke viering van gemeenschap waarbij lokale identificatie sterk aanwezig is en de andere gemeenschappen denigrerend worden benaderd via liederen, graffiti,...Young(1986) wijst op de solidariteitsfunctie van sport waarbij klasseconflicten gesubstitueerd worden door plaatsconflicten en het legitimeren van de lokale en regionale loyaliteit. Het thuisvoordeel in bepaalde ploegsporten wordt door onderzoekers verklaard door bepaalde aspecten van territorialiteit, de identificatie met een bepaalde micro-geografie van het sportterrein, het stadion als heilige plaats, de sociale steun van de thuissupporters of het stimulerende effect van sociale congregatie. (Schwartz B. & Barsky S.,1977; Taylor I.,1984:10-11; Pollard R.,1986; Bale J.,1988;1989;1991;131; 1993; Augustin J.-P.,1995;131; Boniface P.,1998a:18; Brochand P.,1998:73-80; Roche M.,1998b:1) Sport speelt op deze wijze een belangrijke rol in de creatie van een lokale identiteit, cultuur en gemeenschappelijk "sociaal geheugen". De geografische significantie van sport is het plaatsen van een locatie in de mentale kaarten. De inwoners van een plaats relateren hun persoonlijk leven aan collectieve plaatselijke gebeurtenissen. Via de sport ontstaat een gevoel van gemeenschap met alle roemrijke feiten van de lokale sportclubs. De accuraatheid van de sportmythes is irrelevant ten opzichte van de significantie van het beeld die ze creëren en de belangrijkheid van de sportclub etaleren. Sportevenementen zijn een forum voor een "celebration of local community"(Schwartz B. & Barsky S.,1977:658). De ploeg is voor de thuissupporters de exponent van hun gemeenschap waarin zij zichzelf mee geïdentificeerd hebben. Het lokale team is niet enkel een expressie van een morele integriteit van een gemeenschap maar heeft een betekenis en een internationale representatieve functie. Het plaatst de locatie op de kaart en straalt een trotsheid over de lokale bevolking uit. (Bale J.,1988:514-515; Hague E. & Mercer J.,1998:105-114)

3.6. Nationalisme en het wereldsportstelsel

De ruimtelijke verspreiding van de moderne sporten werd in de geografie hoofdzakelijk geassocieerd met het ruimtelijk diffusiemodel. Deze éézijdige benadering verklaart echter niet waarom bepaalde sporten zich in diverse delen van de wereld op een andere manier ontwikkelden en evolueerden. Het nationalisme, regionalisme of lokalisme zorgde via toponymie of locatietrots voor een verbinding tussen sport en "territorium" en tussen nationale, regionale of lokale sportprestaties en expressie van een superioriteitsgevoel. De ruimtelijke diffusie van de sporten

correleert eveneens in sterke mate met het politiek systeem die een land aanvaardde. De ruimtelijke verspreiding van bepaalde moderne sporten zoals turnen kon aanvankelijk geassocieerd worden met de historische verspreiding van het fascisme, communisme en het Japans imperialisme, terwijl de Engelse moderne sporten zoals voetbal, cricket en hockey door de ex-Europese kolonies gebruikt werden om hun lokaal, regionaal, nationaal en internationaal prestige ten toon te spreiden. De functie van het alle vormen van toefilie voor het huidige wereldsportstelsel is dat ze deze moderne sporten gebruikte die een vorm van superioriteit konden leveren. De keuze van de sportvorm werd echter bepaald door historische factoren en de bestaande populariteit van de sport op het internationaal toneel.

4. Sport als afhankelijkheids- en hegemonische structuur

“Given a competitive system of states there are two possible outcomes. Either one political unit achieves political-military dominance to create a world-empire or else some equilibrium is achieved that results in an inter-state system as part of the world-economy. The two processes can be couched in terms of challenge-cup and league-table types of competition respectively. The historical norm has been for state competition to operate like a knock-out cup in which there can only be one winner. All rivals are, quite literally, eliminated in turn and the final survivor is the cup-holder, the ruler of all.

In the modern world-economy, competition can still lead to the elimination of states, but it does not produce a lone winner. However successful the hegemon, it does not rule all. Rather we can think of the modern state system as a league table in which states are ranked in terms of their power. Although the very weak can be relegated from the system, the league itself is never in danger. The hegemon, then, is the league champion, the epitome of success for the season of its cycle. As such hegemon is not a threat to competition, rather it takes it to a higher level.” (Taylor P., 1996:140)

Het nationalisme/regionalisme/lokalisme als bijkomende verklarende factor naast de ruimtelijke diffusie voor de differentiële sportvoorkeuren in de wereld resulteert niet in een bevredigende totale verklaring van de ruimtelijke structuur van het wereldsportstelsel. Van Bottenburg maakt in zijn boek het onderscheid tussen Britse, Duitse, Amerikaanse en Japanse sporten maar verklaart echter niet waarom de meeste Britse sporten een mondiale verspreiding kenden en de Duitse sporten eerder een regionale. Hij verklaarde eveneens niet waarom sporten ontstaan in andere gebieden dan VK, VS en Japan het moeilijk hebben of hadden om een mondiale ruimtelijke diffusie te kennen. In dit deel wordt het wereld-systeem van Wallerstein besproken en de ruimtelijke structuur van het mondiaal sportsysteem met deze theorie geassocieerd.

4.1. De hegemonische wereldstructuur

Het huidige wereld-systeem wordt door Wallerstein gekenmerkt door de opkomst van het historisch kapitalisme:

“ een concreet, tijd-plaatsgebonden, samenhangend geheel van productieve activiteiten waarbinnen de eindeloze accumulatie van kapitaal het economisch doel (of “wet”) was dat alle economisch activiteiten beheerste.”(Wallerstein I., 1984a:14)

In dit sociaal systeem hadden de gebieden die de regels toepasten een voorsprong op de rest. Ze creëerden omstandigheden die de anderen verplichtten om de regels te volgen of de consequenties te dragen. Het historisch kapitalisme resulteerde volgens Wallerstein in een hiërarchische indeling van de geografische ruimte met een toenemende polarisatie tussen de centrum/kern gebieden en de perifere zones van de wereldeconomie.

“ The interstate system is the political superstructure of the capitalist worldeconomy and was a deliberate mention of the modern world.” (Wallerstein I.,1991:141)

Deze kapitalistische wereld-economie met zijn interstatensysteem bestaat uit soevereine staten. Tijdens een situatie waarbij de in het interstatensysteem de aan de hand zijnde rivaliteit zich niet in een equilibriumfase bevindt is de “*primus inter pares*”, de hegemoon, aan de macht.(Wolff R.,1975:31-32;Wallerstein I.,1984a:14;25; 1984b;10-13;38; Frank A. & Gills B.,1996:117; Taylor P.,1996:9)

Het sociaal systeem van de 19de-eeuwse hegemoon ontstond tijdens het civilisatieproces. Het centrum transformeerde door het installeren van nieuwe interne vormen van afhankelijkheid. De feodale en aristocratische structuren werden gesubstitueerd door een bureaucratische en een verandering in de relatie eigendom-geld. De opkomst van de nieuwe heterogene elite, waarvan de rijkdom gebaseerd was op machtsposities in de nieuwe sociale structuren, resulteerde in een transformatie van de “staatsklasse” naar een “regeringsvorm” en van een “klassenmaatschappij” naar een “maatschappijvorm”. De heersende elite werd een heterogeen conglomeraat van landaristocratie en/of handelaarskapitalisten. Centraal in deze benadering is het ontstaan en de opkomst van een wereld-economie, een internationaal natie-statensysteem en een mondiale diffusie van technologie en arbeidsverdeling gecombineerd met economische en militaire allianties. Het ontstaan van deze staatsstructuren is volgens Wallerstein de belangrijkste institutionele prestatie van het historisch kapitalisme. Het veroveren van de staatsmacht was één van de belangrijkste strategische doeleinden in het moderne kapitalisme.(Wallerstein I.,1984:39)

De moderne ontwikkelde landen werden homogene soevereine territoriale staten met een oppervlakte die groot genoeg was om de nationale economie te laten ontwikkelen en met politieke en legale instituties van het liberale type. Het resulteerde in het ontstaan van de twee extreme handelsvormen; autarkie en vrijhandel. De staat kende op lager niveau een vorm van lokale autonomie en bestond uit rechthebbende burgers, die de som van de individuele inwoners van het territorium waren. De liberale, constitutionele natie-staat was een model voor de “ontwikkelde” wereld. (Wallerstein I.,1984:39-41; Hobsbawm E.,1987:22)

Op het einde van de 19de eeuw was Europa de kern van de kapitalistische ontwikkeling die de wereldeconomie domineerde en transformeerde. Vanuit de westerse maatschappij werden de westerse civilisatiepatronen van de hogere sociale strata mondiaal verspreid en geassimileerd door de lokale elites in de niet-westerse wereld. De verspreiding van analoge gedragspatronen en cultuur in de “witte” kernlanden en de niet-blanke opgeleide elite van de rest van de wereld resulteerde in een incorporatie van deze gebieden in een netwerk van politieke en economische interdependentie en in een onderlinge strijd tussen de westerse kernlanden voor de wereld-hegemonie. Het moderne interstatensysteem overleefde door het ontstaan

van de hegemonen Nederland, VK en VS in de diverse periodes. De hegemoon gebruikte zijn macht om de interstatencompetitie in leven te houden in plaats van te elimineren. De economische sterke hegemoon promoot een open liberale wereldeconomie en stelde zijn economisch systeem voor als een universele noodzakelijkheid tegen de particuliere belangen van de andere staten. De ideologie en het beleid van de hegemoon staat voor een mondiaal liberalisme met vrije handel van productiefactoren en in het bezit zijn van anti bureaucratische liberale parlementaire instellingen gecombineerd met overzeese kolonies, burgerlijke vrijheden, relatief hoge lokale levensstandaard en een mondiale militaire macht. (Wallerstein I.,1984b:38-45)

De territoria aangetast door de civilizerende hegemonische expansie worden geïncorporeerd in het wereld-systeem als hun verstedelijkte kernen een politieke en economische interactie beginnen met de gecivilizeerde kernlanden. Deze expansie en controle worden omschreven als de semiperiferisatie van de civilisatie. De kernlanden worden gekenmerkt door een concentratie van: (Frank A. & Gills B.,1996:230)

- militaire en politieke macht
- economische rijkdom
- technologische vooruitgang
- cultureel prestige

Het wereld-systeem onderscheidde een drieledige structuur kern-semiperiferie-periferie in de gebieden die opgenomen waren in de wereld-economie. Deze indeling is gebaseerd op een combinatie van processen die niet direct verbonden zijn met bepaalde gebieden, regio's of staten. De kernlanden domineren de wereld-economie en de periferie zijn de economisch, politiek en technologisch zwakke gebieden in het wereld-systeem. De semi-periferie zorgt voor een evenwicht in het systeem. Het zijn de gebieden met zowel bepaalde kenmerken van de kern als van de periferie en het bestaat uit gebieden die gedegradeerd zijn uit de kern maar eveneens uit gebieden die promoveerden vanuit de periferie. (Wallerstein I.,1978:215-217; Taylor P.,1993c: 16-18)

“ Deze dynamische categorie is een noodzakelijk structureel element binnen een wereld-economie. Deze middengebieden buigen deels de politieke druk af die groepen die zich eerst in perifere gebieden bevonden anders misschien tegen centrum-staten zouden richten.” (Wallerstein I.,1978:217)

Dit wereld-systeem resulteert in de opkomst van een mondiale economie en een transnationale kosmopolitische cultuur. (Hobsbawm E.,1987; Wallerstein I.,1984b:38-40; Taylor P.,1996). De Italiaan Gramsci spreekt in deze context in zijn “prison notebook”

van een “culturele hegemonie” met een intellectuele en morele leiderschap waarbij sport een cultureel significante rol speelde. Hij stelt dat de “sociale integratie” van een klassenmaatschappij verklaard wordt door dit fenomeen. De heersende dominerende groepen distribueren een perceptie, waarden, normen, geloof, sentimenten en vooroordelen die de bestaande distributie van goederen en institutionele instellingen ondersteunen en bevestigen. De culturele hegemonie bepaalt de parameters en de omkadering waarbinnen de strijd en het debat over de maatschappijvorm gebeurt. Deze hegemonievorm is een dynamische relatie tussen dominantie en ondergeschiktheid met een continue nood aan ideologische adaptie. (Allison L., 1990b:1; Taylor P., 1996:24; Mitchel D., 2000:51-52) De mondiale ontwikkeling van het Internationaal Olympisch Comité kan deze context geplaatst worden. De culturele waarden van de Olympische Spelen zijn westers en worden opgelegd aan de rest van de wereld. Philo & Paddisson (1999) associëren de culturele macht gecombineerd met militaire, economische en de politieke macht van het centrum met materiële en psychologische dominantie waardoor de westerse waarden, waaronder we sport kunnen rekenen, opgelegd worden aan de rest van de wereld.

4.2. De hegemoniestrijd in de 19de – 20ste eeuw

Wanneer één der staten een relatieve dominantie heeft, wordt van een hegemonie gesproken. Volgens Wallerstein was het Verenigd Koninkrijk de hegemoon in de 19de eeuw en de Verenigde Staten in de 20ste eeuw. (Wallerstein I., 1984b:48-49)

De hegemonische cycli zijn volgens Taylor geassocieerd met de economische Kondratieffcycli. (Taylor P., 1993a:35)

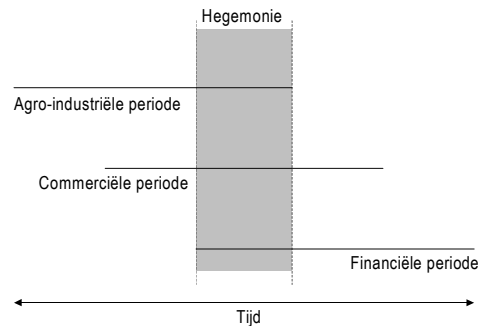
De hegemonische cyclus concentreert zich op de economisch, politiek en cultureel krachtigste staat. De hegemoon wint gradueel een economisch voordeel op het gebied van productie en breidt zijn invloed in de commerciële en financiële sferen uit. Ze wordt op hetzelfde tijdstip politiek dominant omdat ze het cultureel leiderschap op zich neemt met zijn “universalistische” ideeën. De hegemoon is tijdelijk maar de leider van het wereldliberalisme. Oorlogen waren economische gelegenheden en de rol van de hegemoon als zeemacht was hierbij zeer belangrijk. Deze relatie wordt in tabel 17 weergegeven.

Datum	Kondratieff cycli	Hegemonische cycli	Geopolitieke wereldorde
	1ste Kondratieff cyclus	Britse hegemonische cyclus	
1790/8	A-fase Industriële revolutie	Opkomende hegemonie	Napoleonische oorlogen als Franse weerstand tegen opkomende Britse hegemonie Desintegratie en transitie(1813/15)
1815/25	B-fase 1 ^{ste} lange industriële depressie	Hegemonische overwinning	Wereldorde van hegemonie
	2de Kondratieff cyclus		
1844/51	A-fase Mid-Victoriaanse boom	Hegemonische maturiteit Vrijhandelsperiode	Machtsevenwicht in Europa laat VK toe om rest van de wereld te domineren.
1870/75	B-fase Laat-Victoriaanse Depressie	Neergaande hegemonie Periode van imperialisme en nieuw mercantilisme	Desintegratie, wereldorde van rivaliteit en overeenstemming. Duitsland domineert Europa en VK blijft grootste wereldmacht
	3de Kondratieffcyclus	Amerikaanse hegemonische cyclus	Desintegratie, wereldorde van de Britse opvolging
1890/96	A-fase Edwardiaanse boom	Opkomende hegemonie Wereldmacht buiten VS	
1913/20	B-fase De "grote" depressie	Hegemonische overwinning Niet opnemen van mondiaal machtsvacuum	Duitsland en VS nemen de rol als wereldmacht van VK over, 2 wereldoorlogen regelen deze opvolging.
	4de Kondratieff cyclus		
1940/45	A-fase "na-oorlogse" boom	Hegemonische maturiteit Leider van de "vrije" wereld	Desintegratie Koude Oorlog periode
1967/73	B-fase Laatste lange depressie	Neergaande hegemonie Japanse en Europese rivaliteit	VS hegemonie wordt aangevallen door ideologische alternatief van de USSR
	5de Kondratieff cyclus	Nieuwe hegemonische cyclus?	Desintegratie Nieuwe wereldorde
19??			

Tabel 18:Cycli en geopolitieke wereldorde(naar Taylor P.,1993a:35)

De economische voorsprong van de hegemoon op zijn rivalen wordt in 3 stadia opgebouwd: (Wallerstein I., 1984a:4; 1984b:40; Taylor P. 1996:31-32)

- de productie van de hegemoon is de meest geavanceerde en efficiëntste waardoor ze op de lokale markt van de kernstaten in competitie kan treden;
- commerciële suprematie met handelaars van de hegemoon die de wereldmarkt domineren;
- de rijkdom uit de economische activiteiten stimuleert de financiële sector waardoor de belangrijkste banken in de hegemoon gesitueerd zijn

Figuur 8: Economische positie van een hegemonische macht (naar Wallerstein I., 1984b:40)

De volledige hegemonie is bereikt als simultaan aan deze 3 voorwaarden voldaan is. (Wallerstein I., 1984b:38)

De 19de eeuw en meer specifiek de periode 1815-1873 is de periode van VK-hegemonie met zijn informeel wereldrijk. Het Brits mercantilisme ontmoedigde de ontwikkeling van een industrie in de VS, maar in de periode 1830-1870 ontwikkelde zich, niettegenstaande de economische dominantie van het VK, in het NO van de VS een fabriekszone die veel migranten aantrok. Het VK promootte via onder andere de economische theorieën van Malthus, Smith en Ricardo en de micro-economische marginalistische revolutie een vrije liberale wereldhandel. De marginalisten beschouwden het individu als de optimale waarnemer om de evolutie van de maatschappij te begrijpen en stelden daarom dat de acties van de economische subjecten vrij en rationeel moesten zijn. Het optimaliseren van het nut impliceerde een concept van individualisme in de maatschappij. Deze visies stonden diametraal tegenover de protectionistische politiek van Duitsland en het Republikeins tariefbeleid van de VS. De Duitse historische school verwierp het individualisme als methodologie en stelde dat een globale benadering van de economie een sterke staat verrechtvaardigde die de excessen van de markt corrigeerde.

Op het einde van de 19de eeuw en begin 20ste eeuw wordt de hegemoniestatus ter discussie gesteld en ontstaat een rivaliteit met Duitsland en de VS. De voorbode van de nieuwe wereldorde was het ontstaan van het Duitse Rijk in 1870-71 als constante op het Europese continent. De continentale macht Duitsland en het imperialistische VK werkten onafhankelijk van elkaar. Het opkomen van Duitsland gebeurde in een periode van neergang in het VK. Deze situatie resulteerde in het ontstaan van een strijd om de hegemonische positie in het wereld-systeem. Duitsland streefde, door het creëren van een centralistische autarkie, naar een vorm van zelfvoorziening maar deze politiek werd bemoeilijkt door de beperkte ruimte van het land. In 1896 stelde Kaizer Wilhelm II zijn "Weltpolitik" in waardoor Duitsland geconverteerd werd van een status quo staat naar een land met hegemonische ambities. Het territorialisme van Duitsland waarbij het landoppervlakte en bevolkingsgrootte centraal stond en het kapitalisme een bijproduct was van de territoriale expansie stond diametraal ten opzichte van het Britse kapitalisme waar territoriale expansie een bijproduct van kapitaalaccumulatie waren. Deze transformatie resulteerde in een conflictuele situatie met het VK en het einde van de Europese werelddominantie. De hieruit gegroeide wereldoorlog leidde tot een algemene Europese nederlaag en de aanloop naar een VS-hegemonie.

De Europees gecentraliseerde kapitalistische wereldeconomie penetreerde bijna de volledige wereld maar de VS produceerde een grotere industriële output en de Fordistische technologie voor de massaproductie. Het autarkische VS kende tot aan de Eerste Wereldoorlog een ideologische isolatie, maar in 1917 intervenieerde de VS in de oorlog omdat Duitsland een grotere bedreiging was voor de wereldeconomie dan het VK. De Duitse economie was concurrentiëler en competitiever en kon resulteren in een territoriaal imperialisme dat zich verzette tegen de vrijhandel en de vrije cultuur. Na WO I was de situatie door de schulden van het VK aan de VS en de Duitse nederlaag optimaal voor het installeren van de VS hegemonie. Maar het interbellum was een periode zonder hegemoon omdat mercantilisme en protectionisme gecombineerd met een lage koopkracht in Europa heersten. WO II werd volgens Agnew veroorzaakt door dit competitief nationalisme waarbij de lokale markten te klein waren en de economische crisis van de jaren 30 veroorzaakte. WO II resulteerde in het verdwijnen van een wereld verdeeld in autarkische economische blokken gedomineerd door regionale hegemonen met hun eigen identiteit. Het was pas na WO II en tot aan de oliecrisis in 1973 dat de VS de hegemoon werd. De economische politiek van de VS was een voorbeeld van een moderne economische vrijheid van ondernemen waartegenover het Stalinistisch socialisme en het Japans verborgen protectionisme stonden. (Wolff R., 1975:31-32; Wallace I., 1990:94-97; Taylor P., 1993a:33-61; O'Loughin J. & Van Der Wusten H. 1993, 65-113; Agnew J., 1993:209-216; Arrighi G., 1994:33: 51-63; Taylor P., 1996:9-43; 154-188)

4.3. Hegemonie en moderniteit

"Universality: What's good for the hegemon is good for the world" (Taylor P., 1996:83)

Modernisering of "modernity" refereert naar:

"to modes of social life or organisation which emerged in Europe from about the 17th century onward and which subsequently became more or less worldwide in their influence...the emergent social order of modernity is capitalistic in both its economic system and its other institutions." (Giddens A., 1990:1;11)

De begrippen moderniteit en hegemonie hebben niet dezelfde betekenis maar zijn met elkaar verbonden. Moderniteit staat voor een evolutionaire verandering terwijl hegemonie naar stabiliteit verwijst. De relatie tussen beide fenomenen is dat een hegemoon een bepaalde vorm van moderniteit creëert waardoor sociale veranderingen evolueren naar een systeem van sociale stabiliteit. De hegemonische staten zijn kernstaten met een specifieke conjunctuur in de ontwikkeling van het moderne wereld-systeem. Het "mare liberum" van Nederland, de vrijhandel van het Verenigd Koninkrijk en de vrijheid van ondernemen in de Verenigde Staten waren de speciale 'liberale' belangen voor de hegemoon en werden gepresenteerd als het universeel belang voor het volledige systeem. (Taylor P., 1999:29-31)

Modern wordt gerelateerd aan het wereld-systeem waardoor de hegemooncultuur als de moderne civilisatie beschouwd wordt. Wereldhegemonie leverde morele en intellectuele leiderschap in het interstatensysteem en de "culturele hegemonie" had een fundamentele impact op de socio-culturele natuur van het wereld-systeem. De culturele dimensie van de hegemoon is zijn civilisatie. De relaterende moderniteitsvorm waren voor Nederland, VK en VS respectievelijk het mercantilistische, de industriële en de consumptiemoderniteit. Deze hegemonische moderniteiten pene treerden de sociale relaties, transcendeerden de hegemonische oorsprongsstaat en evolueerden naar een gemeenschappelijke karakteristiek van de respectievelijke staten. Volgens Taylor (1999) worden, op cultureel-ideologisch niveau, deze fases gedefinieerd als intellectuele pogingen om de kennis te ordenen. De 3 fases van moderniteit zijn ideologische reacties op hegemonische creaties van sociale onzekerheden waarbij de hegemoon de sociale veranderingen probeert te sturen en te controleren. Een mix van politiek, cultureel en economisch elitegedrag worden geassocieerd met de hegemoon en zijn gedurende een bepaalde periode de leidende factoren van het wereld-systeem en de wereldeconomie.

De industriële moderniteit, geassocieerd met het Verenigd Koninkrijk, situeerde zich in de late 18de en 19de eeuw. Deze nieuwe vorm van kapitaalaccumulatie maakte het mogelijk dat geconcentreerde productiezones ontstonden. De moderne maatschappij resulteerde in een vervreemding van de stedelijke massa van hun rurale levenswijze.

De overgang van de mercantilistische naar de industriële maatschappij wordt beschouwd als de overgang van traditie naar modern. Moderne mensen leven in een moderne samenleving en beschouwen zichzelf als superieur ten opzichte van degenen die in een traditionele maatschappij leven. De incorporatie van de traditionele maatschappijen in het moderne wereld-systeem resulteert in een modernisatie-proces. De traditionele waarden en normen worden geconverteerd naar cultureel compatibele waarden ten opzichte van de wereldmarkt. Deze modernisatietheorie was na de dekolonisatie populair in de derde wereld. De stereotype moderne samenleving werd een universeel doel van de ontwikkeling. (Taylor P.,1996:42-44; 1999:36)

4.4. De 19de-eeuwse Europese hegemonische sportstructuur

"The first laws ever to be voluntarily embraced by men from a variety of cultures and backgrounds are the laws of sport."(Mazrui A.,1976:411)

De opkomende westerse mondiale hegemonie geeft een bijkomende duiding voor de ruimtelijke diffusie van de moderne gereguleerde sporten. De respectievelijke hegemonen creëerden naast een nieuwe politieke cultuur distinctieve culturen die ze als modern beschouwden en mondiaal verspreidden. De significantie van de internationale sportbureaucratieën was dat het sportsysteem, net zoals het economisch systeem, een wereldsysteem was geworden. De Engelse prestatiesporten werden op het einde van de 19de eeuw het symbool van vertegenwoordiging en van competities tussen de natie-staten.

Op het einde van de 19de eeuw bevond de geopolitieke wereldorde zich toen in een overgang van de maturiteitsfase van de hegemonie naar de "neergaande fase, maar het hegemonisch statuut van de VK is een factor die de huidige verspreiding en mondiale dominantie van de Britse sporten helpt verklaren. De Britten waren overtuigd dat de hegemonie in de wereld enkel kon gegeven worden aan een land dat goede atleten produceerde. Het geloof in het Britse imperium werd in de Engelse "public schools" aangeleerd. De subscriptie van de spelethiek was volgens hen een manifestatie van morele suprematie van het Blanke moederland over de kolonies en het Duitse Rijk. (Mandell R.,1986:51-52)

"Englishmen are not superior to Frenchmen or Germans in brains or industry or the science and apparatus of war; but they are superior in the health and the temper which games impart."(Mandell R.,1986:37)

De weerstand van Duitsland en de modificatietendens van de VS kunnen gerelateerd worden aan de neergaande hegemoniefase op het einde van de 19de eeuw. De hegemoniestrijd werd niet enkel op economisch en politiek vlak gestreden maar iedere hegemonie zijn culturele waarden als universalistische waarden wilde

verspreiden. Het economische protectionisme van Duitsland en de VS resulteerde in het ontstaan van een driedelige sportstructuur op het einde van de 19de eeuw. Het Brits model gestoeld op het liberalisme streefde naar individualisme en vrijhandel. Dit resulteerde in het ontstaan van op het individualisme gebaseerde individuele en groepsporten waarbij een vorm van vrije expressie aanwezig was en een diffusie van de sporten over de rest van de wereld waar het de lokale bevolking assimileerden. Het Duitse model vond zijn oorsprong in het onvrije continentaal despotisme geassocieerd met een economische historische school die elke vorm van individualisme fnuikte en het Amerikaans modificatiemodel weerspiegelde de opkomende fase van een hegemoon waar autarkie en protectionisme factoren zijn die de groei van de natie moesten bevorderen. De opkomst van het VS als hegemoon na WO I en het bereiken van die fase na WO II resulteerde in een verdere uitbouw van de eigen culturele waarden en een gevoel van culturele suprematie. Deze kenmerken impliceerden het exporteren van de Amerikaanse sporten en het niet importeren en aanvaarden van de vreemde sporten. Het gevolg is een autarkisch sportmodel in de VS met American Football, Baseball, basketbal en ijshockey als dominerende autarkische sportvormen. De Duitse sporten behielden door het verliezen van de strijd om de hegemoniepositie een regionaal karakter.

Het huidige globaal sportsysteem deelt bepaalde karakteristieken met het wereldpolitiek en economisch systeem. De economische driedelige gestructureerde ongelijkheid weerspiegelt zich in een sportkern, semi-periferie en periferie. Landen in de kern hebben de perifere landen geïncorporeerd in een wereldsysteem van eurocentrische en Amerikaanse sportcompetities waarvan de transnationale migratie een onderdeel is. De contemporaine sportcultuur is het resultaat van de 19de-20ste-eeuwse evoluties in het wereld-systeem. Ze is westers georiënteerd met een sterke Anglo/Euro-Amerikaanse kern gekenmerkt door een specifieke westerse masculiniteitscultuur. De Westerse geopolitieke dominantie vindt zijn uitdrukking in de internationale organisaties. De lokalisatie van de Olympische Spelen en de situering van de administratieve zetels van de internationale sportfederaties vertonen een oververtegenwoordiging van de Westerse landen. De tabellen 18 en 19, met de lokalisatie de 25 Olympische Spelen in de periode 1896-2004 en administratieve zetels van de Olympische Federaties, wijzen op een dominantie van het Westen. Afrika, Z-Amerika en Azië, met uitzondering van Zuid-Korea en Japan, hebben nooit de Olympische Spelen georganiseerd en bezitten geen enkele administratieve zetel van Internationale Olympische Comités. (Larbi B. & Leblanc P., 1991:22-23; Augustin J-P., 1995:33-36)

Datum	Plaats zomerspelen	Datum	Plaats winterspelen
1896	Athene – GRIEKENLAND		
1900	Parijs – FRANKRIJK		
1904	St Louis – VS		
1908	Londen – VK		
1912	Stockholm – ZWEDEN		
1920	Antwerpen – BELGIE		
1924	Parijs – FRANKRIJK	1924	Chamonix – FRANKRIJK
1928	Amsterdam – NEDERLAND	1928	St Moritz – ZWITSERLAND
1932	Los Angeles – VS	1932	Lake Placid – USA
1936	Berlijn – DUITSLAND	1936	Garmisch-Partenkirchen – DUITSLAND
1948	Londen – VK	1948	St Moritz – ZWITSERLAND
1952	Helsinki – FINLAND	1952	Oslo – NOORWEGEN
1956	Melbourne – AUSTRALIE	1956	Cortina d'Ampezzo – ITALIE
1960	Rome – ITALIE	1960	Squaw Valley – USA
1964	Tokio – JAPAN	1964	Innsbruck – OOSTENRIJK
1968	Mexico City – MEXICO	1968	Grenoble – FRANKRIJK
1972	München – WEST-DUITSLAND	1972	Sapporo – JAPAN
1976	Montreal – CANADA	1976	Innsbruck – OOSTENRIJK
1980	Moskou – USSR	1980	Lake Placid – USA
1984	Los Angeles – VS	1984	Sarajevo – JOEGOSLAVIE
1988	Seoel – ZUID-KOREA	1988	Calgary – CANADA
1992	Barcelona – SPANJE	1992	Albertville – FRANKRIJK
1996	Atlanta – VS	1994	Lillehammer – NOORWEGEN
2000	Sydney – AUSTRALIE	1998	Nagano- JAPAN
2004	Athene – GRIEKENLAND	2002	Salt Lake City – USA

Tabel 19: De lokalisatie van de olympische zomer- en winterspelen

Europa
Zwitserland: handbal, worstelen, zwemmen, boogschieten, volleybal, ijshockey, schaatsen, skiën, roeien, baseball, voetbal, wielrennen, basket, paardensport, schermen en turnen
Duitsland: schieten, sleeën
Hongarije: gewichtheffen, kano
België: hockey
Monaco: pentatlon
VK: tennis, tafeltennis, zeilen, curling, badminton
Oostenrijk: biatlon
Italië: bobsleeën, atletiek
Noord-Amerika
VS: softbal, boksen
Canada: triatlon
Azië
Zuid-Korea: judo
Oceanië
Latijns Amerika
Afrika

Tabel20: De zetels van de internationale olympische sportfederaties (www.olympic.org:14/6/00)

De karakteristieken van de moderne Olympische Spelen zijn volgens Eichberg gerelateerd aan de configuratie van de Westerse sporten en de westerse maatschappij. De olympische Spelen zijn gebaseerd op:(Eichberg H.,1998:102)

- het kapitalistisch competitief principe
- productie en economische groei van het industrieel kapitalisme
- kwantificeren van onderwijs, IQ, BNP,...wat tot creaties van elites, hiërarchie of artificiële ongelijkheid in plaats van democratische solidariteit leidt.
- standaardisatie en monoculturen
- tijdsfragmentatie geassocieerd met arbeid-vrijtijd dichotomie
- discriminatie van vrouwen

Deze eigenschappen resulteren volgens Eichberg in:

- agressie en brutaliteit in de elitesporten
- chemische manipulatie
- professionele training van kinderen
- standaardisatie van gespecialiseerde topsportfaciliteiten die financieel niet haalbaar zijn voor vele ontwikkelingslanden

De koloniale periode is afgelopen maar op sportgebied wordt een toenemende divergentie tussen de rijke en de arme landen geconstateerd. De Westerse sporten dringen verder door ten koste van de lokale culturen en worden als een vorm van neokolonialisme bestempeld. De studie van Bale & Sang(1994) waarbij de handel in sporttalenten vanuit perifere landen naar kernlanden geanalyseerd wordt is hier een exemplaristisch voorbeeld van. De kernlanden rekruteren sporttalenten uit de perifere landen om hun competities op een hoger niveau te brengen. Deze “brawn drain”(Bale J.,1991) resulteert in een gevoelige kwaliteitsverarming van de lokale competities waar de betere atleten hun vaardigheden als “grondstof” voor de rijke kernlanden aanbieden. De kernlanden domineren, controleren en exploiteren de bronnen van het “goed” atleten en via de MNO's de productie en verkoop van de mondiale sportproducten. De talentrijke atleten uit de periferie en semi-periferie worden naar de kernlanden getransfereerd waarbij ze als een vorm van “cash crop” gebruikt worden. De sociale en geografische mobiliteit van de arbeidskrachten is een onderdeel van de hedendaagse maatschappij waar de migratie van atleten toebehoort. Het migratieproces is het duidelijkst in de mondiale sporten zoals voetbal waar de betere spelers naar de Engelse, Italiaanse, Duitse, Franse en Spaanse competitie trekken en de rest van de West-Europese competities als voetbalsemi-periferie en Oost-Europa en de rest van de wereld als voetbalperiferie kunnen beschouwd worden. Het internationaal succes van sporten in de westerse landen steunt gedeeltelijk

op de uitbouw van het aanwezige sportsysteem. De perifere landen onderbenutten hun talenten of verloren ze aan de machtige internationale sportlanden. De evolutie van moderne sporten vanuit lokale traditionele volksspelen met buurtspelers naar een toenemende zakelijkheid en professionalisering en concurrentie in de topsport leidde tot het ontstaan van grotere rekruteringsgebieden. De mondiale sport-configuratie resulteerde in een bijkomende afhankelijke ontwikkeling van de nationale talenten die vanuit de periferie naar de kern getransfereerd worden. De aanwezigheid van de vele buitenlandse spelers in de westerse competities en genaturaliseerde atleten in de nationale ploegen van de kernlanden is daar een exponent van. Deze vorm van neo-imperialisme en neo-kolonisatie waarbij de westerse landen hun sterke positie via controle over en de exploitatie van de wereldhandel verzekeren werd door bepaalde onderzoekers getransponeerd op sport. Onderzoekers relateerden het neo-imperialisme via zijn interne imperialistisch sportethiek aan Afrika (Mangan J.,1986;1987;Bale J.& Sang J.,1994), Latijns Amerika(Arbena J.,1988; Klein A.,1989;1994;), Europese perifere regio's(Williams G.,1994;Moorhouse H.,1994;Duke V.,1994) of aan de olympische spelen (Eichberg H.,1984;1998) .

Sport is de drager van de socio-culturele codes van de afzenders, de kernlanden, het sport-culturele hart. De populariteit van de westerse sporten in de periferie wordt door bepaalde auteurs toegewezen aan het verzet tegen deze dominantie.(Klein A.,1989; Sugden J. & Tomlinson A.,1998) De overwinning van een periferieland tegen een economisch superieur kernland op sportgebied is een vorm van opstand.

Het grote onderscheid tussen de 19de-eeuwse sportmodellen situeert zich tussen het Britse en het continentale model. Deze opdeling kan geassocieerd worden aan de respectievelijke vormen van nationalisme in deze gebieden. Het Britse nationalisme wordt door Gellner ingedeeld bij het "klassiek liberaal westers nationalisme" terwijl het continentale bij de "Habsburgs nationalisme" kan gerekend worden. (Gellner E.,1994:124-132)

4.5. De diverse sportmodellen

4.5.1. Het Brits hegemonisch sportmodel

"Realise the importance of games. It's in football and cricket and rowing that Englishmen get that splendid moral training which no other nation gets. Germany and France overwork their boys...nearly always they are stunted and weak. None of them get that magnificent sporting instinct which is the real foundation of our Great Empire. So what I want to say to young boys is "Play up and play the game", be proud of your reputation for efficiency in games – it is the source of ...higher imperial efficiency" (Mangan J.,1987:138 (gehaald uit een pedagogisch boek van Edwardiaanse "public schools")

De mercantilistische strijd tussen Frankrijk en het VK in de 18de eeuw werd in het voordeel van de VK beslecht. Frankrijk verloor in de 18de eeuw Noord-Amerika en

Indië als kolonies en op het continent werd het beconcurrerd door Pruisen, Oostenrijk-Hongarije en Rusland. Frankrijk moest zijn krachten verdelen over zijn maritieme en continentale belangen en verloor op beide fronten. (Wallerstein I., 1989; Taylor P., 1996:44)

De ploegsporten reflecteerden de nationalistische en patriottistische tendensen van het era. Vele moderne georganiseerde sporten zoals voetbal, rugby, cricket, en hockey vonden hun oorsprong in het Victoriaanse Engeland op het moment dat het Britse Rijk de wereld omvatte en de industriële revolutie en het economisch liberalisme heersten. De mondiale diffusie van de moderne sporten gebeurde in dezelfde periode als de constitutie van een wereldmarkt en het Brits koloniaal wereldhegemonie. De export van moderne sporten volgde de oude koloniale handels- en controlelijnen en resulteerde in een vlotte geografische diffusie van de sporten vanaf de late 19de eeuw in de "sportlege" wereld. (Baker W., 1987:116; Guttmann A., 1994:1-14; Arnaud P., 1998b:4)

Deze historische voorsprong is partieel de oorzaak van de huidige dominantie van de Britse sporten in grote delen van de wereld. De Britse hegemonie op het einde van de 19de eeuw was een belangrijke steunende factor voor deze evolutie.

4.5.1.1. Britse moderne sporten in Europa

"Englishmen are not superior to Frenchmen or Germans in brains or industry or the science and apparatus of war; but they are superior in the health and temper which games impart...The pluck, the energy, the perseverance, the good temper, the self-control, the discipline, the co-operation, the esprit de corps, which merit success in cricket or football, are the very qualities which win the day in peace or war...In the history of the British Empire it is written that England has owed her sovereignty to her sports." (een citaat van Earl of Dunraven uit 1895 (uit Mandell R., 1986:35-36))

De hegemonische positie van de Britten in het wereld-systeem resulteerde in de verspreiding via transplantatie door matrozen, werknemers van Britse bedrijven en anglofiele Europeanen op de kopiërende lokale elite op plaatsen waar de sociale, culturele of ideologische condities een adaptieve atmosfeer hadden. De lokale elite die de sporten aanvaardde vormt de kern van de latere interne diffusie die de lokale volksspelen in de verdrukking bracht. De sporten uit het Britse Rijk onderscheidden de lokale elites van "het volk" en hadden een "internationale" uitstraling. Zij beschouwden sport als een prestigieuze activiteit die hen onderscheidde van de traditionele inheemse volksvermaken. De nieuwe Engelse sporten vertegenwoordigden de moderne tijd en een sociaal proces waarbij de machtsverhoudingen tussen mensen onderling inwerkten op de wijze bepaalde waarop ze elkaar beoordeelden. De leden van de "nieuwe" maatschappelijke elite in de 2de helft van de 19de eeuw hadden hun positie te danken aan het liberalisme en waren sterker op

vernieuwing gericht dan de pre-industriële generaties. De verdrukking van de lokale sporten door de Engelse varianten leidde tot het ontstaan van een wereldsportstelsel met internationale bureaucratische organisaties. Frankrijk introduceerde de moderne sporten na de nederlaag in de Frans-Pruisische oorlog. De Franse elite nam het Engels opvoedingssysteem over en introduceerde op deze manier het patriottisme, dapperheid, leiderschap en initiatief in de lessen. De secundaire scholen en de universiteiten werden op de Engelse manier gereorganiseerd om een “Fransman” te creëren die de Pruis kon weerstaan en Elzas-Lotharingen te heroveren. De uitbouw van een machtbasis op het continent ten koste van Oostenrijk-Hongarije en Frankrijk en creëerde reacties in Duitsland. (Mandell R., 1984:154; Baker W., 1987:116; Stokvis R., 1989:17-20; Bailey J., 1992: 245; Van Bottenburg M., 1994:18;102;140; De Pater B., 1995:36; Smith A., 1995:91; Leite Lopes J., 1997:53)

4.5.1.2. Britse moderne sporten in de rest van de wereld

“The public schools...claim that it is they who, if they did not make the empire, at least maintained and administered it through their members” (Mandell R., 1986:21)

De inplanting van de moderne sporten in de andere werelddelen wordt als een vorm van cultureel imperialisme beschouwd. De mondialisering werd bevorderd en gekatalyseerd door migraties, economische en politieke expansies geassocieerd met kolonialisatie en internationale handel, leger, school, kerken en de media. (Van Bottenburg M., 1994:18) De innovatie verspreidde zich via de gemoderniseerde elite die hun westerse opleiding of aan westers georiënteerde onderwijsinstellingen die in een latere fase de lokale administratie en militairen opleidden. Vervolgens kregen de lagere klassen toegang tot bepaalde sporten waarbij naast een sociale hiërarchische evolutie een stedelijke hiërarchische diffusie waarneembaar was. De adaptatie wordt door Bergman (1995) toegeschreven aan “referentiegroepgedrag”, mensen die tot een bepaalde sociale klasse wilden horen adapteerden het gedrag van de dominante groep en lieten hun tradities los. Op het einde van de 19de eeuw namen de elites van de niet-westerse wereld, met uitzondering van de VS, de Europeanen als hun referentiegroep. (Perkin H., 1986; Van Bottenburg M., 1994; Bergman 1995)

a) Subsahara Afrika

“ They were all missionaries in a sense....bringing something would improve the native.” (Mangan J., 1987:138)

De Mid-Victoriaanse en Edwardiaanse “public schools” met hun “muscular christianity” leidden de Britten op tot getrainde “gentlemen” voor de imperialistische administratie. De Britten geloofden dat ze een uitverkoren imperialistisch ras waren

die de gave had te regeren. Sociaal darwinisme en fysisch determinisme resulteerden op het einde van de 19de eeuw tot een visie waarbij de inwoners van dit continent als achterlijk beschouwd werden. Op het Congres van Berlijn in 1884-85 werd de basis gelegd voor de bepaling van de respectievelijke invloedssferen in Afrika van de Europese grootmachten. De Britse redenering en benadering van de wereld wordt in onderstaande uitspraak verduidelijkt.

“As Roman imperialism laid the foundation of modern civilization and led wild barbarians of these islands(Britain) along the path of progress, so in Africa today we are repaying the debt, and bringing to the dark places of the earth – the abode of barbarism and cruelty – the torch of culture and progress...we hold these countries because it is the genius of our race to colonize, to trade and to govern” (uitspraak van de Engelse educationist Sir Frederick Lugard(1858-1945) uit Mandell R.,1986:102)

Deze combinatie resulteerde in een autocratische en paternalistische overheersing die de zwarten niet in vraag mochten stellen. De relaties in het imperialistisch systeem waren imitaties van de onderwijzers-leerling relatie in de oude scholen van Eton en Harrow. De scholen creëerden de Engelse gentlemen met een passionele conceptie van “fairplay”, bescherming van de zwakkeren en van “playing the game”. Vele van deze mensen waren goede voetballers en cricketers. De atletische imperatieven waren een belangrijke selectieprocedure van administrators en de cult van het atletisme was een rationalisatie van een obsessie naar uitmuntendheid en perfectie. (Mandell R.,1986:21-24;Kirk-Greene A.,1987:81-86;Mangan J.,1987:139; Hobsbawm E.,1987: 182-190; Corbridge S.,1993:175; Hayatou I.,1998:63)

Sport was eveneens zeer belangrijk voor Britse koloniale soldaten:(Clayton A.,1987:114)

- darwinistisch
- regels impliceerden gehoorzaamheid, hard maar fair spel, respect voor verliezers en zijn morele waarden
- karaktervormend en zelfdiscipline met morele superioriteit
- Surrogaat voor seksleven

De soldaten, de administratie en de zendelingen waren de diffusiekanalen van de moderne Engelse sporten in hun kolonies in Afrika en Azië. De dispersie van de geïntroduceerde moderne sporten ontstond vanuit de kustnederzettingen naar het binnenland toe en had als functie de idealen van de Engelse elite te verspreiden en het Rijk te stabiliseren. De economische, politieke en militaire dominantie was vergezeld van directe manipulatieve pogingen op de culturele en sportieve vrijetijdsbestedingen van de zwarten. De sporten van de blanken dienden is sommige gevallen als sociale controle maar meestal als cultureel uitsluitingsmiddel. In

bepaalde gebieden werd sport geïntroduceerd om de misdaad te reduceren en teamwerk te bevorderen.

Dr John Arthur, die de leiding had over de fysische opvoeding in de Schotse missiekerken in Kenia stelde in 1907:

"The game of football played in the afternoon, was played for moral benefit as much as recreational relief,...to stiffen the backbone of these boys by teaching them manliness, good temper and unselfishness – qualities amongst others which have done so much to make a Britisher."(Bale J. & Sang J.,1994:77)

Mangan noemt dit het pedagogisch ethnocentrisch en hegemonisch diffusionisme van het pedagogisch paternalisme. De functie van het opleiden was de lokale economie en de sociale structuur te transformeren zodat ze de Europese economische, commerciële en politieke controle bevorderden. De Britse methode verschilde met de Franse en de Portugese. De centralistische Fransen en de Portugezen wilden de inwoners van hun kolonies assimileren terwijl de Britten ze enkel transformeerden naar hun noden. De sporten zoals voetbal, rugby en atletiek die via de Britten geïmporteerd werden hadden geen relaxatie of plezierfunctie maar dienden voor een morele waardeverbeteringen van de Britten en de lokale bevolking.(Mangan J.,1987:140- 160; Stuart O.,1995:27-28)

b) Latijns-Amerika

Latijns-Amerika was een ontvangende regio, een adoptiegebied. In het begin van de 19de eeuw waren de landen politiek onafhankelijk maar de economische macht bleef in buitenlandse handen. De Britse hegemoon vulde met zijn vrijhandelsimperialisme deze niche in en introduceerde via zijn nekoloniale politiek en zijn handelsroutes de moderne sporten. De adoptiekernen waren de urbane kernen en de belangrijkste havens en de adapters waren de lokale elite. Vanuit deze ruimtelijke en sociale centra gebeurde de interne diffusie naar de elite in het hinterland en van de elite naar de massa. De Engelse invloed was afhankelijk van bilaterale relaties en niet van koloniale macht via massale Engelse immigranten en het Engels schoolsysteem. (Arbena J.,1988:2; Wallace I.,1990:93; Van Bottenburg M.,1994:246-247; Taylor P.,1996:145; Lopes J.,1997:53)

De populaire hedendaagse sporten in Latijns-Amerika houden geen verband met de lokale traditionele maatschappij, de koloniale maatschappij of de pre-Columbiaanse beschavingen. De moderne sporten zijn gerelateerd aan een complex van culturele patronen en waarden die geassocieerd zijn met de urbaan-industriële instellingen. De evolutie van sport in het gebied is gerelateerd aan zijn incorporatie in het kapitalistisch wereld-systeem. De regionale diversiteit wordt veroorzaakt door de

aanwezigheid van een historische en culturele mix die resulteerde in een aanvaardingsproces waarbij de innovatie gemodificeerd werd. Sport werd op deze wijze een expressie van nationale en regionale culturele karakteristieken en consolideerde de bestaande sociale en maatschappelijke configuratie. (Arbena J., 1988; 1994; Stein S., 1988; Lever J., 1988; Del Burgos M., 1995)

c) Azië

De invloed van het Britse imperium in Azië is totaal verschillend aan zijn impact in Afrika. De Aziatische culturen waren minder weerloos tegen de Westerse invloeden en de aanwezigheid van het VK was partieel. De Britten bestuurden de gebieden via een systeem van indirect regeren waarbij ze de bestaande inheemse gezagsrelaties gebruikten. In de Britse kolonies primeren nog steeds de Britse sporten maar door de aanwezigheid van een politiek sterke lokale elite zijn het andere sporten die domineren. In het huidige India, Sri Lanka en Pakistan beschouwden de Britten cricket en hockey als een geschikt middel om goede contacten te leggen met de lokale heersers en hun simultaan hun levensstijl bij te brengen. Cricket werd in deze regio hervormd en gecreoliseerd in relatie met de culturele ethos van het land en gebruikte nationale sentimenten en raciale trots als adaptietechniek. (Houlihan B., 1994:365; Guttmann A., 1994:15-40;174; Bale J., 1994:32)

4.5.2 Het Centraal-continentaal sportmodel

“Gymnastics were particularly suited to an industrializing, cultural uprooted, frustrated, and patriotic population.” (Mandell R., 1984:170)

De continentale sporten hadden geen bindingen met het liberaal kapitalistisch systeem van prijzen, lonen of toegangsgelden. Niettegenstaande hun politiek liberalisme was in de Centraal Europese staten sport een principiële ondersteuning van de staat en patriottistisch gedetermineerd. De Angelsaksische sporten infiltrerden vanaf het einde van de 19de eeuw maar overtroefden in Duitsland het turnen pas in het interbellum.

In Duitsland en Italië belemmerden diepgewortelde structurele obstakels de staatscentralisatie, de opkomst van een machtige middenklasse en de ontwikkeling van democratische waarden en instellingen. In Italië heerste een vorm van particulier lokaal traditionalisme: het calcio. Duitsland werd een eenheidsstaat in 1870 met een absolutistische Pruisische militaire structuren tot 1918, deze politieke omkadering helpt verklaren waarom een cultus van duelleren en “turnen”, een nationalistische en militaristische georiënteerde vorm van gymnastiek, ontstonden. Sport – gymnastiek en schieten – weerspiegelde een militant nationalisme en focuste zich op de oude Griekse sporten en was een expressie van een fysieke cultuur.

“the nationalistic/militaristic function of physical culture, is so immediate because of the intrinsic nature of physical activities, which both demand and impose affective responses on the sportsman, which are those traditionally expected of the soldier – the so-called military virtues.”(Wright E.,1986:167)

De sporten werden bewust ontwikkeld om de nationale kracht en de gezondheid te verbeteren en was intentioneel ideologisch, patriottistisch en staatsafhankelijk. Turnen was de uitdrukking van de culturele uniekheid van de Duitse nationale fysieke activiteiten. Het werd niet zoals de Engelse sporten ontwikkeld door de participanten maar in pedagogische kringen met een educationele en hygiënische functie. De Pruisen zagen scholing als de hoeksteen bij de opbouw van een moreel en fysieke sterk volk en als ruggegraat van industrialisering en welvaartsvergroting. Het ontstaan van het Duitse Rijk werd gevolgd door een creatie van een culturele en intellectuele superioriteit van Duitsland. De Duitse structuur baseerde zich op een feodale maatschappij waarbij de menselijke relaties gebaseerd waren op de oude rituelen “meester-dienaar” gecombineerd met een introspectief idealisme en xenofob nationalistie in plaats van de onpersoonlijke economische relaties.

“Turnvader” Ludwig Jahn(1778-1852) was de verpersoonlijking van deze ethiek. Hij haatte de Fransen die onder Napoleon diverse staten van het politiek verdeelde Duitsland onderworpen, idealiseerde de Middeleeuwen en verwierp de principes van de Franse revolutie. Hij legde de nadruk op egalitaire standaardprocedures, routinematige herhalingen en gestructureerde indelingen zodat de oefeningen analoog waren aan militaire oefeningen en verzette zich tegen alle vormen van kosmopolitisme.(Stokvis R.,1979:61-63;1989:20-21;Mandell R.,1984:158-177;Kirby A.,1985;Wright E., 1986:166-168; Baker W.,1987:99-103; Hobsbawm E.,1987:182-190; Monnington T.,1990:125; Van Bottenburg M.,1994:101-103;Guttman A.,1994:141-147;Bale J.,1994:7-8;Wagg S., 1995a:4; Elais N.,1996; Dijkink G.,1996:21-22; Eichberg H.,1998; Arnaud P.,1998b:3-4; Dunning E.,1999:46-47;73-74;130-131; Maquire J.,1999:81-82)

Het politiek programma en de objectieven van de turners waren onkritisch loyaal aan de imperialistische staat en waren passioneel chauvinistisch, het “Zusammensgehörigkeitsgefühl”, was goed georganiseerd en classesolidair.(Mandell R.,1984:167; Wright E.,1986:167)

De Duitse middenklasse vertoonde onverschilligheid of bood weerstand aan de moderne Britse sportvormen. De turnverenigingen rekruteerden uit de sociale groeperingen die het product waren van de snelle industrialisatie en urbanisatie. Turnen zou de morele ontwikkeling van het Duitse volk promoten en de instrumentele rationele karakteristieken werd als een vorm van “taylorisme”²⁸ beschouwd.

²⁸ The name given to forms of organization in manufacturing industries wherein the planning and control of work are given over entirely to management, leaving production workers to be

Deze middenklasse koesterde de nationale identiteit en ideologie en verwierp het kosmopolitisme van de aristocratische bovenlaag. De term "sport" werd als bedreigend en "on-Duits" beschouwd.

De redenen voor deze attitude ten opzichte van de Engelse sporten waren: (Stokvis R.,1979:61; Mandell R.,1984:159-169; Eisenberg H.,1990:266; Van Bottenburg M.,1994:104;170-173; Guttmann A.,1994:141-144)

- te stresserend competitief
- individualistisch
- elitair
- niet nuttig zijn van het plezier van het wedstrijd karakter
- hiërarchisch met helden en records
- de bourgeois had zijn eigen ontspanningsvorm, turnen of militaire drill die niet gebaseerd waren op prestaties en competitie
- afwezigheid bij de sportbeoefening van "hogere" idealen zoals dienst aan het vaderland en vrijheidsstreven

Vele intellectuelen dachten dat geest en musculaire kracht niet verenigbaar waren en sport werd geassocieerd met de "Westerse Zivolisatie" en behoorde niet tot de "Germanische Kultur". Sport werd bestempeld als een passioneel streven naar fysische oefeningen die vreemd zijn aan het Duitse gedrag. De vorming van dit Duits sportpatroon hangt naast de nationale machtsstructuur samen met de internationale machtsverhoudingen. De rivaliteit tussen het VK en Duitsland voor de wereldhegemonie resulteerde in een sportautarkische reactie. De machtsvergroting van Duitsland in het begin van de 20ste eeuw op het continent was niet enkel te danken aan industriële en militaire activiteiten maar eveneens aan een sterke centrale overheid die gekenmerkt was door onderwijsinnovaties en een gecentraliseerde vorm van planning en bestuur. De toenemende macht leidde naar een weerstand tegen buitenlandse invloeden waarvan sport een exemplarische exponent was.

De introductie van de Engelse sportvormen situeerde zich in de industriële moderniseringsfase van het rurale land. De sporten werden geïmporteerd door Engelsen en aristocratische kosmopolitisch georiënteerde Duitsers. De kleinburgerlijke kringen verwierpen dit kosmopolitisme en bestempelden het als verraad aan het vaderland. Volgens het Duitse conservatisme was moderne sport een vreemde import vanuit Duitsland grootste rivaal in de strijd voor politieke en economische hegemonie.

In het begin van de 20ste eeuw veranderde onder druk van de Engelse sporten het turnen naar prijsturnen en wedstrijdturnen met vrijere bewegingen in plaats van

allocated specialized tasks that are subject to careful analysis – "scientific management" using techniques such as time-and-motion studies.(Knox P. & Agnew J.,1998:9)

militaire drill. De aanhang van turnen is in Duitsland nog steeds groot en het oorspronkelijke alternatief voor voetbal, namelijk handbal, kent eveneens succes in continentaal Europa. Van Bottenburg analyseerde voor diverse landen het aantal beoefenaars van georganiseerde sporten. Turnen was in Duitsland, de DDR en Zweden na voetbal, en in Zwitserland, het aanvankelijke oorsprongsgebied, na schieten, de 2de sport. (Van Bottenburg M., 1994:28-32)

In Zweden introduceerde Pehr Henrick Ling (1776-1839) het patriottisch en paramilitair turnen in 1805 na de geleden militaire nederlagen waarbij ze de Baltische staten aan Pruisen en Finland aan Rusland verloren. Ling was een aanhanger van de collectieve op militarisme gesteunde oefeningen en stelde:

"The execution of gymnastics at the word of command reinforces the effect of strictly military drill." (Baker W., 1987:100)

De turnbewegingen hadden aanvankelijk meer succes in landen met een sterkere oriëntatie of verbondenheid met Duitsland en kan geplaatst worden in de periode van toenemende interne continentale rivaliteit tussen de diverse naties. Turnen werd bevorderd om de kracht van de natie te vergroten en was populair in de landen die een militaire nederlaag hadden geleden en zich bedreigd voelden. De sport kreeg via de overheid een centrale plaats in het onderwijssysteem en het leger en werd voornamelijk beoefend door mensen uit de lagere middenklasse waar nationalistische denkbeelden populair waren.

De Engelse sporten werden in centraal continentaal Europa geadopteerd uit ontzag voor de elitaire Engelse levensstijl. Het aanvaarden van het turnen was eerder een menging van angst en fascinatie ten aanzien van de Duitse prestaties die zijn buitenlandse politiek, in tegenstelling met Engeland, sterk Europees gericht had. Delen van de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije, waar grote Duitse en Duitstalige gemeenschappen woonden, Zwitserland, delen van Rusland, Bohemen, de Scandinavische landen en in mindere mate Nederland, Luxemburg, delen van Frankrijk, Bulgarije, IJsland en België adopteerden turnen. Net zoals in Duitsland werd ze beoefend door de middenklasse, met patriottistische en paramilitaire motieven met een ideologische oorsprong in de intellectuele bewegingen van het 19de-eeuwse romantisme, nationalisme en democratie.

In de laatste decennia van de 19de eeuw werd het Duitse turnen in Polen, Hongarije, Slowakije en Tsjecho-Slowakije gebruikt als expressie van het lokaal anti-Duits nationalisme. De Slaven gebruikten in hun strijd voor politieke en economische dominantie in Oost-Europa een Duits cultureel product om zich te bevrijden van Duitse en Oostenrijkse overheersing. In 1862 ontstond in Bohemen de eerste Sokolbeweging die het Tsjechisch-Slavisch en anti-Duits nationalisme predikte en zich verzette tegen de Oostenrijkse overheersing. In een latere fase ontstonden analoge bewegingen in

Polen(1866), Slovenië(1867), Kroatië(1874), Bulgarije(1879), Servië(1882), Tsjecho(1896) en Bosnië(1903). In de jaren 1920-30 kwamen honderdduizenden mensen naar de jaarlijkse meting in Praag. De beweging werd door de Duitsers in 1939 verboden.(Mandell R.,1984:170-170-177; Van Bottenburg M.,1994:171-173; Guttman A.,1994:145-151; Eichberg H.,1998:130-131)

Het overnemen van de Engelse sporten in Frankrijk was een vorm van anglomanie terwijl deze uit Duitsland eerder een expressie waren van germanofobie. Patriotisme, vlaggen, volksliederen en andere beelden van het eigen vaderland raakten na de nederlaag in 1870 tegen Duitsland met de turnbeoefening verbonden. De vrees voor een nieuwe Duitse agressie werd gereflecteerd in de naam van de clubs zoals "La revanche" of "La patriote". In dezelfde periode werd een op de "muscular christianity" steunende onderwijssysteem geïntroduceerd om een "Fransman" te creëren met een gemeenschappelijk gevoel van Franse geschiedenis vertrekkende van Clovis die de Pruis kon weerstaan en Elzas-Lotharingen kon heroveren. (Mandell R.,1984:170; Van Bottenburg M.,1994:174-175; Guttman A.,1994:147; Smith A.,1995:91; Eichberg H.,1998:130-131)

In Italië was er aanvankelijk een strijd tussen de kerk, die de Engelse Victoriaanse ploegsporten in de educatie introduceerde en de patriotistische organisaties die de Pruisische gymnastiek cultuur met normatieve waarden en beperkte autonomie prefereerden. Na WO I ontstonden de massabewegingen waarbij sport symbolisch werd en een "invention of tradition" de Engelse invloeden moest beperken. Dit verschijnsel kan gezien worden als een exponent van de strijd tussen het romantisch nationalistisch populisme en het bourgeoisiekapitalisme met hun stadswaarden. Het populisme verdedigde de inlandse cultuur en het Romeinse landschap tegen het stedelijk kosmopolitisme maar degradeerde naar een brutaal proto-fascisme die de zuiverheid van een moreel homogene Romeinse gemeenschap nastreefde. Voetbal, "calcio", werd in Italië de nationale sport en degradeerde de traditionele spelen naar de perifere subregionale gebieden. Het fascistisch regime predikte "sport voor iedereen" en het werd een dynamisch element in de autoritaire modernisatie van het land. (Porro N.,1992:329-331; Smith A.,1995:70)

4.6. De niet-Europese hegemonische reacties

4.6.1. Het Amerikaans particularistisch modifierend sportmodel

4.6.1.1. Het model

"To become an American thoroughly meant not only the mastering of the language and certain little graces of everyday life. One had also to accept the myths, the spectatorship, and the "manchat" of the sportsnews as provided by the newspapers and accepted without question by one's companions in the neighbourhood or on the job." (Mandell R., 1984:191)

Het Amerikaans sportmodel was een combinatie van de expressie van de sociaal darwinistische filosofie van het kapitalisme waarbij winnen het belangrijkste streefdoel was en het belang die de lokale elite hechte aan het creëren van een eigen Amerikaanse identiteit. De autonome modernisering in de 2de helft van de 19de eeuw resulteerde in een sterke onafhankelijkheidswil. Het NO van de VS ontwikkelde zich tot een industriegebied waar migranten massaal door werden aangetrokken. De VS ontwikkelde zich autarkisch en de handelsbetrekkingen met Europa waren minder sterk dan de intra-Europese. De totale industriële productie was voor 1850 geringer dan in het VK en Duitsland maar overtrof begin 20ste eeuw beiden samen. Het economisch autarkisch gebied groeide uit tot een zelfstandig kerngebied dat na WO II de wereldhegemoon werd. De Amerikanen zochten een sport welke zich onderscheidde van de Britse en continentaal Europese invloeden en een expressie van "the American way" zou vertegenwoordigen. De creatie van de 19de-eeuwse VS-identiteit gebeurde door een isolationistische afscherming van Europese inmengingen. De moderne sporten uit het Verenigd Koninkrijk werden niet geadapteerd maar werden gemodificeerd en benadrukten het Amerikaanse karakter. De weerstand tegen de universele sport "voetbal" toont de exceptionaliteit van de VS aan. Op het moment van de diffusie van de imperialistische hegemoonwaarden en zijn culturele modellen vanuit het VK op het einde van de 19de eeuw symboliseerde de VS het idee van de nieuwe wereld. Het was een geïsoleerde grenzeloze maatschappij die zijn onafhankelijkheid veroverd had van het moederland. In het centrum van dit "Amerikanisme", dit sociaal en economisch laboratorium, stond het vrije individu die zich collectief verzette tegen de Europese waarden. Het resultaat was de ontwikkeling van een integrerend nationalisme, een particularisme dat getransponeerd werd op zijn sportieve bewegingen. (Stokvis R., 1989:21-24; Wallace I., 1990:77; Van Bottenburg M., 1994:108-130;137; Wagg S., 1995a:4; Waldstein D. & Wagg S., 1995:74; Augustin J-P., 1995:22-24; Dijkink G., 1996:51-52)

4.6.1.2. De gemodificeerde Amerikaanse sporten

De typische Amerikaanse structuur resulteerde in het ontstaan van hybride-sporten, gerecycleerde variaties van de Britse originelen. De aanvankelijke bewondering voor de Engelse cultuur veranderde in een zelfvertrouwen voor de eigen prestaties en het ontstaan van een superioriteitsgevoel ten opzichte van andere culturen. Het resulteerde in het creëren van gemodificeerde vormen van de Engelse sporten. Baseball en American football zijn de Amerikaanse varianten van respectievelijk cricket en voetbal/rugby.

Baseball, de eerste massasport in de industrialisatieperiode, is een afstammeling van oude Engelse volkspelen en een imports substitutie van het "Britse" cricket. Het is een uitdrukking van patriottisme, anti-Brits nationalisme en sentimentalisme gecombineerd met darwinistische statistiekenpassie en de culturele matrix van de moderne zakenmaatschappij. De typische "diamond" in het speelveld werd uitgevonden door A. Cartwright en voor het eerst gebruikt in 1845 bij een wedstrijd te Hoboken, New York en het spel gedeeltelijk codificeerde. De participanten waren aanvankelijk leden van de middenklasse maar de eerste volksclubs ontstonden al in 1856. De "New Hork game" was populairder dan de "Massachusetts versie" en werd de standaard. (Mandell R., 1984:178-181; Guttmann A., 1988:51-54; 1994:71-73; Van Bottenburg M., 1994:112; Hutchinson R., 1996:27-28)

T.W. Hinginson, een priester uit Boston stelde in 1858 dat baseball

"our indigenous game...whose briskness and unceasing activity are perhaps more congenial...to our national character, than the comparative deliberations of cricket" (uit Baker W., 1987:143)

De sport was de expressie van het stedelijk leefmilieu en de onderliggende waarden. De spoorweg was het diffusiekanaal in de 19de eeuw waar gemeenschappelijke transregionale reglementen ontstonden en competities tussen diverse steden mogelijk maakte. Een andere reden voor het niet adapteren van cricket was de geslotenheid en exclusiviteit van de cricketclubs in de voornaamste Angelsaksische gebieden rond New York, Philadelphia en Boston. Ze waren enkel toegankelijk voor de leden van de maatschappelijke bovenlaag die hun eigen etnische "Britse" identiteit wilden behouden. De minder kapitaalkrachtige groepen en niet-Engelsen grepen terug naar baseball als integratorische kracht in het land. Baseball populariseerde onder de arme immigranten met diverse nationaliteiten en mensen uit de sociale lagere klassen die in de VS geboren waren. De sport bond de "nieuwe" Amerikanen met hun "nieuw" vaderland. Veel immigranten constateerden dat het spelen van, bekijken van en praten over baseball één van de integratiemethodes in de Amerikaanse samenleving was.

De sport werd door de burgeroorlog de “nationale sport” daar de Britten de confederalen tussen 1861 en 1865 officieus steunden. Deze slechte Anglo-Amerikaanse verhoudingen resulteerden in een substitutie van cricket door baseball. Baseball werd de antipode van cricket en werd als oer-Amerikaans bestempeld. Het streven naar economische en politieke autonomie vond zijn verlengstuk in het creëren van een eigen sport die op zich een reflectie was van culturele zelfstandigheid. Na de oorlog werd baseball het spel van de jongeren en de patriot-tisten. Het eerste teken van professionalisme was in 1865-66 al merkbaar toen bepaalde clubs getrainde spelers huurden per wedstrijd. De eerste professionele club, de Cincinnati RedStockings, werd opgericht in 1869 en de National Association of Professional Base Ball Players werd 2 jaar later gevormd. In 1876 ontstond een professionele winstmaximaliserend georiënteerde bureaucratische instelling; de “National League(of professional Baseball Clubs). Tegen de eeuwwisseling had sport in de VS een unieke maatschappelijk geïntegreerde plaats ingenomen en was tot 1950 de “nationale sport”. (Mandell R.,1984:181-191;Baker W.,1987:138-154; Stokvis R.,1989:22; Van Bottenburg M.,1994:109-117; Guttman A.,1988:51-53; 1994:73-75;encyclopedia Britannica:professional baseball, 1999:1)

Het Amerikaans football is een getransformeerde vorm van de Britse varianten rugby en voetbal en ontstond aan de prestigieuze scholen in Harvard, Yale, Princeton en Columbia. De eerste officiële wedstrijd vond plaats op 6 november 1869 tussen Princeton en Rutgers. Het werd een universitaire sport die de waarden van de middenklasse en het Amerikaans liberalisme bevestigden. Sinds 1950 heeft deze sport baseball verdrongen als populairste sport in de VS. (Rooney J.,1969:472; Stokvis R.,1989:22; Van Bottenburg M.,1994:117-123; Augustin J-P.,1995:24-25)

Een uitwerking van deze sport volgt later bij de verdere uitdieping van de mondiale voetbalsporten.

“To become an American meant not only the mastering of the language and certain little graces of everyday life. One had also to accept the myths, the spectatorship, and the “manchat” of the sportsnews as provided by the newspapers and accepted without question by one’s companions in the neighborhood or on the job.”(Mandell R.,1984:191)

4.6.1.3. De nieuwe Amerikaanse sporten

In de VS ontstonden eveneens nieuwe sporten zoals basketbal en volleybal. Deze sporten ontwikkelden zich in de leeglopende turnzalen. Deze leegloop werd veroorzaakt door de associatie tussen marsen en militarisme. Het succes van turnbewegingen in continentaal Europa hing samen met de interne rivaliteit tussen de Europese natie-staten en het geassocieerde opkomende nationalisme. Door de

geringe betrokkenheid van de VS bij de Europese conflicten ontbrak deze nationalistische voorwaarde voor de opkomst van een “turnbeweging” in de VS.

Basketbal werd in 1891 uitgevonden door James Naismith die op zoek was naar een winterspel dat de volwassenen zou boeien. De buitensporten, lacrosse, football, voetbal en baseball, zorgden bij hun transformatie naar een binnenspel voor een te groot aantal gekwetsten. Het doel van het spel was om de jongeren die in de herfst football en in de lente baseball speelden geïnteresseerd te krijgen voor een “indoor” sport. Basket werd vanaf 1895 opgenomen in de “colleges” en verspreidde zich via de sociaal-religieuze YMCA (Young Men’s Christian Association) en via de militaire “bezette” gebieden in Azië en later in Europa. Basket heeft momenteel baseball van de 2de plaats verdrongen in de VS. (Stokvis R., 1989:23; Guttmann A., 1994:97-110; Van Bottenburg M., 1994:124-127; Augustin J.-P., 1995:26)

Volleybal werd in 1896 door een sportinstructeur van de YMCA W. Morgan ontwikkeld en had als doelstelling de ouderen voor wie basket te vermoeiend was een alternatief aan te bieden. De ontwikkeling van volleybal gebeurde niet in de VS zelf maar in Oost- en West-Europa die het in 1964 op de Olympische Spelen introduceerden. (Van Bottenburg M., 1994:127-128)

4.6.1.4. De VS sporthegemonie

De Amerikaanse sporten kenden een diffusie via hun militaire en economische aanwezigheid in landen onder hun politieke en economische invloedssfeer. Tot 1917 waren de conflicten in Europa van regionaal en secundair belang voor de VS. De VS bouwde zijn eigen politieke invloedssfeer uit in het van Spanje en Portugal gede-koloniseerde Latijns-Amerika, de Pacifische regio en Canada. De niet door het VK ingepalmd sportregio's werden door de Amerikaanse sporten ingepalmd.

In Canada en de Cariben wordt van “amerikanisering” gesproken. De Amerikaanse kapitalistische hegemonie importeerde zijn sportieve waarden en praktijken en verdrong de lokale sporten. (Harvey J. & Houle F., 1994:339)

Baseball is een voorbeeld van culturele imperialistische hegemonie. De functie van baseball in het begin van de 20ste eeuw was “follow the flag”. Het was door het VS militaire en economische aanwezigheid dat de sport zich verspreidde in de cariben en ZO-Azië en op de Filippijnen werd basketbal als een onderdeel van het apparaat dat hielp de Amerikaanse cultuur te ondersteunen geïmporteerd. (Houlihan B., 1994:364-365; Guttmann A., 1994:71-72; 81-91; 101-103; Klein A., 1994:183-205; Maquire J., 1999:31; 59)

Het cultureel imperialisme van de VS na WO I lukte in Europa niet op sportniveau daar de gevestigde sporten geïntegreerd waren in een cultureel-historische context. In de later gemoderniseerde Zuid-Europese landen was de sportcultuur minder sterk en de ontvankelijkheid voor VS-sporten groter. De Amerikaanse sporten die zich in

Europa vestigden waren niet de gemodificeerde Europese versies maar de nieuwe Amerikaanse sporten zoals basket en volleybal.

4.6.2. Canadees sportmodel

De nationale sport in Canada is ijshockey. Het uitvinden van deze sport was een affirmatie van het Canadees particularisme ten opzichte van de Europese en VS hegemonen. Het maakt deel uit van de Canadese natieconstructie die etnisch en linguïstisch verschillende culturen samenbracht in een door het fysisch determinisme gestuurde geünificeerde sportieve cultuur. De Quebecois hebben de sport geadapteerd en beschouwen het als een collectieve integratievector.

Ijshockey werd in de 2de helft van de 19de eeuw door Anglo-Canadezen uitgevonden en steunde op de fundamenteën van het oude spel "jeu de crosse" en lokale Indiaanse varianten. De menging van de Europese en de lokale karakteristieken resulteerde in het ontstaan van "jeu de crosse Canadien" dat een interne diffusie kende in de periode 1862-1890. De gecodificeerde regels ontstonden in 1896 en resulteerden in het ontstaan van "hockey bon ie". De sport werd op het einde van de 19de eeuw populair in het NO van de VS en verspreidde zich in de jaren 50 vanuit dit secundaire oorsprongsgebied naar de rest van de wereld. (Augustin J.-P., 1995:63-67)

Een andere typisch Canadese sport is het Canadees voetbal dat in een volgend deel nader zal bekeken worden.

4.7. Het Japans model: Modificatie en nationalisme

Vrije tijd werd/wordt in Japan geassocieerd met luiheid, hedonisme, hard werk vermijden en lijden aan de westerse ziekte. (Linhart S. & Frühstück S., 1998:2)

Japan kende een isolationistische politiek tot in 1853 de VS de openstelling van de Japanse havens voor Amerikaanse handelsschepen eiste. De Japanners reageerden door in het laatste kwart van de 19de eeuw een ambitieus moderniseringsplan door te voeren waarmee het land zijn economische en militaire achterstand op het westen wilde verkleinen en zo niet ten prooi te vallen van het westers imperialisme. Na de Meiji restoratie in 1868, die de politieke macht van de shogun naar de keizer bracht, werd de loyaliteit aan de keizer een grondprincipe van het onderwijs. (Bale J., 1989:46; Guttman A., 1994:75-79; Smith A., 1995:92)

De Japanse elite importeerde de westerse kennis en geassocieerd hiermee de westerse sporten. De staatstussenkomst in en controle over cultureel en sociaal beleid resulteerde in het ontstaan van een "officieel" cultureel nationalisme en modificeerde de Europese importculturen. De Amerikaanse sporten vonden op deze wijze een verspreiding in het gebied. In 1873 werd aan de Tokyo University baseball

geïntroduceerd. De modernisering van het onderwijssysteem en de transportmogelijkheden resulteerden in het evolueren van baseball naar de “nationale sport”. De sport werd een expressie van moderniteit ten opzichte van de traditionele maatschappij.

De endogene vrijetijdsbestedingen werden in het industrialisatieproces geleidelijk aan gesubstitueerd en sporten zoals golf, baseball, basket, volley en recent voetbal werden populair in Japan.

Iedere stap naar de moderniteit werd door de traditionalisten gecontesteerd. Zij zagen de geleidelijke aanpassingen als een stap naar volledige transformatie van de Japanse cultuur. De traditionalisten haalden de “oude” sporten uit de vergetelheid en creëerden een “Japanse traditie” rond deze sporten. De Japanse traditionele sporten situeren zich voornamelijk in de “martial arts” sectie. Judo, kendo, kyudo, aikido, karatedo zijn Japanse gevechtskunsten verzameld onder de naam budo. Budo werd uitgevonden tijdens de modernisatiebeweging in de laat 19de-eeuwse Meijeperiode. De oude gevechtskunsten werden getransformeerd door: (Linhart S. & Frühstück S., 1998:84)

- selecteren van de efficiëntste technieken
- introduceren van een rankingsysteem
- reglementering en moderne organisatie
- morele en educatieve waarden introduceren
- internationaliseren
- transformeren in een toeschouwerssport

De sport werd aangepast aan het moderne leven en had een verbinding met de oude Japanse waarden. Het is een vorm van “invented tradition”. De internationale belangstelling voor Japanse sporten ontstond na de opkomst van het land als economische supermacht en de massale emigratie van Aziaten naar Europa en de VS.

Sumo is een ander voorbeeld van “uitgevonden tradities”. De sport bestond tussen de 9de en de 18de eeuw maar werd in de 19de eeuw heruitgevonden als een expressie van de culturele eigenheid, de culturele en nationale identiteit van het land. De huidige vorm is een hybridisatie van de oorspronkelijke sport vermengd met andere sporten. (Guttmann A., 1994:161-163)

III Het huidige wereldsportstelsel

1. Mondialisatie en moderne sport

“ A product of modern European civilization, studying any problem of universal history, is bound to ask himself to what combination of circumstances the fact should be attributed that in Western civilization, and in Western civilization only, cultural phenomena have appeared which lie in a line of development having universal significance and value.” (Weber , The protestant ethic and the spirit of capitalism(1920) uit Maquire J.,1999:1)

De ruimtelijke diffusie van de sporten die gestuurd waren door het 19de-eeuwse nationalisme en de relatie kern – semi-periferie – periferie van het wereld-systeem zou moeten resulteren in een toenemende homogenisatie van het wereldsportstelsel. De aanwezigheid van verschillende hegemonen sinds het ontstaan van de moderne sporten, de opkomst van het 20ste eeuwse etnisch nationalisme tegen de hegemonische overheersing en het culturele eenheidsstreven zouden deze homogeniserende krachten tegenwerken. In dit deel worden beide tegengestelde krachten benaderd en in combinatie met de diverse gebruikte theorieën de verklaring van het huidige wereldsportstelsel geanalyseerd. De bestaande literatuur is niet éénduidig. Sommige onderzoekers constateren een toenemende mondialisering waarbij de onderlinge verschillen verdwijnen, terwijl anderen erop wijzen dat mondialisering eerder tot mondiale diversiteit leidt. Beide visies worden hieronder besproken waarna telkens het verschijnsel “moderne sport” in de respectievelijke visies zal geplaatst worden.

1.1. Westerse dominantie en de HOMOGENE “global culture”

“a form of domination...not just in the political and economic spheres but also over those practices by which collectivities make sense of their lives.” (Tomlinson J.,1991b:7)

1.1.1. Mondialisatie als homogeniserende factor

“research from both a modernization and a cultural imperialism perspective concludes that a homogenization process is occurring.”(Maquire J.,1999:34)

De mondialisatie of globalisatie is het product van diffusies, uitwisselingen en communicatie tussen de diverse delen van de mensheid. Het dynamisch proces resulteert in een toenemende homogenisering, differentiëring en weerstand en is een bedreiging voor de regionale en nationale identiteiten en culturen. De wereld is overal en transnationaal en dit niet enkel voor bedrijven en kapitaal maar eveneens voor cultuur.

De culturele complexen die gelinkt worden aan de opkomst van de commercieel gebaseerde centra worden gekarakteriseerd door conflictuele situaties zoals het ontstaan van het individualisme in een democratie. De commerciële centra streven naar een integratie en transformatie van periferieën naar identiteiten van afhankelijkheid. De moderniseringsbenadering focuste zich op de politieke, culturele, economische en sociale aspecten van dit proces. Modernisatie resulteerde in een dalend belang van de traditionele waarden en een trend tot homogenisering naar het Westerse model en werd door de cultureel imperialisten gedeeltelijk overgenomen. Huntington spreekt in deze context van een “universele beschaving” die geassocieerd wordt met modernisering en verwestering. Hij definieert de universele beschaving als

“de culturele samensmelting van de mensheid en een toenemende acceptatie van gemeenschappelijke waarden, overtuigingen, gezichtspunten, gebruiken en instituties door volkeren over de gehele wereld.” (Huntington S., 1998:57)

De verspreiding van de Westerse consumptiepatronen en populaire culturen zullen volgens hem resulteren in het ontstaan van deze universele beschaving. De Westerse populaire cultuur werd/wordt overgenomen en de lokale traditionele culturen geraakten in verdrinking. De oorzaak van de “culturele mondialisatie” is volgens deze visie de mondialisatie van de economische activiteiten die vergezeld wordt door een golf van culturele transformatie. Sport is een voorbeeld van deze culturele mondialiseringstendens in de wereld en is verbonden met de industriële en economische evolutie. De aanwezigheid van het land op de Westerse internationale competities werd een streefdoel. Eventuele overwinningen werden als een signaal van modernisering beschouwd, als een bewijs van de evolutie in de goede “Modern Westerse” richting. Het mondialiseren en de hiërarchische natuur van de Westerse dominantie resulteert volgens bepaalde onderzoekers in een toenemende hegemonie van bepaalde centrale culturen. Het mondialiseringsproces is een symbiotische gezel van het internationale natie-staten systeem en de wereld-economie. Inherent aan de associëren van moderniteit aan het mondialiseringsproces in het ontstaan van een contrast met tradities. De traditionele culturen symboliseren de waarden uit het verleden en zijn een reflectie naar het “verleden” terwijl mondialisering en modernisering naar de “toekomst” wijzen. De traditionele maatschappijen hechten meer belang aan het “verleden” dan aan de “toekomst” en leidt tot een vorm van stagnerend systeemreproductie.

De populaire culturen staan in oppositie met de etnische culturen. Ze staan voor de levenswijze van de massa en reduceert doch elimineert de traditionele volksculturen en etnische verschillen niet. Het uniformiseert en veralgemeent de cultuur en wordt geassocieerd met naties en hun bevolking. Deze populaire culturele vormen kunnen

het nationale overstijgen en internationaal en mondiaal worden. De mondialiserende cultuur ontstaat door de kracht van de producenten die de massamedia als medium gebruiken. De initiële agent was de schrijvende pers en de industrialisatie, urbanisatie, televisie, toenemende vrije tijd en de afnemende zelfvoorzieningsgraad resulteerde in een erosie van de traditionele waarden en een standaardiserend en homogenerend gedrag bij de massa. De culturele duurzaamheid van het hegemonisch kapitalisme wordt verklaard in termen van “vrijheid” en “vooruitgang”. De moderne samenleving wordt algemeen aanvaard als een technologische beheersing van de natuurlijke omgeving door de Westerse geïndustrialiseerde landen. De traditionele maatschappijen zijn volgens deze visie geen onderdeel van het hiërarchisch wereldsysteem maar lokale zelfvoorzienende entiteiten die nog in het systeem moeten geïncorporeerd, getransformeerd en gehomogeniseerd worden. (Galtung J., 1984; Eichberg H., 1984, 1990; Wallace I., 1990; Tomlinson J., 1991b; Frank A. & Gills B., 1993; Guttman A., 1994; Bale J., 1994; Bergman E., 1995: 91-119; Fellmann et al., 1995: 239-244; Giulianotti R & Armstrong G., 1997; Scott A., 1997; Beck U., 2000: 42-47)

De presidente van de Ford Foundation Berresford definieert de term mondialisatie als:

“ a more comprehensive level of interaction than has occurred in the past, suggesting something different from the word ‘international’. It implies a diminishing importance of national borders and the strengthening of identities that stretch beyond those rooted in a particular region of country.” (Mittelman J., 2000: 5)

Het mondialisatieproces bestaat uit een multidirectionele beweging van mensen, gebruiken, gewoonten en ideeën maar met de aanwezigheid van een aantal kernmachten die via economische, sociale en politieke interacties het proces sturen. Volgens Wallerstein zijn het de processen die verband houden met de expansie van de kapitalistische wereld-economie, de periferalisatie, die een aantal pressiemiddelen met zich meebrachten op het niveau van cultuur. Hij gebruikte de termen “verwesterlijking” en “modernisering”. De motieven achter deze gedwongen veranderingen en transformatie van de lokale culturen hadden een economische basis. De substitutie van de lokale traditionele culturele waarden door een moderne wereldcultuur was om de economische doelmatigheid en politieke veiligheid in deze gebieden te verzekeren. De rol die de periferie moest spelen in het economisch systeem wordt efficiënter als ze de westerse culturele normen aanleren en de verwesterde lokale elite afgescheiden wordt van de massa. Het vormen van een cultureel kader met “nationale varianten” in de perifere landen diende om het gebied te optimaliseren in het wereld-systeem. Het mondialiseringsproces werd geproduceerd voor het behoud van het kapitalisme in het centrum. (Wallerstein I., 1984a: 69-70; 1991: 188) Het aanhouden van politieke collaboratie door manipulatie van culturele afhankelijkheid

is de kern van Wallersteins modern wereld-systeem. De kern, periferie en semi-periferie hebben/hadden hun positie in het wereld-systeem en cultuur speelden een belangrijke rol om de spanningen in het economisch systeem te verminderen door de sociale barrières te elimineren of permeabel te maken om zo het surplus blijvend naar de kern te kunnen leiden.

Het wereld-systeem zal volgens Wallerstein een burgerlijk cultureel homogeniserend kaderwerk creëren, een “geocultuur”, die getransplanteerd kan worden op de “nationale” varianten. Het is een concept van een westerse neutrale universele cultuur waar iedereen aan geassimileerd wordt. Vooruitgang en modernisering zijn geen normen van sociale actie maar een statussymbool geworden. Het moderniserend universalisme was een filosofisch en intellectueel gevolg van de Verlichting waarbij de rede gelijk is voor alle denkende wezens, alle naties, periodes en culturen die diametraal tegenover het lokale particularisme stond. Cultuur wordt het wapen van de machtige en het ontstaan van een “wereldcultuur” heeft als functie het provincialisme en het cultureel particularisme te overwinnen. (Wallerstein I., 1978:217; 1984b:22; 1991:188;192; 1997:181; Surin K., 1997:199-219)

De opkomst van het liberaal-democratisch staatsstelsel en het kapitalistisch economisch systeem brachten de universaliseringswaarden democratie, staatsburgerschap, patriottisme, welvaart, kapitalisme, rationalisme, kosmopolitisme, individualisme en hebzucht met zich mee en worden geassocieerd met moderniseren. De homogeniserende mondialisatie is een resultaat van de integratietendens die gestimuleerd wordt door het kapitalisme, het westers imperialisme en de ontwikkeling van een mondiaal communicatiesysteem. Het kapitalisme zit in een mantel van modernisatie, een vooruitzicht op algemene en individuele toename van materiële welvaart en bevrijding van de banden van het traditionalisme. Modernisatie is een evolutie van traditioneel naar nationaal en internationaal en is een inherent onderdeel van de mondialisatie. Culturele complexen die gelinkt worden aan de opkomst van de centra gebaseerd op commercialiteit worden gekarakteriseerd in termen van moderniteit. De moderniteit zorgt voor een toenemende integratieve transformatie van periferieën en hun identiteiten naar afhankelijkheid. (Giddens A., 1990:63; Frank A. & Gills B., 1993:221-224; Friedman J., 1994:25; Waters M., 1995:36-37;133-135)

De diffusie van de Europese/Britse en Amerikaanse waarden, consumptiegoederen en levensstijl wordt door bepaalde onderzoekers “cultureel imperialisme” genoemd. Cultureel imperialisme wordt geassocieerd met mondialisatie en werd door Schiller gedefinieerd als

“the sum of the processes by which a society is brought into the modern world system and how its dominating stratum is attracted, pressured, forced and sometimes bribed into shaping social institutions to correspond to, or even promote, the values and structures of the dominating center of the system.” (Schiller H., 1976:9)

De populaire culturen worden gebruikt als symbolen van de mondialisering en overstijgen de nationale/regionale/lokale culturen. De toenemende bereikbaarheid en communicatie stimuleert de homogeniserende mondialisering en ondermijnt het idee van de lokaliteit en promoot de "global village" gedachte. Het cultureel imperialisme wordt geassocieerd met de termen "Westernizatie" of "Amerikanisatie" in de culturele homogenisatietendens. De culturele stromen worden geïdentificeerd met de culturele dominante activiteiten van natie-staten en/of MNO's en de wereld wordt benaderd als een verzameling van concurrerende natie-staten of als een geïntegreerd politiek-economisch systeem van mondiaal MNO-kapitalisme. De imperatieven van het MNO-kapitalisme of de verspreiding van het "waardesysteem" van de dominerende natie-staten identificeren een homogeniserende convergerende cultuurtrend. (Schiller H., 1976; Wallerstein I., 1984a; 1984b; Mangan J., 1986; Klein A., 1989; Robertson R., 1990; Jarvie G., 1990; Tomlinson J., 1991b; Robertson R., 1992; Guttman A., 1994; Friedman J., 1994; Harvey J. & Houle F., 1994; Claval P., 1995; Waters M., 1995; Bergman E., 1995; Fellmann J. et al., 1995; Scott A., 1997; Huntington S., 1998)

Het relatief dalen van de onderlinge afstand door toenemende communicatie en evolutie van het transportwezen tussen de diverse regio's in de wereld resulteert in een integratie van de mensheid in een mondiaal systeem. Arundel & Roche (1998) spreken in deze context van een dynamische collectieve identiteit die veroorzaakt wordt door de huidige processen van culturele en andere mondialisaties waardoor culturele homogenisatie zou ontstaan met standaardisatie van consumenten, producten en mediaproducten. (Arundel J. & Roche M., 1998:57)

De vrees voor een neerwaartse nivellering, culturele modificatie naar het consumerisme en een erosie van de lokale/regionale culturele patronen wordt door auteurs met verschillende termen weergegeven:

- Coca cola cultuur (Friedman J., 1994:195; Waters M., 1995:137; Renson R., 1997:47; Taylor P., 1999:123)
- Mc Donaldisatie (Renson R., 1997:47; Crang M., 1998:113; Taylor P., 1999:123; Beck U., 2000:42)
- Disneyficatie (Taylor P., 1999:123)

De transnationale of mondiale cultuur resulteerde in een verschuiving van etnische of nationale culturen naar "supranationale" vormen gebaseerd op de cultuur van de "supermacht" of op "kosmopolitisme" en sporten zijn daar een onderdeel van. De mondiale cultuur is "the international diversification of production and consumption, a general process which is often closely linked to notions of cultural homogeneity and integration." (Jarvie G., 1990:71)

De na WO II ontstane amerikanisering resulteert in het ontstaan van een angst voor een culturele nivellering en een vrees voor substitutie van de lokale waarden door commerciële gestandaardiseerde massaproducten en trends die gerelateerd kan

worden aan de culturele en economische dominantie van de VS in de 2de helft van de 20ste eeuw. De massamedia wordt als het "Trojaanse paard" in de culturele ruimte beschouwd daar het de lokale cultuur verdringt.

Mondialisatie is een lange termijn proces met toenemende intensifiëring van de mondiale interconnectie met als uiteindelijk resultaat een mondiale economie, een transnationale kosmopolitische cultuur en universalistische waarden, zoals mensenrechten en democratie, naast een aantal internationale sociale bewegingen. Het resulteert volgens Robertson in "the compression of the world and to the intensification of the consciousness of the world as a whole." (Robertson R., 1992:8) en hij besluit "becomes the world a single place" (Robertson R., 1992:135)

Mondialisatie is een vorm van toenemende interdependentie tussen het lokale en het mondiale waarbij een aantal mondiale-lokale nexussen kunnen geïdentificeerd worden zoals de lokale respons op economische praktijken, lokale weerstand tegen ideologische processen en/of lokale heropleving van traditionele gewoontes.

De interconnecties worden versterkt en uitgebreid en resulteren in een relatieve ruimtelijke toenadering. Giddens stelt dat de implicaties van mondialisatie "the intensification of world-wide social relations which link distinct localities in such a way that local happenings are shaped by events occurring miles and miles away and vice versa" zijn. (Giddens A., 1990:64)

Of zoals de Franse geograaf Dolfus in zijn boek stelde

"La terre est ronde, le monde aussi maintenant." (Dolfus O. et al., 1999:7)

Het concept van mondialisatie is ideologisch verdacht omdat, net zoals bij modernisatie, een voorbestemd en waardegebonden concept is. Het schijnt de verspreiding van de westerse cultuur en/of het kapitalistische maatschappij te verrechtvaardigen door de aanwezigheid van krachten te suggereren die buiten de controle van de mens de wereld transformeren. Het mondialiseringseffect werd geproduceerd om het kapitalistisch centrum te beschermen. Het mondialiseringsproces kan volgens Waters opgedeeld worden in 3 arena's van het sociale leven: economie, beleid en cultuur waarbij ieder type een andere vorm van uitwisseling kent. De culturele gebeurt door symbolische uitwisseling en/of orale communicatie onder de vorm van publiceren, voorstellen, onderwijzen, rituelen, spel, amusement, propaganda, adverteren, demonstraties, exhibities en spektakel. (Waters M., 1995:7-24; Kelly P., 1999:379)

De cultureel imperialistische en de modernisatiebenadering vertonen een unidimensioneel karakter met een monocausale technologische en economische verklaring van de mondiale ontwikkeling vanuit het westen naar de rest van de wereld. (Maquire J., 1999:16).

1.1.2. Sport een homogeniserende mondiale cultuur

“Sportization processes may, in certain respects be more symptomatic of the emergence of a transnational culture than other aspects of social life.” (Maquire J., 1999:41)

Westerse normen worden mondiaal als een tweede natuur beschouwd. De populaire culturen worden gebruikt om de mondialisering te symboliseren omdat ze de nationale culturen overstijgen en eroderen. Sport en de afgeleide activiteiten hebben een belangrijke plaats ingenomen in de westerse wereld en zijn een belangrijk element van de hedendaagse populaire cultuur geworden en hebben een betekenis voor collectieve en persoonlijke identiteitsvorming en veranderingen in de moderne wereld. Het is bovendien één van deze geuniversaliseerde populaire cultuurvormen die evolueerde naar een belangrijk element van onze maatschappij en een expressie van beschaving en moderniteit is.

“The key network of global communication (and the industries organized around them) are those of the entertainment business.” (Scott A., 1997:75)

Bij hedendaagse vergelijkingen tussen landen/regio's/steden/...worden de internationale rangordes zoals BNP/capita opgesteld door overkoepelende organisaties en als parameter voor internationale vergelijkingen gebruikt. De media vormt nationale en internationale toeschouwerssferen waarin sportcultuur zowel communiserend werkt als internationale hiërarchische structuren creëert. Deze rangorde wordt getransformeerd naar een waardenorm en een valorisatie van identiteiten, waarden, gewoontes en culturele expressievormen. Sport is geen uitzondering op deze generaliseringstendens en wordt in deze context op een analoge wijze benaderd. De mondiale sportcultuur is ontstaan door een unie van de nationale sportfederaties waarbij de reglementen van de individuele sporten gemodificeerd werden. Gedurende de 20ste eeuw werd sport een “global idiom”, zijn wetten werden universeel aanvaard. (Houlihan B., 1994a:356; Maquire J., 1994a:417; 1999:11-35;76)

De hegemonie en diffusie van de westerse sporten in de rest van de wereld als populaire cultuurvorm wordt door bepaalde auteurs net zoals taal, literatuur en massamedia en als een component van cultureel imperialisme en dominantie gedefinieerd.

“a form of domination...not just in the political and economic spheres but also over those practices by which collectivities make sense of their lives.” (Tomlinson J., 1991b:7)

De mondiale diffusie van de moderne sporten gebeurde in dezelfde era als de constitutie van een wereldmarkt en de koloniale wereldrijken en gebeurde vanuit de kernlanden naar periferie waar ze de koloniale handels- en controlefluxen volgden. De mondiale expansie van moderne sporten is een genegeerd aspect van de

afhankelijkheidsontwikkeling in het wereld-systeem. De traditionele sporten/spelen werden zowel in de kern, semiperiferie als periferielanden gesubstitueerd door de moderne westerse sporten. De mondialisering van sporten was een reflectie van de machtsverhoudingen in de culturele uitwisselingen en een element van de Westernisatie. (Gutmann A., 1994:5-6; Bale J., 1994:7; Bale J. & Philo C., 1998:7)

De hegemonen Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten zijn, zoals in tabel 3 op te merken was, in beide gevallen de twee naties waar de belangrijkste sporten niet geïmporteerd werden. Vanuit cultureel imperialistisch perspectief waren de 19de-eeuwse sporten de diffusie van een cultureel/sportieve ideologie en een vorm van Westerse kosmologie. Het Europese heersen substitueerde via cultureel imperialisme de lokale culturele tradities. Volgens Hutchinson zijn sport en imperialistische processen een onderdeel van hetzelfde expansief fenomeen. (Hutchinson R., 1996:142).

Volgens Eichberg promoot het IOC de expansie van de Westerse sporten in de niet-Europese culturen. Het ontstaan van de Olympische Spelen in 1896 gebeurde op het hoogtepunt van het kolonialisme en droeg de westerse waarden mee. De meeste Olympische sporten zijn, met uitzondering van de Zuidoost-Aziatische gevechtssporten, van Europese of Noord-Amerikaanse oorsprong. De koloniale periode is volgens Eichberg voorbij maar op sportgebied ontstaat een toenemend mechanisme van ongelijkheid. De Westerse sporten verdringen volgens hem de lokale cultuur en zijn een vorm van neo-kolonialisme. (Eichberg H., 1984:97; 1998:96-102)

De Westerse sporten werden volgens Bale ingeplant en vernietigde of marginaliseerde als onderdeel van de westernisatietendens de inheemse culturele bewegingen. De mondialisatie van sporten impliceert volgens hem geen homogenisatie maar de mondiale reglementen eisen een homogenisatie van de sportlandschappen, de "placelessness" van de ruimte. De moderniteit van sport wordt gedomineerd door ruimtelijke standaardisatie en creëerde bureaucratisch gestructureerde "technoscapes". (Bale J., 1994:8) Sport in zijn gestandaardiseerde vorm is een element in de mondiale integratie. Ze is een bedreiging voor de diverse nationale identiteiten en deze culturele homogenisering induceert uiteindelijk in de ontwikkeling van een mondiale sportcultuur. (Bale J., 1994:16; De Pater B., 1995:36; Bainer A., 1996:315; Eichberg H., 1998:132)

Deze auteurs benaderden sport vanuit een imperialistische visie en beschouwden het als een opdringing van de westerse waarden aan de lokale bevolking. Ze besteedden geen aandacht aan de natiebouwende functie van sporten in de onafhankelijkheidsstrijd van de ex-kolonies.

De versportingstendens resulteerde in het ontstaan van een mondiaal sportsysteem met een betekenis voor vele inwoners. Sport is naast een exponent van

nationalisme, een manier om de “global village” te verenigen. Het creëert emoties en is momenteel een miljardenindustrie met politieke impact en nationaal prestige. De wereldeconomische productie en consumptie van sportartikelen werd veroorzaakt door een mondialisering van de moderne sport.

Wagner(1990) stelde dat het “amerikaniseren” een onderdeel is van het mondialisatieproces maar zeker niet het sleutelement.(Wagner E.,1990:400) De mondialisering van sporten leidt naar een toenemende populariteit van alle belangrijke sporten in de wereld en een motivatie om te participeren aan internationale competities. De visie van Wagner(Wagner E.,1990:402) in verband met de vrije keuze van de bevolking bij de aanpassing en adaptatie van culturele import zoals sporten die passen bij hun waarden en gewoonten impliceert een volledige onafhankelijkheid en lijkt een utopisch beeld te zijn. De Westerse massamedia beïnvloedt de derde wereld en creëert op deze wijze een toenemende interesse in Westerse sporten. Op lange termijn resulteert deze trend in een culturele homogenisatie. Guttmann(1991) steunt deze visie en binnen de modernisatietendens beschrijft hij sport als een universalisatie van het particularisme en niet van een particularisatie van het universalisme zoals Robertson beschreef.(Robertson R.,1992:130)

1.2. Mondialisatie en HETEROGENITEIT

“Globalization has intensified contact among the world’s population and even contributed to the emergence of feeble macro-regional identities that encompass several states, such as the EU or the Caribbean, but it has not succeeded in creating global identity.” (Herb G.,1999:9)

1.2.1. Mondialisatie als heterogenisatie stimulerende factor

De mondiale condities verklaren is volgens bepaalde onderzoekers enkel via multicausale factoren te bereiken. De culturele synchronisatie van de homogenisatietheorie wordt door de postmodernisten verworpen en polycultuurisme en mondiale diversiteit worden geïntroduceerd.(Nederveen Pieterse N.,1995; Maquire J.,1999:54; Mitchel D.,2000:58) Het dynamisme van mondialisatie duidt volgens Appadurai(1990) op een “infinitely varied mutual contest of sameness and difference” (Appadurai A.,1990:308) Mondialisatie is geen coherent en cultureel gedirigeerd proces maar een resultaat van een complex dynamisme van politieke, economische en culturele factoren. Heterogeniteit en homogeniteit, integratie en desintegratie, eenheid en diversiteit zijn verweven met elkaar. De mondiale ruimte kent een interconnectie en interdependentie waarbij een kruisbestuiving ontstaat en geen unilaterale diffusie van kernculturen. (Wagner E.,1990; Featherstone M.,1991; Tomlinson J.,1991b; Maquire J.,1999)

“one of the paradoxical consequences of globalization...is not to produce homogeneity but to familiarize us with greater diversity, the extensive range of local cultures...the process of globalization leads to an increasing sensitivity to differences.”(Featherstone M.,1991:43)

Volgens Robertson resulteren de mondialiseringsprocessen niet tot homogenisering en evolueert/convergeert de wereld niet naar een consensus want het is de complexe interactie tussen mondialiserings- en lokaliseringtendensen, een synthese van particularistische en universalistische waarden “glocalizatie” genoemd.(Scott A.,1997:7; De Graaff W. & Boekema F.,1999:14. Beck U.,2000:48-49;55)

Culturele diffusie kan het lokale transformeren maar het “uitvinden van tradities” maakt het mogelijk te conserveren, creëren en hercreëren van een lokale culturele heterogeniteit. Deze visie verwerpt de culturele convergentiestelling in de fase van kapitalistische ontwikkeling en economische integratie in het mondialiseringsproces. De mondiale consumptiecultuur kan de aanwezige lokale culturen vernietigen maar kan aan de andere kant gebruikt worden voor het creëren van een nieuw gevoel van lokaliteit. Het consumerisme leidt volgens deze benadering tot polycultuurisme en een gevoel van “anders” zijn. Waters stelt dat de lokale transformatie een onderdeel is van de mondialisatie en een verruiming van de sociale verbindingen in tijd en ruimte zijn. (Water M.,1995:51-52).

De dimensies van mondialisatie die noodzakelijk zijn in de moderne tijden zijn volgens Giddens op te delen in 4 dimensies;

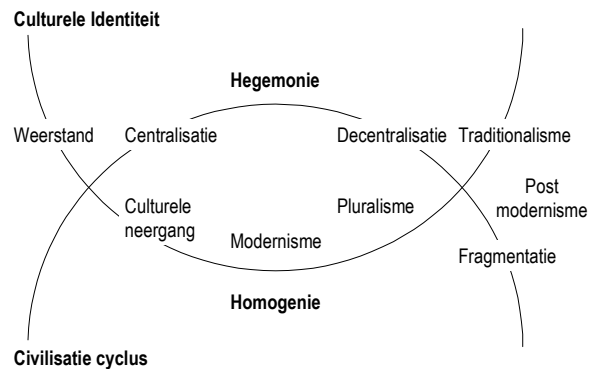
- het natie-staat systeem
- een wereld kapitalistische economie
- een wereld militaire orde
- een internationale verdeling van de arbeid.

Deze dimensies impliceren echter niet de opkomst van een transnationale “kosmopolitische” cultuur daar een spanning tussen culturele homogenisatie en heterogeniteit zal ontstaan. (Giddens A.,1990:59)

De assumptie dat moderniteit een wereld zou creëren in een homogene ruimte is volgens Taylor niet gematerialiseerd. De plaatsen die de moderniteit via diffusie ontvingen waren geen blanco gebieden en de geohistorie van de moderniteit stelt dat “modern worden” op verschillende locaties en tijden optrad waardoor moderniteit op zichzelf al gekenmerkt is door zijn heterogeen karakter.(Taylor P.,1999:38-39) Wallerstein wijst eveneens op de potentiële aanwezigheid van een weerstand biedende competitieve bourgeoisie in de semi-periferie en de niet-hegemonische kernstaten. Deze lokale elite is de eigenaar van een “nationale” traditie en zal een antipathie voor de structurele generalisering vertonen. (Wallerstein I.,1984b:22)

De post-moderne cultuur is kosmopolitisch en niet gebonden aan plaats en tijd maar interfereert met de lokale traditionele waarden naar een hybride kosmopolitische cultuur. (Smith A.,1995:19-20)

Friedman(1994) stelt, zoals op figuur 9 te merken is, dat een opvallende karakteristiek van de neergang van de westerse hegemonie in het wereld-systeem tot de opkomst van culturele bewegingen of “nieuwe” nationale identiteiten kan

leiden. Volgens hem streven de hegemonen, door het creëren van een elite-identiteit bij de inheemse bevolking, naar een culturele homogeniteit. Bij het verliezen van de hegemoonpositie vervult de dominerende beschaving of moderne identiteit niet langer de vraag van de lokale bevolking waardoor ze een alternatief zoekt in hun, door de dominante moderniteit onderdrukte, culturele traditie.(Friedman J.,1994:37-39)

Figuur 9: Cultuur- en beschavingscycli (Friedman J.,1994:39)

De toenemende mondialisering resulteert in een toenemende nationalistische, etnische en fundamentalistische reactie met een sterke lokale culturele binding en een heropleving of “uitvinden” van lokale tradities en ceremonieën. De Westernisatie penetreerde in de periferie slechts oppervlakkig om grote bevolkingsmassa te besmetten. Het heropkomende 20ste-eeuwse cultureel en etnisch nationalisme is een reactie op de homogenisatietendens van het mondialisatieproces. Deze ruimtelijke lokale subculturen waren “entropie-resistent”²⁹(Gellner E.,1994:89-90). De lokale elites

²⁹ Volgens Gellner gaat de overgang van de agrarische naar de industriële samenleving gepaard met een soort entropie... De agrarische samenleving, met relatief stabiele specialismen en hardnekkige groepsvorming op basis van regio, verwantschap, professie en rang, heeft een duidelijke gemarkeerde sociale structuur. Deze heeft geordende elementen...De industriële maatschappij is heel anders,...lidmaatschap fluctueert...Kortweg, de oude structuren zijn vervallen...**Entropie-resistent** zijn eigenschappen die zelfs nadat er veel tijd verstreken is sinds de eerste ontwikkeling naar de industriële maatschappij,...In zo'n

werden de leiders van de culturele weerstand en leidden een “revival” van hun traditioneel cultureel erfgoed geïncorporeerd in een modern 20ste-eeuw nationalisme.

Castell(1997) stelde dat in het laatste kwart van de 20ste eeuw

“the widespread surge of powerfull expressions of collective identity that challenge globalization and cosmopolitanism on behalf of cultural singularity and people’s control of their lives and environment.” (Castell M.,1997:2)

Het cultureel nationalisme kan getransformeerd worden in een politiek nationalisme waarna de etnische gemeenschappen een bewust streven naar onafhankelijkheid kennen. Deze 20ste-eeuwse vorm van nationalisme kan volgens Bergman leiden tot het ontstaan van centrifugale krachten binnen een natie-staat waardoor de staten opgesplitst kunnen geraken. Volgens Herb doet de toenemende mobiliteit het besef van de verschillen tussen de culturen toenemen en resulteert in het ontstaan van nieuwe nationale identiteiten. Mondialisatie reduceert op deze manier het effect van de grenzen tussen de natie-staten maar moedigt aan de andere zijde naties binnen de natie-staten aan om een eigen nationale identiteit te creëren.(Wallerstein I.,1984b:170; Bergman E.,1995:344; Herb G.,1999:9; Maquire J.,1999:5-6)

Hannerz(1990)³⁰ en Nederveen Pieterse(1995) ontwaarden diverse vormen van mondialisatie en vermijden de eurocentrische en modernisatiestellingen die geassocieerd worden met het homogeniseringsconcept. Beide auteurs wijzen op het plurale, multidimensionele karakter van het proces. Mondialisatie is volgens hen een verbinding tussen het westen en het niet-westen waarbij de lokale kritische ontvangers zijn en de geïmporteerde culturele vormen transformeren naar lokale waarden en gewoonten.

1.2.2. Sport en heterogeniteit

“ Sport is an important part of the popular culture, and geographers have identified popular culture regions defined by sporting preferences, either in terms of sport people like to watch or play.” (Bergman E.,1995:92)

De moderne sporten zijn macroscopisch, mondiaal maar worden gespeeld met lokale karakteristieken en culturele waarden. Deze transformatie wordt “creolisatie” genoemd en hybridiseert de lokale culturele identiteit.

entropie-resistent geval zullen die individuen die aldus gekenmerkt worden, meestal geconcentreerd zijn in een of ander deel van de maatschappij.

³⁰ De verwijzingen naar Hannerz werden gehaald uit het artikel “Homogenization, Americanization and creolization of sport: Varieties of globalization” van Houlihan B.(1994)

"the peripheral culture absorbs the influx of meanings and symbolic forms from the centre and transforms them in some considerable degree their own."(Hannerz U.,1990:127 in Houlihan B.,1994:362))

Nederveen Pieterse stelt echter dat creolisatie en/of hybridisatie geen soevereine vrije keuze van moderne sporten impliceert vermits sport de drager is van de socio-culturele codes van de afzender.

"cultural experiences, past or present, have not been simply moving in the direction of cultural uniformity and standardization. This is not to say that the notion of global cultural synchronization is irrelevant but it is fundamentally incomplete."(Nederveen Pieterse J.,1995:53)

Cultureel imperialisme, afhankelijkheidstheorieën en het wereld-systeem spelen volgens hem een belangrijke rol maar bij een mondiale cultuur is het gevaarlijk om de termen "homogeniteit" en "integratie" te gebruiken. Deze termen correleren en creëren een potentiële associatie tussen "mondiale cultuur" en de "cultuur van een natie-staat".

De realiteit toont de aanwezigheid van een transnationale beoefening en een variatie aan lokale penetratiegraad van de "moderne" cultuurvormen zoals sport aan. Ruimtelijke differentiatie leidt aan de ene zijde tot een relatieve autonomie en heterogeniteit van de diverse actoren op wereldniveau maar aan de andere zijde tot een noodzakelijke "oppervlakkige" homogene mondialisering voor de internationale competities. De regionale binding die sport impliceert resulteert in een traditioneel pluralisme en weerstaat culturele homogeniteit maar accentueert de structuur en werking van het totale systeem. De homogeniserende Olympische Spelen kunnen door de manier van spelen de lokale cultuur weergeven en zo de creolisatie en hybridisatie van de sporten weergeven.

"Het wereldsportstelsel is heterogeen, dat wil zeggen intern sterk gedifferentieerd."(Van Bottenburg M.,1994:23)

Houlihan maakt bij de relatie tussen sport en mondialisering een onderscheid tussen de kern en de perifere elementen van cultuur. Hij vraagt zich terecht af of het bekijken van het WK-voetbal door de Iraanse jeugd een uitdrukking van mondiale penetratie van de kernwaarden is of eerder een oppervlakkig engagement. (Houlihan B.,1994:357) Deze vraagstelling wijst naar de dualiteit tussen oppervlakkige en interne cultuur. De bevolking van iedere kern/semi-perifere/perifere natie/regio kan de mondiale sportcultuur geïncorporeerd hebben in hun waardesysteem maar de rest van hun culturele en traditionele waardepatronen behouden hebben. Deze oppervlakkige adaptatie is een toegangsticket tot de buitenwereld maar eens terug in hun vertrouwde omgeving of gemeenschap komen de oude traditionele waarden

terug boven. Deze visie impliceert het bestaan van een oppervlakkige populaire cultuuradaptatie naast de "hoge" culturele onaangetaste, ongemodificeerde niet gemondialiseerde waarden.

Hannerz splitst cultuur in 3 culturele stromen (Hannerz U.1990:114 in Houlihan B.,1994:358)

- marktsfeer: zoals sportkledij, televisie en sportartikelen
- politieke sfeer; acties van staten als georganiseerde vorm, de nationale identiteiten
- de levenswijze; lokale normen en waarden

Het zijn enkel in de marktsfeer en partieel in de politieke sfeer dat de populaire mondiale culturen penetreren. De door Gellner gedefinieerde "entropieresistente" levenswijze blijft onaangetast en behoudt zijn traditionele kenmerken. Volgens Hannerz is het gevolg van mondialisatie:

"the organization of diversity rather than by a replication of uniformity."(Hannerz U.,1990:237)

De etnische en culturele fragmentatie en de modernistische homogenisatie zijn geen tegengestelde visies van wat in deze wereld gebeurt maar twee trends van de mondiale realiteit waarbij de oppervlakkige populaire cultuur een homogeniserende tendens vertoont maar de diepere normen, waarden en traditionele cultuur zijn specificiteit bewaart en verdedigt.

"the coexistence of conformity and resistance in common sense can give rise to inconsistencies between thought and action, which help explain the contradictory behavior on the part of a subaltern group which may embrace its "own conception of the world" while adopting conceptions borrowed from dominant classes."(Gramsci A.,1971:326-327)

De huidige mondialisatie gebeurt zonder de aanwezigheid van een monolithische culturele en economische hegemonie waardoor processen van standaardisatie, diversificatie, unificatie en fragmentatie simultaan gebeuren. De culturele mondialisatie wordt tegengewerkt door de natie-staten die in hoge mate uit zelfbehoud hun culturele identiteit controleren en hun eigen nationale identiteit beschermen en daar in bepaalde gevallen sport voor gebruiken. De traditionele sporten hadden/hebben het moeilijk in de huidige tijden van commercialisering, professionalisering en mediazing van de sportevenementen. Het al of niet aanwezig zijn van een sport op belangrijke sportevenementen zoals de Olympische Spelen kan de groei of teloorgang van de sport impliceren en leiden tot de mondialisering of lokalisering van de sport.

De traditionele sporten kunnen volgens Renson 3 vormen van culturele adaptie aangaan om te overleven: (Renson R.,1997:46)

- heropleven als etnische oppositie tegen de dominante culturen
- overleven als alternatieve etnische waarden in de hedendaagse samenleving
- "revision" als een geïncorporeerde waarde binnenin een dominante cultuur

Deze indeling van Renson kan gekoppeld worden aan de 3 functionele scenario's die Eichberg(1989) voor de traditionele sporten/spelen voorstelde.

- versporting wat gelijk staat aan moderniseren en aanpassing en incorporering in de universele standaardisatie en mondialisering van de sportbeoefening
- pedagogisatie waarbij de sport functioneel wordt als pedagogisch instrument
- folklorisering wat "bewaren" en isolatie impliceert

2. Het huidige wereldsportstelsel

De diverse patronen van sportmondialisatie werden door Hannerz(1990) opgedeeld in 6 klassen. Het is een expressie van de heterogeniteit van de sportmondialisering. Hij gebruikte in zijn opdeling 2 variabelen; het bereik van de sport en de respons erop. Het bereik kon volgens hem totaal of partieel zijn en de respons passief, participatief of conflictueel.

- Passief: een enthousiasme voor de externe cultuur of het niet in de mogelijkheid zijn ze te bestrijden.
- Participatief: tussen de mondiale en de lokale cultuur ontstaan onderhandelingen
- Conflictueel: weerstand en een patroon van waarden die tot verwerping of poging tot verwerping leiden

Zijn opdeling resulteerde in het ontstaan van 6 klassen:

	Passief	Participatief	Conflictueel
Totaal	A	B	C
Partieel	D	E	F

Tabel 21: Patronen van mondialisatie. (Hannerz U.,1990:238)

De opdeling van het wereldsportstelsel volgens Hannerz kan geassocieerd worden met de verklarende factoren in deze verhandeling.

- Gebieden met een totale en passieve aanvaarding van de geïmporteerde sporten ondergingen een vorm van “cultureel imperialisme”. De moderne sporten kenden een ruimtelijke diffusie vanuit de hegemonen en werden in het acceptatiegebied zonder noemenswaardige veranderingen geadopteerd in het lokale sportbestel. Grote delen van Subsahara Afrika, Latijns-Amerika en de Cariben behoren tot deze gebieden. De sporten werden door de Engelse en/of Amerikaanse hegemonen geïntroduceerd en in sommige gevallen voor nationalistische doeleinden gebruikt. Het Afrikaans en Latijns-Amerikaans nationalisme gebruikt en gebruikte voornamelijk voetbal als een expressievorm van suprematie of onafhankelijkheid ten opzichte van de buitenwereld en de eigen bevolking. De Zuid-Europese landen kunnen eveneens in deze klasse onderverdeeld worden. Landen zoals Spanje, Italië, Griekenland, de Balkanstaten en Portugal adopteerden de moderne Britse sporten door het bureneffect en economisch hiërarchische diffusie. De moderne sporten werden door de respectievelijke autoritaire regimes gebruikt als een expressie van suprematie van het politiek systeem en als uiting van een gecentraliseerd nationalisme. De latere economische incorporatie in het wereld-systeem resulteerde, met uitzondering van het voetbal, in een relatief beperktere invloed van de moderne sporten van de Britse hegemoon. Deze situatie resulteerde in een grotere dieptediffusie van de Amerikaanse hegemoon sporten zoals basket en volley in deze landen.
- In situatie B ondervonden de moderne wereldsporten een mix van weerstand en enthousiasme waardoor deze gebieden een ambivalent gedrag vertonen en de sporten creoliseren en hybridiseren. De voormalige Britse kolonies Zuid-Afrika, Australië, Canada en Nieuw-Zeeland en in mindere mate Zimbabwe en Namibië zijn landen die de geformaliseerde maar nog niet gebureaucratiseerde moderne sporten adopteerden. De ruimtelijke diffusie van de Britse hegemonische macht leidde onder andere tot een massale emigratie van blanken naar de overzeese gebieden. Deze blanke kolonies ontwikkelden een lokale variant van de geformaliseerde sporten of adopteerden de eerder cultuurintensieve sportvormen. De Zuid-Afrikaanse, Nieuw-Zeelandse, Zimbabwaanse, Namibische en in mindere mate de Australische blanke kolonisten accepteerden op deze wijze eerder de met de blanke elite geassocieerde sporten rugby en cricket in plaats van de het cultuur neutrale voetbal en de Amerikaanse sport baseball als moderne sportvormen. Deze ex-kolonies en lidstaten van de Commonwealth

gebruiken de Britse sporten als middel om hun onafhankelijkheid en eigen culturele identiteit en nationaliteit ten opzichte van het voormalige moederland. Canada verzette zich tegen zowel de Britse en Amerikaanse sporthegemonie en ontwikkelde een hybride sportcultuur waarbij lacrosse, Canadees voetbal en voornamelijk ijshockey als een expressie van culturele identiteit en nationalisme beschouwd worden. In de Cariben en Japan wordt de sport van de Amerikaanse hegemoon "baseball" gecreoliseerd, met andere woorden de speelwijze van de sport werd aangepast aan de lokale culturele kenmerken. In Japan wordt baseball meer als een ploegsport beschouwd terwijl in de Amerikaanse speelwijze de individuele prestaties primeren.

- Post-revolutionaire Rusland/USSR en de satellietstaten in het Oostblok en China bevonden zich op het hoogtepunt van de culturele revolutie in situatie C. Deze gebieden werden door de Britse en Amerikaanse hegemoon niet economisch geïncorporeerd in het wereld-systeem. De respectievelijke communistische systemen ontwikkelden aanvankelijk een afkeer voor alle vormen van het met het kapitalisme geassocieerde sport. Deze landen aanvaardden na WO II de "kapitalistische" sporten als expressievorm voor economische en culturele strijd tegen het kapitalisme waarbij sportprestaties beschouwd werden als een indicator voor economisch succes en suprematie. Deze functionele aanvaarding van de moderne sporten impliceerde een selectie georiënteerd op de mondiale sporten en regionale sporten die op de Olympische Spelen werden beoefend. Deze conflictuele totale aanvaarding van de mondiale sporten resulteerde uiteindelijk in een toenemende homogenisatie van de sportbeoefening.
- Situatie D en E zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden en situeren zich de landen die de mondiale moderne sporten adopteerden maar eveneens hun eigen traditionele lokale varianten behouden. De lokale sporten in India, Pakistan en het Midden Oosten en de gevechtssporten in ZO-Azië zijn voorbeelden van deze reactie tegenover de mondiale sportcultuur. De homogeniserende mondiale sporten worden/werden in deze gebieden niet als een mondiale expressievorm van suprematie beschouwd. Deze gebieden bevonden waren geen ex-kolonies van de Britse hegemoon en de Amerikaanse invloed beperkte zich in grote mate tot militaire aanwezigheid. Het resulteerde in de ontwikkeling van eigen lokale sportvarianten, zoals de gevechtssporten, die door de opkomst van de Zuidoost Aziatische economie sinds de jaren 70 een ruimtelijke verspreiding kenden in de wereld. De moderne mondiale sporten worden in het laatste decennium in het Zuidoosten van Azië steeds meer

beoefend waardoor sporten zoals voetbal en baseball populair worden. In de rest van Azië constateren we in bepaalde landen een acceptatie van voetbal als expressievorm maar in landen zoals India en Pakistan blijven de cultuurintensieve Britse sporten dominant. De moderne sporten worden in deze landen lokaal overschaduwd door de aanwezigheid van traditionele sporten die de Britse en Amerikaanse hegemonische sporten hebben kunnen weerstaan omdat deze landen cultureel weerstand hebben geboden aan het cultureel imperialisme van beide machten. De West- en Noord Europese landen konden eveneens ingedeeld worden in situatie D en E. De landen accepteerden de Britse sportvormen via de economische hiërarchische diffusie gecombineerd met het bureneffect, maar de lokale sporten en Duitse sportvormen werden eveneens gebureaucratiseerd en geadopteerd. Sportvormen zoals het Duitse turnen, korfbal en handbal, het Franse wielrennen en de diverse wintersporten werden door deze landen nationaal of regionaal als een belangrijke sportvorm beschouwd. Het mondiaal doorbreken van deze sporten, wat meestal geassocieerd wordt met opname in de Olympische lijst, resulteerde in het evolueren naar een totaal en participatief kader.

- Een partiële conflictuele situatie waarbij een weerstand ontstaat tegen de mondiale sporten en de traditionele lokale sporten beschermd worden komt voor als een volk/land met een sterke vorm van lokalisme, regionalisme of nationalisme en een eigen sterke culturele identiteit de hegemonische waarden als bedreigend ervaart. In dit geval zal de ruimtelijke verspreiding van de moderne hegemonische mondiale sporten zich beperken tot het kosmopolitisch gedeelte van de bevolking. Deze situatie bestond onder andere in het 19de eeuwse Duitsland en Ierland. Duitsland, een andere speler in de strijd voor de wereldhegemonie, had zijn eigen collectieve sportvarianten en verzette zich aanvankelijk tegen het Britse individualisme en liberalisme door de Engelse sporten niet te aanvaarden. Na het verliezen van de strijd voor de wereldhegemonie verloor het, zoals in tabel 3 te constateren is, eveneens de strijd voor de mondiale sportsuprematie. De Britse sporten werden massaal aanvaard waardoor Duitsland en andere landen in Centraal Europa evolueerden van partieel conflictueel naar partieel participatief om, nadat de Duitse sporten zich via de Olympische Spelen mondialiseerden, naar totaal participatief te evolueren.

Katholiek Ierland was/is een regio die zich zowel economisch, politiek als cultureel verzette tegen de nabije hegemoon. Gaelic Football en hurling zijn een reactie was op het Brits cultureel imperialisme in de 19de eeuw en een uiting van culturele identiteit en Iers katholiek nationalisme.

Deze indeling toont aan dat het de aanwezigheid van hegemonen in de wereld-economie en sportnationalisme een homogeniserende invloed op het wereldsportstelsel hebben. De opeenvolging van het Verenigd Koninkrijk, de VS en in mindere mate Japan die via ruimtelijke diffusie hun moderne sporten in het wereldsysteem verspreidden, leidde eveneens in het ontstaan van een heterogeniteit in het wereldsportstelsel. De moderne sporten uit het Verenigd Koninkrijk diffuseerden in een sportlege wereld en ondervonden geen of weinig weerstand bij de lokale acceptatie. Het was enkel in de door blanke immigranten gekoloniseerde gebieden dat de niet gebureaucratiseerde sportvarianten een vorm van heterogeniteit ontwikkelden. Het door blanke kolonisten gestichte en in de 18de eeuw onafhankelijk geworden VS verwierp de Britse hegemonische sportvarianten en ontwikkelde zijn eigen sportvormen. Na het verlies van de wereldhegemonie door de Britten palmde de VS geleidelijk aan de wereld in en verspreidde het zijn sporten. In de door de Britten niet of laat in het wereldsysteem geïncorporeerde gebieden werden de Amerikaanse sporten het vlugst aanvaard en ontstond op deze wijze een heterogeniteit van het wereldsportstelsel. De opkomst van Japan in de laatste decennia resulteerde in het verspreiden van een derde sportcultuur die terug zijn eigen karakteristieken had. Nationalisme en het hiermee geassocieerde sportnationalisme resulteerde in een toenemende homogenisering van het wereldsportstelsel. Het uiten van nationalistische, politieke en culturele suprematie op mondiaal niveau kon enkel gebeuren via mondiaal populaire sporten. Dit leidde tot de acceptatie van die sporten die op mondiaal vlak van enige betekenis waren en/of van de op de Olympische Spelen beoefende sporten. Het lokale nationalisme en expressie van lokale culturele identiteit resulteert dan terug in een toenemende heterogeniteit van het wereldsportstelsel. Deze divergentie leidt tot het ontstaan van een homogene globaal wereldsportstelsel met voor vele sporten een regionale of lokale dominantie waardoor we kunnen vaststellen dat totale mondiale sporten slechts sporadisch voorkomen. Iedere "mondiale" sport heeft, zoals we aangetoond hebben voor turnen, cricket, wielrennen, basket en baseball, een gebied of een aantal landen waar ze domineert en landen waar ze marginaal voorkomt. De enige sport die als een potentiële mondiale sport beschouwd kan worden is voetbal. Deze stelling zal in het volgende deel geanalyseerd worden.

IV. Voetbal in dit historisch kader

“Le football possède une fonction de détonateur social et s’il apparaît parfois comme le substitut contemporain de la religion.” (Ramoney I., 1998:57)

1. Inleidende beschouwingen

“Op vrijdag 17 juni 1994 zaten op hetzelfde moment in vrijwel alle landen van de wereld mensen voor de tv te kijken naar de openingsceremonie van het WK voetbal. Op de tribune van het Soldier Field Stadion in Chicago zaten 2 van de machtigste mannen ter wereld, Clinton en Köhl – vertegenwoordigers van 2 naties die elkaar in 2 wereldoorlogen fel hadden bestreden – broederlijk bijeen voor de openingswedstrijd van Duitsland tegen Bolivia met een Mexicaanse scheidsrechter en 2 Australische grensrechters.” (De Pater B., 1995:36)

Het voetbal wordt in deze verhandeling als gevalstudie geanalyseerd omdat het een sport is die vanuit zijn innovatiekern Engeland een ruimtelijke verspreiding kende die geassocieerd en verklaard kan worden via de modellen van de ruimtelijke diffusie, het wereld-systeem en het vertegenwoordigingsprincipe van het nationalisme, regionalisme en lokalisme. Voetbal is een mondiaal fenomeen met een sociale, politieke, culturele, economische en diplomatieke impact. Miljarden mensen in de wereld kennen de spelregels van het Fifa-spel en voetbal wordt als voorbeeld van culturele homogenisering beschouwd. Met andere woorden voetbal is door zijn symbolische waarde de belangrijkste bijzaak ter wereld en de voetbalcultuur wordt door Hobsbawm & Ranger gedefinieerd als de “lay religion” (Hobsbawm E. & Rangers T., 1981)

“What has made sport so uniquely effective a medium for incalculating national feelings, at all events for males, is the ease with which even the least political or public individuals can identify with the nation as symbolized by young persons excelling at what practically every man wants....to be good at. The imagined community of millions seems more real as a team of eleven named people.” (Hobsbawm E., 1983)

De functionele waarde van het moderne voetbal is gerelateerd aan de hedendaagse maatschappij:³¹

- een symbolische waarde van onze maatschappij waar presteren, competiteren en meetbaarheid centrale items zijn;
- een reflex van de relaties tussen de collectieven geworden en creëert gemeenschappelijk extase momenten als autosuggestieve hysterie, collectieve stress;
- etnische, culturele en economische cohesie en expressie te bevorderen;

³¹ Voetbal werd voorgedragen voor de Nobelprijs van de vrede 2001

- een vorm van nationaliteitsaffirmatie waarbij het WK samen met de OS een bevestiging van de moderne staten is in deze post-moderne periode van mondialisering, een “*vertus de la nation*”(Ramoney I.,1998:55).
- Superioriteitsexpressie (het autoritaire fascisme en de WK 34-38)
- Nieuwe vorm van solidariteit en sociabiliteit en het creëren van een burgerlijke fierheid en gevoel van lidmaatschap voor de industriële arbeidersklasse.

“Football in its current organisational format – from local and regional leagues to a world championship – provides a forum for the expression of affirmed collective identities and local or regional antagonism.”(Bromberger C.,1994:283)

Het moderne voetbal en het 19de-eeuwse nationalisme vonden hun oorsprong in dezelfde periode en het nationalisme heeft sindsdien het voetbal geëxploiteerd en gebruikt als constructie van nationale identiteit. Voetbal geeft een beeld van de nationale karakteristieken en de collectieve stereotypen en mentaliteit³² en bestaat uit selectieve sportmythes. De grote mythen van het voetbal zijn in de populaire geschiedenis van een natie een parallel geheugen. De binding met het verleden wordt in nationalisme en in het voetbal via legendes overgegeven van generatie op generatie. Voetbal geeft een illusie van gelijkheid, een geïdealiseerd beeld van gelijkheid.

“Au grand matchs, la patrie reconnaissante.”(Sonntag A.,1998:36)

Het voetbal wordt geassocieerd met nationale passie en fanatisme en de spelers als vertegenwoordigers van loyaliteit, moed, viriliteit, plichtsbesef en territoriale betrokkenheid. Voetbal heeft het nationaal karakter van sportidentificatie gekregen. Het wordt geïdentificeerd met prestaties en als een collectief sportresultaat geassocieerd met economisch succes, groei en expansie. Het “we are the greatest” is de aspiratie in deze configuratie van het nationalisme en wordt beschreven in de sportrangschikkingen. Mussolini vergeleek voetballers met:

“des soldats au service de la cause nationale”(Ramoney I.,1998:58)

Het voetbal is eveneens de drager van onderlinge rivaliteit en van crisissen tussen naties en etnische groepen en transformeert zich in één van de attributen van het onafhankelijkheidsstreven van een natiestaat. Een nationale ploeg krijgt een symbolische functie en is de synthese van de patriottische waarden en ingebeelde gemeenschap. Voetbal kan soms unifiëren wat door andere middelen niet mogelijk zou zijn. Het samenbrengen van etnische of multinationale staten gebeurt via

³² Engelse fair play en Braziliaans sambavoetbal

voetbal³³. Waar de staat de natie overlapt wordt politiek en steun voor de nationale ploeg gecombineerd en geïnterpreteerd als steun voor het regime. Sport en meer bijzonder voetbal wordt op deze manier gebruikt door politieke leiders en oppositie-leiders en kan een expressie van potentiële conflicten in opkomende naties zijn.

Het Association football ontwikkelde zich als een “mondiaal spel” en volgens João Havelange, de ex-voorzitter van de FIFA, is de FIFA, naast de VS en het IOC, één van de grootste machtsblokken van de wereld. De wereldvoetbalorganisatie FIFA heeft, zoals in tabel 22 weergegeven wordt, met zijn 204 aangesloten voetbal-associaties³⁴ meer leden dan de VN. (zie bijlage 1)³⁵

Het WK 94 in de VS had als bedoeling om “soccer’s last frontier” definitief af te breken en de internationaliserings- en mondialiseringstendens te voltooien. Het aantal televisiekijkers evolueerde van 25,6 miljard voor het WK 90 te Italië over 32 miljard op het WK 94 in de VS naar 40 miljard voor het WK 98 in Frankrijk en het opstarten van een professionele voetbalcompetitie in de VS, China en Japan impliceert het ontstaan van een mondiale markt met vervagingen van de grenzen en een internationale vervlechting van productie en consumptie. Het WK te Frankrijk werd door 45 officiële ondernemingen gesponsord waarvan 12 MNO’s gelieerd aan de FIFA.³⁶ Havelange schatte in 1997 de mondiale financiële “turnover” van het voetbal op 250 miljard \$ waarmee ze, juist na België, op de 20ste plaats op de wereldranglijst van het BNP/land zouden terechtkomen³⁷. (Eichberg H.,1994:272; Bromberger C.,1995a:46-47; Mason T.,1995a:134; Kuper S.,1996:1; Duke V. & Crolley L.,1996:1:4; Armstrong G. & Giulianotti R.,1997:4-6; Boniface P.,1998a:14;; Ramoney I.,1998:55-58; Sugden J. & Tomlinson A. & Darby P.,1998:11; Sonntag A.,1998:31-36; Desbordes M. et al.,1999:203; Vlassenbroeck W.,2000:8-9; www.fifa2.com,12/04/2000; www.un.org,19:05:2000)

³³ België is hier een duidelijk voorbeeld van. Het Belggevoel ontstaat in grote delen van Vlaanderen en Wallonië enkel in associatie met de nationale ploeg, de “Rode Duivels” en het koningshuis. Het aantal Belgische vlaggen en kleuren in het straatbeeld zijn maximaal tijdens een WK of EK-periode en verdwijnen nadien terug tot de volgende voetbalgebeurtenis of de nationale feestdag op 21 juli.

³⁴ In de FIFA-rangschikking staan 203 landen geklasseerd. Afghanistan wordt niet meer gerangschikt omdat het land sinds 1991 aan geen officiële wedstrijden meer deelnam.

³⁵ De rangschikking in de bijlage dateert van april 2000. De recente rangschikkingen zijn momenteel niet te downloaden van het net en daar is een 204de lid, namelijk Bhutan bijgekomen.

³⁶ Deze 12 partners waren: Adidas, Canon, Coca Cola, Fuji, Gillette, Mc Donald’s, JVC, Mastercard, Opel, Philips, Snickers en Budweiser die elk tussen de 1 miljard en 1,5 miljard fr betaalden voor 2 panelen aan de rand van het veld, op officiële contactplaatsen met het publiek, op labels, logo’s, mascottes,...(Desbordes M.et al.,1999:204)

³⁷ België op de 19de plaats had in 1997 een BNP van 268,4 miljard \$ en Zweden, de nummer 20, had een BNP van 232 miljard \$ (Vlassenbroeck W.,2000:8-9)

Lid van FIFA en niet Van VN	Lid van VN en niet van FIFA
Schotland Wales Noord Ierland Zwitserland Farøeor eilanden Anquilla Nederlandse Antillen Aruba Bermuda's Cayman eilanden US Maagdeneilanden Br Maagdeneilanden Cook eilanden Tahiti Puerto Rico Palestina Taiwan Hong Kong Guam Macao Turks & Caicos eilanden Montserrat US Samoa	Komoren Marshall eilanden Micronesië Monaco Palau Djibouti Kiribati Nauru Tuvalu

Tabel 22: De disjuncte gebieden tussen VN en FIFA
www.fifa2.com:12:04:00/02:01:01;www.un.org:19:05:00)

Voetbal als populair cultuurproduct kan beschouwd worden als een indicator voor de homogenisering en de culturele mondialisering. De gestandaardiseerde en gebureaucratiseerde sport wordt in alle uithoeken van de wereld beoefend en wordt geassocieerd met de westerse normen en waarden. Deze homogeniseringsvisie wordt echter weerlegd door de lokale en regionale varianten van het spel an sich. De industrialisatie, mediatisering en professionalisering van het voetbal gecombineerd met de massale en mondiale migratie van de spelers zou het supprimeren van de regionale diversiteit in de speelstijlen en het ontstaan van een uniforme speelstijl moeten impliceren. Maar uit de huidige situatie kunnen we concluderen dat de diverse varianten in speelstijl behouden blijven. Voetbal blijft één van de belangrijkste expressievormen van een collectieve heterogene culturele identiteit en de diverse varianten in speelstijl blijven naast elkaar bestaan.

2. Het ontstaan van de voetbalsporten

“Het woord “football” werd in de eerste instantie gebruikt om een onderscheid te maken tussen balspelen die te voet werden beoefend, en ridderlijke spelen die te paard werden beoefend.”(Cohen B.,1996:44)

De versporting van voetbal vanuit een volksspel naar een moderne sport gebeurde, net zoals bij andere sporten, in de verschillende versportingsfasen van Dunning:

- folkgame: de pre-industriële varianten
- formalisatie van de atleticisme-amateurscode in de “public schools” en de eerste clubs
- oprichten nationale bureaucratische instellingen
- eerst nationale en later internationale diffusie vanuit het oorsprongsgebied
- opsplitsing rugby-voetbal
- oprichten internationale bureaucratische instellingen

2.1. De pre-industriële varianten

In de pre-industriële wereld bestonden diverse varianten van voetbalachtige vermaken, maar geen van deze kan als de voorloper van het hedendaagse voetbal beschouwd worden. Het moderne voetbal ontstond in de 2de helft van de 19de eeuw in Engeland en diffuseerde vanuit zijn oorsprongsgebied naar de rest van de wereld. Bewijs van enige associatie tussen de hedendaagse moderne versies met de pre-industriële voetbalvarianten uit de rest van de wereld zijn niet aanwezig. De voornaamste of meest gekende varianten worden in onderstaand kort overzicht weergegeven

2.1.1.De varianten uit de Oudheid

a) Azië

Voetbalachtige spelen bestonden reeds in de Oudheid. Deze voetbalvarianten behoorden tot de traditionele spelen of volksvermaken en historische bronnen constateerden vormen van schoppen tegen ballen bij verschillende beschavingen en volkeren. Chinese beschavingen kenden het spel Tsuh-Kuh, wat “met de voet tegen een bal schieten” betekent. Het spel floreerde tijdens de Chinese Han en Tang dynastie en de Mongoolse Yuan dynastie waarbij het evolueerde naar een gepopulariseerde professionele vrijetijdsbesteding die rond 1500 plotseling verdween.

De Japanners leerden Tsubu-Kuh kennen via het uit China geïmporteerde boeddhisme en transformeerden het naar adellijke vermaak “kemari asobi” met strenge samoerairadities. Het Japanse kemari evolueerde naar een technische sport waarbij de bal hoog gehouden moest worden ter ere van de goden.(Mandell

R.,1984:94-95:98; Van Der Werff R. & Verlaan K.,1994; Cohen B.,1996:5-8; Duke V. & Crolley L.,1996:11; Dunning E.,1999:82)

Figuur 10: Tsubu-Kuh(www.fifa2.com/museum)

b) Grieken en Romeinen

Op Kreta zijn archeologische bewijzen gevonden die wijzen op diverse vormen van balspelen in het oude Griekenland. De Spartanen speelden “episkyros of harpaston”, balveldslag, een teamspel waarbij de respectievelijke ploegen de bal in het team probeerden te houden en het andere team achter een doellijn trachten te drukken. De belangrijkste rol van sporten en spelen in de Griekse maatschappij was het realiseren van fysieke perfectie, moed en kracht en balspelen waren eerder op techniek en inzicht gebaseerd dan op fysieke kracht waardoor ze grotendeels werden genegeerd.(Baker W.,1982:21; Cohen B.,1996:8-20; Duke V. & Crolley L.,1996:11; Dunning E.,1999:82)

De Romeinen kenden het spel “harpastum”, een voorloper van de middeleeuwse balspelen, waarbij de bal één maal met de hand of ellebogen aangeraakt mocht worden. Het was een inspannend spel dat beoefend werd voor het ontspannende baden. De Romeinen introduceerden het spel in de rest van het Europese Rijk.(Baker W.,1982:43; Cohen B.,1996:20-21; Duke V. & Crolley L.,1996:11; Dunning E.,1999:82; Encyclopaedia Britannica)

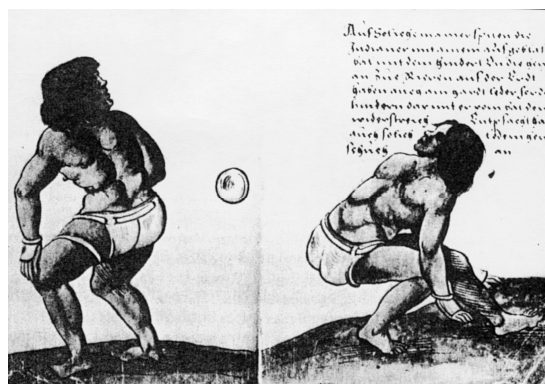

Figuur 11: Episkyros of harpaston (www.soccernova.com:11/01/01)

c) Amerika

De Indianen kenden allerlei voetbalachtige vermaken. De folkfootballvarianten waren geassocieerd met religieuze en andere feesten. De stammen in Massachusetts noemden hun spel "pasuckquakkohowog" en was, in vergelijking met de middeleeuwse Europese varianten, een gestructureerd spel met straffende regels. De Inuït in het noorden van Canada kenden "aqsaqtuk" een voetbalversie waarbij op ijs werd gespeeld.

De historisch bekendste variant is deze ontdekt door de Spaanse veroveraar Hernando Cortez. Het Azteekse religieuze heupbal "tlachtli" resulteerde in het offeren van de verliezers waarbij het hart werd uitgesneden en ceremonieel verbrand. Het balspel werd na de militaire nederlaag van de Azteken in 1520 verboden. (Baker W., 1982:7:68-70; Penz O., 1991:46-58; Cohen B., 1996:23-28)

Figuur 12: Azteekse balsport (Baker W., 1982:70)

2.1.2. De Europese pre-industriële voetbalspelen

De directe voorouder van de huidige moderne voetbalsporten worden gelokaliseerd in het middeleeuwse “folkfootball”, een ruwe sport die beoefend werd in diverse vormen in de dorpen van Europa en waarbij geen onderscheid gemaakt werden tussen het dragen en werpen van de bal enerzijds en het trappen van de bal anderzijds. De meeste referenties uit de middeleeuwen verwijzen naar het officiële verbod van de niet gecodificeerde, gewelddadige en de lokaal variërende traditionele folkfootballversies door koninklijke edicten en burgerlijke autoriteiten. Het organiseren van de traditionele voetbalachtige spelen gebeurde zoals bij alle andere traditionele vermaken ter ere van religieuze feestdagen. In Zuid-Duitsland en Zwitserland heette het “pallone, osterball of brautball”, in Frankrijk “la choules” of “soules”, in België “sollen” en in Italië “gioco del pagno”. In het Verenigd Koninkrijk worden de traditionele voetbalspelen onder de noemer “folk of village football” geplaatst en omvatten “football, camp ball of stool ball” in Engeland en de Keltische varianten chole(Cornwall) hurling(to the country) (Cornwall en Ierland), shinty(Schotland), melée(Ierland), camp ball(Oost-Engeland) en knappan(Wales)”.

Figuur 13: La Choule(www.soccernova.com:11/01/01)

De balspelen verliepen zowel op het continent als in het Verenigd Koninkrijk chaotisch. De bal werd gedragen, gegooid, geslagen met stokken of getrapt. De wedstrijden werden gespeeld tussen straten van steden en in de rurale dorpen en vonden plaats op ongestructureerde en niet geïnstitutionaliseerde terreinen. Het aantal deelnemers was onbeperkt en reglementen waren oraal en lokaal gespecificeerd in plaats van gestandaardiseerd, neergeschreven of bevestigd door een centraal bureaucratisch orgaan. De gemeenschappelijkheid aan al deze varianten was het toelaten van fysieke geweld dat in de moderne versies verbannen en bestraft wordt. Later evolueerden deze traditionele spelen via een versportingsproces naar de afzonderlijke moderne sporten zoals hockey, voetbal, rugby en polo.(Dunning E. & Sheard K.,1979; Baker W.,1982:44-47:68; Elias N. & Dunning E.,1986:175-190; Penz O.,1991:43-45; Guttmann A.,1994:42; Wagg S.,1995a:3; Cohen B.,1996:36-44; Duke V. & Crolley L.,1996:11; Dunning E.,1999:50-51;81-90: encyclopaedia Britannica;1999)

Voetbal in de periode 1550-1850 wordt in het VK met de term “Shrove Tuesday” geassocieerd. Op Shrove Tuesday, de dag voor het begin van de vasten, werden in het Verenigd Koninkrijk “football games” met een “ball of letter(leather), caulyd a footbale”(Elais N. & Dunning E.,1986:178) en een ruw en chaotisch karakter gehouden. Een wedstrijd in Chester tussen de schoenmakers en de kleermakers ontlokte volgende commentaar.

“much harm was done, some in the great thronge falling into an trance, some having their bodies bruised and crushed, some their armes, heades or legges broken, and some otherwise mained or in peril of their lives.”(Dunning E. & Sheard K.,1979:23)

De bekendste wedstrijd werd gehouden tussen de gehuchten St. Peter en All Saint en het speelveld was de 3 mijlen tussen beide nederzettingen. Iedereen mocht deelnemen aan de wedstrijd en geschreven regels waren niet voorhanden.(Baker W.,1982:48) De autoriteiten poogden de ruwe footballspelen te verbieden. In een lokale krant te Derby uit 1844 werd het als een “relict of barbarism” beschouwd, het was

“wholly inconsistent with the intelligence and the spirit of improvement which now characterize the people of Derby” (Baker W.1982:104)

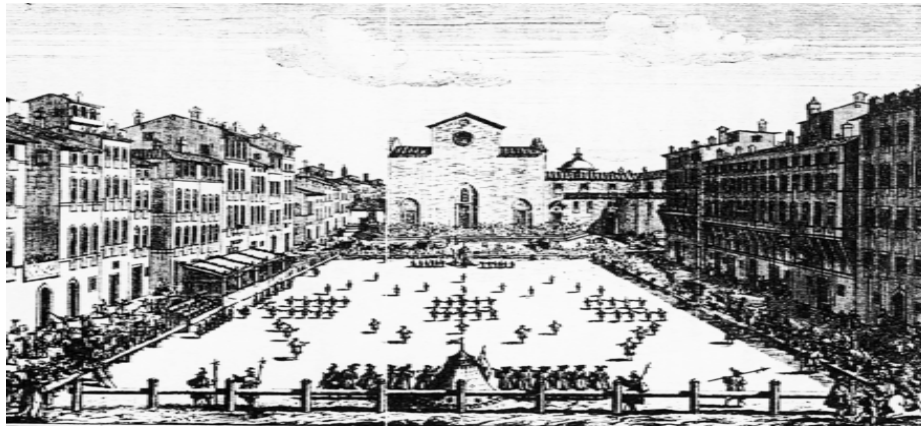

Figuur 14: Folkfootball on Shrove Tuesday(www.soccernova.com:11/01/01)

De verbodsbepalingen waren geen recent gegeven. De autoriteiten poogden het ruwe folkfootball verschillende keren via wetten en edicten te verbieden. In de periode 1314 – 1667 werden door de staat en lokale overheden 33 wetten goedgekeurd die de folkantecedenten van het voetbal verboden. Deze verbodsbepaling bleef tot 1845 in het wetboek en dit onder de titel: “The bill for maintaining artillery and the debarring of unlawful games.”(Marples M.,1954:43 uit Dunning E.,1999:84-85)

In Florence op de Piazza della Signoria en op andere pleinen in steden ten noorden van Rome had zich gedurende de renaissance, waarin de mensen de klassieke Romeinse en Griekse waarden herontdekten, een striktere en meer geregle-

menteerde vorm ontwikkeld, het “gioco del calcio”(spel van schoppen). Het was een door de adel beoefend ruw spel met een “pikemen” die tussenkwam bij het verlies van zelfcontrole door de edelen of de massa. De wedstrijden werden ter gelegenheid van feestelijke gebeurtenissen gedurende meer dan 300 jaar door de edelen gespeeld door 2 teams van elk 27 spelers op een veld omringd met een afsluiting. Calcio was niet voor de massa maar voor prinsen, edelen, militairen en andere in aanzien staande personen. (Baker W.,1982:63-65; Cohen B.,1996:31-36; Dunning E.,1999:52;82)

Figuur 15: Calcio op Piazza della Signoria, Florence(Baker W.,1982:64)

2.2.Het ontstaan van de moderne voetbalsporten

“Football is a game for gentlemen played by ruffians, while rugby is a game for ruffians played by gentlemen” (Van Bottenburg M.,1994:87, een reactie van oud Rugby studenten ten opzichte van oud studenten van Eton en Harrow)

2.2.1. De eerste codificatie

De culturele marginalisatie van het folkfootball en zijn dalende populariteit bereikte zijn hoogtepunt in de periode 1820-1830. De achteruitgang van het traditionele folkfootball was te wijten aan: (Perkin H.,1986:4; Horne J. et al.,1999:2-3)

- de toenemende beleidsmacht en controle van de centrale staat
- de toenemende arbeidsdiscipline met gecontroleerde werkuren veroorzaakt door de nieuwe Tayloristische productietechnieken in de fabrieken
- toenemende verstedelijking
- opkomst van de nieuwe middenklassementaliteit die de populaire traditionele sporten marginaliseerden en andere geformaliseerd voor de elite

Het “folkfootball” werd gemarginaliseerd omdat:

“Folk football was not conducive to the mores, values and aspirations of an expanding commercial and industrial culture.”(Horne J. et al., 1999:39)

De codificatie van de amateurscodes van het voetbal gebeurde, net zoals vele andere moderne sporten, in diverse public schools en dit tussen 1845 en 1862 en resulteerde uiteindelijk in een evolutie naar algemene geschreven regels. De formele en informele experimenten produceerden uiteindelijk een verzameling van reglementen die een brede aanvaarding kenden. De diverse geschreven vormen van voetbalvarianten ontstonden in 1845 te Rugby en Marlborough, de “handling game” of “running of tackling game”, en in 1847 te Eton, Harrow, Shrewsbury en de Londense scholen Westminster en Charterhouse, het “non-handling game” of “dribbling of kicking game”. De oorzaak van het ontstaan van een onderscheid tussen beide varianten situeert zich in de beschikbare ruimte op de scholen. In scholen met een gelimiteerde ruimte werd het “dribbling game” gespeeld en in andere met een grote speelruimte het “running of handling game”. Het bestaan van diverse vormen van zowel “dribbling” als “handling” werd veroorzaakt door de ruimtelijke en fysieke isolatie van de scholen. De Etonvorm verbood het gebruik van de handen en was de embryonale vorm van het huidige voetbal. Harrow en Eton, de hoogste aangeschreven scholen, vonden het “kicking game” elitair en definieerden rugby als een “obscure, midlands establishment”.(Van Bottenburg M., 1994:84)

De toenemende mobiliteit resulteerde in een ruimtelijk diffusieproces en een druk op het ontstaan van uniforme reglementeringen. Aan de universiteit van Cambridge en andere instellingen waar het “dribbling game” domineerde, stelden studenten uit de diverse public schools in verschillende fases tussen 1837 en 1863 gemeenschappelijke basisregels op. Enkele belangrijke voorbeelden hiervan waren de “Cambridge rules” uit 1848, de “Sheffield rules” uit 1857 en de “Uppingham rules” uit 1862.(zie bijlage 2) Het verlangen naar een grotere league³⁸ resulteerde in het ontstaan van constitutionele homogeniserende compromissen tussen de verschillende comités en clubleidingen. De gemeenschappelijke regels werden opgesteld door studenten uit Eton, Harrow en Rugby die elk 2 vertegenwoordigers hadden en uit Marlborough, Shrewsbury en Westminster met elk 1 vertegenwoordiger. De stemming resulteerde in een 6-3 overwinning voor het “kicking game”, het huidige voetbal. Deze gemeenschappelijke reglementen droegen de stempel van de Harrowianen en waren de basis van de latere FA(Football Association) rules. De betekenis van Cambridge en Oxford voor de ontwikkeling van

³⁸ Een league is een competitieve structuur waarbij elke ploeg minimaal 2x tegen alle andere ploegen speelt. De ene wedstrijd op het thuisterrein en de andere op het terrein van de tegenstander.

voetbal was dat de jongeren uit de midden en hogere klasse het spel op een regelmatige basis begonnen te spelen. Sport was geïnstitutionaliseerd op de universiteiten en de balspelen begonnen samen met cricket, roeien en atletiek jagen te verdringen aan de hiërarchische top van de prestigieuze universiteiten.(Stokvis R.,1979:46; Baker W.,1982:120-123; Mandell R.,1984:156; Wagg S.,1985:3; Elias N. & Dunning E.,1986:128-129; Van Bottenburg M.,1994:84-86; Wagg S.,1995a:3-4; Augustin J-P.,1995:20-21; Nys J.-F.,1998:84; Dunning E.,1999:62;98; Horne I. et al,1999:39-40)

In contrast met hun volksantecedenten en met de pre-moderne spelen zoals het Italiaanse calcio kan rugby en voetbal”beschaafder” genoemd worden. Het onderscheid situeert zich in:(Dunning E.,1999:60-61)

- beperking van deelnemersaantal en gelijkheid bij beide ploegen als teken van “fair play”
- specialisatie in verband met toelaten van schoppen en dragen van de bal
- eliminatie van de stok die gebruikt werd om de bal of elkaar te slaan, deze variant evolueerde naar hockey of werd “geconserveerd” als traditionele sporten zoals het Ierse hurling en het Schotse shinty
- iedere deelnemer te voet, in oude spelen waren sommige deelnemers te paard, deze variant evolueerde naar polo
- gecentraliseerde reglementen en een codificerende administratief en bureaucratisch lichaam; de Football Association(FA) en de Rugby Football Union(RFU)
- geschreven reglementen die een vorm van zelfcontrole bij de deelnemers opleggen in verband met fysische contacten waardoor “hacking”, het schoppen van de tegenstander zonder de bal te willen spelen, en “stiff-arm tackling”, de tegenstander tegen de keel slaan, verboden werden.
- gedefinieerde sancties binnen het spel zoals vrijschoppen en strafschoppen met een mogelijkheid tot uitsluiting van de deelnemer
- institutionaliseren van specifieke functies zoals de scheidsrechter

2.2.2. Het oprichten van Football Association, “voetbal”

De Football Association, de FA, ontstond uit de behoefte aan unifiërende harmoniserende reglementen. De krant The Daily Telegraph stelde zelfs de vorming van een “football parlement” voor, een organisatie die onafhankelijk van de public schools regels zou opstellen zodat de diverse scholen met elkaar konden concurreren.

Op 26 oktober 1863, een belangrijke dag voor het moderne voetbal, ontstond in de “Freemasons Tavern” te Londen de FA. **De definitieve spelregels van de FA werden op 8 december 1863 gepubliceerd** en waren tevens de aanleiding tot een

intern schisma. Het voetbal verbood “tripping”, “hacking” en “running with the ball” en was voornamelijk gebaseerd op de “Cambridge rules”. Deze oorspronkelijke Eton-Rugby dualiteit resulteerde in de splitsing van voetbal en rugby waarna ze onafhankelijk evolueerden. F.M. Campbell, de woordvoerder van de Rugby voorstanders verliet de laatste vergadering en stichtte in 1871 de Rugby Union. Naast de zuiderlijke “FA rules” bestonden de in 1857 door oud studenten van Harrow gestichte noordelijke “Sheffield rules” met kern de Sheffield Collegiate School. Het is pas in 1877 dat na diverse compromissen beide organisaties fuseerden in een overkoepelende “nationale FA”. In de beginperiode van “football” was voetbal een meer elitaire sportvorm dan rugby en de vlotte diffusie kan gedeeltelijk verklaard worden door de vroegere standaardisatie van voetbal dan rugby. (Baker W., 1979:241; 1982:122; Stokvis R., 1979:46-47; Bale J., 1980a:57; Holt R., 1989:83; 85; Tomlinson A., 1991b:25; Van Bottenburg M., 1994:85-87; Wagg S., 1995a:3-4; Augustin J-P., 1995:21; De Pater B., 1995:37; Cohen B., 1996:96-98; Hutchinson R., 1996:172-173; Dunning E., 1999:97-98; Horne I. et al., 1999:40)

In zijn moderne vorm begon voetbal als een vrijetijdsbesteding van de middenklasse uit de “public schools” en universiteiten. De “old boys” wilden het spel voor zichzelf houden maar de sport diffuseerde in de ruimte en in de sociale strata. Het ontstaan van de vrije zaterdagmiddag leidde massaal tot de oprichting van voetbalverenigingen. De clubs in de noordelijke industriegebieden werden gesticht door kerken, industriëlen, zakenmensen en als een beschavingsmissie. De onderwijzers die opgeleid waren met de “muscular christianity” visie introduceerden voetbal en rugby bij de massa. Het voetbal werd de sport “within easy reach of absolute everyone” (Baker W., 1979:243)

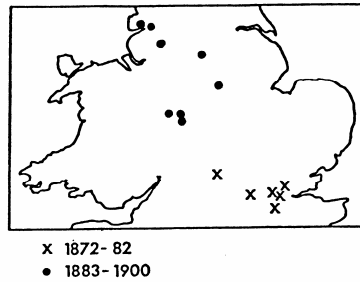
Aston Villa en de Bolton Wanderers, beiden gesticht in 1874, rekruteerden hun leden uit de kerkgemeenschappen. In Birmingham, Everton, Burnley en Wolverhampton ontstonden in de periode 1875-1880 meerdere clubs uit analoge religieuze middelen. Stoke City en Newton Heath, het latere Manchester United, ontstond uit spoorarbeiders, Coventry FC uit een fietsenfabriek, West Ham United uit Londense staalarbeiders, Sheffield United via lokale staalmagnaten, Reading door koekjesfabriekarbeiders en Arsenal uit een munitiefabriek. De bijdragen van de lokale burgerij en morele educationisten creëerden de mogelijkheid om het gemeenschapsgevoel te bevorderen. In een periode van economische expansie en sociale spanningen waren de clubs een symbool van “gemeenschappelijk belang”. (Baker W., 1979:243; Taylor I., 1991:9)

De FA challenge cup, die in de beginperiode het nationale kampioenschap voorstelde, werd geïntroduceerd in 1871-72. De eerste deelnemers worden weergegeven op figuur 16 op de volgende pagina.

Figuur 16: De deelnemers aan de 1ste "Football Association Challenge Cup" 1871/72: 1) Wanderers, 2) Harrow Chequers, 3) Clapham Rovers, 4) Uptown Park, 5) Crystal Palace, 6) Hitchin Town, 7) Maidenhead, 8) Great Marlow, 9) Queens Park (Glasgow), 10) Donington School (Spalding), 11) Royal Engineers, 12) Reigate Priority, 13) Hampstead Heathens, 14) Barnes, 15) Civil Service (Matheja U., 1987, Hornes I. et al, 1999:42)

In de pioniersperiode werd de FA Challenge Cup veroverd door de elitaire zuidelijke clubs. Gedurende de eerste 11 jaar wonnen Wanderers, Old Etonians, Old Carhusians en de Clapton Rovers de cup. In 1883 werd de FA cup voor het eerst veroverd door Blackburn Olympic, een noordelijke club bestaande uit arbeiders en ambachtslui. Deze cupfinale werd door de zuiderlingen als een ontmoeting tussen patriciërs en plebs beschouwd. Het zuiden en het noorden werden op het einde van de 19de eeuw gekarakteriseerd door culturele verschillen die gelinkt kunnen worden aan sociale statussen. De voetbalclubs uit de Midlands en Noord-Engeland waren gesticht door lokale zakenmensen en fabriekseigenaars en de atleten waren arbeiders terwijl de zuidelijke clubs uit elitaire amateurs samengesteld werden.

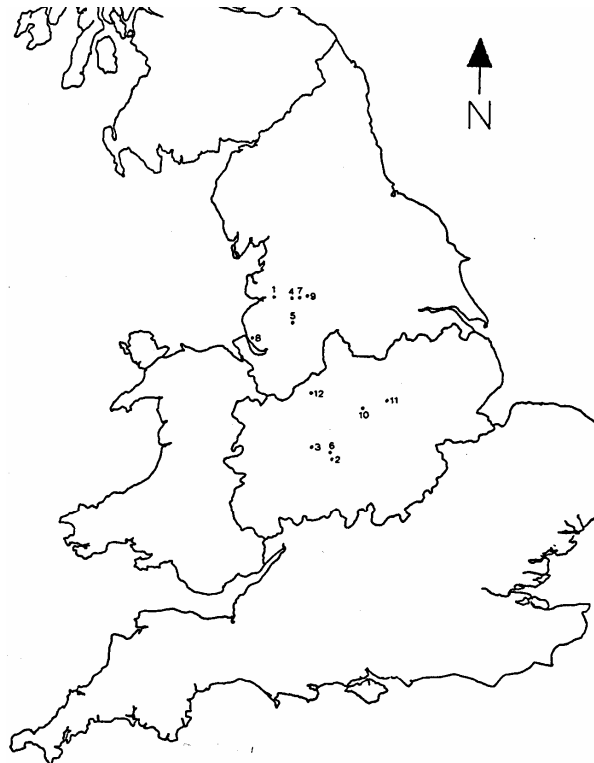

Figuur 17: De lokalisatie van de FA-cup winnaars, 1872-1900 (Bale J., 1978a:189)

De zuidelijke georiënteerde FA rules behelsden een middenklasse amateur-ethiek. Door de populariteit van voetbal in de nieuwe noordelijke urbane gemeenschappen van de industriële maatschappij kwam het professionalisme op. De arbeiders uit het noorden hadden, als ze niet vergoed werden voor hun onkosten, geen tijd om vrij te nemen voor trainingen en reizen. De professionalisering van de toeschouwerssporten paste in de nieuwe sociale en economische condities. De wedstrijden konden plaatsgrijpen op een relatief klein stukje land in de stedelijke regio's en geconcentreerd worden in een korte tijdsperiode. Ze leverden een bevrijding en afleiding van het monotone leven en maakte als eerste gebruik van het gradueel stijgen van het relatief inkomen, vrijetijd- en transportmogelijkheden. Voetbal evolueerde van een "gentleman's" vrijetijdsbesteding naar een commercieel bedrijf waar de amateursethiek geleidelijk aan secundair werd. Het protest tegen het professionalisme kwam van de zuidelijke "elitaire" clubs. Ze vreesden het vernietigen van de amateursethos en een toenemende economische druk om te winnen.

De voetbalclub Darwin uit Lancashire was de eerste ploeg die het amateurisme rilde voor het profvoetbal. De professionele voetbalwedstrijden leverden kleur en opwinding in het kleurloos bestaan van de fabrieksroutine en de arbeidersgetto's. De rurale immigranten konden zich identificeren met hun club en collega arbeiders. Een professionele voetbalcarrière leverde eveneens sociale erkenning op daar een opleiding in de gestructureerde klassemaatschappij van de laat-Victoriaanse periode onbereikbaar was. In 1879 versterkte Darwin zich met 2 professionele Schotten. De weerstand ten opzichte van dit tegen de algemene principes stuitende professionalisme resulteerde in de uitsluiting van 2 clubs. In 1885 ontstond binnen de FA een uit het Amerikaanse baseball overgenomen professionele league structuur in het noordelijke Lancashire en de Midlands. De noordelijke professionele structuur en de zuidelijke amateursliga bestonden simultaan binnen de FA. Een steunende factor bij de ontwikkeling van het voetbal was de gelijktijdige ontwikkeling van de spoorwegen als transportmiddel en de goedkope dagbladen als propagandamiddel.

Tegen 1888 was de sport geëvolueerd tot de volkssport, “The people’s game”(Guttmann A.,1994:43). In dat jaar ontstond een noordelijke professionele Football League met 12 clubs, 6 uit Lancashire en 6 uit de Midlands, die thuis- en uitwedstrijden speelden in door fabriekseigenaars gebouwde stadions.

Figuur 18: De 12 stichtende leden van de professionele “Football League”1888/89; 1) Preston North End, 2) Aston Villa, 3) Wolverhampton Wanderers, 4) Blackburn Rovers, 5) Bolton Wanderers, 6) West Bromwich Albion, 7) Accrington, 8) Everton(Liverpool), 9) Burnley, 10) Derby County, 11) Notts County, 12)Stoke (Methaju U,1987; Horne I. et al.,1999:42)

De zuidelijke clubs in de “Southern League” aanvaardden het professionalisme in 1894. De diffusie van het professioneel voetbal gebeurde vanuit het “cultural heart” Lancashire. In ZW Engeland en Zuid Wales volgde de adoptie de hiërarchische diffusie de grootte van de stedelijke bevolkingsaantallen. Maar dit hiërarchisch diffusiemodel verklaart niet waarom de adoptie van het professionalisme in het zuiden, de west Riding textielzone en in Yorkshire zolang op zich liet wachten. De weerstand tegen de adoptie in deze regio’s werd beïnvloed door variaties in culturele structuren en de demografische, economische, politieke en religieuze krachten. Het

zuiden prefereerde het amateurisme daar de macht van de “public schools” en universiteiten een belangrijke rol speelden. De verklaring voor het falen van een ruimtelijke diffusie naar Yorkshire en de West Riding textielzone situeert zich in de culturele verschillen tussen de regio’s. Het in het noorden van Engeland noord-zuid georiënteerde Penninisch gebergte als fysische barrière en andere politieke, economische en sociale determinanten resulteerden in een toenemende divergentie tussen de gebieden en uiteindelijk in een regionale preferentie voor de rugbysport. Het succes van het professionele voetbal resulteerde in een exponentiële groei van het aantal aangesloten clubs. De 2de divisie ontstond in 1892 en het professionalisme werd nationaal toen de Southern League werd geabsorbeerd en getransformeerd naar de 3de zuid in 1920. De 3de noord ontstond in 1921 en werd samen met de 3de zuid in 1958 getransformeerd naar de 3de en 4de divisie. De diffusie van voetbal in het Verenigd Koninkrijk en de toenemende populariteit resulteerde in stijgend aantal toeschouwers. Tussen 1875-84 en 1905-14 evolueerde het gemiddeld aantal toeschouwers bij de FA-finale in Engeland van 4900 naar 79300 en in Schotland van 8550 naar 51000 en steeg het gemiddeld aantal toeschouwers voor de league-wedstrijden in Engeland van 4600 in 1889-90 naar 23100 in 1913-14. (Bale J., 1978a:188; 1982:25;63;1989:57-67; Baker W., 1979:243;1982:123-127; Matheja U., 1987:12-13; Tomlinson A., 1991b:25-47; Taylor I., 1991:10; Arnold T. 1991:49; Augustin J-P., 1995:40-42; Wagg S., 1995a:3-4; Tranter N., 1998:17;19;31 Dunning E., 1999:102-103; Horne I. et al., 1999:40-43)

2.3. De Rugby Football Union “rugby” en de Rugby League

De Rugby Football Union ontstond na het schisma met de “Cambridge/FA rules” in 1871. Twee Londense clubs, Blackheath en Richmond, organiseerden een vergadering met 22 vertegenwoordigers van andere clubs en stichtten de unie. De oorzaken voor deze afscheuring waren: (Horne I. et al., 1999:40)

- voetbal werd populair ten koste van rugby
- ontwikkeling van rugby was onmogelijk zonder een centraal orgaan
- hacking, het trappen naar of vasthouden van de tegenstanders zijn benen, een belangrijk element in de eerste gecodificeerde vormen van rugby, werd in voetbal als barbaars beschouwd.

Het hacking werd in de 1870s eveneens bij rugby verboden, het aantal spelers per ploeg gereduceerd tot 15 en punten voor zowel touchdowns en fieldgoals werden toegekend. De sociale basis van rugby was de professionele hogere klasse terwijl voetbal eerder een arbeiderssport werd. De Schotse, Ierse en Welse rugbybonden werden gesticht in respectievelijk 1873, 1874 en 1881. De internationale Rugby

Board werd door Engeland, Wales, Schotland en Ierland in 1888 opgericht en stond voor een absoluut amateurisme die elke vorm van financiële compensatie verbood. In het noorden van Engeland werd rugby door de oud-studenten van de “public schools” en universiteiten geïntroduceerd in Yorkshire en Lancashire. Het bereikte nooit de populariteit van voetbal maar evolueerde naar een arbeiderssport met zijn professionele consequenties. De interne discussie over het professionalisme vertoonde dezelfde noord-zuid breuklijn als in het voetbal. Het industriële noorden ijverde voor het creëren van professionalisme en scheurde, zich na de weigering van de zuidelijke amateursmeerderheid in de Rugby Football Union, af. De professionele Northern Rugby Football League werd door 20 noordelijke clubs uit de industriële centra, gesticht in 1895, en transformeerde in de Northern Union in 1922 met als hoofdkwartier Leeds. De clubs situeerden zich voornamelijk in Noord Engeland, Lancashire, Yorkshire en Cumbria en in de Schotse textielregio en bleef een regionale sport. Ze groeide niet uit tot een nationale sport maar is eerder een expressie van de culturele identiteit van het noorden van Engeland en zijn industriële arbeidersklasse. De professionele clubs die zich buiten deze regio ontwikkelden zijn met uitzondering van Londen terug verdwenen. De professionele, regionale en klasse-identiteit van de Rugby League heeft eerder zijn oorsprong in de verschillen van de socio-economische context en klassedynamisme van het noorden en het zuiden in de late 19de eeuw dan in een vorm van directe culturele expressie van de Britse arbeidersklasse. De professionele clubs reduceerden het aantal spelers van 15 naar 13 per ploeg zodat een lokale hybride variant van het internationale rugby ontstond die de betere spelers uit Wales en Schotland aantrok.

De grotere weerstand ten opzichte van het professionalisme bij rugby heeft zijn oorsprong bij zijn ontstaan. De rugbybestuurders kwamen uit de middenklasse en niet uit de hoogste strata van de maatschappij. Ze vreesden voor hun status en gebruikten de amateursregels om het standenverschil te benadrukken. Door de sociale exclusiviteit van hun sport te bewaren en een “degradatie” naar de lagere sociale klassen tegen te gaan kon het zich van het populariserende voetbal onderscheiden. Deze stellingname en het gebrek aan toegevingen ten opzichte van de potentiële toeschouwers resulteerden in een sociale beslotenheid van de sport en het verlenen van een definitieve voorsprong aan voetbal in de wereld. (Baker W., 1979:244-245; 1982:122-127; Dunning E. & Sheard K., 1979:142-144; Baker W., 1982:127; Williams G., 1994:23-38; Van Bottenburg M., 1994:87; Wagg S., 1995a:3-4; Augustin J-P., 1995:21:51-53; Bergman E., 1995:127; Hutchinson R., 1996:173; Arundel J. & Roche M., 1998:59-65; Tranter N., 1998:19)

2.4. De dieptediffusie van voetbal en rugby in de perifere regio's van het Verenigd Koninkrijk

Beide footballvarianten kenden eerst een ruimtelijke dieptediffusie in het Verenigd Koninkrijk. De eerste internationale voetbalwedstrijd werd in 1872 tussen Engeland en Schotland gespeeld. De opkomst van deze moderne sporten gebeurde simultaan met het nationalisme en resulteerde in een sportieve strijd tussen de diverse naties op het Britse eiland. De relatie tussen sport en nationalisme in de VK hegemoon werd in deel 3 gedeeltelijk besproken

a) Schotland

Voetbal en rugby ondervonden weinig culturele weerstand bij hun respectievelijke ruimtelijke diffusie in Schotland. De Schotse Football Association werd in 1873 opgericht. Voetbal ontstond in de industriële conurbatie Glasgow en rugby werd geïntroduceerd via de Anglofiele elite in Edingburgh. Rugby werd populair in Oost-Schotland en de kuststreken waar de Engelse culturele en economische impact het sterkst waren. De rugbyspelers hadden voornamelijk Engelse familienamen terwijl de voetballspelers Mac's waren, afstammelingen van de Hooglanders. De voetbalwereld werd een expressie van religieuze rivaliteit. De katholieke clubs, gesticht door priesters en Ierse immigranten kregen het prefix celtic of Hibernians terwijl de Rangers een protestantse achtergrond hebben. Dit verschil in cultuur reproduceert zich op een expressie territoriale segregatie in Glasgow. (Moorhouse H.,1984:287-315;1986:52-59;Wagg S.,1995a:5;Augustin J-P.,1995:52;Duke V.& Crolley L.,1996:17; Trentor N.,1998:19-21; Dunning E.,1999:103)

Voetbal heeft in een opkomende natie zoals Schotland een intense relatie met topofilie en identiteit. De voetbalclubs zijn een expressie van lokalisme en religieuze etniciteit. De Schotse competitie en zijn relatie met de populaire cultuur heeft volgens Moorhouse 4 redenen: (Moorhouse H.,1986:54)

- professionele competitie wordt gedomineerd door Glasgow Rangers en Celtic Glasgow
- de clubs gelinkt aan etnische groepen zijn antagonisten
- economische sub-ordonnantie ten opzichte van de Engelse competitie waarbij de betere spelers getransfereerd werden naar deze competitie
- een belangrijke expressievorm van de "dislike" van de Engelsen en het Verenigd Koninkrijk

geïncorporeerd in de Engelse competitie. De “Welsh League” werd pas, na druk van de FIFA, op 15 augustus 1992 opgericht met 11 clubs. De clubs die zich niet wilden aanpassen/aansluiten en in de Engelse semi-professionele league bleven werden verbannen⁴⁰. Deze clubs kregen het verbod opgelegd om op het territorium van Wales hun competitiewedstrijden voor de Engelse League te laten doorgaan. De 3 professionele clubs uit Wales die in de Engelse Football League spelen, Swansea City, Wrexham en Cardiff City, kregen de toelating van de UEFA om in de Engelse professionele league te blijven tot het niveau van de Welsh League professionalism zou toelaten⁴¹. Merthyr Tydfil mocht in de hoogste klasse van de semi-professionele Engelse league blijven. De winnaar van deze Wales League kreeg van de UEFA een ticket voor de Europa Cup. (Wagg S., 1995a:6; Augustin J-P., 1995:52; Duke V. & Crolley L., 1996:19-23; Trenton N., 1998:25-26; Dunning E., 1999:103)

c) Ierland

De Keltische volkssport “cad” stierf uit in hetzelfde decennium waarin voetbal en rugby naar het eiland diffuseerden. Voetbal was/is populair in de geïndustrialiseerde regio's van de 6 Engelse county's. De sporten werden gerelateerd en geassocieerd met het protestantisme en de Engelse en Schotse nederzettingcultuur. De 6 sinds de 17de eeuw voornamelijk protestantse en loyalistische county's bezitten een katholieke minderheid. De voetbalclubs met hun prefix Celtic zijn een weerspiegeling van deze sectaire gemeenschap. In het zuiden, het hedendaagse Ierland, werd voetbal en rugby beschouwd als een vorm van cultureel imperialisme en de Britse koloniale macht. Rugby werd geïntroduceerd aan de colleges van Dublin en Belfast en de oud-studenten stichtten als “captains of industry” rugbyclubs bij hun terugkeer naar hun woonplaats. Rugby speelt door zijn geopolitieke condities geen unifiserende rol in het land. Het wordt beoefend door de loyalistische Britse protestanten. De in 1884 opgerichte Gaelic Athletic Association promootte hurling en Gaelic Football als etnische en katholieke sport en verzette zich, zoals bij regionalisme besproken werd,

³⁹ Cardiff, Newport, Swansea, Pontypridd, Llanelli, Ebbw Vale, Neath, Bridgend, Caerphilly en Dunvant

⁴⁰ Colwyn Bay, Barry Town, Caernarfon Town en Newport AFC traden aanvankelijk niet toe omdat: (Duke V. & Crolley L., 1996:20-21)

- de afstanden tussen noord en zuid Wales moeilijk te overbruggen waren
- spelniveau lager is
- verlies aan inkomsten door lagere toeschouwersaantallen
- geen promotie naar een professionele league mogelijk

In het seizoen 1999-2000 bevonden ze zich reeds in de nieuwe league

⁴¹ In het seizoen 2000-2001 bevonden deze 3 clubs zich nog steeds in de professionele Engelse Football League. Wrexham en Swansea in division 2 (3de klasse) en Cardiff in division 3 (4de klasse)

tegen de sportimport en ontstaat als reactie tegen het oprichten van de Irish Football Association en nationale competitie in 1880. In deze regio is rugby en Gaelic populairder dan voetbal. (Baker W., 1982:137; Wagg S., 1995a:7-8;17; Augustin J-P., 1995:52; Duke V. & Crolley L., 1996:12:17; Dunning E., 1999:103; www.gaa.ie/10/01/00)

3. De Engelse voetbalsporten: internationale ruimtelijke diffusie

“World systems theory is essentially an economic model and while international football has a growing economic dimension it must also be theorised as a political and cultural product.” (Sugden J. & Tomlinson A. & Darby P., 1998:28)

Figuur 20: Cartoon van ZAK

“In 1863 werden de regels van het hedendaagse voetbal opgesteld aan de universiteit van Cambridge. Sinds die tijd verspreidde het spel zich snel over Europa en de rest van de wereld en groeide het uit tot de meest gespeelde en populairste sport uit de geschiedenis.” (Auster P. 1999:13)

De ruimtelijke breedtediffusie van gestandaardiseerde sporten begon in de late 19de eeuw in een context van het rivaliserende imperialisme. In 1880 was Europa de kern van de kapitalistische ontwikkeling die de wereld domineerde en transformeerde en opnam in het wereldeconomisch systeem. Cultureel bleef de wereld van de “White Dominions” afhankelijk van de oude continenten en de niet-blanke opgeleide elite in de rest van de wereld nam de westerse waarden over. Het introduceren van sport als opvoedkundige waarde was een expressie van morele suprematie van het Witte Moederland aan hun “dominions”, het Duitse Rijk en de rest van de wereld. Het Victoriaanse voetbal verspreidde zich via de Engelse handelroutes over het Britse Rijk in een periode waar de Britse commerciële en mariene belangen de wereld domineerden en grote delen van de wereld in het wereld-systeem incorporeerden. Het voordeel van voetbal was, volgens Mazrui, dat deze sport een cultuur neutrale vrijetijdsbesteding was, terwijl rugby, de typische middenklasse ploegsport van de

blanken cultuurintensief en raciale karakteristieken met zich kon meedragen. (Mandell R., 1984:154; Mazriu A., 1987:219; Hosbawm E., 1987:22; Hutchinson R., 1996:7; Coelho J., 1998: 160)

In continentaal Europa verzetten de Duitsers zich, als gevolg van de hegemoniestrijd op het einde van de 19de eeuw, aanvankelijk tegen het geïmporteerde voetbal. Ze definieerden het als “fusslümmelei”, voethooliganisme, en de “Engelse ziekte” en benadrukten de differentiatie tussen de Germaanse cultuur en de Westerse beschaving. (Dunning E., 1999:75)

Figuur 21: Omslag van een tegen voetbal gerichte Duitse brochure uit 1898 (Stokvis R., 1989:167)

De term “football” werd in de meeste landen geïncorporeerd in de taal en wordt geassocieerd met het “kicking game” of “non handling game”. In het Spaans spreekt men van futbol, in het Portugees futebol, in het Zweeds fotboll, in het Duits fussball, in het Nederlands voetbal en zelfs de taalpuristen uit Frankrijk hielden het bij de term football. Enkel de Italianen wilden voetbal aan nationalistisch lokalisme associëren en relateerden het aan het Florentijnse spel giuoco del calcio. Door in 1909 dit woord te kiezen wordt een uit Engeland geïmporteerde sport door de Italiaanse voetbalfederatie verondersteld geëvolueerd te zijn uit dit premoderne Italiaanse balspel.

In Noord-Amerika en Australië wordt, om een onderscheid met de lokale football-varianten, voetbal soccer genoemd, een verbastering van Association Football.

3.1. De ruimtelijke verspreiding van voetbal

De periode tot 1900 werd gekarakteriseerd door het vormen van de diverse clubs, nationale federaties en competities en was een aanloop tot internationalisatie. De periode 1900-1950 vertoont de opkomst van de diverse internationale instellingen en het verschijnen van het professionalisme in bepaalde landen. De internationale competities en de intrede van televisie in het voetbal resulteren in een exponentiële groei van de sport. Vanaf de jaren 60 wordt het voetbal gekarakteriseerd door de mediatisering en het creëren van diverse nationale en internationale competities met een toenemende penetratie van het kapitaal uit extra-sportieve bronnen.

3.1.1. De dragers van de diffusie

“ Modern football can only be played, theatrically presented, and joyously observed in societies that have been at least partly deracinated, partly tamed, and partly regularized for modern industrial, market production.” (Mandell R., 1984:157)

Vanuit het Engelse oorsprongsgebied van de moderne sporten die tevens de hegemoon in het wereld-systeem was, verspreidde de sport in de late 19de eeuw en begin 20ste eeuw zich over continentaal Europa en de rest van de wereld. De historische groei van het moderne voetbal kan geconceptualiseerd worden als een vorm van innovatiediffusie en kan in tegenstelling met zijn traditionele antecedenten beschouwd worden als een grensoverstijgend fenomeen. De gebureaucratiseerde voetbalvormen kenden een ruimtelijke breedtediffusie vanuit hun oorsprongsgebieden naar andere landen die zich bewust werden van de economische en sociale veranderingen en geïncorporeerd werden in het wereld-systeem. Voetbal heeft een imperialistische achtergrond en creëerde een vorm van pseudo-zelfvertrouwen aan zijn consumenten waardoor nationale, regionale en lokale topofilie een steunende basis hebben. Het spel is in de wereld gebruikt door de koloniale autoriteiten en de politieke machten om “geciviliseerde” standaarden aan te brengen of de lokale bevolking af te leiden van politieke activiteiten.

Voetbal werd vanuit Engeland getransplanteerd naar andere landen in 4 fases: (Bale J., 1980a:58; Mandell R., 1984:154; Guttmann A., 1994:44; Leite Lopes J., 1997:53)

- 1) Britse emigranten stichtten een eigen club
- 2) De lokale kosmopolitische elite, die de bron van interne dieptediffusie was, introduceerde het spel waardoor ze geassocieerd werden aan de Britse hegemoonwaarden en normen en de sociaal hoger gesitueerde Engelsen. De Anglofielen, de secundaire diffusiebronnen, namen de sport mee op hun reizen en introduceerden ze waar de sociale, culturele of ideologische condities een adaptieve atmosfeer hadden.

- 3) De kosmopolitische elite van de vroege adoptielanden fungeerde in sommige gevallen als secundaire diffusionisten.
- 4) Voetbal ontwikkelt zich in de lagere sociale klassen. Deze fase wordt geassocieerd met het oprichten van een nationale bureaucratische instelling.

De periode tussen fase 1 en 3, tussen kennen en adopteren, is analoog aan de innovatiebeslissingsperiode van een individuele adoptie in een conventionele innovatiediffusie. Augustin bestempelt de introductie van voetbal in continentaal Europa als een vorm van relocatiediffusie daar het voornamelijk Britse migranten waren die de sport er importeerden. (Guttmann A., 1994:44; Augustin J-P., 1995:41; De Pater B., 1995:37; Armstrong G. & Giulianotti R., 1997:5; Boniface P., 1998a:11)

Het adoptiemoment werd door Bale geassocieerd met de vorming van een nationaal bureaucratisch voetbalorgaan. Het “kennen” van voetbal door een beperkt aantal recreanten als vrijetijdsbesteding werd door Bale niet als een volwaardige adoptie beschouwd. De aanwezigheid van een nationale voetbalassociatie was een indicator van een voldoende verspreide participatie en een overschrijding van de door Ray, Villeneuve en Roberge (1974) gedefinieerde drempelwaarde. De oprichting van een nationale voetbalassociatie wordt beschouwd als de “bureaucratisering” van het voetbal en de transitie van een recreatieve activiteit naar een moderne sport. Deze premisse relateert de adoptie van voetbal aan het creëren van een bureaucratische instelling. (Bale J., 1980a:57) Guttmann verdedigde deze empirische techniek

“minimize the distortions caused by such factors as a group of British businessmen setting up a single soccer club totally out of character with the indigenous sports of the host country.” (Guttmann A. (1978) in Bale J., 1980a:57)

en Elias stelt dat de formatie van een nationale federatie een reflectie is van het toenemend aantal sportclubs. (Elias N., 1970:88-115)

Het niet-ruimtelijk model van een diffusie en adoptie van een innovatie is de S-curve of logistieke curve. De vorm impliceert de aanwezigheid van culturele, historische, psychologische en fysieke barrières tegen de adoptie van de innovatie. Hägerstrand benaderde diffusie hoofdzakelijk als een afstandsmatrix, hij onderscheidt “buren” of “contagious” diffusie en “hiërarchische” diffusie. In een internationale context wordt hiërarchische diffusie gerelateerd aan “economische hiërarchie” waarbij adoptie het economisch optimaliseringsprincipe volgt. Een economisch hiërarchische benadering kan infrastructuur georiënteerd zijn. De potentiële adoptie wordt gerelateerd aan bepaalde noodzakelijke condities die in het geval van sport de economische ontwikkeling, de religieuze of ideologische oriëntatie of het lokalisme-regionalisme-nationalisme van de bevolking kunnen zijn. Deze alternatieve benadering is noodzakelijk om complementair te zijn met de éézijdige communicatieinnovatiepremissie.

Voor het voetbal is het VK en Europa de primaire diffusielocatie geweest. De secundaire gebieden situeerden zich in Latijns-Amerika en Afrika terwijl Azië in het systeem als “lagged adopter” functioneert. De verspreiding buiten continentaal Europa gebeurde via de internationale machtsverhoudingen en nationale modernisatiepolitiek.

3.1.2 Voetbal in continentaal Europa

a) De ruimtelijke diffusie

Het voetbal werd geïntroduceerd via: (Elias N. & Dunning E., 1986:129; Duke V., 1991:88-90; Augustin J-P., 1995:21; Wagg S., 1995b:108-109; Arnaud P., 1998b:15)

- continentale havens: Le Havre, Hamburg, Hannover, Antwerpen, Marseille, Bilbao en Genua, Malmö, Göteborg, Stockholm, Barcelona, Bilbao, Porto en Lissabon
- industriële centra in Centraal Europa: Bohemen, Ruhrgebied
- kosmopolitische hoofdsteden: Wenen, Boedapest en Praag

De genese, de succesvolle inplantingen zijn fundamenteel geassocieerd met deze grote industriële centra's en de kosmopolitische havensteden en hoofdsteden. De oprichtingsdata van de diverse FA's, weergegeven in tabel 22, geeft een indicatie van diepere penetratie, de dieptediffusie en globale acceptatie van het voetbal in bepaalde lagen van de bevolking.

Bale onderzocht en analyseerde de diffusie van voetbal in Europa en concludeerde: (Bale J., 1980a:63-64)

- de aanwezigheid van een afstandsvervalrelatie tussen de afstand tot Londen en de oprichtingsdata van de respectievelijke FA's (Spearman: $r = 0,820$)
- afwezigheid van een relatie tussen inwonersgrootte van het land of de hoofdplaats en oprichtingsdata FA's (Spearman: $r = 0,184$ en $r = 0,195$)
- aanwezigheid van een relatie tussen economische ontwikkeling (gemeten via het procentueel aandeel van de mannelijke bevolking actief in de niet-agrarische sector) en de oprichtingsdata van de respectievelijke nationale FA's (Spearman $r = 0,678$)

De oprichtingen van de FA's in continentaal Europa	De oprichtingen van de FA's in continentaal Europa
1889 Denemarken en Nederland	1913 Spanje
1893 Guernsey (in 1932 bij Frankrijk)	1914 Portugal
1895 België, Zwitserland en Gibraltar	1919 Frankrijk, Polen en Joegoslavië
1898 Italië	1921 Estland en Letland
1900 Duitsland en Malta	1923 Turkije, Litouwen en Bulgarije
1901 Bohemen(1921 Tsjecho-Slowakije) en Hongarije	1926 Griekenland
1902 Noorwegen	1929 IJsland
1904 Oostenrijk en Zweden	1930 Albanië
1905 Jersey	1931 San Marino
1907 Finland	1933 Liechtenstein
1908 Luxemburg	1934 Cyprus
1909 Roemenië	1939 Slowakije
1912 Rusland	1940 Kroatië
	1979 Faroër

Tabel 23: 1ste verschijning van een FA in Continentaal Europa⁴²

De diffusie van voetbal is infrastructureel en economisch gerelateerd aan de industriële revolutie. De onderliggende associatie is de toename van de vrijetijd en een verbetering van de sociaal-economische levenscondities in de geïndustrialiseerde verstedelijkte landen. Voetbal kende een passieve dispersie en vertoont een analoog bureneffect als de sociaal-economische en industriële factoren waardoor afstand als enige verklarende variabele ontoereikend is. De sport “trickled down” de Europese economische hiërarchie in de laat 19de –begin 20ste eeuw en duidt op een potentiële relatie tussen de groei en ontwikkeling van moderne sporten en de economische ontwikkeling.

b) West – Centraal en Noord Europa

De Britse vrijetijdsbesteding voetbal is ingeworteld in de culturen van het begin 20ste-eeuwse continentaal Europa. Voetbal was een onderdeel van de anglofiele culturele mode tijdens de eeuwwisseling en kan beschouwd worden als een cultureel product die met de hegemoon geassocieerd werd. Het was net zoals in de VK een fenomeen van de stedelijke industriële maatschappij. In deze steden ontstond na de relocatie-diffusie de eerste dieptediffusie en werd de sport na een tijd overgenomen door de lagere sociale klasse. De sport voedde in bepaalde landen het religieus particularisme(Nederland en Frankrijk) en andere etnische rivaliteiten(België) en werd een

⁴² In deze tabel zijn enkel de eerste verschijningen opgenomen. De ex-USSR republieken, met uitzondering van de Baltische staten worden bij Rusland gerekend. Republiek van Ierland in 1921 wordt bij Ierland(1880) gesitueerd en DDR bij Duitsland

locomotief voor het nationalisme en een expressie en acoliët van het buitenlands beleid.

De Franse bourgeoisie richtte zich na de nederlaag tegen Duitsland in 1870-71 naar de “Engelse sporten”. Voetbal was één van de sporten die gelinkt werd aan de ideeën van nationale heropleving maar door de nationalistische turnbonden en het elitaire rugby onaanvaardbaar. De populariteit van het voetbal in Frankrijk ontwikkelde zich vanuit de havensteden en de oostelijke grote industriële regio's. De eerste clubs ontstonden via de Engelsen in St Malo, Le Havre en Bordeaux en de introductie in Parijs gebeurde pas in het laatste decennium van de 19de eeuw. Aan de Mediterrane kust en Corsica werd voetbal door een secundaire diffusie vanuit Zwitserland geïmporteerd en in Elzas-Lotharingen via Duitsland. De acceptatie en adoptie door de Fransen gebeurde primordiaal in de nabijheid van de introductiekernen en via op de Engelse onderwijspedagogie steunende scholen.(Wagg S.,1995b:104; Augustin J-P.,1995:44; Ravenel L.,1998a:13;46;70; Arnaud P.,1998b:15)

In Nederland immigreerde de sport via katoenwerkers uit Lancashire. De eerste wedstrijd in Nederland werd gespeeld tussen Haarlemsche FC en Amsterdamsche Cricket en Football Club. De laattijdige oprichting van de “urbane” clubs in Nederland, Ajax Amsterdam(1900) en Feyenoord Rotterdam(1908), wordt verklaard door de rurale religieus en politiek verdeelde structuur van de van de Nederlandse maatschappij op het einde van de 19de eeuw. (Stokvis R.,1979:48; Wagg S.,1995b:105)

Het Duitse verzet en de afkeer van de “Engelse sporten” werd reeds besproken. De introductie van de individualistische collectieve sport voetbal in Duitsland gebeurde, zoals in vele andere landen, via de havens. In 1887 ontstond in Hamburg de eerste voetbalclub en de pioniers waren jongeren uit de kosmopolitische middenklasse. De antipathie ten opzichte van voetbal was zo sterk in de dominerende turnbewegingen dat stappen ondernomen werden om de sport te onderdrukken. In Beieren was voetbal een verboden sport tot 1913. De sport kende in het interbellum een toenemende participatie bij de arbeidersklasse in het verstedelijkte Ruhrgebied waar clubs zoals Schalke 04 Gelsenkirchen diep verstrengeld en vergroeid met de lokale arbeiderscultuur raakten.(Wagg S.,1995b:106)

In Zweden, Noorwegen en Denemarken werd de import en adoptie van de Engelse ploegsport partieel belemmerd door de aanwezigheid van de turnbarrière. Kopenhagen was de eerste Scandinavische stad die het voetbal adopteerde. Voetbal werd rond de eeuwwisseling in Zweedse kusthavens geïntroduceerd door Schotse rederijarbeiders en in Noorwegen waren het Britse studenten die het in het kleine stadje Skein importeerden.(Wagg S.,1995b:108-109; Andersson T. & Radmann A.,1998:142)

In het Habsburgse Rijk werd het voetbal geïntroduceerd in Wenen en verspreidde het vanuit deze secundaire bron hiërarchisch naar Boedapest en Praag. In Boedapest werd het voetbal meegebracht door zonen van Hongaarse immigranten in En-

geland. Deze 3 steden werden de knooppunten van de lokale competities. Hon-garije en Bohemen behoorden in 1908 tot de eerste wereldtoerneelanden van Engeland.

c) Oost-Europa en Centraal-Europa onder het communisme

In Rusland werd voetbal geïntroduceerd in 1887 maar de ontwikkeling werd vertraagd door een combinatie van politieke en lokale klimatologische omstandigheden. Lokale leagues werden in St.-Petersburg en Moskou gevormd en de Russische FA ontstond in 1912. In de periode tot aan de Russische revolutie in 1917 was het een vrijetijdsbesteding van de aristocratie en de geprivilegieerden. Het Russisch communisme beschouwde voetbal als onfunctioneel en aristocratisch. De Russische nationale league ontstond daarom pas in 1936 en een toetreding tot de "kapitalistische" internationale voetbalorganisatie FIFA gebeurde pas in 1946. De Oost-Europese en Centraal-Europese clubs onder het communisme vertegenwoordigden het traditionele model. De clubs werden gesponsord door fabrieken, ministeries en vakbonden. In de USSR stonden clubs in de respectievelijke hoofdsteden van de Russische unierepublieken voor het lokale nationalisme. Eén van de eerste beslissingen van de Litouwse overheid na het verklaren van de onafhankelijkheid was het terugtrekken van de voetbalploegen uit de Russische competitie. (Bale J., 1980a:60; Duke V., 1995:88-91; Duke V. & Crolley L., 1996:85-95; Ramoney I., 1998:59)

d) Zuid Europa: diffusie en nationalisme

In Zuid-Europa spelen sociopolitieke factoren een belangrijke rol bij de interne particuliere ruimtelijke diffusie van het voetbal.

Italië

"Italy is a republic based on football." (De Biasi R. & Lanfranchi P., 1997:87)

In Italië werd voetbal geïntroduceerd door Zwitserse en Engelse studenten. De Italiaanse kosmopolitische aristocraten en de zakenburgerij in Turijn, Milaan en Genua vonden voetbal een belichaming van hun idealen, de waarden van de Engelse industriële revolutie en de mythes van de Engelse aristocratie. De sport was een allegorie van het liberalisme en een expressie van aversie ten opzichte van de klassieke intellectuele waarden. In 1909 veranderde de Italiaanse voetbalfederatie, met als doel de symbolische zuivering van de Engelse oorsprong, zijn naam naar "Federazione Italiana Giuocco Calcio" die de theoretische binding met de Italiaanse variant benadrukte en een expressie van het lokaal chauvinisme was. De interne diffusie startte pas na WO I en vooral na 1926 toen het fascistische regime een sportief programma lanceerde voor het met het nationaal particularisme

geassocieerde calcio. Deze nationalistische connotatie en de internationale triomfen⁴³ van het Italiaanse elftal werden door de fascistische pers en Mussolini gebruikt om een nationale consensus te bereiken en de bevolking te mobiliseren door het stichten van grote clubs in Rome, Napels, Cagliari en Catanië. Onder het fascistisch bewind werd het Britse “kick and rush” voetbal gesubstitueerd door “il metodo”. Deze transformatie benadrukte de politieke ideologie dat spelers strijders waren voor de natie en in Italië ontstond een culturele strijd tussen de respectievelijk geassocieerde politieke systemen. De universaliteit van het spel werd geëlimineerd en voetbal werd een metaforische oppositie tussen de “oude” kapitalistische democratieën en het “nieuwe” krachtige fascistisch regime. De overwinningen van het fascistische “il metodo” op de WK 34 en 38 en de OS van 1936 waren expressies van de antithesis van Engeland en het “Englishness”. Voetbal werd de nationale sport en degradeerde de traditionele spelen naar de perifere subregionale gebieden. (Porro N., 1992:331; Augustin J.-P., 1995:46-47; Lanfranchi P. & Wagg S., 1995a:129-130; De Biasi R. & Lanfranchi P., 1997:87-89; Arnaud P., 1998b:16; Teja A., 1998:147-170)

Spanje

In Spanje importeerden de Engelsen in de laatste decennia van de 19de eeuw het voetbal in de commerciële havens. In Madrid werd pas in 1902 een voetbalclub gesticht en de interne diffusie versnelde nadat de verlichte aristocratie en koning Alphonso XIII het als een fysieke activiteit voor jongeren beschouwden waarlangs sociale waarden en morele tradities konden overgebracht worden. Het eerste kampioenschap werd georganiseerd in 1902 en de FA ontstond in 1909. De burgeroorlog remde de expansie af en analoog aan andere autoritaire regimes wilde Franco de sport ten dienste van de staat stellen. Spanje was ontstaan na het huwelijk van Isabelle van Castilië en Fernando Van Aragon in 1469 als een geünificeerd verbond van Castilië en Aragon die de rest van Spanje veroverden. Baskenland, Catalonië en Galicië bleven een hoge mate van identiteitsgevoel behouden en de bevolking behield zijn karakteristieken en tradities die hen van de andere Spanjaarden onderscheidde. De Spaanse natie en nationaliteit bestonden niet en het autoritair regime van Franco wilde dit via sport bereiken. De Spaanse voetbalbond en het ministerie van sport werden onder het gezag van de militairen geplaatst. Kolonel Tronconso, de voorzitter de voetbalbond, stelde:

“ We all need to get used to the idea that in the immediate future, sport is not a pleasant leisure activity, but a necessary way in which the country can improve its men and have them prepared for action whenever they might be needed.” (Duke V. & Crolley L., 1996:30)

⁴³ Het Italiaanse elftal won het WK 1934 en 1938 en de gouden medaille op de OS te Berlijn in 1936. Het behalen van het WK in 1934 te Italië wordt door velen nog steeds als een voorbeeld beschouwd van “omkoping” en intimidatie van scheidsrechters en spelers.

Het voetbal werd om het centralisme te bevorderen in 1941 onder falangistisch decreet gesteld en de belangrijkste posities in de sportinstellingen en voorzitters van voetbalclubs werden door de centrale overheid aangesteld. Het fascistische regime gebruikte het voetbal voor fascistische propaganda en om een nationale identiteit te creëren. Het voetbal werd een katalysator voor het Spaans nationalisme,

“ The Falanga considered it an excellent means of mobilizing the masses under the flag, to reflect the traditional Hispanic values of “virility and impetuosity” and, above all, to show the world the impressive power and potential of their “New Spain”.”(Gonzalez Aja T.,1998:109)

De Madrileense clubs en Español Barcelona⁴⁴ waren/zijn een expressie van deze centralistische tendens terwijl de goede resultaten van de clubs uit Catalonië en Baskenland als symbolen van regionalisme en separatisme werden beschouwd. Catalonië was sinds de 19de eeuw een succesvolle commerciële en industriële regio met als centrum Barcelona en het catalanisme beschouwde het centralisme uit Madrid als corrupt. Het cultureel nationalisme, met oorsprong de industrialisatie in het midden van de 19de eeuw, werd onderdrukt door Franco en resulteerde in een evolutie naar een etnisch nationalisme met een streven naar politieke autonomie. In Baskenland was Atlético Bilbao; met zijn typische spelstijl; een constructie en expressie van de nationalistische gemeenschap. In de jaren 1960-70 werd voetbal een expressievorm voor het regionalistische sentimenten en oppositie tegen het centralisme. Atlético Bilbao, FC Barcelona en Real Sociedad weigerden de fascistische groet voor de wedstrijd en de ontmoetingen tussen Real Madrid en deze clubs waren een symbolische strijd tegen het fascisme en centralisme van Franco. Franco liet deze veilige weg voor emotionele expressie toe en voetbal werd op deze wijze een katalysator voor het regionalisme en etnisch nationalisme.(Augustin J-P.,1995:47-48;Smith A.,1995:32; Lanfranchi P. & Wagg S.,1995a:129; Kuper S.,1996:88; Mac Clancy J.,1996a; 1996b:3; Duke V. & Crolley L.,1996:24-49; Ramoney I.,1998:58; Gonzalez Aja T.,1998:101-111)

Portugal

De diffusie van voetbal in Portugal ontstond niet door een bureneffect maar net zoals in Spanje door introductie via Britse kaderleden in de havens van Lissabon en Porto en kosmopolitische studenten. De eerste club werd opgericht in 1889 te Lissabon en

⁴⁴ Atlético Madrid was de ploeg van de luchtmacht en Real Madrid vervulde de rol van een nationale ploeg gedurende de Francoperiode. Het team werd bekend onder de naam “el equipo del régimen” en werd volgens vele waarnemers door scheidsrechters en andere officiële bevoordeeld in de competitie. Español Barcelona is het symbool van de Spaanse aanwezigheid in Catalonië. De overheidsfunctionarissen, soldaten en politie die door Franco naar Catalonië gestuurd werden associeerden zich met deze club.(Duke V. & Crolley L.,1996:34-36; Kuper S.,1996:88)

in 1890 te Porto om via hiërarchische diffusie en bureneffect in de rest van het land ruimtelijk te verspreiden. De grote clubs vormden zich in de metropolen in het begin van de 20ste eeuw, Benfica Lissabon(1904) en Sporting Lissabon, FC Porto(1906) en de nationale voetbalfederatie ontstond in 1914. Het Europees succes van Benfica in het begin van de jaren 60 werd zoals in Italië in de jaren 30 en in Spanje in de jaren 50 gebruikt voor het internationaal imago van het militair regime.(Augustin J-P.,1995:48-49)

Ex-Joegoslavië/ Ex-Tsjechoslovakije

In Joegoslavië werd voetbal een nationalistische passie. De diverse etnische volkeren in de Joegoslavische confederatie associeerden en identificeerden zich met een regionale club. Het centraal nationalisme werd via de sport getransformeerd naar etnisch regionalisme en lokalisme. De relatie tussen voetbal en politiek werden duidelijk na de verkiezingsoverwinning van de nationalistische anti-Servische partij van Tudjman in Kroatië. De wedstrijd tussen Dynamo Zagreb en Rode Ster Belgrado op 13 mei 1990 leidde tot etnische conflicten en een zelfde verschijnsel was waar te nemen in Tsjechoslovakije waar Slovak en Tsjechen via respectievelijk Slobovan Bratislava en Sparta Praag hun etnisch nationalisme uitten.(Ramoney I.,1998:59)

In september 2000 werd het stadion van Partizan en Rode Ster Belgrado een locatie voor anti-Milosevic uitingen en voor een beslissende plaatsingswedstrijd voor het Europees Kampioenschap 2000 tussen Joegoslavië en Kroatië stelde Blazevic, de bondscoach van Kroatië:

"Hoe we het belang van die wedstrijd ook proberen te relativeren – tot slot voetbal is maar sport – het is gewoon zo dat het hier om veel meer gaat. Het is een wedstrijd met een speciaal belang, niemand kan ontkennen dat er een politiek tintje aan plakt...maar als we winnen, draag ik deze zege op aan het Kroatisch volk. Dat zal immers met hart en ziel bij ons zijn. "(De Morgen,18/08/99)

3.1.3.Voetbal in Latijns Amerika

a) De adoptie

Het voetbal is in Latijns-Amerika de populairste sport in de gebieden waar de economische afhankelijkheid van de VK-hegemoon sterk aanwezig was. Latijns-Amerika was een adoptiegebied waar voetbal, net zoals Pedersen(1970) bij andere innovaties vaststelde, vanuit de hoofdsteden en belangrijke havens naar het hinterland en vanuit de elite naar de massa diffuseerde en hierbij de stedelijke en economische hiërarchie respecteerde. De Engelse ondernemers domineerden de economische scène in de 19de eeuw en Argentinië, Uruguay, Paraguay, Bolivia Peru en

Chili waren een onderdeel van het “informele” rijk. De lokale elite in de Latijns-Amerikaanse landen was de bron van de interne diffusie waardoor het predominant aristocratisch was. Op het einde van de 19de eeuw werd voetbal gespeeld door de in het internationaal economisch systeem geïntegreerde elite die de culturele patronen van de kern en voornamelijk de VK hegemoon imiteerden. Het importproduct voetbal arriveerde via de Engelse handelsroutes in 1867 in Buenos Aires en later in de rest van het continent. De eerste participanten en toeschouwers waren, net zoals in Europa, elitair en/of afkomstig uit de migrantengemeenschappen. De verstedelijking en de industrialisering van de kustregio's in Zuid-Amerika resulteerden in een algemeen proces van collectivisering en het ontstaan van collectieve sporten. Voetbal creëerde in Latijns Amerika een nieuwe levensruimte in een urbane context waarbij de clubs de nieuwe stedelijke indeling in buurten reflecteerden. De evolutie van het voetbal vertoont gelijkaardige kenmerken als in het noorden van Engeland. De fabriekseigenaars en zakenmensen sponsorden de arbeiders- en buurtploegen die vlug de stap naar het professionalisme zetten. Het voetbal werd in Latijns Amerika een combinatie van spontaniteit van de straat met de controleerbaarheid van de elite. Het voetbal, ooit een vorm van populaire zelfexpressie en bevestiging, werd omgevormd tot een door de elite gedomineerde sociale en ideologische hegemonie. (Pedersen P., 1970:310-327; Stein S., 1988:63-71; Wagner E., 1988:120; Lever J., 1988:90-93; Corbridge S., 1993:173; Guttman A., 1994:56; Del Burgos M., 1995:53-55; Lopes J., 1997:53)

b) Voetbal; expressie van cultureel nationalisme

“Football serves as a opiate of the masses, an instrument of mass control, a social adhesive binding the most volatile and precarious of ethnic and political mixes.” (Del Burgos M., 1995:55)

De overgang van de elitaire fase naar een volkse fase kan vanaf 1910 gesitueerd worden en speelde een belangrijke rol bij patriottistische nationalistische vieringen. Voetbal werd een autonome populaire expressievorm van de laagste sociale klassen en een belangrijke factor van sociale controle. De sportclub creëerde een vorm van loyaliteit en was een afleiding voor politieke en syndicalistische bezigheden. Het bevestigde en ondersteunde de conservatieve en liberale ideologische normen en consolideerden de klassestructuur en sociale gelaagdheid door sport te identificeren met het territorium en op deze manier de sociale en ideologische hegemonie van de elite te bevestigen. In de periode van de opkomst van de clubloyaliteit en de processen van collectieve identificatie werd de sociale opdeling van de maatschappij sterk benadrukt. Gemeenschappen van diverse etnische achtergronden vertegenwoordigen diverse socio-economische groepen. Het dynamisch potentieel van collectieve identificatie aan de ene zijde en de rivaliteit tussen de diverse fracties aan de andere zijde waren de centripetale en centrifugale krachten in deze

maatschappijen. De dekolonisatieperiode van de Latijns-Amerikaanse landen werd gekarakteriseerd in een zoektocht naar culturele en politieke identificatie. Sport en meer specifiek voetbal vertegenwoordigt in dit continent een alternatief mechanisme voor het creëren van politieke eenheid en het helpt bij het bouwen van een moderne civiele staat waardoor de scheiding tussen politiek en voetbal in dit continent vaag is. De buitenlandse dominantie in Zuid-Amerika vertraagde het nationaal bewustzijn en voetbal werd een populaire gemanipuleerde culture cohesievorm. Voetbal wordt één van de centrale functies die een eenheid in de natie moeten benadrukken en een nationaal geweten moest helpen creëren. De grote metropolen waren aanvankelijk een “melting pot” van immigranten met een eigen cultuur. De laatste decennia gebeurde de migratie interregionaal tussen de urbane en de rurale gebieden met hun eigen culturele waarden. Voetbal was een methode om de metropolen samen te houden en een gemeenschappelijke interesse te creëren. De culturele en raciale diversiteit gecombineerd met slecht transport en communicatiemogelijkheden leidden tot een vorm van regionaliteit. Geografische integratie was een topprioriteit van de militaire regimes in de jaren 60-70. Het voetbal, als grootschalige toeschouwerssport, werd door de politieke overheden gebruikt om het publiek gedrag te manipuleren. Het racisme en de maatschappelijke gelaagdheid die de sociale attitudes in het continent domineerden werden in het voetbal doorgetrokken en evolueerden naar een specifieke apartheid.⁴⁵ (Arbena J., 1988b:2; Stein S., 1988:65-70; Lever J., 1988:88-90; Levine R., 1988 :141; Del Burgos M., 1995:59-60; Mason T., 1995b:71-74; Lopes J., 1997:53) In Brazilië was voetbal de enige nationaal georganiseerde populaire expressievorm. Het installeren van een nationale voetbalkampioenschap door het militaire regime in 1969 bevorderde de integratie van de regio in de natie “Brazilië”. Het nationaal geweten is een belangrijk integratie-element in Brazilië en voetbal heeft een belangrijke bijdrage aan de nationale trots van het land. De clubs in het land worden geleid door zakenmensen die hun toewijding aan een club bewijzen door geldelijke giften. De lokale mecenasen proberen via deze weg in te spelen op militaire en politieke gebeurtenissen. (Lever J., 1988:90-91; Shirts M., 1988:100; Del Burgos M., 1995:60-61) De militair junta van Argentinië die aan de macht kwam in 1976 gebruikte de organisatie van het WK in 1978 om zijn internationaal imago op te poetsen. Het regime contracteerde een Amerikaans bedrijf om het WK te promoten en het land en het WK als een economisch marketing product te verkopen. De junta bouwde geschilderde muren om de slums te verbergen en de lokale media werd gedurende het toernooi gecontroleerd. President Villa gaf op de openingsceremonie een speech over vrede, vriendschap, menselijke relaties en harmonieus samenleven terwijl ondertussen de mensenrechten geschonden werden en mensen “verdwenen” in zijn

⁴⁵ Zwartten waren niet toegelaten in de Braziliaanse clubs en mulatten poederden hun gezicht om blanker te tonen. (Del Burgos M., 1995:54)

eigen land. In de 2de ronde van dit WK moest Argentinië met minimaal 4 doelpunten verschil winnen om de halve finale te bereiken. De Peruanen werden volgens bepaalde bronnen waarschijnlijk omgekocht en de wedstrijd werd met 6-0 gewonnen. Argentinië werd later de wereldkampioen. De Argentijnse overwinning werd door de militaire dictators gerelateerd aan het succes van het regime. (Levine R., 1988:141; Del Burgos M., 1995:61-64; Mason T., 1995b:80-83; Duke V. & Crolley L., 1996:111-114)

Voetbalrivaliteit werd tussen El Salvador en Honduras als excuus gebruikt om een “voetbaloorlog” te beginnen. De echte oorzaken situeerden zich in de economische context van de regio. In Honduras werd een wet gestemd die landhervormingen vooropstelde. De grootgrondbezitters stelden via hun nationalistische vereniging FENAGH dat een groot deel van het land in handen zou komen van uit El Salvador geïmmigreerde landarbeiders. De overheid repliceerde door de gronden enkel aan Hondurezen te geven maar deze wet uit 1962 bleef dode letter tot 1969. De voetbaloorlog tussen 14 en 18 juli 1969 kostte aan 2000 mensen het leven. (Kirby A., 1985:238-248; d’Ans A., 1997; Coelho J., 1998:161; Boniface P., 1998a:19-20)

3.1.4. Voetbal in Afrika

a) De koloniale periode

De Britten brachten sport en op de eerste plaats voetbal, mee naar het continent. In subsahara Afrika was de segregatie exclusiever en hadden de lokalen geen toegang tot het voetbal. Het was het voorrecht van de zendelingen, scholen, industriëlen en militairen om de lokale bevolking toe te laten tot het spel. Het Britse leger was een belangrijke agens bij de diffusie van de teamsporten in zijn Afrikaanse kolonies. Frankrijks kolonisatiefilosofie gebruikte huurlingen als koloniale soldaten en liet geen individualisme en initiatief toe. Dit onderscheid in kolonisatiepolitiek resulteerde in een vroegere adaptatie van voetbal in de Britse gebieden. De eerste inheemse sportbonden ontstonden in de jaren 30 en tegen 1945, de pre-onafhankelijkheidsperiode was de dominantie van de Europese sporten pertinent in de Britse kolonies. De scholen kregen clubs en de etnische samenstelling en differentiatie van de bevolking werd uitgespeeld. Het voetbal werd aanvankelijk gespeeld tussen de blanken en de lokale of ex-patria elite. Het toegang tot de voetbalsport voor Afrikanen in een koloniale maatschappij was geen universele sport maar een paspoort voor individuele contacten met de Europese “elitaire” cultuur. In de laatste jaren van het kolonialisme wordt sport als een veiligheidsfunctie gebruikt. Ze moet bijdragen tot het aanvaarden van de militaire aanwezigheid en directe manipulatieve pogingen op de cultuur en vrijetijd van de inheemse bevolking. (Clayton A., 1987:120-124; Ranger T., 1987:197; Guttmann A., 1994:63; Stuart O., 1995:27; Vasili P., 1995:56; Hayatou I., 1998:64)

De oorspronkelijk controlerende functie van voetbal werd getransformeerd naar een coëxistentie met de socialistische en anti-koloniale bewegingen. (Ranger T., 1987:197)

"It became an arena for political contest between the colonizers and the colonized." (McClancy J., 1996b:12)

b) De post koloniale periode: voetbal als politiek instrument

"Soccer, popular among both the labouring classes and the African elite, became an ideal tool with which to win mass support from the majority of the population. African political leaders were not slow to exploit soccer in this way. Even today politicians in Africa ensure that they are closely associated with the most popular team in the country." (Stuart O., 1995:34)

Het voetbalspel is momenteel doorgedrongen tot alle lagen van de Afrikaanse samenleving en speelt een belangrijke rol in het dagelijkse leven van dorpsniveau tot de nationale politiek. Winst en verlies wordt in dit continent gerelateerd aan een etnische groep. Het eerste Afrikaans staatshoofd die het politiek belang van voetbal ontdekte was de Ghanese president Kwame Nkrumah. Hij promootte in de jaren 60 de geboorte van een nieuw modern en sterk Afrika die zijn plaats in de wereld moest opeisen en zijn verleden van koloniale uitbuiting achter zich laten. Hij droomde van een Verenigde Staten van Afrika als grootmacht in de wereldpolitiek en economie. Sportsucces kon volgens hem een vitale rol spelen in het samensmeden en creëren van trotse en waardige naties en nationale eenheid. De bal heeft een functie van broederlijkheid en nationale vrede in plaats van separatisme. Het nationale team van Ghana ontstond in 1960 en tijdens een toernooi door Europa wonnen ze 8 van de 12 wedstrijden. Het voetbal in Afrika is gerelateerd aan de creatie van een natiestaat en het gevecht voor de erkenning in de wereldgemeenschap. Het niveau en de competentie van een Afrikaanse staat wordt intern gemeten en verbonden met de prestaties op de voetbalveld en zijn een teken van voorspoed en een expressie van nationalisme en panafricanisme. Deze positieve relationele band tussen politiek en voetbal kan een potentieel omgekeerd effect veroorzaken. Het falen van een voetbalclub wordt hierbij geassocieerd met het politieke falen. Op 31 oktober 1993 brak een voetbaloorlog los tussen Ivoorkust en Ghana. De aanleiding was een wedstrijd tussen Kotoko(Ghana) en ASEC(Ivoorkust) in het kader van de Afrikaanse beker-wedstrijden. Na het verlies van ASEC vertelden de meegereisde fans dat ze onderweg aangevallen waren door Ghanese fans. De Ivorianen reageerden hierop door een klopjacht op Ghanese immigranten te organiseren. Beide landen werden uit de Afrikaanse voetbalcompetitie verbannen en pas in oktober 1994 terug toegelaten.

In Zuid-Afrika hebben voetbal en politiek alles met elkaar te maken. Decennialang was Zuid-Afrika als gevolg van zijn apartheidsregime uitgesloten van internationale

competities. Tijdens het apartheidssysteem was voetbal aanvankelijk georganiseerd in 4 raciale bonden. In 1978, lang voor het einde van het regime, beslisten de voetballeiders om een nationale competitie te creëren met gemixte teams. Voetbal was zo één van de eerste terreinen waar de apartheid werd afgeschaft. Op de dag dat Nelson Mandela tot president werd verkozen, woonde hij in Johannesburg een voetbalwedstrijd van het nationale team, beter bekend als Bafana Bafana, bij. Toen het land in juli 1992 op een congres te Zürich weer werd toegelaten tot de FIFA kreeg het een staande ovatie. (Stuart O., 1995:34; Broere M. & Van Der Drift R., 1997:7;40-46; Hayatou I., 1998:64)

c) De African Cup of Nations en het WK

De African Cup of Nations, alias de Africacup, ontstond in februari 1957 en is het symbool van de populariteit van het voetbal in het continent. Het was de eerste potentiële locatie waar het opkomende nationalisme geuit konden worden. De overwinningen van de Black Stars uit Ghana in 1963 en 1965 en een finaleplaats in 1968 waren niet enkel een expressie van sportieve superioriteit in het continent maar eveneens een expressie van de suprematie van Nkwane Khumah en zijn economische en politieke filosofie.

Ook Idi Amin, het staatshoofd van Oeganda in de jaren 70, gebruikte voetbal als internationaal prestigemiddel. Het nationaal voetbalelftal van Oeganda kende zijn beste tijden onder zijn bewind en behaalde in 1978 de finale van de Africa Cup. Christopher Rwanika, secretaris-generaal van de Oegandese voetbalbond, refereert naar de Amin-tijd

“Voetbal was een van de weinige dingen waarvan Amin kon zeggen dat het goed ging in het land. De voetbalvelden waren ook de enige plekken in het land die gevrijwaard waren tegen terreur” (Broere M. & Van Der Drift R., 1997:43)

Het beste voorbeeld van eenheid rond een vlag was Kameroen voor het WK94 in Italië. Kameroen was een gebied dat in 1916 door de Engelsen en de Fransen overgenomen werd van de Duitsers, na de onafhankelijkheid in 1960 nam Ahidjo, de eerste president, met steun van de Fransen de macht en regeerde gedurende 25 jaar met ijzeren hand. Sport en cultuur waren de enige domeinen waar een relatieve autonomie bestond. Het Kameroenese voetbal ontwikkelde zich langs regionale en etnische lijnen met een minimum aan staatsinmenging. Bij het internationaal opkomen van het Kameroenees voetbal nam de rol en controle van de overheid toe. De overheid organiseerde, na het succes op het WK 90, waar ze de kwartfinale bereikten, een operatie “coup de coeur” waarbij, met nationaal succes, geld ingezameld werd voor de voorbereidingen van de “leeuwen” voor het WK in 1994.

Bij het organiseren van de Africa Cup door Zuid-Afrika in 1996 was het zeer belangrijk voor het organiserende land dat ze deze cup na jaren verbanning zouden veroveren. De Zuid-Afrikaanse bondscoach Clive Barker stelde vlak voor het toernooi.

“ Het is zo onvoorstelbaar belangrijk voor Zuid-Afrika dat we dit toernooi winnen. Dit is meer dan een spel. Het enige waarin zwarten in de vreselijke dagen van apartheid bewezen beter te zijn, was voetbal. In die tijd was voetbal een racistische zaak. Het droop van de tribunes: hierin zijn we beter dan de blanken....Daarom moet de Africa Cup het succes van zwart Zuid-Afrika worden. De wens om te winnen is geen sportieve eis, het is een sociale plicht.”(Broere M. & Van Der Drift R.,1997:46)

Zuid-Afrika won geholpen door het feit dat Nigeria zich tegen alle verwachtingen in terugtrok. Nelson Mandela zat tijdens de finale op de tribune naast vice-president De Klerk en Inkatha-leider Buthelezi.(Stuart O.,1995:37-39; Broere M. & Van Der Drift R.,1997:40-42;66-67; Nkwi P. & Vidacs B.,1997:124; Hayatou I.,1998:66-70)

3.1.5. Voetbal in Azië

a) de diffusie

In de mondiale diffusie van voetbal is, met uitzondering van het Midden-Oosten, één van de minst besmette regio's, Azië. In dit werelddeel is internationale sportbetekenis gekomen door andere sporten. Elitaire Britse sporten zoals cricket, squash en hockey op het Indische subcontinent en gevechtssporten, worstelen, gewichtheffen, tafeltennis, volleybal en badminton in Oost-Azië. Voetbal verkreeg pas enige populariteit na WO II. De tweederangspositie van Azië in het internationale voetbal kan gedeeltelijk verklaard worden door grootte en andere fysieke kenmerken en de geslotenheid van het systeem waarbij de spelers niet naar Europa moeten komen om professioneel te kunnen worden. De sportieve insulariteit van Azië is te verklaren door het minder weerloos zijn van de Aziatische culturen ten opzichte van de Westerse invloeden en het niet aanwezig zijn van dominerende “white settlers” kolonies. De populariteit van voetbal en de impact van de VS op het gebied vertoonden een negatieve correlatie. De impact van het Westers kolonialisme was in bepaalde gebieden zoals Japan, China, Thailand, Afghanistan en Iran niet aanwezig of werd, door de aanwezigheid van een graad van zelfbestuur en de regionale identiteit van het pan-Arabisme en de religieuze islam, beperkt. Het voetbal in Azië werd tot voor enkele jaren grotendeels gedomineerd door de landen in het Midden-Oosten, maar in het laatste decennium constateren we een opkomst van de Oost-Aziatische landen.(Corbridge S.,1993:175-176; Murray B.,1995:138-145; Wagg S., 1995c:170-178)

De gevolgen van de barrières bij de breedtediffusie van voetbal in dit continent is nog altijd te merken in de wereldrangschikking van de landenteams opgesteld door de

wereldvoetbalorganisatie, de FIFA. Saoedi-Arabië was in december 2000 met zijn 36ste plaats de hoogst gerangschikte van het continent en bevolkingsrijke landen zoals China, Indonesië, India en Pakistan bevonden zich respectievelijk op de 74ste, 97ste, 122ste en 190ste plaats.

b) Voetbal en politiek

Eén van de eerste officiële daden van de Palestijnse regering na het verkrijgen van zelfbestuur was zich aansluiten bij de FIFA. De Palestijnse inschrijving was een expressie van soevereiniteit en een teken van internationale herkenning. Voor de onafhankelijkheid waren de Palestijnse clubs een teken en symbool van de strijd voor Palestijns nationalisme en identiteit. Een uitspraak van de Palestijnse leider Yasser Arafat betreffende de in Jordanië spelende Palestijnse club uit de vluchtelingenkampen Al-Wihdat ondersteunt en confirmeert de betekenis en symbolische functie van voetbal:

“One day we had no voice, Al-Wihdat was our voice”(Tuastad D.,1997:105)

Voetbal was een arena waar de Palestijnse nationale identiteit geëerd kon worden en deze voetbalclub was een expressie van het Palestijns nationalisme. Na de onafhankelijkheid werd de transitroute tussen Gaza en de Westelijke Jordaanoever als een verbinding beschouwd tussen de voetbalclubs en konden de Palestijnse selectie eindelijk eens samen trainen.

De toenadering tussen Iran en de VS kreeg een concrete invulling bij de voetbalwedstrijd op het WK 98 tussen beide clubs. Clinton greep deze wedstrijd aan om de relatie met Iran te bespreken en Khatami beaamde deze stelling.

3.1.6. Voetbal in Oceanië

Het voetbal in Oceanië speelt maar een secundaire rol. Rugby en in bepaalde streken Australian Football substitueren de sport. De bevolkingsgrootte van de Zuid-Pacifische eilanden is te beperkt om op mondiaal vlak een sportieve betekenis te spelen. De interne onderlinge sportdisjunctie op de Zuid-Pacifische eilanden kan verklaard worden door de impact van de diverse koloniale en post-koloniale machten. De combinatie van een secundaire rol in de relatief bevolkingsrijke gebieden en de aanwezigheid van veel bevolkingsarme eilandengroepen zorgt ervoor dat het continent een secundaire rol speelt in het wereldvoetbal. Australië bevond zich in december 2000 op de 74ste en Nieuw-Zeeland op de 90ste plaats in de wereldranglijst terwijl de Solomon eilanden, met zijn 130ste plaats, de hoogst genoteerde eilandengroep was.

3.2. De internationale organisatie

“Le football est le seul facteur de mondialisation qui échappe à la tutelle Américaine.”(Vallet O.,1998:103)

Tot aan het begin van de 20ste eeuw waren de internationale wedstrijden puur Brits. De eerste niet-Britse internationale wedstrijden waren in 1901 Argentinië – Uruguay en in 1902 Oostenrijk – Hongarije. Deze toenemende internationalisatie leidde tot het oprichten van internationale overkoepelende instellingen.

3.2.1. De International Football Association Board(I.B.)

De ruimtelijke diffusie van voetbal en de toenemende transportmogelijkheden resulteerden in het ontstaan van internationale wedstrijdcontacten. De lokaal variërende reglementeringen van voetbal leidden tot het stichten van internationale overkoepelende organisaties. Een geschil tussen de Engelse en Schotse FA over de te gebruiken spelregels voor een interland resulteerde in 1881 in het ontstaan van de International Football Association Board met Engeland, Schotland, Wales en Ierland als leden. De organisatie vergaderde jaarlijks en kreeg in 1886 het officiële statuut van International Football Association Board(IB). De organisatie was samengesteld uit de 4 Britse nationale bonden met elk 4 mandaten. Na het accepteren van het internationaal gezag van deze instelling door de FIFA werden eerst 2(1913) dan vier (1948) vertegenwoordigers van de FIFA toegelaten met respectievelijk elk 4 stemmen. Tegenwoordig heeft de IB uitsluitend bevoegdheden wat betreft de spelregels. Op haar jaarlijkse conferentie in juni kunnen met een 75% meerderheid binnen de FIFAvvertegenwoordigers en de Britse bonden veranderingen aangenomen worden. (Colin F. & Muller L.,1996:323; www.fifa.com:19/05/2000; Duke V. & Crolley L.,1996:14)

3.2.2. De Fédération Internationale de Football Associations (FIFA)

Figuur 22: Embleem van FIFA(www.fifa.com)

a) Ontstaan

De FIFAleden zijn de FA's van de onafhankelijke staten en de wereldcup is een competitie voor ploegen die deze individuele staten vertegenwoordigen. De oprichting van de FIFA in 1904 gebeurde in een periode waarin het nationalisme een grote impact had op het politiek bestel. De leden waren, met uitzondering van de 4 Britse afgevaardigden, de associaties van de politieke staten. De wereldtornooien en andere internationale competities waren en zijn een feest van het nationalisme waarbij economische en culturele mondialisatie realiteit worden. De regionale binding die voetbal impliceert resulteert in een traditioneel pluralisme en countert de culturele homogeniteit maar accentueert en bestendigt het bestaande sociale en politieke mondiale systeem.

b) De periode 1904-1946

Op 21 mei 1904 richtten delegaties van de nationale voetbalbonden uit België, Denemarken, Frankrijk, Nederland, Spanje, Zweden en Zwitserland te Parijs de "Fédération Internationale de Football Associations" op. Het opzet van deze organisatie was het voetbal in deze landen te controleren en te ontwikkelen en het uitwerken van internationale competities. In een periode van minder dan 60 jaar evolueerde voetbal van het volksspelenstadium naar een geformaliseerde internationale sport.

De stichters waren relatief jonge voetbalnaties en het ontbreken van de Britse bonden in deze beginperiode was een belangrijke handicap. De Britten stonden aanvankelijk afkerig tegenover de FIFA omdat ze vreesden voor de positie van de I.B. en kozen voor een politiek van "splendid isolation". Het erkennen van het gezag van de IB door de FIFA "been assured by the FIFA nations that their expertise in these matters was indispensable." (Wagg S., 1995a:9) resulteerde in de Engelse aansluiting in 1905 en de andere Britse bonden in 1910. In 1913 stelden de Britten een tegen gebaar door de FIFA in de I.B. te laten participeren. Het toetreden van het VK stelde problemen daar de FIFArelementen slechts één associatie per staat toelieten, maar het uitvindersstatut en de dominante rol van de Engelse FA overtuigde de FIFA om de andere 3 regionale FA's toe te laten.

In de beginperiode was de internationale impact van de FIFA eerder beperkt. De eerste niet-Britse internationale wedstrijd werd in 1908 te Wenen gespeeld waar Engeland Oostenrijk met 6-1 versloeg. In 1914 had de organisatie amper 24 leden waarvan slechts 4, Argentinië, Canada, Chili en VS, uit niet-Europese landen. De FIFA ondervond bovendien de politieke impact van de WO I. De voetbalbonden van België, Engeland, Ierland, Schotland, Wales, Frankrijk en Luxemburg besloten in 1919 op een conferentie te Brussel om de contacten met de "vijanden" uit de voorbije oorlog, Duitsland, Hongarije en Oostenrijk, te verbreken. Hun boycot uitte zich tevens

tegen landen die aantraden tegen deze “vijanden”. Op hetzelfde ogenblik had in het Zweedse Göteborg een vergadering plaats waarop Denemarken, Finland, Noorwegen en Zweden de neutraliteitsregels van de FIFA bevestigden en het recht benadrukten om voetbalrelaties met alle nationale bonden te onderhouden. Deze dissidente visie resulteerde in een schisma binnen de FIFA. De Brusselse landen scheurden zich af en richtten de “Federation of National Football Associations” op. De zwakke interne cohesie van de nieuwe internationale voetbalbond zorgde ervoor dat enkel de Britse bonden in 1920 de FIFA verlieten om terug te keren in 1924. In 1928 stapten de Britse bonden terug uit de FIFA. Het breekpunt was toen de compensatie voor loonderving die de deelnemers aan de Olympische Spelen van Amsterdam zouden toebedeeld krijgen. Deze pseudovorm van professionalisme werd door de Britten niet aanvaard. Ze verlieten de FIFA en bleven tot 1946 weg. De Britse voetbalbonden konden door dit besluit niet deelnemen aan het WK 30,34 en 38 en hun verdwijning van het internationaal toneel en hun isolationisme eisten hun tol. Op het WK te Brazilië in 1950 verloren ze 2 van de 3 wedstrijden en verloor het Verenigd Koninkrijk zijn status van onaantastbaren. Het aantal leden evolueerde tussen 1928 en 1946 van 44 naar 81 landen en 204 leden in 2000. (Wagg S., 1995a:9-14; Colin F. & Mulder L., 1996:409-410; Duke V. & Crolley L., 1996:2:12-13; Dunning E., 1999:103-104; www.fifa2.com:21/05/00)

c) De regionalisering

Na WO II nam het ledenaantal van de FIFA sterk toe en was er nood aan een graad van regionalisatie en decentralisatie van de administratieve functies. De toenmalige voorzitter van de FIFA, Jules Rimet, was een tegenstander van deze evolutie daar hij de FIFA als één familie zag. De Europese federaties ijverden voor deze regionalisering uit vrees om politiek uitgemanoevreerd te worden door de Latijns-Amerikaanse confederatie. De landen van de Conmebol, de Zuid-Amerikaanse confederatie, stemden altijd na onderling overleg unaniem voor een bepaald standpunt. De Europese associaties zagen dit als een bedreiging van hun geprivilegieerde positie in de wereldvoetbalstructuren en eisten de mogelijkheid om een confederale structuur, de UEFA, te construeren. In 1953 werd de oprichting van de continentale confederaties toegestaan. De functie van deze instellingen was/is de coördinatie van de internationale wedstrijden te bevorderen en de regionale organisatie van het voetbal te optimaliseren. De leden van de FIFA werden ondergebracht in deze confederaties en de respectievelijke confederaties mogen een vooraf bepaald aantal deelnemers aan het Wereldkampioenschap voetbal afvaardigen. De selectie gebeurt via intraconfederale voorronde wedstrijden.

De FIFA besloot na intense onderhandelingen met de diverse confederaties en hun leden om het aantal vertegenwoordigers op het WK 1998 te Frankrijk als volgt te verdelen: (Colin F. & Mulder L., 1996:425-426; Sugden J. & Tomlinson A. & Darby P., 1998:11-13; www.fifa2.com:21/05/00)

- Afrika: 5 plaatsen
- Azië: 3 of 4 plaatsen
- Europa: 15 plaatsen
- Midden en Noord Amerika: 3 plaatsen
- Zuid-Amerika: 4 plaatsen + wereldkampioen Brazilië
- Oceanië: 0 of 1 plaats

De overwinnaar van de Oceanische zone moest het opnemen tegen de 4de van Azië. In deze dubbele confrontatie verloor Australië van Iran.

- Zuid-Amerika

Figuur 23: Embleem Conmebol (www.conmebol.com)

Zuid-Amerika had zijn **Conmebol** in 1916, voor de officiële toelating van de FIFA, al opgericht. De "Confederación Sudamericana de Fútbol" is de oudste continentale confederale voetbalorganisatie ter wereld en was het werk van de Uruguayaan Hector Gomez. De organisatie had als doel het opzetten van een Zuid-Amerikaans kampioenschap voor landenteams, de "Copa America". Argentinië, Brazilië, Chili en Uruguay waren de stichtende leden. Paraguay sloot zich in 1917 aan en Peru, Bolivia, Ecuador, Colombia en Venezuela volgden later. De zetel van de organisatie is in Asuncion gevestigd. De organisatie heeft slechts 10 leden en het in Zuid-Amerika gelokaliseerde Suriname is lid van de Midden en Noordamerikaanse confederatie "Concacaf". (Colin F. & Mulder F., 1996:439:460; www.fifa2.com:21/05/00)

- Europa

Figuur 24: Embleem van de UEFA(www.uefa.com)

De “Union of European Football Associations”, de **UEFA**, werd op 15 juni 1954 te Basel opgericht. Het ontstaan van de UEFA was het werk van de Italiaanse, Franse en Belgische bonden en had als doel de interne Europese verdeeldheid te kanaliseren en een gemeenschappelijk Europees standpunt in te nemen bij de FIFAvergaderingen. De zetel van deze bureaucratische instelling was in Bern gevestigd en verhuisde in de jaren ‘90 naar het Zwitserse Nyon.

De Europese bekercompetities en het Europese kampioenschap voor landenteams worden door de UEFA georganiseerd. De eerste ontstonden uit een idee van de sportjournalist Gabriel Hanot en werden voor het eerst georganiseerd in 1955(landskampioenen), 1958(de jaarbeurssteden-beker, later de UEFA-cup) en 1961(bekerwinnaars). Het Europees landenkampioenschap was een idee van Henri Delaunay, een gewezen secretaris-generaal van de FIFA. Het aantal leden van de UEFA bedraagt momenteel 51 nationale voetbalbonden.(Colin F. & Mulder L.,1996:171; Sugden J.& Tomlinson A.& Darby P.,1998:11-13; www.fifa2.com:21/05/00)

- Azië

Figuur 25: Embleem van AFC(www.asian-football.com)

In hetzelfde jaar als de UEFA werd in Azië de “Asian Football Confederation” opgericht met zetel te Hong Kong. Deze zetel verhuisde later naar Kuala Lumpur. Het initiatief ging uit van 9 nationale bonden; Hong Kong, India, Indonesië, Zuid-Vietnam, Filippijnen, Japan, Zuid-Korea, Maleisië en Singapore. In 1955 trad Nationalistisch China en in 1958 Israël toe. De toetreding van de landen uit het Midden-Oosten in de jaren 60-70 resulteerde in het creëren van politieke spanningen. De compromisoplossing die de FIFA leverde was het overhevelen van Israël naar de UEFA. De AFC heeft momenteel 44 aangesloten nationale

voetbalbonden. De continentale club competitie werd opgericht in 1967 maar verdween terug in 1971. Een 2de poging in 1985 voor de landskampioenen en in 1990 voor de bekerwinnaars waren wel succesrijk.(Colin F.& Mulder L.,1996:465;www.fifa2.com:21/05/00;www.asian-football.com:02/01/01)

- Afrika

Figuur 26: Embleem van CAF(www.cafonline.com)

In 1957 richtten Egypte, Soedan, Zuid-Afrika en het pas onafhankelijke Ethiopië de Afrikaanse voetbalbond de "Confédération Africaine de Football" op. Enkele maanden later werd in Khartoum de eerste Afrikaanse Natiën beker, beter gekend als de Africa Cup, georganiseerd. Zuid-Afrika werd uit deze competitie geweerd omdat het enkel blanken wilde opstellen in zijn nationale ploeg. Het hoofdkwartier van de CAF situeert zich in het oudste Fifa-lid en medestichter van de CAF Egypte. De CAF is met zijn 52 leden de grootste confederale bond en richtte respectievelijk in 1965 en 1975 een interlandencompetitie voor de landskampioen en bekerwinnaars op.(Colin F. & Mulder L.,1996:431; www.fifa2.com:21/05/00; www.cafonline.com:02/01/01)

- Midden en Noord-Amerika

Figuur 27: Embleem van Concacaf(www.footballconfederation.com)

De "Confederacion Norte-Centroamericana y del Caribe de Futbol", de CONCACAF werd in 1961opgericht. De drijvende krachten achter het ontstaan van deze confederale organisatie waren Mexico, Cuba, Guatemala, Honduras en de Nederlandse Antillen. Mexico domineerde de vele kleine naties en was telkens verzekerd van kwalificatie voor de wereldbekertornooien. De zetel situeerde zich eerst in Guatemala maar werd om commerciële redenen in 1992 naar New York

overgebracht. Het aantal leden van deze confederatie bedraagt 35 en het richtte pas in 1991 een interlandcompetitie voor clubs op.(Colin F. & Mulder L.,1996:458: www.fifa2.com:21/05/00; www.footballconfederation.com: 02/01/01)

- Oceanië

Figuur 29: Embleem OFC(www.fifa.com)

De "Oceania Football Confederation", OFC, werd in 1966 opgericht. Australië en Nieuw-Zeeland waren de oprichters van deze confederale structuur. De organisatie dreigde in 1973 uiteen te vallen daar Australië wilde overstappen naar de Aziatische confederatie. De 11 leden van de OFC zijn, met uitzondering van Australië en Nieuw-Zeeland, kleine eilandstaten en eilandengroepjes.(Colin F. & Mulder L.,1996:473: www.fifa2.com:21/05/00)

c) De FIFA en de Noord-Zuid problematiek

De ontwikkeling van het wereldvoetbal vindt zijn oorsprong in de koloniale ervaringen. De Fransman Jules Rimet, de FIFA voorzitter tussen 1921 en 1954, beschouwde de FIFA als een familie met een paternalistische en neo-koloniale visie op de wereldontwikkeling.

De reden voor het ontstaan van de UEFA in 1954 was de distributie van de macht in het wereldvoetbal. De Europeanen beschouwden voetbal als een wereldspel en kozen in blok voor FIFA voorzitters. In de periode 1956-1970 was het voorzittersschap in handen van 2 Engelsen, Arthur Drewry en Stanley Rous, en Europa had de leidende rol in de ontwikkeling van de sport. De visie van de Europeanen had een eurocentrische en neo-imperialistische impact. Door de succesvolle mondiale diffusie geassocieerd met een toenemend aantal leden uit de 3de wereld verloor deze benadering aan kracht. De derdewereldlanden zagen de FIFA als een politiek platform voor hun expressies van onafhankelijkheid en nationale identiteit. Het langetermijnobjectief van de FIFA was de ontwikkeling van voetbal op wereldschaal en resulteerde in belangrijke onbedoelde politieke consequenties. Het stijgend aantal leden en het FIFA-principe van "one nation one

vote⁴⁶ impliceerde het ontstaan van een machtscentrum voor de derde wereldlanden. De Europese bonden anticipeerden op de mondiale evolutie door te stellen dat een $\frac{3}{4}$ meerderheid noodzakelijk is voor een reglementswijziging. De UEFA heeft met zijn 51 leden, wat 25,1% (203 stemgerechtigden want Afghanistan is uitgesloten) van het totale ledenaantal bedraagt, een blokkeringsminderheid. Deze blokkeringsminderheid was functioneel bij de relatieve bepaling van het aantal deelnemers aan het WK. Een compromisoplossing was het aantal deelnemers van 16 over 24 naar 32 te laten evolueren. Volgens Sugden en Tomlinson is de FIFA niettegenstaande dat het een forum was voor het derde wereldverzet aan de andere zijde een neokolonialistische vorm van economische en culturele exploitatie. (Sugden J. & Tomlinson A., 1998:314)

Op de FIFA-conferentie van 1970 te Mexico behaalden de Afrikaanse, Aziatische en Latijns-Amerikaanse landen samen een overwinning op Europa. Louis Wouters, de Belgische afgevaardigde op de conferentie stelde:

"It is not the competence of the European representatives in the FIFA Executive which is at stake but rather the future of Europe in world football...at the FIFA Congress in Mexico, political questions were given precedence over questions of sport and a clearly anti-European attitude had been exhibited there." (Sugden J. & Tomlinson A. & Darby P., 1998:14)

Op het FIFA congres van 1974 te Frankfurt wordt de Braziliaan João Havelange verkozen tot voorzitter. Havelange versloeg tijdens deze verkiezingen de Britse, als autocratisch, dictatoriaal en apolitiek, bestempelde Sir Stanley Rous. In termen van mondiale politieke relaties was het standpunt van Zuid-Amerika ambivalent. Het was koloniaal geëxploiteerd maar had zijn politieke onafhankelijkheid reeds in het begin van de 19de eeuw bekomen. De meeste Latijns-Amerikaanse landen hadden een economische ontwikkeling bereikt waardoor ze niet bij de perifere minder ontwikkelde landen behoorden maar nog niet het statuut van de rijke kernindustrielanden hadden verworven. Zuid-Amerika nam de leiding in de mondiale FIFA-politiek van de "niet-gebonden" landen.

Naast deze mondiale politieke trend had het beleid van Rous voor scherpe protesten gezorgd. Toen China in het begin van de jaren 70 eiste om Taiwan te elimineren en de Volksrepubliek China terug als lid op te nemen weigerde Rous hierop in te gaan en op 21 november 1973 eiste de USSR dat de wedstrijd in en tegen Chili op een neutraal terrein zou plaatsvinden. Het nationale stadion van Chili werd door de militaire junta van Pinochet gebruikt als interneringskamp en een plaats voor martelingen en executies van linkse dissidenten. Rous weigerde en de wedstrijd werd, door het niet aantreden van de USSRploeg, met forfaitcijfers door Chili

⁴⁶ Het FIFA egalitair stembestelsysteem impliceert dat de stem van China en bijvoorbeeld de Cook Eilanden met zijn 17000 inwoners even groot zijn.

gewonnen. Deze stellingname resulteerde in het tegenstemmen van de communistische landen. Naast deze politieke “flater” verwaarloosde Rous het Afrikaanse continent en weigerde hij Zuid-Afrika uit te sluiten van internationale wedstrijden waardoor deze landen zich massaal afkeerden van hem.

De positie van Zuid-Amerika in de wereldpolitiek gecombineerd met de politieke flaters van Rous resulteerde in een “logische” winst van de Latijns-Amerikaanse kandidaat voor het voorzitterschap. Havelanges overwinning was gebaseerd op veel gelobby en beloftes aan de Aziatische en Afrikaanse landen: (Tomlinson J., 1991:95; Wagg S., 1995a:12; Duke V. & Crolley L., 1996:2-4:13-14; Sugden J. & Tomlinson A. & Darby P., 1998:16)

- toename van het aantal deelnemers aan het WK van 16 naar 24 waardoor meer landen uit de derde wereld zouden kunnen deelnemen
- instellen van Internationale Academie voor de ontwikkeling van het voetbal in de 3de wereld
- organiseren van internationale jeugdkampioenschappen met gastheer de OL
- subsidies voor het construeren van voetbalstadions en opleiding van trainers
- installeren van internationale topcompetities in Afrika en Azië

Havelange stapte af van de paternalistische openbare dienstbenadering van zijn voorgangers. Zijn beleid steunde op mondialisering en voetbal als nieuw marktproduct voor consumptie. Deze politieke machtovername van de 3de wereld zorgde voor een dalend aantal Europese FIFA vertegenwoordigers in de diverse organen en een toenemende druk op het beleid vanuit de derdewereldlanden.

Bij het toewijzen van de Wereldkampioenschappen 2006 aan Duitsland was de Zuid-Afrikaanse president Mbeki verbolgen. Hij beschuldigde de FIFA van “apartheid op wereldschaal. Duitsland had namelijk de WK toegewezen gekregen met 13 tegen 12 stemmen en een onthouding van de Nieuw-Zeelandse afgevaardigde. Mbeki vond dat de Europese landen vastbesloten waren Afrika te marginaliseren.

4. De ruimtelijke verspreiding van rugby

De interne diffusie van rugby binnen het Verenigd Koninkrijk resulteerde in het ontstaan van een duidelijke ruimtelijke dispersie en het creëren van lokale dominantie ten opzichte van voetbal. Rugby gebruikte analoge ruimtelijke diffusiekanalen als voetbal maar werd in de mondiale concurrentie door voetbal gecounterd. Deze footballvariant bereikte op mondiaal vlak nooit de populariteit van voetbal maar vertoonde een specifieke ruimtelijke verspreiding waardoor typische in het Britse imperium ingekapselde “rugbydominions” ontstonden. Het cultuurintensieve rugby werd geëxporteerd en het best aanvaard in de gebieden van

het Britse Rijk waar hogere officieren en administratieve functionarissen politieke en sociale controle over de inheemse bevolking hadden en de waarden en normen van de elite van de VK-hegemoon aanvaard werden. De “White Dominions” adopteerden het elitaire “blanke” rugby maar de rest van de wereld prefereerde het eerder cultuurneutrale voetbal. De sport evolueerde in Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika en West-Samoa tot de “nationale” sport en geassocieerd met internationale herkenning en erkenning van de naties. In bepaalde andere rugbylanden zoals Australië, Ierland, Schotland, Frankrijk en Engeland levert de sport een significante mogelijkheid voor nationale identificatie.

De huidige “World Rugby Rankings” geeft de wereldrangschikking van de rugbylanden weer. Het opmerkelijkste feit is dat in tegenstelling met de 204 landen bij het voetbal, amper 44 landen geklasseerd worden. (zie bijlage 3) De classificatie en het laatste WK van 1999 zijn een bevestiging van de historische zwaartepunten van de internationale diffusie. De uitslagen op het WK tonen de enorme kwalitatieve verschillen aan tussen de wereldtop en de andere landen. De uitslag 101-10 tussen de nummer 4 Engeland en de nummer 12 Tonga van 15 oktober 1999 op het WK is daar een exemplaristisch voorbeeld van.

Wereld rugby Rangschikking top 15	
1.	Australië
2.	Nieuw Zeeland
3.	Zuid Afrika
4.	Engeland
5.	Wales
6.	Ierland
7.	Frankrijk
8.	Argentinië
9.	Samoa
10.	Fiji
11.	Japan
12.	Tonga
13.	Canada
14.	Italië
15.	Schotland

Tabel 24: Wereld rangschikking rugby (www.lvn.com/wrr/)

4.1.Rugby in Continentaal Europa

De breedtediffusie van de voetbalvarianten naar continentaal Europa vertoonde een ongelijke dispersie. Voetbal werd in alle landen de populairste vorm en rugby kreeg een secundaire rol toebedeeld.

Frankrijk, meer specifiek ZW Frankrijk, is het enige land buiten het ex-Britse formele imperium waar rugby populair is. De belangrijkste hypothese voor het verklaren van deze uitzondering is de geografische en politieke nabijheid van Engeland en de pedagogische invloed van Fransen die hun opleiding in Engeland kregen en de functie en rol van sport constateerden. De dominantie van het VK op de wereldmarkt en de koloniale en industriële successen van de rivaal Engeland waren een model. Pierre De Coubertin, de latere stichter van de Olympische Spelen, was een bewonderaar van de sportieve methodologie en stelde dat het participeren aan sport een voorbereiding was van het individu op de internationale concurrentie. In zijn conferenties en geschriften benadrukt hij de functie van sport bij het voorbereiden van mannen om de industriële competitie in het kader van het patriottisme te vergroten. Rugby werd door De Coubertin geselecteerd als de eerste collectieve sport van de "Mouvement Sportif Française". De eerste clubs, RC de France en Stade Français, werden gesticht door de studenten en oud-studenten van de prestigieuze Parijse lycea in een poging om het Engelse "public school" systeem met de nadruk op de ploegsporten. In deze periode was rugby exclusief gereserveerd voor de elite met een geest van amateurisme. (Augustin J-P.,1995:55-56; Dine P.,1998:214-215)

Op het einde van de 19de eeuw komen, door een interne diffusie vanuit Bordeaux en de initiatieven van pedagogen en de aanwezigheid van Britse immigranten, de inplantingen van de clubs ten zuiden van de lijn Bordeaux-Geneve en meer specifiek ten zuiden van de lijn Bordeaux-Pau-Bayonne-Brive-Dax-Alpen Rhône regio-Côte d'Azur. De Bordeauxse regio wordt tot WO I het centrum van het Franse rugby. De Fransen specificeren deze sportregio als "l'ovalie", het land van de ovale bal. Dijon is de uiterste grens van het rugbygebied in Noord-Bourgondië en La Rochelle de laatste etappe naar Bretagne toe. Het zwaartepunt van het Franse rugby schoof steeds verder weg van Parijs en tijdens het interbellum werd de sport gedemocratiseerd, gemunicipaliseerd en gecommercialiseerd. De concurrentie met voetbal ontstaat pas met de professionele club in Bordeaux. Rugby blijft in zijn ZW bastion, diffuseert naar de middelgrote steden en wordt een onderdeel van het sociaal-economische en politiek leven en een expressie van het lokaal en regionaal patriottisme.

"Le "rugby des villages" était perçu et voulu comme une réponse à l'avancée de l'argent et de la modernité dans le sport."(Ravenel L.,1998a:60)

De lokalisatie van voetbalclubs en rugbyclubs in Frankrijk vertoont een relatieve disjunctie en rugby substitueert voetbal in bepaalde agglomeraties. Rugby in Frankrijk is een sociale sport en draagt niet de karakteristieken van de sociale exclusiviteit uit Engeland. Volgens Ravenel(1998) wist de concentratie van clubs in de Midi van Frankrijk het universalisme van de sport uit en transposeert ze dit door het regionalisme dat de lokale culturele waarden verdedigt. Van de 22 clubs die in het seizoen 2000-2001 in de 1ste klasse uitkwamen was enkel Stade Français Parijs een club die niet uit de traditionele rugbyregio's kwam.(Mathieu D. & Praicheux J.,1987:31;37; Thomas R. & Haumont A. & Levet J-L.,1987:139; Augustin J-P.,1995:57-63; Dine P.,1998:211-224; Ravenel L.,1998a:46;59-64; www.totalrugby.com/01/01/01)

4.2.“Football” en “the White dominions”

De “White Dominions” zijn de Britse overzeese gebieden waar een nederzettingenpolitiek massale immigratie van blanken impliceert. De blanken distantieerden zich in deze gebieden van de lokale bevolking en aanvaarden en/of modificeerden de Engelse “football”varianten. De culturele band met Engeland onderscheidde deze regio's van de andere koloniale gebieden. De immigranten waren voornamelijk Britten en de machtsverhouding ten opzichte van het moederland vertoonde minder de signalen van onderwerping.

Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika en Canada vertonen volgens Houlihan een mix van weerstand en enthousiasme voor de mondiale sporten waardoor ze een ambivalent gedrag vertonen.(Houlihan B.,1994:366;371) De sportcultuur in deze gebieden vertoont een sterke Britse oriëntering en de pioniers zetten hun oude cultuur verder in het nieuwe gebied.

De gebieden hadden geen interne inheemse elite die een verbond met de koloniale bestuurders sloten en de immigranten vertoonden een egalitair karakter. De Britse “White settlers” brachten hun eigen “lokale” varianten van de pre moderne sporten mee. De sportcultuur kreeg een éénduidige Britse oriëntering en de pioniers transponeerden hun waarden en gebruiken op het nieuwe gebied. Rugby werd populairder dan voetbal omdat de meeste immigranten uit de Midlands emigreerden, het “oorsprongsgebied” van rugby en de rugbyspelers in de kolonies zich minder exclusief opstelden dan in het moederland. De rugbywedstrijden waren/zijn een expressie van Brits zijn en nationalisme. Sport kreeg een duale functie van identificatie en rivaliteit met het moederland. Het was een dualistische houding en uitlaatklep voor de nationale rivaliteit en identificatie en drang tot zelfstandigheid.

4.2.1 De adoptiezones in de “White Dominions”

Rugby en voetbal zijn in Zuid-Afrika populaire sporten maar kennen een raciale segregatie. De blanke middeninkomensgroep prefereert rugby als sport en de zwarten, kleurlingen en Aziaten voetbal. De Zuid-Afrikaanse politieke situatie op het einde van de 19de eeuw was complex. Het bestond uit 2 Britse kolonies Natal en de Kaap, 2 onafhankelijke Boerenstaten Transvaal en Oranje Vrijstaat en Rhodesië was een functioneel eigendom van commerciële bedrijven. Rugby werd in dit gebied geïntroduceerd via elitaire scholen en diffuseerde via militairen, overheidsfunctionarissen en missionarissen. Het rugby met 15 werd geadapteerd door de Afrikanerselite omdat de sport beoefend werd aan de Stellenbosch university en werd/wordt geassocieerd met de blanken. Rugby is/was in Zuid-Afrika geen elitaire sport maar het onderscheid situeerde zich in de raciale context. De sport werd/wordt geassocieerd met de blanken terwijl voetbal daarentegen naast blanke clubs een parallel aan de Afrikaanse elitescholen ontstane aantal zwarte clubs toeliet. De scholen brachten voetbal bij de lokale elite en het koloniaal leger introduceerde het bij de urbane arbeiders. Hedendaagse clubs zoals Sussex Rovers, Devonshire Rovers, Argyll Spurs zijn voorbeelden van de Britse legerinvloed in de Westelijke Kaap. De Zuid-Afrikaanse autoriteiten gebruikten het in de 1920s als een sociaal controlemiddel. Ze hoopten net zoals de mijneigenaars dat voetbal de jongeren van militantie, verveling en dronkenschap zou houden en het een toenemende productiviteit zou creëren. De diffusie van voetbal via de blanken naar de lokale koloniale autoriteiten in Zimbabwe had analoge doelstellingen. Voetbalclubs waren echter de enige getolereerde vorm van organiseren door de koloniale overheden. Syndicaten, politieke groeperingen en etnische lokalistische gemeenschappen waren verboden of gecontroleerd.(Clayton A.,1987:117-118; Archer R.,1987:229-249; Van Bottenburg M.,1994:228; Stuart O.,1995:28-34; Augustin J-P.,1995:55)

In Nieuw-Zeeland is het rugby met 15 zeer populair en werd in 1870 via het Nelson college in Wellington geïntroduceerd bij de lokale elite. De sport had geen substituerende varianten en diffuseerde over het volledige land. Het statusonderscheidend gedrag was in Nieuw Zeeland niet aanwezig en rugby wordt ook door de inheemse bevolking, de Maori, beoefend waardoor het een expressie van nationale eenheid is. De andere populaire sporten in Nieuw Zeeland zijn voornamelijk van Britse oorsprong waardoor Nieuw-Zeeland als het “Britain of the South” bestempeld wordt. (Van Bottenburg M.,1994:137;226; Augustin J-P.,1995:54)

4.2.2. De adoptie en modificatiemix in Australië: rugby versus Australian football

Australië werd in de periode 1788-1868 door het Verenigd Koninkrijk als een deportatie-eiland voor veroordeelden gebruikt. Deze immigranten en anderen kwamen, met uitzondering van de garnizoensofficieren, uit de sociaal lagere klassen. De officieren introduceerden de niet gecodificeerde en geïnstitutionaliseerde varianten uit de "public schools". Rugby, geassocieerd met de blanke middenklasse, werd tegengewerkt door het lokaal uitgevonden **Australian rules football**, een gecodificeerde vorm geïntroduceerd door oud-studenten van de rugbyscholen uit Engeland. Het Australian rules football werd uitgevonden te Melbourne, Victoria in 1858 door HCA Harrison en was een compositie van het door Ierse immigranten meegebrachte Gaelic Football, rugby en voetbal. De sport heeft zijn eigen accenten zoals de ovale vorm van het speelveld en was gecodificeerd en geïnstitutionaliseerd voor de andere voetbalvarianten in deze gedaante arriveerden. De kernregio van Australian rules situeert zich in Victoria, Centraal Australië, Tasmanië en Western Australië en in 1896 wordt de Victorian Football League gesticht. Australian football wordt gespeeld met een ovale bal op een ovaal terrein waarvan de afmetingen van de assen zich situeren tussen de 110 en 155m en 135 tot 185m. Een ploeg bestaat uit 18 spelers waarbij de spelers met de bal in de hand mogen lopen maar om de 15m moeten ze kaatsen. De bal mag getrapt worden of met de vuist weggeslagen worden en gooien is verboden. De professionele competitie wordt momenteel georganiseerd door de Australian Football League.

Australian Football diffuseert vanuit zijn oorsprongsgebied naar Nieuw-Zeeland in 1876 en tegen 1901 bestaan reeds 115 clubs op dit eiland. De 2de poging tot internationalisering vanuit het oorsprongsgebied worden tijdens WO II pogingen ondernomen om de sport internationaal te laten diffuseren, maar

"confusion of hard to understand rules that prevent Australians football taking off around the world, especially in the places where it has been demonstrated by our troops."
(www.iaarc.org.au/timeline.html;10/01/00:3)

Figuur 29: Embleem van Australian Football League

In de jaren 50 werd het door Australische “expats” geïntroduceerd in Papoea New Guinea. In andere landen is de sport slechts een recreatieve vrijetijdsbesteding van Australische emigranten. Landen waar Australian football evolueert naar een sport met autochtone participanten zijn voornamelijk in de Pacific regio gelokaliseerd.

De International Australian Football Council (IAFC) werd in 1995 geïnstalleerd te Broadbeach Australië. De Arafura games te Darwin, North Territory Australië in 1995 was de eerste internationale competitie van het Australian Football. Nieuw-Zeeland, Papoea New Guinea, Nauru, Japan/Singapore en Hong Kong bekampten elkaar. De competitie, zonder de aanwezigheid van Australië, werd gewonnen door Papua New Guinea dat in de finale Nieuw Zeeland versloeg. Bij de 2de uitgave in 1997 waren 8 teams aanwezig. Naast de 5 participanten van de eerste uitgave waren vertegenwoordigingen uit North Territory, de Central Desert Eagles en Samoa aanwezig. De finale was een kopie van de eerste Arufata Games. Het opmerkelijke aan deze internationale competitie is het ontbreken van een geünificeerd Australisch nationaal team.

Rugby wordt, dankzij scholen en universiteiten, voornamelijk beoefend in Queensland en New South Wales. Het rugby kent echter interne differentiatie. Het amateursrugby met 15 wordt beoefend door oud studenten van elitaire colleges die bindingen hebben met de traditionele Britse waarden en het protestantisme, het professionele rugby met 13 is populairder en wordt door de katholieke colleges van New South Wales gepropageerd. (Baker W., 1982:137; Van Bottenburg M., 1994:226; Augustin J-P., 1995; Hutchinson R., 1996:174: www.iafc.org.au:10/01/00)

4.3.De Zuid Pacific

De dominantie van bepaalde landen en territoria op de eilanden in de Zuid Pacific vindt zijn expressie op sportief vlak. Gay stelde in 1993 een “Atlas de la Polynésie Française” op en constateerde een interne divergentie op. De popularisering van de diverse sporten in het gebied is een uitdrukking van de relatieve dominantie van de respectievelijke koloniale machten. Rugby domineerde in de Engelse en voetbal in de Franse territoria. Samoa, Fiji en Tonga zijn 3 ex-koloniale gebieden van Engeland waarvan de nationale rugbyploeg in de top 15 van de wereldrangschikking staat. Vanuatu was tot 1980 een gebied die door beiden administratief bestuurd werden waardoor rugby en voetbal populair zijn. De nabijheid van Australië resulteerde recent, zoals besproken werd bij Australian football, het secundaire diffusiegebied van deze sport. Samoa en Nauru namen in 1999 deel aan de Arufatu games.

5. De Noord-Amerikaanse modificaties

“During the Cuban Missile crisis of 1962, US government officials, examining aerial photographs of Cuban fields, missed an obvious clue about their use. It took a German-born American, Henry Kissinger, to realize the significance of these fields. They were football pitches, and the Cubans, he knew, did not play football; they played baseball. The Russians, however, were dedicated footballers.” (Waldstein D. & Wagg S., 1991:72)

5.1. American football

“Een Amerikaans kind hoort met ballen te leren gooien. Het zijn alleen die stomme Europeanen die het leuk vinden om ertegen te trappen” (Uit Irving J., Weduwe voor een jaar, 1998:546)

Bovenstaande uitspraak in het literair boek van John Irving affirmeert dat voetbal, mondiaal de populairste sport, een secundaire functie heeft in de VS. Voetbal is een populaire participatiesport maar heeft nooit het nationaal geweten gepenetreerd.

Het Amerikaans football is een transformatie van rugby en veranderde in het “gridiron game” en is een voorbeeld van het Amerikaanse exceptionalisme en het heruitvinden van innovaties. De reden voor deze afwijking was het bekommernis om via de sport een Amerikaanse nationaliteit te creëren. Voetbal, met zijn Engelse uit sociale exclusieve scholen karakteristieken, werd als een on-Amerikaanse activiteit beschouwd. Deze benadering van de Engelse sporten had een evolutionair en historisch karakter.

De onafhankelijkheid van de VS situeerde zich in de periode voor de moderne sportfase van de voetbalsporten. Na de onafhankelijkheid dwongen de Engelse sporten sociaal respect af in de prestigieuze colleges Harvard, Yale, Princeton en Columbia in het NO van de VS. De immigranten uit het Verenigd Koninkrijk introduceerden de “niet gestandaardiseerde” versies van de voetbalvarianten uit de public schools. In deze fase van dispersie worden de lokale variëteiten aan de Amerikaanse scholen geïntroduceerd en ontstond een hybridevorm die zich tussen voetbal en rugby situeerde. De Amerikanen benadrukten op deze wijze hun zelfstandigheid en culturele macht. De autonome modernisering leidde tot een eigen cultureel product en de sportificatie van de Amerikaanse variant ontstond toen voetbal en rugby zich nog in hun ontwikkelingsfase bevonden. Fundamentele veranderingen aan sportvarianten konden aan het begin van de 2de fase van het versportingsproces gemakkelijker plaatsgrijpen dan in een latere fase. In de 2de fase waren de reglementen niet volledig gestandaardiseerd en had het overkoepelende administratief orgaan onvoldoende impact om internationale naleving af te dwingen. De eerste wedstrijd van deze “collegesport” vond plaats op 6 november 1869 tussen Princeton en Rutgers in New Brunswick in de staat New Jersey en was een “kicking

game” met een ronde bal gespeeld volgens compromisreglementen. De uiteindelijke creatie van het Amerikaans football gebeurde in 2 fases:

- 1) Na de verwerping van voetbal en rugby door Yale en Harvard ontstond rond 1860 een door studenten en oud studenten van Harvard opgestelde “Boston game” waarbij het gebruik van voeten en handen toegelaten werden. De dubbele confrontatie in 1874 tussen Harvard en de Mc Gill University uit Montreal resulteerde in het spelen van 2 wedstrijden telkens volgens de reglementen van de thuisclub. Mc Gill beoefende een variant op het Engelse rugby en Harvard speelden volgens de “Harvard rules”. Deze ontmoeting stimuleerde de rugbyachtige variant waardoor het voetbal definitief zijn populariteit verloor. In 1875 ontstond tussen de 4 universiteiten, Princeton, Yale, harvard en Columbia, een intercollege Football Association gebaseerd op reglementen waarbij de rugbyvariant domineerde.
- 2) Het verwerpen van rugby gebeurde in Yale. Walter Camp moderniseerde de Engelse versie. Hij verving de onvoorspelbare effecten van de Britse “scrum” door het Amerikaanse “scrimmage”. Hij rationaliseerde, in de geest van de industriële maatschappij in het NO van de VS, het terrein door lijnen, de yardslijnen, te introduceren die de progressie van een team aanduiden en limiteert het aantal spelers tot 11 gespecialiseerde rolspecifieke deelnemers. De reglementen openen de weg voor uitgebreide statistische verwerking en een wetenschappelijke benadering van de in 1913 geïnstitutionaliseerde sport, het grideron spel.

De universiteiten bevestigen de waarden van de middenklasse en het Amerikaans football wordt tegen 1890 op alle prestigieuze scholen aan de oostkust aanvaard. In de periode 1890-1900 diffuseerde ze westwaarts om in 1904 de westkust te bereiken. De professionalisering ontstond in 1895 traditioneel in de industriële staalregio van West Pensylvania in de zone van Pittsburgh en Ohio waar ondernemers en zakenmensen winstmaximaliserende professionele clubs oprichten. Toen in 1920 de National Football League(NFL) gesticht werd situeerden de meeste professionele clubs zich in Pennsylvania, New York en Ohio. De meeste van de stichtende steden bezitten momenteel geen professionele club meer daar ze gereleoceerd zijn naar de grote urbane centra. Het Amerikaans football wordt beschouwd als een expressie van het moderne Amerikaanse liberalisme en is georganiseerd op een winstmaximaliserende basis met territoriale exclusiviteit.(Rooney J., 1969:471-476; Baker W. 1982:127-133; Maquire J., 1990:233; Van Bottenburg M., 1994:120; Augustin J-P., 1995:24-25; Hutchinson R., 1996:173-174; Vallet O., 1998:103-106)

Figuur 30: Embleem van de NFL(www.nfl.com)

5.2.Canadian football

Football onder de vorm van rugby werd in Canada geïntroduceerd door Britse immigranten in het midden van de 19de eeuw. De eerste vernoeming van rugbyachtige wedstrijden situeren zich in 1862 toen Britse regimenten een informeel elkaar te Montreal bekampen en de formatie van de Montreal Football Club situeert de formele officiële geboorte van de sport in Canada in 1868.

In Canada ontstond net zoals in de VS een conflict tussen de Engelse voetbalvormen en de rijzende nationale identiteit. De voetbal- en rugbyclubs in Canada waren etnisch gelieerd en werden niet ondersteund door de centrale overheid. Door de geografische nabijheid van de VS-hegemoon en de grotere etnische diversiteit wijkt de sportvoorkeur in Canada af van de andere "White Dominions". De rugbywedstrijden waren/zijn een expressie van het Brits zijn en van nationalisme. De Franse kolonisten distantieerden zich van de Engelse culturele waarden en zochten een eigen identiteit. Op het einde van de 19de eeuw nam de impact van het Verenigd Koninkrijk af en steeg de economische, politieke en culturele interactie en dominantie met en van de VS. De toenemende noord-zuidverbindingen resulteerden in een stijgende cultureel impact van de VS op Canada. Sport kreeg een duale functie van identificatie en rivaliteit met het moederland. De ontmoetingen met de Amerikaanse universiteiten resulteerde in het ontstaan van gemodificeerde reglementen. De gemodificeerde "Mc Gill rules" zorgden voor een lokale Canadese variant die een sterke gelijkenis vertoont met het Amerikaans football.

Figuur 31: Embleem van CFL (www.cfl.ca)

De Canadian Football League(CFL), met in zijn embleem de naar eigenheid verwijzende woorden “radically Canadian”, is de belangrijkste Canadese professionele football organisatie en werd in 1958 gesticht toen de Western Interprovincial Football Union(WIFU) en de Interprovincial Rugby Football Union(IRFU) fusioneerden. De WIFU en de IRFU werden de Western en Eastern Conferences waarbij play off wedstrijden de ultieme kampioen bepaalden. (Waldstein D. & Wagg S.,1991:74; Van Bottenburg M.,1994:229; encyclopedia Britannica,1999:Canadian Football League)

6.De traditionale “football” sport:: Gaelic Football

Figuur 32: Embleem van GAA(www.gaa.ie)

Gaelic Football, Hurling, Handball and Rounders en de vrouwensport camogie vormen samen de Gaelic Athletic Association. Hurling heeft gemeenschappelijke kenmerken met hockey en camogie, een andere hockeyvariant, is de populairste sport bij de dames. Handball and Rounders wordt gespeeld door 2 of 4 spelers die hun handen gebruiken om een bal tegen een muur te kaatsen.

Gaelic Football is, niettegenstaande het ouder is, een mix van voetbal en rugby. Het is een veldspel dat via emigranten zijn hybridisatie onderging in Australian Football. Gaelic Football wordt gespeeld door ploegen van 15 spelers, waarvan één doelman, op een veld van 137 op 82m. De doelen zijn analoog aan de rugbyversie met een lagere horizontale lat. De bal is rond en iets kleiner dan een voetbal. Gedurende het spel mogen 4 passen met de bal in de hand gelopen worden waarna ze getrapt, gekaatst of met hand of vuist doorgetikt moet worden. Scoren gebeurt door de bal

over(1 punt) of onder(3 punten) de horizontale doellat te schoppen, slaan of te gooien. Het ontstaan van gecodificeerde Gaelic sporten kan gerelateerd worden aan het opkomende nationalisme op het einde van de 19de eeuw. In augustus 1884 ontmoette Michael Cusack een aantal nationalisten in Loughrea, Galway en stelde zijn plan voor om een nationale organisatie te creëren voor Ierse atleten en het zorgen voor een heropleving van Hurling. The GAA promoot naast de traditionele “heruitgevonden” nationale sporten de cultuur van de natie en de Keltische idealen gecombineerd met muziek, dans en taal. De GAA bezit clubs in alle 32 counties van Ierland en hebben een lokalistische tendens in hun rekrutering.

Gaelic Football is een traditionele sport die codificatie van zijn regels heeft moeten toelaten om te kunnen concurreren met de andere importsporten. De codificatie was/is een toegeving aan het cultureel imperialisme en laat geen lokale varianten van het spel meer toe. In de GAA-site wordt de internationalisatie van de sport in kaart gebracht. Deze ruimtelijke diffusie beperkt zich tot enclaves van Ierse emigranten in Engeland, Schotland, Canada, VS, Australië en Nieuw Zeeland. (www.gaa.ie/provincial:24/05/00:1)(www.gaa.ie/sports/football/index.html:10/01/00:1)

7. De hedendaagse verspreiding van de voetbalsporten

De wijze van verspreiding van de voetbalsporten in de wereld is, zoals in het organigram op pagina 240 weergegeven wordt, een bevestiging van de theoretische concepten. De bakermat van de hedendaagse voetbalvormen situeert zich, met uitzondering van het Gaelic Football, in de Engelse “public schools” waar een formalisatie van de traditionele foltfootbalvormen ontstonden. De dominantie van voetbal op mondiaal niveau vindt zijn oorsprong zijn de vroege institutionalisering en bureaucratisering gecombineerd met de vlugge sociaal-hiërarchische afdeling van de sport. Het gevolg was dat op het einde van de 19de eeuw een cultuurneutrale geprofessionaliseerde sport ontwikkeld werd. Rugby, die zich ongeveer in dezelfde periode ontwikkelde, was aanvankelijk een zuiver amateursgerichte cultuurintensieve voetbalvorm waardoor het in de beginfase van de ruimtelijke diffusie barrières creëerde. Het voetbal verspreidde zich via de hegemonie in de “sportlege” gebieden en gebruikte of werd in een latere fase gebruikt door nationalisme, regionalisme en lokalisme waardoor diepte- en breedtediffusie ontstond. De beperkte ruimtelijke impact van rugby in het wereldsportstelsel wordt verklaard door de karakteristieken die de sport zich aanmat in zijn beginperiode. Het verzet tegen professionalisering resulteerde in een interne scheuring waardoor een professionele Rugby League ontstond in een periode waarin de hegemonie van het Verenigd Koninkrijk tanende was en voetbal zich reeds in grote delen van de wereld verankerd had. De ruimtelijke uitstraling van de professionele Rugby League beperkte zich tot het noorden van

Engeland en zijn "White Dominions". Een andere verklarende factor voor de beperkte ruimte-lijke diffusie was/is zijn cultuurintensief karakter waardoor de lokale "niet-blanke" of geïmmigreerde "niet-angelsaksische" bevolking rugby associeerden met de kolonisatie en de overheersing.

Het voetbal had het voordeel van de eerste vertegenwoordigingssport te zijn die zich mondiaal verspreidde en inplantte. Het verzet tegen de Britse hegemonische sportvormen resulteerde in continentaal Europa niet tot het ontstaan van een aangepaste voetbalvorm maar dit gebeurde wel in het door blanke immigranten gekoloniseerde Verenigde Staten. Het anti-Britsgevoel in de autarkische Amerikaanse samenleving resulteerde in de verandering van de Britse sporten tot een eigen variant. Deze reden gecombineerd met het meebrengen van de geformaliseerde maar nog niet gebureaucratiseerde reglementen leidde tot het ontstaan van een eigen lokale footballvorm in de VS en Canada. De ruimtelijke impact van het Amerikaanse en Canadese football beperkt zich, in tegenstelling met hun andere sporten zoals basket, volley, ijshockey en in beperktere mate baseball, voornamelijk tot het eigen territorium.

De Australische variant ontstond doordat blanke kolonisten naargelang hun herkomst een lokaal geformaliseerde footballvorm met zich meebrachten. De Engelse varianten gecombineerd met het door de Ieren meegebrachte Gaelic Football resulteerde in het ontstaan van een door deze immigranten omgevormde en geüniformiseerde en gebureaucratiseerde Australian Rules variant. Deze footballvorm domineerde de later aangekomen en in het Verenigd Koninkrijk gebureaucratiseerde voetbal en rugby. De Australian Rules versie werd geassocieerd met een eigenheid, een culturele identiteit en werd een expressie van het Australisch nationalisme. De verklaring van de beperkte ruimtelijke impact van deze variant is een combinatie van de geringe economische impact en culturele betekenis van het land in het mondiale systeem en zijn geïsoleerde ligging. Australian Rules beperkt zich tot Australië, Nieuw-Zeeland en recentelijk de Pacifische eilanden en enkele gebieden in ZO-Azië. Het ontstaan van de Amerikaanse en de Canadese variant resulteerde in de respectievelijke landen aanvankelijk in een totale substitutie van de Engelse voetbalvormen maar in Australië kreeg de lokale vorm zware concurrentie van rugby. Voetbal is in deze landen maar een secundaire sport die momenteel probeert om de sportmarkt te veroveren maar door de aanwezigheid van andere vertegenwoordigingssporten het nu op zijn beurt eens moeilijk krijgt.

Een andere vorm van verzet via sport was het sterk met nationalisme geassocieerde Gaelic Football. Deze vorm ontwikkelde zich rechtstreeks vanuit het folkfootball en werd door de opkomst en druk van de Engelse varianten geformaliseerd en gebureaucratiseerd. Gaelic Football is een voorbeeld van wat Renson interiorisatie

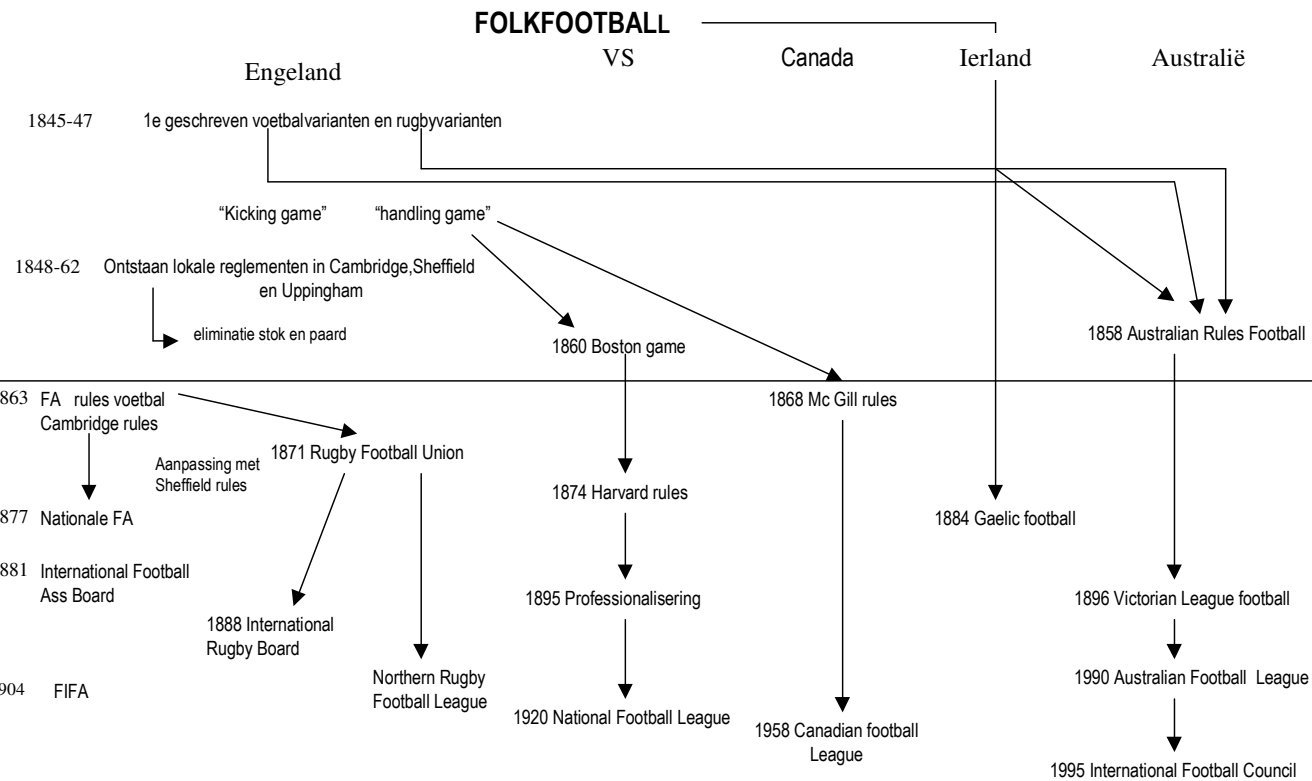
van een traditionele sport in de maatschappij noemt. Het oorspronkelijke doel was het creëren en behouden van de eigen culturele identiteit die bedreigd werd door de Britse hegemonische overheerser.

Globaal beschouwd kunnen we besluiten dat enkel voetbal een mondiale ruimtelijke en rugby eerder een selectief “blanke” verspreiding kent en kende. De andere footballvarianten vertonen, niettegenstaande de aanwezigheid van een hegemonische variant, een lokaal of regionale verspreiding en horen daarom eerder thuis bij de regionale sporten.

Na het situeren van voetbal als enige mondiale vertegenwoordigingsport zullen we in het vierde deel het fenomeen voetbal in de diepte analyseren door de problematiek te ontleden die een historisch ontstane sport kan hebben bij het professionaliseren.

Formalisatie

Bureaucratisatie

Deel 4

Diffusie en verspreiding van het voetbal in België

"L'implantation des grands clubs s'effectue généralement selon un schéma d'organisation qui est plus ou moins déterminé par des contraintes démographiques et économiques."

(Augustin J-P., 1995:79-80)

1. De dieptediffusie van het voetbal in België

1.1. Verantwoording

Het toetsen van de 2de stelling veronderstelt de aanwezigheid van een endogeen historisch ontstane ruimtelijke dieptediffusie van het voetbal in een bepaald gebied die een positieve correlatie vertoont met de stedelijke hiërarchie van de kernen. Het **lokalisatievraagstuk** kan slechts grondig geanalyseerd worden als aan volgende bijkomende premissen voldaan is:

- 1) De sport in het te bestuderen gebied is diffuus en homogeen verspreid en bevindt zich in de saturatiefase;
- 2) Ze bezit een grote populariteit en wordt door een groot deel van de bevolking actief en/of passief gevolgd.

Sporten met een ruimtelijk beperkt voorkomen in een geografische entiteit of sporten met een beperkte populariteit vertonen geen ruimtelijke spreiding die hiërarchische en marktprincipes volgt. De topclubs komen in dit geval voornamelijk in regionaal of op plaatsen waar een lokale geldschieter een topclub onderhoudt voor.

1.2. De introductie van voetbal in België

“ the principal mechanism for the diffusion of soccer throughout the kingdom was the network of Roman Catholic schools established for the sons of the nation's elite.”(Guttmann A.,1994:44)

In België zijn de eerste tekenen van voetbal terug te vinden in 1863 toen de Ierse student Cyrill Bernard Morrogh het spel introduceerde in de abdijsschool van de pater Jozefieten te Melle. Een paar jaar later was de sport eveneens aanvaard in het elitaire college Jenkins en Herlock te Brussel en het college van de broeders Xaverianen te Brugge. In de havenstad Antwerpen werd voetbal via de bedienden van Britse firma's en in de industriestad Luik via de ingenieurs van Cockerill geïmporteerd. De eerste seniorenploeg “Cercle des Régates” te Brussel ontstond in 1878 en in 1880 werden de Antwerp Football and Cricket Club en Sporting de Bruxelles opgericht. In de daaropvolgende jaren ontstonden achtereenvolgens de voetbalafdelingen van Association Athlétique La Gantoise(1881), de Athletic and Running Club Brussel(1883), RC de Bruxelles(1891), de Anwerp Lyon's Club, FC Brugeois en de Léopold Club Bruxelles. De clubs waren een weerspiegeling van de sociale elite en de toenmalige “leisure class”, het was een luxesport die naast cricket en atletiek beoefend werd en zich pas later onafhankelijk ontwikkelde.(Petit R.,1980:6;Guttmann A.,1994:44-45; Colin F. & Mulder L.,1996:1)

De aanvankelijk vriendschappelijke ontmoetingen evolueerden in 1894 naar het organiseren van de eerste officiële competitie waaraan 7 verenigingen van studenten en oud-studenten, waarbij Engelsen vaak de meerderheid hadden, participeerden:

- Léopold Club Bruxelles, FC Bruxelles, RC Bruxelles, Ixelles SC
- FC Brugeois
- FC Liègeois
- FCC Antwerp

Op 1 september 1895 werd de “Union Belge des Sociétés des Sports Athletiques” (UBSSA) door de 7 hierboven vermelde clubs samen met Verviers FC, Running and Athletic Club Brussel en AA La Gantoise opgericht. De eerste georganiseerde officiële competitie was de aanzet tot een “bandwagon-effect” was. Die UBSSA was oorspronkelijk een multisportfederatie die zich eveneens bezighield met wielrennen en atletiek. De voetbalafdeling van deze organisatie werd in 1912 onafhankelijk onder de naam “ Union Belge des sociétés de Football Association”. De Nederlandse benaming “De Belgische Voetbalbond” werd een jaar later toegevoegd.

In de beginjaren werd het voetbal gedomineerd door Engelse gastarbeiders en kosmopolitische leden uit de hogere sociale klassen waardoor het zwaartepunt van het voetbalsucces en de secundaire diffusiekernen in de stedelijke centra gesitueerd waren. De sport evolueerde, net zoals in het Verenigd Koninkrijk en de grote delen van de wereld, van een elitaire naar een volkssport. (Guttmann A., 1994:46; Colin F. & Mulder L., 1996:1-11)

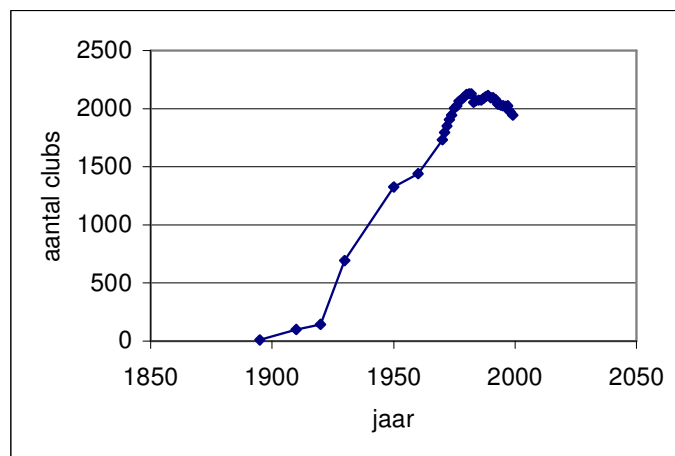
1.3. De diffusie

1.3.1. De logistieke diffusiecurve

De evolutie van de penetratiegraad van voetbal in België wordt weergegeven in figuur 33 en heeft de typisch S-vormige of logistieke vorm. De graduele adoptie van voetbal kan geïnterpreteerd worden als een vorm van polinucleaire marktpenetratie en uitbreiding van een nieuw innovatief product. Het aantal aangesloten clubs bij de KBVB vertoonde een gestadige groei met zijn piekperiode in 1980-82.

De aangesloten clubs kunnen volgens de indeling van Rogers opgedeeld worden in:

- innovators: einde van de 19de eeuw
- vroege aanvaarders: 1900-1925
- vroege meerderheid: 1925-WO II
- late meerderheid: WO II –1970
- laggards: 1970-1982
- paracme of atropie sinds 1982

- Figuur 33: De logistieke curve van het voetbal in België

Vanaf 1982 vertoont de levenscyclus een neerwaartse afbuiging en evolueert ze naar een fase van paracme of atropie. Het aantal voetbalclubs aangesloten bij de KBVB daalde tussen 1982-83 en 1983-84 van 2131 naar 2056 om zich daarna te herstellen tot 2113 in 1989-90. Sinds 1990 onderging het aantal clubs in België een dalende trend om een nieuw dieptepunt van 1947 clubs in 1999 te bereiken. De recente daling met 76 clubs tussen 1995-96 en 1999-2000 wordt door de KBVB als een correctie veroorzaakt door de impact van het Bosmanarrest⁴⁶ beschouwd. Het

⁴⁶ Op 15 december 1995 besliste het Europese Hof in Luxemburg in een arrest dat het transfersysteem strijdig is met de Europese wetgeving aangaande het "vrij verkeer van personen". Het Hof baseerde zich in zijn juridische evaluatie op het feit dat **professioneel voetbal een economische activiteit is**. Dit hield in dat een beroepsvoetballer wordt beschouwd als een werknemer. De uitspraak van het Hof geeft de professionele voetballers het recht voortaan na afloop van hun contract zonder afkoopsom over te stappen naar een club die tot de EU behoort. Het Hof oordeelde eveneens dat de beperking inzake buitenlanders in een elftal discriminatie is die in strijd is met de Europese Wetgeving. Dit

verliezen van de spelers als “verkoopbare” activa resulteerde in een daling van de potentiële fondsen terwijl aan de andere kant tijdelijke sponsors een ploeg zonder enige vorm van lange termijnvisie kunnen/konden “kopen”. Deze laatste techniek resulteert in een vlugge en gestadige opgang van bepaalde clubs die, na het terugtrekken van de hoofdsponsor, abrupt door een faillissement van de club afgebroken kan/kon worden.

De absolute en relatieve evolutie in de periode 1982-2000 vertoont een daling van 184 clubs of 8,6%. Op provinciaal niveau is de relatieve daling het hoogst in de Waalse provincies Henegouwen(16,7%) en Luik(9,9%) en in de Vlaamse provincie Oost-Vlaanderen(11,5%).

	Ant	Brab	W-VI	O-VI	Lim	Hen	Luik	Nam	Lux	Tot
1983	236	342	194	288	241	258	243	173	156	2131
1990	235	328	188	277	239	252	247	170	158	2113
1996	231	312	189	271	240	236	231	161	152	2023
2000	220	312	182	255	235	215	219	159	150	1947

Tabel 25: De evolutie van het aantal clubs per provincie 1983-2000
(w w.footbel.com/content/statistics/clubs/index_nl.asp, 7/7/2000:2)

1.3.2. De ruimtelijke diffusie van het voetbal in België

a) Bronnen en methode

Bij dit onderdeel wordt ter ondersteuning de figuren 34-37 gebruikt die opgesteld werden aan de hand van:

- het inschrijving en uitschrijvingsboek van de KBVB
- adresboek KBVB
- www.footbel.com

Om een overzicht te krijgen van de evolutie in de dieptediffusie werden data geselecteerd en op de kaart van België met de fusiegemeenten weergegeven. De toetreding van de eerste club in een fusiegemeente resulteert in deze analyse in de adoptie van de innovatie voetbal. De geselecteerde data correleren met diverse fases in de logistieke diffusiecurve en geven een beeld van de ruimtelijke situatie van het voetbal in ons land.

arrest is van toepassing op alle landen van de EU en de EVA-landen(Noorwegen, IJsland, Zwitserland en Liechtenstein)

- Situatie in 1920:

Het voetbal werd in deze periode hiërarchisch opgedeeld in 1ste klasse, promotie en de provinciale reeksen. In deze periode zijn enkel de innovators en de vroege aanvaarders uitgerust met een voetbalclub.

- Situatie in 1940:

In deze periode is de vroege meerderheid toegetreden en worden de clubs hiërarchisch onderverdeeld in eredivisie, 1ste afdeling, promotie en de provinciale reeksen.

- Situatie in 1960:

In deze fase treedt de late meerderheid toe en worden de clubs hiërarchisch ingedeeld in 4 nationale en 3 tot 4 provinciale reeksen. De clubs opgericht tussen 1940 en 1960 die zich in de nationale reeksen bevinden worden aangeduid in een ander kleur. Deze situatie komt zelden voor daar in voetbal historiciteit en inertie belangrijke factoren waren/zijn.

- Situatie in 2000:

De laggards zijn tot het voetbalbestel toegetreden maar anderzijds bevindt het voetbal zich in een fase van atropie.

De innovatiefase van de ruimtelijke diffusie van het voetbal in België kan door de impact van de Engelsen beschouwd worden als een relocatiediffusie. De vroege aanvaarders situeerden zich sociaal in de kosmopolitische stedelijke elite. Bij de verdere ruimtelijke verspreiding kunnen zowel het bureneffect als de stedelijke hiërarchie de stimulerende diffusiefactor geweest zijn. Een sterke hiërarchische diffusie impliceert dat het voetbal zich primordiaal tussen de grote steden diffuseerde en pas in een latere fase een “trickle down” naar de kleinere plaatsen ondernam. In België situeren de eerste clubs zich allemaal in de grootsteden of goed uitgeruste regionale steden waardoor de aanvankelijke aanvaarding een hiërarchische diffusie veronderstelt die in een latere fase gecombineerd werd met het bureneffect.

b) De provinciale situaties

Het ruimtelijk diffusieproces wordt besproken per provincie. Deze werkwijze impliceert echter niet dat de provinciale grenzen barrières waren. De provinciale grenzen zijn, zoals we verder zullen merken, een semi-permeabele grens die de verspreiding meestal vertraagt. Enkel in gevallen waarbij de afstand tot een kern met

een bepaalde impact op de regio in een provincie groot is constateren we dat gemeenten zich richten op een grotere of dichtere kern uit een naburige provincie.

- Antwerpen

Antwerpen was een provincie waar innovators en vroege aanvaarders aanwezig waren. De haven van Antwerpen was een belangrijke economische en culturele poort voor ons land. Het aantal clubs in Antwerpen was in deze periode hoog in aantal en de stedelijke nabijgelegen kernen Mechelen en Lier kunnen eveneens bij de aanvangsagglomeraties gecatalogeerd worden. Het bureneffect resulteerde in de vroege adoptie van het voetbal in enkele kleinere tussen Antwerpen en Mechelen gesitueerde gemeenten zoals Willebroek, Boom en Hemiksem. De eerste aanvangsagglomeratie in de rurale Kempen situeert zich in de kleinstedelijke kern Herentals.

De provincie Antwerpen doorliep het vlugst de fases 1 en 2 van de Hägerstrandiaanse dieptediffusie. In 1940, de periode van de vroege meerderheid, situeerde de provincie zich in de laatste fase van de "proper diffusion stage" waarbij Turnhout en Geel als secundaire agglomeraties dienden en de periode van verdere verdichting startte. De aanvangs- en de secundaire agglomeraties kenden in de periode 1920-40 een radiaalsgewijze diffusie van de innovatie. In deze periode had het voetbal enkel het rurale gebied in de Noorderkempen nog niet bereikt. In de periode 1940-60 situeerde de provincie zich in "the condensing stage". Het gebied tussen Mechelen - Lier – Heist op den Berg vertoonde een sterke verdichting en de Noordelijke Kempen werd in deze fase ontgonnen. In de periode 1960 tot heden constateren we een evolutie van verdere verdichting naar saturatie waarbij recent een paracme optrad veroorzaakt door een te grote absolute en relatieve densiteit. Deze paracmefase is momenteel nog niet waarneembaar op fusiegemeenteniveau. Het zijn de kleinere clubs in de grotere steden die verdwijnen doordat een deel van de bevolking voetbal vervangt door andere vrijetijdsbestedingen en het niveau van de clubs in bepaalde bevolkingsarme gemeenten daalt omdat de andere provincies zich eveneens in de saturatiefase situeren en het historisch voordeel geleidelijk aan verdwijnt. In de laatste jaren verdwenen door stopzetting van de activiteiten FC Herentals en VC Tielen uit de 2de klasse en VC Poederlee uit de 3de klasse, terwijl Beerschot en Germinal Ekeren fusioneerden. De adoptiecurve van Antwerpen vertoont een relatieve oververtegenwoordiging van innovators en vroege aanvaarders waardoor het voetbal in de provincie vlug de saturatiefase bereikte.

- Brabant

Brussel, de kosmopolitische hoofdstad van ons land, behoort, zoals te verwachten was, tot de innovators. In 1920 waren 10 van de 18 clubs in de provincie Brabant gelokaliseerd in Brussel en de meeste van deze clubs vertoefden in de nationale reeksen. Andere aanvangsagglomeraties waren de stedelijke kernen Leuven, Waver, Halle en Diest. Leuven en Halle zijn in de nabijheid van Brussel gesitueerd en de adoptie was een combinatie van hiërarchische diffusie en het bureneffect. In de periode 1920-40 is de radiale verspreiding vanuit Brussel voornamelijk in het noorden merkbaar waar adoptie van het voetbal zowel vanuit Brussel als Antwerpen-Lier-Mechelen werd gestimuleerd. Leuven, een kleinere aanvangsagglomeratie, onderging een ruimtelijke verdichting en functioneerde in deze fase niet als secundaire innovatiekern, terwijl de kleinstedelijke kern Diest deze functie wel vervulde. Embryonale secundaire innovatiekernen ontstaan in deze periode hiërarchisch in de andere Brabantse stedelijke kernen Tienen en Nijvel.

In de periode 1940-60 constateren we een ruimtelijke diffusie in het rurale gebied ten westen van Brussel en een verdere verdichting van de Brusselse kern. Leuven en de secundaire kern Tienen evolueerden naar een lokale "condensing stage" waardoor het rurale gebied tussen deze kernen voetbal als een innovatie aanvaardde. De andere secundaire kern Nijvel verzaakte de functie van lokale innovator waardoor het arrondissement grotendeels voetbalarms bleef. Het gebied ten noorden van Leuven behoorde/behoort tot de invloedssfeer van de regionale kern Mechelen waardoor deze regio vanuit deze 2 kernen een bureneffect onderging. De regio bevond zich in 1960 nog in fase 2 van het ruimtelijk diffusieproces waardoor de regionale differentiatie met een sterke overheersing van Brussel als innovatiekern in de provincie bestendig werd.

In de periode 1960-2000 ontstond een verdichting in de Brusselse regio gecombineerd met een massale fusiebeweging in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De rurale voetballege gebieden worden één voor één ingepalmd door de laggards met als gevolg dat de hinterlanden van de aanvangsagglomeraties Diest en Leuven en de secundaire agglomeratie Tienen in elkaar vloeien. Nijvel verzaakte in deze laatste fase terug zijn functie en werd als aanvangskern gesubstitueerd door Waver terwijl het oostelijk deel van Waals Brabant een bureneffect via Leuven onderging.

De adoptiecurve van Brabant vertoont door de aanwezigheid van Brussel logischerwijs een grote analogie met deze in Antwerpen.

Luik

De provincie Luik behoort, net zoals Antwerpen en Brabant, tot de regio's waar voetbal vroeg aanvaard werd. De aanvangsagglomeraties waren de grootstad Luik en de in het begin van de 20ste eeuw industriële kern Verviers waar voetbal geïntroduceerd werd door Engelse ingenieurs. In 1920 vertoonden deze kernen reeds een minimale radiale uitbreiding naar de randgemeenten. Andere kleinere aanvangsagglomeraties waren Hoei en in mindere mate Eupen, maar de nationale clubs in de provincie situeerden zich in de stedelijke kernen Verviers en Luik.

De “proper diffusion stage” voltooide zich in de periode 1920-1940. Luik was een stimulerende aanvangsagglomeratie waardoor de radiaalsgewijze uitbreiding en de lokale verdichting in deze periode zeer groot zijn. Verviers verloor in deze periode zijn nationale functie en verviel naar een secundaire voetbalkern, terwijl Hoei als kleinere aanvangskern samen met de secundaire kern Borgworm een invloed hadden op het tussenliggende gebied. Het opvallendste in deze periode is de contradictie tussen de dichtbevolkte en verstedelijkte Luikse regio en het rurale en dunbevolkte ZW van de provincie waar in 1940 bijna geen clubs gesitueerd waren.

In de periode 1940-1960 bevond de provincie zich in de “condensing stage”. De Luikse regio onderging een absolute densiteitstoename en Verviers herstelde zijn centrale sportplaatsfunctie. De grootste toename van het aantal kleinere clubs situeerde zich in het tot 1940 zwak gepenetreerde ZW van de provincie.

Tussen 1960 en 2000 ontstond een volledige verdichting van de Luikse en Vervierse regio en evolueerde het gebied naar de saturatiefase. Het dunbevolkte ZW en het gebied ten zuiden van Verviers verwelkomen het beperkt aantal nieuwe clubs waardoor de provincie vanaf 1980 globaal gesatureerd is.

- West-Vlaanderen

Brugge was één van de innovatoren in het Belgisch voetbal en in de provincie West-Vlaanderen situeerden de innovatoren en de vroege aanvaarders zich, naast in Brugge, in de stedelijke centra Kortrijk, Oostende en Ieper en in kleinere centra zoals Menen, Blankenberge, Knokke-Heist, Veurne en Torhout. De vroege adoptie had aanvankelijk een insulair karakter zonder enige vorm van radiale uitbreiding.

In de periode 1920-1940 bleven de aanvangsagglomeraties de sterkste clubs in de regio bezitten en kwam Roeselare relatief laat als secundaire aanvangskern op. De kuststreek was, door invloeden van kosmopolitische en elitaire toeristen, een regio waar het voetbal vlug geadopteerd werd. Het opvallende in deze periode is de beperkte ruimtelijke diffusie van het voetbal vanuit de innovatiekern Brugge. De oorzaak kan gezocht worden in de aanwezigheid van de kleine dorpskernen in de polders die in de aanvankelijk hiërarchische diffusie niet aan bod kwamen. Kortrijk en

de secundaire aanvangsagglomeratie Waregem vertoonden in tegenstelling met Brugge een ruimtelijke distributie via het bureneffect.

In de periode 1940-60 situeerde de provincie zich in de “proper diffusion stage”. In de aanvangsagglomeraties trad een absolute densiteitstoename op en de ruimte tussen de diverse incubatiekernen werd geleidelijk aan verzadigd. Roeselare en Tielt begonnen in deze periode als secundaire kernen te functioneren en creëerden een lokale invloedssfeer. Alleen de Westhoek vertoonde, niettegenstaande de aanwezigheid van de vroege aanvaarders Ieper en Veurne, een trage evolutie.

In de periode 1960-2000 ontstond de “condensing stage” die geleidelijk aan evolueerde naar een saturatiefase. Het was de periode van een verdere absolute verdichting met als kern Kortrijk maar in de Westhoek werden slechts enkele nieuwe clubs gecreëerd. De dunbevolkte regio Veurne-Diksmuide-Ieper bezit relatief gezien weinig vertegenwoordigers bij de KBVB. De oorzaak is het substituerend effect van de lokale amateurscompetitie waar de kleinere polderdorpen bij aangesloten zijn.

- Oost- Vlaanderen

In 1920 situeerden de innovators en de vroege aanvaarders in deze provincie zich in de stedelijke centra van Gent, Aalst, Dendermonde, Ronse, Wetteren en Oudenaarde. De aanwezigheid van voetbal in Oudenaarde en Ronse werd geassocieerd met de aanwezigheid van de textielindustrie en de vraag naar enige ontspanning door de lokale textielarbeiders.

In de periode 1920-40 ontwikkelde Sint-Niklaas zich als secundaire aanvangsagglomeratie en ontpopte Gent zich als een centrum van lokale ruimtelijke diffusie. De Oostvlaamse situatie evolueerde naar een insulair systeem waarbij de stedelijke kernen via hiërarchische diffusie de innovatie adapteerden. Lokeren, Deinze, Aalter, Geraardsbergen en Zottegem aanvaardden in deze periode het voetbal zonder dat ze via het bureneffect in de invloedssfeer van de grotere stedelijke centra terechtkwamen en het gebied Zele-Hamme ontwikkelde zich door de ruimtelijke impact vanuit de kernen Lokeren, Sint Niklaas en Dendermonde. Het industriële Ronse kende in deze periode, met de aanwezigheid van 2 clubs in de nationale reeksen, een fase van hoogconjunctuur.

In de periode 1940-1960 ontstond de ruimtelijke diffusie vanuit de diverse kernen waardoor een algemene verdichting ontstaat. De enige uitzondering op deze situatie is het grensgebied met Nederland en de landelijke regio tussen Geraardsbergen-Zottegem-Aalst die onderbezet bleven. Een andere opvallend element in deze provincie in de late toetreding van de landelijke gemeenten rond Gent. Deze situatie kan verklaard worden door de impact van het KVS, een katholieke voetbalstructuur die als tegengewicht tegen de KBVB een tijdlang succesvol was in de Gentse regio maar die vanaf de jaren 70-80 geleidelijk aan zijn betere clubs zag toetreden tot de

KBVB. De algemene absolute densiteitstoename impliceerde de evolutie van de “proper diffusion stage” naar de “condensing stage”. De periode 1960-2000 werd gekenmerkt door een verdere verdichting en een evolutie naar de saturatiefase waarbij het gebied ten zuiden van Gent een grote groei kende. Het totaal aantal clubs in de provincie daalde waardoor de provincie in een duidelijke fase van paracme terechtkwam. De grootste daling van het aantal clubs is te situeren in de Gentse agglomeratie waar in de periode 1981-2000 een groot aantal clubs verdwenen of fuseerden.

- Henegouwen

Henegouwen is niettegenstaande zijn vroege industrialisatie relatief laat ontgonnen door de innovatie voetbal. In 1920 kwamen in de provincie slechts een paar, niet in de topklasse uitkomende, clubs voor in de stedelijke kernen. In deze provincie is geen éénduidigheid over de eerste innovatiekern of het dominerend centrum. Het voetbal ontstond gelijktijdig en insulair in de verschillende aanvangsagglomeraties Bergen, Charleroi, La Louvière, Aat en Doornik zonder dat van enige radiaalsgewijze diffusie sprake was.

In de periode 1920-40 kende het voetbal een explosieve ruimtelijke diffusie. Charleroi, La Louvière en Bergen ontpopten zich tot aanvangsagglomeraties van waaruit voetbal via radiaalsgewijze diffusie hun respectieve hinterlanden occupeerden. De ruimtelijke impact van Charleroi vertoonde, met uitzondering van het zuidelijk gedeelte, een concentrische vorm. Bergen ontwikkelde zich voornamelijk in ZW richting maar het gebied tussen de diverse centrale plaatsen vormde geen corridor. De kleinere aanvangsagglomeraties Doornik en Aat functioneerden in deze fase niet als ruimtelijke diffusiekernen met een bureneffect. Moeskroen en Zinnik zijn in deze provincie de secundaire agglomeratiekernen, maar Moeskroen kan echter beschouwd worden als een locatie waar voetbal via ruimtelijke diffusie vanuit Kortrijk werd ingeplant. De clubs gelokaliseerd aan de grens met de provincie Vlaams en Waals Brabant zijn ontstaan door de ruimtelijke impact van Brussel en in beperktere mate van Nijvel.

De evolutie in de periode 1940-60 vertoonde een vertraging in de ruimtelijke diffusie. Enkel op de as Bergen-La Louvière-Charleroi ontstond een absolute verdichting van de corridor en het rurale arrondissement Thuin ontwikkelde zich als een late aanvaarder.

De overgang van de “proper diffusion stage” naar de “condensing stage” situeerde zich in deze provincie in de periode 1960-80 waarbij de as Bergen-La Louvière-Charleroi naar een gesatureerde fase evolueerde en de secundaire aanvangsagglomeraties een lokale ruimtelijke diffusie introduceerden. Moeskroen en voornamelijk Doornik werden secundaire kernen die een sterke ruimtelijke impact

vertoonden, terwijl Aat insulair bleef en de as Aat-Zinnik een onderbezetting vertoonde. Het dunbevolkte arrondissement Thuin evolueerde door een explosieve toename van het aantal clubs naar zijn saturatiefase.

De occupatie van het voetbal in Henegouwen gebeurde in 2 duidelijke disjuncte fases. De eerste fase situeerde zich tot aan WO II waarna in de periode 1940-60 een afname van het aantal clubs op te merken was. De 2de fase, met een explosieve groei ontwikkelde zich na 1960 en resulteerde in een globale saturatie tegen de jaren 80. De recente evolutie vertoont een sterke paracme van het aantal aanbieders in de provincie.

- Limburg

Het 19de- begin 20ste-eeuwse rurale en perifere Limburg kende een late occupatie door de voetbalsport. In 1920 waren Tongeren en Hasselt de enige aanvangs-agglomeraties in de provincie en ze situeerden zich in vergelijking met de rest van het land op secundair niveau. Het voetbal werd in deze centrale plaatsen op een laag niveau beoefend en van ruimtelijke diffusie was geen sprake.

In de periode 1920-40 kende het voetbal een sterke expansie. Tongeren en Hasselt vervulden hun rol als secundaire innovatoren en centra van ruimtelijke diffusie. De aanwezigheid en de ontginning van de steenkoollagen hebben een belangrijke rol gespeeld bij de verspreiding van het voetbal in de regio. De bevolkingsgroei in de mijngemeenten was exponentieel en de kernen Beringen, Genk en Maasmechelen werden de secundaire agglomeraties van waaruit voetbal zich ruimtelijk diffuseerde. Het gebied tussen de oorspronkelijke innovatiekernen Hasselt – Tongeren en de mijnstad Maasmechelen evolueerde in deze periode naar de “proper diffusion stage”, terwijl St.-Truiden, het centrum van het rurale Haspengouw ontwikkelde zich insulair en afzonderlijk van deze mijnregio.

Tussen 1940 en 1960 ontstond de radiaalsgewijze ruimtelijke diffusie vanuit Hasselt en een verdere absolute verdichting van de driehoek Tongeren-Maasmechelen-Hasselt. De secundaire kern Borgworm in de provincie Luik vertoonde met de stichting van clubs in Heers, Jeuk en Bovelingen een ruimtelijke uitstraling over de provinciegrenzen heen.

In de laatste periode werden de laatste “lege” zones ingepalmd. Het gebied tussen Maaseik en Lommel, de noorderkempen, was lange tijd ondervertegenwoordigd in de voetbalreeksen en Overpelt en Maaseik ontwikkelden zich in deze regio als laattijdige secundaire aanvangsagglomeraties. Het insulaire St.-Truiden evolueerde in deze fase naar een secundaire aanvangsagglomeratie voor de provinciegrens overschrijdende regio Haspengouw. In deze periode ontstond een algemene verdichting en werden de regionale differentiatie weggewerkt. Limburg situeert zich momenteel na een trage aanloop in de saturatiefase van het ruimtelijk diffusiemodel.

- Luxemburg

De provincie Luxemburg bezat in 1920 geen enkele voetbalclub. Deze situatie is te verklaren door de aanvankelijke hiërarchische diffusie van de innovatie en de noodzakelijke incubatieperiode. De innovatie via hiërarchische diffusie en de ruimtelijke diffusie via het bureneffect moesten geïntroduceerd worden door het hiërarchische “trickle down” effect of door de aanwezigheid van een ruimtelijke impactregio van een stedelijke kern uit een andere provincie. In de provincie Luxemburg was/is Aarlen momenteel met zijn 24.520 inwoners de grootste en belangrijkste stedelijke kern en zijn de ver van de provinciegrens gelegen centra Namen en Luik de dichtst bijgelegen steden van een hoger hiërarchisch niveau. Voetbal werd in de provincie geïntroduceerd toen grote delen van het land zich in de “proper diffusion stage” bevond en de secundaire agglomeratiekernen een rol van betekenis begonnen te spelen.

In 1940 was Luxemburg eigenaar van enkele clubs maar van echte secundaire agglomeraties was geen sprake. De kleine insulaire kernen met clubs van een lager niveau waren Aarlen, Virton, Marche en Famenne en Neufchâteau. De ruimtelijke dispersie beperkte zich tot de corridor Aarlen-Virton en de nabijheid van de andere kernen.

In de periode 1940-60, bij de introductie van de late meerderheid, werd het voetbal populair in deze rurale provincie. Het afwezig zijn van dominerende stedelijke kernen in de provincie impliceerde de afwezigheid van een ruimtelijke diffusie vanuit secundaire kernen. De introductie van het voetbal in deze provincie was positief gecorreleerd met het inwonersaantal van de gemeenten zodat eerder van een hiërarchische diffusie kan gesproken worden dan van een ruimtelijke dynamische uitbreiding. Alleen in de omgeving van Durbuy is een korte periode waar te nemen waarin het aantal nieuwe clubs exponentieel toenam. Deze clubs zijn ontstaan door de ruimtelijke diffusie en de radiale invloedssfeer van de grootstad Luik over de provinciegrenzen heen.

Tussen 1960 en 2000 evolueerde de situatie van een hiërarchische “proper diffusion stage” naar een gesatureerde fase waarbij voetbalclubs voorkomen in zeer kleine kernen. De “lege” gebieden zoals de streek rond Houffalize en het gebied ten noorden van Virton werden in deze periode ontgonnen.

- Namen

Namen is net als Luxemburg een dun en laagbevolkte provincie met als grote verschil de aanwezigheid van de goed uitgeruste regionale kern Namen. In 1920 had alleen Ham sur Sambre een club en was voetbal niet in de stedelijke kern Namen hiërarchisch gediffuseerd. De rurale gemeente Ham sur Sambre functioneerde niet

als aanvangsagglomeratie en het is pas in de periode 1920-1940 dat voetbal zijn “officiële” intrede deed. De regionaal stedelijke kern Namen functioneerde echter niet als secundaire aanvangskern. Deze centrale plaats bezat de club met het hoogste niveau in de provincie maar van enige verdichting en ruimtelijke diffusie was geen sprake.

In de periode 1940-1960 constateren we een minimale verdichting en ruimtelijke impact in de omgeving van Namen. De introductie van het voetbal in het noordelijk gedeelte van de provincie, met als stedelijke kern Auvelais, werd veroorzaakt door de ruimtelijke invloedssfeer van de sport vanuit Charleroi. Het rurale zuiden van de provincie kent, door de afwezigheid van grote bevolkingskernen, slechts enkele centra waar via hiërarchische diffusie het voetbal geïntroduceerd werd.

De laatste 3 fases van het ruimtelijk diffusieproces vonden plaats in de tijdsperiode 1960-2000. De Naamse regio onderging een volledige verdichting en situeert zich momenteel in de saturatiefase. De as Namen-Auvelais werd ingepalmd en het rurale en dunbevolkte zuidelijk deel van de provincie onderging, net zoals in de provincie Luxemburg, een hiërarchische diffusie die zich baseerde op het inwonersaantal van de respectievelijke kernen.

b) Besluit

De diffusie van de innovatie voetbal in ons land vertoont zowel ruimtelijke als hiërarchische diffusiekenmerken. Het voetbal vestigde zich eerst als een relocatiediffusie vanuit het oorsprongsgebied Engeland in de grotere centrale plaatsen Brussel, Antwerpen, Mechelen, Brugge, Luik, Verviers, Gent en Kortrijk. Deze kernen waren de innovators, de aanvangsagglomeraties voor de eerste hiërarchische en ruimtelijke diffusie in hun respectievelijke provincies. In Limburg en Henegouwen gebeurde de introductie van de sport in een latere fase zodat de provinciale aanvangsagglomeraties Hasselt, Tongeren, Charleroi en La Louvière nationaal als secundaire agglomeraties kunnen beschouwd worden. Deze centrale plaatsen van innovators en vroege aanvaarders waren de kernen van dieptediffusie over het land. In de provincies Namen en Luxemburg functioneerden de lokale stedelijke centra nauwelijks of niet als innovatiecentra. De ruimtelijke introductie van het voetbal in deze provincies gebeurde aanvankelijk via Charleroi en Luik waarna de dieptediffusie in beide provincies hoofdzakelijk gerelateerd was aan de inwonersaantallen van de kernen.

De globale dieptediffusie van het voetbal volgde aanvankelijk de stedelijke hiërarchie waarna een lokale ruimtelijk bureneffect ontstond. De ruimtelijke diffusie liet de verspreiding de diverse stadia doorlopen waardoor de saturatiefase bereikt werd.

2. De correlatie voetbal – stedelijke structuur

“ L’implantation des grands clubs s’effectue généralement selon un schéma d’organisation qui est plus ou moins déterminé par des contraintes démographiques et économiques. (Augustin J-P., 1995:79-80)

2.1. De economisch-geografische terminologie

In het kader van dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van enkele termen waarvan in de literatuur diverse definities zijn weer te vinden. Daarom wordt voor ieder van deze begrippen de definitie waarmee deze termen in dit onderzoek geassocieerd zijn weergegeven.

2.1.1. Reikwijdte –drempelwaarde – hiërarchisch marginaal goed

De mondiale populaire ploeg- en vertegenwoordigingssporten hebben zich, na het bereiken van de saturatiefase van het ruimtelijk diffusieproces, gedeeltelijk aangepast aan de geografische realiteit en de diverse hiërarchische niveaus. Deze evolutionaire aanvaarding resulteerde in de relocatie van bepaalde sportclubs en het belang van de aanwezigheid van een economisch rendabele impactregio in een dynamisch systeem. Een nederzetting in het bezit van een bijhorende complementaire regio of impactregio heeft een betekenisoverschot en wordt door **Christaller** als een **centrale plaats** gedefinieerd. De inrichtingen die verantwoordelijke zijn voor dit betekenisoverschot worden **centrale functies of functiedragers** genoemd en leveren goederen en diensten, waaronder sportinstellingen, aan de gezinnen, bedrijfshuishoudens en andere verbruikers die gevestigd zijn in het omliggende gebied. (Christaller W., 1966:140-141; Saey P., 1990a:12;21)

De hiërarchische indeling van de centrale functies is volgens Christaller afhankelijk van de “**Reichweite**”, in het Nederlands vertaald als reikwijdte van goederen en diensten. Deze reikwijdte is:

“the zone or tributary area around a central place (urban center) from which persons travel to the center to purchase the good” (Berry J.L. & Garrison W.L., 1958b:304)

Er kunnen diverse vormen van reikwijdtes onderscheiden worden:

- **ideale reikwijdte of maximaal potentiële reikwijdte:** is de maximaal mogelijke radius van verkoop. Buiten deze zone is de productprijs te hoog om geconsumeerd te worden.

- **reële reikwijdte of werkelijke reikwijdte:** is de plaats/lijn waar de vraag tot 0 gereduceerd wordt. Ze wordt bekomen door competitieve interactie met andere centrale plaatsen/functies die hetzelfde product aanbieden binnen de maximale potentiële reikwijdte. De plaats/lijn situeert zich binnen de maximaal potentiële reikwijdte.

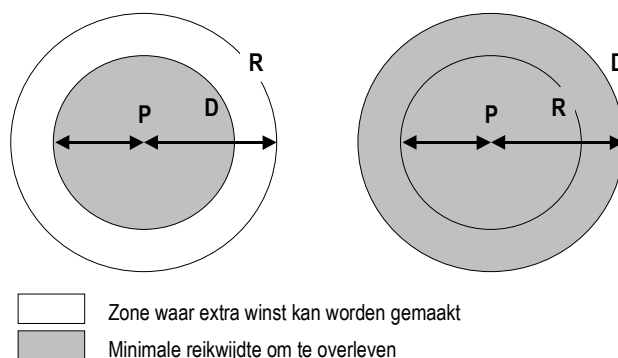
De relatie tussen de ideale reikwijdte en reële reikwijdte werd door Christaller als volgt geformuleerd:

“ the ideal range reaches to the full limit of the range of the central good from an isolated central place, whereas the real range reaches to where the central good can be obtained with greater advantage from a neighbouring central place. Segments are everywhere cut away from the ideal circle-forming complementary regions of the isolated central place, and these segments belong to the complimentary regions of the neighbouring central places”(Christaller W.,1966:66)

De **drempelwaarde of binnenreikwijdte** wordt gedefinieerd als de radius die het minimaal noodzakelijke aantal consumenten omvat om het product of dienst rendabel(in het geval van een commerciële functiedrager) of verantwoord(in het geval van niet-commerciële functiedragers) te kunnen aanbieden in de centrale plaats. Het is volgens Dicken & Lloyd(1972) de belangrijkste lokalisatiefactor voor een centrale functie en wordt voornamelijk geassocieerd met de tertiaire sector. Het is de minimale grootte van de complementaire regio om een ondernemer zijn break-even punt te laten bereiken. (Dicken P. & Lloyd P.,1972:12)

“ below this critical level of demand for a good the diseconomies of scale are so great that the good may only be provided by some other more complex center” (Berry J.L. & Garrison W.L.,1958b:306)

Saey stelde dat een leverancier enkel mag toetreden tot de markt indien de minimale reikwijdte voorhanden is. (Saey P.,1973:192) Deze drempelwaarde is een grens waaronder een bepaalde dienst geen langetermijnoverlevingskansen bezit. Deze grens deelt de centrale plaatsen in diverse hiërarchische niveaus in. Een dienst of product die een nieuw niveau definieert wordt een “**hiërarchisch marginaal goed**” genoemd. (Dicken P. & Lloyd P.,1990:27)

Figuur 38: Relatie tussen “drempelwaarde” en “reële reikwijdte”: (a) “drempelwaarde” binnen “reële reikwijdte”, dienst kan overleven; (b) “drempelwaarde” is buiten “reële reikwijdte”, dienst kan niet overleven omdat de consumenten tussen R en D niet in P consumeren (naar Dicken P. & Lloyd P., 1990:23)

2.1.2. Lösch maxime – Hotelling maxime

Lösch introduceerde het principe **ruimtelijke monopolie**. Hij beschouwt dit principe als een rationele verspreiding van centrale functies in een vrije markt. De ruimte wordt volgens hem het best bediend door van elkaar gescheiden aanbieders waardoor de markt in alle richtingen gelijktijdig uitbreidt en een hexagonale vorm krijgt, het **Lösch maxime**. Löschs hexagonalen worden echter vervormd door de aanwezigheid van belangrijke routes waardoor hij de term afstand vervangt door de factor tijdsafstand. De ruimtelijke grootte van de complementaire regio die geassocieerd is met de drempelwaarde van de aangeboden centrale functie is bovendien afhankelijk van de bevolkingsdichtheid. Bij Lösch is in tegenstelling met Christaller het voorkomen van een functie in een centrale plaats niet geconditioneerd door het voorkomen van andere lagere orde functies. De lokalisatie van een functie wordt verklaard door de optimale locatie gerelateerd aan de andere gelijkaardige functies. (Bell T. et al., 1974:216.; Dicken P. & Lloyd P., 1990:35-36)

Het ruimtelijk model van Lösch komt in confrontatie met **Hotellings(1929) ruimtelijk duopolische oligopolie model**. Hotellings locationele interdependentie benadering vertrok vanuit de situatie met een gelijkmatige geografische spreiding van de aanbieders van gelijkaardige producten waarbij de kostenstructuur van de diverse producenten gelijk is. De afstand die de homogeen verspreide consumenten moeten afleggen is minimaal. Deze afstand is echter de factor die voor productdifferentiatie in een monopolistische concurrentie de situatie bepaalt. De aanbieders concurreren

om elkaars marktgebied. De concurrentie binnenin een regio resulteert finaal in een centrale locatie waarbij geen nadelige marktsituaties ontstaan voor één van de aanbieders, de **Hotelling maxime**. Deze situatie leidt tot het ontstaan van een sociaal niet optimale **oligopolische** marktvorm.

Het Hotelling-maxime en het Lösch-maxime zijn complementair aan elkaar. Het marktgebied is niet oneindig, zelfs een consument die ongevoelig is voor de prijs heeft nog een tijdsfactor als barrière. Beiden maximen zijn echter samenvallend in een situatie waarbij het verschil tussen de ondergrens en de bovengrens van de reikwijdte zo miniem is dat het hinterland op zich geen functiedragers zou kunnen onderhouden.

2.1.3. Centraliteit, nodaliteit en lokale consumptie

“ In behavioral terms, a nodal location is that place where the individual has the greatest freedom to interact. Such a definition involves both population density and areal accessibility, as well as functional availability. Expressed in location terms, nodality and hierarchy are conceptual analogues. A spatial hierarchy is the specification of a nodal system or pattern” (Berry J.L. & Horton F., 1970:170)

Volgens Christaller is de reikwijdte van de goederen of diensten de meeteenheid van de centraliteit. Het zijn echter enkel de grotere locaties die hun buitengrens endogeen kunnen bepalen. De kleinere centrale plaatsen zijn onderhevig aan deze, door de centrale plaatsen van hogere orde, exogeen opgelegde buitengrenzen. (Young G., 1978:76)

Preston definieerde de termen nodaliteit, centraliteit en lokale consumptie en hun onderlinge relatie: (Preston R., 1971:302)

Nodaliteit: (N)

belangrijkheid van een plaats als voorziener van tertiaire goederen en diensten en dit zowel voor de eigen inwoners als voor de consumenten in de complementaire regio., de absolute belangrijkheid;

Centraliteit:(C)

belangrijkheid van een plaats als voorziener van goederen en diensten voor de additionele vraag van de consumenten in de complementaire regio. Het is het surplus aan belangrijkheid, zijn relatieve belangrijkheid;

Lokale consumptie: (L)

De belangrijkheid van een plaats als eenheid van consumptie van centrale goederen en diensten door de lokale bevolking

De onderlinge relatie wordt weergegeven in de formule:

$$C = N - L$$

Keuning stelde dat centraliteit enkel te bekomen is als de activiteiten de drempelwaarde overschrijden. De drempelwaarden worden geassocieerd aan de lokale consumptie, wat onrechtstreeks het inwonersaantal van de centrale plaats betekent. De absolute waarde van de centraliteit is volgens hem

“de samenstelling van een aantal afzonderlijke dienstverlenende activiteiten zoals gezondheidszorg, onderwijs, recreatie, winkelapparaat e.d.” (Keuning H.J., 1973:68)

waarna hij besluit

“grotere plaatsen dienstverlenende activiteiten van hogere orde kunnen bevatten “ (op cit, 1973:68)

De centraliteit zorgt volgens Boustedt voor een “verkeersspanning die wordt gecreëerd door het meerproduct en de meerbehoefte van de streek, waarvoor de steden als centrale plaatsen optreden. Daarbij is het meerproduct dat deel van het totale streekproduct dat niet ter bevrediging van de eigen behoefte van de producent dient, maar aan het verkeer wordt overgegeven” (Saey P., 1990a:20)

Het empirisch meten van de centraliteit kan enkel met centrale functie die een drempelwaarde en reële reikwijdte bezitten die de aanwezigheid van een complementaire regio impliceren.

2.2.Sport en stedelijke structuur

2.2.1. Indeling van sportieve centra

De functie van de centraal gelokaliseerde sportieve centra is, gerelateerd aan de Christalleriaanse verzorgende functies, sportieve elementen voorzien aan de complementaire regio.

Bale gebruikte dit principe om de sportieve centra in te delen: (Bale J., 1989:78)

- **regionale centra met een grote lokale consumptie en een sterke centraliteit.**
Deze locaties bieden meerdere sporten met een hoge drempelwaarde aan en situeren zich in een hogere orde. De spelers worden op dit niveau zowel nationaal als internationaal gerekruteerd;
- **kleine steden voor lokale consumptie en de omliggende gemeenten**
gecombineerd met een regionale selectie van de spelers. De drempelwaarde voor deze lagere orde sporten is kleiner;
- **kleine centra voor lokale sportconsumptie** en een lokale selectie van de spelers.

Deze functionele indeling impliceert dat de belangrijkste sportieve centra daarom het best gesitueerd zouden zijn in de belangrijkste stedelijke centra geassocieerd met een grote complementaire regio of geografisch bedieningsgebied.

Een hiërarchie van sportcentra impliceert de aanwezigheid van een piramidale structuur waarbij de hogere orde centra minder in aantal zijn en de verspreiding van de diverse sportcentra dynamisch evolueert naar een zo efficiënt mogelijke structuur waarbij de inplanting naar een globale afstandsminimalisering voor de consumenten evolueren. De afwijkingen tussen de inplanting van de topclubs en de stedenhiërarchie vindt zijn oorsprong in het verleden. Het huidige spreidingspatroon en de distributie van de diverse teams over de stedelijke kernen is een fossilisatie van de historische evolutie van de sport sinds zijn adaptie op het einde van de 19de- begin 20ste eeuw en de potentiële regionale smaakverschillen. Historische inertie is een belangrijke lokalisatiefactor in de sport en veroorzaakt de anomalieën tussen model en werkelijkheid. De heterogeniteit van de fysische natuur van het landschap en de socio-economische, culturele en demografische afwijkingen ten opzichte van het modelmatige homogeen ideaal kunnen verklarende factoren zijn voor de afwijkingen tussen realiteit en model.

2.2.2. Onderscheid bevolkingsgrootte-stedelijke hiërarchie: argumentatie

Het marktgeoriënteerde en in de diepte gesatureerde en gediffuseerde voetbal zou, net zoals andere centrale plaatsfuncties, de stedenhiërarchische structuur moeten volgen. **De topclubs, als hiërarchisch marginaal goed, zouden, om op lange termijn te kunnen overleven, een reële reikwijdte moeten bezitten die de hoge drempelwaarde overschrijdt.** De “centrale functie” voetbal zou een functie moeten zijn waarvan het niveau van de clubs in een land positief gecorreleerd is met het bevolkingscijfer van de locatie en zijn geografisch bedieningsgebied. Deze premisse

impliceert dat de topclubs in de grote centra en de provinciale clubs in de kleine kernen en dorpen gesitueerd zouden moeten zijn.

De vraagstelling luidt:

Bestaat er een correlatie tussen de bevolkingsgrootte/stedelijk hiërarchisch niveau van een locatie en de aanwezigheid of het niveau van een voetbalclub?

Boustedt(1962) en Davies(1969) constateerden bij hun empirisch onderzoek naar de centraliteit van de stedelijke kernen een sterke positieve correlatie tussen de bevolkingsgrootte van een centrum, zijn centraliteit en daarmee geassocieerd de bevolkingsgrootte van de invloedssfeer of reële reikwijdte, met andere woorden tussen de inwonersgrootte van een kern en zijn hiërarchisch niveau. Het niveau van de voetbalclubs zou door deze sterke positieve correlatie en door de impact van de hiërarchische en ruimtelijke diffusie, in de realiteit moeten overeenstemmen met het inwonersaantal van de kern.

Niettegenstaande dit sterk onderling verband wordt in deze studie een onderscheid gemaakt tussen inwonersgrootte en stedelijke hiërarchie. Dit kan verantwoord worden door de heterogene ruimtelijke spreiding van de bevolking in ons land. In het dichtbevolkte Vlaanderen kan door de aanwezigheid van een groot aantal grote steden een voetbalclub in een kleinere stedelijke kern belemmeren. In Wallonië kan door de lage frequentie van voorkomen van grote stedelijke centra in Wallonië en meer specifiek in de provincies Waals-Brabant, Namen en Luik een voetbalclub zich door functionele substitutie in een kleiner centrum vestigen. Het gevolg is dat in de rurale gebieden een club kan voorkomen in een stedelijke kern die indien hij gelokaliseerd zou zijn in een stedelijke regio waarschijnlijk geen club zou bezitten.

2.2.3 Bevolkingsgrootte-voetbalniveau

“ La plupart des villes misent sur le football, car il reste la seule discipline capable d'attirer une vaste public, les sponsors et les médias.”(Ravenel L.,1998a:56)

2.2.3.1. Empirisch onderzoek voor de Europese voetbaltoplanden

Bale(1989) constateerde een kromlijniig positief verband tussen het absoluut aantal leagueclubs en het inwonersaantal van de SMLA's. Het principe van correlatie tussen bevolkingsspreiding en voetbalniveau werd voor het Franse Lotharingen door Walterspieler(1982) in “Le football Lorrain: L'espace géographique d'un sport régional” en voor geheel Frankrijk door Ravenel(1998a) in zijn “La géographie du football en France” onderzocht. Ze concludeerden dat voetbal niet ontsnapte aan een bepaalde geografische wetmatigheden. Walterspieler analyseerde de verspreiding en het niveau van de voetbalclubs in de 4 Lotharingse departementen en stelde dat het

niveau van de clubs afhankelijk was van de bevolkingsgrootte en het industrieel verleden van de locaties. Ravenel analyseerde voor de nationale kampioenschappen in 1995-96 de relatie tussen stadsgrootte en voetbalniveau voor de Europese voetbalgrootheden Engeland, Duitsland, Italië, Spanje en Frankrijk en constateerde via de Spearmanrangcorrelatietest voor al deze landen een positieve correlatie. Dezelfde positieve correlatie($r = 0,88$) vond hij tussen de bevolkingsgrootte van de Franse departementen en het aantal clubs in de hoogste 3 divisies. **Deze a priori stelling, deze demografische logica is niet toepasbaar voor alle sporten. Hij stelt dat de verspreiding van het populaire rugby in Frankrijk en het populaire basket in Italië deze “demografische logica” niet volgen.**(Ravenel L., 1998a:45-46; 103-105; 1998b:343-344; 1998c:233-235)

In kader van dit onderzoek werden voor de op voetbalgebied toplanden Italië, Spanje, Engeland, Frankrijk, Nederland en Duitsland nagegaan of er een correlatie bestaat tussen de bevolkingsgrootte van de stedelijke centra en conurbaties en het niveau van de voetbalclubs in de respectievelijke landen⁴⁷. De Nederlandse sectie betaalde voetbal is een uitzondering in het Europese sportbestel daar de voetbalcompetitie slechts uit 2 afdelingen, de PTT telecompetitie(1ste afdeling)⁴⁸ en de Totocompetitie(2^{de} afdeling) bestaat en degradatie of promoveren naar of vanuit de Toto competitie naar of vanuit lagere reeksen niet automatisch aanwezig is. De gegevens die gebruikt werden voor dit onderzoek zijn

- a) de clubs uit de hoogste 2 afdelingen in het seizoen 1999- 2000
- b) de bevolkingsaantallen van de diverse stedelijke centra en conurbaties uit The Statesman's yearbook 2000 en voor Nederland uit de The Statesman's Yearbook 2001.

Bij de analyse werden per land de 20 grootste steden, agglomeraties of conurbaties geselecteerd en degene zonder club in de hoogste 2 afdelingen in het seizoen 1999-2000 werden in het vet aangeduid. In een verdere fase wordt nagegaan of deze centra in het recente verleden of in het seizoen 2000-2001, een club hadden of zullen hebben en wordt voor de hoogste afdeling het voorkomen van clubs in de kleinere steden geanalyseerd in het kader van het potentiële regionalisme.

⁴⁷ In de UEFA rangschikking op clubniveau die gebruikt werd voor het bepalen het aantal deelnemende clubs aan de respectievelijke Europese bekern in het seizoen 2000-2001 staat Italië 1ste, Duitsland 2de, Spanje 3de, Frankrijk 4de, Nederland 5de en Engeland 6de. (www.uefa.com)

⁴⁸ De PTT telecompetitie werd vanaf het seizoen 2000-2001 de KPN eredivisie

a) Engeland

In Statesman's Yearbook wordt de bevolking van het Verenigd Koninkrijk onderverdeeld naar "Metropolitan counties" en "Non metropolitan counties". (Statesman's Yearbook, 1999:1413) De grote conurbaties in Engeland vallen samen met de 6 Metropolitan counties en het gebied "Greater London Boroughs" (Statesman's Yearbook, 1999:1414).

Bij een vergelijking tussen deze 7 conurbaties en de "premiership", de Engelse hoogste afdeling, blijkt dat van de 20 clubs 16 in deze conurbaties gesitueerd zijn.

Conurbaties	Populatie	Clubs
Greater London Borough	6.679.699	Arsenal, Chelsea, West Ham, Tottenham, Wimbledon, Watford
West Midlands	2.551.671	Aston Villa Birmingham, Coventry
Greater Manchester	2.499.441	Manchester United
West Yorkshire	2.013.693	Leeds, Bradford
Merseyside	1.403.642	Liverpool, Everton (Liverpool)
South Yorkshire	1.262.630	Sheffield
Tyne and Wear	1.095.152	Sunderland, Newcastle

Tabel 26: De Engelse conurbaties en topvoetbalclubs in het seizoen 1999-2000

De 4 andere clubs in de "premiership" in het seizoen 1999-2000 waren:

- 1) **Leicester** gesitueerd in de metropolitan county Leicestershire in de Midlands met 867.521 inw
- 2) **Middlesbrough** gesitueerd samen met Stockton on Tees in de kleine aan de Noordoostkust gelegen conurbatie Cleveland. Het inwonersaantal van Middlesbrough bedraagt slechts 145.100 maar Stockton on Tees, de andere stedelijke kern in de conurbatie, heeft 181.000 inwoners en geen vertegenwoordiger in de professionele league
- 3) **Southampton** in de Zuid Engelse county Hampshire heeft als stad 216.000 inwoners maar heeft in de onmiddellijke omgeving geen concurrent
- 4) **Derby** in de county Derbyshire heeft 235.800 inwoners en is eveneens de enige vertegenwoordiger van de county op het hoogste niveau

Van de 24 clubs in "division 1", de 2de afdeling zijn er 14 gelokaliseerd in Londen of 5 andere "metropolitan counties":

- a) Greater London Borough: Charlton, Fulham, Queens Park Rangers en Crystal Palace
- b) West Midlands: Birmingham, Wolverhampton, West Bromwich en Wallsall
- a) Greater Manchester: Manchester City, Bolton en Stockport

- b) West Yorkshire: Huddersfield
- c) South Yorkshire: Sheffield Un, Barnsley
- d) Merseyside: Tranmere

De 10 andere clubs zijn gevestigd in:

- a) Ipswich in de countie Suffolk(671.100 inw) in het ZO van Engeland
- b) Blackburn in de countie Lancashire(1.136.300inw) in N Engeland
- c) Norwich in de countie Norfolk(790.300inw) in ZO Engeland
- d) Nottingham in de countie Nottinghamshire(744.800inw) in de Midlands
- e) Crewe in de countie Cheshire(672.400inw) in de Midlands
- f) Grimsby in de countie Humberside(858.040) in de Midlands
- g) Swindon een stad met 179.900 inwoners in de countie Wilts(425.800inw) in het Z van Engeland
- h) Portsmouth een stad met 189.900 inwoners
- i) Port Vale in Stoke-on-Trent met 251.500 inwoners

De clubs die in het seizoen 1999-2000 promoveerden vanuit de 2de division situeerden zich eveneens in de stedelijke kernen. Preston en Burnley in de countie Lancashire in het noorden van Engeland en Gillingham het grootste stedelijk centrum in het 1.332.000 inwoners tellende Kent. In de professionele 2de en 3de division komen voornamelijk de clubs uit de kleinere kernen en de landelijke en perifere gebieden voor. De vroege professionalisering van het voetbal in Engeland resulteerde in het ontstaan van een relatief sterk verband tussen de grootte van de stedelijke kernen en het niveau van de clubs.

Deloitte&Touche(2000) analyseren jaarlijks de Engelse professionele voetbalcompetitie. Bij het gemiddeld toeschouwersaantal voor het seizoen 1998-99 constateren we dat het grote aantal clubs in de Londense conurbatie er toe leidt dat bepaalde van deze clubs maar een beperkte aanhang hebben. Wimbledon en het in dat seizoen in de hoogste afdeling uitkomende Charlton waren naar toeschouwersaantal respectievelijk 19de en 18de gerangschikt. Leicester(17^{de}) en Southampton(20ste) waren de 2 andere clubs die volgens het gemiddelde toeschouwersaantal niet bij het bekijken van de 4 professionele afdelingen de top 20 van de toeschouwersaantallen haalden. De niet in de hoogste afdeling uitkomende clubs die gemiddeld meer toeschouwers hadden dan de 4 hierboven vermelde waren de naar 1ste promoverende club Sunderland(Tyne and Wear), de in 2de blijvende in conurbaties gelokaliseerde clubs Birmingham City en Wolverhampton Wanderers en de toen van 3de naar 2de en momenteel zelfs in 1ste spelende club Manchester City.

c) Duitsland

Agglomeratie	Inwonersaantal	Agglomeratie	Inwonersaantal
Berlijn	3.470.200	Duisburg	535.200
Hamburg	1.706.800	Hannover	524.600
München	1.240.600	Nurnberg	494.100
Keulen	964.200	Leipzig	478.200
Frankfurt	651.200	Dresden	472.900
Essen	616.400	Bochum	400.500
Dortmund	600.000	Wuppertal	382.400
Stuttgart	587.000	Bielefeld	324.000
Dusseldorf	571.900	Mannheim	315.100
Bremen	549.000	Gelsenkirchen	291.800

Tabel 27: De 20 grootste Duitse agglomeraties en topvoetbal (Statesman's yearbook: 1999:598)

Van de 20 grootste Duitse agglomeraties bezaten in het seizoen 1999-2000 de 5 in het vet aangeduide agglomeraties geen voetbalclub in de 1ste of 2de bundesliga. Bij het bekijken van de samenstelling van de Duitse topklasse in het verleden constateren we dat Dusseldorf en Essen respectievelijk in 1999 en 1997 uit de Bundesliga verdwenen en in het verleden een topclub in de hoogste reeks hadden. Wuppertal verdween in 1994 uit de 2de Bundesliga en heeft nooit de topklasse bereikt. Bij de hereniging van West met Oost-Duitsland werden de Oostduitse clubs geïntegreerd in de bundesliga en kregen 2 clubs in het seizoen 1991-92, Dynamo Dresden en Hansa Rostock, de toelating om in de 1ste bundesliga en één club, Leipzig in de 2de Bundesliga te starten. Door de met de economische recessie geassocieerde reconversie in het gebied en de beperkte financiële draagkracht van deze Oostduitse clubs verdwenen de clubs uit Dresden en Leipzig in respectievelijk in 1995 en 1998 uit de bundesliga.

Bij een verdere analyse van de verschuivingen naar en uit de Bundesliga blijkt dat in het seizoen 1999-2000 "alle" 36 clubs uit de Duitse 1ste en 2de bundesliga gelokaliseerd zijn een centrum met meer dan 100.000 inwoners. In het laatste decennium zijn de clubs gelokaliseerd in de steden, Uerdingen, Meppen en Wattenscheid, met minder dan 100.000 inwoners uit de topklassen verdwenen en merken we een verdwijning op van de clubs uit Jena, Leipzig, Dresden, Essen, Düsseldorf, Saarbrücken en terug Wattenscheid uit de oude industriële centra. De nieuwe clubs zijn hoofdzakelijk in kleinere meer perifeer gelegen centra zoals Fürth, Ulm, Cottbus, Wolfsburg, Bielefeld en Aken of in de nabijheid van een groeicentrum zoals Unterhaching (München) en Offenbach (Frankfurt) gelokaliseerd.

Rang	Agglomeratie	Inwoners
23	Karlsruhe	276.600
24	Chemnitz	271.400
26	Mönchengladbach	266.000
32	Aken	247.400
34	Rostock	231.300
35	Oberhausen	224.900
40	Freiburg	198.300
42	Mainz	184.500
49	Leverkusen	161.900
61	Wolfsburg	126.800
64	Cottbus	124.600
71	Offenbach	116.600
72	Ulm	115.400
77	Fürth	108.100
83	Kaiserslautern	102.000

Tabel 28: De andere clubs in de 1ste en 2de bundesliga(seizoen 1999-2000)

d) Frankrijk

Plaats	Inwonersaantal	Plaats	Inwonersaantal
Paris	9.318.821	Strasbourg	388.483
Lyon	1.262.223	Rouen	380.161
Marseille	1.230.936	Valenciennes	338.392
Lille	959.234	Cannes	335.647
Bordeaux	696.364	Nancy	329.447
Toulouse	650.336	Lens	323.174
Nice	516.740	St Etienne	313.338
Nantes	496.078	Tours	282.152
Toulon	437.553	Béthune	261.535
Grenoble	404.733	Clermont Ferrand	254.416

Tabel 29: De 20 grootste Franse agglomeraties en topvoetbal (The statesman's Yearbook: 1999:542)

De Franse situatie verschilt in grote mate met de Duitse en de Engelse. Ravenel constateerde:

“Les clubs du Nord, de l'Est, de la façade méditerranéenne et de l'Ouest composent toujours l'armature de la structure. Les zones de faiblesse se localisent dans le Massif Central, les Alpes et les Pyrénées.” (Ravenel L.,1998a:47)

Van de 20 grootste agglomeraties bezaten in het seizoen 1999-2000 de 6 in het vet aangeduide agglomeraties in de tabel geen club in de 1ste of 2de divisie. Toulon in 1993, Rouen en Tours, beiden in 1985, verdwenen uit de hoogste Franse divisie.

Momenteel bezitten deze steden zelfs geen team meer in de Franse 3de klasse. Grenoble en Clermont-Ferrand zijn voorbeelden van substitutie van voetbal door het populaire rugby. Deze substitutie resulteerde in de zwakke uitbouw van een voetbalclub. Beide steden zijn momenteel in het bezit van een modale 3de klasse club. Béthune heeft noch een vertegenwoordiger in het voetbal noch in het rugby gehad maar ligt gesitueerd in de ruimtelijke impactregio van Lille.

Het opvallendste aan de Franse voetbalcompetitie is de afwezigheid van meerdere clubs in de grotere conurbaties. In de Engelse, Duitse, Italiaanse, Spaanse, Oostenrijkse en Portugese metropolen zijn in vele gevallen meerdere clubs gelokaliseerd⁴⁹. De meeste agglomeraties met meer dan één miljoen inwoners bezitten meerdere topclubs, terwijl in Parijs, Lyon en Marseille, de grote Franse conurbaties slechts één topploeg voorkomt.

Een andere vaststelling is dat de 20 grootste agglomeraties in Frankrijk niet de meerderheid van de 1ste divisieclubs leveren waardoor volgens Ravenel het gemiddelde aantal toeschouwers in de Franse competitie laag is ten opzichte van de Spaanse, Italiaanse en Engelse competitie⁵⁰. In Frankrijk situeren zich talrijke 1ste klasse clubs niet in de 58 centra met meer dan 100.000 inwoners. Ravenel stelt "les petites villes symbolisent le football Française". (Ravenel L., 1998a:126)

In de 2de klasse waren 10 van de 20 clubs afkomstig uit steden met minder dan 100.000 inwoners en bij het bekijken van de 3de klasse constateren we dat slechts 8 van de 20 clubs, waarvan 2 uit Parijs, uit een centrum met meer dan 100.000 inwoners komen. Nationaal gezien komen in Frankrijk 28 centra voor met meer dan 100.000 inwoners waar geen club voorkomt die zich in de hoogste 3 nationale reeksen bevindt. Ravenel stelde voor het seizoen 1994-95 vast dat de bevolkingsmediaan van de clubs per nationale reeks ten opzichte van de andere Europese grootheden aan de lage kant lag.⁵¹

⁴⁹ Spanje: FC en Espanol Barcelona, Real en Atletico Madrid

Italië: Inter en AC Milaan, Lazio en AS Rome en Juventus en AC Turijn

Engeland: West Ham, Chelsea, Tottenham, Wimbledon, Charlton, Watford en Arsenal Londen, Everton en FC Liverpool, Manchester United en City

Duitsland: München 1860, Bayern München en Unterhaching

Portugal: Sporting en Benfica Lissabon, FC en Boavista Porto

Oostenrijk: Rapid en Austria Wenen

⁵⁰ Italië 29.852(1995-96), Engeland 30.580(1998-1999), Spanje 27.218(1995-96) en Frankrijk slechts 13.252(1995-96). (Ravenel L., 1998a:121; Deloitte & Touche, 2000:60; www.soccerstats.com/17/05/2000)

⁵¹ Voor 1ste divisie 184.000, 2de 60.200 en 3de 47.500 (Ravenel L., 1998a:51)

Ravenel concludeerde:

“L’objectif nécessite une meilleure adéquation des hiérarchies sportives aux hiérarchies urbaines que des équipements neufs, confortables, accompagnés d’une politique tarifaire adaptée au public présent ou potentiel, peuvent aider à réaliser” (Ravenel L., 1998a:138)

De beperkte concurrentie van de Franse clubs met de grootheden uit Spanje, Italië, Engeland en Duitsland is volgens hem te wijten aan deze beperkte correlatie.

Rang	Stad	Inwoners
1	Parijs	Zie tabel x
2	Lyon	Zie tabel x
3	Marseille	Zie tabel x
5	Bordeaux	Zie tabel x
8	Nantes	Zie tabel x
11	Strasbourg	Zie tabel x
15	Nancy	Zie tabel x
16	Lens	Zie tabel x
17	St Etienne	Zie tabel x
21	Le Havre	253.627
22	Montpellier	248.303
23	Rennes	245.065
31	Metz	193.117
46	Troyes	122.763
	Bastia	66.078
	Auxerre	65.086
	Sedan	31.339
	Monaco	29.732

Tabel 30: De 1ste divisie clubs in Frankrijk seizoen 1999-2000⁵²

e) Spanje

In Spanje is de correlatie tussen inwonersaantal en een topclub sterk positief. Het voetbal was/is een expressievorm van het regionalisme waardoor iedere regio probeert een vertegenwoordiger in de hoogste nationale reeksen te hebben. De grote conurbaties Madrid met 3 clubs in de hoogste afdeling in het seizoen 1999-2000 en Barcelona en Sevilla met elk 2 clubs zijn empirische bevestigingen van conurbaties waar meerdere clubs volgens de regel van Hotelling kunnen voorkomen. Murcia en Alicante zijn steden waarvan de clubs recent verdwenen uit de hoogste 2 afdelingen van de Spaanse voetbalcompetitie en de club uit Granada promoveerde in het seizoen 1999-2000 terug naar de 2de klasse. Murcia verscheen voor het laatst

⁵² Voor het seizoen 2000-2001 promoveren Lille (4de), Toulouse (6de) en Guingamp (21.045 inwoners) naar de 1ste divisie maar Nancy (15de), Le Havre (21ste) en Montpellier (22ste) verdwijnen.

in de hoogste afdeling in het seizoen 1988-89 en Alicante verdween in de competitie 1998-99 uit de 2de afdeling, beide steden vertoeven momenteel in de 3de klasse. De ontwikkeling van een voetbalclub in Badalona en Hospitalet wordt belemmerd door de aanwezigheid van het dominante Barcelona die de uitbouw van deze bevolkingskernen als centrale plaatsen belemmerd.

Stad	Inwonersaantal	Stad	Inwonersaantal
Madrid	3.029.734	Cordoba	318.030
Barcelona	1.614.571	Vigo	290.582
Valencia	763.299	Alicante	276.526
Sevilla	719.588	Granada	272.738
Zaragoza	607.899	Gijon	270.867
Las Palmas	373.772	Hospitalet	262.501
Bilbao	370.997	La Coruna	254.822
Murcia	344.904	Badalona	217.983
Valladolid	334.820	Vitoria	215.049
Palma	323.138	Santa Cruz Tenerife	204.948

Tabel 31: De 20 grootste Spaanse agglomeraties en topvoetbal.(The Statesman's Yearbook 1999:1286-87)

In de hoogste klasse is het enkel Numancia Soria die niet gelokaliseerd is in een agglomeratie met meer dan 175.000 inwoners.

f) Italië

Stad	Inwonersaantal	Stad	Inwonersaantal
Rome	2.654.187	Venetië	298.915
Milaan	1.306.494	Messina	263.092
Napels	1.067.365	Verona	254.145
Turijn	923.106	Trieste	223.611
Palermo	689.301	Padua	212.731
Genua	659.116	Taranto	212.650
Bologna	386.491	Brescia	190.208
Firenze	383.594	Reggio	179.623
Catania	341.623	Cagliari	174.543
Bari	336.560	Modena	174.518

Tabel 32: De 20 grootste Italiaanse steden en topvoetbal(Statesman's Yearbook 1999:808)

De Italiaanse voetbalstructuur werd net zoals in Spanje gedomineerd door een autoritair nationalistisch regime. Deze invloed resulteerde in het ontstaan van de grote topclubs in de grootsteden maar eveneens in het creëren van een vorm van provincialisme. Dit laatste fenomeen vond zijn expressie in het voorkomen van clubs in kleinere locaties die de volledige provincie vertegenwoordigen en de sterke politieke binding van bepaalde clubs.

Het Italiaans voetbal wordt gedomineerd door de clubs uit de grote agglomeraties Rome (Lazio en AS), Milaan (Inter en AC) en Turijn (Juventus).^{53 54} De serie A, de hoogste afdeling, kent door het jaarlijks systeem van 4 dalers en stijgers een sterke wisseling in samenstelling. Bij een analyse van de samenstelling van de serie A in de periode 1993-94 - 1999-2000 blijkt dat naast de vijf clubs uit de grootsteden en Parma geen enkele andere club geen enkele keer degradeerde naar de serie B, de 2de afdeling⁵⁵. Deze vaststelling impliceert de aanwezigheid van een vaste top uit het rijke noorden en de hoofdstad en een wisselende middenmoot en staart van de serie A. Napels de grootstad uit het zuiden vierde de veroverde landstitel in 1990 als een overwinning van het zuiden op het noorden. De club degradeerde in 1997-98 naar de serie B en promoveert in het seizoen 1999-2000 als 4de team terug naar de serie A. In Italië, het voetballand, is het opvallend dat op het eiland Sicilië, met de agglomeraties Palermo, Catania en Messina, geen enkel centrum een club bezit in de hoogste 2 afdelingen. Dit eiland bezat tot eind jaren 80 een club in de 2de klasse.

g) Nederland

Agglomeratie	Inwonersaantal	Agglomeratie	Inwonersaantal
Amsterdam	1.109.502	Dordrecht/Zwijndrecht	218.395
Rotterdam	1.082.620	Haarlem	211.145
Den Haag	699.042	Groningen	198.126
Utrecht	554.014	Leiden	198.092
Eindhoven	409.750	's-Hertogenbosch	188.603
Arnhem	313.267	Geleen-Sittard	187.777
Heerlen-Kerkrade	269.829	Maastricht	166.348
Nijmegen	256.260	Breda	157.057
Enschede-Hengelo	256.061	Apeldoorn	152.354
Tilburg	247.573	Zaanstreek	149.012

Tabel 33: De 20 grootste Nederlandse agglomeraties/steden en topvoetbal (Statesman's yearbook 2000:1133)

⁵³ AC Milaan en AC Torino(Turijn) zijn de ploegen van de (linkse) arbeidersklasse terwijl Inter en Juventus de(conservatieve) middenklasse en de suburbanten en immigranten vertegenwoordigen.(Podaliri C. & Balestri C.,1998:88-89)

⁵⁴ In de competitie 1999-2000 eindigden deze clubs respectievelijk op de 1ste (Lazio), 2de (Juventus), 3de (AC), 4de (Inter) en 6de (AS) plaats.

⁵⁵ Bij een analyse van het seizoen 1996/97 door Deloitte & Touche(1997) kwamen zij tot de vaststelling dat de clubs in de serie A ingedeeld konden worden in 2 budgetgroepen. De top 7 bestond uit Juventus, AC en Inter Milaan, Lazio en AS Roma, Parma en Fiorentina. Deze 7 hadden een budget van gemiddeld 34,8 miljoen £ en de andere 11 slechts 12,1 miljoen £(Deloitte & Touche, 1997:25)

De Afdeling Betaald Voetbal werd door de KNVB in 1954 opgericht als een afzonderlijke afgescheiden instelling van de amateursploegen. Begin 1971 overwoog de Raad voor het betaalde voetbal het aantal clubs drastisch te verminderen van 51 naar 38 professionele clubs. Deze aanbeveling botste met een rapport dat het Nederlands Centrum voor Marketing Analyses in opdracht van het sectiebestuur betaald voetbal en de federatie van Betaald Voetbal uitvoerde. In die marktanalyse was de conclusie dat in de verzorgingscentra voor ongeveer 200.000 inwoners plaats was voor één profclub. Dit rapport impliceerde dat in plaats van inkrimping uitbreiding nodig was. Het revolutionair rapport werd door de KNVB aan de kant geschoven.

Het saneringscriterium van de KNVB voor het detecteren van de 13 te verdwijnen clubs (waarvan er uiteindelijk 12 verdwenen) was het gemiddeld toeschouwersaantal in het seizoen 1969-70 en het gemiddelde over de laatste 5 seizoenen. Deze rationalisering van het betaalde voetbal resulteerde in het fenomeen dat vele clubs uit de kleinere niet-regionale centra en de 2de en 3de clubs in grotere centra verdwenen⁵⁶.

Deze saneringstechniek resulteerde in het ontstaan van een “gesloten systeem” waarbij degradatie uit de 2de divisie naar de amateursreeksen en promotie vanuit de amateursreeksen niet bestond. Sinds de saneringsoperatie van 1971 ontstonden liquidaties en enkele nieuwe toetredingen die in vele gevallen een economische aanpassing aan het systeem reflecteerden.

De nieuwe clubs in de periode 1971-2000 waren:

- a) **Emmen**(94.014 inwoners): die in 1985 de nieuwe vertegenwoordiger voor de provincie Drenthe werd en een regionale functie heeft
- b) **Waalwijk**(29.716 inwoners) en **Oss**(63.226 inwoners): toegetreden in respectievelijk 1984 en 1991 en nieuwe clubs in een gebied met een relatief overaanbod.
- c) **Vlissingen/Zeeland**: een poging in 1990 om een club met regionale uitstraling in de provincie Zeeland op te richten. De club verdween terug in 1992 en dit volgens Volkers & Van Dam door de impact van het zaterdagvoetbal in deze provincie.(Volkers K. & Van Dam F., 1992)
- d) Het perifeer gelegen **Roosendaal**(63.738 inwoners) dat bij de sanering in 1971 zijn club verloor, werd in 1983 terug toegelaten tot het betaald voetbal

⁵⁶ De 12 clubs die verdwenen waren gelokaliseerd in Haarlem(2^{de} club), Breda(2^{de} club), Zaandam, Hilversum, Klazienaveen Emmen, Apeldoorn, Schiedam (2de club), Den Haag(2^{de} club), Roosendaal, Heemstede (bij Haarlem), Tilburg(2^{de} club), Brunssum(bij Heerlen)

De verdwenen clubs komen in de meeste gevallen uit de Randstad en werden geliquideerd door de intra of interstedelijke concurrentie. In deze regio zijn Feyenoord Rotterdam en Ajax Amsterdam de clubs die de groei op inplanting van andere clubs belemmeren.

- a) **Amsterdam:** In 1971 kwamen in deze stad 4 clubs in het betaalde voetbal voor. De suprematie van de monoliet Ajax resulteerde in de fusie van de andere 3 clubs in de periode 1972-74. De fusieclub FC Amsterdam verdween in 1982.
- b) **Amersfoort**(120.512 inw), gesitueerd in de Randstad, verloor zijn professionele club in 1983
- c) De morfologisch met Rotterdam vergroeide randstadgemeenten Schiedam en Vlaardingen verloren respectievelijk door een fusie van **Schiedam VV**, met **Dordrecht 79** en door de liquidatie van **FC Vlaardingen 74** hun club.
- d) **Wageningen**, een gemeente met 32.938 inwoners(1996) in de buurt van Arnhem, werd geliquideerd in 1992. Volgens Volkers & Van Dam werd de liquidatie veroorzaakt door het zaterdagvoetbal in de Gelderse vallei. (Volkers K. & Van Dam F.,1992)

Bij een analyse van de 20 grootste agglomeraties/steden in Nederland blijkt dat niettegenstaande de rationalisatie van het betaalde voetbal toch bepaalde bevolkingsrijke stedelijke kernen geen club bezitten. Apeldoorn verdween uit het betaalde voetbal na de sanering van 1971 en kwam nooit terug. Zaanstreek met Zaandam morfologisch vergroeid met Amsterdam verdween eveneens in 1971 en Leiden gesitueerd in de Randstad verdween eveneens. De nabijheid van de monolieten Ajax en Feyenoord verhinderen de uitbouw van een professionele voetbalclub in beide locaties. Het verdwijnen van Amersfoort werd hierboven reeds verklaard en Almere stad is een “groei kern” die pas na het creëren van Flevoland gesticht is.

De impact van de Randstad met zijn beperkt regionaal sentiment werd door Volkers & Van Dam(1992) reeds aangehaald als verklarende factor voor het lokaal dalend aantal clubs. In bepaalde bevolkingsrijke gemeenten in Randstad zijn de ploegen verdwenen voor of tijdens de sanering van 1971 (Hilversum, Delft, Gouda en Leiden) of zelfs nooit aanwezig geweest (Zoetermeer(108.199inw), Haarlemmermeer(108.909inw), Spijkenisse(71.513inw). De afwezigheid van een professionele voetbalclub in relatief grote stedelijke centra zonder een significant industrieel verleden zoals Apeldoorn, Leiden en Amersfoort en in de nieuwe steden Zoetermeer, Spijkenisse, Haarlemmermeer en Almere(126.720inw) en de aanwezigheid in kleinere industriële centra is volgens Van Dam een aanwijzing dat professioneel voetbal een “blue collar sport” is. (Van Dam F.,2000:135) De afwezigheid van een club in het betaald voetbal in de gemeenten Spijkenisse, Haarlemmermeer en

Zoetermeer kan eveneens verklaard worden door het feit dat deze stedelijke centra pas in de jaren 70-80, als gevolg van het groeikernen- en groeistedenbeleid zoals dat is neergelegd in de Tweede en Derde Nota over Ruimtelijke Ordening, gegroeid zijn. Almere groeit momenteel met ongeveer 10.000 inwoners per jaar en heeft momenteel 132.000 inwoners. De voorspellingen wijzen uit dat deze stedelijke groeikern tegen het jaar 2005 180.000 inwoners zal hebben. (www.almere.nl) Zowel Almere alsook Apeldoorn staan momenteel op de nominatie om toe te treden tot het betaald voetbal. (Van Dam F., 16/11/2000; email)

Het overleven van onderstaande clubs in de kleinere steden in de periferie zou een expressie van het aanwezige regionalisme zijn:

- a) Groningen: Veendam (28502 inw)
- b) Friesland: Heerenveen (39326 inw) en Leeuwarden (88400 inw)
- c) Overijssel: Deventer (38822 inw) en Almelo (65291 inw)
- d) Gelderland: Doetinchem (44.023 inw)
- e) Noord Holland: Volendam (26219 inw)
- f) Limburg: Venlo (64790 inw)
- g) Noord Brabant: Helmond (75294 inw), Waalwijk (29716 inw), Oss (63226 inw) en Roosendaal (73.713 inw)

2.2.3.2. België

We vergelijken de aanwezigheid van een voetbalclub in de 2 hoogste afdelingen met de 20 bevolkingrijkste stedelijke centra.

Plaats	Inwonersaantal	Plaats	Inwonersaantal
Brussel	950.597	Aalst	76.197
Antwerpen	453.030	Kortrijk	75.639
Gent	225.469	Mechelen	75.255
Charleroi	204.899	Oostende	68.049
Luik	189.510	St Niklaas	68.049
Brugge	115.500	Doornik	67.891
Namen	105.243	Hasselt	67.552
Bergen	91.997	Genk	62.336
Leuven	87.789	Seraing	61.077
La Louvière	76.809	Verviers	53.620

Tabel 34: De 20 grootste steden in België en topvoetbal

Bij de 20 grootste stedelijke kernen behoren in België heel wat kernen waar geen club in de 1ste en 2de klasse aanwezig is. België kent niet, zoals ons buurland Nederland, een gesloten competitiesysteem. Jaarlijks worden tussen de 2de en 3de klasse 2 tot 3 clubs uitgewisseld. De ontransparante overgang tussen professio-

nalisme, semi professionalisme en amateurisme resulteert in het ontstaan van “komeetclubs”. Dit zijn clubs die door de financiële input van een lokale mecenas vanuit de lagere reeksen in een paar jaar naar de hogere afdelingen promoveren. Deze techniek resulteert in het bestaan van clubs in de hogere reeksen die gelokaliseerd zijn in kleinere centra. In het seizoen 1999-2000 kwamen in de 2de klasse teams uit Hekelgem(4909 inw), Visé(7626 inw), Dessel (8423 inw), Denderleeuw (10602 inw) en Ingelmunster (10694 inw) in de 2de klasse voor terwijl grotere centra zoals Namen, Bergen, St Niklaas, Verviers en Doornik in de 3de klasse vertoefden. Leuven heeft nooit een topclub gehad, Hasselt vertoefde in het seizoen 1979-80 éénmalig in de hoogste klasse en degradeerde in 1989 uit de 2de klasse. De voetbalfunctie wordt in deze stad door de aanwezigheid van de dubbelstad Genk-Hasselt gedeeltelijk vervangen door RC Genk. St Niklaas werd net zoals Hasselt éénmalig vertegenwoordigd in de hoogste klasse (seizoen 1984-85) en verdween meerdere malen en in 1998-99 definitief uit de 2de klasse. De Club in St Niklaas werd op het einde van het seizoen 1999-2000 opgeheven en “fusioneerde” met SC Lokeren in een nieuwe Waaslandse club “Sporting club Lokeren Sint Niklaas Waasland”

2.2.3.3. Gemiddeld inwonersaantal per voetbalniveau

a) Gegevens

Voor deze studie werd het Belgisch grondgebied geanalyseerd op deelgemeentelijk niveau.

- bevolking

Het inwonersaantal van de diverse deelgemeenten, fusiegemeenten en arrondissementen werden gehaald uit de tabellen 70.01 van het bevolking en rijkregister van het NIS op 1/1/1997. De inwonersgegevens van de gehuchten of dorpen die een deel van een andere gemeente zijn of reeds gefusioneerd waren voor 1977 werden via telefonisch contact met de respectievelijke fusiegemeenten bekomen.

- clubs en niveau

- a) De KBVB adresboek 1998 werd gebruikt om de aanwezigheid van een voetbalclub te bepalen en voor de seizoenen 1999-2000 en 2000-2001 werden de gegevens van de internetsite www.footbel.com van de KBVB gebruikt.

- b) De provinciale en nationale reeksenindeling voor het seizoen 1997-98 werd als basis gebruikt om het niveau van de clubs te bepalen. De provincies Vlaams en Waals Brabant en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden door de KBVB en in deze studie nog steeds als één voetbalprovincie beschouwd.

b) Methode gemiddeld aantal inwoners van een gemeente per reeks

Voor het bepalen van het gemiddeld aantal inwoners van een plaats met een club per niveau wordt het aantal inwoners van de gemeenten met een club per niveau samengeteld en gedeeld door het aantal clubs. De bevolkingsgegevens die gebruikt worden zijn afhankelijk van het niveau van de club:

- 1ste en 2de klasse: bevolkingsgegevens van de fusiegemeente
- Vanaf 3de klasse: bevolkingsgegevens van de deelgemeente

Deze techniek wordt verantwoord door te stellen dat de ruimtelijke impact, de centraliteit, van het voetbal enkel bij clubs uit de hogere reeksen aanwezig is. De aanwezigheid van meerdere clubs uit dezelfde gemeente op hetzelfde niveau resulteert in het verdelen van het inwonersaantal over het aantal clubs. De aanwezigheid van clubs uit dezelfde (fusie)gemeente in de diverse reeksen impliceert het opstellen van een verdelingssleutel voor het inwonersaantal:

- 1) Bij het voorkomen van clubs in de nationale en provinciale reeksen uit dezelfde deelgemeente werd het bevolkingscijfer integraal toegewezen aan de club(s) in de nationale reeksen
- 2) Komen de clubs uit in de nationale reeksen uit dezelfde deelgemeente dan werd een verdeelsleutel 7500-2500-1000-600 gebruikt. Deze verdeelsleutel is een weergave van het gemiddelde toeschouwersaantal in de 4 nationale reeksen.⁵⁷
- 3) Bij meerdere clubs enkel in de provinciale reeksen werd het inwonersaantal integraal toegewezen aan de club(s) in de hoogste reeks.

c) Empirische uitwerking

Het gemiddelde inwonersaantal per nationale reeks vertoont zoals in tabel 35 weergegeven wordt en niettegenstaande de aanwezigheid van een open systeem, een positieve correlatie met het niveau. Het opmerkelijke is dat het gemiddeld aantal inwoners van een 2de klasser voor de Europese normen zeer laag is en op Belgische

⁵⁷ Gegevens van de ticket- en abonnementenverkoop bekomen via de dienst financiën van de KBVB

niveau een sterke dichotomie ontstaat tussen de 2 hoogste afdelingen. De waarde 32.300 is zelfs in het Nederlandse betaalde voetbal een inwonersaantal van de “kleinste” clubs. Deze waarden impliceren dat onze 1ste klasse, rekening houdende met het gemiddelde inwonersaantal, een relatief goede samenstelling kent maar dat onze 2de klasse door zijn openheid naar de 3de klasse samengesteld is uit clubs gelokaliseerd in relatief zeer kleine kernen.

De provinciale analyse in tabel 33 wijst uit dat in diverse provincies het gemiddelde inwonersaantal van de hoogste reeks beduidend hoger ligt dan het nationaal gemiddelde van de 4de klasse. Dit kan verklaard worden door de openheid van de 4de nationale met de respectievelijke 1ste provinciale reeksen. Ieder jaar worden tussen 4de nationale en 1ste provinciale 12 tot 14 clubs uitgewisseld⁵⁸. Het globaal gemiddelde van alle 1ste provinciale reeksen bedraagt 7.250 en situeert zich onder de waarde van 4de nationale.(zie bijlage 4)

De gemiddelden voor de 4 nationale afdelingen was:

1 ^{ste} klasse	127.200
2 ^{de} klasse	32.300
3 ^{de} klasse	16.050
4 ^{de} klasse	8.250

Tabel 35: Gemiddelde inwonersaantallen nationale reeksen(zie bijlage 4)

Begin jaren 90 werd door de KBVB beslist om de provincie Luik als 3de provincie waar zeker 2 teams uit de 1ste provinciale naar de nationale reeksen promoveerden te vervangen door Oost-Vlaanderen. Het gevolg is dat in de periode 1987-88 tot 1997-98 het gemiddelde inwonersaantal van de 1ste provincialer in Oost-Vlaanderen daalde van de 2de hoogste nationale waarde 12.150 naar 7.250 en in de provincie Luik de gemiddelde waarde steeg van 5.500, de 7de waarde, naar 8.150.

	Ant	Brab	O-VI	W-VI	Lim	Hen	Luik	Nam	Lux
1ste prov	10400	6800	7250	11500	6400	8400	8150	3900	2350
2de prov	7350	6500	5350	6400	4200	5200	3400	2050	1400
3de prov	4600	4900	3500	5000	3050	3600	2750	1200	900
4de prov	3900	3200	2250	3100	1950	2100	2250	1100	Niet

Tabel 36: Het gemiddeld inwonersaantal per provinciaal niveau voor het seizoen 1997-98

⁵⁸ Het minimum van 12 clubs is het resultaat van de promovering van de 9 respectievelijke provinciale kampioenen en een 2de club uit de provincies Oost-Vlaanderen, Brabant en Antwerpen. De variatie van 2 clubs wordt veroorzaakt door een eindronde waarbij de verliezers van een onderlinge confrontatie tussen de 4 13de geklasseerden uit de 4de klasse en 1 club uit respectievelijk West-Vlaanderen, Limburg, Luik, Henegouwen, Namen en Luxemburg strijden voor 2 plaatsen in 4de klasse.

Tabel 37 toont aan dat voor alle provincies de relatie tussen het gemiddeld inwonersaantal van een kern per provinciaal niveau en het niveau positief is. Het gemiddelde aantal inwoners vertoont vanaf de 1ste provinciale reeks een dalend verloop naar de 4de en laagste reeks. De exogene bepaling van de absolute uniforme samenstelling van het aantal clubs op de diverse provinciale niveau's door de KBVB resulteert in de aanwezigheid van 16 clubs in iedere 1ste provinciale en, met uitzondering van West-Vlaanderen, 48 clubs in de 2de provinciale reeks. Deze exogene factor impliceert dat het gemiddelde inwonersaantal van de 1ste en 2de provinciale afdeling zou moeten gerelateerd zijn aan het totale inwonersaantal van de provincies. De afwijkingen bij Oost-Vlaanderen en Brabant zijn te wijten aan het feit dat uit deze provincies ieder jaar zeker 2 clubs promoveren naar de nationale reeksen en in Oost-Vlaanderen te veel reeksen in de 3de provinciale afdeling zijn waardoor jaarlijks zeer veel uitwisseling is tussen 2de en 3de. De West-Vlaamse waarden situeren zich boven de rang van hun inwonersaantal omdat het aantal clubs die naar de 4de nationale promoveert beperkt is tot 1 of 2 en er slechts 2 reeksen in de 2de provinciale zijn met een geringe uitwisseling met de 3de provinciale reeks. Deze analyse bevestigt de door Dejonghe bekomen resultaten voor het seizoen 1987-88. (Dejonghe T., 1988:110)

Provincie	Inwonersaantal	Gemiddelde 1 ^{ste} prov	Gemiddelde 2 ^{de} prov
Antwerpen	1.635.640	10.400	7.350
Oost-Vlaanderen	1.354.737	7.350	5.350
Brabant ⁵⁹	1.346.257	6.800	6.500
Henegouwen	1.284.347	8.400	5.200
West-Vlaanderen	1.123.786	11.500	6.400
Luik	1.014.941	8.150	3.400
Limburg	779.969	6.400	4.200
Namen	437.426	3.900	2.050
Luxemburg	242.526	2.350	1.400

Tabel 37: De relatie inwonersaantal provincie- gemiddeld inwonersaantal 1ste en 2de provinciale afdelingen

⁵⁹ Zonder het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waarvan de inwonersaantallen van de provinciale clubs als 0 beschouwd werden omdat het Gewest 3 vertegenwoordigers in de nationale reeksen had.

2.2.3.4.Confrontatie voetbalniveau- inwonersaantal

a) Methode

Bij deze benadering wordt een onderscheid gemaakt tussen een vergelijking binnen provincies en een nationale vergelijkingen tussen de arrondissementen. De verantwoording voor deze opdeling is dat de Belgische voetbalstructuur opgedeeld is in nationale en provinciale reeksen waarbij confrontatie tussen clubs uit verschillende provincies enkel vanaf de nationale reeksen mogelijk is. Het gevolg is dat het onderlinge niveau van de diverse provincies enkel kan gemeten worden vanaf de nationale reeksen en het niveau van de provinciale reeksen sterk kan verschillen.

Voor de nationale analyse werden enkel de clubs uit de nationale reeksen geselecteerd en een absolute waarde gegeven:

- 1ste klasse: 20p
- 2de klasse: 10p
- 3de klasse: 5p
- 4de klasse: 2p

Deze waarden werden per arrondissement opgeteld waarna de rang van de diverse arrondissementen bepaald werd.

Bij het onderzoek op provinciaal niveau werden de verhoudingen:

- 1ste klasse:50p
- 2de klasse:25p
- 3de klasse:16p
- 4de klasse:11p
- 1ste provinciale:7p
- 2de provinciale:4p
- 3de provinciale:2p
- 4de provinciale:1p

Deze waarden werden per provincie per fusiegemeente opgeteld en nadien gerangschikt.

Het verband tussen het voetbalniveau en inwonersaantal werd bekomen via de Spearman rangcorrelatie.

De Spearman rangcorrelatie is een correlatiecoëfficiënt voor ordinale data waarbij het verschil tussen de rangschikking van de twee variabelen van groot naar klein gekwadrateerd en nadien gesommeerd worden voor de n rangwaarden. Het resultaat wordt gestandaardiseerd zodat de r -waarde tussen -1 en $+1$ gesitueerd is. Aangezien in deze studie de volledige bevolking van een gebied als universum wordt gebruikt en geen steekproef moet de Z -waarde niet bepaald worden.

b) Empirische uitwerking

De analyse van het aantal inwoners per reeks is reeds een indicator voor een relatie tussen het inwonersaantal en het gemiddelde voetbalniveau van de gemeenten. De hiërarchische diffusie en het latere bureneffect gecombineerd met de historische inertie van voetbal zou moeten resulteren in een positief verband tussen het inwonersaantal van de fusiegemeente en arrondissementen en het voetbalniveau.

Provincie	r-waarde 1987-88 ⁶⁰	r-waarde 1997-98 ⁶¹
Brabant	0,57	0,587
Antwerpen	0,66	0,611
Oost- Vlaanderen	0,74	0,844
Henegouwen	0,70	0,737
West-Vlaanderen	0,77	0,759
Luik	0,65	0,741
Limburg	0,78	0,799
Namen	0,71	0,733
Luxemburg	0,77	0,675
NATIONAAL	0,78	0,823

Tabel 38: De Spearmanrangcorrelatiewaarden voor het seizoen 1987-88 en 1997-98

Deze in tabel 38 weergegeven correlatiewaarden impliceren dat op nationaal en op provinciaal niveau het voetbalniveau zich kwalitatief positief heeft aangepast aan het inwonersaantal van de fusiegemeenten en/of arrondissementen. De stelling dat het voetbal zich in de gesatureerde fase van het diffusiemodel bevindt wordt door deze correlatiewaarden bevestigd. De aanvankelijk hiërarchische diffusie via de aanvangsagglomeraties en de secundaire agglomeraties resulteerde in het creëren van voetbalclubs tijdens de innovatie en vroege aanvaardersfase van de diffusie in de grote centra. Het chronologisch later ontstane bureneffect leidde tot het ontstaan

⁶⁰ Waarden uit de thesis "Een economisch geografische studie van het voetbal in België, Dejonghe T., 1988)

van voetbalclubs in de kleinere buurgemeenten en kleinere stedelijke centra. Het resultaat is een ruimtelijke dispersie van het voetbal over het volledige land die sterk positief gecorreleerd is met de inwonersaantallen. Deze situatie was reeds in 1987-88 aanwezig en werd in het laatste decennium nationaal verder bestendigd.

2.2.4. Stedenhiërarchie en voetbalniveau in België

“ Le football du haut niveau répond à des principes de localisation fondés en partie sur la notion de hiérarchie.”(Ravenel L.,1998b:339)

2.2.4.1. Theoretische omkadering

Harris en Ullman beweerden in 1945 al dat de hiërarchie der centra correleert met de functionele activiteiten en de diversiteit aan diensten geleverd door deze centra aan hun respectievelijke hinterlanden en Grimmeau(1997) constateerde dat de stedelijke hiërarchie een belangrijke factor is bij de differentiële lokalisatie. De centrale functies vestigen zich in de centra waar het minimaal potentieel aan klanten aanwezig is en zorgen volgens hem op deze wijze voor een verdere differentiatie.

De studies voor het bepalen van de stedelijke hiërarchie baseerden zich op de aanwezige verzorgingselementen en het bepalen van de invloedssferen van de centrale functies/plaatsen. Voor het bepalen van de stedelijke hiërarchie wordt gebruik gemaakt van consumentverzorgende **sleutelfuncties of sleutelementen** die geselecteerd worden uit een lijst van verzorgingselementen waarmee het terrein van de dienstverlening zo volledig mogelijk wordt bestreken. Het zijn de functies die in hoge mate kenmerkend zijn voor de centrale functionaliteit van een locatie. Smailes definieerde sleutelfuncties als:

“the essential functions of towns and the institutions concerned with discharging them.” (Smailes A.,1944:41)

Volgens Buursink hebben de verzorgingscentra een functionele betrokkenheid op hun directe omgeving en worden functionele centra genoemd (Buursink J.,1971a:67). Bij het selecteren van de institutionele componenten of sleutelfuncties werd gezocht naar de indicatieve centrale functies.

⁶¹ Zie bijlage 5 voor de berekeningen en 6 voor de kritische waarden van Spearmans rangcorrelatiecoëfficiënt r

Naast deze indicatieve waarde moeten ze aan 3 voorwaarden voldoen: (Buursink J., 1971a:71)

- 1) vergezeld zijn van een officieel vastgelegde rayon of van een rayon dat met behulp van herkomstgegevens empirisch vastgelegd kan worden
- 2) de scala van functies moet zoveel mogelijk aspecten van de regionale centrumfunctie omvatten
- 3) de geografische frequentie van de sleutelfunctie moet een bepaald absoluut minimum en maximum hebben

De voorwaarde waarbij het voorkomen van een complementaire regio, door Buursink een rayon genoemd, noodzakelijk is impliceert dat de geselecteerde sleutelfuncties een centraliteitswaarde bezitten.

2.2.4.2. De stedelijke hiërarchie: empirische bepaling

“ Thus the geographic literature on hierarchies is profuse with varied assortments of selected indices, from numbers of cinemas and department stores to volumes of retail sales, from numbers of telephone calls to volume of air passengers” (Davies R., 1969:108)

.De geselecteerde sleutelementen werden opgedeeld naargelang hun functie. De factor amusement en/of sport werd door bepaalde onderzoekers (Sorre(1952), Philbrick(1957), Berry & Garrison(1958a/b), Rochefort(1960), Voortman(1961), Mayfield(1962), Boustedt(1962), Curry(1962), Stafford(1963), Olu(1967), Buursink(1971a/b), Bastié-Dezert(1980), Beaujeu-Garnier(1980), Pride & Blair(1989), Esparza & Krmeneć(1996))⁶² niet geselecteerd of ingevuld met bioscopen (Smailes(1944), Brush(1953), Grimmeau(1997), Davies W. & Townsend I. & Ng L.(1998)), biljartal(Brush(1953), Marshall(1969)), bowlingzaal(Brush(1953)) of discotheek (Grimmeau (1997))

Het selecteren van sport als sleutelement in deze studies gebeurde sporadisch. Rochefort(1953)⁶³ selecteerde sport als onderdeel van de sectie “hotelwezen en vermakelijkheden” en Coppolani(1959)⁶⁴ gebruikte naast de aanwezigheid van een bioscoop de aanwezigheid van een sportveld.

In België was Goossens met zijn in 1963 gepubliceerd doctoraat betreffende het stedensysteem in het NO van België de grondleggers van de hiërarchische studies. Sporck (1966) nam de methodologie voor Wallonië over en Schmook & Van Der

⁶² De studies van Sorre, Derreau, werden door Bailly & Beguin besproken in hun werk “Introduction a la géographie humaine”

⁶³ De techniek van Rochefort werd op p153 besproken in “Hiërarchie en hinterland der centra, een methodologische studie” door Goossens(1963)

⁶⁴ Geciteerd op p.98-102 in Dickinsons(1964) boek “City and region: an geographical interpretation”

Haegen(1967) voor het NW van België. Goossens selecteerde voor de functieklassie “sociaal culturele zorg en vrijetijdsbesteding” een sportcomplex op basis van de aanwezigheid van een voetbalclub in de nationale afdelingen: (Goossens M.,1963:91-93)

Goossens zocht naar een adequate methode om het hiërarchisch niveau en het hinterland van de centrale plaatsen te bepalen. Hij onderzocht de stedelijke functies met een sterke nadruk op de sociaal-economische variabelen en de centrumvormende betekenis van diensten en merkte als indicator voor een indeling van een centrale plaats in een hoger niveau op:

“ Het wil ons voorkomen dat de diensten met de grootste centrumvormende waarde bestaan uit sanitaire verzorgingsfuncties, de scholen en de vrijetijdsbesteding (ontspanning en cultuur)” (Goossens M.,1963:72)

Goossens publiceerde in samenwerking met andere wetenschappers een aantal basiswerken in verband met de stedelijke invloedssferen. In 1969 verscheen in samenwerking met Jansen –Verbeke een studie “De stedelijke invloedssferen en de tertiaire sector in België” waarbij ze de stedenvormende waarde van de tertiaire sector, de functionele classificatie en de dynamische stedelijke hiërarchie benaderden. (Goossens M. & Jansen-Verbeke M.,1969;55-112) In deze studie worden de diverse stedelijke kernen opgedeeld in niveaus. Ze constateerden 114 kleinstedelijke centra, 16 regionaalstedelijke centra, 5 grootsteden en de hoofdstad. Deze 135 stedelijke kernen worden in vele studies als de 135 geografische steden van ons land beschouwd.

Van Der Haegen en Pattijn baseerden zich op de stedenkaarten van de Atlas van België en de nationale hiërchiestudies van de Nationale Commissie voor Ruimtelijke Ordening voor het verfijnen van de indeling van de gemeentelijke hiërarchie op basis van de verzorgende functies en de intensiteit van de relaties in 1983. De stedelijke centra werden ingedeeld in hoofdstad (niveau 0), grootsteden(niveau 1), regionale steden(niveau 2) en kleine steden(niveau 3). De regionale steden werden ingedeeld in goed uitgeruste regionale steden(niveau 2a) en regionale steden(niveau 2b) terwijl de kleine steden verder ingedeeld werden in zeer goed uitgeruste kleine steden(niveau 3a), goed uitgeruste kleine steden(niveau 3b) en kleine steden(niveau 3c)(Van Der Haegen H. & Pattijn M.,1980; Van Hecke E. & Cardijn C.,1984:187-228; APS;1995:41-43; Van Hecke E.,1997:83)

De Nationaal Commissie voor Ruimtelijke Ordening(1977) gebruikte en verfijnde de bepaling van de stedelijke hiërarchie in België de in 1974 toegepaste methode bij het bepalen van de hiërarchie der kernen in Nederland. Het opvallendste aan de geselecteerde verzorgingselementen is de verdwijning van stadions. Sport wordt enkel gerelateerd aan de weinig differentiërende elementen zwembaden en sporthallen. Deze statische indicatoren werden bij de herwerking door Van Hecke in

1997 voor zijn “Hiërarchie van de stedelijke kernen in Vlaanderen” niet aangepast. Sport wordt door de auteur enkel benaderd als de “aanwezigheid” van de zwak differentiërende indicatoren sporthal en zwembad.

2.2.4.3. Voetbalniveau – stedelijke hiërarchie

a) De gegevens

De correlatie tussen bevolkingsgrootte en stedelijk hiërarchisch niveau impliceert de aanwezigheid van een positieve correlatie tussen de stedelijke hiërarchie en het voetbalniveau. Voor het analyseren van de correlatie tussen een algemeen stedelijk hiërarchisch niveau en het specifieke hiërarchisch voetbalniveau wordt gebruik gemaakt van:

- a) de 17 geselecteerde stadsgewesten (Van Der Haegen H., Van Hecke E. & Juchtmans G., 1996) en de 18 clubs in onze hoogste nationale reeks. In een theoretische situatie zouden de 18 topclubs in deze stadsgewesten gelokaliseerd zijn.
- b) Een andere benadering is het vergelijken van de in België door Goossens & Jansen-Verbeke (1969) 135 via hun centraliteitswaarde voor hun hinterland geselecteerde en geclassificeerde geografische steden en het voetbalniveau van deze kernen. Deze classificatie werd voor de Vlaamse centrale plaatsen aangepast met de studie uit 1997 van Van Hecke waardoor bepaalde stedelijke kernen in het niveau 3 promoveerden en degradeerden. Enkele kernen verdwenen uit de stedelijke classificatie⁶⁵ en Morsel en Brasschaat werden respectievelijk als stedelijke kern van niveau 3b en 3c geclassificeerd. De combinatie van de oude indeling voor de Waalse en de nieuwe voor de Vlaamse kernen resulteert in een selectie van 68 stedelijke kernen in Wallonie (waarvan 10 in niveau 3b en 45 in niveau 3c), de hoofdstad Brussel en 59⁶⁶ Vlaamse kernen als geografische steden.

Het voetbalniveau werd bepaald door de reeksindelingen van de nationale afdelingen in het seizoen 1999-2000

⁶⁵ In de provincie Antwerpen verdwenen Hoogstraten en Willebroek; In Vlaams-Brabant Landen; In Oost-Vlaanderen Brakel, Maldegem, Temse en Zelzate; In West-Vlaanderen Avelgem en Nieuwpoort; In Limburg Beringen-heusden en Leopoldsborg

⁶⁶ Komen-Wervik werd door Van Hecke terecht niet bij Vlaanderen ingedeeld maar aangezien de clubs uit deze gemeenten bij West-Vlaanderen ingedeeld zijn worden ze in deze studie bij Vlaanderen gerekend

b) De empirische uitwerking

- De stadsgewesten

De 17 stadsgewesten zijn in deze classificatie analoog aan de 17 belangrijkste centrale plaatsen en behoren tot de stedelijk hiërarchische niveaus 0, 1, 2a en 2b. In deze hiërarchische indeling kan het inwonersaantal van het stadsgewest gebruikt worden om de 1ste klasse clubs te plaatsen.

Bij een perfecte ruimtelijke verspreiding van de voetbalclubs over een Belgische homogene ruimte zou ongeveer 1 club per 550.000 inwoners voorkomen. De bevolking in België is echter niet homogeen verspreid waardoor de theoretische drempelwaarde niet als een ondergrens kan beschouwd worden bij een 1ste afdeling met 18 clubs. De theoretische drempelwaarde van 550.000 resulteert in de stelling dat in het theoretisch concept enkel in het Brussels stadsgewest, met zijn 1.714.984 inwoners, 3 topclubs gelokaliseerd zouden zijn en Antwerpen heeft bijna het theoretisch potentieel voor 2 clubs maar het populatieverschil tussen de theoretische drempelwaarde en het inwonersaantal van het Antwerpse stadsgewest is groter dan het totale bevolkingscijfer van het stadsgewest Doornik (88.397) waardoor in dit concept een tweede club aan het Antwerps stadsgewest toegewezen wordt. De stadsgewesten vanaf Charleroi zouden om de theoretische drempelwaarde te bereiken een centraliteit buiten de stadsgewestelijke afbakening moeten hebben. Volgens het theoretische concept zou onze eerste klasse er als volgt moeten uitzien.

Brussel A	1.714.984	Bergen	230.435
Brussel B	XXXXXXX	Leuven	169.506
Brussel C	XXXXXXX	Brugge	163.877
Antwerpen A	905.850	Kortrijk	146.189
Antwerpen B	XXXXXX	Namen	135.246
Luik	629.436	La Louvière	131.332
Charleroi	391.983	Mechelen	107.616
Gent	391.833	Verviers	94.596
Hasselt-Genk	233.256	Oostende	90.468

Tabel 39: Het theoretische stedenhiërarchisch concept

Deze op stadsgewestelijke gegevens samengestelde topklasse vertoont relatief sterke afwijkingen met de realiteit. De 6 bevolkingsrijkste stadsgewesten bezitten minimaal één topclub. De Brusselse situatie evolueerde van meerdere clubs tot aan de jaren 90 tot het huidige ruimtelijk dominante SC Anderlecht. In Antwerpen bevinden zich in de meeste gevallen, met uitzondering van de seizoenen 1998-99 en 1999-2000, de theoretisch bepaalde 2 clubs in de hoogste afdeling en Luik waarvan

de restwaarde(79.436)⁶⁷ theoretisch geen 2de club verantwoordt, evolueerde van een aanwezigheid van meerdere topclubs naar 1 dominante club.

Voor Gent, Charleroi, Brugge en Hasselt-Genk is het theoretisch concept en de empirische verificatie éénduidig positief. Andere theoretische locaties zoals Mechelen, La Louvière, Oostende en Kortrijk bevinden zich door het dynamisch principe van stijgen en dalen in een duale situatie. De clubs uit deze stadsgewesten behoren bij de clubs die regelmatig degraderen en promoveren. In Kortrijk levert momenteel de agglomeratiegemeente Harelbeke de centrale functie voetbal. De centrale plaatsen Namen, Leuven, Bergen en Verviers behoren tot de locaties waar topvoetbal noch in het recente verleden noch momenteel aanwezig is. De clubs in België die niet gelokaliseerd zijn in de 17 stadsgewesten zijn Lokeren, Beveren, Westerlo, Aalst, Lier, Sint-Truiden en Moeskroen.

- de functioneel stedelijke classificatie

De stelling die we kunnen verifiëren is of bij de 128 functioneel geclassificeerde steden steden voorkomen die niet in de nationale reeksen vertegenwoordigd zijn en of de nationale stratificatie het stedelijk niveau respecteert.

Stedelijk niveau	Aantal steden	Aantal steden met een club in de nationale reeksen
0	1	1
1	3	3
2a	10	10
2b	7	7
3a	26	17
3b	21	7
3c	60	15

Tabel 40: De confrontatie stedelijk niveau- nationaal voetbal

Uit bovenstaande tabel blijkt dat in amper 46,9% van de stedelijke centra een nationale club voorkomt. In Vlaanderen bezaten 40 van 59 of 67,8% van de geselecteerde functionele kernen een club in de nationale reeksen. In Wallonië waren dit 19 van de 68 of 27,9% van de centrale plaatsen.

De stedelijke centra van niveau 0 tot en met niveau 2b zijn allemaal vertegenwoordigd in de nationale voetbalreeksen. De aanwezigheid van een club in de centra van niveau 3 vertoont een relatieve afname. Bij de goed uitgeruste kleinstedelijke kernen van niveau 3a bezitten 9 geen club in de nationale reeksen. Hoei, Aat en Mol zijn gemeenten waarvan de lokale voetbalclub in de laatste

⁶⁷ Restwaarde werd bekomen door het verschil tussen het inwonersaantal van het stadsgewest Luik en de theoretisch drempelwaarde

decennia regelmatig degradeerde naar en promoveerde vanuit de provinciale reeksen en de gemeente Mol wordt momenteel door het gehucht Wezel vertegenwoordigd in de 4de klasse. Ieper en Halle vertoefden in de laatste decennia sporadisch in de nationale reeksen. Knokke-Heist, Tielt, en Vilvoorde zijn stedelijke kernen waar in de laatste decennia geen nationale vertegenwoordiger gelokaliseerd was en Herentals verdween na een “fusie” met Geel in het seizoen 1999-2000 uit de 2de klasse.

De beperkte aanwezigheid van de stedelijke kernen van niveau 3b en 3c kan partieel verklaard worden door de dominantie van de kleine Waalse stedelijke kernen met een functionele centraliteit voor de omliggende dorpen en gehuchten. Op het niveau 3b en 3c komen respectievelijk 10 van de 21 en 13 van de 60 centrale plaatsen uit Vlaanderen. Bij de 15 kernen met een vertegenwoordiger in de nationale reeksen zijn er 6, Maasmechelen, Beveren, Heist op den Berg, Blankenberge, Wervik en Neerpelt-Overpelt, in Vlaanderen gesitueerd en bij de 7 clubs uit niveau 3b komen er 5 namelijk Lommel, Zottegem, Wetteren, Torhout en Ninove uit Vlaanderen.

Een andere verklaring voor de afwezigheid van een club in vele stedelijke kernen van niveau 3 is de aanwezigheid van meerdere clubs in grootstedelijke en regionaal stedelijke kernen en hun respectievelijke agglomeratiegemeenten.

In het seizoen 1999-2000 waren dit:

- a) **Brussel:** de 1ste nationaler Anderlecht de 2de nationaler RWD Molenbeek, de 3de nationaler Union St Gillis en de clubs Strombeek-Bever in 3de, Diegem en Rode-Verrewinkel in 4de uit respectievelijk de agglomeratiegemeenten Grimbergen, Machelen en St Genesius Rode
- b) **Antwerpen:** Berchem in 4de nationale en de agglomeratiegemeenten Kapellen in 2de en Schoten in 3de nationale
- c) **Luik:** Standard Luik in 1ste, Tilleur St Nicolas in 2de, Seraing en Montegnée St Nicolas in 4de nationale
- d) **Gent:** AA Gent in 1ste en RC Gent in 3de nationale
- e) **Charleroi:** SC Charleroi in 1ste, Olympic Charleroi in 3de, Marchienne en Farciennes in 4de nationale
- f) **Brugge:** FC Brugge in 1ste en SV Brugge in 2^{de}
- g) **Kortrijk:** de agglomeratiegemeente RC Harelbeke in 1ste, en KV Kortrijk in 2de nationale
- h) **Hasselt-Genk:** RC Genk in 1ste en Kermt(Hasselt) in 3de nationale
- i) **Mechelen:** KV Mechelen in 1ste en RC Mechelen in 3de nationale
- j) **Bergen:** AEC Bergen en Franc Borains Boussu in 3^{de}
- k) **Aalst:** E Aalst in 1ste klasse en TK Meldert in 4^{de}
- l) **Doornik:** RC Doornik in 3de en US Doornik in 4^{de}
- m) **Lier:** SK Lierse in 1ste en Lyra in 4^{de}

De combinatie van het aantal gemeenten met een club en het aantal clubs per gemeente leidt tot de vaststelling dat van de 132 clubs in de nationale reeksen 85 clubs of 64,4% in de stedelijke kernen gelokaliseerd zijn. De afwezigheid van een club in vele kernen van niveau 3 is te wijten aan het feit dat in rurale gebieden van Wallonië de kleinere locaties een club bezitten. De functionele substitutie in deze regio resulteert in het creëren van een centrale plaats met een geografisch bedieningsgebied waarvan het inwonersaantal zeer laag is.

Niveau	Aantal clubs in de nationale reeks	Aantal gelokaliseerd in een stedelijke kern
1 ^{ste} klasse	18	17
2 ^{de} klasse	18	14
3 ^{de} klasse	32	23
4 ^{de} klasse	64	27

Tabel 41: Aantal clubs in de nationale reeksen gesitueerd in een stedelijke kern

Het relatief aandeel van de clubs gelokaliseerd in een stedelijke kern neemt af naargelang het niveau. Deze logische conclusie kan gelinkt worden aan de beperkte centrale functie van een voetbalclub in de 3de en 4de klasse. In deze reeksen worden de toeschouwers grotendeels gerecruteerd uit de eigen lokale gemeente. In deze context zullen gemeenten met een groter inwonersaantal en een beperktere centrale functie vlugger een club in de nationale reeksen herbergen dan de kleine Waalse stedelijke kernen met minder dan 10.000 inwoners.

Een deel van de 47 clubs in de nationale reeksen die niet gesitueerd waren in een stedelijke kern of agglomeratiegemeenten kunnen we opdelen naar:

- a) Clubs in **stadsgewestelijke banlieuegemeenten**⁶⁸: Lombeek-Liedekerke (Brussel), Lovendegem (Gent), Wevelgem en Gullegem (Kortrijk), Oud-Heverlee (Leuven), Walcourt (Charleroi), Sprimont (Liège)
- b) **clubs gelokaliseerd in de buurgemeenten van de niet als stadsgewest geselecteerde regionale steden Aalst, Turnhout, Roeselare en Aarlen**: Hekelgem (Affligem), Denderleeuw, SK Lebbeke, RC Lebbeke en Denderhoutem (Haaltert) voor Aalst, Lille voor Turnhout en St Eloois Winkel (Ledegem) voor Roeselare.

⁶⁸ Bepaalde kleinstedelijke kernen van niveau 3 behoren tot de banlieue van de grote stadsgewesten. Zo behoren Nijvel, Asse, Tubeke en Waver tot de banlieue van Brussel en Visé tot de banlieue van Luik en Lambusart-Fleurus van Charleroi. Deze clubs worden ingedeeld bij hun stedelijk niveau en niet bij de banlieue.

- c) clubs gelokaliseerd in kernen die in **de oude hiërarchie bij de stedelijke centra** ingedeeld waren en in de nieuwe hiërarchie van Van Hecke niet meer als stedelijke kern geselecteerd werd: Hoogstraten, Willebroek, Maldegem, Heusden-Zolder, Berkenbos Heusden, FC Beringen en V Beringen
- d) **clubs in een deelgemeente van een stedelijke kern zonder club in de nationale reeksen**: Wezel (Mol) en Neeroeteren (Maaseik)
- e) **clubs in hierboven niet ingedeelde gemeenten** maar met meer dan het gemiddelde inwonersaantal van de 4de klasse: Hamme(18.295), Aalter(12.879), Londerzeel(11.122), Meulebeke(11.004), Bornem(10.821) en Ingelmunster(10.694), Berlaar(9.887)

Van de andere 18 clubs die niet ingedeeld kunnen worden in bovenstaande classificatie zijn Westerlo, Dessel, Vorselaar, Olen, Rijkevorsel, Meerhout en Witgoor Dessel in de Antwerpse en Dilsen, Bocholt en Heppen(Leopoldsburg) in de Limburgse Kempen gesitueerd. De aanwezigheid van het grote aandeel van voornamelijk uit de provincie Antwerpen afkomstige clubs uit de Kempen kan partieel verklaard worden door het jaarlijks promoveren van 2 clubs uit de provinciale reeksen naar de 4de nationale afdeling.

2.2.4.4 Besluit

Uit beide confrontaties; inwonersaantal-voetbalniveau en stedelijke hiërarchie-voetbalniveau - blijkt dat er een positieve correlatie aanwezig is en het fenomeen voetbal een ruimtelijke hiërarchische dieptediffusie gekend heeft.

Het distributiepatroon van het Belgische voetbal vertoont zowel op provinciaal als op nationaal niveau een positieve correlatie tussen het inwonersaantal en het niveau van de voetbalclubs. Deze positieve correlatie impliceert echter niet dat de Belgische voetbalcompetitie een duidelijke hiërarchische structuur kent met klasseafbakende toetredingsbarrières. Het open Belgische systeem van promoveren en degraderen resulteert in het voorkomen van clubs uit grotere steden in de lagere reeksen en uit kleinere steden in de hogere afdeling. De afwezigheid van een gesloten topvoetbalsysteem resulteert echter in de aanwezigheid van kleine kernen zoals Hekelgem, Vise, Dessel, Denderleeuw, Ingelmunster, Lommel, Westerlo, Beveren en Harelbeke in de 2 hoogste afdelingen en de afwezigheid van topclubs in bepaalde grotere gemeenten zoals Bergen, Namen, Verviers en Leuven. De aanvankelijke hiërarchische diffusie gecombineerd met een bureneffect in een latere fase leidde tot een dieptediffusie die in iedere provincie positief gecorreleerd is met het inwonersaantal van de respectievelijke fusiegemeenten. Uit de confrontatie

voetbalniveau-stedelijke hiërarchie blijkt eveneens een sterk positief verband maar constateren we toch dat steden van niveau 3 in rurale centra meestal geen voetbalclub bezitten. Verdergaande op deze vaststelling kunnen we besluiten dat de stedelijke kernen van niveau 3 met een laag inwonersaantal het moeilijk hebben om op nationaal niveau een club te onderhouden.

Het inwonersaantal van het centrum en voor de grotere clubs het geografisch bedieningsgebied gaan een belangrijkere rol spelen bij de lokalisatie van een voetbalclub.

Deze empirische verificatie van de relaties zou moeten resulteren in het besluit dat het voetbal in België via zijn historische evolutie van promoveren en degraderen functioneel goed verdeeld is over het territorium en een ingreep van een overkoepelend orgaan of commissie niet noodzakelijk is. In een verdere analyse zal echter blijken dat een statistisch positieve correlatie geen indicator is voor een “goede” spreiding en lokalisatie van het voetbal in ons land. De globale economische rendabiliteit van een dienst is niet gebaat met een positieve relevante correlatie maar moet, om op lange termijn te overleven, een lokalisatie en spreiding vertonen die, rekeninghoudende met de minimale rendabiliteitseisen van de individuele aanbieder, het globale marktgebied zo optimaal mogelijk bedekken en bedienen. Deze premisse stelt dat de geconstateerde r -waarden die variëren tussen 0,58 en 0,84 niet voldoen aan de economische rendabiliteitseisen van een dienst en een kunstmatige exogene ingreep het systeem zou moeten herstructureren om op lange termijn concurrentieel te kunnen blijven. Deze vaststelling leidt ons tot de vraagstelling of de huidige endogene evoluerende open structuur van het voetbalbestel in ons land de internationale evolutie van het professioneel voetbal kan volgen of met andere woorden is het Belgisch open voetbalsysteem een adequate manier om de toenemende commercialisering van de topsport in goede banen te leiden.

Deel 5

Het lokalisatievraagstuk van het voetbal in België

"Natuurlijk zou ik anders praten als directeur van een bedrijf.
Voetbal is sentiment"

(M.Lafosse Voorzitter RAEC Bergen Voetbalmagazine
18/10/2000)

I. Topvoetbal als economisch sector

1. Sport als onderdeel van de dienstensector

(top)sport kan ingedeeld worden bij **de persoonsgerelateerde immateriële niet duurzame consumentgeoriënteerde diensten met een economische functie.**

Deze definiëring impliceert het bestaan van een potentiële mogelijkheid om topsport als een economische sector te benaderen en het “topvoetbal” als een centrale functie te kunnen benaderen. Om bovenstaande indeling te rechtvaardigen werd in de literatuur gezocht naar definities van de diverse gebruikte termen.

1.1.De “dienst” sport

Om sport, en in het kader van deze studie topvoetbal, als een economisch product te kunnen beschouwen moeten we eerst het verschijnsel “sport” als economische sector en meer specifiek als een dienst aan de bevolking kunnen definiëren. In de literatuur worden voor het begrip “dienst” diverse definities teruggevonden. Deze definities werden vergeleken om tot een globale omschrijving van het begrip “dienst” te komen.

- "A service may be defined as the exchange of a commodity, which may either be marketable or provided by public agencies, and which often **does not have a tangible form...and pass out of existence as the same instant as they come into it.**" (Pride D.G. & Blair A.M.,1989:2)
- Traditionele definitie waarop volgens Illeris officiële statistieken zich baseren: "service (or tertiary) activities are those which do not produce or modify physical goods. Their products are **immaterial** and **cannot be stored, transported, or owned.**" (Illeris S.,1996:11)
Illeris omschrijft een dienst als een relatie tussen een dienstenproducent en een dienstenconsument waarbij handelingen plaatsgrijpen die een persoon, een voorwerp of informatie omvatten en een relatie of wisselwerking met de gebruiker impliceren.(Illeris S.,1996:12-13)
- "Services are commonly regarded as being **intangible, perishable**, requiring their consumption at the same time and in the same place as their production." (Dicken P.,1992:351)
- Diensten zijn economische producten die in het economisch verkeer tussen de economische subjecten worden geleverd. Het zijn **immateriële éénmalige** antropogene producten met een zekere marktwaarde die in het economisch proces worden aangeboden. Een bedrijf kan volgens Buursink als dienstverlenend worden beschouwd als zijn functie in het economisch verkeer berust op het verhandelen, distribueren, onderhouden van goederen, het **verzorgen** en vervoeren van personen, het leveren van informatie of het beheren en besturen van organisaties (Buursink J.,1985:3-5;11)
- "A service is any **act of performance** that one party can offer to another that is **essentially intangible** and does not result in the ownership of anything. Its production may or may not be tied to a physical product" (Kotler P.,1991:455)
- Fahrenkrog stelt dat "diensten verschillen van producten in zoverre dat hun gebruikswaarde **geen materieel object** is en **hun productie vindt tegelijk met hun consumptie** plaats." (Fahrenkrog G.,1977:31)
- Volgens Van Dierendonck & Vereecke(1994) hebben diensten volgende eigenschappen:
 - **Onaantastbaarheid:** een dienst kan niet gegrepen en getransporteerd worden en houdt bepaalde handelingen in waarvan het resultaat niet op voorhand kan worden beoordeeld;

- **Simultaniteit van productie en consumptie:** de productie en de consumptie van een dienst vallen meestal geheel of gedeeltelijk samen. Een eerste gevolg hiervan is dat diensten niet op voorhand geproduceerd en opgeslagen worden. Ten tweede is de klant aanwezig bij deze productie;
- **Heterogeniteit:** voorraden kunnen niet aangelegd worden en door de interactie met de klant wordt elke dienst op een ietwat andere wijze geproduceerd en gepercipieerd;
- **Bederfbaarheid:** een geproduceerde dienst kan niet opgeslagen worden, wanneer hij niet geconsumeerd wordt is ze verloren.

In bovenstaande definities komen de eigenschappen van **onaantastbaarheid** of **het immaterieel zijn**, **bederfbaarheid**, **heterogeniteit** en de **simultaniteit van productie en consumptie** meerdere keren terug.

Deze eigenschappen kunnen eveneens met sport gecorreleerd worden. De sportwedstrijden zijn immaterieel, heterogeen, bederfbaar en er heerst eveneens een simultaniteit tussen productie en consumptie. De sportwedstrijden vinden plaats op een “vaste” locatie zoals stadions, circuits, zalen, vaste parkoers,... en worden door de directe producenten “de sporters” aangeboden aan de consumenten “de toeschouwers”. Het eindresultaat is niet op voorhand gekend en de aangeboden wedstrijd is onaantastbaar. De onzekerheid van het eindresultaat en de differentiatie

in perceptie door de toeschouwers duiden op de heterogeniteit. Het al of niet kennen van het eindresultaat wijst op de bederfbaarheid van het product. Eén van de belangrijkste marketingelementen van een sportwedstrijd is de onzekerheid van de uitkomst. Het kennen van het eindresultaat resulteert in een afname de consumentenvraag naar het product. De onscheidbaarheid van productie en consumptie moeten we ruim interpreteren. Televisiebeelden transporteren de dienst over grote afstand, maar de maximale consumptie gebeurt meestal direct.

1.2. Het lokaliseren van sport binnen de dienstensector

De standaardbedrijfsindeling(SBI) definitie gebruikt door het Nederlands Centraal Bureau voor de Statistiek omschrijft de dienstensector als:

“Het geheel van bedrijven die vanuit een afzonderlijke ruimtelijke vestiging bepaalde vormen van dienstverlening op het gebied van handel, vervoer, zakelijke en **maatschappelijke dienstverlening** aanbieden aan huishoudens, aan andere bedrijven en overheden.” (Buursink J.1985:12)

Deze definitie is zeer ruim en weinig speciërend en vindt zijn oorsprong in de historische benadering van het begrip “diensten” door Clark, Maldague , Fuchs, Foote & Hatt en Katouzin(Coppieters P. & Goossens M.,1973:12-21) Maar de toenemende impact en de grote diversiteit van de diensten leidde tot het ontstaan van recentelijke specifiekere interne opdelingen van de dienstensector. De aangeboden diensten werden door verschillende onderzoekers op hun maatschappelijk functionele wijze ingedeeld.

1.2.1. Persoonsgerelateerd en economische functie

De termen persoonsgerelateerd en economische functie werden ontleend aan onderstaande indelingen van Illeris(1996) en Gervaise & Quirin(1996).

Illeris deelt de diensten in 4 subgroepen: (Illeris S.,1996:28)

- Goederen gerelateerde diensten (man-object relatie): vb. hotel, restaurant, huur, verkoop;
- Informatiediensten (man-symbool relatie): vb management, consultancy, onderzoek, cultuur, administratie, telecommunicatie;
- **Persoon gerelateerde diensten (man-man relations)**:vb onderwijs, gezondheidszorg, **sport**, lichaamsverzorging, personenvervoer;

- Zuivere publieke diensten overheid, politie, landsverdediging, gerecht, brandweer.

Gervaise Y & Quirin B. delen de diensten in 2 disjuncte groepen in:

- **economisch tertiaire functie:** zaken, handel en distributie, financiën, transport en de **persoonlijke** en bedrijvendiensten.
- Sociale tertiaire functie: de collectieve diensten, de niet-gecommercialiseerde diensten (administratie, gezondheidszorg,...) (Gervaise Y & Quirin B.,1996:471)

Buursink(1985) deelde vermaak in bij zuivere diensten en Beaujeu-Garnier(1997) deelt in "Géographie humaine" sport in bij "fonctions de création et de transmission"(Merlin P.,1997:287), terwijl het NIS sport als een verhandelbare dienst beschouwd die ingedeeld wordt bij ontspanning en immobielien. Deze indelingen werden voor het plaatsen van sport in een economische sector in deze studie niet weerhouden.

1.2.2. finale niet duurzame consumentendienst

"recreational, education, health, welfare and personal services fall neatly under the category of consumer services" (Allen J.,1988:18)

Buursink maakte een onderscheid tussen producenten- en consumentendiensten of finale en intermediaire diensten. De **consumentendiensten** of **finale diensten** zijn de detailhandel, horeca, onderwijs en andere vormen van **persoonlijke diensten aan huishoudens of individuen**. (Buursink J., 1985:22)

Wood stelde dat de **consumentengeoriënteerde diensten** een **ruimtelijke dispersie over het te bedekken areaal kennen en afhankelijk zijn van het welvaartniveau en vertonen relocatietendensen**. De consumenten georiënteerde diensten evolueerden door toedoen van concentratietendensen en centralisering naar een lokaal fenomeen van schaalconomieën. De locatie van deze diensten werden bepaald door de marktgrootte (Price D.G. & Blair A.M., 1989:75)

Daniels deelde de consumentendiensten in op basis van hun nutsfunctie bij de **finale consumptie** en maakte verder een onderscheid tussen vergankelijke, semi-vergankelijke en **duurzame diensten**. De consumentendiensten waren direct gerelateerd aan de finale eindconsumptie van de individuele consument.

Sub-klasse	Nut	Voorbeelden
Vergankelijk	Korte termijn	Voetbalwedstrijden , kapper, wasserij
Semi vergankelijk	Middellange termijn	Tandarts, advocaat
Duurzaam	Lange termijn	Onderwijs, levensverzekering,

Tabel 42: De opdeling van de consumentendiensten (Daniels P., 1993:4-5)

Officiële instanties deelden de heterogene dienstensector eveneens in. De dienstensector wordt via een NACE-nomenclatuur opgedeeld in 10 homogene sub-klassen. **Sportactiviteiten** werden onderverdeeld in de sub-klasse O en dit samen met, recreatie, culturele activiteiten en **persoonlijke diensten**.

2. Voetbal als economisch product

2.1. Inleidende beschouwingen

“ the spatial patterns of the professional football industry have come to reflect those of the growing tertiary orientation of the space economy.” (Bale J., 1988:509)

De marktgeoriënteerde vorm van het topvoetbal kan beschouwd worden als een centrale plaatsfunctie met een hoge drempelwaarde, een hiërarchisch marginaal goed. Deze stelling impliceert echter dat enkel locaties met een minimale lokale populatie en/of een centraliteit een voetbalclub van een bepaald niveau op lange termijn succesvol kunnen onderhouden. Het voetbal evolueert naar een dichotome opdeling (inter)nationaal – lokaal waarbij voor het overleven op lange termijn het economisch potentieel van de ruimte geanalyseerd moet worden naar aantal potentiële toeschouwers en de aanwezigheid van bedrijven die in het voetbal

willen investeren. De Europese data over het bereiken van succes op Europees niveau impliceert de aanwezigheid van een concentratie van de beste clubs in de grootste steden. Rivett toonde 25 jaar geleden reeds de stijgende impact aan van Liverpool, Everton, Manchester United en Manchester City, de 4 grootste clubs, in de Merseyside en Great Manchester die door toedoen van een toenemende mobiliteit van de populatie hun aantrekkingskracht relatief zagen toenemen. (Rivett P., 1975: 801-812)

Deze conceptie leidt tot een economisch deterministische visie waarbij het topvoetbal niet onafhankelijk van de stedelijke structuur kan gezien worden en het gelokaliseerd wordt in steden van het hoogste niveau. Er is momenteel een tendens in deze richting die wordt gekatalyseerd door de UEFA. De constante verandering van de reglementen van de diverse Europese competities bevoordelen de grote clubs uit de metropolen van de toplanden. Deze protectionistische maatregelen worden genomen om hun inkomsten te verzekeren en eventueel te zien toenemen. Deze situatie resulteert in een dualistische evolutie van het voetbal in Europa en intern in de diverse landen. De topclubs in de grote steden zien hun budgetten toenemen terwijl de kleine clubs in de hoogste klasse problemen hebben om hun beperkt budget samen te krijgen.

De intrede van het mondiaal professionalisme, de mediatisering, de commercialisering, de internationalisering en de recente beursgang resulteerden in de toenemende impact van de economische realiteit op de sport en, in het kader van deze

studie, op het voetbal. De groeiende competitiviteit en prestatie-oriëntering leidde tot een totale substituering van de amateursidealen door professionele waarden. Het voetbal werd getransformeerd van een marginaal laag gewaardeerde naar een in meer centraal geplaatste en volgens sommigen overgewaardeerde instelling. Deze tendens impliceert dat voetbalclubs als echte ondernemingen met toekomstige beleidsstrategieën dienen bestuurd te worden. Zij moeten hun persoonsgerelateerde niet duurzame consumentgeïoriënteerde dienst zo aantrekkelijk mogelijk maken door hun “beperkte” activa zo optimaal mogelijk te laten renderen. Eén van de primaire doelstellingen van een onderneming, lees professionele sportclub, is zijn economische waarde te maximaliseren. Deze strikt markteconomische principes impliceren het creëren van een geleidelijke overschakeling van de historisch ontstane nuts-maximaliserende sportclubs naar een bedrijfsmatige winstmaximaliserende benadering.

2.2. Sportcompetitie als economisch product

“ the essential economic fact concerning professional team sports is that gate receipts depend crucially on the uncertainty of the outcome of the games played within the league. As the probability of either team winning approaches one, gate receipts fall substantially”(El Hodiri M. & Quirk J., 1971)

Sportcompetities verschillen van andere producten daar het de organisaties, de clubs, verplicht tot samenwerking vooraleer van een verkoopbaar product sprake kan zijn. Bij het analyseren en bestuderen van de economische dimensie van sport zou het op het eerste gezicht evident zijn dat de mondiaal populairste en organisatorisch meest beoefende ploegsport structureel een voorbeeld voor andere sporttakken zou zijn. De historische evolutie van het voetbal vanuit zijn Britse culturele oorsprongsgebied en de historische conceptie van het begrip sport in het 19de- begin 20ste eeuwse Europa impliceert, zoals in deel 3 besproken werd, echter een sterke culturele verwevenheid van de lokale samenleving en de sportstructuren. De Noord-Amerikaanse professionele sporten zijn organisatorische en ideologisch het sterkst gerelateerd aan een economisch model. De professionele en economische organisatie van de Amerikaanse professionele overkoepelende bureaucratische organisaties zoals de National Football League(NFL), Major League Baseball(MLB), de National Basketball Association(NBA) en de National Hockey League(NHL) zijn voorbeelden van economische rationaliteit en optimalisering. Het Europese voetbal, overkoepeld door de UEFA, transformeert zich geleidelijk aan naar een systeem waarbij de winstmaximalisatie van het product voetbal primordiaal wordt. De belang-

rijkste productiefactor⁷⁰ van het product “professioneel voetbal” zijn de aangekochte spelers die door cumulatieve causatie het lokaal aangeboden product “de voetbalwedstrijd” moeten verbeteren. Het onderscheid tussen de sector topvoetbal en andere economische sectoren situeert zich in het aangeboden product. Bij een voetbalwedstrijd zijn 2 concurrerende bedrijven nodig die om een vorm van spanning over het resultaat, “the uncertainty of outcome”, te verzekeren onderling gelijkwaardig moeten zijn. Deze onzekerheid van de uitkomst is traditioneel een sleutelelement in de analyse van de toeschouwersaantallen maar is volgens Peel & Thomas(1996) moeilijk meetbaar. Een sportwedstrijd is volgens Neale(1964) een ondeelbaar product geproduceerd door verschillende ondernemingen terwijl in de andere sectoren de eliminatie van een concurrent potentiële mogelijkheden biedt om het eigen marktaandeel te vergroten.

Economische analyses tonen aan dat de onzekerheid van de uitslag één van de belangrijkste verkoopstechnieken is. Neale omschrijft dit als de Louis-Schmelling paradox waarbij een kampioen nood heeft aan sterke tegenstanders om zijn eigen inkomenspotentieel te maximaliseren. In sportcompetities ontstaat op deze wijze een

⁷⁰ Productiefactoren worden ingedeeld in natuur, arbeid en kapitaal. Het indelen van spelers in één van deze categorieën is volgens mij moeilijk. Jeugdspelers kunnen als een vorm van natuur beschouwd worden daar zij opgeleid worden tot topspelers. Bepaalde clubs “kopen” spelers om ze later eventueel met winst te kunnen “verkopen” en kunnen daarom als kapitaal beschouwd worden terwijl het spelen van een wedstrijd als arbeid kan beschouwd worden.

contradictie tussen de spanningen voor het maximaliseren van de individuele club-inkomen en de inkomensmaximalisatie van de league. Als de sportcompetities de “uncertainty of outcome” willen verhogen moeten ze bij de distributie van de atleten gelijkwaardigheid tussen de clubs nastreven. Een van de grootste bedreigingen van de sport is volgens Késenne(1998) de concentratie van de topatleten in één of enkele grote clubs waardoor de winnaar van een onderlinge confrontatie of van de competitie op voorhand gekend zouden zijn. Om de totale publieke belangstelling voor een competitieve structuur te maximaliseren moeten de deelnemende clubs evolueren naar gelijkwaardigheid. Een langdurige dominantie van één club resulteert in een afname van de onzekerheid van het seizoenale eindresultaat waardoor de supporters van andere clubs en op lange termijn van de dominerende club hun interesse verliezen.

Vervaeke(2000) constateerde ter bevestiging van deze stelling dat niettegenstaande een minder succesrijk seizoen in 1998-99 de publieke belangstelling voor de thuiswedstrijden van FC Brugge groter was dan in het kampioenjaar 1997-98. Een ander opmerkelijk fenomeen bij het product voetbal is het bestaan van het omgekeerde spinnewebtheorem⁷¹. Bij het product sport bestaat een vertraagde reactie van de vraag op het aanbod. Een toename/afname van het abonnementsaantal is een lange termijn antwoord op de kwalitatieve structuur van het aangeboden product in het voorgaande seizoen. De vlottende toeschouwers, de personen zonder abonnement, zijn in de meeste gevallen een korte termijnreactie van de vraag op de verwachte kwaliteit van het aanbod. (Sloane P.,1971;121-145; 1980:25; Baetens J.,1983:1-6; Jennett N.,1984:197; Cairns et al.,1986:5-7; Omeij E.,1990:3.11-3.13; Arnold T.,1991:49-52; Peel D. & Thomas D., 1996:391-394; Késenne S.,1998:37-38; Vervaeke W.,2000:8-11)

2.3. De marktvorm van het product “topvoetbal”

De marktvorm van het voetbalsysteem kan volgens mij omschreven worden als bestaande uit

heterogeen samenwerkende oligopolistische voetbalclubs in een bijna-kartel competitie overkoepeld door een wettelijke monopolistische bondsstructuur.

⁷¹ Het Spinnewebtheorem is een dynamisch proces waarbij een tijdsdimensie ingevoerd wordt. Het invoeren van een tijdsdimensie impliceert dat de variabelen gedateerd worden en er vertragingen worden ingebouwd in het vraag-aanbodmodel. De aanbieders reageren in een Spinnewebtheorem achter op de vraag waardoor het ontstaan van een evenwichtssituatie een tijd kan duren.

De indeling van markten op basis van marktvormen heeft betrekking op haar kenmerken en meer in het bijzonder de machtsverhoudingen tussen vraag en aanbod. Concurrentiële markten vertonen een structuur waarbij veel geen enkele individuele aanbieder of vrager voldoende marktmacht bezit om de ruilvoorwaarden te kunnen aanpassen. Een markt, zoals in het voetbal, waar de verhouding tussen het aantal vragers, de toeschouwers, en aanbieders, de clubs, niet met elkaar in verhouding zijn wordt een niet-concurrentiële markt genoemd. Een eerste rudimentaire indeling wordt in de tabel op volgende pagina weergegeven:

	Één aanbieder	Enkele aanbieders	Veel aanbieders
Één vrager	Bilaterale Monopolie	Beperkt Monopsonie	Monopsonie
Enkele vragers	Beperkt Monopolie	Bilaterale Oligopolie	Oligopsonie
Veel vragers	Monopolie	Oligopolie	Polypolie

Tabel 43: Classificatie van marktvormen gebaseerd op het aantal marktpartijen.

Voor een verdere specificatie van deze marktvormen wordt een onderscheid gemaakt naar: (Fleisher B. et al., 1987:167-222; Omeij E., 1990:3.2; De Clercq M., 1995:263)

- de **homogeniteit of heterogeniteit van het product.**

Deze opdeling verwijst naar de potentiële productdifferentiatie waardoor een producent een beperkte monopoliepositie kan verwerven waarvan de grenzen afhankelijk zijn van de substitueerbaarheid van het product. In een situatie van veel vragers en veel aanbieders in een homogene markt, een polypolie, wordt de markt op deze wijze ingedeeld. **Heterogeniteit van het aanbod resulteert in het ontstaan van een monopolistische concurrentie en homogeniteit in een volkomen concurrentie.**

- de **graad van volkomenheid of transparantie van de markt**

De volkomenheid van een markt is afhankelijk van de mate van productdifferentiatie, de homogeniteit of heterogeniteit van het product, en de algemene verspreiding van de informatie over de verkoopsvoorwaarden.

- de **toetredingsvoorwaarden op de markt**

De mobiliteitsgraad is de mate waarin toetredingsbarrières en uittredingsbarrières aanwezig zijn voor nieuwe bedrijfsvestigingen.

Een andere niet door bovenstaande auteurs genoemd onderscheid is de **mate van samenwerking tussen de diverse concurrenten**

Het voetbal is een markt waarbij het numeriek overwicht van de vragers ten opzichte van de aanbieders groot is. Het voetbalbestel omvat per land één overheersende nationale bond waarvan de voetbalclubs lid zijn. De nationale voetbalbond, in België de KBVB, is de enige door de FIFA erkende bureaucratische organisatie. Deze “wettelijke” door de FIFA opgelegde toetredingsbarrière verhindert elke vorm van marktmobiliteit. Een dergelijke “protectionistische” toetredingsbarrière die door een “overheid” wordt ingesteld waarbij deze instelling het alleenrecht van productie, al dan niet voor het volledige grondgebied, verleent resulteert in het ontstaan van een wettelijk monopolie. De structuur van de nationale voetbalbond verzekert de **wettelijke monopolistische marktstructuur**⁷² van het voetbal in een bepaald territorium.

⁷² De FIFA belemmert niet het ontstaan van andere voetbalstructuren in een land maar erkent maar één bond als de vertegenwoordiger van het land binnen de FIFA-structuren.

De topvoetbal of professionele clubs zijn, net zoals de andere clubs, de afzonderlijke leden van de nationale bonden. De topklasse omvat een beperkt aantal clubs die om het product “voetbal” te kunnen aanbieden onderling moeten samenwerken. Gezien het endogeen beperkt aantal aanbieders in de topklasse en de onderlinge afhankelijkheid kan het systeem als een samenwerkend oligopolie of producentenkartel beschouwd worden. De bedoeling van dit kartel is het streven naar een globale winstmaximalisatie door onderlinge concurrentie te beperken en vanuit het standpunt van de producenten het aanbod te optimaliseren.

“Kartels komen gemakkelijk tot stand in sectoren met een beperkt aantal bedrijven, die nagenoeg gelijkaardige goederen produceren, zodat de kosten van de deelnemende ondernemingen bij alle deelnemers bekend zijn.(De Clercq M.,1995:281)

In deze definitie de term bedrijven substitueren door professionele voetbalclubs en kosten door budget resulteert in een relatief goede beschrijving van de topcompetitie. Het winstmaximaliserende streefdoel wordt in de Amerikaanse professionele competities benaderd. Bij hun studie over de Major League Baseball(MLB) in de VS constateerden Markham & Teplitz(1981) de toepassing van 3 technieken die in een zuiver economisch kartel een overtreding van de antitrustwetgevingen zouden zijn.

De drie afspraken zijn: (Markham J. & Teplitz P.,1981:12-13; NollR.,1999:19)

- Collectieve controle over de toegang tot de league met andere woorden **League en club exclusiviteit**
- **territoriale exclusiviteit/ruimtelijk monopolie geassocieerd met league franchise**⁷³
- beperking van de vrijheid van de spelers

De Noord-Amerikaanse winstmaximaliserende kartelisatietendens is in het Europese voetbal nog niet aanwezig. Factoren zoals territoriale exclusiviteit en controle over de toegang tot de competitie zijn door de historische oorsprong van het promoverings en degradatiesysteem niet aanwezig in het Europese voetbalsysteem en wordt door Vervaeke daarom als een “bijna kartel”(Vervaeke W.,2000:18) geclassificeerd.

De diverse aanbieders van het homogeen product topvoetbal, de clubs, trachten zich onderling te differentiëren door zich specifieke karakteristieken aan te meten waardoor ze na verloop van tijd als heterogeen beschouwd worden. De professionalisering van het voetbal resulteert in een toenemende marktorientering en een toenemende invloed van de potentiële marktsegmenten/regio's, de toeschouwers. Zo ontstaat marktsegmentering waarbij de totale markt opgedeeld wordt in meer homogene subgroepen waarbinnen de producent zich als een monopolist gaat gedragen en tussen de clubs een monopolistische concurrentie ontstaat. In de voetbalsector probeert iedere topclub via productdifferentiatie zijn ruimtelijke monopolistische karakter te verstevigen en een vorm van territoriale exclusiviteit te creëren⁷⁴. De volledige markt veroveren is niet gewenst zodoende proberen de clubs een vorm van ruimtelijke monopolie te verwerven. In de indifferentiezones van de ruimtelijke territoria ontstaat door de productdifferentiatie een ruimtelijke concurrentiële strijd.

⁷³ Franchise is het systeem van samenwerking tussen afzonderlijke ondernemingen die een contract hebben gesloten waarbij de ene(de franchisegever) aan de andere(de franchise-nemer) – mits betaling van een bepaald bedrag- het recht verleent om, mits inachtneming van welbepaalde voorwaarden, een merk of commerciële formule te exploiteren, geconcretiseerd in een firmanaam of uithangbord, en waarbij hem alle hulp en geregelde diensten worden verstrekt om deze exploitatie te vergemakkelijken.(definitie van het Belgische Comité voor de Distributie in Adriaenssens E. & Serrure D.,1987:124)

In een voetbalcompetitie betekent dit dat de nationale bond de franchisegever is die aan de clubs, de franchisenemers, het recht verleent om een professionele structuur op te richten.

⁷⁴ Het gevolg is dat in een bepaald gebied één topclub ontstaat die de opkomst van andere clubs in het gebied niet belemmert maar die wel de doorgroei van deze clubs naar de top tegenhoudt. Zo zal bijvoorbeeld FC Brugge de opkomst van een andere voetbalclub in Brugge niet belemmeren maar wel de uitgroei van deze clubs tot een topclub tegenhouden.

3. Het cumulatief causatieprincipe in het voetbal

3.1. Vraagstelling

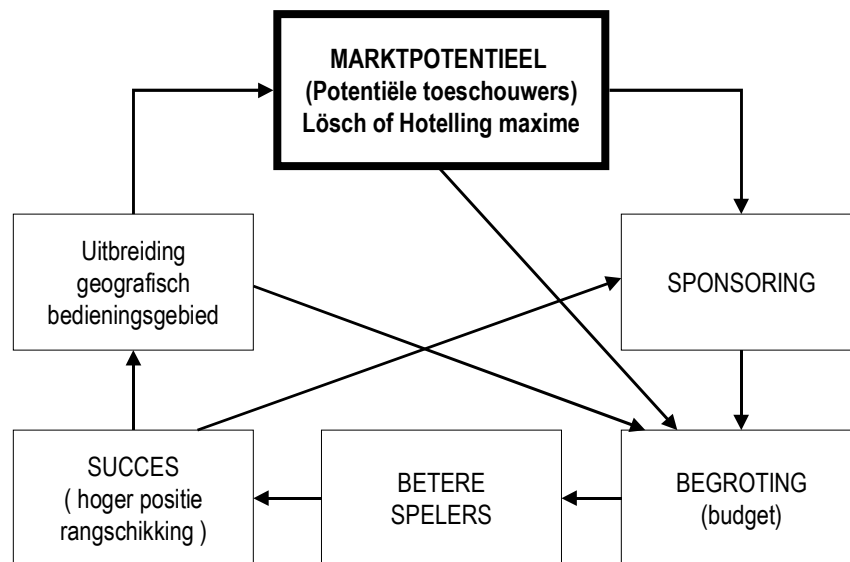
"Generally speaking, large cities not only contain more clubs, they also contain the most successful clubs." (Bale J., 1989:84)

In deel 4 werd reeds aangetoond dat het gemiddeld aantal inwoners van de kernen waar voetbalclubs gelokaliseerd zijn toeneemt met het voetbalniveau. De vraag die we ons echter nog kunnen stellen is of binnen hetzelfde niveau deze redenering opgaat. Het plaatsen van het topvoetbal bij de consumentgeöriënteerde diensten met een economische functie zou moeten resulteren in een groter voetbal-succes van clubs in grotere steden. Met voetbalsucces wordt niet enkel het niveau, de afdeling van de club, bedoeld maar eveneens de positie van de clubs in de rangschikking per afdeling. De hypothese is dat:

grootsteden op lange termijn meer succes hebben in termen van rangschikking

Deze op volgende pagina weergegeven redenering steunt op het cumulatief causatieproces van Myrdal waarbij hier gesteld wordt dat het langetermijnsucces afhankelijk is van de grootte van het marktareaal of met andere woorden het aantal potentiële consumenten. Sponsors zoeken via een voetbalclub een uitgangsbord en publiciteit en op lange termijn zullen belangrijke sponsors deze clubs opzoeken die een groot aantal potentiële consumenten bezitten. De sponsors dragen bij tot het budget die terug de kwaliteit van het aangeboden product, de voetbalclub, bepalen. Succesvolle clubs zullen steeds meer mensen aanspreken en voor een ruimtelijk uitbreiding van het marktgebied zorgen waardoor terug het aantal potentiële consumenten stijgt. In deze redenering staat het **MARKTAREAL of de POTENTIËLE CONSUMENTEN centraal** en zijn alle andere factoren op lange termijn hiervan afgeleid. Deze stelling kan op korte termijn verstoord worden door de tijdelijke aanwezigheid van een club uit een kleiner centrum in de hoogste voetbalafdelingen maar op lange termijn zullen de clubs uit de grote bevolkingscentra een hogere gemiddelde positie in de rangschikking bezitten. De aanwezigheid van kleinere kernen of clubs met een laag aantal potentiële consumenten in de hoogste klasse kan verklaard worden door het centraal stellen van een andere factor dan het marktareaal. Bepaalde sponsors kunnen, zonder rekening te houden met de uitstraling van een club, een club “kunstmatig” in de hoogste afdelingen houden. Deze clubs zijn in de meeste gevallen korte termijnfenomenen die na het verliezen van deze sponsor degraderen, verdwijnen, reloceren of fusioneren.

Deze redenering impliceert dat clubs in grotere centra meer succes hebben door de aanwezigheid van een talrijker publiek maar dat het talrijke publiek aanwezig is door het succes van de club enz... Deze redenering anders interpreteren resulteert in de stelling dat clubs in kleinere centra weinig publiek zullen trekken en om succesvol te zijn andere bronnen van inkomsten moeten aanboren. Het succes van de club wordt echter door de afwezigheid van een groot potentieel in de buurt niet beantwoord met een sterke absolute toename van het toeschouwersaantal bij thuiswedstrijden. De investering zal op lange termijn een onvoldoende rendabiliteit verwezelijken waardoor de investeerders en eventuele potentiële investeerders hun middelen in lucratievere zaken zullen beleggen. Deze redeneringswijze resulteert in het ontstaan van **een langetermijnevenwicht** waarbij de belangrijkste clubs in de nationale competities in de grote stedelijke agglomeraties zullen gevestigd zijn om een rol van betekenis te spelen in de internationale concurrentiestrijd.

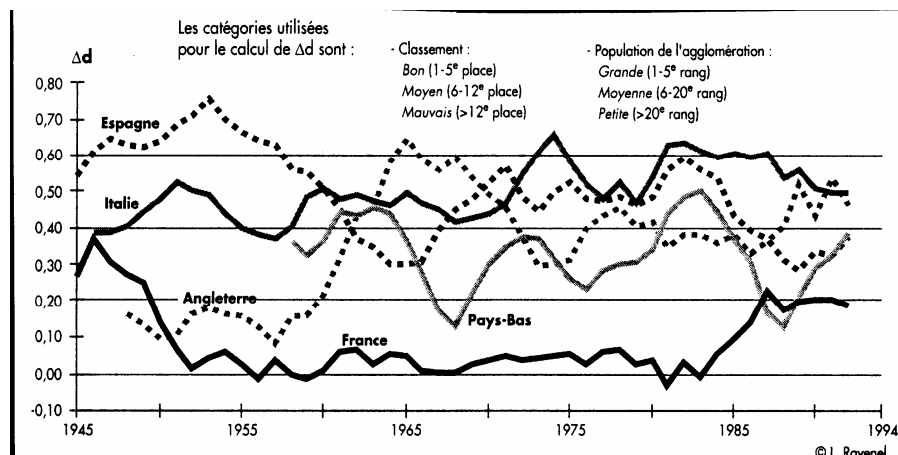
Figuur 39: Het cumulatief causatiemodel in het topvoetbal

3.2.Literatuurstudie

Het centraal plaatsen van het marktpotentieel werd reeds door bepaalde onderzoekers onderzocht en vertoonde in de meeste gevallen geen positief verband tussen succes en inwonersaantal. Bale & Gowing(1976) bestudeerden de Engelse league en bepaalden een Spearmanrangwaarde van 0,49 bij het potentiële verband tussen het inwonersaantal van de conurbaties en de gemiddelde league-rangschikking tussen 1962 en 1972.(Bale J. & Gowing D.,1976:6)

Walker(1986) vond voor Engeland een positieve correlatie tussen de kwaliteit van de club gemeten via zijn leaguerangschikking en het inwonersaantal van de Standard Metropolitan Labour Areas (SMLA's)⁷⁵ en Ravenel(1998a) analyseerde voor de Engelse, Italiaanse, Duitse, Spaanse en Franse competitie in 1ste klasse het verband tussen de stedelijke hiërarchie en het klassement voor de competities tussen 1945 en 1993. Hij constateerde, zoals in figuur 40 te merken is, voor de meeste landen een zwakke positieve correlatie. De verklaring voor deze zwakke correlatiecoëfficiënten kan gedeeltelijk verklaard worden door de aanwezigheid van meerdere clubs in bepaalde centra. De onderzoekers hebben bij het voorkomen van dit fenomeen de bevolking van de kern evenredig verdeeld over de club. Deze redenering impliceert de aanwezigheid van een Hotelling maximen in deze centra. In realiteit is in de meeste gevallen één club dominant en is het recruteringsgebied van de andere clubs beperkt.

⁷⁵ SMLA: "travel to work area are a more accurate representation of the catchment of market area population" (Walker B.,1986:212)

Figuur 40: Evolutie van de relatie tussen de stedelijke hiërarchie en de eindklassering in diverse Europese landen (Ravenel L., 1998b:344)

Baetens(1983) bestudeerde in zijn licentiaatsthesis "Het transfertsysteem en de vraag naar wedstrijden in het betaald voetbal" de correlatie tussen bevolkingsaantallen van arrondissementen en het aantal gewonnen wedstrijden van de 1ste klasseclubs tussen 1977/78 en 1981/82 en bewaam een correlatiewaarde van 0,447. Hij concludeerde "Er blijkt in België geen correlatie tussen het succes en de grootte van de arrondissementen."(Baetens J., 1983:24) Deze conclusie trekt hij zelf in vraag door te stellen "we moeten er immers rekening mee houden dat we hier toch op een eerder gebrekkige wijze de

meting van de bevolking hebben gedaan, namelijk via arrondissementen.”(Baetens J.,1983:24)

De bevolking van in oppervlakte grote arrondissementen met diverse kleinere kernen is bij deze techniek groter dan deze van kleinere arrondissementen met één of enkele grote kernen. Baetens stelde door het nemen van de totale bevolking van een arrondissement dat deze bevolking volledig toegewezen kan worden aan de aanwezige topclub(s).

3.3. Verfijning van de techniek van Baetens

Deze onderzoekers gaan allemaal uit van een demografisch bepaald inwonersaantal en gaan niet uit van het effectieve marktpotentieel van de clubs. Om aan te tonen dat de relatie tussen inwonersaantal en voetbalsucces effectief aanwezig is gaan we de ruwe meettechniek van Baetens bijschaven.

a) Gegevens

De gebruikte gegevens worden:

- a) bevolkingsgegevens van de fusiegemeenten of Brussels Hoofdstedelijk Gewest die een vertegenwoordiger hadden in de periode 1990/91-1999/2000 worden als bevolkingsindicator te gebruiken.
- b) de eindrangschikkingen van de laatste 10 jaar voor 1ste en 2de afdeling

b) Methode

- 1) De landskampioen krijgt 45punten, de 2de 40p, de 3de 37p, de 4de 35p, de 5de 34p, de 6de 33p tot de laatste in 2de klasse 1p toegewezen krijgt.
- 2) De waarden worden per jaar per fusiegemeente opgeteld.
- 3) De jaarwaarden worden om korte termijn effecten af te zwakken voor de 10 jaren opgeteld
- 4) Spearman rangcorrelatie tussen beide variabelen (zie bijlage 7)

c) Resultaat

Een r-waarde van 0,74 wijst op een positieve correlatie tussen het bevolkingsaantal en het langetermijnvoetbalsucces. Deze positieve correlatie associëren met de in deel 4 gevonden verbanden tussen inwonersaantal en voorkomen van een club in de nationale afdelingen resulteert in een gecombineerd besluit dat grotere steden voetbalclubs bezitten in hogere afdelingen en dat bij het voorkomen van clubs uit grotere

en kleinere steden op een bepaald niveau de clubs uit de grotere steden meer kans hebben op succes.

3.4. De invloed van de begroting op het voetbalsucces

Het succes van de voetbalclubs wordt slechts gedeeltelijk verklaard door de grootte van de centrale plaats waarin de club gelokaliseerd is. Van der Werff en Verlaan(1994) analyseerden de relatie tussen de begroting van de clubs in respectievelijk 1980-83 en 1990-93 en hun Europees succes⁷⁶ in de periodes 1979-83 en 1989-93. De gevonden Spearmancoëfficiënt zijn respectievelijk 0,63 en 0,77. De auteurs besloten “de invloed van de begroting op Europees succes is de laatste 10 jaar groter geworden.”(Van der Werff R. & Verlaan K.,1994:48)

De relatie tussen begroting en succes in de nationale competities werd door dezelfde auteurs voor 118 clubs in de Nederlandse, Belgische, Italiaanse, Spaanse, Engelse, Duitse en Oostenrijkse competitie onderzocht. Ze constateerden voor deze landen r-waarden die varieerden tussen 0,628 en 0,922. De begroting van een club wordt gedeeltelijk verklaard door de toeschouwersaantallen (r-waarde 0,859) zodat ze eveneens een positieve correlatie (gemiddelde r-waarde 0,637) constateerden

⁷⁶ De verliezende kwartfinalisten van de diverse Europacups kregen 1p, de verliezende halve finalisten 2p, de verliezende finalist 3p en de winnaar 4p. (Van der Werff R. & Verlaan K.,1994:16)

tussen het gemiddelde aantal toeschouwers per thuiswedstrijd en de eindrangschikking. (Van der Werff R. & Verlaan K., 1994:47-60)

De relatie tussen kapitaal en succes is een cumulatief proces. De clubs met het hoogste budget kunnen de beste spelers aanschaffen en het geassocieerd succes resulteert in meer onkomsten via sponsering, TV rechten, Europese wedstrijden enz... Dit cumulatief proces resulteert op Europees en nationaal niveau in een collusie van succes waardoor de nationale topclubs een steeds grotere dominantie op het voetbalgebied zouden krijgen. In België constateerden we voor de competitie 1999-2000 een Spearmancorrelatiewaarde van 0,70 tussen de begroting en de eindrangschikking van de club en in de Engelse Premier League waren na het analyseren van de gegevens van Deloitte & Touche de r-waarden voor de seizoenen 1996-97, 1997-98 en 1998-99 respectievelijk 0,62, 0,74 en 0,83.

Van der Werff en Verlaan constateerden dat de concentratieratio (C3), het cumulatief % aandeel van de 3 topclubs bij het behalen van het kampioenschap tussen 1975-84 en 1985-94 niettegenstaande de reeds hoge waarde van 82,3% toenam tot 85,3%. (Van der Werff R. & Verlaan K., 1994:72-73)

3.5. Toeschouwersaantal

De beïnvloedende factoren voor voetbalsucces vertonen een watervaleffect. De belangrijkste verklarende variabele begroting is op zijn beurt gelieerd aan het toeschouwersaantal tijdens de thuiswedstrijden dat op zijn beurt diverse oorzakelijke verbanden met andere variabelen vertoont. De toeschouwers zijn een reflectie van de vraag die de kwaliteit van het geleverde product weergeeft in termen van de club en de significantie van de wedstrijden in zijn divisionele context, de karakteristieken van de tegenstander, de "vorm", ... Deze elementen produceren een verwachting bij de potentiële toeschouwers.

De factoren die het toeschouwersaantal kunnen bepalen werden door diverse auteurs gedetailleerd geanalyseerd. De onderzochte variabelen kunnen onderverdeeld worden in diverse subgroepen: (El Hodiri M. & Quirk J., 1971; Demmert H., 1973; Hart R. et al., 1975; Sloane P., 1980; Bird P., 1980; Baetens J., 1983; Jennett N., 1984; Walker B., 1986; Cairns J., 1987; 1990; Késenne S. & Janssens P., 1987; Borland J., 1987; Janssens P. & Késenne S., 1987; Clarke A. & Madden L., 1988; Borland J. & Lye J., 1992; Davies B. et al., 1995; Wilson P. & Sim B., 1995; Simmons R., 1996; Peel D. & Thomas D., 1996; 1998)

- economische variabelen: reële prijs van ticket, reëel inkomen
- demografische variabelen: marktareaal of totale bevolking van de urbane regio van thuisploeg en bezoekers
- teamkwaliteitsvariabelen: rangschikking van de clubs of het onderlinge puntenverschil, aantal vedetten, verwachting bij beide teams om kampioen te spelen

- het niveau waarop de clubs spelen
- onderlinge afstand tussen de clubs.
- Traditie/gewoontes tussen 2 clubs, wordt gemeten aan de hand van het aantal toeschouwers bij onderlinge confrontaties tijdens de vorige jaren
- onzekerheid van de uitkomst (op matchniveau en/of competitieniveau)
- stadioncapaciteit
- kwaliteit van sportsubsstitutie in de regio
- weersgesteldheid
- midweek, zaterdag of zondagwedstrijd
- aanwezigheid van hooliganisme

De diverse onderzoekers kwamen na gebruik te maken van verschillende statische methodes naargelang de onderzochte variabelen tot verschillende maar analoge besluiten:

Positieve correlatie	Negatieve correlatie
1) Traditie en gewoonte	1) Slechte weersomstandigheden
2) Stadioncapaciteit	2) Reële prijs ticket voor de occasionele toeschouwers
3) Onzekerheid van uitkomst	3) Kwalitatief sterke sportsubsstituten in het gebied
4) Teamkwaliteit en huidige klassering van de clubs	4) achterstand op leider, ontbreken van spanning
5) Groot Marktaandeel	5) afstand tussen beide clubs
6) Spanning in de competitie	6) hooliganisme

Tabel 44: De factoren met een positieve en negatieve impact op het toeschouwersaantal(eigen verwerking)

Jennett(1984) concludeerde dat diverse van bovenstaande factoren een positieve impact op het aantal toeschouwers hebben maar dat **“home population appears a large and significant determinant of attendances”** (Jennett N.,1984:194)

Walker(1986) stelden dat het aantal toeschouwers bij een thuiswedstrijd ceteris paribus toeneemt met de recentelijke successen van de thuisploeg maar dat

“the attendance at a team’s home fixture is likely to be a positive function of the POPULATION of the HOME team’s MARKET AREA.”(Walker B.,1986:210 (hoofdletters zijn eigen aanpassing))

Walker besloot na het bepalen van de regressievergelijking tussen het toeschouwersaantal en diverse variabelen dat de clubs in de grote steden meer succes en daarom ook meer toeschouwers hebben..

4. De ruimtelijke verschuiving van het voetbalsucces

Niettegenstaande de aanwezigheid van een fossilisatie en een vorm van statica bij de lokalisatie van de clubs blijkt dat clubs in grotere bevolkingscentra of marktgebieden en regio's die economische groeicentra zijn meer succes hebben. De oorzaak van de polarisatie van het succes zou te verklaren zijn door de economische voordelen van de grotere centra bij het werven van fondsen en de toenemende mobiliteit van de potentiële toeschouwers waardoor de kleinere clubs gepasseerd worden en een toenemende concentratie van succes zou ontstaan. Deze stelling impliceert de aanwezigheid van een economische rationaliseringstendens van de voetbalmarkt waardoor sportclubs reloceren en een collusietendens vertonen. In de professionele sporten zijn de clubs die zich in economisch zwakke en geografisch in de perifeer gesitueerde gebieden gelokaliseerd zijn financieel zwak onderbouwd en moeten ze hun beste/duurste activa “verkopen” om te overleven. Deze redeneerwijze zou moeten resulteren in een potentiële relatie tussen de kern/periferie verschuiving van het economisch zwaartepunt en de het voetbalsucces. De additieve vraag die hierbij gesteld kan worden is of voetbal een “lagged feedback” vertoont met de ruimtelijke economische evolutie in een land.

4.1.Empirisch onderzoek

Waylen & Snook(1990) analyseerden de evolutie van het gewogen zwaartepunt van het professionele voetbal in Engeland. Ze constateerden aanvankelijk een verschui-

ving van het zuidoosten naar de industriegebieden in het noorden. In de laatste decennia is het zwaartepunt terug opgeschoven naar het zuidoosten waarbij het aantal professionele clubs in Noord en Zuidwest Engeland en Wales daalden en in het zuidoosten en oosten van Engeland toenamen. Bale(1983,1989) en Connell(1985) stelden sociale en economische factoren verantwoordelijk voor deze veranderingen. Connell(1985) concludeerde dat de regio's in het "kerngebied" van de traditionele zware industrie zwaar getroffen werden door de economische recessie en de nieuwe gebieden gebaseerd op moderne technologieën en diensten economisch bloeiden.

De kern-periferie dichotomie met zijn economische achteruitgang van de perifere gebieden en de economische groei van het zuidoostelijke kerngebieden wordt gereflecteerd in de veranderende lokalisatiepatronen van de professionele voetbalclubs. De sterke achteruitgang van het professioneel voetbal in Yorkshire, Humberside en Wales situeerden zich echter reeds voor WO II. Bale wijst erop dat naast de economische factoren in deze regio's de aanwezigheid van de "rugbykern" en de toenemende mobiliteit additionele factoren waren. De dalende lokale financiële middelen voor ploegsporten werden gemonopoliseerd door de populaire professionele rugbyclubs en de lokale voetbalsupporters trokken door de aanwezigheid van een goed uitgerust transportnetwerk naar de grotere clubs in de Midlands. Deze stelling wordt/werd bevestigd door de aanwezigheid van een relatief overaanbod van

clubs uit Wales, N en ZW van Engeland in 4de klasse van het professioneel voetbal in Engeland.

In het zuidoosten van Engeland onstonden door de sterke bevolkingsgroei en de toenemende suburbanisatie een potentieel voor nieuwe (semi)-professionele voetbalclubs in Bournemouth, Cambridge, Hereford, Ipswich, Oxford, Peterborough, Shrewsbury, Wimbledon en Wigan terwijl het industriële noorden clubs verloor in Aberdare, Accrington, Barrow, Gateshead, New Brighton en Worrington.

Volgens Taylor is in Engeland de mentale overgang van nuts- naar winst-maximalisatie historisch te situeren in de economische crisis van de zware industrie in de jaren 70-80. Voetbal evolueerde in die periode naar een vrijetijdsbesteding voor lomp-proletariaat waardoor de rest van de bevolking zich van het voetbal begon af te keren. Het toeschouwersaantal voor de Engelse profliga evolueerde van een totaal van 29 miljoen in 1966-67 naar 17,9 miljoen in 1984-85 en evolueerde volgens Deloitte & Touche(1998,1999,2000) terug naar een waarde boven de 23 miljoen. Deze evolutie werd gecounterd door het Engels voetbal een “facelift” te geven en sociaal op te waarderen naar een sport voor de hogere sociale klassen. De stadions werden gerenoveerd en de loges vonden hun intrede terwijl zakenmensen de macht in de clubs overnamen. (Taylor I.,1984:10-20; Clarke A. & Madden L.,1988:63)

De relocatie van de topteam volgt de economische evolutie waarbij het verval van de traditionele industrie en de toename van de tertiaire sector in andere centra de oorzaak zijn van een verschuiving van het zwaartepunt.

In zijn casestudie over de situatie in Portugal toont Gaspar aan dat het verval van de traditionele industrie in de metropolen en de opkomst van de tertiaire sector in de rest van het land resulteerde in een afname van het aantal voetbalclubs in de hoogste 3 afdelingen die gelokaliseerd waren in een straal van 50km rond Porto en Lissabon.(Augustin J-P.,1995:88-89)

Volkers en Van Dam(1992) stelden na een analoog empirisch onderzoek vast dat het zwaartepunt van het Nederlandse betaalde voetbal in de periode 1955-1991 tot 1970 naar het noordwesten verschoof daarna naar het zuidoosten. Ze constateerden echter

“In economisch opzicht vormt het westen het nationale zwaartepunt, te vergelijken met de positie van het zuidoosten in Engeland. Maar het is juist de Randstad die aan betekenis inboet” (Van Dam F. & Volkens K.,1992:19)

De onderzoekers stelden dat de oorzaak te situeren was in de regionale cultuurverschillen waardoor na een tendens van nationale integratie en culturele homo-

genisatie de regionale cultuur onderhuids aanwezig bleef. Het nieuwe lokale bewustzijn was/is een antwoord op de toenemende globalisering en voetbal is in Nederland een expressievorm van sterk regionalisme die zijn uiting vindt in de grote bereidheid van regionale sponsors. Ze concluderen dat in het Nederlandse betaalde voetbal de regionale clubs en de grote clubs uit de Randstad zullen overleven en de clubs uit de randstad die niet aan de schaalvergroting mee kunnen doen en evenmin een regionale binding vertonen moeilijkheden zullen ondervinden om te kunnen overleven. (Van Dam F. & Volkers K., 1992:20-21)

4.2. België

a).Methode

De analyse van het verschuiven van het voetbalsucces in België gebeurt via de eindklassementen van de 1ste en 2de klasse. De gebruikte techniek is: (zie bijlage 8)

- 1) De diverse clubs in deze afdelingen krijgen naargelang hun positie in het eindklassement een waarde toegekend: landskampioen 45p, vice-kampioen 40p, 3de 37p, 4de 35p tot de laatste in de 1ste afdeling 21p, de kampioen in 2de klasse 18p tot 1p voor de laatste. Deze clubwaarden worden aan de respectievelijke fusiegemeenten toegewezen.

- 2) De waarden van de fusiegemeenten worden per provincie en gewest opgeteld.
- 3) De provinciale en gewestelijke waarden worden omgezet naar procentuele aandelen. Deze omzetting gebeurt omdat het aantal clubs in de 1ste en 2de klasse in de tijd varieerde en daardoor de totale absolute waarde niet gelijk blijft.
- 4) Van de procentuele waarden wordt, om een algemene trend te kunnen waarnemen, een vlottend 5 jaarlijks gemiddelde bepaald. De waarde van $(t1 + t2 + t3 + t4 + t5) / 5$ wordt toegewezen aan het jaar $t3$.

Deze vlottende waarden worden gebruikt om de regressievergelijkingen over de volledige periode en de deelperiode tot WO II, de periode WO II –1973 en 1973 tot heden te bekomen. Tot WO II is de periode waarin de vroege meerderheid voetbal adapteerde en 1973 is een scharnierjaar omdat vanaf 1974 de profliga geïnstalleerd werd. De richtingscoëfficiënten van de vergelijkingen zijn een indicator voor de totale en gedeeltelijke trends van de evolutie in de grootsteden, provincies of gewesten.

b) Toepassing

In tabel 45 worden de richtingscoëfficiënten van de gedeeltelijke en totale regressievergelijkingen weergegeven waarvan de determinatiecoëfficiënt een waarde boven 0,4 heeft. Voor de provincies Vlaams Brabant, Waals Brabant, Luxemburg en Namen werden geen regressie uitgevoerd. Deze provincies hebben sinds het ontstaan van de KBVB een relatief beperkte penetratie van 1ste en 2de klasse clubs gekend. Voor de provincies Waals Brabant, Namen en Luxemburg kan de beperkte bevolkingsaantallen als belangrijke verklarende factor naar voor geschoven worden maar voor Vlaams Brabant geldt deze verklaring niet. De aanwezigheid van het dominerende Brussel en Mechelen kan daar als de dominerende factor beschouwd worden.

- In Vlaams Brabant varieert het relatief aandeel tussen 0 en 5,63%. De provincie kende zijn beste periode voor WO II toen voornamelijk Leuven en Tienen een club hadden die elk zelfs één jaar in de hoogste klasse uitkwamen. In de naoorlogse periode was het FC Diest/Assent die tot 1996 de belangrijkste vertegenwoordiger in de hoogste afdelingen was.
- In Waals Brabant heeft gedurende het bestaan van de KBVB slechts 11 seizoenen een club in de 2de klasse gespeeld met een totaal maximaal aandeel van 1,40%. In de jaren 60 was dit een club in Nijvel en eind jaren 80 begin 90 de in Waver gereloceerde club Racing Jet Brussel.

- De provincies Namen en Luxemburg kenden een nog zwakkere vertegenwoordiging. In de provincie Namen kwam de stad Namen 9 seizoenen, waarvan de laatste maal in 1967, in de 2de klasse uit en Andenne en Tamines elk 1 seizoen. Voor de provincie Luxemburg beperkt de aanwezigheid zich tot het seizoen 1924-25 toen Aarlen in de 2de klasse uitkwam.

	Totaal	Tot WO II	Sinds WO II	Sinds 1974
Antwerpen(gemeente)	-0,11(0,90)	N	-0,09(0,52)	-0,10 (0,41)
Rest prov Antwerpen	N	0,93(0,90)	N	N
West-Vlaanderen	0,14(0,40)	-0,32(0,86)	0,34(0,85)	N
Oost-Vlaanderen	0,13(0,54)	N	0,22(0,65)	0,29(0,48)
Limburg	0,23(0,74)	N	N	N
VLAANDEREN	0,32(0,70)	0,76(0,77)	0,49(0,85)	N
Luik (gemeente)	N	-0,27(0,96)	N	-0,10(0,42)
Rest prov Luik	-0,11(0,77)	N	-0,12(0,64)	N
Henegouwen	N	0,16(0,41)	N	N
WALLONIE	N	N	-0,21(0,66)	N
BRUSSELS HFS GEWEST	-0,30(0,90)	-0,54(0,88)	-0,26(0,79)	-0,17(0,71)

Tabel 45: De richtingscoëfficiënten van de totale- en deelregressievergelijkingen

De algemene totale en/of gedeeltelijke trends van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de gemeenten Antwerpen en Luik vertonen de aanwezigheid van een

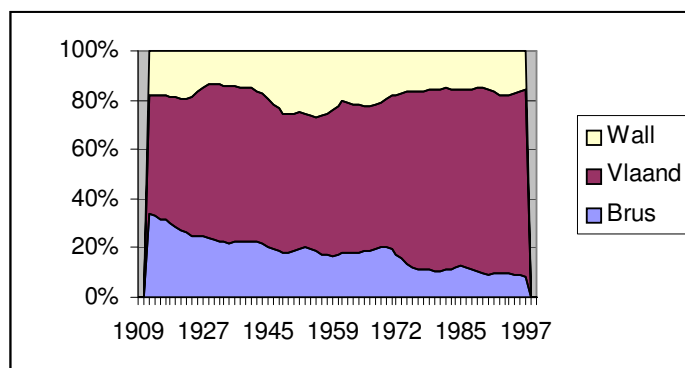
dalende impact op het voetbal in ons land. Deze 3 stedelijke gebieden waren, zoals bij de dieptediffusie aangetoond werd, de innovatiekernen van waaruit het voetbal een ruimtelijke diffusie over het volledige grondgebied kende. De eerste kernen bezaten in de innovatiefase de belangrijkste clubs. De negatieve richtingscoëfficiënten impliceren dat sinds het ontstaan van het voetbal de kwalitatieve impact van deze steden afnam. De evolutie in de steden waren:

- Het aandeel van Brussel daalde van de maximale waarde 34,6% in 1913 tot 6,73% in 1998 waarbij de daling hoofdzakelijk te situeren is in de periode voor WO II. De aanvankelijk hoge waarden werden bekomen door de aanwezigheid van vele clubs in de gemeente Brussel en later in de gemeenten Anderlecht, Sint-Gillis en Ukkel. De geleidelijke afname van het aandeel van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt partieel veroorzaakt door de verminderde impact van Brussel die niet gecompenseerd werd door de bestaande clubs uit de andere Brusselse gemeenten en de nieuwe clubs in Schaarbeek en Vorst. Het geleidelijk aan verdwijnen van clubs in de hoogste 2 afdelingen in Vorst, Schaarbeek, Ukkel, Sint-Gillis en Brussel, waardoor momenteel enkel een fusieclub in Molenbeek en SC Anderlecht overblijven, zorgden voor een verdere afname van de impact van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.
- Antwerpen vertoont in mindere mate een geleidelijk dalend aandeel in de hoogste afdelingen. De gedeeltelijke regressievergelijking tot WO II heeft een lage determinatiecoëfficiënt(0,08) waardoor geen algemene trend waar te nemen is. De oorzaak situeert zich in het feit dat het aandeel van Antwerpen evolueerde van 11,5% in 1913 over 23,6% in 1930 naar 12,5% in 1938. Na WO II constateren we een algemene dalende trend waarbij het aandeel daalde tot 6,45% in 1998. Deze dalende trend kan verklaard worden door het verdwijnen van Berchem Sport en Beerschot en de degradatie van FC Antwerp in 1998.
- In Luik kan geen algemene totale trend waargenomen worden maar constateren we de aanwezigheid van gedeeltelijke regressievergelijkingen waarvan de richtingscoëfficiënt ongeveer constant blijft. In de periode tot WO II evolueerde het procentueel aandeel van de stad van een waarde tussen 10-13% naar een waarde van 4%. Na WO II wordt een korte heropleving waargenomen tot een het aandeel van Luik in de jaren 50-60 van ongeveer 10% om daarna geleidelijk aan te dalen naar ongeveer 5% op het einde van de jaren 90. De afwezigheid van een totale regressievergelijking kan verklaard worden door de heropleving van het Luikse voetbal in de jaren 50-60. De recente dalende evolutie is te wijten

aan de mindere prestaties van Standard Luik en het verdwijnen/degraderen van FC Luik door een fusie met Tilleur St Nicolas naar de 2de afdeling.

De in figuur 41 voorgestelde evolutie op gewestelijk niveau vertoont naast de reeds besproken relatief constante daling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een toenemend belang van Vlaanderen. De impact van Vlaanderen op het voetbal in de hoogste afdelingen evolueerde van 45,6% in 1909 naar 76,2% in 1998 waarbij de richtingscoëfficiënt van de totale regressievergelijking, 0,32, een relatieve toename van ongeveer 1% per 3 jaar impliceert. De gedeeltelijke regressievergelijkingen tonen echter aan dat het grootste gedeelte van de toename te situeren is voor WO II toen voetbal een hiërarchische ruimtelijke diffusie kende die door de aanwezigheid van de grootste kernen in Vlaanderen volgens het stedenhiërarchisch principe daar het eerst plaatsgreep. In deze periode evolueerde het aandeel van 45,6% in 1909 naar waarden tussen de 60-65% in de jaren 30 waardoor de richtingscoëfficiënt van de gedeeltelijke regressievergelijking een hoge waarde heeft. WO II zorgde voor een bruuske daling van het Vlaamse aandeel waardoor het teruggebracht werd tot 50,7% in 1946. De gedeeltelijke regressievergelijking voor de periode na WO II heeft een richtingscoëfficiënt die eveneens boven deze van de totale regressievergelijking gesitueerd is. Het aandeel van de Vlaamse clubs in deze periode kent een sterke

319

stijging tot net geen 70% in 1973. Sindsdien constateren we een schommeling waarbij geen éénduidige trend waar te nemen is. Vanaf het begin van de jaren 90 wordt terug een positieve trend waargenomen die resulteert in een stijging van 70 naar 75%.

Figuur 41: De evolutie van de % aandelen van de gewesten

In Wallonie is geen éénduidige trend waarneembaar. Enkel de gedeeltelijke regressievergelijking voor de periode na WO II geeft een negatieve trend weer die in de periode tussen WO II en 1974 te lokaliseren is. Het relatief aandeel van Wallonië varieerde van 15-20% in de beginjaren naar 10-15% in de jaren voor WO II. Na de oorlog kwam een herstel die het procentueel aandeel deed toenemen tot ongeveer 30% om sinds midden de jaren 70 hoofdzakelijk te schommelen tussen de 15-18%.

De gewestelijke evolutie is een sommatie van de relatieve provinciale en stedelijke aandelen. Bij een interne analyse van de gewesten kunnen we detecteren welke steden of provincies verantwoordelijk zijn voor deze trends.

In Vlaanderen constateren we verschillen in de totale en gedeeltelijke provinciale trends.

- De provincie West-Vlaanderen vertoont een globale zwak gedetermineerde ($r^2=0,40$) trend die onderverdeeld kan worden in dalende tot aan WO II en een herstel in de periode WO II-1974. Brugge als innovator en in mindere mate Kortrijk zorgden aanvankelijk voor een groot aandeel van deze provincie. De impact van Brugge op het nationale voetbal daalde echter waar-door het aandeel van de provincie in de periode tot WO II afnam van 20 naar 10%. Na WO II daalde de impact van West-Vlaanderen aanvankelijk tot ongeveer 5% om zich door de aanwezigheid van clubs uit Brugge, Waregem en Oostende op het einde van de jaren 50 te herstellen. Het aandeel bereikte in het midden van de jaren 70 terug 20%. Sindsdien schommelt de Westvlaamse waarde tussen de 15 en 20% en werd Waregem vervangen door Harelbeke en in mindere mate Kortrijk. Globaal beschouwd is deze provincie niet verantwoordelijk voor de stijgende trend van Vlaanderen.
- De globale evolutie in de provincie Oost-Vlaanderen vertoont een positieve trend waarbij uit de gedeeltelijke analyses blijkt dat de grootste winst na WO II en meer specifiek sinds 1974 gemaakt werd. Gent was in Oost-Vlaanderen de innovator die echter weinig kwalitatief ruimtelijke impact had op de rest van de

provincie. Het voetbal in de hoogste afdeling bleef in de vooroorlogse periode hoofdzakelijk beperkt tot de aanwezigheid van RC en AA Gent. Het is pas in de jaren 30 dat andere Oostvlaamse kernen zoals Ronse en Aalst zich voor een lange periode in de 2de klasse konden handhaven. Het procentueel aandeel van de provincie fluctueerde in deze periode tussen 5 en 10%. Na WO II stijgt het Oostvlaamse aandeel en vertoont het waarden die zich tussen 15 en 20% situeren. In deze periode neemt het belang van de clubs uit Gent af en worden Beveren(midden jaren 60), Lokeren(midden jaren 70) en Aalst(midden jaren 90) de centra met een club in de hoogste nationale afdelingen. Het aandeel van deze provincie in de stijgende trend van Vlaanderen komt op ongeveer 10% .

- Limburg heeft een totale positieve trend zonder de aanwezigheid van duidelijke gedeeltelijke evoluties. De provincie was een “laggard” in het voetbal en startte in het begin van de 20ste eeuw met een aandeel van 0% om sindsdien geleidelijk aan te stijgen tot een maximale waarde van 18,9% in 1981. In de laatste 2 decennia situeert het aandeel van de provincie zich tussen 10 en 15%. In de periode tot WO II kwamen de Limburgse clubs enkel in de 2de klasse uit. Het is pas in het seizoen 1950-51 dat Beringen voor één jaar naar de hoogste afdeling promoveerde, maar het aantal clubs uit deze provincie in de 2de klasse nam geleidelijk aan toe. Het is pas sinds het einde van de jaren 50 dat de aanwezigheid van Limburgse clubs in de 1ste klasse bestendig wordt door clubs uit

Genk, Beringen en Sint Truiden. Deze clubs degradeerden en promoveerden sindsdien meerdere malen waarna Beringen in 1988 definitief verdween uit de hoogste 2 afdelingen. Sinds de jaren 80 hebben clubs uit Tongeren, Hasselt en recent Lommel voor een korte of langere periode in de hoogste klasse vertoeft. De provincie Limburg levert een bijdrage van 10-15% aan de totale groei van Vlaanderen.

- In de provincie Antwerpen, zonder de fusiegemeente Antwerpen, constateren we de afwezigheid van een relevante totale regressievergelijking en enkel een éénduidige gedeeltelijke regressievergelijking tot WO II. In deze provincie heeft Antwerpen in de vooroorlogse periode een kwalitatief innoverende invloed gehad op de rest van de provincie. De richtingscoëfficiënt van de vergelijking impliceert een gemiddelde trendmatige stijging van ongeveer 1% per jaar. Het aandeel evolueerde van 5,5% in 1909 naar 27,5% juist voor de WO II. In de naoorlogse periode wordt geen trendmatige beweging waargenomen. Het aandeel evolueerde van 15-17% naar ongeveer 10% om in de jaren 90 terug een waarde tussen de 15-20% te bereiken.

In de vooroorlogse periode wordt de relatieve toename veroorzaakt door het verschijnen van KV en RC in Mechelen en SK Lierse en Lyra in Lier. In de jaren 30 komen daar voornamelijk de clubs in Turnhout, Edegem en in mindere mate Boom bij. Na WO II blijven aanvankelijk enkel de clubs in Mechelen en Lier en terug in mindere mate Turnhout, Geel en Boom en recent Westerlo voor een lange tijd in de hoogste 2 afdelingen. De bijdrage van dit gedeelte van de provincie Antwerpen aan het Vlaams totaal kan op 10-15% bepaald worden.

Globaal beschouwd kan de relatieve toename van het belang van het voetbal in Vlaanderen opgesplitst worden in een dalende impact met ongeveer 5% van de stad Antwerpen en een toename van ongeveer 35% te situeren in de rest van provincie Antwerpen, Limburg en Oost-Vlaanderen.

De situatie van Wallonië waarbij het totale aandeel een fluctuerende evolutie doormaakte wordt in de diepte verklaard door de variantie van het relatief aandeel bij de provincies Henegouwen en Luik waarbij in deze laatste een opsplitsing wordt gemaakt in de fusiegemeente Luik en de rest van de provincie. De afname met ongeveer 6% van de fusiegemeente Luik zorgde, zoals reeds besproken werd, voor een negatieve bijdrage in het totale aandeel van Wallonië.

- De rest van de provincie Luik vertoont een éénduidige dalende trend die in te delen is in een diffuse vooroorlogse periodes en een duidelijke negatieve evolutie tussen WO II en 1974. Het aandeel van de rest van de provincie Luik

schommelde voor WO II tussen 7 en 9% om nadien sterk te dalen naar een waarde van 5%. In deze periode werden clubs uit Saint-Nicolas, Verviers en in mindere mate uit Seraing in de hoogste 2 afdelingen teruggevonden. Saint-Nicolas was op het einde van de jaren 30 en de jaren 40 de enige vertegenwoordiger. Na WO II herstelde het voetbal zich gedeeltelijk maar evolueerde nadien naar een waarde van 1,2% in 1974 om daarna tussen 0 en 5% te schommelen. De dalende trend sinds WO II wordt veroorzaakt door het verdwijnen van clubs uit Verviers, St Nicolas en Eupen uit de hoogste 2 afdelingen terwijl de recente fluctuaties te wijten zijn aan de diverse verschijningen en uiteindelijke definitieve verdwijning, door een fusie met Standard Luik in 1996, van FC Seraing. De rest van de provincie Luik kende sinds het begin van de 20ste eeuw een totale relatieve daling van ongeveer 7%.

- De provincie Henegouwen toont globaal en met uitzondering van de zwak gedetermineerde($r^2=0,41$) positieve trend voor WO II geen éénduidige evolutie. De provincie ontwikkelde zich op industrieel vlak na de provincie Luik en was voor het voetbal eveneens geen primaire innovatiekern. Het aandeel situeerde zich tot 1935, door de sporadische aanwezigheid van clubs uit Doornik, Charleroi en Bergen in de 2de klasse, onder de 2%. Het is pas na 1935 dat clubs uit Charleroi in de 1ste afdeling verschijnen en La Louvière, Doornik en in mindere mate Bergen het aandeel doen stijgen tot 8-10% in de naoorlogse periode

tot 1960. Sindsdien schommelt het aandeel van deze provincie door de prestaties van La Louvière en Charleroi tussen 3 en 10%. Deze evolutie impliceert dat Henegouwen een positieve bijdrage van ongeveer 10% levert aan het Waalse aandeel.

Het relatief constant aandeel van Wallonië in het totaal Belgische topvoetbal is geen weergave van de interne verschuivingen. Het procentueel aandeel van de fusiegemeente Luik en de rest van de provincie wordt bijna volledig gecompenseerd door het stijgend marktaandeel van Henegouwen.

Zijn deze verschuivingen te linken aan economische factoren in ons land?

De toenemende economische impact kan afgeleid worden uit de toename van de budgetten in de 1ste klasse. Het totale budget bedraagt in het seizoen 2000-2001 4,808 miljard Bef, wat ten opzichte van het vorige seizoen een nominale stijging van 658 miljoen of 15,9% was. De 13 Vlaamse clubs hadden een gezamenlijk budget van 2,95 miljard Bef of een relatief aandeel van 61,4%. De 4 Waalse clubs vertegenwoordigden 22,0% en Anderlecht 16,6%.

Bij een analyse van de relatieve belangrijkheid van het door het NIS bepaalde Bruto Geografisch Product tegen factorkosten blijkt dat het aandeel van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (tot 1963 Brussels arrondissement) en Wallonië respectievelijk daalden van 21,6% naar 14,3% en 34,2% naar 25,0% in de periode 1955-1998 en de volledige winst ging naar Vlaanderen met een stijging van 44,2% naar 60,6%. De relatieve aandelen in het BNP van de gewesten vertonen een sterke gelijkenis met deze van de budgetten van de professionele clubs in de hoogste klasse. Het relateren van het verschuiven van het zwaartepunt van het voetbal aan de economische evolutie in België is nogal éénduidig maar we constateren toch dat de achteruitgang van het Luikse voetbal na WO II in dezelfde periode valt als deze van de tewerkstelling. Desmet(1989) analyseerde op stadsgewestelijk niveau de evolutie van de Belgische economie aan de hand van een sterkte-zwakte tabel voor bedrijfs-economische ratio's⁷⁷. Hij besloot dat België ingedeeld kon worden in 4 economische snelheden. Geen enkel Waals stadsgewest vertoonde kenmerken van sterke

⁷⁷ De geselecteerde ratio's waren: investeringen in % omzet, netto bedrijfsresultaat in % omzet, winst of verlies in % omzet, investeringen in % van de Toegevoegde Waarde, netto bedrijfsresultaat in % toegevoegde waarde en winst of verlies in % toegevoegde waarde. (Desmet P., 1989:59)

economische prestaties, enkel Namen en La Louvière situeerden zich boven het gemiddelde. Luik, Charleroi, Bergen en Verviers werden bij de economisch zwak presterende stadsgewesten ingedeeld. In zijn besluit stelde hij:

“Er bestaan dus 4 economische snelheden die er samen voor zorgen dat ten opzichte van België: Vlaanderen sterk, Wallonië zwak en Brussel gemiddeld presteert.” (Desmet P., 1989:64)

Verhetsel & Jorissen (1992) analyseerde aan de hand van jaarrekeningen van het jaar 1989 de interne verschillen in België op arrondissementeel niveau. Ze concludeerde:

“Zo blijken de mediaanondernemingen in onze traditionele economische zwaarte-punten (A-B-C-as en Waalse industrie-as) systematisch ongezonder te presteren dan de ondernemingen in perifere gebieden.” (Verhetsel A. & Jorissen A., 1992:339)

De verklaring voor de dalende impact van Brussel en de andere grote steden Antwerpen en Luik in het voetbal moet echter eerder in het kader van de ruimtelijke diffusie van de sport geplaatst worden. De hiërarchische diffusie van het voetbal resulteerde aanvankelijk in het ontstaan van de belangrijkste voetbalclubs in de grote centra. Het is pas in de latere fasen van het diffusieproces dat de secundaire en andere kernen voetbal adopteren en topclubs er zich geleidelijk aan ontwikkelen. De relatieve sterke achteruitgang van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest komt echter

enkel tot uiting in een relatieve stijging van het belang van Vlaanderen. De combinatie van de hiërarchische diffusie met de economische sterkte van de stadsgewesten en de toenemende professionalisering van het topvoetbal kan een verklaring zijn voor de huidige trend in het Belgische voetbal.

II De locatie van het topvoetbal in België

"The globalization of the world's economy and the accelerating pace of technological changes are two forces that require all places to learn how to compete. Places must learn how to think more like business, developing products, markets, and costumers." (Kotler P. et al., 1993:346)

1. De dienst "topvoetbal"

Om "topvoetbal" als onderdeel van de dienstensector te analyseren moeten de dominante lokalisatiefactoren nader worden bekeken.

- Consumentengeöriënteerdheid

Een klantgerichte dienstenverlening impliceert een sterk verspreid netwerk van homogene diensten. De diverse ploegen van éénzelfde niveau moeten naar een maximale marktpenetratie streven. De leefbaarheid van een competitie met nationale allures correleert met de optimalisatie van de mogelijkheid tot consumptie van het aangeboden product. Bij voetbalwedstrijden zijn het de consumenten die zich moeten verplaatsen naar de stadions. Deze unilaterale beweging impliceert het belang van de relatieve bereikbaarheid. De consumenten streven naar een minimalisatie van de objectieve of subjectieve transportkosten. Het begrip tijdsafstand is een factor die voor deze optimalisering belangrijk is. De marktpenetratie van een

sport is een tijdsfactor die gecorreleerd is met het diffusieproces. Sporten zoals voetbal die een nationale en/of internationale uitstraling willen bezitten moeten gedecentraliseerd zijn en een groot deel van de bevolking, de potentiële klanten, bereiken, met andere woorden een markareaal bezitten die de drempelwaarde overschrijdt.

- Concurrentiegerichtheid

Veel dienstensectoren vertonen een clusteringspatroon. De locatie van één bedrijf trekt andere gelijkaardige bedrijven aan. De markt evolueert op deze wijze van een monopolie naar een monopolistische concurrentie met productdifferentiatie. Deze laatste marktvorm zorgt voor een groter aanbod binnen éénzelfde marktpotentieel. In de incubatiefase van een diensteninnovatie zijn de grootsteden de primaire locaties. Het aanbod in de grootsteden kent in deze fase een grote diversiteit. Hetzelfde marktpotentieel wordt over de diverse ploegen verdeeld. Het is pas in de latere fase van het diffusieproces dat het aanbod binnen de grootsteden afneemt of een kwalitatieve differentiatie ontstaat.

De concurrentiegerichtheid in de sport is een duaal fenomeen. De globale markt moet bedekt worden, maar de onderlinge concurrentie tussen de ploegen kent eveneens een afstandsmatrix. Eén van de factoren die de aantrekkelijkheid van een product, een wedstrijd, bepaalt, is de afstand tussen 2 concurrenten. Aan de andere kant moet een te grote overlapping van het marktgebied vermeden worden. De inplanting gebeurt in functie van nuts - en winstmaximalisatie op een minimale afstand of het marktgebied moet intrinsieke kwaliteiten bezitten om meerdere clubs te kunnen voorzien van een minimaal marktpotentieel waarbij een overlevingsmogelijkheid bestaat.

- Zakelijk/economisch klimaat/Lokale mecenas

Topvoetbal is een kapitaalintensieve consumentendienst. Het onderhouden van topteams in de populaire sporten is eveneens kapitaalintensief, maar is volgens het cumulatief causatiemodel op lange termijn afgeleid van het marktareaal.

In sommige occasionele gevallen wordt de lokalisatie van een topclub teruggevonden in centra waar volgens de theoretische locatiemodellen geen maximale optimalisering van het marktpotentieel te bereiken is. Deze topsportlocaties bezitten in de meeste gevallen een temporeel – of een substituerend karakter. De lokale mecenas is de draaispil van een broos systeem en is persoonlijk verantwoordelijk voor de uitbouw van een voetbalclub die volgens de stedenhiërarchische normen een overwaardering kent. Het overleven van de club op deze locatie is volledig

afhankelijk van zijn inbreng of zal, indien de club lang genoeg kan blijven bestaan, het marktaandeel van een ander lokaal team trachten in te nemen.

Het zakelijk klimaat en de aanwezigheid van een lokale mecenas kunnen, zoals we bij het causatiemodel besproken hebben, zorgen voor een verstoring van het ruimtelijk spreidingsproces. De langetermijntendens zou echter naar een optimum moeten evolueren waarbij de topclubs een maximale bedekkinggraad van het totale marktpotentieel nastreven.

Het bestuderen van voetbal als economisch-geografisch studieobject is een discipline die door de toenemende commercialisatie van sport een belangrijke bijdrage kan leveren aan de optimalisering van de locaties. Bij het analyseren van het locatieprobleem in de dienstensector is het aantal vestigingen een primordiaal onderzoekspunt. Topvoetbal, wat in deze studie gelijk gesteld wordt met de 1ste afdeling, is een consumentendienst met een centraliteitswaarde bestaande meervoudige locatie met onderling concurrerende faciliteiten. Het globale markt potentieel wordt over de diverse teams verdeeld waarbij de potentiële klanten zich moeten verplaatsen naar het voetbalstadion en iedere club een complementaire regio of hinterland heeft.

Het gevolg is dat bij toenemende afstand door de bijkomende transport en/of tijdskost een relatief dalende intentie bestaat om de dienst te consumeren. Het nut van een goed is een ordinale grootheid die, hoewel ze niet absoluut meetbaar is, vergeleken

kan worden. De bijkomende kost zorgt echter voor een exogene wijziging in de globale kostprijs van de dienst. Het streven naar nutsmaximalisatie van de consument zal resulteren in een substitutie-effect. Het product "topvoetbal" zal gesubstitueerd worden door een andere vorm van recreatie waarvan het "nut" voor het individu op een hogere isonutscurve gesitueerd is. De potentiële oplossing is een bijkomende vestiging die op voldoende afstand gelokaliseerd is van een andere topploeg. De potentiële klanten die vroeger door de afstandsvervalfunctie topvoetbal substitueerden, zien het nut stijgen en bezitten nu de mogelijkheid om het product te consumeren.

De meervoudigheid van de locatie zorgt voor een onderlinge concurrentie. Bij overlapping van de "**marktarealen**" of het "**geografisch bedieningsgebied**" moeten de potentiële klanten verdeeld worden over de diverse faciliteiten. De definitie van beide termen in het kader van dit onderzoek is:

- De **markt, het marktareaal of de impactregio** kunnen we omschrijven als een verzameling van consumenten die gegroepeerd voorkomen. Het totaal marktvolume is afgebakend en wordt uitgedrukt in bevolking of huishoudens. (Jones K. & Simmons. J. ,1990:33)

"The areal extent of a market area refers to the closest territory surrounding a distribution point from which a specified cumulative percentage of "business" is obtained" (Huff D. & Batsell R.,1977:581)

- De **invloedssfeer** of het **geografische bedieningsgebied** is de ruimtelijke afbakening van het marktareaal en kunnen we uitdrukken in oppervlakte-eenheden of consumenteneenheden. Het is de geografisch aaneengesloten regio waarbinnen zich de consumenten bevinden waarvan de probabiliteit dat ze de centrale functie/dienst consumeren die aangeboden wordt in een bepaald centrum groter is dan nul.

De combinatie van de geografische met de economische terminologie resulteerde in het ontstaan van een **marketinggeografie**. De marketinggeografie is een praktisch onderdeel van de geografie dat de noodzakelijke basis produceert voor een analyse van de relatie tussen de centra en hun marktgebieden.(Davies R.,1976:129). Het functioneel nut van deze benadering is het zoeken naar een optimale locatie van een nieuwe of te reloceren dienst in een bestaande stedelijke structuren. Locatie-marketing of geomarketing beschouwen steden, regio's en locaties als een product die gepromoot en verkocht moet worden. De kern van deze benadering uit zich in de notie dat plaatsen net zoals bedrijven met elkaar moeten concurreren voor inves-

teringen, werkgelegenheid en economische groei. De optimalisering van de dienstverlening impliceert dus zo weinig mogelijk overlappingszones en een zo groot mogelijk absoluut globaal bedieningsgebied.

In het beginstadium van de sport bevonden alle topclubs zich in de grootstad en de regionale steden en het was pas in de latere stadia van het diffusieproces dat de topclubs in kleinere kernen voorkwamen. Deze verschuiving resulteerde in een afname van het aantal grootstedelijke topclubs. Het aanwezige marktpotentieel moest daar onderling verdeeld worden. De economische realiteit leerde hen dat deze situatie onleefbaar werd. Dit resulteerde in een “struggle for life” waarbij, door de toenemende commercialisering, het aantrekken van een sponsor of het fusioneren van diverse ploegen het aantal potentiële dienstverleners lokaal deed afnemen. Deze intrastedelijke marktstrijd was noodzakelijk om het aantal aanbieders te optimaliseren waardoor ze in de interstedelijke concurrentiestrijd hun tophiërarchische status kunnen behouden. In theorie zouden in de saturatiefase van het diffusieproces de locaties met een algemene belangrijke lokale consumptie en centraliteit eigenaar moeten zijn van het hiërarchisch marginaal goed “topvoetbal”.

Het aantal te vestigen dienstencentra is bij topvoetbal door een wettelijke monopolistische, de KBVB, bepaald waarbij 18 clubs in de 1ste klasse toegelaten worden. De locatie van deze vestigingen is, door promoveringen en degradaties, een dynamisch proces. De locaties zouden theoretisch trendmatig naar een optimum evolueren

waarbij de onderlinge overlappingspercentages en de niet-gedekte gebieden geminimaliseerd worden.

Een economische rendabele locatie van een consumentengeöriënteerde dienst, lees topsportteam, is, zonder het als de zoveelste te kwantificeren dienst te willen beschouwen, echter van strategisch belang voor het lange termijn succes. De interactie met de consument, lees toeschouwer en potentiële klant voor de sponsors, is van primordiaal belang en de topclub is zonder de aanwezigheid van een gestructureerde stedelijke omgeving van een bepaald niveau niet levensvatbaar.

F. Colin, een sportjournalist van De Standaard, stelde na de vaststelling dat de toeschouwers en abonnementenaantallen voor het seizoen 1999-2000 toenamen:

“ De clubs hebben eindelijk begrepen dat zij hun supporters als klanten moeten behandelen en benaderen en overal werden acties gevoerd om het product te verkopen”(Colin F.,De Standaard,11/8/99,17)

2. Het lokalisatiemodel

2.1. Doelstelling

De doelstelling in dit deel is een antwoord te vinden op onderstaande vraag:

Welke topclubs zijn aanwezig in de regio en is het geografisch bedieningsgebied van de nieuwe of bestaande topclub absoluut levensvatbaar, met andere woorden is de maximale reële reikwijdte groter dan de levensnoodzakelijke drempelwaarde en/of is de penetratiegraad van de topclub voldoende groot genoeg om de club leefbaar te houden?

Doordat rekening moet gehouden worden met de bestaande situatie is het geen wiskundig optimaliserend model maar een via trial and error ontstane lokalisatiemodel die in verschillende stappen tot stand kwam.

In een eerste fase wordt via een mathematisch impactmodel de heterogeniteit van de clubs bepaald en de ruimtelijke consumptie van de dienst “topvoetbal” voor gans België geanalyseerd.

Na een grondige verwerking van deze gegevens wordt het verspreidingspatroon, rekening houdende met de bestaande limiterende factoren en de heterogene kenmerken van de clubs, geanalyseerd. Voor het locatie-allocatiemodel toegepast kan worden moet de relatie tussen de bestaande ruimtelijke verspreiding en de consumptie bepaald worden. Na het bepalen van de relatie afstand-relatieve consumptie in de bestaande ruimtelijke verspreiding kan door mathematische verwerking van de gegevens de reële bedekkingsgraad worden berekend. De focus

van onze analyse situeert zich in het fenomeen “**subjectieve toegankelijkheid**” van de diverse topclubs. Deze subjectieve toegankelijkheid resulteert in een clubeigen mathematische nodaliteitsvergelijking die een weergave is van de lokale consumptie en de centraliteit van de topclub.

De maximale bedekkingsanalyse zal via een mathematische weg de potentiële impactregio bepalen van de te reloceren clubs. Het plaatsen van een topclub in een nieuwe locatie kan enkel, door het limiterende karakter van het absoluut aantal topclubs, als een bestaande topclub verdwijnt. De uiteindelijke “optimalisatie” resulteert in theoretische verschuivingen, relocaties, potentiële fusies en vermindering van de bestaande topclubs. Bij de zoektocht naar een nieuw marktareaal moet rekening worden gehouden met de concurrentiele omgeving.

2.2. Het mathematisch theoretisch circulair impactmodel

2.2.1. De nodaliteitsvergelijking

a) Definitie

De nodaliteitsvergelijking is een combinatie van de lokale consumptie van de topclub door de inwoners van de kern waarin de club gelokaliseerd is en de centraliteit van de topclub die weergegeven wordt door een afstands-verval-elasticiteitscoëfficiënt.

De lokale consumptie is een parameter die de plaatselijke populariteit meet, de consumptie op afstand 0 en de afstandsvervalelasticiteit is een éézijdige rationale meeteenheid die de procentuele daling van het aantal consumenten meet per procentuele toename van de afstand tot de locatie van de topclub. Ze is een waarde voor de relatieve belangrijkheid of centraliteit van de topclub voor de regio.

De afstandsvervalelasticiteit impliceert de aanwezigheid van een afstandsvervalrelatie die veroorzaakt wordt door de fob-prijzen. De toenemende kostprijs, veroorzaakt door de bijkomende transportkost, zorgt voor een dalende vraagcurve waarbij de vraag 0 wordt op een bepaalde afstand van het aanbodpunt.

De plaats waar **de vraag 0** bereikt werd door Christaller **de ideale reikwijdte** van een product genoemd. De **ruimtelijke concurrentie** tussen de “homogene” aanbieders zal tot een **inkrimping van het areaal naar zijn reële reikwijdte** leiden. Wanneer deze reële reikwijdte kleiner wordt dan de drempelwaarde is het aanbieden van het product economisch niet meer rendabel. Deze afstandsvervalrelatie is een productafhankelijke variabele en resulteert in het ontstaan van producteigen vraagcurves. Door de 2 dimensionele prijscurve te laten roteren rond het centrum waar het product aangeboden wordt, creëren we een 3 dimensionele prijsstrecther of **Launhardtkegel** die resulteert in een **3 dimensionele ruimtelijke vraagkegel**. **Het volume van de vraagkegel bepaalt de ruimtelijk monopolistische vraag naar het product, de reële reikwijdte, de drempelwaarde bereikt heeft of met andere woorden of de centrale plaats het product kan onderhouden.** (Dicken P. & Lloyd P., 1990:22-25; Beckmann M., 1999:14-17)

b) Mathematisch

Een veel gebruikt model in de geografie om de ruimtelijke impact van een centrale functie op zijn omgeving te bepalen zijn de bestemmingsspecifieke gravitatie-modellen gebaseerd op de wetten van Reilly en Converse. (Fotheringham A., 1981; Haynes K. & Fotheringham A., 1984)

$$T_{ij} = k_j \cdot V_i^{\lambda_j} \cdot d_{ij}^{\beta_j}$$

T_{ij} = interactie tussen plaats i en bestemming j

V_i = vector voor bestemmingsattributen (vb bevolking)

d_{ij} = afstand tussen plaats i en bestemming j

β, λ en k = exponenten specifiek voor bestemming j

Deze modellen werken met de lokale bevolking als massa-equivalent en houden geen rekening met de ruimtelijke structuur van het hinterland. Bovendien veronderstelt deze theoretische benadering homogene bevolkingsdichtheden en transport-mogelijkheden in het marktgebied.

Een alternatief om de invloedssfeer van een centrale plaatsfunctie theoretisch te bepalen is de logaritmische methode van Hägerstrand. (Yeates M., 1968: 55,56;99-105). De formule transformeren naar een toepassing op het voetbal zou de volgende vergelijking geven:

$$\text{Log (aantal toeschouwers per km}^2\text{)} = \alpha - \beta \log(\text{afstand tot club})$$

Deze methode werkte met de lokale populariteit van een centrale functie als massa in het model. De aantrekkingskracht van een centrale functie op haar hinterland is positief gecorreleerd met de populariteit, de relatieve consumptie, van de functie in de centrale plaats zelf. De gevolgen van deze redeneringswijze is het ontstaan van een marktareaal gecorreleerd aan de centrale populariteitsvariabiliteit. De werkwijze van Hägerstrand impliceert nog altijd een homogene verdeling van de bevolking in het hinterland en houdt geen rekening met de werkelijke bevolkingsverdeling. De

afstandsvervalexponent wordt bepaald aan de hand van de absolute afname van het aantal consumenten van de centrale functie gerelateerd aan de afstand. Deze exponent is bij deze methode sterk afhankelijk van de bevolkingsspreiding. In beide technieken komt de heterogene bevolkingsspreiding zonder correctiefactor in de modellen terecht.

Het **model Dejonghe** in deze studie heeft als doelstelling deze anomalie te corrigeren en maakt gebruik van onderstaande **nodaliteitsvergelijking** die resulteert in een **clubeigen theoretisch circulair impactgebied**.

$$\text{Ln}q = b_0\text{ln}s + b_1$$

De **afstandsvervalelasticiteit** is een éézijdige rationale meeteenheid die de procentuele daling van het aantal consumenten meet per % toename van de afstand tot de locatie van de topclub. Ze is **een waarde voor de relatieve belangrijkheid of centraliteit van de topclub voor de regio**. De **afstandsvervalelasticiteit of de centraliteitsindex** van de vraag is gelijk aan de **richtingscoëfficiënt** b_0 van de vergelijking:

b_1 : geeft de populariteit van de centrale functie in zijn eigen centrum weer en we noemen dit de **lokale consumptie-index**.

De parameters b_0 en b_1 kunnen worden bekomen via lineaire regressie.

De opbouw van de vergelijking gebeurde als volgt:

De **parameter q** in de vergelijking is de relatieve consumptie van het topvoetbal. Deze relatieve waarde kan opgesplitst worden in de lokale consumptie van de centrale functie en haar centraliteit of relatieve belangrijkheid. Deze parameter zet de heterogeen verspreide bevolking om naar een ruimtelijke homogene waarde die de relatieve consumptie per 10.000 inwoners weergeeft.

De gebruikte absolute waarden zijn de gecorrigeerde abonnementenaantallen. Dit **gecorrigeerd abonnementenaantal** is een waarde die bekomen werd door de **nominale abonnementenaantallen te vermenigvuldigen met de transformatie-coëfficiënt**, de relatieve verhouding tussen het procentueel aandeel van de club-eigen toeschouwersaantallen en het procentueel aandeel van de club in het totale abonnementenaantal. **Het gecorrigeerd abonnementenaantal wordt per fusiegemeente toegewezen aan de kern, het vraagpunt i**

De **parameter s** geeft de **afstand van de vraagpunten i tot de club** weer. Om de afstandsverval relatie te bepalen wordt in deze studie gewerkt met concentrische zones met een breedte van 5km. **De werkelijke afstanden van de vraagpunten i worden getransformeerd naar een gemiddelde klassewaarde, de middenafstand.**

De totale bevolking van de respectievelijke kernen van de fusiegemeenten worden toegewezen aan de concentrische zone waarin de kern van de fusiegemeente gesitueerd is. Hun respectievelijke gecorrigeerd abonnementsaantallen en inwonersaantallen worden per zone opgeteld.

Per concentrische zone wordt een **zonewaarde** berekend, dit is **een relatief getal dat het aantal gecorrigeerde abonnementen per 10.000 inwoners weergeeft.**

Bij het bepalen van de afstands-vervalrelatie wordt de **zonewaarde gekoppeld aan de middenafstand van de zone** tot de centrale plaats waar de club gelokaliseerd is.

De **lokale consumptie** wordt gelijkgesteld met de **zonewaarde voor de zone 0-5km**, terwijl **de afstandsvervalelasticiteit** een relatieve waarde is die een weerspiegeling is van de **afname van het relatief aantal consumenten met $y\%$ door een toename van de afstand tot de centrale functie met $x\%$**

Mathematisch wordt de afstandsvervalelasticiteit b_0 via de formule :

$$E_q^s = \frac{dq/q}{ds/s}$$

Waarbij q de relatieve consumptie voorstelt en s de afstand tot de centrale functie/plaats.

2.2.2. De isotrope ruimte

a) Algemeen

Het ontwikkelde theoretisch circulair impactmodel impliceert de aanwezigheid van een isotrope ruimte. De bereikbaarheid van de centrale functie is homogeen in de ruimte. In werkelijkheid is de interactie tussen een centrale plaats/functie afhankelijk van de ruimtelijke heterogeniteit. Deze heterogeniteit kan een positieve of negatieve impact hebben op het consumeren van de centrale functie:

- positieve impact

- de aanwezigheid van een invalsweg of direct openbaar vervoer resulteert in de afname van de tijdsafstand.
- de afwezigheid van ruimtelijke concurrentie in de onmiddellijke omgeving

- negatieve impact

- de slechte ontsluiting van een regio
- de aanwezigheid van een ruimtelijke concurrent in een beperkt marktareaal resulteert in de inkrimping van het marktareaal
- de aanwezigheid van een landsgrens of fysische barrière
- de aanwezigheid van een substituerend product in de centrale plaats

De isotrope zonewaarden worden via een X^2 -test met de empirische waarden van de in de zone gesitueerde fusiegemeenten vergeleken. Bij een X^2 -waarde die wijst op een relatief heterogene verspreiding van de consumenten zal nagegaan worden welke factoren zorgen voor de afwijking tussen de theoretisch geïmpliceerde homogeniteit en de heterogene realiteit.

2.2.3. De gebruikte data

a) De gegevens

De gebruikte data bij de analyse zijn de abonnementen van de 1ste klassers voor het seizoen 1997-98⁷⁸. Deze abonnementenlijsten werden door sommige clubs (FC Brugge, Anderlecht, Standard, RC Genk, SK Lierse, E Aalst, STVV, SC Charleroi, AA Gent, SK Lokeren, VC Westerlo, RC Harelbeke, KV Oostende en AA La Louvière) volledig opgestuurd, terwijl anderen (EX Moeskroen, SK Lommel, G Ekeren, SK Beveren, RWDM, FC Antwerp, KV Kortrijk, V Geel en KV Mechelen) totalen per gemeente opstuurden. De nieuwkomers in de 3 seizoenen volgende op de competitie 1997-98, namelijk de liftploegen KV Kortrijk en KV Oostende in 1998-

⁷⁸ Het abonnementenaantal evolueerde sinds 1997/98 over 59.050 in 1998/99, 80.400 in 1999/2000 naar 93.350 in 2000/2001. Het totale aantal toeschouwers vertoonde een evolutie ongeveer 2,66 miljoen in 1997/98 over 2,63 miljoen in 1998/99 naar 3,25 miljoen in 1999/2000. Uit deze gegevens blijkt dat de relatieve stijging van het abonnementenaantal maar gedeeltelijk gevolgd wordt door het toeschouwersaantal. Deze tendens kan gedeeltelijk verklaard worden door het dalen van de abonnementenprijzen en het verbod van ticketverkoop op de wedstrijddag zelf bij bepaalde wedstrijden. In een artikel "Lage recettes doden kleine clubs" (Van De Walle L., 02/12/99:23) blijkt dat de dagontvangsten van vele clubs aan de lage kant zijn en onder andere door Robert Sterckx, de secretaris van de profliga, afgevraagd wordt hoe bepaalde clubs kunnen overleven.

99, KV Mechelen en het eveneens na één jaar terug gedegradeerde Verbroedering Geel voor 1999-2000 en FC Antwerp en AA La Louvière voor 2000-2001 zullen in een 2de fase in het model ingepast worden. We zullen nagaan of deze clubs een stap zijn in het “modelmatig maximaliseren” van de economische bedekking van het globaal marktgebied.

Een andere verandering is de fusie tussen het toeschouwersarme Germinal Ekeren en het potentieel toeschouwersrijke Beerschot tot Germinal Beerschot Antwerpen waarbij een relocatie naar het Kiel plaatsgreep zal in het model geplaatst worden⁷⁹.

De “fusie” van SK Lokeren met SK Sint Niklaas tot Sportingclub Lokeren Sint Niklaas Waasland is eigenlijk enkel een naamverandering van een club en geen relocatie of “verruiming” van het geografisch bedieningsgebied.

b) De gebruikte data: verantwoording

De abonnementen worden aangekocht door de consumenten waarvan de potentiële consumptie een hoge waarschijnlijkheid vertoont. De abonnementhouders zijn de “echte” supporters van een club. Op deze wijze worden tevens de sporadische consumenten, die enkel voor bepaalde wedstrijden komen, geëlimineerd. Bij de sporadische consumenten kunnen we niet zeker zijn van hun getrouwheid aan de club. Een groot deel blijft in mindere periodes of bij minder belangrijke wedstrijden thuis of bezoekt een andere, soms op lager niveau gesitueerde, succesrijkere club.

c) De correctie van de data

Het nominaal abonnementenaantal werd gerelateerd aan het gecorrigeerd toeschouwersaantal⁸⁰ en via de in tabel 46 bekomen transformatiecoëfficiënten gecorrigeerd.

Het effectief aantal abonnementen per club per gemeente werd vermenigvuldigd met de clubeigen transformatiecoëfficiënten. Per gemeente werden alle transformatie-

⁷⁹ De positieve kentering in de aantrekking van supporters was voor deze club reeds merkbaar op de eerste wedstrijd. Germinal Ekeren had in het seizoen 1998-99 op verplaatsing naar het nabijgelegen Lierse 43 supporters mee, na de fusie tot Germinal Beerschot steeg dit aantal in het seizoen 1999-2000 tot 1712. (De Standaard, 11/8/99, 17)

⁸⁰ Deze gegevens werden bekomen uit diverse kranten zoals Het Laatste Nieuws en De Gentenaar en het weekblad Voetbal Magazine. Ze behelzen de gegevens door de clubs doorgespeeld aan de media. Deze aantallen werden verminderd met het aantal bezoekende toeschouwers die volgens hen in hun stadion kwamen. Een vertegenwoordiger bij de K.B.V.B. melde mij dat deze cijfers overschattingen zijn, maar de verhoudingen waren volgens hem juist.

cijfers voor de diverse ploegen als basis voor de verdere empirische analyse genomen. (zie bijlage 10)

Club	Abonnementen	%aandeel	Werkelijk clubeigen Toeschouwersaantal	% aandeel	Transformatie-Coëfficiënt
FC Brugge	7613	16,63	200000	10,40	0,63
Anderlecht	6351	13,87	330000	17,20	1,25
St Luik	4157	9,08	175000	9,11	1,01
RC Genk	4087	8,93	155000	8,07	0,91
SK Lierse	3352	7,32	106000	5,52	0,76
Ex Moeskroen	2926	6,39	100000	5,21	0,82
E Aalst	2842	6,21	95000	4,95	0,80
St Truiden VV	2567	5,61	95000	4,95	0,89
SC Charleroi	1854	4,05	70000	3,64	0,91
AA Gent	1852	4,04	90000	4,69	1,17
SC Lokeren	1627	3,55	65000	3,38	0,77
SK Lommel	1171	2,56	85000	4,42	1,75
VC Westerlo	1132	2,47	85000	4,42	1,81
RC Harelbeke	1129	2,47	60000	3,12	1,28
G Ekeren	983	2,15	55000	2,86	1,35
SK Beveren	827	1,81	60000	3,12	1,74

RWDM	713	1,56	55000	2,86	2,86
FC Antwerp	608	1,33	40000	2,08	2,08
TOTAAL	45791	100	1.921.000	100	

Tabel 46: De bepaling van het transformatiecoëfficiënt

Deze transformatie is noodzakelijk omdat de gebruikte data enkel de abonnementen zijn. Bij het niet corrigeren van deze data zouden de clubs met veel abonnementen en weinig occasionele toeschouwers een te groot relatief aandeel van het totaal aantal toeschouwers (potentiële consumenten) toegewezen krijgen. De transformatiecoëfficiënt dient om de abonnementenaantallen in dezelfde relatieve verhouding als het werkelijke toeschouwersaantal te brengen.

2.3. Het mathematisch circulair impactmodel: empirisch

2.3.1. De zonewaarden

Voor de 18 topclubs in het seizoen 1997-98 en de clubs die in de laatste 3 seizoenen naar de 1ste klasse promoveerden werd via de gecorrigeerde gemeentelijke abonnementenwaarden de diverse zonewaarden per concentrische ring van 5km bepaald. De berekeningen van de zonewaarden bevinden zich in bijlage 9. Bij deze werkwijze werden de gegevens van de gemeenten in het bezit van een topclub geëlimineerd uit de concentrische zones van de andere topclubs. Deze ingreep verantwoorden we door de hypothese dat de inwoners van een centrale plaats waar een centrale functie van gelijkaardig niveau wordt aangeboden lokaal zullen consumeren.

Onderstaande tabel geeft de respectievelijke zonewaarde per club weer. (zie bijlage 9)

Club	0-5	5-10	10-15	15-20	20-25	25-30	30-35	35-40	40-45	45-50
Anderlecht	33,37	18,30	23,87	24,25	21,64	11,25	8,31	5,91	6,32	5,24
RWDM	8,92	2,98	4,48	1,27						
G Ekeren	17,79	20,69	3,90							
FC Antwerp	16,51	10,07	0,70							
AA Gent	49,04	36,28	28,8*5	6,42	3,96	0,68				
St Luik	20,15	23,73	22,90	26,64	21,35	14,37	10,30	8,47	13,65	6,03
FC Brugge	74,32	65,85	41,65	31,36	28,30	24,48	16,07	12,72	12,60	6,17
Charleroi	32,26	27,80	23,18	7,11	5,82	2,38	1,14			
RC Genk	208,70	86,69	44,12	31,01	14,99	15,24				
E Aalst	168,80	27,93	9,09	1,36						
Moeskroen	214,20	25,96	13,62	23,33	6,22	4,03	9,08			
SK Lierse	176,31	47,74	24,91	7,24	4,11	1,09				
St Truiden	261,80	112,00	53,62	10,75	3,71	1,77				

SC Lokeren	203,47	17,14	8,10	7,30	1,70					
SK Beveren	157,41	27,23	9,24	2,41	2,17					
SK Lommel	412,60	68,39	34,16	19,10	5,73	1,03				
VC Westerlo	395,31	70,08	7,22	3,41	0,23					
Harelbeke	234,60	9,49	1,80	1,60						
KV Kortrijk	136,6	28,28	3,48	3,23						
Oostende	103,9	37,83	9,10	4,00	3,15	2,12				
Mechelen	156,2	37,69	13,50	3,22						
V. Geel	271,70	98,22	21,35	0,00						
AA La Louvière	133,54	17,66	10,84	1,27						

Tabel 47: De zonewaarden voor de diverse clubs

De conclusies die we uit bovenstaande waarden kunnen trekken is dat de dienst “topvoetbal” volgens de consumenten een heterogeen product is. De lokale consumptie van de dienst wordt weergegeven door de zonewaarde 0-5km, terwijl de andere waarden een indicatie voor de centraliteit zijn. Het opvallendste aan de centraliteit is de variatie in reële reikwijdte van de diverse clubs. Deze varieert voor het seizoen 1997-98 van 15 km (G. Ekeren en FC Antwerp) tot meer dan 50 km (FC Brugge, SC Anderlecht en St Luik), wat een indicatie is voor de ruimtelijke populariteit van de topclub.

2.3.2. De nodaliteitsvergelijkingen

Met deze zonewaarden als gegevens werden de nodaliteitsvergelijkingen opgesteld. In tabel 48 worden de lokale consumptie-index en de afstandsvervalelasticiteitscoëfficiënt of centraliteitsindex van de diverse topclubs weergegeven. De volgorde van de clubs in de tabel is een weergave van de stedelijke hiërarchische volgorde van de centrale plaatsen met een topclub. De waarden voor KV Kortrijk en KV Oostende (seizoen 1998-99), KV Mechelen en V. Geel (seizoen 1999-2000) en AA La Louvière (seizoen 2000-2001) zijn eveneens in de tabel opgenomen.

De referentiewaarde in de tabel is een controle-elasticiteit daar de waarde van de lokale consumptie-index de afstandsvervalelasticiteitscoëfficiënt beïnvloedt. De relatie tussen beiden is recht evenredig daar een stijging van de zonewaarde 0-5km bij gelijkblijvende andere zonewaarden leidt naar een stijgende lokale consumptie-index en een toenemende negatieve elasticiteitscoëfficiënt.

De referentiewaarde wordt bekomen door de zonewaarde 0-5km van de de 3 topclubs – SC Anderlecht, Standard Luik en FC Brugge – te vervangen door de zonewaarden 0-5km van de andere clubs. In de tabel wordt de hoogste en laagste waarde van de elasticiteitscoëfficiënten bekomen waarde van de 3 berekeningen weergegeven.

Als de clubs een elasticiteitscoëfficiënt hebben waarvan de absolute waarde hoger is dan de absolute waarde van de referentiewaarden kan gesteld worden dat de ruimtelijke impact of centraliteit van deze club kleiner is dan deze van de topclubs.

De clubs in de hoofdstad, de grootsteden en de goed uitgeruste regionale steden vertonen, met uitzondering van het momenteel zeer populaire RC Genk, in grote mate een lage lokale consumptie-index. De impact van de topclub op de lokale bevolking is relatief laag, maar de afstandsvervalelasticiteit geeft voor de traditionele clubs FC Brugge, SC Anderlecht en Standard Luik een inelastische waarde. Enkel RC Genk bezit een elasticiteitscoëfficiënt die in de buurt van de referentiewaarde gesitueerd is. SC Charleroi en in minder mate AA Gent hebben waarden die reeds als elastisch kunnen beschouwd worden. De grote uitzonderingen in deze groep situeren we in Antwerpen en bij de club RWDMolenbeek.

De desastreuze situatie in Antwerpen werd in 1999 aangepakt. De "great old" FC Antwerp verdween in 1998 uit de 1ste klasse en de Antwerpse voetbaleer in de hoogste afdeling rustte op de schouders van Germinal Ekeren. Deze ex-provinciale

club verscheen, na enkele promoties in korte tijd, in 1989 in de hoogste afdeling. De in een deelgemeente van Antwerpen gelokaliseerde club werd door de inwoners van Antwerpen niet geconsumeerd. Germinal Ekeren heeft nooit een aantrekkingskracht gehad op de lokale bevolking en de regio. Deze vaststelling resulteerde in een fusie tussen het kapitaalintensieve maar toeschouwersarme Germinal met het “arme” maar potentieel toeschouwersrijke Beerschot uit Antwerpen(Kiel) tot de nieuwe fusieclub Germinal Beerschot Antwerpen.

Club	Lokale consumptieindex	Elasticiteit	Referentiewaarden	R ²
Anderlecht (Brussel)	4,39	-0,62		0,69
RWDMolenbeek	2,94	-0,81	(-,011 - -,022)	0,72
Germinal Ekeren	3,83	-0,77	(-0,32 - -0,47)	0,44
FC Antwerp	4,72	-1,72	(-0,30 - -0,43)	0,69
AA Gent	5,31	-1,09	(-0,6 - -0,72)	0,71
Standard Luik	3,77	-0,36		0,44
FC Brugge	5,47	-0,77		0,82
SC Charleroi	5,31	-1,24	(-0,48 - -0,61)	0,73
RC Genk	6,55	-1,14	(-0,99 - -1,11)	0,96
E. Aalst	7,50	-2,29	(-0,93 - -1,05)	0,93
Ex Moeskroen	6,36	-1,36	(-0,99 - -1,12)	0,86
SK Lierse	7,45	-1,96	(-0,94 - -1,07)	0,90

St Truiden VV	8,18	-2,07	(-1,05 - -1,18)	0,86
SC Lokeren	7,27	-2,14	(-0,98 - -1,11)	0,99
SK Beveren	7,10	-2,03	(-0,91 - -1,04)	0,97
SK Lommel	7,79	-1,79	(-1,17 - -1,30)	0,96
VC Westerlo	8,53	-2,49	(-1,16 - -1,29)	0,95
RC Harelbeke	7,82	-2,70	(-1,02 - -1,15)	0,98
KV Kortrijk	6,72	-2,04	(-0,97 - -1,10)	0,96
KV Oostende	6,48	-1,71	(-0,80 - -0,92)	0,95
KV Mechelen	7,60	-2,24	(-0,92 - -1,06)	0,93
AA La Louvière	7,04	-2,14	(-0,90 - -1,06)	0,91
V Geel	8,54	-2,51	(-1,06 - -1,19)	0,77

Tabel 48: De lokale consumptie-indexen en en afstandsvervalelasticiteitscoëfficiënten

Een kwalitatieve opwaardering van de aangeboden dienst topvoetbal in de grotere centrale plaatsen kan resulteren in een enorme overschakeling van lokaal potentiële consumenten naar effectieve toeschouwers. De lokale bevolking zal, bij een kwaliteitsverbetering van de lokale club, de dienst relatief meer consumeren.

RWDMolenbeek was/is de 2de Brusselse club en was nooit een commercieel succes⁸¹. Deze club, gesitueerd in een grootstad maar met de impact van een club uit een kleine stad, verdween in 1998 uit de 1ste klasse.

SC Charleroi is een voorbeeld van een club met een zwak gepenetreerd potentieel marktareaal⁸². KV Oostende vertoont een waarde die binnen de regionale steden te situeren is. Het nadeel van deze locatie is de aanwezigheid van de zee en het relatief dun bevolkte hinterland. De aanwezigheid van de zee resulteert in een halvering van het potentieel recruteringsgebied en het absoluut aantal potentiële consumenten in het achterliggende polderland is beperkt waardoor de economische leefbaarheid op lange termijn van een topclub in deze locatie in vraag kan gesteld worden.

⁸¹ De club is het resultaat van diverse fusies. De eerste fusie vond plaats tussen RC en WS Brussel tot Racing White Brussel en in 1974 fusioneerde deze met Daring Molenbeek tot RWDM.

⁸² In de 1986-87 had de club een toeschouwersaantal van 13.500, de laatste jaren blijven de prestaties uit en blijft de lokale bevolking weg uit het stadion. In het seizoen 1997-98 en 1998-99 was het gemiddeld toeschouwersaantal respectievelijk slechts 5.600 en 5.200. De potentiële consumenten zijn echter aanwezig in de regio, maar ze wachten op een heropstanding van de club. De laatste thuiswedstrijd in de competitie 1999-2000 toen de club vocht tegen een degradatie naar de 2de afdeling kwamen voor het duel tegen Anderlecht 23.000 toeschouwers opdagen.

De **zwak uitgeruste regionale steden, de kleine steden en de 2 clubs die gevestigd zijn in plaatsen die niet bij de geografische steden** behoren, vertonen een hoge lokale consumptie-index en in vergelijking met de referentiewaarden een sterk elastische centraliteits-index. Deze vaststelling resulteert in de conclusie dat de centrale dienst relatief veel geconsumeerd wordt door de lokale bevolking maar dat de uitstraling van de club in de regio beperkt zijn. Het gevolg is dat clubs in deze centrale plaatsen sterk afhankelijk zijn van het relatief beperkt aantal inwoners en de lokale consumptie in de meeste gevallen de saturatie-waarde bereikt en een verdere toename van de potentiële consumptie enkel bereikt kan worden door een uitbreiding van de impactregio. De hoge lokale consumptie-index in de kleinere centra met een topclub verklaren we als **topofilie**, een eigen-waarde, die de lokale bevolking heeft voor een hiërarchisch marginaal goed die theoretisch niet in hun centrale plaats thuishoort. De relatieve beperkte consumptie door potentiële consumenten in de regio wordt gerelateerd aan een psychologische barrière tot “hiërarchische afdaling” bij inwoners van centrale plaatsen van een hoger niveau. De onderconsumptie van de centrale functie in een centrale plaats van lager niveau door potentiële consumenten uit centrale plaatsen van hoger niveau is het gevolg van de subjectieve eigenwaarde die inwoners van grotere steden bezitten.

Deze stellingen impliceren dat het toeschouwersaantal van deze clubs dicht bij hun maxima aanleunen. Clubs zoals RC Harelbeke en SC Lokeren werden in het seizoen 1997-98 respectievelijk 5de en 6de in de eindrangschikking terwijl Standard Luik

9de werd. Het gemiddeld toeschouwersaantal bij Harelbeke en Lokeren bedroeg respectievelijk 3.500 en 4.300 terwijl dit voor Standard Luik 10.500 was.

2.3.3. Besluit

Het stedenhiërarchisch niveau van de centrale plaatsen heeft een belangrijke impact op de variabelen. De lokale consumptie-index vertoont een stijgende waarde en de afstandsverval-elasticiteit wordt elastischer naarmate de topclub gevestigd is in een centrale plaats van lager niveau. Deze vaststelling impliceert dat de centrale functie in de centrale plaatsen van lagere orde een relatief grote populariteit bezit in de locatie zelf maar de reële reikwijdte van deze clubs beperkt is. De consumenten bij clubs gesitueerd in een centrale plaats van lagere orde komen voornamelijk uit de centrale plaats zelf of uit de directe omliggende regio. De topclubs gevestigd in centrale plaatsen van hogere orde vertonen een relatief lage lokale consumptie-index maar bezitten, met uitzondering van de Antwerpse clubs en RWDM, een grotere aantrekkingskracht op de omliggende regio.

De theoretische conclusie uit deze gegevens stelt dat de clubs in grotere, bevolkingsrijke, centra een relatief lage lokale vertonen maar dat het marktpotentieel aanwezig is. Het lokaliseren van een topclub in een centrale plaats van lagere orde kan op lange termijn rendabiliteitsproblemen geven. Zelfs in periodes van succes is het absoluut aantal toeschouwers onvoldoende om van een rendabele impactregio of marktareaal te spreken. Deze clubs zijn op langere termijn gedoemd om de fusioneren, te reloceren of te verdwijnen naar een lager niveau.

2.4. De globale relatieve consumptie

2.4.1. Algemeen

Topvoetbal als consumentendienst relateren aan een centrale functie resulteert in het toepassen van economische principes. De doelstelling van een locatie-allocatie-model is de locaties waar de topclubs gesitueerd zijn te analyseren en eventueel te corrigeren zodat de potentiële consumenten op een “optimale” wijze kunnen worden bediend. De “optimalisering” van het aanbod in de resulteert in een maximalisering van het marktpotentieel.

Bij de analyse wordt gebruik gemaakt van:

- een begrensde per locatie-eenheid. Het gecorrigeerd abonnementenaantal per gemeente per 10.000 inwoners moet een minimale waarde, de **limietwaarde**, bereiken om als “bedekt” beschouwd te worden.

- Onder deze limietwaarde wordt de gemeente als niet-bedekt beschouwd. De **limietwaarde wordt gerelateerd aan een referentie-index, de gemiddelde relatieve consumptie in het volledige areaal.**

De aanwezigheid van variaties in de bedekkingsgraad duidt op het bestaan van afwijkingen ten opzichte van de optimale situatie en kan diverse oorzaken hebben:

- de bijkomende kostafstand tot de centrale functie brengt de dienst op een hogere isokostencurve en resulteert in een dalend marginaal nut voor de potentiële consumenten.
- de aanwezigheid van een substituerende analoge club op een lager niveau of een andere centrale substituerende functie, Stouffers zogenaamde “intervening opportunity”. Deze stelde dat het aantal personen die de afstand willen afleggen naar een bepaalde centrale functie afhankelijk was van het aantal mogelijke ruimtelijke alternatieven. (Cadwallader M., 1984:278)
- de aanwezigheid van een onrendabele economische niche in een regio gecombineerd met een grote afstand tot de centrale plaats waar de centrale functie aangeboden wordt
- een fysische of culturele barrière

2.4.2. Analyse van de relatieve consumptie-indexen

De **referentie-index** werd bekomen door het totale gecorrigeerde aantal abonnementen in de Belgische 1ste klasse te delen door de totale Belgische bevolking in 1998 en te vermenigvuldigen met 10.000.

$$R_i = (45.917/10.163.910) * 10.000 = 45,18$$

Deze **endogene referentie-index** wordt als basis genomen bij de indeling van de fusiegemeenten in de diverse klassen. **De limietwaarde werd in dit onderzoek arbitrair bepaald als 1/3de van de referentie-index of 15,06** en is de maatstaf die aangeeft of een gemeente al dan niet bedekt wordt door de centrale functie “topvoetbal”. De andere klassegrenzen werden gerelateerd aan de referentie-index. Deze methode schakelt de sporadische consument uit en lokaliseert de “onbedekte” gebieden.

2.4.3. De ruimtelijke verspreiding van de relatieve consumptie

Bij een homogene verspreiding van de relatieve consumptie over de diverse gemeenten zouden alle gemeentelijke waarden dicht bij deze waarde moeten liggen. Deze stelling kunnen we testen via een X^2 -test. De X^2 -test werd uitgevoerd op de provinciale waarden. Dit is de relatieve consumptiegraad per provincie. Indien blijkt dat de hypothese H_0 is:

“De consumptie van het topvoetbal in België is homogeen verspreid”

Provincie	Relatieve Consumptieindex
Antwerpen	51,79
Brabant	33,18
Limburg	102,48
Oost-Vlaanderen	65,54
West-Vlaanderen	61,78
Henegouwen	34,76
Luik	21,61
Luxemburg	9,93
Namen	14,45
België	45,18

Tabel 49: De provinciale consumptie-indexen

$$X^2 = 155,20 \text{ (21,96 (0,005) 8 vrijheidsgraden)}$$

De stelling wordt verworpen zodat de relatieve consumptie van het topvoetbal ruimtelijk heterogeen verspreid is over het Belgische grondgebied.

Uit de provinciale waarden blijkt dat de Vlaamse provincies zich allemaal boven en de Waalse provincies en de niet opgedeelde provincie Brabant zich onder de referentie-index situeren. Deze vaststelling impliceert het naar voor kunnen brengen van de stelling dat het topvoetbal in Wallonië een onderconsumptie kent. De provinciale waarden van Namen en Luxemburg situeren zich zelfs onder de limietwaarde(15,06) terwijl Luikse relatieve consumptie-index zich net boven deze waarde situeert.

2.4.4. Analyse van het kaartbeeld

a) Algemeen

De ruimtelijke heterogene consumptie-index wordt met voor het gemeentelijk niveau geanalyseerd met behulp van figuur 42.

De cartografische weergave van het ruimtelijk potentieel marktareaal geeft de heterogeniteit van de relatieve consumptie van het topvoetbal door de Belgische bevolking weer. De potentiële lokalisatie-relocalisatie gebieden kunnen gedetecteerd

worden door de ruimtes met een relatieve consumptie waarvan de waarde zich onder de referentie-index situeert te lokaliseren. De gebieden waar de lokale consumptie-index de referentie-index overstijgen worden bij de huidige ruimtelijke verspreiding van de topclubs bedekt en moeten eerder geanalyseerd worden voor een potentieel overaanbod. In deze gebieden is het theoretisch niet aangewezen om een nieuwe club te lokaliseren en kan de vraag gesteld worden of het aantal topclubs in deze regio niet beter zou afnemen door fusies of relocations.

b) Kaartanalyse

De differentiatie tussen Wallonië en Vlaanderen kwam duidelijk naar voor uit de analyse van de provinciale relatieve consumptie. De interne differentiatie in en tussen de provincies kunnen geanalyseerd worden door naar de verspreiding van de diverse klassen te kijken.

- De van 102,48 in Limburg is een indicator voor de ruimtelijke saturatie. De lokalisatie van een nieuwe Limburgse topclub zou economisch niet verantwoord zijn. De aanwezige clubs in de provincie, RC Genk, St Truiden en SK Lommel vertonen een sterke marktpenetratie in het geografische bedieningsgebied. Enkel de NO-grensstreek met de provincie Antwerpen en Brabant herbergt een onderconsumptieregio. Deze regio zou bediend kunnen worden door het geografisch bedieningsgebied van een nieuwe club in het Hageland of door een marktareaaluitbreiding van een Antwerpse Kempense club Westerlo of Geel. Een ander onderzoekpunt in de Kempense regio is de wenselijkheid van meerdere locaties of moet een (theoretische) fusie in de regio plaatsgrijpen om één topclub als centrale functie in de regio te vestigen.
- De provinciale waarde voor Antwerpen situeert zich boven de referentie-index. De impact van VC Westerlo en SK Lierse en in mindere mate van de Antwerpse clubs FC Antwerp en Ekeren resulteert echter niet in een globale bedekking van de provincie. De ruimtelijke onderconsumptie situeert zich in de noorderkempen waar een 2de klasser FC Turnhout en diverse andere clubs in de 3de en 4de nationale gelokaliseerd zijn. In een latere fase van dit onderzoek zullen we modelmatig onderzoeken of deze niche een marktareaal omvat die de drempelwaarde voor een topclub overschrijdt. Het onderconsumptiegebied aan de grens met de provincie Brabant is het recruteringsareaal van KV Mechelen, die in het seizoen 1998-99 terug in de 1ste klasse verscheen. Het ruimtelijk marktareaal van de stad Antwerpen werd door de aanwezige clubs FC Antwerp en Germinal Ekeren onvoldoende geëxploiteerd. De onder-

consumptie in de metropool wordt door de fusieclub Germinal Beerschot Antwerpen als een economische niche beschouwd waar de club zich moet in vestigen en groeien. Een goede uitbouw van een topclub op deze locatie kan resulteren in een grote absolute consumptie. Deze stelling zal later verder geanalyseerd worden.

- De provincie Oost-Vlaanderen vertoont een globale saturatie. De aanwezigheid van AA Gent, SK Lokeren, SK Beveren en E Aalst en de grote ruimtelijke impactregio van SC Anderlecht in het zuiden van de provincie duidt op een potentieel overaanbod van topclubs. De stelling die we naar voor brengen in deze provincie is of in het Waasland een fusie moet optreden en of een club in het tussen Gent en Brussel gelokaliseerde Aalst op lange termijn leefbaar is. Enkel het dun bevolkte grensgebied met de provincie West-Vlaanderen vertoont een onderconsumptiezone. De oorzaak hiervan moeten we zoeken in de geringe impact van AA Gent in deze regio.
- West-Vlaanderen wordt grotendeels gemonopoliseerd door FC Brugge. Het zuiden van de provincie kent een relatieve onderconsumptie wat betreft 1ste klassers, maar de aanwezigheid van diverse clubs in de lagere nationale reeksen (waaronder KV Kortrijk in 1998-99 in 1ste vertoefde) impliceert een hoge mate van substituering. Het marktareaal wordt onder de diverse clubs verdeeld

en leidt tot een versnippering van het aanwezige potentieel. De fusiegedachtes in deze regio zullen modelmatig bekeken worden. Het marktareaal in de Westhoek, met zijn 151.773 inwoners⁸³, is voetbal-economisch onrendabel terwijl Oostende, door de aanwezigheid van de zee, het nadeel heeft van een gehalveerde ruimtelijke impactregio te bezitten.

- De voetbalprovincie Brabant bezit slechts één topclub en deze is gelokaliseerd in Brussel. De kaart toont duidelijk aan dat de ruimtelijke impactregio zich voornamelijk in het noorden en oosten van de provincie situeert. Het westelijk deel van de provincie, het Hageland, is een potentiële niche voor een nieuwe club, Hierbij dient echter rekening gehouden te worden met de aanwezigheid van KV Mechelen. De fusiegemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vertonen lage consumptie-indexen. Eerdere pogingen om deze potentiële markt in te palmen mislukten. Clubs als RWD Molenbeek, Union Saint-Gillis, Crossing Molenbeek-Schaarbeek en RJ Brussel slaagden er niet in om een levensvatbaar markt-areaal te veroveren en degradeerden (RWDM en Union St Gillis) of relocateerden (RJ Brussel en Crossing Schaarbeek).
Waals Brabant is een "leeg" gebied, maar door zijn gering bevolkingsaantal onrendabel. De poging waarbij RJ Brussel zich vestigde in Waver resulteerde niet direct in een groot succes. De club vertoeft momenteel in de 4de klasse, het niveau waarop vele kleine steden van niveau 3 zich bevinden.

De lage relatieve waarden in de Waalse provincies kan gedeeltelijk verklaard worden door de aanwezigheid van slechts 3 topclubs uit Wallonië. Anderzijds vertoont de relatieve consumptie van de 3 topclubs waarden die op lokale onderconsumptie wijzen.

- In de provincie Luik vertoont de consumptie een monolitische structuur. Standard Luik is de enige topclub in de regio en de tegenvallende resultaten van de laatste jaren resulteren in een onderconsumptie. Enkele jaren terug kwamen in de 1ste klasse nog FC Seraing en FC Luik uit deze regio voor. Beide clubs "fusioneerden" respectievelijk met Standard Luik en Tilleur Saint-Nicolas en lieten een potentiële niche achter. De ruimte van FC Seraing, gesitueerd in een agglomeratiegemeente van Luik, was economisch onrendabel, maar de andere verdwenen club FC Luik had een relatief grote achterban.

⁸³ Dit is de som van de inwonersaantallen van de arrondissementen Veurne(47.880) en Ieper(103.893)

De Oostkantons en het gedeelte van de provincie grenzende aan de provincie Luxemburg zijn een gebied waar de marktpenetratie zwak is. De oorzaak kunnen we enerzijds aan de grote (tijd)afstand tot Luik wijten en anderzijds aan het ontbreken van een potentiële locatie waar een topclub een economisch rendabel marktareaal kan omvatten.

- De provincies Luxemburg en Namen bezitten geen vertegenwoordiger in de hoogste afdeling. De grote afstand tot Charleroi en Luik en de tegenvallende resultaten kunnen voor beide provincies als verklarende factoren weerhouden worden. Voor de provincie Luxemburg is de drempelwaarde, om een economisch rendabel geografisch bedieningsgebied te leveren, niet aanwezig. In de provincie Namen zal een modelmatige analyse de economische rendabiliteit van een topclub in Namen bestuderen.
- De provincie Henegouwen herbergt SC Charleroi en Exc Moeskroen. Het uitblijven van succes resulteert in een afnemende consumptie van het voetbal in Charleroi. Het bevolkingspotentieel is aanwezig en bij een kwalitatieve opwaardering van de aangeboden dienst zal de consumptie in de regio toenemen. Het marktgebied in het noordelijk gedeelte van de provincie wordt door Moeskroen ingenomen. Het is de enige club in Wallonië waar de consumptie-indexen boven de referentie-index gesitueerd zijn. Het overige gedeelte van de provincie kan

als een “leeg” marktgebied beschouwd worden. Het grensgebied met Frankrijk is dun bevolkt en herbergt geen enkele centrale plaats waar een topclub in een rendabele niche kan treden. Het modelmatig onderzoek zal analyseren of het gebied tussen Moeskroen en Charleroi waar de regionale steden en stadsgewesten Bergen en La Louvière gesitueerd zijn een economisch potentieel marktareaal voor een topclub bezit.

c) De permeabiliteit

Een opvallende vaststelling is de aanwezigheid van barrières. De aanwezigheid van landsgrenzen is een ruimtelijke harde barrière. De hardste interne barrière blijkt cultureel van aard te zijn. Binnen de Vlaamse provincies situeren de potentiële niches zich voornamelijk aan de landsgrenzen of zelfs aan de provinciale grenzen. De provinciale eigenheid wordt in de consumptie van de centrale functie topvoetbal sterk aangehouden. De permeabiliteit van de grenzen tussen de provincies kan geanalyseerd worden door het percentage na te gaan van consumenten die om de centrale functie topvoetbal te kunnen consumeren de provinciegrens overschrijden.

Provincie	Eigen Provincie	FC Brugge Anderlecht	Belangrijk aandeel	Taalgrens
Antwerpen	79,2	And 8,3 Bru 3,3	Beveren 3,1 Lommel 3,3	Luik 1,6
Limburg	88,8	And 3,7 Bru 1,2		Luik 5,7
O-Vlaanderen	73,9	And 16,8 Bru 7,9		0,5
W-Vlaanderen	92,7	And 3,9		2,3 Moeskroen 0,2 Luik
Henegouwen	80,3	And 9,4	Luik 10,0	0,2
Brabant	74,2	Bru 5,4	St Truiden 6,9	
Luik	93,5	And 5,3		0,8 (Genk STVV)

Tabel 50: De procentuele aandelen van de gecorrigeerde abonnementen die de provinciegrens overschrijden

Bovenstaande tabel geeft de waarden van zowel de interprovinciale- als de taalgrens permeabiliteit weer. Voor de provincie Brabant is het element taalgrens uit dit onderzoeksgedeelte geëlimineerd omdat de taalgrens zich in de provincie bevindt en de clubs in Brussel als tweetalig beschouwd kunnen worden.

De consumptie van topvoetbal gebeurt, indien in de provincie een topclub aanwezig is, grotendeels door de inwoners van de provincie. Deze vaststelling lijkt logisch doch enkele clubs zijn aan de provinciegrenzen gelokaliseerd en recruterende een deel van hun toeschouwers uit de naburige gemeenten in een andere provincie. Wanneer we op de kaart de situatie van SK Lommel en SK Beveren bekijken merken we dat de aanwezigheid van deze grenzen resulteren in een relatieve afname van de consumptie. Enkel bij Sint Truiden is deze aberratie niet waarneembaar. Deze

situatie kan verklaard worden door het streekgevoel in het gebied, Sint Truiden is namelijk het centrum van de provinciegrens overschrijdende geografische regio Haspengouw.

FC Brugge en SC Anderlecht hebben een latente aanwezigheid in de meeste provincies. Bij Brugge beperkt dit zich tot de Vlaamse provincies, terwijl het centraal gelokaliseerde Anderlecht toeschouwers uit alle provincies recruteert.

De taalgrens is grotendeels impermeabel van structuur. Het aandeel van de consumenten die de grens overschrijden bedraagt 1,8% van het totaal. Het grootste aandeel situeert zich in Limburg waar Standard Luik recruteert en in West-Vlaanderen waar de aangrenzende club uit Moeskroen slechts een klein deel van zijn toeschouwers haalt.

2.5. De invloedssferen van de topclubs

2.5.1. Theoretische omkadering

"Het ruimtelijk gedragspatroon van de consument wordt een steeds belangrijker verklarende component binnen studies over stedelijke centra, invloedssferen en dergelijke...De opbouw en evolutie van de ruimtelijke structuren wordt steeds meer bekeken in hun wisselwerking met de ruimtelijke gedrag patronen."(Lietaer M.,1979:297-300)

In de klassieke locatiemodellen worden de consumenten als “optimizer”, een homo economicus, beschouwd. In de realiteit is de consument eerder een “satisficer”, een homo psychologicus, die persoonlijke motieven, voorkeuren, gedragingen en eventuele subjectieve kwaliteitsverschillen in het aangeboden product bij zijn keuzegedrag laat meespelen. Deze door de individuele consument gegeven karakteristieken resulteren in het ontstaan van een classificatie van het product of de dienst en het creëren van een subjectieve economische afstand waarbij tijdsafstand een belangrijke factor wordt bij de afbakening van de complementaire regio's. Deze afbakening is nimmer scherp en vertoont overlappingszones met andere gelijkaardige centrale functies. Deze individuele benadering en het introduceren van de factor tijdsafstand resulteert in een visie waarbij een centrale functie zich om een rendabel marktareaal te bekomen via marketingstechnieken moet trachten te verkopen aan zijn hinterland. De verkeersbindingen, de “ontsluiting” en de aantrekkingskracht van de andere gelijkaardige centrale functies in de ruimtelijke omgeving spelen hierbij een belangrijke rol. De theoretische indifferentielijnen die de geografische bedieningsgebieden arbitrair afbakenen worden vervangen door indifferentiezones waar een concurrentiestrijd aanwezig is. Het zijn deze “strijd-regio's” die voor een meerwaarde van een centrale functie kunnen zorgen.

In het probabilistisch model van Huff(1963) staat de keuze van de consument centraal en bezit deze een individuele preferentieschaal waardoor de beslissingsmacht volledig bij de consument gelegd wordt. Het geografisch bedieningsgebied van een centrale functie wordt door het subjectieve beslissingsproces van de potentiële consumenten beïnvloed. Het geografisch bedieningsgebied werd door Huff een marktgebied genoemd en was het vraagoppervlakte waarbinnen potentiële klanten voor een specifiek product of dienst zich situeren en waarvan de probabilliteit van consumptie varieert tussen de 0 en 100%. Hij stelde eveneens vast dat de diverse concurrerende firma's onderlinge overlappingsgebieden konden bezitten. Huff & Batsell definieerden op deze wijze het geografisch bedieningsgebied als een afgebakende zone waarbinnen 60 tot 70% van de afstandscumulatieve consumenten gesitueerd zijn.(Huff D.,1963;Huff D.&Batsell R.,1977;Gollledge R.&Stimson R.,1997:350-352)

Het empirisch bepalen van het marktareaal gebeurde door Applebaum(1966) via “customer spotting”. Deze methode maakt gebruik van het ondervragen naar woonplaats en koopgedrag van een representatief staal van de klanten. Het marktareaal werd ruimtelijk ingedeeld in 3 zones: (Applebaum W.,1966:127-128)

- **de primaire of kernzone:** deze wordt arbitrair mathematisch vastgesteld tussen de 60 en 70%. Het is een zone met weinig overlapping met andere gelijkaardige diensten die ergens anders aangeboden worden

- **de secundaire zone:** grenst aan de primaire en behelst 15-25% van de consumenten
- **tertiaire zone:** de residuele klanten

Deze via zuiver empirisch consumentenonderzoek bepaald marktgebied werd door Davies het "proportioneel marktgebied" genoemd waarbij hij stelde dat door een toenemende mobiliteit de consumenten niet expliciet naar de dichtstbijgelegen aangeboden functie gaan. (Davies R., 1976:201-202)

2.5.2. De theoretische circulaire invloedssfeer

a) De theoretische reikwijdte

Voor zijn onderzoek naar de invloedssferen van de Engelse "Premier league" sprak de Engelse sportgeograaf Bale met diverse clubsecretarissen. Hij kwam tot de conclusie dat de meeste supporters bereid waren 1 uur te reizen om een wedstrijd bij te kunnen wonen. Hij transformeerde deze tijdsafstand naar een werkelijke afstands-equivalent van 30km (Bale J, 1976:2). Deze techniek toepassen op de Vlaamse situatie zou tot een onwaarschijnlijke situatie leiden.

Voor een klein land als België, waar 15 van de 18 clubs in Vlaanderen of Brussel gevestigd zijn, is het realistischer om te veronderstellen dat de gemiddelde supporter

bereid is om een half uur of een afstandsequivalent van 15km te overbruggen. We ontleen deze waarde aan een studie over het oostelijk deel van Oost-Vlaanderen waar volgens het verkeersprincipe Saey & Lietaer 15km overeenstemde met de regionale impactregio van een regionale stad. (Saey P. & Lietaer M., 1980:182; Dejonghe T., 1988:183)

De theoretisch circulaire invloedssferen/reikwijdte van de clubs wordt in figuur 47 op volgende pagina weergegeven en vertoont veel overlappingsen en lege gebieden. Globaal merken we een geconcentreerd overaanbod in de provincies Oost-Vlaanderen en Antwerpen en een theoretisch ruimtelijke onderconsumptie in Wallonië. De diverse invloedssferen kennen onderlinge overlappingsen. De consumenten in deze zone vertonen een theoretisch indifferent gedrag. Het zijn deze zones die een strijdgebied zijn voor de diverse topclubs en eventuele nieuw te lokaliseren clubs.

b) Het theoretisch bepaalde marktareaal

- De heterogene ruimte

De theoretische modellen impliceren een ruimte met een homogene bevolkingsverspreiding. Deze redenering volgend zouden de theoretische invloedssfeer van de diverse clubs gelijkwaardige marktarealen met een gelijk aantal potentiële consumenten moeten bezitten. In werkelijkheid bezit ons land een heterogene bevolkingsverspreiding. Deze vaststelling combineren met de arbitraire 15km reikwijdtegrens resulteert in het bekomen van diverse potentiële consumentenaantallen.

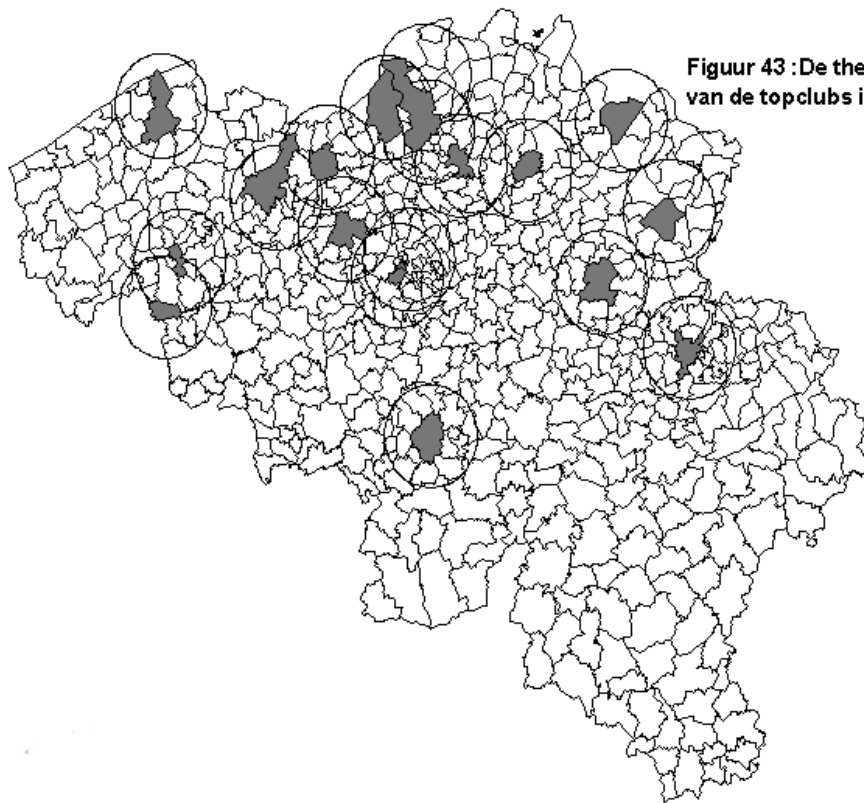
- De theoretische marktarealen: methode

- 1) Het bepalen van het theoretisch marktareaal van de clubs gebeurde aan de hand van de inwonersaantallen van de diverse fusiegemeenten binnen de respectievelijke reikwijdtes.
- 2) De totale bevolking van de fusiegemeente werd toegekend aan de kern.
- 3) De fusiegemeenten werden toegekend aan een club indien de kern zich binnen de 15km reikwijdtegrens gelokaliseerd is.

- 4) Indien een fusiegemeente zich in meerdere theoretische invloedssferen bevindt, werd het inwonersaantal evenredig verdeeld over de diverse clubs.
- 5) Bij een fusiegemeente gesitueerd binnen de 15km reikwijdtegrens waar een andere club van hetzelfde niveau gelokaliseerd is wordt het inwonersaantal volledig toegewezen aan de lokale club.
- 6) De aanwezigheid van meerdere clubs binnen eenzelfde stedelijke agglomeratie resulteert in een evenredige verdeling van de inwoners. Deze techniek werd toegepast voor SC Anderlecht en RWDMolenbeek en niet voor Germinal Ekeren en FC Antwerp
- 7) De sommatie van de inwonersaantallen van alle volledig of partieel toegewezen fusiegemeenten is het theoretisch marktareaal van de club.
- 8) De aanwezigheid van een landgrens wordt als een ondoordringbare barrière beschouwd waardoor de inwonersaantallen van de buitenlandse gemeenten binnen het theoretische areaal niet worden meegerekend.

- De theoretische marktarealen: bepaling

De heterogeniteit van het bestudeerde gebied, België, wordt door de marktarealen in tabel 51 aangetoond. De clubs gelokaliseerd in steden van niveau 0 en 1 bezitten agglomeraties in hun theoretische reikwijdte. Aalst, gesitueerd tussen Gent en Brussel, bevindt zich in de woonforenzenzone van Brussel en vertoont een grote bevolkingsdichtheid. De clubs gelokaliseerd in steden van niveau 2 en 3 hebben een minder dicht bevolkt geografisch bedieningsgebied. Deze steden ontwikkelden zich, om het grondgebied van ons land zo optimaal mogelijk te voorzien en de regionale concurrentie te minimaliseren, ruimtelijk verwijderd van de grootsteden.

Figuur 43 : De theoretische invloedssferen van de topclubs in het seizoen 1997 - 1998

De economische polarisatie resulteerde in toenemende bevolkingsaantallen binnen de reik-wijdte van de grootsteden. Het hinterland van de regionale steden kende een minder spectaculaire bevolkingsevolutie, wat resulteert in de lagere theoretische marktarealen van de steden van niveau 2 en lager.

Club	TheoretischMarktareaal
SC Anderlecht	625.858
RWDMolenbeek	625.858
Standard Luik	556.107
SC Charleroi	465.300
FC Antwerp	454.185
AA Gent	403.473
E. Aalst	357.277
G. Ekeren	346.022
RC Genk	304.588
RC Harelbeke	285.967
SK Lierse	268.391
VC Westerlo	254.046
FC Brugge	240.310
SK Lokeren	198.874
Exc Moeskroen	195.529
SK Beveren	169.862
SK Lommel	155.044
St Truiden VV	153.733
TOTAAL	6.060.424

Tabel 51: De theoretische marktarealen van de eerste klasse clubs voor het seizoen 1997-98

2.5.3. Empirisch bepaalde invloedssferen

2.5.3.1. De zonale opdeling van het geografisch bedieningsgebied

Het empirisch bepalen van het marktareaal van de diverse clubs impliceert het opstellen van een model waardoor de diverse gemeenten toegewezen kunnen worden aan de clubs. Het model weergegeven in figuur 48 maakt gebruik van een penetratie-index:

De **penetratie-index** van club j in gemeente i (P_{ji}) is:

$$P_{ji} = \frac{\text{gecorrigeerd abonnementenaantal van club } j \text{ in gemeente } i}{\text{totaal gecorrigeerd abonnementenaantal in gemeente } i} \times 100$$

Deze penetratie-index bepaalt de gerichtheid van een gemeente i op een club j gelokaliseerd in een centrale plaats j . De combinatie van penetratie-indexen en relatieve consumptie-indexen resulteren in het ontstaan van een penetratie-variabiliteit door de diverse clubs in de diverse gemeenten. Bij het behalen van een bepaalde penetratie-index door een club in een bepaalde gemeente en de aanwezigheid van een minimale relatieve consumptie worden de potentiële consumenten, in deze studie het inwonersaantal⁸⁴ van de fusiegemeente aan de clubs toegewezen.

Deze gegevens vormen de basis bij het opstellen van de empirisch bepaalde invloedssfeer en bij het analyseren van de potentiële uitbreiding of inbreiding van het clubgebonden marktareaal. De concurrentiële omgeving in deze studie veronderstelt een “productgetrouwheid” bij de consument. De impact van deze factor mag niet onderschat worden. Eenmaal een potentiële consument een keuze gemaakt heeft voor een club zullen de interne verschuivingen van consumenten tussen de analoge clubs op korte termijn minimaal zijn.

Het bepalen van de diverse marktzones impliceert het opstellen van een klassen-indeling waar alle gemeenten van het land in geplaatst worden. Het geografisch

⁸⁴ In deze studie wordt het volledige inwonersaantal gebruikt. Met inkomensverschillen en demografische variaties tussen de gemeenten wordt in het kader van dit onderzoek geen rekening gehouden omdat deze slechts een geringe impact zouden hebben op de totale waarden en geen noemenswaardige verschillen zouden opleveren.

bedieningsgebied van de diverse topclubs bestaat uit een marktareaal dat gekenmerkt wordt door een afstandsvervalcoëfficiënt waardoor het opgedeeld kan worden in, zoals Applebaum al vaststelde, diverse marktzones. Het theoretisch concept van de marktzones door Kolb en Applebaum werden in deze studie verder uitgewerkt en resulteerde in het op p.342 weergegeven toewijzingsmodel van het marktareaal die geassocieerd wordt met het geografisch bedieningsgebied. Deze methode wordt als uitgangspunt genomen bij het bepalen van het geografisch bedieningsgebied en het potentieel marktareaal van de verschillende clubs.

Bepaalde van de 589 fusiegemeenten behoren tot geen enkele van bovenstaande klassen. Bij een relatieve consumptie van minder dan 5 per 10.000 door de frequentst bezochte club vanuit een gemeente wordt het totale inwonersaantal van de fusiegemeente een theoretische potentiële niche.

In de gemeenten met als hoogste notering Ca of Cb is een procentueel aandeel van de bevolking gerelateerd aan een bepaalde club. De rest van de bevolking wordt als “onbediend” beschouwd en is een potentieel marktgebied voor een nieuwe of uitbreidende club.

	Penetratie-index	Relatieve Consumptie-index (per 10.000)	Potentiele consumptie
MONOPOLIEZONE Aa Ab Ac	>80%	>45‰ >30-45‰ >15-30‰	100% (met uitzondering als meer dan 10% van de consumenten naar één andere club gaan)
MONOPOLISTISCHE CONCURRENTIE ZONE Ba Bb Bc	50-80%	Het behalen van 1 club >45‰ >30-45‰ >15-30‰	Werkelijke %
RESTZONE Ca	25-50% >50% met	Het behalen door 1 club >10‰ (bij 25-50%) 10-15‰ (> 50%)	Werkelijke % 25%
RESTZONE Cb	10-25% met	Het behalen door 1 club >5‰	Werkelijke %

	(niet in A gemeenten)		
	>25% met	5-10‰	10%

Figuur 48: Het model voor de toewijzing van de fusiegemeenten aan het geografisch bedieningsgebied en potentieel marktareaal

De strijd om “nieuwe” potentiële consumenten speelt zich grotendeels af in de “lege” zones en de indifferentiegebieden die in deze studie opgedeeld worden in een monopolistische concurrentiezone en een restzone. De toenemende populariteit van één der topclubs kan resulteren in:

- Het transformeren van een indifferentiezone in een monopoliezone waar het consumentengedrag een éézijdige gerichtheid vertoont naar één bepaalde topclub.
- Het uitbreiden van de indifferentiezone tussen de diverse topclubs kan het resultaat zijn van een populariteitstoename. Een attractiviteitsafname van of de toenemende populariteit van een bestaande of nieuwe directe concurrent kan een inkrimping van de impactregio veroorzaken. De monopolistische impactregio zal

aan zijn buitengrenzen getransformeerd worden in een indifferentiezone of in het slechtste geval in een monopolistische impactregio van een andere club

- Het verschuiven van de indifferentiezone
- Het verdwijnen van een concurrerende club in de regio

De regio gesitueerd in de ruimtelijke omgeving van een topclub met een populariteitstoename wordt aan de buitenzijde van de indifferentiezone monopolistisch en de buitenzijde van de monopolistische zone van een directe concurrent kan getransformeerd worden in een indifferentiezone. Deze verandering in het consumentengedrag vertaalt zich ruimtelijk in een verschuiving en/of inkrimping van de impactregio.

2.5.3.2. Macroanalyse van de 1ste klasse 1997-98

De fusiegemeenten werden via het model toegewezen aan één of meerdere clubs. De diverse zones en het globaal marktpotentieel werden voor de 18 topclubs bepaald.(zie bijlage 11) en per club op kaart gebracht. Op deze wijze kan zowel ruimtelijk als op gebied van potentiële consumenten vergeleken worden met de theoretische bepaalde circulaire 15km zone. In werkelijkheid zal de invloedssfeer, als gevolg van ruimtelijke barrières en corridors, vormabberaties vertonen. De doelstelling van dit model is naast het bepalen van de reële ruimtelijke impactregio, de afwijkingen te relateren aan de heterogeniteit van het areaal.

De gegevens in figuur 44 tonen de verschillen in samenstelling en grootte van de marktarealen van de diverse clubs. Deze verschillen kunnen gedeeltelijk verklaard worden door de heterogene bevolkingsdichtheid in ons land.

Deel 5: Lokalisatievraagstuk topvoetbal in België

	Totaal	A	Aa	Ab	Ac	B	Ba	Bb	Bc	C	Ca	Cb
SC Anderlecht	1.426.336	517629	197.272	75.062	245.295	368631	56.819	55.553	256.259	540076	284.412	255.664
Standard Luik	1.090.368	872705	34.477	102.424	735.804	27565	8.930	0	18.635	190098	81.638	108.460
FC Brugge	954.083	682718	207.748	260.658	214.312	98830	0	17.276	81.554	172535	116.019	56.516
SC Charleroi	468.932	406884	0	303.856	103.028	31995	0	0	31.995	30053	23.278	6.775
AA Gent	406.902	252919	252.919	0	0	104298	21.896	70.164	12.238	49685	30.812	18.873
RC Genk	403.848	212194	212.194	0	0	96512	37.679	14.645	44.188	95142	79.649	15.493
G Ekeren	319.678	112351	42.338	0	70.013	0	0	0	0	207327	203.864	3.463
SK Lierse	307.273	155928	132.597	15.046	8.285	53222	36.579	5.244	11.399	98123	78.251	19.872

Deel 5: Het lokalisatievraagstuk in het topvoetbal

Ex Moeskroen	254.138	231810	131.791	94.448	5.571	5057	0	0	5.057	17271	6.262	11.009
FC Antwerp	234.380	0	0	0	0	4972	0	0	4.972	229408	216.443	12.965
RWDM	193.411	0	0	0	0	74919	57.410	0	17.509	118492	38.052	80.440
E Aalst	185.843	76197	76.197	0	0	51350	33.555	17.795	0	58296	33.419	24.877
SK Beveren	179.252	75877	44.533	31.344	0	89594	0	9.363	80.231	13781	7.951	5.830
St Truiden VV	178.971	90497	90.497	0	0	30717	18.929	7.547	4.241	57757	39.495	18.262
SK Lommel	149.327	69133	29.644	31.066	8.423	57546	18.581	28.929	10.036	22648	20.041	2.607
VC Westerlo	129.380	83035	83.035	0	0	6644	6.644	0	0	39701	39.701	0
RC Harelbeke	94.476	26418	26.418	0	0	13765	0	13.765	0	54293	33.445	20.848
SC Lokeren	93.904	36123	36.123	0	0	9954	0	0	9.954	47827	23.600	24.227
	7.070.502	3902418	1.597.783	913.904	1.390.731	1125571	297.022	240.281	588.268	2042513	1.356.332	686.181

Figuur 44: De A-B-C-zones van de 1ste klasseclubs in het seizoen 1997-98

De andere oorzaken situeren zich bij de onderlinge ruimtelijke concurrentie en de verspreiding van de clubs in de ruimte. Het fenomeen “momentum of an early start” of inertie heeft eveneens zijn impact op de populariteit van een aangeboden product.

De totale Belgische bevolking bedroeg volgens het NIS op 1/1/98 10.163.910. Het globaal “bedekte” marktpotentieel bedroeg in het competitiejaar 1997-98 7.070.502 potentiële consumenten of 69,6% van de totale bevolking. Deze empirisch bepaalde waarde overstijgt het theoretische marktareaal van 6.060.424.

- Het grootste gedeelte van de “bedekte” consumenten zijn in de diverse monopoliezones gesitueerd (38,3% van de bevolking of 55,2% van het bedekte marktareaal). In dit gebied trekken de consumenten, de toeschouwers, voornamelijk naar één club en is de interne concurrentie met andere clubs minimaal. De centrale club kan zijn toeschouwersaantal uit deze zone optrekken door een kwalitatieve opwaardering van het aangeboden product “de wedstrijd”. De opdeling binnen deze zone in Aa, Ab en Ac duidt op een interne differentiatie binnen het monopolistische marktpenetratie. De Aa-zone kent een relatief sterke penetratie van de club, een absolute toename in de toekomst van het aantal toeschouwers uit deze zone is relatief beperkt. Deze vaststelling impliceert dat het toeschouwersaantal enkel kan stijgen door een uitbreiding van de impact-regio of door een relatieve consumptietoename in Ab en Ac zones. Clubs met

een Ab-Ac monopolistische zone kunnen door het kwalitatief verbeteren van de aangeboden dienst deze zones sterker pentreren. Ab en Ac zones kunnen we omschrijven als niet-gesatureerde monopoliezones van de club en behoren tot het groeipotentieel van de clubs.

- De **monopolistische concurrentie** omvat 11,0% van de bevolking of 15,9% van het bedekte marktareaal. Deze zone kunnen we als de strijdzone omschrijven, het gebied waar de clubs in onderlinge concurrentie met elkaar staan. Een attractiviteitstoename kan resulteren in de promovering van deze zones naar een monopolistische zone. Deze strijdzones zijn potentiële groeizones die de centrale club op een hoger niveau kunnen tillen en genereren een extra financiële input die een cumulatieve causatieproces kan veroorzaken.
- De **restzone** is het gebied waar de club een relatief klein maar toch niet onbelangrijk deel van zijn toeschouwers uit recruteert. Sommige van deze zones zijn monopolistisch of bezitten een monopolistische concurrentie maar bezitten een te lage relatieve consumptie om bij de respectievelijke zones gerekend te worden. Het zijn deze zones die door de bestaande clubs ingepalmd kunnen worden of door een nieuwe club, samen met de “lege” gebieden als potentiële economische niche geanalyseerd kunnen worden. De restzone (C-zone) omvat 20,1% van de totale bevolking of 28,9% van het bedekte marktpotentieel.
- De **onbedekte zone** bedraagt in absolute getallen 3.093.408 of relatief gezien 30,4% van de bevolking. In een later deel zullen we nagaan of in deze zone een economisch rendabele niche aanwezig is voor het lokaliseren van een topclub.

2.5.3.3. De analyse van de topclubs

a) Algemeen

De huidige toestand van de empirisch afgeleide marktarealen van de diverse topclubs wordt in dit deel aan een grondig onderzoek onderworpen. De bedoeling is om via de penetratie-index de kwaliteit van de impactregio's en het groeipotentieel te bepalen. Deze statische analyse resulteert in een beoordeling van de impactregio waarna de vraag van de “economische” leefbaarheid wordt gesteld. De heterogene topclubs kunnen opgedeeld worden in verschillende meer homogene groepen die een sterke correlatie met de stedelijke hiërarchie vertoont:

- De **“nationale” clubs met een grootstedelijke invloedssfeer** SC Anderlecht, FC Brugge en Standard Luik: Deze clubs bezitten een grote reële

reikwijdte en overschrijden in ruime mate de drempelwaarde van de centrale functie “topvoetbal”. De aantrekkingskracht van deze clubs reikt ver over de theoretische 15km zone waar door ze als marktleiders bestempeld kunnen worden. Zij bezitten een dominante werking op de regio's en bepalen endogeen hun ruimtelijke impactregio/invloedssfeer. De theoretische analyse stelt dat in de stedelijke agglomeratie van Brussel en Luik een Hotelling maxime mogelijk is. De concurrentiekracht van de 2 aanwezige clubs resulteert echter in een ruimtelijk monopolie of Lösch maxime. Deze clubs worden gekenmerkt door een lage lokale consumptie-index en een lage afstandsverval-elasticiteitscoëfficiënt.

- **De “regionale” clubs in de grootstedelijke kernen: AA Gent, RWDMolenbeek en G Ekeren/FC Antwerp.** Deze clubs zijn gelokaliseerd in een centrum van niveau 0 of 1 maar de ruimtelijke “uitstraling”, de centraliteit, van deze clubs situeert zich onder het globaal stedelijk hiërarchisch niveau.

- **De “regionale” clubs in de regionaal stedelijke kernen: SC Charleroi, RC Genk en E.Aalst.** SC Charleroi en RC Genk zijn gelokaliseerd in een regionaal centrum van niveau 2a met een theoretische ruimtelijke monopolie of Lösch

maxime. Aalst, een regionaal stedelijke kern van niveau 2b kent de aanwezigheid van een theoretische ruimtelijke concurrent.

- **De “kleinstedelijke” clubs: St Truiden VV, Lommel SK, Ex Moeskroen, SK Lierse, SK Lokeren, SK Beveren.** Deze heterogene groep situeert zich in kleine steden van niveau 3 en wordt intern onderverdeeld naargelang de aanwezigheid van ruimtelijke concurrentie.
- **De “gemeentelijke” clubs: RC Harelbeke en VC Westerlo.** Deze clubs zijn gelokaliseerd in gemeenten die niet in de stedelijke hiërarchie terug te vinden zijn en theoretisch geen centraliteitswaarde bezitten. Harelbeke is een agglomeratiegemeente van Kortrijk en Westerlo werd door Goossens en Van Der Haegen ingedeeld bij de “zwak attractieve hoofddorpen” en in de studie van Van Hecke was de uitrusting onvoldoende om deze kern als een kleine stad te definiëren. (Goossens M. & Van Der Haegen H., 1972:9; Van Hecke E., 1997)

b) De grootstedelijke clubs

De clubs met een grootstedelijke ruimtelijke impact zijn gekenmerkt door:

- een inelastische afstandsvervalcoëfficiënt die voornamelijk door zijn centraliteit, zijn relatieve belangrijkheid of betekenisoverschot, bepaald wordt
- een reële reikwijdte die de drempelwaarde ver overschrijdt
- een **latente aanwezigheid** in grote delen van het studiegebied waardoor ze een limiterende lokalisatiefactor zijn bij de inplanting of groei van andere topclubs. Deze latente aanwezigheid van deze clubs definiëren we als **achtergrondruis** en is te merken door de penetratie-indexen van deze clubs in vele gemeenten.

- Brussels Hoofdstedelijk Gewest (figuren 45 en 46)

SC Anderlecht kan omschreven worden als een monoliet en bezit in vele gemeenten een potentieel aan toeschouwers waardoor het geografisch bedieningsgebied een groot deel van het land omvat. De club dirigeert en bepaalt in grote mate de ruimte waarin andere clubs zich kunnen lokaliseren en een marktareaal verwerven. De club situeert zich in een agglomeratiegemeente van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Opvallend aan de empirisch bepaalde impactregio van Anderlecht is dat binnen het kader van de theoretische 15km zone een deel van het potentieel marktgebied relatief zwak ontgonnen wordt. De monopolistische zone strekt zich voornamelijk uit naar de banlieue en forenzenwoonzone in het westen van Vlaams en Waals Brabant

en naar de grens met Oost-Vlaanderen. Tabel 52 geeft aan dat het aandeel van de A-zone relatief klein is binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Fusiegemeenten	Zone	Fusiegemeente	Zone
Anderlecht	Aa	Koekelberg	Ca
Brussel	Ac	Schaarbeek	Cb
Oudergem	-	St Gillis	-
St Agatha Berchem	Ca	St Jans Molenbeek	Ca
Watermaal-Bosvoorde	Bc	St Joost ten Node	Cb
Elsene	-	St Lambrechts Woluwe	Ca
Etterbeek	Bc	St Pieters Woluwe	Cb
Evere	Bc	Ukkel	Cb
Ganshoren	-	Vorst	Ca
Jette	Bc		

Tabel 52: De penetratie van SC Anderlecht in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bij de analyse van de homogeniteit binnen de diverse zones constateren we voor Anderlecht een grote interne differentiatie wat betreft de penetratie-indexen. Deze heterogeniteit is op figuur 49 duidelijk merkbaar. De zwakke penetratie van de gemeenten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de impact van de ruimtelijke concurrentie in de zones vanaf 20km zijn daar de belangrijkste verklarende factoren voor.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kent bovendien een zwakke relatieve penetratie. Het globaal toeschouwerspotentieel in de Brusselse agglomeratie bedraagt 1.328.216 (Statistische Studiën; 1996:32). Theoretisch kan dit aantal kunnen verdeeld worden over meerdere clubs. Het Brussels stadsgewest met zijn 1,7 miljoen inwoners is een voorbeeld waar **een duopolistisch oligopolie, een Hotelling maxime**, zou kunnen ontstaan. De functiedragers, de clubs, vestigen zich in de centrale agglomeratie en voeren een intrastadsgewestelijke kwalitatieve concurrentie. Deze theoretische vaststelling wordt, zoals we eerder reeds besproken hebben, empirisch niet ingevuld. De strijd voor het marktpotentieel in Brussel werd beslecht in het voordeel van Anderlecht. Alle andere potentiële aanbieders werden geëlimineerd. De laatste poging voor het creëren van een lokale concurrent was de fusieclub RWDMolenbeek. Deze in 1975 ontstane fusieclub was in het begin zeer succesvol, hij veroverde in haar eerste jaar de titel en kwam meerdere malen in de diverse Europese competities uit. De publieke belangstelling bleef echter uit waardoor de club geleidelijk aan aan kwaliteit verloor om uiteindelijk voor de 3de maal sinds zijn ontstaan naar de 2de klasse te degraderen in 1998.

Het theoretisch bepaalde marktareaal van SC Anderlecht impliceerde de aanwezigheid van een Hotelling maxime. Empirisch werd vastgesteld dat de 2de club in de agglomeratie geen ruimtelijke impact vertoont. De impactregio van RWDM vertoont een globaal lage potentiële waarde en geen enkele monopoliezone. Het theoretisch marktareaal werd na het verdwijnen van de lokale concurrent een Lösch-maxime en bedroeg in 1998-99 1.245.775 potentiële consumenten binnen de 15km reikwijdte. De empirische impactregio bestaat uit 1.426.336 potentiële consumenten, wat terug de ruimtelijke impact van de club bevestigt.

- Luik (figuur 47)

Het inwonersaantal van het stadsgewest Luik bedraagt ongeveer 630.000 waardoor het stadsgewest endogeen al de theoretische drempelwaarde van 550.000 overschrijdt. Het gebied herbergt één 1ste klasseclub, Standard Luik, met een theoretisch bepaald marktareaal van 556.107 potentiële consumenten. De reële impactregio van de club omvat een marktareaal van 1.090.368 en overschrijdt hiermee ruimschoots de theoretische 15km zone maar de marktpenetratie in het geografisch bedieningsgebied is laag. De X^2 -waarden van de 15-20km zone, 16,74(18,31(0,05)), verwijst naar een homogene verdeling van de potentiële consumenten in deze zone. De X^2 -waarde van de zones tussen 5-15km wijst op de aanwezigheid van een beperkte heterogeniteit en de aanwezigheid van de taalgrens en de Limburgse clubs resulteert in een sterk toenemende heterogeniteit in de zones vanaf 20km.

De monopolistische zone is, door de afwezigheid van een intrastedelijke concurrent en geïsoleerde lokalisatie, de grootste van alle clubs maar is voornamelijk een Ac-zone. Het verdwijnen van de ruimtelijk nabije concurrenten, FC Luik en FC Seraing, en de slechte prestaties in de laatste jaren van de aangeboden centrale functie, resulteren in een regionale onderbezetting en/of onderconsumptie. De club bezit echter een groot potentieel en zal bij een heropstanding veel toeschouwers naar het stadion lokken.

Het ruimtelijk nabijgelegen regionaal centrum Verviers situeert zich in de zwakke Cb-zone van de club en een andere regionale stad, Namen, is al op 60km gelegen. Een andere bemerking bij de Luikse situatie is de aanwezigheid van de taalgrens. Deze grens heeft een relatief harde barrièrefunctie. De Franstalige potentiële consumenten zouden theoretisch naar Genk kunnen trekken maar doen dit slechts in zeer beperkte mate. De afwezigheid van ruimtelijke concurrenten en de zwakke prestatie van de aanwezige club zijn voor deze centrale plaats momenteel de verklarende factor voor de empirisch bepaalde grote zwak gepenetreerde geografisch bedieningsgebied

- Brugge (figuur 48)

FC Brugge is een gevestigde waarde in ons land. De club situeert zich in een ruimtelijke monopolistisch gebied. In tegenstelling met Luik en Brussel spreken we in deze

situatie van een perfect Lösch maxime of een gebied waar de reikwijdte van het lokale potentieel ontoereikend is voor een 2de club van hetzelfde niveau succesvol te onderhouden. In het verleden waren in het 163.877 inwoners tellende stadsgewest twee 1ste klasse clubs gevestigd. De 2de club, SV Brugge, had een zeer beperkte aanhang (gemiddeld 4.000 toeschouwers) en overleefde dankzij de gerealiseerde meerwaarde bij het verkoop van hun spelers. SV Brugge verloor door het arrest Bosman op korte termijn één van zijn belangrijkste inkomsten-bronnen en degradeerde in het seizoen 1996-1997 naar de 2de klasse.

FC Brugge bezit een ruimtelijke monopoliezone en een centraliteit die het stadsgewest en het theoretisch 15km-marktareaal van 240.310 potentiële consumenten overschrijdt. De club heeft een sterke additionele vraag vanuit de complementaire regio en bereikt 954.083 potentiële consumenten. De theoretische circulaire invloedssfeer is empirisch een monopolistische Aa zone. De ruimtelijke impact van de club kent een concentrische uitbouw vanuit het centrum. Deze opbouw wordt bevestigd door de X^2 -zonewaarden die in de zones 5-10km en 10-15km respectievelijk 7,95(9,49(0,05)) en 3,04(9,49(0,05)) een aanwijzing zijn van de homogene verspreiding van de potentiële consumenten, terwijl de waarde voor de 15-20km zone, 19,92(18,31(0,05)) zich juist boven de limietwaarde bevinden. De provincie West-Vlaanderen wordt, zoals op figuur 48 te constateren is, bijna volledig ingepalmd door de club. Enkel in het zuidwesten van de provincie wordt, door de aanwezigheid van RC Harelbeke en andere clubs in de lagere nationale reeksen, de impact kleiner. Op deze figuur is eveneens duidelijk te merken dat het ruimtelijk potentieel marktgebied van de in het seizoen 1998-99 in 1ste klasse vertoevende KV Oostende beperkt was.

De grens met provincie Oost-Vlaanderen is een "culturele" barrière en resulteert in de heterogeniteit van de penetratie-indexen in de zones vanaf 20km. De aanwezigheid van AA Gent en in mindere mate SC Lokeren beperken het ruimtelijk inpalmen van het noordelijk deel van deze provincie. Het gebied Deinze-Kruishoutem-Wortegem-Petegem-Zingem-Zwalm-Oudenaarde-Brakel-Ronse-Horebeke is een Cb-zone waar, door de afwezigheid of verdwijnen(SV Waregem) van een lokale topclub in beperkte mate geconcentreerd wordt met SC Anderlecht.

De centrale functie topvoetbal in Brugge situeert zich op een niveau die de stedelijke hiërarchie van de kern overstijgt. Het voetbalniveau in Brugge situeert zich op een regionaal stedelijk niveau dat theoretisch in Gent zou verwacht worden. We spreken hier van een **functionele substitutie van Gent door Brugge**.

c) De regionale clubs in grootstedelijke kernen

- **Gent** (figuur 49)

AA Gent is een “topclub” gesitueerd in een grootstedelijke kern, maar zijn verzorgingsniveau heeft niet de centraliteit van een grootstedelijke centrale functie. Het geografisch bedieningsgebied van de club correleert met de theoretische circulaire invloedssfeer. Deze vaststelling impliceert het voorkomen van analoge waarden tussen het theoretisch (403.473) en het empirisch bepaalde potentiële consumenten-aantal(406.902). Het empirisch vastgesteld marktareaal bestaat uit een Aa-monopoliezone van 252.919 inwoners. Deze zone omvat de fusiegemeente Gent, met zijn 225.469 inwoners en de banlieuegemeenten Melle en Destelbergen. De verklaring voor de aanwezigheid van deze gemeenten in de monopoliezone is de suburbane lokatie van het voetbalstadion in de, aan Heusden/Destelbergen en Melle grenzende, Gentse deelgemeente Gentbrugge.

De club situeert zich in een regio met een sterke theoretische en reële regionale en ruimtelijke concurrentie. De potentiële reële reikwijdte buiten de 15km reikwijdtezone wordt, zoals op figuur 49 te constateren is, aangetast door de aanwezigheid van andere topclubs. De relatief beperkte centraliteitswaarde van de club en de aanwezigheid van een Aa monopoliegebied die de drempelwaarde bereikt laat ons concluderen dat het gebied een op lange termijn economisch leefbaar ruimtelijke Lössch maxime kent. De ruimtelijke concurrentie resulteert, zoals in tabel 53, wordt weergegeven, in het ontstaan van indifferentiegebieden en een restzone waar-bij de impact van de centraal gelegen club afneemt met de afstand.

Een opvallende vaststelling is de reële ruimtelijke impact van SC Anderlecht en FC Brugge. De ruimtelijk concurrentie van deze clubs met een grootstedelijke impact resulteert, zoals we hierboven al gezegd hadden, in een limiterende werking voor de uitbouw van andere topclubs. De aanwezigheid van deze clubs zijn een barrière voor de groeimogelijkheden van het geografisch bedieningsgebied van AA Gent. Een aanzienlijk deel van de gemeenten in het Gentse stadsgewest behoort tot de restzones van FC Brugge en SC Anderlecht. De ruimtelijke concurrentie in het stadsgewest vertoont, naargelang de situering, een interne differentiatie:

De **gemeenten ten N-NW van Gent** situeren zich voornamelijk in de restzone van FC Brugge. Aalter en Eeklo bezitten een lage relatieve consumptie en maken geen deel uit van het potentieel marktgebied van AA Gent. Ze richten zich op FC Brugge en behoren tot de Ca-zone van deze club. De afstand tot deze club, de aanwezigheid van de provinciegrens en de zwakke aantrekkingskracht van AA Gent zijn de oorzaken van de lage consumptie-index. Het zijn gemeenten die tot het Gentse potentiële impactgebied zouden kunnen behoren. Een kwalitatieve verbetering van de aangeboden dienst zou de ruimtelijke monopoliezone en het indifferentiegebied kunnen laten opschuiven.

In het **W-ZW gedeelte van het stadsgewest** situeren zich de gemeenten waar FC Brugge en SC Anderlecht een potentieel marktgebied bezitten. We constateren een onderlinge geleidelijke ruimtelijke substituering van FC Brugge door Anderlecht startend in Nevele over Deinze-St Martens Latem-De Pinte-Nazareth-Gavere en eindigend in Zingem waarbij Gavere zelfs in de Bc-zone van het geografisch bedieningsgebied van SC Anderlecht gelokaliseerd is. Deze gebieden behoren tot het potentieel groeigebied van AA Gent. Zwalm, een buurgemeente van Gavere, wordt niet tot het Gentse stadsgewest gerekend en behoort eveneens tot de restzones van de 2 topclubs.

De theoretische invloedssfeer van Gent wordt in **het ZO en O gedeelte** aangesneden door de theoretische invloedssferen van E.Aalst en SC Lokeren. In het ZO situeert zich een kleine theoretische indifferentiezone met E. Aalst. Deze zone omvat delen van de gemeente Wetteren. In werkelijkheid wordt de concurrentiestrijd in deze gemeente niet met E.Aalst gestreden maar met de 2 topclubs Anderlecht en FC Brugge. Een verrassende vaststelling is de afwezigheid van een indifferentiegebied met E. Aalst. De zuidelijke reikwijdte van AA Gent overschrijdt de stadsgewestelijke afbakening en bevat in de restzone St Lievens Houtem en Lede, gemeenten in de theoretisch monopolistische invloedssfeer van E.Aalst.

De theoretische indifferentiezone tussen AA Gent en SC Lokeren omvat de volledige gemeenten Lochristi, Destelbergen en Laarne en delen van Gent en Wetteren. In werkelijkheid behoort Destelbergen tot de monopoliezone van AA Gent, Laarne tot

een indifferentiezone met Anderlecht terwijl de situatie van Lochristi het theoretische vooropgesteld kader volgt. Wichelen situeert zich theoretisch in het indifferentiegebied van E.Aalst en SC Lokeren. In werkelijkheid komt deze gemeente eveneens in de restzone van AA Gent en Anderlecht voor.

Het theoretisch impactgebied van AAGent situeert zich grotendeels in de reële reikwijdte van de club. De aanwezigheid van de ruimtelijke concurrenten E.Aalst en SC Lokeren hebben weinig invloed op de directe invloedssfeer van de club maar beperken de groeimogelijkheden van het geografisch bedieningsgebied. Het groeipotentieel van de club situeert zich in het N en het W waar door een kwalitatieve verbetering van de aangeboden centrale functie de indifferentiezones met de topclubs gesubstitueerd zouden kunnen worden in monopoliezones.

	Fusiegemeenten	Marktpenetratie	Ruimtelijke concurrentie
AGGLOMERATIE	Gent Merelbeke Sint Martens Latem	Aa Ba Bc	Monopoliezone Anderlecht (Cb) FC Brugge (Cb)
BANLIEUE	Destelbergen Melle De Pinte	Aa Aa Bb	Monopoliezone Monopoliezone FC Brugge(Cb) Anderlecht (Cb)

	Evergem	Bb	SC Lokeren (Cb) FC Brugge (Cb)
	Lochristi	Bb	SC Lokeren (Ca)
	Lovendegem	Bb	FC Brugge (Ca) Anderlecht (Cb)
	Nazareth	Bb	Anderlecht (Ca) FC Brugge (Cb)
	Gavere	Ca	Anderlecht (Bc)
	Wachtebeke	Ca	SC Lokeren (Ca) SK Beveren (Cb)
	Zelzate	Ca	SC Lokeren (Ca) FC Brugge (Cb)
FORENZEN WOONZONE	Laarne	Bb	Anderlecht (Cb)
	Oosterzele	Bb	Anderlecht (Cb) FC Brugge (Cb)
	Assenede	Bc	FC Brugge (Cb)
	Nevele	Ca	FC Brugge (Ca) Anderlecht (Ca)
	Waarschoot	Ca	FC Brugge (Ca) Anderlecht (Cb)
	Wetteren	Ca	Anderlecht (Ca) FC Brugge (Cb)
	Zingem	Ca	FC Brugge (Ca) Anderlecht (Ca)
	Deinze	Cb	FC Brugge (Cb) Anderlecht (Cb)
	Kaprijke	Cb	FC Brugge (Ca)
	Zomergem	Cb	FC Brugge (Ca)
	Eeklo	Niet	FC Brugge (Bc)
	Moerbeke	Niet	SC Lokeren (Bc) SK Beveren (Cb) FC Brugge (Cb)
	Aalter	Niet	FC Brugge (Ca)
ANDERE	St Lievens Houtem	Ba	Anderlecht (Cb) E. Aalst (Cb)
	Lede	Cb	E. Aalst (Bb) Anderlecht (Cb) FC Brugge (Cb)
	Wichelen	Cb	Anderlecht (Ca) E. Aalst (Ca)
	Zwalm	Cb	SC Lokeren (Cb) Anderlecht (Ca) FC Brugge (Cb)

Tabel 53: De reële impact en de ruimtelijke concurrentie in het Gentse stadsgewest

- Antwerpen (figuur 50 en 51)

De theoretische invloedssferen van FC Antwerp en Germinal Ekeren worden niet integraal bedekt door de empirisch bepaalde geografische bedieningsgebieden. Deze vaststelling impliceert dat de theoretisch bepaalde marktarealen van FC Antwerp (454.185) en Germinal Ekeren (346.022) empirisch niet bereikt worden.

Het empirisch bepaalde potentieel marktareaal van FC Antwerp bedroeg 234.380 consumenten. Bij nader onderzoek bleek de club, zoals op figuur 50 te constateren is, geen monopoliezone te bezitten. De indifferentiezone van de club was de als Bc-zone geklasseerde gemeente Wijnegem. De restzone omvatte de centrale plaats Antwerpen zelf. Deze gemeente wordt gedeeld met de andere lokale 1ste klasseclub Germinal Ekeren. De empirische analyse toont echter aan dat de totale consumptie-index in Antwerpen, niettegenstaande de aanwezigheid van deze twee potentiële topclubs, zich onder de referentie-index situeert. Deze vaststelling duidt op de aanwezigheid van 2 clubs met een beperkte lokale populariteit.

Germinal Ekeren werd, zoals hierboven besproken werd, niet beschouwd als een centrale functiedrager aangeboden door de “stad Antwerpen” maar door het “niet-stadse” Ekeren. De Aa-monopoliezone van de club omvat, zoals op figuur 51 ter zien is, de Kapellen en Stabroek en de Ac-zone bestaat uit Brasschaat en in de noordelijke kempen gesitueerde gemeenten Essen en Kalmthout. De restzone omvat Antwerpen en de Kempense gemeenten Malle en Rijkevorsel. Deze vaststelling resulteert in een monopoliezone van 112.351 inwoners waarvan 70.013 in de Ac-zone gesitueerd zijn. De geringe marktpenetratie in Antwerpen en de beperkte centraliteit van de club resulteerden in 1999 tot een fusie met Beerschot.

De gemeente Antwerpen, de noordelijke polder en Kempenstreek kunnen theoretisch als een potentieel marktgebied beschouwd worden waar 2 topclubs als een Hotellingmaxime gelokaliseerd kunnen zijn. De barrières in het gebied zijn de aan-

wezigheid van de Nederlandse grens, de provinciegrens/Schelde en het voorkomen van ruimtelijke concurrenten in SK Lierse, KV Mechelen en de Kempen (V. Geel en VC Westerlo). Deze clubs beperken de centraliteitswaarde van de stad Antwerpen zodat de club(s) autarkisch de agglomeratie en een gedeelte van de banlieue van het stadsgewest als potentieel marktgebied hebben.

In de agglomeratie bezitten Schoten(12,1) en Schelle(10,5) een consumptie-index lager dan de endogeen bepaalde landelijke ondergrens (15,06) en de waarde voor de gemeenten Aartselaar(19,5), Edegem(24,4), Borsbeek(21,5), Hove(19,3), Brasschaat(21,5), Mortsel(38,7) en zelfs van de locatiegemeente Antwerpen(40,9) situeren zich onder de referentie-index.

De waarden bij de banlieuegemeenten vertonen analoge kenmerken en de in de noordelijke Kempen gelegen gemeenten Wuustwezel(12,4) en Brecht(8,6) overschrijden de ondergrens niet. De gemeentelijke waarden van Essen, Kalmthout, Niel, Rumst, Schilde, Wijnegem en Zoersel situeren zich tussen de ondergrens en de referentie-index. Kontich, Lint, Ranst en Zandhoven behoren tot het marktgebied van SK Lierse en Zwijndrecht gedeeltelijk tot SK Beveren.

De sommatie van de inwonersaantallen van de gemeentes met een consumptie-index lager dan de referentie-index en de Aa-zones van Ekeren resulteert in een potentieel marktareaal van 772.615 inwoners, een potentieel Hotellingmaxime gebied.

Het theoretisch marktareaal van de nieuwe Antwerpse club "Germinal Beerschot Antwerpen" bedroeg voor het seizoen 1999-2000 666.092 potentiële consumenten, een waarde die enkel door SC Anderlecht overtroffen wordt en een indicator is voor de potentiële mogelijkheid van een 2de topclub in de agglomeratie.

c) De regionale clubs in regionale steden

- Charleroi (figuur 52)

SC Charleroi situeert zich in een stadsgewest met 391.983 inwoners(Statistische studiën, 1996:34) en in de ruimtelijke omgeving waar in de competities 1997-98 tot 1999-2000 geen andere topclubs gelokaliseerd waren. De strijd om de lokale macht in het stadsgewest werd beslecht toen de lokale concurrent, Olympic Montignies Charleroi, op het einde van de jaren 70 degradeerde naar de lagere nationale afdelingen. De insulaire ligging van het geografisch bedieningsgebied van de club en de omliggende "onbedekte" gebieden zijn indicatoren voor de aanwezigheid van een belangrijk groeipotentieel.

Het empirische marktareaal van de club omvat 468.932 potentiële consumenten en verschilt weinig van de theoretisch berekende waarde van 465.300. De kwaliteit van

de diverse zones toont echter aan dat de marktpenetratie laag is. De monopoliezone van 406.884 omvat enkel Ab-Ac zones wat een lage lokale consumptie-index impliceert. De Bc en C zones bestaan uit gemeenten met een lokale consumptie-index onder de referentie-index. De Bc zone omvat Sambreville(24,2), Lobbes(42,2) en Pont a Celles(38,5). De C-zone bestaat voor een deel uit gemeenten die om hun te lage consumptie-index niet in de monopoliezone (Cerfontaine, Mettet, Chapelle Lez Herlaimont, Froidchapelle, Beaumont en Chimay) of monopolistische concurrentiezone (Fosses La Ville, Estinnes, Farciennes, Floreffe, Erquelinnes) ingedeeld zijn.

De relatieve onderconsumptie en de zwakke marktpenetratie zijn aanwijzingen dat het potentieel in de regio theoretisch, zoals we aantoonen met het toeschouwers-aantal voor de laatste wedstrijd in de competitie 1999-2000 tegen SC Anderlecht, aanwezig is en de regio een topclub in een Lösch maxime kan onderhouden.

	Fusiegemeente	Marktpenetratie
AGGLOMERATIE	Charleroi	Ab
	Châtelet	Ab
	Courcelles	Ab
	Farciennes	Ca
	Montigny-le-Tilleul	Ab
BANLIEUE	Fleurus	Ac
	Gerpennes	Ab

	Aiseau-Presles Les Bons Villers Thuin Ham sur Heure Nalinnes Walcourt	Ac Ac Ac Ab Ab Ac
FORENZENWOONZONE	Fontaine-L'éveque Pont a celles Anderleus Beaumont Lobbès Merbes-Le Chateau Fosses la Ville Mettet Cerfontaine Florennes	Ac Bc Ac Cb Bc Niet Ca Ca Ca Cb

Tabel 54: De concurrentie in het stadsgewest Charleroi

De stelling die in deze regio empirisch onderzocht moet worden is:

De draagkracht van de regio is aanwezig om een kwalitatief hoogstaande topclub te herbergen en een hypothetisch nieuwe club te onderhouden in de ruimtelijke nabijheid van Bergen of La Louvière.

De analyse op stadsgewestelijk niveau bevestigt de onderconsumptiestelling van het marktgebied. De gemeenten uit de agglomeratie en de banlieue behoren voor het overgrote deel tot de zwakke monopolistische zone, terwijl de forenzenwoonzone voornamelijk tot de zwakke indifferentiezone behoort.

- Genk (figuur 53)

De in 1988, na een fusie van FC Winterslag en Thor Waterschei, gestichte club RCGenk situeert zich in een theoretisch ruimtelijk monopoliegebied. De club is de langverwachte exponent geworden van het topvoetbal in "Limburg"⁸⁵. De theo-

⁸⁵ In de jaren 70-80 verschenen diverse clubs zoals SK Tongeren, FC Winterslag, Thor Waterschei, FC Beringen, SC Hasselt uit deze provincie in de hoogste klasse maar hun succes was met uitzondering van Thor waterschei in de jaren '80 eerder beperkt. St Truiden wordt eerder omschreven als de exponent van Haspengouw.

retische invloedssfeer wordt nauwelijks aangesneden door Sint Truiden VV. Deze vaststelling impliceert de aanwezigheid van een regionale monopoliesituatie. De reële reikwijdte en het hieraan gekoppelde geografisch bedieningsgebied van de club overstijgen de theoretische circulaire impactregio die 304.588 potentiële consumenten omvat.

Het empirische marktpotentieel van de club omvat 403.848 potentiële consumenten. Deze wordt onderverdeeld in een relatief sterk gepenetreerde Aa-monopoliezone van 212.194 inwoners. De Genk-eigen consumptie-indexen situeren zich voor deze gemeenten boven de referentie-index. De theoretische circulaire invloedssfeer komt voor een groot gedeelte overeen met de aaneengesloten monopoliezone. De zone kent een ruimtelijke uitbreiding naar het NO en wordt daar belemmerd door de Nederlandse grens.

De indifferentiezone bestaat uit gemeenten waar de club, voor de competitie 1997-98, meer dan 65% van het marktpotentieel bezat. De beperkte concurrentie kwam van Standard Luik (Bilzen, Maasmechelen en Kinrooi), Lommel (Peer) en St.-Truiden (Heusden-Zolder). Deze gemeenten zijn, door het toenemende succes van de club, de nieuwe potentiële monopoliezones en omvatten samen 120.295 inwoners.

De restzone van de club situeert zich buiten de theoretische invloedssfeer. Dit gebied wordt/is het nieuwe “strijdgebied” voor de club. De ruimtelijke diffusie van de populariteit leidt tot het ontstaan van concurrentie met ruimtelijk nabijgelegen clubs. RC Genk kan momenteel gecatalogeerd worden bij de “ruimtelijk uitbreidende” clubs,

clubs die een groeiende ruimtelijke impact hebben en het geografisch bedieningsgebied van de andere clubs tracht aan te tasten. In tabel 54 staat een overzicht van de restzone-gemeenten en bij welke andere topclub ze horen.

SK Lommel en Sint Truiden VV zijn/waren de 2 nabijgelegen topclubs in Vlaanderen. Beiden ondergaan, door ruimtelijke diffusie van het geografisch bedieningsgebied van RC Genk, een ruimtelijke concurrentiestrijd. SK Lommel is de club die de grootste ruimtelijke strijd met RC Genk kent. De theoretische invloedssferen van beide clubs kennen geen indifferentiezones maar een uitbreiding van het empirische marktareaal van RC Genk zou kunnen resulteren in een globale inkrimping van SK Lommels impactregio. Sint Truiden VV en RC Genk hebben theoretische Lösch maximen. Beiden bezitten een theoretische circulaire invloedssfeer waar noch ruimtelijke concurrenten noch andere barrières aanwezig zijn. De concurrentiestrijd tussen beide clubs situeert zich voornamelijk in de "buiten" de theoretisch bepaalde zone.

Restzone	Fusiegemeente	Ruimtelijke concurrent
Ca	Beringen	Anderlecht (Cb)
	Bocholt	Lommel(Ca)
	Hamont-Achel	Lommel (Bb)
	Hasselt	St Truiden(Ca)
	Hechtel-Eksel	Lommel(Bb)
	Hoeselt	St Truiden(Cb)
		St Luik(Cb)
	Kortesseem	St Truiden(Ca)
	Lummen	Anderlecht(Cb)
		St Luik(Cb)
	Neerpelt	Lommel(Ba)
Cb	Alken	St Truiden(Aa)
	Halen	St Truiden(Bc)
		Anderlecht(Cb)
		St Luik(Cb)
	Ham	Anderlecht(Ca)
		Lommel(Ca)
	Herk de Stad	St Truiden(Bb)
		St Luik(Cb)
	Overpelt	Lommel(Ba)
	Riemst	St Luik(Ba)
		Anderlecht(Cb)
	Tongeren	St Luik(Ca)
		St Truiden(Cb)
		Anderlecht(Cb)
	Wellen	St Truiden(Ba)
		St Luik(Cb)

Tabel 55: De concurrentie in de restzone van RC Genk

De ruimtelijke impact van Standard Luik is een historisch fenomeen. De club steunt op een lange succesvolle traditie en trok in het verleden veel spelers uit Limburg aan. Dit historische feit gecombineerd met de afwezigheid van een dominerende Limburgse club resulteerde in een “beperkte” gerichtheid van de (zuidelijk) Limburgse gemeenten op Luik. Deze gemeenten situeren zich, met uitzondering van Riemst en Voeren, in de restzone van de club en behoren tot de potentiële uitbreidingsgebieden van RC Genk. Een ander steeds terugkerend verschijnsel is de “beperkte” latente aanwezigheid van SC Anderlecht die echter door het recente succes van RC Genk verdrongen zou kunnen worden.

Het stadsgewest Hasselt-Genk met zijn 233.256 inwoners bestaat uit een dubbele kern waarvan de agglomeratie- en banlieuegemeenten grenzende aan Genk in de Aa-zone gesitueerd zijn. De impact op de gemeenten grenzende aan Hasselt en aan de ruimtelijk nabijgelegen taalgrens en/of Sint Truiden behoren tot de restzone van de club.

- Aalst (figuur 54)

Aalst is een zwak uitgeruste regionale stad van niveau 2b met een klein verzorgingsgebied. De ruimtelijke impact van deze stad is door de concurrentie van 2 centra van hogere orde, Gent en Brussel, beperkt. De stad wordt niet als een stadsgewest

beschouwd en bij de forensenwoonzone van Brussel ingedeeld (NIS; 1996: Statistische studiën 104;17).

Deze economisch-geografische gegevens transponeren op de voetbalsituatie geeft een analoog beeld. De club zit “gekneld” tussen de theoretische ruimtelijke impact-regio’s van SC Anderlecht, RWDM, AA Gent en SC Lokeren. De uitbouw van een geografisch bedieningsgebied is door deze ruimtelijke situatie enkel in westelijke richting mogelijk. De theoretische circulaire invloedssfeer toont na empirische verificatie “lege” gebieden. De centraliteitswaarde van E. Aalst is, net zoals voor zijn verzorgende functies, minimaal. De club bezit enkel een zwakke ZW uitloper in het potentieel “lege” gebied. Het totale empirisch bepaalde marktareaal bedraagt 185.843 potentiële consumenten en situeert zich onder de theoretische bepaalde waarde van 357.277. De monopoliezone van de club beslaat enkel de 76.197 inwoners tellende Aa-gemeente Aalst.

In tabel 56 worden de gemeenten uit de empirisch bepaalde invloedssfeer weer-gegeven. De theoretische ruimtelijke invloedssfeer van E. Aalst wordt in werkelijkheid door SC Anderlecht ingepalmd. De theoretische indifferentiezone met SC Anderlecht omvat de gemeenten Asse, Merchtem, Ternat, Roosdaal, Lennik, Liedekerke en Affligem en deze gemeenten bezitten in werkelijkheid, met uitzondering van Affligem, een sterke gerichtheid op SC Anderlecht. De empirische bepaalde ruimtelijke impact van E. Aalst in dit indifferentiegebied toont aan dat de gemeenten Asse, Merchtem en Lennik niet tot de restzone van de club mogen gerekend worden. Het theoretische monopoliegebied omvat de gemeenten Aalst, Haaltert, Erpe-Mere, Denderleeuw, Ninove, Herzele, Sint Lievens Houtem, Lede, Lebbeke en Buggenhout met een potentieel consumentenaantal van 236.981. De concurrentie is voornamelijk met de ruimtelijk populaire hoofdstedelijke club SC Anderlecht. De concurrentiestrijd met AA Gent is relatief beperkt maar wordt partieel gesubstitueerd door de “voetbalgrootstad” Brugge. De reële ruimtelijke indifferentie met AA Gent is, zoals bij AA Gent besproken werd, ruimtelijk opgeschoven in de richting van Aalst.

De aanwezigheid van FC Brugge in de gemeenten Lede, Liedekerke en Erpe-Mere wijzen op de factor tijdafstand. Deze locaties situeren zich aan of dichtbij een oprit van de autosnelweg E40 waardoor de relatieve nabijheid van FC Brugge toeneemt. De E40 werkt in dit kader als een corridor waardoor een centrale functie gesubstitueerd wordt door een functie van een hogere hiërarchische orde.

Marktzone	Fusiegemeente	Ruimtelijke concurrentie
Ba	Affligem	Anderlecht(Ca)
Bb	Erpe-Mere	Anderlecht(Cb) FC Brugge(Cb)
	Haaltert	Anderlecht(Ca)

Bc	Denderleeuw Lede	Anderlecht(Ca) Anderlecht(Cb) FC Brugge(Cb) AA Gent(Cb)
Ca	Opwijk Dendermonde Herzele Lebbeke Wichelen	Anderlecht(Bc) Anderlecht(Ca) Lokeren(Cb) Anderlecht(Ca) Anderlecht(Ca) Lokeren(Cb) Anderlecht(Ca) AA Gent(Cb) Lokeren(Cb)
Cb	Drogenbos Liedekerke Roosdaal Ternat Berlare Buggenhout Geraardsbergen Ninove St Lievens Houtem	Anderlecht(Bc) Anderlecht(Ba) FC Brugge(Cb) Anderlecht(Aa) Anderlecht(Ba) Anderlecht(Ca) Lokeren(Ca) Anderlecht(Bc) Anderlecht(Bc) Anderlecht(Bb) Anderlecht(Cb) AA Gent(Ba)

Tabel 56: De reële ruimtelijke concurrentie van Aalst

De theoretische indifferentiezone met SC Lokeren bestaat uit de gemeenten Wichelen, Berlare, Dendermonde en Zele. De werkelijkheid toont voor Wichelen, Berlare en Dendermonde een ruimtelijke concurrentiestrijd tussen deze 2 clubs met SC Anderlecht als 3de concurrent. In Zele is geen spoor van een Aalsterse aanwezigheid, deze gemeente behoort tot de restzones van Lokeren en Anderlecht. De gemeente Wetteren situeert zich theoretisch in het indifferentiegebied van E. Aalst – SC Lokeren – AA Gent. Empirisch verificatie wijst, erop dat het in de concurrentiezone van AA Gent met de 2 topclubs FC Brugge en SC Anderlecht te plaatsen is.

Het globale marktpotentieel van E. Aalst ondervindt, door de aanwezigheid van FC Denderleeuw en E. Hekelgem(Affligem), clubs uit de 2de klasse en E en TK Meldert in de 4de klasse een interne substituerende concurrentie. FC Denderleeuw had volgens de KBVB in het seizoen 1997-98 gemiddeld 2.700 toeschouwers waarvan slechts 22,4% of 605 een abonnement hadden. Het clubeigen toeschouwersaantal op jaarbasis kan op ongeveer 40.000 geschat worden waardoor de verhouding abonnementen-clubeigen toeschouwersaantal sterke gelijkenissen vertoont met dat van FC Antwerp. De transformatiecoëfficiënt van FC Antwerp bedroeg 2,08. Deze waarde toepassen op het abonnementenaantal van FC Denderleeuw resulteert in volgende waarden:

Fusiegemeente	Getransformeerd Abonnementenaantal	Penetratie-index Denderleeuw
Denderleeuw	551	324,71
Liedekerke	291	248,12
Affligem	146	124,32
Aalst	94	12,34
Ninove	52	15,16
Ternat	42	29,59
Dilbeek	17	4,53
Brussel	25	1,87

Tabel 57: De ruimtelijke penetratie van FC Denderleeuw

Uit tabel 57 blijkt duidelijk dat de aanwezigheid van FC Denderleeuw resulteert in het ontstaan van een dominantie van deze club in bepaalde gemeenten. De club is echter gelokaliseerd in een regio waar het aanbod aan 1ste klasse voetbal zeer hoog is. De gemeenten gelokaliseerd in het potentieel marktareaal van Denderleeuw bezitten, zonder de inbreng van FC Denderleeuw, reeds een penetratie-index die zich tussen 62,7(Denderleeuw) en 186,0(Aalst) situeert. FC Denderleeuw zou een Aa-zone bezitten met enkel de eigen locatie in, een Ba-zone met Liedekerke en Affligem en een Ca/Cb zone met Ternat en Ninove. Het totale marktareaal van de

club omvat 42.931 potentiële consumenten waardoor het marktareaal van E Aalst met 18.342 zou dalen tot een waarde van 167.501. Deze vaststelling laat ons besluiten dat het marktareaal van beide clubs afzonderlijk onvoldoende is om een topclub te onderhouden en op korte of middellange termijn in deze regio clubs moeten fuseren of verdwijnen.

d) clubs in kleine steden met een ruimtelijk monopolie

- St. Truiden (figuur 55)

St. Truiden is een goed uitgeruste kleine stad met een duidelijke polarisatie waarvan de oppervlakte van de kleinstedelijke invloedssfeer 425km² bedraagt. (Van Hecke E., 1997:106) Deze kern van niveau 3a bezit door zijn insulariteit het grootste geografisch bedieningsgebied van de kleine steden en overtreft de kleinstedelijke invloedssfeer van de regionale steden Aalst(296km²), Kortrijk (284km²), Mechelen (283km²), Oostende(361km²) en St. Niklaas (258km²).

De topclub situeert zich in een theoretisch ruimtelijke monopoliegebied. De theoretische circulaire invloedssfeer sluit in werkelijkheid dicht aan met de empirisch bepaalde monopolie- en monopolistische concurrentiezone. De gemeenten aan de zuidelijke flank van de 15km-zone vertonen een niet-consumptie-index. De factor die deze afwijking veroorzaakt is de taalgrens, het betreft met name de Franstalige

gemeenten Oreye, Waremmе, Berloz, Geer en Lincеnt. De taalgrens is voor St.-Truiden een barrière die een uitbreiding van het potentieel marktgebied naar het zuiden belemmert.

Het marktpotentieel van de club bedraagt 178.971 inwoners en bevindt zich boven de theoretisch bepaalde waarde 153.733. Deze lage waarde gecorreleerd aan het geografisch bedieningsgebied impliceert een lage bevolkingsdichtheid in de regio. De draagkracht van St.-Truiden steunt op een hoge lokale consumptie geassocieerd aan een streekgebonden verzorgingsniveau. De club situeert zich in het centrum van het Vlaams gedeelte van de provinciegrenzen overschrijdende geografische streek Haspengouw. De zonewaarden tussen 5 en 15km in de theoretische invloedssfeer zijn de hoogste waarden van alle clubs in de topklasse wat een indicator is voor een sterke streekbinding van de club.

De Aa-monopoliezone omvat 90.497 potentiële consumenten met een consumptie-index die zich boven de referentieindex situeert. De indifferentiezone en de restzone van de club worden in onderstaande tabel weergegeven.

De ruimtelijke concurrentie met RC Genk werd reeds geanalyseerd en impliceert voor dat marksegment eerder een defensieve rol voor St. Truiden. De enige potentiële uitbreidingzone voor de club situeert zich in het Brabantse gedeelte van zijn monopolistische concurrentie- en restzone. Deze regio behoort, zoals in tabel 58 te merken is, momenteel tot de restzone van Anderlecht en Standard Luik. Het gebied is gekenmerkt door gemeentelijke lage consumptie-indexen en kan als “topvoetballeeg” bestempeld worden. De Brabantse Cb-gemeenten bezitten consumptie-indexen lager dan 30 en de Ca-gemeenten bevinden zich in de buurt van de referentie-index waardoor deze regio een potentieel marktgebied is.

Marktzone	Fusiegemeente	Ruimtelijke concurrentie
Ba	Wellen	RC Genk (Cb)
	Kortenaken	Standard Luik (Cb)
	Landen	Anderlecht (Cb)
		Anderlecht (Cb)
Bb	Herk de Stad	Standard Luik (Cb)
		Standard Luik (Cb)
Bc	Halen	Anderlecht (Cb)
		RC Genk (Cb)
		Standard Luik (Cb)
Ca	Hasselt	RC Genk (Ca)
	Kortesseм	RC Genk (Ca)
	Hoegaarden	Standard Luik (Ca)
		Anderlecht (Ca)
	Tienen	Standard Luik (Ca)
		Anderlecht (Cb)

Cb	Hoeselt	RC Genk (Ca)
		Standard Luik (Cb)
	Tongeren	Standard Luik (Ca)
		St Truiden (Cb)
		Anderlecht (Cb)
	Bekkevoort	Anderlecht (Ca)
	Glabbeek	Anderlecht (Ca)
	Lubbeek	Anderlecht (Cb)
	Tielt-Winge	Anderlecht (Cb)
		Standard Luik (Cb)
	Waremmé	Standard Luik (Bc)

Tabel 58: De indifferentiezone van St Truiden VV

- Lommel (figuur 56)

Lommel is een behoorlijk uitgeruste en attractieve kleinstedelijke kern van niveau 3b waarvan de kleinstedelijke invloedssfeer 102km² bedraagt. (Van Hecke E., 1997: 106, 109) SK Lommel verscheen in het voetbaljaar 1992-93 in de 1ste klasse en werd door "insiders" als een tijdelijk fenomeen bestempeld. De club slaagde erin om tot het seizoen 1999-2000 zich in de hoogste afdeling te handhaven⁸⁶. De club situeert zich in een ruimtelijk monopoliegebied waarvan het noordelijk gedeelte van de

⁸⁶ Momenteel staat de club aan de leiding in de 2de afdeling waardoor het waarschijnlijk na 1 jaar terug in de hoogste klasse zal verschijnen.

theoretische circulaire invloedssfeer de harde barrière van de Nederlandse grens overschrijdt.

Het empirisch bepaalde geografische bedieningsgebied van de club omvat 149.327 potentiële consumenten en situeert zich in dezelfde grootorde als de theoretische (155.044). Het grootste verschil met St. Truiden is de kleinere monopoliezone en zijn interne differentiatie. De Aa-zone omvat enkel de 29.644 inwoners tellende centrale plaats Lommel, terwijl de rest van de monopolistische zone opgedeeld is in de Ab-gemeente Mol (31.066 inwoners) en Ac-gemeente Dessel (8.423 inwoners). In deze laatste gemeente komt een substituerende functie van lagere orde, namelijk de 2de klasser Dessel Sport voor waardoor een potentiële verdichting van de relatieve consumptie van SK Lommel niet aanwezig is.

Marktzone	Fusiegemeente	ruimtelijke concurrentie
Ba	Neerpelt	Genk (Ca)
	Overpelt	Genk (Cb)
Bb	Hamont-Achel	Genk (Ca)
	Hechtel-Eksel	Genk (Ca)
	Balen	Anderlecht (Cb)
Bc	Leopoldsburg	
Ca	Bocholt	Genk (Ca)
	Ham	Anderlecht (Ca)
		Genk (Cb)
	Peer	Genk (Ba)
	Meerhout	Westerlo (Ca)
	Retie	Anderlecht (Cb)
Cb	Bree	Genk (Aa)
	Meeuwen – Gruitrode	Genk (Aa)

Tabel 59: De indifferentiezone van SK Lommel

De monopolistische concurrentiezone is een indicator voor de concurrentiele kracht en het groeipotentieel van de club. SK Lommel bevindt zich in het defensieve kamp. De grootste ruimtelijke concurrent van de club is het groeiende RC Genk. Deze vaststelling induceert een toekomstige concurrentiestrijd waarbij SK Lommel een inkrimping van zijn marktareaal kan verwachten.

De ruimtelijke structuur van het bedieningsgebied van de club vertoont in Limburg een uitloper langs de Nederlandse grens. Deze zone omvat de ruimtelijke concurrentiezone van SK Lommel en bestaat uit 2 Cb-gemeenten die in het seizoen 1997-98 in de Aa-zone van RC Genk gesitueerd waren maar waar SK Lommel minimaal 10% en 5 pro mille van de potentiële consumenten had. Deze Cb-zone vertegenwoordigde een minimale penetratie van de club in deze gemeenten. De toenemende populariteit van RC Genk resulteert in een stijgende relatieve consumptie

in deze beide gemeenten waardoor het procentueel aandeel van SK Lommel onder de 10% grens zal dalen en beide gemeenten op termijn tot de absolute monopoliezone van RC Genk gaan behoren.

De Oost-Limburgse Ca-zone omvat de gemeenten Bocholt en Peer waar de ruimtelijke concurrentiestrijd met RC Genk eveneens voorkomt. Peer en de in de Ba-zone gesitueerde gemeenten Overpelt en Neerpelt behoren tot de theoretische monopoliezone van de club maar kennen in realiteit ruimtelijke concurrentie van RC Genk. In het zuidelijk gedeelte van de theoretische invloedssfeer situeren zich de gemeenten Beringen, Heusden-Zolder en Houthalen-Helchteren die bij de empirische verificatie niet in het geografisch bedieningsgebied van de club gelokaliseerd zijn. Deze gemeenten situeren zich in de ruimtelijke invloedssfeer van RC Genk. Leopolsburg en Balen, gemeenten in de theoretische invloedssfeer van de club, behoren respectievelijk tot de zwak geopenetreerde Bc zone van de club en de restzone van SC Anderlecht. De consumptie-indexen van deze gemeenten duiden op een zwakke penetratie en de afwezigheid van een directe ruimtelijke concurrentie. Het potentiële uitbreidingsgebied van de club situeert zich in deze regio maar wordt niet benut.

De theoretische invloedssferen van SK Lommel en VC Westerlo raken elkaar in Balen en impliceren de aanwezigheid van onderlinge disjunctie. In realiteit is er een beperkte onderlinge concurrentie in Meerhout, een gemeente binnen de theoretische invloedssfeer van VC Westerlo.

De aanwezigheid van de Nederlandse grens, het ruimtelijk uitbreidende RC Genk in Limburg, de aanwezigheid van Dessel Sport in het theoretisch monopoliegebied, het voorkomen van de ruimtelijke concurrentie in de Antwerpse Kempen van de 1ste klassers VC Westerlo en V. Geel (1999-2000), de 2de klasser FC Turnhout en andere clubs in 3de en 4de nationale en de beperkte impact van de club langs de Limburgs-Antwerpse grensgemeenten impliceren een evolutie waarbij het ruimtelijk impactgebied van de club een beperkte omvang zal hebben. Deze vaststelling resulteert in het in vraagstellen van de economische leefbaarheid van de club op.

e) De clubs in kleinstedelijke kernen met ruimtelijke concurrentiestrijd

- Moeskroen (figuur 57)

Moeskroen is een goed uitgeruste kleine stad met een duidelijke polarisatie van niveau 3a. De stad bevindt zich in de provincie Henegouwen en ligt aan de grens met Frankrijk en de Vlaamse provincie West-Vlaanderen. De theoretische impactregio van de gemeente situeert zich voor 75% in Frankrijk en West-Vlaanderen. De empirisch bepaalde impactregio vertoont door de aanwezigheid van een landsgrens en een culturele/taal barrière een sterke afwijking van de theoretische.

De aanwezigheid van de “harde” taalgrens in combinatie met een theoretische ruimtelijke concurrentie met KV Kortrijk (1998-99) en RC Harelbeke resulteert in een lage relatieve consumptie van Exc. Moeskroen in de provincie West-Vlaanderen. De gemeenten Kortrijk, Zwevegem, Avelgem, Wevelgem, Kuurne, Harelbeke, Deerlijk en Menen worden bij de theoretische analyse in het ruimtelijk concurrentiegebied met RC Harelbeke geplaatst. De empirische verificatie toont aan dat deze gemeenten zich, met uitzondering van Menen, niet in het geografisch bedieningsgebied van de club bevinden.

De monopoliezone van de club situeert zich in het theoretisch “lege” Henegouwen. Charleroi is de meest nabijgelegen Waalse ruimtelijke concurrent en het empirisch vastgestelde ruimtelijk monopoliegebied van de club spreidt zich in oostelijke richting in de provincie uit.

Het totale marktgebied van de club omvat 254.138 potentiële consumenten waarbij door de afwezigheid van een reële ruimtelijke concurrent een monopolische zone van 15 gemeenten, waaronder de faciliteitengemeente Komen, voorkomt waar in totaal 231.810 van de potentiële consumenten gevestigd zijn. De aanwezigheid van een Ab en Ac-zone bij Moeskroen is een indicatie van de afstandsverval relatie tussen de aangeboden dienst en de potentiële consumenten en niet voor de aanwezigheid van een ruimtelijke concurrent.

Marktzone	Fusiegemeente	Ruimtelijke concurrent
Bc	Quievrain Spiere-Helkijn	Anderlecht (Ca)
Ca	Ath	Anderlecht (Cb)
Cb	Beloeil Bernissart Menen Wervik	Anderlecht (Cb) FC Brugge (Bc) FC Brugge (Ca)

Tabel 60: De indifferentiezone van Ex Moeskroen

De indifferentiezone is door de afwezigheid van een ruimtelijke concurrent beperkt. De B en C-zone worden veroorzaakt door het “**achtergrondruis**” van FC Brugge en SC Anderlecht en niet door de verwachte concurrentie in de West-Vlaamse gemeenten met RC Harelbeke.

- Lier (figuur 58)

Lier is een kleine stad met een goede uitrusting en een duidelijke polariteit van niveau 3a (Van Hecke E, 1997:109). De stad is gelegen tussen de grootstad Antwerpen en de regionale stad Mechelen. De kleinstedelijke invloedssfeer van Lier is, door de aanwezigheid van deze steden in de ruimtelijke nabijheid, maar 114km² groot.⁸⁷

Het theoretische marktareaal van de SK Lierse omvat 268.391 potentiële consumenten, terwijl het empirisch vastgestelde aantal op 307.273 bepaald is. De aanwezigheid van ruimtelijke concurrentie in de regio impliceert een potentiële marktstrijd. De afwezigheid van een sterke club in het grootstedelijke Antwerpen en de pas recente opkomst van VC Westerlo in de Kempen resulteert in een empirisch vastgestelde sterke positie in de regio. De monopolistische zone van de club omvat 155.928 potentiële consumenten en bestaat voornamelijk uit een centrale binnen de theoretische impactregio gelokaliseerde Aa-zone. Een eventuele uitbreiding in westwaartse richting wordt door de aanwezigheid van Antwerpen als onrealiseerbaar beschouwd. De combinatie van het ontstaan van een topclub in deze gemeente en de psychologische remmende factor van het “stedelijk hiërarchisch afdalings-effect” resulteert in de aanwezigheid van een culturele barrière. De recente opkomst van clubs in de Kempen resulteert in een ruimtelijke concurrentiestrijd aan de oostelijke zijde van het potentiële uitbreidingsgebied. De zuidelijke zijde van het geografisch bedieningsgebied wordt afgebakend door KV Mechelen, een club die in 1997-98 in de 2de klasse vertoefde maar sinds het seizoen 1999-2000 terug in de topklasse verschenen is.

De enige potentiële uitbreidingszone van de club situeert zich in N-NO richting. Dit gebied wordt de toekomstige strijdregio met de Kempense clubs. De aanwezigheid van VC Westerlo, V. Geel (1999-2000) in 1ste klasse en F.C. Turnhout in 2de klasse kan een beperking van het geografisch bedieningsgebied in deze richting teweeg brengen.

De ruimtelijke concurrentiezone van SK Lierse zou theoretisch een grote indifferentiezone met FC Antwerp en G. Ekeren moeten vertonen. In werkelijkheid is de strijd om het geografisch bedieningsgebied met deze beide clubs beperkt. De oorzaken situeren zich bij de beperkte ruimtelijke impact van de Antwerpse clubs. De gemeenten die in het theoretische marktgebied van deze clubs gelokaliseerd zijn hebben, zoals bij de bespreking van Antwerpen aangetoond werd, lage consumptie-indexen. De gemeenten in de indifferentiezone situeren zich partieel in de monopoliezone van SK Lierse of bezitten een lage consumptie-index en bevinden zich, zoals de agglomeratiegemeenten Borsbeek, Mortsel, Aartselaar en Edegem en

⁸⁷ De gemiddelde waarde van de 20 kleinstedelijke invloedssferen van de stedelijke kerne van niveau 3a in Vlaanderen bedraagt 149,65km²

de banlieuegemeente Rumst in de restzone van SK Lierse en FC Antwerp . In de Antwerpse banlieuegemeente Kontich en agglomeratiegemeente Wommelgem verschijnt de ruimtelijke penetrant SC Anderlecht als voornaamste concurrent van SK Lierse.

Markzone	Fusiegemeente	Ruimtelijke concurrent
Ba	Grobbendonk Heist op den Berg Hulshout	Westerlo (Ca) Anderlecht (Cb) Westerlo (Ca) St Luik (Cb)
Bb	Vorselaar	Anderlecht (Cb)
Bc	Zoersel	
Ca	Borsbeek Herentals Kasterlee Kontich Malle Mortsel Schilde St Katelijne Waver Wommelgem	FC Antwerp (Cb) Westerlo (Ca) Fc Brugge (Cb) St Luik (Cb) Anderlecht (Ca) Ekeren (Cb) Anderlecht (Cb) FC Antwerp (Ca) Fc Antwerp (Ca) Anderlecht (Cb)

	Aarschot Tremelo Begijnendijk	Anderlecht (Ca) Anderlecht (Cb) Anderlecht (Ca)
Cb	Aartselaar Bonheiden Edegem Lille Olen Ravels Rumst Vosselaar	FC Antwerp (Cb) FC Antwerp (Ca) Westerlo (Ca) Fc Brugge (Cb) Westerlo (Ba) Anderlecht (Cb) Anderlecht (Cb) St Luik (Cb)

Tabel 61: De indifferentiezone van SK Lierse

Het ruimtelijk indifferentiegebied met VC Westerlo beslaat theoretisch de gemeenten Heist op den Berg, Herenthout en Grobbendonk. In deze zone is Lierse sterker vertegenwoordigd. Het empirisch vastgestelde concurrentiegebied omvat naast Grobbendonk de in de theoretisch monopolistische zone van Westerlo gelokaliseerde gemeenten Hulshout, Herentals en Olen.

Het overige gedeelte van de restzone manifesteert zich als een N-NO uitloper. Deze dunbevolkte Kempense regio behoort in het theoretisch kader aan geen enkele topclub. Deze gemeenten behoren tot de potentiële nieuwe gebieden en vertonen een zwakke en het overal aanwezige “achtergrondruis” van de topclubs.

De zuidelijke zijde van de restzone van het geografisch bedieningsgebied bestaat uit de gemeenten Bonheiden en St Katelijne Waver. In deze plaatsen is geen concurrentiestrijd aanwezig en de consumptie-index bevindt zich onder de referentie-index. Deze situatie wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van het ruimtelijk impactgebied van de in 1997-98 in 2de klasse spelende KV Mechelen. De impact van het promoveren van deze club naar de 1ste klasse zal later besproken worden.

- Lokeren (figuur 59)

Lokeren is een goed uitgeruste kleine stad met een duidelijke polarisatie van stedelijk niveau 3b. De kleinstedelijke invloedssfeer van deze gemeente bedraagt 105km² (Van Hecke E., 1997, 104) en het ommeland van de gemeente beperkt zich tot de eigen gemeente. (Van Hecke E. 1998, 61)

De theoretisch circulaire benadering impliceert een ruimtelijke indifferentiezone met AA Gent, SK Beveren en E. Aalst en situeert zich partieel in Nederland.

Bij SC Lokeren wordt de theoretische circulaire homogene ruimte, als gevolg van ruimtelijke barrières, een heterogene realiteit met vormabberaties. Het noordelijk deel van de theoretisch circulaire invloedssfeer overlapt een gebied in Nederland. De

bevolking in deze regio heeft weinig interesse voor het aangeboden product aan de andere zijde van de grens. In het geval van Lokeren komen slechts 5 abonnees uit de binnen de theoretische 15km impactregio gelokaliseerde Nederlandse gemeenten.

Het theoretisch impactgebied bestaat uit 198.874 potentiële consumenten, de realiteit toont echter de aanwezigheid van een marktareaal van amper 93.904. De aanwezigheid van de ruimtelijke concurrentie en het “achtergrondruis” van de grote clubs resulteren in een inkrimping van het geografisch bedieningsgebied. De monopoliezone van de club bestaat enkel uit de centrale kern Lokeren met zijn 36.123 inwoners. Deze vaststelling bevestigt de stelling van Van Hecke dat het ommeland van de centrale plaats niet verder reikt dan de eigen gemeente. Op figuur 59 kan vastgesteld worden dat de werkelijke reikwijdte van de club zich, met uitzondering van een Cb-uitloper in NW-richting, binnen de theoretische 15km impactzone bevindt.

De strijd om het marktgebied met de ruimtelijke concurrenten resulteert, zoals in tabel 62 weergegeven wordt, in een inkrimping van het geografisch bedieningsgebied.

Marktzone	Gemeente	Ruimtelijke concurrentie
Bc	Moerbeke Waas	SK Beveren (Cb) FC Brugge (Cb)
	Waasmunster	SK Beveren (Cb)

		SC Anderlecht (Cb)
Ca	Berlare	E. Aalst (Cb)
	Lochristi	AA Gent (Bb)
	Wachtebeke	AA Gent (Ca)
		SK Beveren (Cb)
	Zele	SK Beveren (Cb)
		SC Anderlecht (Ca)
	Zelzate	FC Brugge (Cb)
Cb	Dendermonde	E Aalst (Ca)
		SC Anderlecht (Ca)
	Evergem	AA Gent (Bb)
		FC Brugge (Cb)
	Hamme	SK Beveren (Ca)
		SC Anderlecht (Ca)
	Lebbeke	E. Aalst (Ca)
		SC Anderlecht (Ca)
	St Laureins	FC Brugge (Cb)
		SC Anderlecht (Cb)
	Wichelen	AA Gent (Cb)
		E. Aalst (Ca)
		SC Anderlecht (Ca)

Tabel 62: De indifferentiezone van SC Lokeren

De empirisch vastgestelde indifferentiezones bevestigen de theoretisch verwachte ruimtelijke concurrentie met de aanliggende clubs. Het beperkt uitbreidingspotentieel van het geografisch bedieningsgebied wordt op theoretische en empirische wijze aangetoond.

- Beveren (figuur 60)

Beveren is een zwak uitgeruste kleinstedelijke kern van stedelijk niveau 3b met een invloedssfeer van 150km² (Van Hecke E., 1997, 106)

Het theoretisch impactgebied van SK Beveren kent een indifferentiezone met de andere Wase club SC Lokeren, de Antwerpse club(s) en Nederland. De aanwezigheid van een theoretisch consumentenpotentieel in Antwerpen wordt empirisch weerlegt. De aanwezigheid van lokale clubs en het "psychologische" weigeren van stedenhiërarchisch af te dalen resulteert in een relatief zwakke consumptie van het product "SK Beveren" in de grootstad Antwerpen.

De Schelde is een provinciegrens en een fysisch-culturele barrière. Een provinciegrens impliceert een afbakening van een territorium die zich eveneens vertaalt in de regionale berichtgeving in de media. De locatie in een andere provincie is een sociaal-ruimtelijke barrière, de aangrenzende gemeente in de provincie Antwerpen Zwijndrecht situeert zich in de Bb-zone van de club en wordt met FC Antwerp

gedeeld. De Schelde resulteert in een opdeling linkeroever-rechteroever, waarbij de linkeroever niet tot de leefwereld behoort van Antwerpen.

Het theoretisch marktpotentieel van de club omvat 169.862 potentiële consumenten terwijl het empirische op 179.252 bepaald werd. De eerste conclusie is dat de theoretische en empirische zone ongeveer gelijk aan elkaar zijn. Deze conclusie is voorbarig daar de empirische bepaalde invloedssfeer een ruimtelijke verschuiving ten opzichte van het theoretische marktareaal vertoont.

Marktzone	Fusiegemeente	Ruimtelijke concurrentie
Bb	Zwijndrecht	FC Antwerp (Ca)
Bc	Bornem	SC Anderlecht (Ca)
	St Amands	SC Anderlecht (Ca)
	St Niklaas	SC Anderlecht (Cb)
	Stekene	
	Temse	SC Anderlecht (Ca)
Ca	Hamme	SC Anderlecht (Ca) SK Lokeren (Cb)
Cb	Moerbeke	SK Lokeren (Bc) FC Brugge (Cb)
	Waasmunster	SK Lokeren (Bc)
		SC Anderlecht (Cb)
	Wachtebeke	SK Lokeren (Ca) AA Gent (Ca)

	Zelee	SK Lokeren (Ca) SC Anderlecht (Ca)
--	-------	---------------------------------------

Tabel 63: De indifferentiezone van SK Beveren

De club is eigenaar van een monopoliezone van 75.877 potentiële consumenten die bestaat uit de Aa-gemeente Beveren en de aangrenzende Ab-zone St Gillis Waas en Kruibeke. De ruimtelijke concurrentie met SC Lokeren wordt empirisch bevestigd, terwijl de indifferentiezone met FC Antwerp zich beperkt tot de gemeente Zwijndrecht. De club bezit in haar geografisch bedieningsgebied St Niklaas, een regionale stad van niveau 2. De relatieve consumptie van “topvoetbal” in deze gemeente situeert zich met 32,4 pro mille onder de referentie-index. De ruimtelijke nabijheid van een topclub in een central plaats die zich stedenhiërarchisch op een lager niveau bevindt resulteert in een psychologische niet-consumptie.

Het “achtergrondruis” van SC Anderlecht is, zoals in tabel 63 duidelijk merkbaar is, sterk aanwezig. De potentiële groeizone van de club situeert zich in de richting van Bornem- St Amands-Puurs. In werkelijkheid zorgt de aanwezigheid van de Ca-zone van SC Anderlecht voor een ruimtelijke beperking.

f) De clubs in de overige gemeenten

- Harelbeke(figuur 61)

Harelbeke is een agglomeratiegemeente van Kortrijk (Statistische studiën,1996:18) en behoort tot de kern van het stadsgewest. De club verscheen, via de nacompetitie in 2de klasse, in het seizoen 1996-97 in de hoogste klasse. De aanwezigheid van de regionale stad Kortrijk in de theoretische invloedssfeer van RC Harelbeke resulteert in een theoretisch potentieel consumentenaantal van 285.967.

De empirisch vastgestelde ruimtelijke impactregio is van bescheidener aard. Het potentieel consumentenaantal bedraagt 94.476 en de monopoliezone omvat enkel de eigen gemeente. De nabijheid van de regionale stad Kortrijk en de lokalisering van de gemeente in het stadsgewest zijn de oorzaken van de theoretische potentiële consumentenscore. De psychologische remmende factor van het “af dalen” in stedelijk niveau (Kortrijk, Roeselare) aan de ene zijde en de in West-Vlaanderen dominerende club FC Brugge zijn naast de aanwezigheid van de taalgrens en het voorkomen van meerdere clubs op een lager nationaal niveau de voornaamste oorzaken van de geringe aantrekkingskracht van de club op zijn ruimtelijke omgeving. De regio bezit clubs uit Roeselare, Ingelmunster, Kortrijk, Wevelgem, Waregem, Izegem, St Eloois Winkel en Gullegem in de nationale reeksen. Het resultaat is een dispersie van de aangewezen financiële bronnen en het potentiële publiek.

De in het stadsgewest gesitueerde aangrenzende gemeenten Deerlijk en Kuurne behoren tot de plaatsen waar de club relatief sterk aanwezig (B-zone) is, maar de rest van de theoretische impactzone behoort tot de restzone of situeert zich buiten de empirische regio.

De aanwezigheid van FC Brugge resulteert in een ruimtelijke sterke afbakening naar het NO. De ruimtelijke impact van RC Harelbeke aan deze zijde is onbestaande, enkel de zuidelijke en oostelijke zijde van het theoretisch impactgebied worden partieel bediend. In deze regio komt concurrentie van de topclubs FC Brugge en SC Anderlecht voor. Deze beide clubs hebben een grote reikwijdte en belemmeren de ruimtelijke uitbreiding van RC Harelbeke.

Markzone	Fusiegemeente	Ruimtelijke concurrentie
Bb	Deerlijk	FC Brugge (Cb) Anderlecht (Cb)
	Kuurne	FC Brugge (Ca) Anderlecht (Cb)
Ca	Avelgem	FC Brugge (Ca)
	Waregem	FC Brugge (Ca)
	Wielsbeke	FC Brugge (Ca) Anderlecht (Cb)
	Zwevegem	FC Brugge (Ca)
Cb	Kortrijk	FC Brugge (Ca) Anderlecht (Cb)
	Kluisbergen	Anderlecht (Bc)

Tabel 64: De indifferentiezone van RC Harelbeke

Het economisch theoretisch langetermijnoptimum voor deze club in een agglomeratiegemeente zou een relocatie naar een regionale stad zijn. Een fusie met meerdere clubs in de regio zou een optimaal scenario zijn. De enige potentiële uitbreidingszone waar de club geen concurrentiële strijd zou moeten aangaan met een andere topclub is het dunbevolkte westelijke deel van West-Vlaanderen. De empirische verwerking van de gegevens van RC Harelbeke tonen echter aan dat deze zijde niet tot het geografisch bedieningsgebied van de club mag gerekend worden.

- Westerlo (figuur 62)

Westerlo is een hoofddorp gelokaliseerd in een fusiegemeente met amper 21.602 inwoners. Het situeert zich in de Antwerpse Kempen en wordt omringd door de kleinstedelijke kernen Geel, Lier, Aarschot, Herentals, Diest, Mol en Heist op den Berg. De aanwezigheid van Geel, Herentals, Aarschot, Diest en Heist op den Berg in de theoretische circulaire impactregio resulteert in een potentieel consumentenaantal van 254.046, terwijl het empirisch bepaalde aantal slechts 129.380 bedraagt. De Aamonopoliezone van de club herbergt 83.035 potentiële consumenten en bestaat uit de centrale gemeente Westerlo met de gemeenten Geel, Herselt en Laakdal. Herselt en Laakdal zijn gemeenten die zich ten Z-ZO van Westerlo bevinden. In deze regio is geen topclub aanwezig en behoort tot de potentiële uitbreidingsregio van de club. De steden Aarschot en Diest bezitten een club die zich in lagere nationale afdelingen bevindt en kunnen in de toekomst tot het geografisch bedieningsgebied van de club getransformeerd worden. Het "topclub"-lege oostelijk deel van Vlaams-Brabant is voor deze club een potentiële groeiregio.

Marktzone	Fusiegemeente	Ruimtelijke concurrentie
Ba	Olen	Lierse (Cb)
Ca	Tessenderlo	FC Brugge (Cb) Anderlecht (Cb)
	Grobbendonk	Lierse (Ba)
	Herentals	Lierse (Ca)
	Hulshout	Lierse (Ba)
	Lille	Lierse (Cb) FC Brugge (Cb)
	Meerhout	Lommel (Ca)
	Scherpenheuvel	

Tabel 65: De indifferentiezone van VC Westerlo

De ruimtelijke concurrentiezone van de club vertoont een afwijking van de theoretische invloedssfeer van de club. De impact van SK Lierse werd reeds besproken. Deze “historische” club infiltreert in het theoretisch gebied van Westerlo. De oorzaak van deze penetratie kan historisch gegroeid zijn. VC Westerlo is een jonge club in een kleinstedelijke regio die een groeipotentieel kan hebben in de gemeenten met lage consumptie-indexen. Deze regio situeert zich in de Noorderkempen en in het reeds besproken oostelijk deel van Vlaams Brabant. De langetermijndoelstelling van de regio is het creëren van een tijdsbestendige lokale topclub. De vraag die we hierbij echter moeten stellen is of de huidige locatie de optimale is en reloceren naar een naburige kleinstedelijke kern geen gunstiger toekomstperspectief biedt.

3. De endogene evolutie van het topvoetbal

In de Belgische competitie bestaat een door de KBVB opgelegde evolutie van de topclubs. Ieder jaar degraderen en promoveren 2 clubs naar en vanuit de 2de klasse. Dit endogeen proces zou op lange termijn kunnen leiden naar een rationalisering van de locatie van de topclubs in ons land. Wanneer we de competitie 2000-2001 vergelijken met deze uit 1997-98 constateren we dat **RWDMolenbeek** en **SK Lommel** vervangen zijn door **KV Mechelen** en **AA La Louvière** en dat Germinal Ekeren gerelocceerd is naar en gefusioneerd is met Beerschot tot de “nieuwe” club Germinal Beerschot Antwerpen. Dit verschil in samenstelling tussen de competitie in 1997-98 en 2000-2001 is het resultaat van een dynamisch proces gedurende drie voetbalseizoenen. In dit deel zal dit kortetermijnproces stap voor stap geanalyseerd worden en zal nagegaan worden of het endogeen proces resulteert in een geleidelijke “rationalisering” van de hoogste klasse.

3.1. Het seizoen 1998-99

3.1.1. Het theoretisch marktareaal

In het seizoen 1998-99 verdwenen RWDMolenbeek en FC Antwerp uit de hoogste afdeling en werden ze vervangen door KV Oostende en KV Kortrijk. De theoretische marktarealen van bepaalde clubs veranderden door deze evolutie. Het verdwijnen van 2 clubs uit stedelijke kernen van niveau 0 en 1 impliceert, zoals in tabel 66 weergegeven wordt, dat deze kernen theoretisch evolueerden van een duopolie naar een ruimtelijke monopolie waarvan de reikwijdte de ondergrens ver overschrijdt. De theoretische marktarealen van SC Anderlecht en Germinal Ekeren zijn, naar Belgische normen, zeer groot en kunnen theoretisch een 2de club herbergen. Het toenemen van het theoretisch marktareaal van SK Lierse, SK Beveren en E. Aalst zijn te verklaren door het verdwijnen van de indifferentiezone tussen deze clubs.

De nieuwe clubs **KV Oostende** en **KV Kortrijk** zijn gelokaliseerd in een regio waar reeds andere topclubs aanwezig zijn:

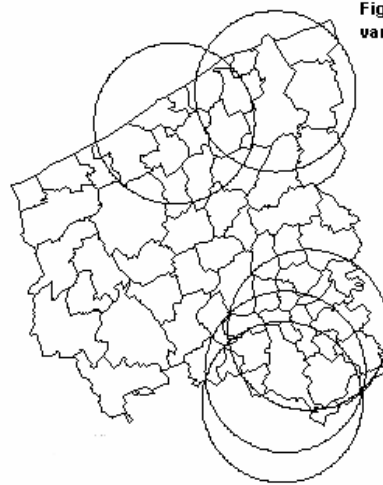
- Oostende is een stedelijke kern van niveau 2 maar de 15-km zone van **KV Oostende**(figuur 64) wordt door de aanwezigheid van de Noordzee gehalveerd en ondervindt aan de andere zijde een theoretische ruimtelijke indifferentie met FC Brugge. Het resultaat is de aanwezigheid van een theoretische monopoliezone van 137.688 potentiële consumenten.

- De situatie van **KV Kortrijk** is complexer. De club is gelokaliseerd in een stedelijke kern van niveau 2 maar in Harelbeke, een agglomeratiegemeente van het stadsgewest, en Moeskroen, een buurgemeente van niveau 3a zijn reeds topclubs aanwezig. Deze clustering van 3 clubs in een regio resulteert in een verdeling van het theoretisch marktareaal over de 3 clubs. Het theoretisch marktareaal van KV Kortrijk (figuur 65) en de totale afname van de marktarealen bij de twee andere clubs zijn van dezelfde grootte zodat de impact van KV Kortrijk op het totale theoretisch marktareaal minimaal is. Een andere vaststelling in deze regio is dat door de aanwezigheid van meerdere clubs het aantal theoretisch potentiële consumenten voor de clubs afzonderlijk zeer laag is en we van een overaanbod kunnen spreken

Club	Theoretisch Marktareaal	Evolutie 1997/98-1998/99
SC Anderlecht	1.245.775	+ 619.917
G. Ekeren	644.114	+ 298.092
Standard Liège	556.107	0
SC Charleroi	465.300	0
AA Gent	403.473	0
E. Aalst	364.216	+ 6.939
SK Lierse	335.044	+ 66.653
RC Genk	304.588	0

VC Westerlo	254.046	0
FC Brugge	229.273	-11.073
SK Beveren	207.480	+ 37.618
SK Lokeren	198.874	0
RC Harelbeke	178.015	-107.952
KV Kortrijk	164.250	+164.250
SK Lommel	155.044	0
St Truiden VV	153.733	0
KV Oostende	148.761	+148.761
Ex Moeskroen	139.234	- 56.295
RWDMolenbeek	0	- 625.858
FC Antwerp	0	- 454.185
TOTAAL	6.147.327	+ 86.903

Tabel 66: De evolutie van het theoretisch marktareaal 1997/98-1998/99

**Figuur 63 : Theoretische invloedssferen
van KV Oostende en KV Kortrijk**

3.1.2. De empirisch bepaalde invloedssferen

Het dynamische proces van stijgen en dalen heeft eveneens zijn effect op de empirisch bepaalde invloedssferen. Bij de analyse van deze gegevens wordt vertrokken van de situatie in het seizoen 1997-98. De empirisch vastgestelde invloedssfeer van RWDM en FC Antwerp worden uit dit model gehaald en de aangepaste gegevens van KV Oostende en KV Kortrijk voor het seizoen 1998-99 worden aan dit statisch geheel toegevoegd.

a) RWDMolenbeek

Het empirische marktareaal van RWDM bevond zich sterk onder de theoretische waarde maar resulteerde wel in een indifferentiezone met SC Anderlecht. Het theoretisch Hotelling maxime werd empirisch niet bereikt maar de aanwezigheid van de club zorgde wel voor een beperkte ruimtelijke concurrentie. Het verdwijnen van RWDM uit de hoogste klasse heeft als gevolg dat het Brussels stadsgewest getransformeerd wordt naar een ruimtelijke monopolie voor SC Anderlecht.

Het degraderen van RWDM resulteert in een daling van het totale empirisch bepaalde marktareaal met 193.411 potentiële consumenten maar door de duopolische situatie in Brussel wordt dit verlies grotendeels gecompenseerd door een toename van het marktareaal van SC Anderlecht met 172.724. De empirisch vastgestelde verandering bij Aalst is analoog met het theoretische indifferentie tussen beide clubs waardoor Asse en Ternat enkel nog in een indifferentiezone komen met SC Anderlecht. De toename met 4.945 situeert zich onder de theoretisch bepaalde waarde van 6.939, wat terug een aanwijzing is voor de beperkte ruimtelijke uitstraling of centraliteit van de Aalst. De empirisch vastgestelde toename van 456 potentiële consumenten in het marktareaal van Standard Luik is een gevolg van het achtergrondruis van deze club.

b) FC Antwerp

Het verdwijnen van FC Antwerp uit de hoogste afdeling wordt maar gedeeltelijk opgevangen door de aanwezige topclubs in de regio. Niettegenstaande het marktareaal met 234.380 potentiële consumenten zich onder de theoretisch waarde situeerde wordt, zoals empirisch reeds werd vastgesteld, het marktareaal niet ingenomen door een andere club. Het degraderen van de club resulteert in een toename van het marktgebied voor Germinal Ekeren met 126.625 potentiële consumenten. Deze toename is enkel te wijten aan het evolueren van de Ca-zone naar een Bc-zone van de fusiegemeente Antwerpen. Het promoveren van Ca naar Bc

heeft als gevolg dat in het seizoen 1998-99 geen enkele club in de fusiegemeente domineert of met andere woorden dat deze regio met een waarde van 24,4 een sterke relatieve onderconsumptie van het verschijnsel topvoetbal kende. Lierse en Beveren, de 2 clubs in het theoretisch indifferentiegebied met FC Antwerp, krijgen er respectievelijk 6.485 en 4.555 potentiële consumenten bij. De redenen van deze beperkte toename werden bij de bespreking van de respectievelijke clubs aangehaald. De toename van het marktareaal van SC Anderlecht met 648 potentiële consumenten is terug het gevolg van het fenomeen achtergrondruis.

c) KV Oostende(figuur 64)

Het empirisch vastgestelde marktareaal van KV Oostende bedraagt 106.458 potentiële consumenten en situeert zich onder de theoretische waarde. De oorzaak ligt bij de ruimtelijke uitstraling van de topclub FC Brugge. In het theoretisch marktareaal behoren enkel de fusiegemeenten Jabbeke en Oudenburg tot de indifferentiezone en bezit Oostende een ruimtelijke monopolie in Oostende, Bredene, Gistel, Middelkerke, De Haan, Jabbeke, Koekelare, Ichtegem en Nieuwpoort. Empirisch stellen we vast dat de voetbalclub zelfs in zijn kerngemeente geen absoluut monopolie bezat.

Zone	Fusiegemeente	Marktpotentieel KV Oostende	Zone FC Brugge 1997/98	Zone FC Brugge 1998/99	Evolutie marktpotentieel FC Brugge

Aa	Oostende	58.245	Ac	Cb	58.245
Ba	Bredene	9.353	Ac	Ca	9.353
	Oudenburg	4.389	Ab	Ca	4.389
Ca	Middelkerke	7.517	Bc	Ca	5.720
	De Panne	2.743	Ac	Bb	2.992
	Gistel	4.042	Ab	Ba	4.548
Cb	Nieuwpoort	2.773	Ac	Bc	3.285
	De Haan	2.489	Ab	Ba	3.941
	Ichtegem	2.343	Ab	Ba	2.343
	Diksmuide	3.140	Ac	Bc	4.187
	Veurne	2.532	Ab	Ba	2.744
	Koksijde	2.873	Ac	Bc	4.668
	Koekelare	1.963	Ab	Ba	2.617
	Houthulst	2.056	Cb	Cb	0

Tabel 67: Het empirisch marktareaal van KV Oostende en zijn ruimtelijke interactie

Het grootste deel van het theoretisch monopoliegebied van de club bevond zich in de Ab en Ac monopoliezone van FC Brugge. Dit is een gebied waar deze club een dominante aanhang bezit met een lage penetratie-index. Niettegenstaande deze zwakke aanwezigheid van FC Brugge is dit gebied gedeeltelijk gesatureerd en zal een andere topclub het moeilijk hebben om dit gebied als marktareaal te veroveren. FC Brugge is voor KV Oostende een ruimtelijke barriere waardoor de enige potentiële groeizone van de club de relatief dunbevolkte Westhoek is. Het gerealiseerde marktareaal van de club is volledig ten koste van FC Brugge waardoor de nettobijdrage aan het totale marktareaal van het eerste klasse voetbal nihil is. De theoretische toename van het totale marktareaal van het eerste klasse voetbal met 137.688 is door de ruimtelijke dominantie van FC Brugge komt in werkelijkheid niet voor. De enige bijdrage van de club is een toename van de penetratie-index in de diverse fusiegemeenten. De impact van de club analyseren op zijn ruimtelijke omgeving kan via zijn nodaliteitsvergelijking:

$$\text{Lnq} = -1,71\text{lns} + 6,48$$

In vergelijking met de andere "kleinere" clubs is de lokale consumptie laag en is de afstands-ervalelasticiteitscoëfficiënt, zoals de meeste "kleinere" clubs, ongeveer het dubbel van de grootstedelijke referentiewaarden (-0,80 - -0,92). De combinatie van beide waarden impliceert dat KV Oostende een club is met een beperkte lokale en ruimtelijke impact. Deze situatie werd door de voorzitter van KV Oostende meerdere malen aangehaald om het geringe succes en de beperkte financiële slagkracht en wil om risico's te nemen te ondersteunen. De promotie naar de eerste afdeling was een éénjarig verschijnsel waarna de club verdween naar de 2de klasse.

d) KV Kortrijk(figuur 65)

Het in figuur 66 weergegeven empirisch vastgestelde marktareaal van 170.442 potentiële consumenten situeert zich op hetzelfde niveau als de theoretische waarde(164.250).

Theoretisch zouden de clubs Exc Moeskroen en RC Harelbeke, de ruimtelijke concurrenten in de 15km-zone, een deel van hun marktareaal moeten prijsgeven aan KV Kortrijk. Empirisch stellen we terug de ruimtelijke impact van de grootstedelijke club FC Brugge vast. FC Brugge heeft een potentieel consumentenaantal in alle 15 fusiegemeenten van het geografisch bedieningsgebied van de nieuwe club. Deze situatie resulteert in een afname met 87.527 potentiële consumenten van het empirisch marktareaal van FC Brugge. De theoretisch sterke overlapping tussen de marktarealen van de lokale clubs zijn in realiteit minder aanwezig. RC Harelbeke verliest in werkelijkheid slechts 25.976 potentiële consumenten en Exc Moeskroen amper 5.303. Deze empirische waarden zijn echter te verklaren daar de ruimtelijke penetratie van RC Harelbeke, met zijn empirisch marktareaal van 94.476 in het seizoen 1997-98, zeer zwak was en de komst van KV Kortrijk een bijkomende reductie van 27,5% betekende. Exc Moeskroen heeft zoals reeds besproken werd door de aanwezigheid van de taalbarrière een sterke gerichtheid op Wallonië. Het is enkel in de fusiegemeente Menen dat beide clubs een zwakke indifferentiezone

hebben. Een ander verschijnsel is de achtergrondruis van SC Anderlecht die in deze regio 15.786 potentiële consumenten verloor.

Zone	Fusiegemeente	Marktpotentieel KV Kortrijk
Aa	Kortrijk	75.639
Ba	Wevelgem	22.451
	Lendelede	3.362
	Menen	18.358
Bc	Zonnebeke	7.967
Ca	Kuurne	5.228
	Ingelmunster	3.720
	Ledelegem	3.356
	Wervik	8.758
Cb	Deerlijk	2.773
	Zwevegem	2.915
	Avelgem	1.002
	Roeselare	3.917
	Izegem	2.622
	Ieper	8.374

Tabel 68: De empirische invloedssfeer van KV Kortrijk

Globaal beschouwd zorgt KV Kortrijk in tegenstelling met de theoretische bepaling voor een toename van het totale empirische marktareaal. De club heeft door de geringe impact van RC Harelbeke op het hiërarchisch hoger gesitueerde Kortrijk een positieve bijdrage van 35.803 potentiële consumenten.

De nodaliteitsvergelijking van de club is:

$$\text{Ln}q = -2,04\text{ln}s + 6,93$$

De lokale consumptie van het topvoetbal in deze centrale plaatst situeert zich op het niveau van een regionale stad en de afstandsvervalelasticiteitscoëfficiënt bevindt zich in de buurt van de “kleinere” steden. Deze vaststelling impliceert de aanwezigheid van een relatief sterke lokale consumptie in de centrale plaats gecombineerd met een zwakke ruimtelijke impact. Dit laatste kan verklaard worden door de ruimtelijke concurrentie met FC Brugge en de aanwezigheid van andere topclubs in de nabijheid van Kortrijk

3.1.3. Het empirische marktareaal: seizoen 1998-99

Het totale bedekte marktareaal in het seizoen 1998-99 bedroeg, zoals in figuur 66 te zien is, 7.015.965, wat een daling was met 54.537 . Het verdwijnen van FC Antwerp en RWDM werd door de promovering van KV Oostende en KV Kortrijk niet volledig gecompenseerd. Bij een verdere analyse van het totale marktareaal constateren we dat de monopoliezone en de indifferenziezone een toename kenden met respectievelijk 152.896 en 374.754 waardoor het verlies zich volledig in de restzone situeerde. RWDM en FC Antwerp waren clubs zonder monopoliezone en met een beperkte indifferenziezone(samen 79.891). De relatieve onderconsumptie in de centrale plaats waar ze gelokaliseerd waren resulteerde in het voorkomen van een grote restzone. De nieuwe clubs hadden in absolute cijfers een kleiner marktareaal maar hadden een intensievere benutting van hun geografisch bedieningsgebied. Beide clubs hadden in beperkte mate een lokale monopoliezone en indifferenziezone. Deze evolutie kan verklaard worden door de ruimtelijke spreiding van de verdwenen en nieuwe clubs. De verdwenen clubs waren gelokaliseerd in een Hotellingmaxime terwijl de nieuwkomers een "eigen" centrale monopolieplaats bezitten.

Door het verdwijnen van RWDM is Anderlecht, met een toename van 165.367, de club die het meeste voordeel haalde uit de uitwisseling tussen 1ste en 2de klasse. Het verdwijnen van FC Antwerp zorgde voor een uitbreiding van het marktareaal van Ekeren met 126.625 potentiële consumenten, maar een zwakke dieptepenetratie van de club resulteerde niet in een toename van het effectieve consumentenaantal.

De club die absoluut gezien een sterke achteruitgang van zijn marktareaal constateerde, was FC Brugge. Hij verloor door de concurrentie met de nieuwe West-vlaamse clubs 180.770 potentiële consumenten. Het was vooral de Ab-Ac zone die in de theoretisch ruimtelijke monopoliezones van de nieuwe clubs lag, die sterk te lijden had onder de nieuwe concurrentie. Deze zone verloor 296.003 potentiële consumenten, een verlies dat gedeeltelijk gecompenseerd werd door een toename van de indifferentiezone. Het empirische marktareaal van RC Harelbeke daalde naar 68.470, een waarde die de leefbaarheid van het topvoetbal op deze locatie in vraag stelt.

Deel 5: Lokalisatievraagstuk topvoetbal in België

	Totaal	A	Aa	Ab	Ac	B	Ba	Bb	Bc	C	Ca	Cb
SC Anderlecht	1.591.703	832644	252.880	140.577	439.187	288965	40.842	45.636	202.487	470094	239.052	231.042
Standard Luik	1.090.824	872705	34.477	102.424	735.804	27565	8.930	0	18.635	190554	81.638	108.916
FC Brugge	773.313	386715	207.748	127.547	51.420	198769	79.384	44.989	74.396	187829	97.194	90.635
SC Charleroi	468.932	406884	0	303.856	103.028	31995	0	0	31.995	30053	23.278	6.775
G Ekeren	446.303	112351	42.338	0	70.013	330489	0	0	330.489	3463	0	3.463
AA Gent	406.902	252919	252.919	0	0	104298	21.896	70.164	12.238	49685	30.812	18.873
RC Genk	403.848	212194	212.194	0	0	96512	37.679	14.645	44.188	95142	79.649	15.493
SK Lierse	313.758	155928	132.597	15.046	8.285	77330	36.579	5.244	35.507	80500	63.348	17.152
Ex Moeskroen	248.835	231810	131.791	94.448	5.571	5057	0	0	5.057	11968	6.262	5.706

Deel 5: Het lokalisatievraagstuk in het topvoetbal

E Aalst	190.788	76197	76.197	0	0	51350	33.555	17.795	0	63241	33.419	29.822
SK Beveren	183.807	75877	44.533	31.344	0	94149	0	13.918	80.231	13781	7.951	5.830
St Truiden VV	178.971	90497	90.497	0	0	30717	18.929	7.547	4.241	57757	39.495	18.262
KV Kortrijk	170.442	75639	75.639	0	0	52138	44.171	0	7.967	42665	21.062	21.603
SK Lommel	149.327	69133	29.644	31.066	8.423	57546	18.581	28.929	10.036	22648	20.041	2.607
VC Westerlo	129.380	83035	83.035	0	0	6644	6.644	0	0	39701	39.701	0
KV Oostende	106.458	58245	58.245	0	0	13742	13.742	0		34471	14.302	20.169
SC Lokeren	93.904	36123	36.123	0	0	9954	0	0	9.954	47827	23.600	24.227
RC Harelbeke	68.470	26418	26.418	0	0	23105	0	23.105	0	18947	17.939	1.008
	7.015.965	4.055.314	1.787.275	846.308	1.421.731	1.500.325	360.932	271.972	867.421	1.460.326	838.743	621.583

Figuur 66: De A-B-C-zones in het seizoen 1998-99

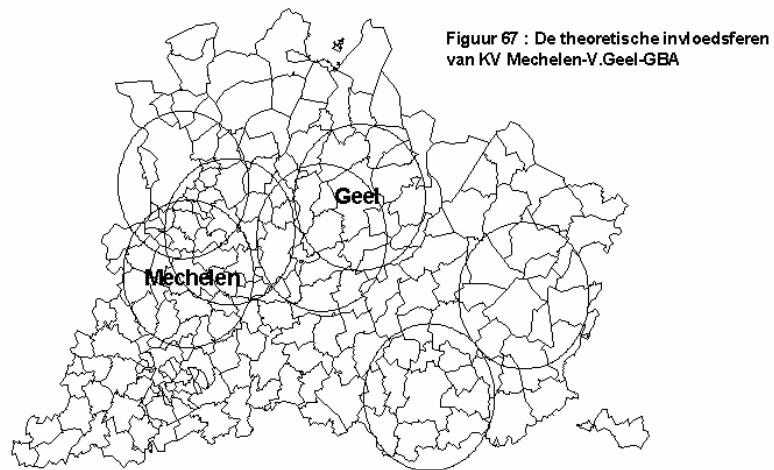
3.2. Het seizoen 1999-2000

3.2.1. Het theoretische marktareaal

In het seizoen 1998-99 degradeerden de in 1997-98 naar de 1ste klasse gepromoveerde clubs en promoveerden KV Mechelen en V. Geel. Voor het theoretisch marktareaal van 1999-2000 impliceren deze veranderingen dat de gevolgen die de intrede van KV Kortrijk en KV Oostende hadden op het theoretisch model van het seizoen 1997-98 volledig teniet werden gedaan. Een andere endogene verandering was de fusie en relocatie van Germinal Ekeren naar het Kiel in Antwerpen waardoor de lokalisatie van de club in het Antwerpse stadsgewest verschuift van het noorden van de fusiegemeente naar het meer centraal gelegen Deurne.

Club	Theoretisch Marktareaal	Evolutie 1998/99 – 1999/2000
SC Anderlecht	1.197.775	- 48.000
GB Antwerpen	664.203	+ 19.208
St Liège	556.107	0
SC Charleroi	465.300	0
AA Gent	403.473	0
E. Aalst	364.216	0
KV Mechelen	342.791	+ 342.791
RC Genk	304.588	0
RC Harelbeke	285.967	+ 107.952
SK Lierse	256.815	- 78.229
FC Brugge	240.310	+ 11.073
SC Lokeren	198.874	0
Exc Moeskroen	195.529	+ 56.295
SK Beveren	189.693	- 17.787
VC Westerlo	176.392	- 77.654
V. Geel	157.596	+ 157.596
St Truiden VV	153.733	0
SK Lommel	125.789	- 29.255
KV Kortrijk	0	- 164.250
KV Oostende	0	- 148.761
TOTAAL	6.279.133	+131.806

Tabel 69: De theoretisch marktareaal seizoen 1999-2000

De theoretische veranderingen in het seizoen zijn:

- Het **verdwijnen van KV Kortrijk en KV Oostende** resulteert in een herstel van de theoretische ruimtelijke marktarealen van FC Brugge, Exc Moeskroen en RC Harelbeke.
- De ruimtelijke **relocatie van Germinal Ekeren**(figuur 67) naar Antwerpen resulteerde in het kader van het seizoen 1998-99 in een endogene toename van het theoretisch marktareaal met 41.218 potentiële consumenten. Deze stijging werd veroorzaakt door de intrede van de fusiegemeenten Hemiksem, Aartselaar, Boom, Kontich en Lint in het theoretisch marktareaal van de club. Deze toename gebeurde door de inbreng van Boom met zijn 14.722 inwoners in een 15km-zone en door het creëren van een theoretisch indifferentiegebied met SK Lierse en SK Beveren waardoor hun theoretische marktarealen daalden met respectievelijk 19.501 en 6.995 potentiële consumenten. De toetreding van KV Mechelen zorgde voor het ontstaan van een nieuwe indifferentiezone en resulteerde in een afname van dit nieuwe marktareaal met 14.078.
- **KV Mechelen** is gelokaliseerd in een door het NIS als stadsgewest gedefinieerde goed uitgeruste regionale stad van niveau 2a. De club heeft, zoals in figuur 67 te merken is, een theoretische indifferentiezone met SK Lierse, GB Antwerpen, SC Anderlecht en SK Beveren. De theoretisch strijdzone met SK Lierse omvat 10 fusiegemeenten waardoor het theoretisch marktareaal van de club met 58.728 afneemt. SC Anderlecht en SK Beveren bezitten een ruimtelijk kleinere indifferentiezone met de club en verliezen respectievelijk 48.000 en 10.792 potentiële consumenten. Het indifferentiegebied met SC Anderlecht omvat de bevolkingsrijke Brusselse agglomeratiegemeenten Machelen, Vilvoorde en Grimbergen en de Brusselse banlieuegemeente Meise, terwijl deze zone met SK Beveren de Antwerpse agglomeratiegemeenten Aartselaar en Schelle en de banlieuegemeente Niel omvat die eveneens in de theoretisch indifferentiezone van GB Antwerpen gelokaliseerd zijn. Het theoretisch monopoliegebied of de nettobijdrage aan het totale marktareaal van de club omvat 211.193 potentiële consumenten en situeert zich in Mechelen en de noordelijke rand van de provincie Vlaams Brabant.
- **V. Geel** is gelokaliseerd in een goed uitgeruste kleine stad met een duidelijke polarisatie en wordt door Van Hecke ingedeeld in niveau 3a.(Van Hecke E.,1997:109) Het theoretisch marktareaal van de club kent echter een grote ruimtelijke indifferentiezone met VC Westerlo en een kleinere indifferentiezone

met SK Lommel.(zie figuur 67) Het theoretisch marktareaal van deze clubs was reeds laag zodat de promovering van V. Geel tot een theoretisch over-aanbod in de regio leidt. De monopoliezone van de club omvat slechts 50.686 potentiële consumenten en de ruimtelijke concurrentie in de regio resulteert in een indifferenziezone van 106.910.

Globaal beschouwd constateren we een toename van het totale theoretische marktareaal. De uitwisseling tussen KV Kortrijk – KV Oostende en V. Geel-KV Mechelen en de relocatie van Germinal Ekeren resulteren in een theoretische toename van het bedekte marktareaal.

3.2.2. De empirisch bepaalde invloedssferen

De empirisch bepaalde marktarealen op basis van de aangepaste gegevens voor de nieuwe clubs werden terug in het model van het seizoen 1997-98 geïncorporeerd en worden weergegeven in figuur 70. Deze methode zorgt ervoor dat door het verdwijnen van KV Kortrijk en KV Oostende het empirisch marktareaal van FC Brugge terug naar het niveau van 1997-98 gebracht wordt.

a) Germinal Beerschot Antwerpen

GB Antwerpen wilde voor deze studie “wegens tijdgebrek” geen gegevens vrijgeven. In een statistische jaaroverzicht van het seizoen 1999-2000 in Voetbal Magazine stond:

“Gemiddeld trok Germinal Beerschot 7500 kijkers, meer dan het dubbel van Germinal het vorige jaar” (Voetbal Magazine; 17/05:2000;62)

Rekening houdende met bovenstaande bewering en de relocatie van de club naar het Kiel zouden we kunnen stellen dat het aantal toeschouwers uit Antwerpen zelf meer dan verdubbeld is waardoor Antwerpen promoveert van een Bc zone naar een monopolistische Ab-zone. De vraag die we echter kunnen stellen bij de relocatie de club is of de supporters uit Stabroek, Essen, Kalmthout en Brasschaat de club trouw gebleven zijn.

b) KV Mechelen (figuur 68)

Het empirische marktareaal van de club bedraagt 199.094 potentiële consumenten en situeert zich ruim onder de theoretische waarde.

Zone	Fusiegemeente	Marktpotentieel KV Mechelen
Aa	Mechelen	75.255
	St Katelijne Waver	18.918
	Bonheiden	13.568
	Keerbergen	11.683
Ba	Kampenhout	8.344
	Londerzeel	10.178
Bb	Kapelle o/d Bos	4.560
	Steenokkerzeel	5.342
Bc	Zemst	11.186
Ca	Willebroek	8.893
	Rumst	6.584
	Puurs	5.847
	Duffel	4.866
	Kontich	4.876
Cb	Lier	3.390
	Heist o/d Berg	8.283
	Putte	2.176
	Boortmeerbeek	1.145

Tabel 70: Het empirisch marktareaal van KV Mechelen

De oorzaak van het grote verschil tussen de empirische en de theoretische waarde zit de kleinere ruimtelijke monopoliezone van de club. In het theoretisch concept had

KV Mechelen een monopolistisch gebied van 211.193 potentiële consumenten, terwijl het empirisch vastgestelde 119.424 bedraagt. De club bezit een indifferentiezone met SC Anderlecht en SK Lierse terwijl theoretisch SK Beveren en GB Antwerpen eveneens in deze zone aanwezig zouden moeten zijn. De afwezigheid van deze zone met SK Beveren en GB Antwerpen kan enerzijds verklaard worden door de beperkte centraliteit of ruimtelijke uitstraling van beide clubs maar anderzijds wordt ze eveneens veroorzaakt door de zwakke impact van KV Mechelen op de theoretisch in het indifferentiegebied gesitueerde fusiegemeenten.

Het empirische indifferentiegebied met SC Anderlecht vertoont ten opzichte van het theoretische een ruimtelijke relocatie naar het theoretisch monopoliegebied van KV Mechelen. In de theoretische indifferentiegemeenten Grimbergen, Meise, Vilvoorde en Machelen is KV Mechelen niet aanwezig en behoren deze plaatsen tot de monopoliezone van Anderlecht. De ruimtelijke concurrentie situeert zich in de theoretisch monopoliegebieden waar Zemst, Kapelle o/d Bos, Willebroek, Steenokkerzeel, Londerzeel en Puurs tot de Ca restzone en Boortmeerbeek en Kampenhout tot de Cb-restzone van SC Anderlecht behoren. De theoretische ruimtelijke uitbouw van de club in deze richting wordt door een sterk achtergrondruis van SC Anderlecht beperkt. De toetreding van KV Mechelen resulteerde in de afname van de zwakke dominantie van SC Anderlecht in die zones en laat zijn empirisch vastgestelde marktareaal dalen met 54.422 potentiële consumenten.

Het verschil tussen het theoretische en empirische marktareaal van SK Lierse wordt in tabel 71 weergegeven.

Fusiegemeenten	Theoretisch aandeel beide clubs	Empirisch KV Mechelen(%)	Empirisch SK Lierse(%)
Putte	50/50	14,5	77,1
Duffel	50/50	30,9	58,8
St Katelijne Waver	50/50	87,8	9,5
Edegem	25/25	0	44,1
Hove	33/33	0	100
Aartselaar	25/25	0	53,3
Bonheiden	50/50	90,8	5,9
Rumst	50/50	45,1	17,7
Kontich	33/33	25	34,2
Lint	33/33	0	94,9
Lier	niet	10,9	83,6
Heist o/d berg	niet	22,4	55,8

Tabel 71: De empirische indifferentiegebieden van SK Lierse en KV Mechelen

De fusiegemeenten die gelokaliseerd zijn in het empirisch indifferentiegebied van beide clubs zijn gedeeltelijk dezelfde als de op theoretische wijze bepaalde. De concurrentiestrijd tussen beide clubs zou theoretisch aan beide clubs een potentieel consumentenaantal van 62.363 toewijzen. Empirisch komen we tot de vaststelling dat KV Mechelen een markareaal van 50.988 in dit gebied bezit en SK Lierse een markareaal van 51.302 terwijl de rest tot het achtergrondruis van SC Anderlecht of tot de niet-bedeekte bevolking behoort. Uit deze empirische verificatie kan geconcludeerd worden dat geen van beide clubs domineert in het onderlinge indifferentiegebied en de clubs elkaar gedeeltelijk ontwijken. De aanwezigheid van KV Mechelen in de 1ste afdeling zorgt voor een empirische daling van het marktareaal van SK Lierse met 33.270. FC Brugge verliest 2.115 potentiële consumenten in zijn Cb-zone of in de zone met achtergrondruis.

De nettobijdrage van KV Mechelen aan het totale empirische marktareaal bedraagt 105.287 en situeert zich ruim onder de theoretische waarde.

De nodaliteitsvergelijking van de club is:

$$\text{Ln}q = -2,24\text{ln}s + 7,60$$

Deze is analoog aan de vergelijking van E. Aalst en impliceert de aanwezigheid van een relatief sterke lokale consumptie geassocieerd met een zwakke ruimtelijke impact van de club. Mechelen is, net zoals Aalst, een regionale stad die door de

aanwezigheid van steden van een hoger hiërarchisch niveau in de ruimtelijke nabijheid een beperkte centraliteit en een daaruit volgende kleine invloedssfeer bezit.

c) V. Geel (figuur 69)

V. Geel bezit een empirisch marktareaal van 98.138 potentiële consumenten. Deze waarde situeert zich ruim onder de theoretisch vastgestelde waarde.

Zone	Fusiegemeente	Marktpotentieel V Geel
Aa	Kasterlee	17.379
Ba	Geel	26.114
	Herentals	16.024
	Meerhout	7.099
	Olen	5.493
Ca	Mol	12.799
	Tessenderlo	4.288
	Laakdal	4.355
Cb	Balen	4.587

Tabel 72: Het empirisch marktareaal van V. Geel

V. Geel, die in het seizoen 1999-2000 fuseerde met FC Herentals, heeft enkel in Kasterlee een monopoliezone en moet in de beide eigen locaties een beperkte vorm

van ruimtelijke concurrentie dulden. Het relatieve overaanbod van topvoetbal in deze regio resulteert in zeer hoge relatieve lokale consumptie-indexen en de aanwezigheid van een supporters-potentieel van diverse clubs in de gemeenten. De theoretische ruimtelijke indifferentie met VC Westerlo en SK Lommel en de aanwezigheid van de "oudere clubs" KV Mechelen en SK Lierse in de provincie Antwerpen gecombineerd met het overal merkbare achtergrondruis van de topclubs resulteert in de empirisch vast-gestelde lage waarde voor de "nieuwste" topclub in de regio. Het verschijnen van V. Geel in de 1ste klasse heeft een daling van de respectievelijke empirische markt-arealen van de ruimtelijk concurrerende clubs tot gevolg. De reeds aanwezige ruimtelijke concurrenten hadden een empirisch marktareaal van 149.327 (SK Lommel) en 129.380 (VC Westerlo), waarden die voor de promotie van V. Geel reeds onder de theoretisch berekende marktarealen gesitueerd waren. De empirische en theoretische indifferentiezone tussen Geel en beide clubs viel, zoals in tabel 73 weer-gegeven wordt, met uitzondering van Dessel volledig samen. Empirisch constateren we een lichte dominantie van SK Lommel in deze indifferentiezone en een zwakke penetratie van SK Lommel in Meerhout, een gemeente van het indifferentiegebied tussen Westerlo en Geel.

In de ruimtelijke concurrentiestrijd tussen Westerlo en Geel constateren we enkel dat Westerlo zelfs in de fusiegemeente Geel een relatief belangrijke penetratie heeft en dat door de fusie van FC Herentals en V. Geel enkel Herentals zelf voor het grootste aandeel op de club gericht is.

Fusiegemeente	Theoretisch Marktpotentieel	Marktpotentieel V Geel(%)	Marktpotentieel SK Lommel(%)	Marktpotentieel VC Westerlo(%)
Mol	50/50/0	41,2	47,6	2
Balen	50/50/0	24,1	58,2	0
Dessel	50/50/0	0	85,1	7,4
Meerhout	50/0/50	76,6	11,3	9,9
Laakdal	50/0/50	29,7	1,7	61,8
Geel	100/0/0	78,0	0,6	18,6
Olen	50/0/50	51,3	1,0	30,2
Tessenderlo	50/0/50	28,2	6,4	32,1
Herentals	50/0/50	63,5	0	13,5

Tabel 73: Vergelijking tussen theoretisch en empirisch marktareaal

Een ander niet in de tabel opgenomen gegeven is de ruimtelijke concurrentie van SK Lierse met Geel in Herentals en Heist o/d Berg en de duidelijke aanwezigheid van het achtergrondruis van SC Anderlecht en FC Brugge.

De ruimtelijke impact van Geel resulteerde in een afname van het empirisch marktareaal van diverse clubs. Zo daalde het aantal potentiële consumenten met respectievelijk 46.658 voor VC Westerlo, 23.256 voor SK Lommel, 19.666 voor SK

Lierse en 2.954 en 2.007 en FC Brugge en SC Anderlecht waardoor het netto bijdrage aan het totale empirisch bedekte marktareaal van Geel op 3.597 potentiële consumenten komt. Deze waarde indiceert dat Geel in deze regio een “overbodige” club is dat de regio globaal gezien enkel een topclub kan onderhouden door een grootschalige fusie.

De nodaliteitsvergelijking van de club is:

$$\text{Ln}q = -2,51\text{ln}s + 8,54$$

Deze waarden geven een indicatie voor de aanwezigheid van een sterke lokale eigenconsumptie en de zeer zwakke centraliteitswaarde van het product voetbal in Geel.

3.2.3. Het empirisch marktareaal: seizoen 1999-2000

Het totale empirische marktareaal kende, zoals in figuur 70 weergegeven is, ten opzichte van het seizoen 1998-99 een toename met 65.839. De stijging situeert zich voornamelijk in de monopoliezone. Deze zone kende gedurende de laatste 2

seizoenen een absolute stijging van 600.644 potentiële consumenten terwijl de rest-zone een afname van 533.403 kent.

De toename van de Ab-zone van GBAntwerpen is de voornaamste oorzaak van de stijging van het aantal potentiële consumenten in het monopoliegebied. De degradatie van de in 1997-98 gepromoveerde clubs KV Kortrijk en KV Oostende zorgde voor FC Brugge en RC Harelbeke naar een terugkeer van de situatie uit het seizoen 1997-98.

Het verschijnen van 2 nieuwe clubs in de provincie Antwerpen resulteerde in een strijd voor de beperkte ruimtelijke marktarealen. De concurrentie zorgde voor een verdeling van het aanwezige potentieel en leidde tot het ontstaan van diverse kleine marktarealen. De vraag die kan gesteld worden is of in clubs met een empirisch bepaald ruimtelijk marktgebied van minder dan 150.000 potentiële consumenten topvoetbal nog een toekomst heeft. Clubs zoals Geel, Westerlo en Lommel zouden misschien eerder aan een vorm van samenwerking kunnen denken met elkaar of met een andere topclub terwijl de komst van Mechelen en de relocatie van GBAntwerpen resulteert in een forse inkrimping van het marktareaal van SK Lierse.

Deel 5: Lokalisatievraagstuk topvoetbal in België

	Totaal	A	Aa	Ab	Ac	B	Ba	Bb	Bc	C	Ca	Cb
SC Anderlecht	1.551.050	766198	252.880	117.418	395.900	262110	40.842	45.636	175.632	522742	272.010	250.732
Standard Luik	1.090.824	872705	34.477	102.424	735.804	27565	8.930	0	18.635	190554	81.638	108.916
FC Brugge	949.014	682718	207.748	260.658	214.312	98830	0	17.276	81.554	167466	116.019	51.447
SC Charleroi	468.932	406884	0	303.856	103.028	31995	0	0	31.995	30053	23.278	6.775
G Ekeren	446.303	442840	42.338	330.489	70.013	0	0	0	0	3463	0	3.463
AA Gent	406.902	252919	252.919	0	0	104298	21.896	70.164	12.238	49685	30.812	18.873
RC Genk	403.848	212194	212.194	0	0	96512	37.679	14.645	44.188	95142	79.649	15.493
SK Lierse	262.822	119928	111.643	0	8.285	85972	33.619	16.846	35.507	56922	35.490	21.432
Ex Moeskroen	254.138	231810	131.791	94.448	5.571	5057	0	0	5.057	17271	6.262	11.009

Deel 5: Het lokalisatievraagstuk in het topvoetbal

KV Mechelen	199.094	119424	119424	0	0	39610	18522	9902	11.186	40060	25.066	14.994
E Aalst	190.788	76197	76.197	0	0	51350	33.555	17.795	0	63241	33.419	29.822
SK Beveren	183.807	75877	44.533	31.344	0	94149	0	13.918	80.231	13781	7.951	5.830
St Truiden VV	178.971	90497	90.497	0	0	30717	18.929	7.547	4.241	57757	39.495	18.262
SK Lommel	126.071	38067	29.644	0	8.423	53961	29.643	14.282	10.036	34043	30.379	3.664
V. Geel	98.138	17379	17379	0	0	54730	54.730	0	0	26029	21.442	4.587
RC Harelbeke	94.476	26418	26.418	0	0	13765	0	13.765	0	54293	33.445	20.848
SC Lokeren	93.904	36123	36.123	0	0	9954	0	0	9.954	47827	23.600	24.227
VC Westerlo	82.722	34884	34.884	0	0	9057	9.057	0	0	38781	28.345	10.436
	7.081.804	4.503.062	1.721.089	1.240.637	1.541.336	1.069.632	307.402	241.776	520.454	1.509.110	888.300	620.810

Figuur 70: De A-B-C-zones van de 1ste klasse in het seizoen 1999/2000

3.3. Het seizoen 2000-2001

3.3.1. Het theoretische marktareaal(figuur 71)

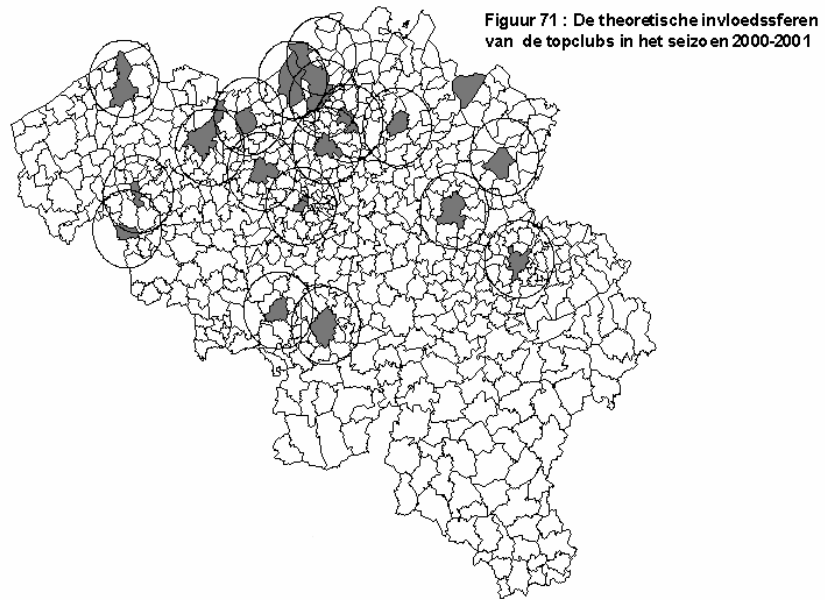
In het seizoen 2000-2001 kwam FC Antwerp na 2 seizoenen in de 2de klasse te vertoeven terug naar de 1ste klasse. De andere nieuwe club was AA La Louvière die sinds 1979 verdwenen was uit de hoogste afdeling. SK Lommel en het in het seizoen 1999-2000 voor het eerst in de 1ste klasse uitkomende V. Geel degradeerden naar de 2de klasse.

Club	Theoretisch Marktareaal	Evolutie 1999/2000 –2000/2001
SC Anderlecht	1.197.775	0
St Liège	556.107	0
SC Charleroi	421.052	- 44.248
AA Gent	403.473	0
E. Aalst	364.216	0
GBAntwerpen	349.578	- 314.625
FC Antwerp	349.578	+ 349.578
KV Mechelen	333.195	- 9.596
RC Genk	304.588	0
RC Harelbeke	285.967	0
AA La Louvière	272.001	+ 272.001
VC Westerlo	254.004	+ 77.612
FC Brugge	240.310	0
SK Lierse	224.698	- 32.117
SC Lokeren	198.874	0
Exc Moeskroen	195.529	0
SK Beveren	177.832	- 11.861
St Truiden VV	153.733	0
V. Geel	0	- 157.596
SK Lommel	0	- 125.789
TOTAAL	6.282.492	+ 3.359

Tabel 74: De evolutie van de theoretische marktarealen seizoen1999/2000 - 2000/2001

De theoretische veranderingen in het seizoen zijn:

- Het **verdwijnen van SK Lommel** zou enkel een theoretisch effect hebben gehad op de andere gedegradeerde club. SK Lommel had door de aanwezigheid van de Nederlandse grens een theoretisch klein monopolistisch marktareaal dat nu geen topvoetbal meer aangeboden krijgt.

Door het **verdwijnen van V. Geel** wordt het relatief grote theoretisch indifferentiegebied met VC Westerlo terug een monopolistische zone en krijgt de club terug een theoretisch marktareaal van 254.004.

- **FC Antwerp** is gelokaliseerd in dezelfde centrale plaats als GBAntwerpen zodat we van een Hotellingmaxime kunnen spreken. Het verschijnen van een 2de club in Antwerpen heeft eveneens zijn gevolgen voor de clubs met een ruimtelijk indifferentiegebied met de Antwerpse clubs. Voornamelijk SK Lierse en in mindere mate KV Mechelen en SK Beveren verliezen theoretisch een deel van het potentiële consumenten.
- **AA La Louvière** is gelokaliseerd in een theoretisch grotendeels “leeg” maar relatief dichtbevolkt voetbalgebied. De club vertoont enkel een theoretisch beperkt ruimtelijk indifferentiegebied met SC Charleroi. De theoretische afname van het totale marktareaal door het verdwijnen van SK Lommel en V. Geel wordt bijna volledig gecompenseerd door de bijdrage van 227.753 potentiële consumenten door La Louvière.

Het resultaat van deze en de veranderingen op de samenstelling van de theoretische marktarealen wordt weergegeven in figuur 71.

3.3.2. De empirisch bepaalde invloedssferen

Voor het bepalen van de empirische arealen werden voor FC Antwerp de gegevens van het seizoen 1997-98 terug in het model gebracht. De gegevens voor AA La Louvière werden in het systeem geplaatst en het verdwijnen van V. Geel en Lommel zorgden voor verschuivingen in het empirisch marktareaal van de ruimtelijk concurrerende clubs.

a) De degradanten

Het verdwijnen van Geel uit de hoogste afdeling impliceert dat Westerlo, Lierse, FC Brugge en Anderlecht hun verloren aandelen terugwinnen en de 3.597 “nieuwe” potentiële consumenten onbedekt worden.

Lommel had in het seizoen 1999-2000 een empirisch marktareaal van 126.071 potentiële consumenten. Het ruimtelijke concurrentie van deze club beperkte zich tot V Geel en RC Genk en in minder mate met Westerlo. Het verdwijnen van deze club uit de hoogste afdeling zorgt voor een toename van het empirisch marktareaal van RC Genk met 45.552 tot 449.400 en met 5.375 tot 125.575 potentiële consumenten

voor Westerlo. De degradatie van Lommel en Geel resulteert in het ontstaan van een “onbedekt” gebied die de fusiegemeenten Lommel, Mol, Dessel en Leopoldsborg omvat en 79.169 potentiële consumenten omvat.

b) FC Antwerp

Het terug verschijnen van deze club in de hoogste afdeling impliceert dat de clubs die door het verdwijnen van de empirisch bepaalde ruimtelijke concurrentie hun marktareaal zagen uitbreiden dit terug verliezen. Antwerpen wordt in het seizoen 2000-2001 opnieuw door 2 clubs bediend. Deze evolutie resulteert in een afname van het marktareaal van GBA met 126.625 potentiële consumenten. Lierse, Beveren en Anderlecht verliezen respectievelijk een absoluut marktaandeel van 6.485, 4.555 en 648.

c) AA La Louvière (figuur 72)

Het empirisch marktareaal van AA La Louvière bedraagt 173.955 potentiële consumenten en situeert zich ongeveer 100.000 onder de theoretische waarde.

Zone	Fusiegemeente	Marktpotentieel AA La Louvière
Aa	La Louvière	76.809

Ba	Estinnes	4.113
	Le Roeulx	6.065
	Manage	16.206
	Morlanwelz	12.806
	Zinnik	13.729
Bb	Ecaussines	5.046
	Seneffe	6.428
Bc	Binche	22.019
Cb	Anderleus	2.644
	Chapelle-lez-Herlaimont	1.411
	Chimay	973
	Courcelles	4.257
	Herne	1.449

Tabel 75: Het empirische marktareaal van AA La Louvière

Bij de analyse van het geografisch bedieningsgebied van de club blijkt dat deze lage waarde niet te verklaren is door een sterke ruimtelijke concurrentie met andere clubs maar eerder te verklaren is door de aanwezigheid van een achtergrondruis van SC Anderlecht en Standard Luik. Deze ruimtelijke concurrentie met de grootstedelijke clubs resulteert in het ontstaan van een relatief groot aantal gemeenten die in de B-zone geplaatst kunnen worden in plaats van in de monopolistische A-zone. Het gevolg van de toetreding voor beide topclubs is, daar deze gemeenten in de rest-zone van de clubs gesitueerd zijn, beperkt. Het marktareaal van Anderlecht daalt met 4.266 en dat van Standard Luik met 9.973 potentiële consumenten.

Fusiegemeente	Zone La Louvière	Zone Standard Luik	Zone SC Anderlecht
Braine Le Comte			Cb
Ecaussines	Bb	Ca	Cb
Estinnes	Ba	Cb	
Le Roeulx	Ba		Cb
Manage	Ba	Cb	Cb
Morlanwelz	Ba	Cb	
Pont a Celles			Cb
Seneffe	Bb	Cb	Cb
Zinnik	Ba	Cb	Ca

Tabel 76: Het achtergrondruis van Standard Luik en SC Anderlecht

De theoretisch ruimtelijke concurrentie met SC Charleroi zou een afname met 44.248 potentiële consumenten veroorzaken maar in werkelijkheid verliest de club er slechts 6.296. Tabel 77 toont aan dat de beperkte empirische afname van het marktareaal van SC Charleroi veroorzaakt wordt door de geringe ruimtelijke impact van La Louvière in het theoretische indifferentiegebied. De waargenomen concurrentie in

Morlanwelz, Estinnes en Binche, waar Charleroi respectievelijk 15,5 en 25 en 20% van het marktpotentieel bezit situeert zich in de theoretische monopoliezone van La Louvière.

Fusiegemeente	Marktpotentieel AA La Louvière(%)	Marktpotentieel SC Charleroi(%)
Courcelles	14,3	76,5
Fontaine l'evêque	4,5	74,6
Pont à Celles	0	79,7
Chapelle lez Herl	40,5	48,6
Anderleus	22,9	68,6

Tabel 77: De theoretische en empirische indifferentiezones

Een ander opvallend fenomeen aan de ruimtelijke concurrentie is dat La Louvière zelfs in de agglomeratiegemeenten van zijn stadsgewest geen monopolistische zone heeft. De monopoliezone van de club beperkt zich tot de kernfusiegemeente. In Morlanwelz en Manage domineert ze nog met respectievelijk 69,9 en 73,9%, maar in Chapelle-Lez-Herlaimont moet ze Charleroi als dominerende club tolereren.

Globaal kan geconcludeerd worden dat deze club gelokaliseerd is in een regio met een potentiële draagkracht voor een topclub. Door de lange afwezigheid van La Louvière op het topniveau moet de club zijn marktareaal terug verdichten en her-

inpalmen. De empirisch bepaalde nettobijdrage van de club bedraagt momenteel 153.420 potentiële consumenten.

De nodaliteitsvergelijking van de club is:

$$\text{Ln}q = -2,14\text{ln}s + 7,04$$

Deze vergelijking situeert het regionaal centrum eerder bij de kleinstedelijke kernen.

3.3.3. Het empirisch marktareaal: seizoen 2000-2001

Het totaal bedekte marktareaal kende in het laatste seizoen een toename met 147.768 potentiële consumenten.(zie figuur 73) Het verdwijnen van V Geel en SK Lommel resulteerde in een relatief kleine daling met 78.741 potentiële consumenten die ruimschoots gecompenseerd werd door de toetreding van AA La Louvière en in mindere mate FC Antwerp. Een analyse van de diverse zones in het totale marktareaal toont echter aan dat de stijging volledig te situeren is in de restzone en dat het aantal potentiële consumenten in de monopoliezone afneemt met 241.490. Deze daling wordt veroorzaakt door de beperkte relatieve penetratie van FC Antwerp en de aanwezigheid van enkel de kerngemeente in deze zone bij La Louvière.

Deel 5: Lokalisatievraagstuk topvoetbal in België

	Totaal	A	Aa	Ab	Ac	B	Ba	Bb	Bc	C	Ca	Cb
SC Anderlecht	1.548.153	759899	252.880	111.119	395.900	264629	40.842	49.512	174.275	523625	268.993	254.632
Standard Luik	1.080.851	872705	34.477	102.424	735.804	27565	8.930	0	18.635	180581	76.158	104.423
FC Brugge	951.968	682718	207.748	260.658	214.312	98830	0	17.276	81.554	170420	116.019	54.401
SC Charleroi	462.634	365511	0	274.052	91.459	62718	0	30723	31.995	34405	26.616	7.789
RC Genk	449.400	269813	229.709	26.686	13.418	104596	28.354	14.645	61.597	74991	60.930	14.061
AA Gent	406.902	252919	252.919	0	0	104298	21.896	70.164	12.238	49685	30.812	18.873
GBA	319.678	112351	42.338	0	70.013	0	0	0	0	207327	203.864	3.463
SK Lierse	276.003	119928	111.643	0	8.285	68097	39.852	16.846	11.399	87978	68.003	19.975
Ex Moeskroen	254.138	231810	131.791	94.448	5.571	5057	0	0	5.057	17271	6.262	11.009
FC Antwerp	234.380	0	0	0	0	4972	0	0	4.972	229408	216.443	12.965
KV Mechelen	199.094	119424	119424	0	0	39610	18522	9902	11.186	40060	25.066	14.994
E Aalst	190.788	76197	76.197	0	0	51350	33.555	17.795	0	63241	33.419	29.822
SK Beveren	179.252	75877	44.533	31.344	0	89594	0	9.363	80.231	13781	7.951	5.830
St Truiden VV	178.971	90497	90.497	0	0	30717	18.929	7.547	4.241	57757	39.495	18.262
La Louvière	173.955	76809	76.809	0	0	86412	52.919	11.474	22.019	10734	0	10.734
VC Westerlo	135.025	92573	83.305	0	9.268	6644	6.644	0	0	35808	35.808	0
RC Harelbeke	94.476	26418	26.418	0	0	13765	0	13.765	0	54293	33.445	20.848
SC Lokeren	93.904	36123	36.123	0	0	9954	0	0	9.954	47827	23.600	24.227
	7.229.572	4261572	1.816.811	900.731	1.544.030	1068808	270.443	269.012	529.353	1899192	1.272.884	626.308

Figuur 73: De A-B-C-zones in het seizoen 2000-2001

3.4. Besluit

Uit de recente evolutie kunnen we opmaken dat de endogene veranderingen in de hoogste afdeling niet noodzakelijk voor een toenemende bedekking van het grondgebied zorgt. In de periode 1997/98 – 2000/2001 zijn uiteindelijk enkel RWDMolenbeek en Lommel vervangen door AA La Louvière en KV Mechelen. De 2 nieuwe clubs bevinden zich momenteel in de onderste regionen van de hoogste afdeling en de 2 verdwenen clubs staan aan de top in de 2de klasse waardoor ze beiden terug promotiekansen hebben. Uit deze tendens kunnen we besluiten dat het endogene proces niet resulteert in een toenemende optimalisering van de ruimtelijke spreiding van het topvoetbal in ons land. Het gevolg is dat we in het volgende deel een exogeen opgelegd economisch dirigisme zullen invoeren.

III. De exogene herstructurering van het topvoetbal

"Professional football has most of the characteristics of a vast capitalistic industry. It is on the lines of big business that the clubs are organised, with their boards of directors, their managers, their shareholders, and their employees. The monopoly of the means of satisfying the demands of the consumers (the spectators) is for the most part concentrated in the hands of comparatively small groups of industrialists and financiers... The driving force, the overriding motive, of professional football clubs is not the satisfaction of public demand, but the acquisition of profits." (Hunt E. in 1981 in 'The Guardian (Taylor I., 1984:8)

Het voetbal is ontstaan toen sport als een zuivere vrijetijdsbesteding beschouwd werd. Het gevolg is dat het hedendaagse professioneel voetbal in België in een bureaucratische structuur zit die ontstaan is in dit amateurskader. In de huidige structuren van het Belgische voetbal is het nog steeds mogelijk om een club uit een "dorp" in de hoogste 2 afdelingen te laten uitkomen. Het evolueren van nutsmaximalisatie naar winstmaximalisatie impliceert echter het creëren van expliciete toetredingsvoorwaarden. Deze exogene ingreep is nodig om op lange termijn de winst te bestendigen en het systeem economisch te optimaliseren. Bij de empirische analyse van de evolutie van de marktarealen constateren we dat het huidige endogene systeem van stijgen en dalen geen zekerheid biedt voor een economische optimalisering van het professioneel voetbal in ons land en exogene ingrepen noodzakelijk worden.

1. De weerstand ten opzichte van de economische wetmatigheden

1.1. Inleidende beschouwingen

De historisch ontstane hedendaagse structuur resulteerde, zoals reeds aangetoond werd, in een ruimtelijke verspreiding die positief correleert met de stedelijke structuur en het stedelijk hiërarchisch niveau. Deze positieve correlatiewaarden zijn echter "onvoldoende" om een consumentengeöriënteerde dienst op lange termijn economisch efficiënt te laten renderen. De KBVB, als wettelijke monopolie, zou alle vormen van interne structuurveranderingen die de globale werking van het systeem zouden verbeteren moeten ondersteunen en eventueel als katalysator voor diepgaande structurele veranderingen functioneren. Het probleem is echter dat in bij een herstructurering of herinrichting van het competitiesysteem de clubs een beslissende stem hebben waardoor alle voorstellen tot verminderen van clubs in de hoogste afdeling(en) of tot een gesloten "professioneel" systeem tegengehouden worden.

1.2.Topofilie en lokalisme

“Raith Rovers, puts the town ‘on the map’ – a powerful geographical metaphor.”(Hague E. & Mercer J.,1998:106)

Bovenstaande uitspraak behelst de deelname van de club uit Kirkcaldy, een industrieel stadje in Schotland dat gekenmerkt werd door economische achteruitgang, aan de UEFA-cup in 1994-95. Voetbal “put Kirkcaldy on the map for a while”(Hague E. & Mercer J.,1998:113). Na de 1973 overwinning van Sunderland in de Engelse FA-cup stelden de inwoners:

“ There is now something more to identify with in being from Sunderland: everybody in the country knows they won the cup, more of them might know where Sunderland is – Sunderland has been ‘put back on the map’”(Bale J.,1988:515)

Deze uitspraken zijn een expressie van (Voetbal)topofilie. Deze vorm van binding van sport en territorium werd bij sportnationalisme en lokalisme uitvoerig besproken.

Het is een vorm van levenskwaliteit die geassocieerd is met een sentimentele en affectieve binding met de lokale authentieke plaatsgebonden (voetbal)club. Deze vorm van plaatsbinding en graad van lokalisme is het grootst bij de populaire ploegsporten.

“ Football grounds across the country have always had an almost religious hold on football fans.”(Taylor I.,1991:5)

Een praktische gevolg van topofilie wordt duidelijk bij een potentiële relocatie of fusie van een topsportclub. De lokale topclub wordt als een vorm van prestige beschouwd. Het stadion is, door de intense identificatie tussen mens en plaats, een heilige of authentieke plaats en heeft een sentimentele waarde voor de supporters. Het stadion geeft een “thuisgevoel” en de club creëert een vorm van plaatstrots en lokaal patriotisme. De lokaal geïntegreerde en clubs waren/zijn een vorm van regionale/lokale identiteit en zijn een sentimentele expressie van en een persoonlijke identificatie met deze identiteit. Deze binding is ontstaan in de beginperiode toen het voetbal, door toedoen van de lokale bourgeoisie en morele opvoeders, de arbeiders een engagement bezorgde dat ze op geen enkele andere plaats hadden. Het creëerde een nieuwe vorm van solidariteit en sociabiliteit. De “spirituele kwaliteiten” van het spel leverden een tijdelijke ontsnapping aan de realiteit. De significantie van voetbal werd weergegeven door de rol die het speelde bij het creëren van sociale relaties, een burgerlijke trots en gevoel van lidmaatschap bij de industriële arbeiders. In de Europese industriële verstedelijkte maatschappij werd het toeschouwersschap van een

ploegsport een belangrijke functie voor de mannelijke integratie van de rurale immigranten in de “collectieve stedelijke identiteit”.

“ These sporting clubs provided their members with an inter-generational, sub-cultural marker of identity.” (Mac Clancy J., 1996:3)

Een andere vorm van lokale trots werd door Bale als “boosterism” omschreven waarbij vlaggen, motieven, welkomstborden met lokale sportprestaties en de naam van de aanwezige sportclub worden gebruikt om de sportieve “superioriteit” van de lokale gemeenschap te benadrukken. (Bale J., 1988:516; 1989:16-24)

Voetbal werd een onderwerp voor interne discussie en affirmatie en de intra- en interstedelijke derby's symboliseerden de strijd om de lokale, regionale en nationale dominantie. Voetbal werd in deze historische fase “ruimtelijk” gefundeerd en creëerde een “ingebeelde gemeenschap” en een verbintenis met de “lokale identiteit” waarbij nutsmaximalisatie belangrijk was. Volgens Duke & Crolley (1996) kan enkel religieuze betrokkenheid wedijveren met sportnationalistische loyaliteit. Deze historische stellingname geworteld in het traditionele model van de lokale gemeenschap met zijn cultuur-historische oorsprong in het gemeenschapsgevoel van de arbeidersklasse resulteert in een massaal verzet van de supporters bij het reloceren of fusioneren van een club. Het rationaliseren van het voetbal door de noodlijdende voetbalclubs te laten verdwijnen wordt geanticipeerd door de kracht van de lokale steun voor de overleving “in situ” van de clubs⁸⁸. Mizuchi (1985) stelde bovendien dat de lokale trots omgekeerd evenredig is met de grootte van de stad en de bestaande historiciteit van de club. (Taylor I., 1984:10-13; 1991:5-24; Bale J., 1989:15-24:87-93; Moorhouse H., 1991:201-202; Lanfranchi P. & Wagg S., 1991:130; Van Dam F. & Volkert K., 1992:20-21; Black J. & Lloyd M., 1992:45-50; Mac Clancy J., 1996:3; Duke V. & Crolley L., 1996:4-5; Armstrong G. & Giulianotti R., 1997:5-6; 12; De Biasi R. & Lanfranchi P., 1997:92-94; Brochand P., 1998:73-80; Coelho J., 1998:158-160; Whannel G., 1998:24-25)

⁸⁸ In VK werd de relocatie van de voetbalclub uit Luton naar de 30km verder liggende clubloze “new town” Milton Keynes door de fans verworpen en een poging van Robert Maxwell om Oxford en Reading te laten fusioneren en reloceren naar de tussenliggende stad Didcot werd eveneens verworpen. (Bale J., 1989:89-90)

1.3. Historische cultuur versus economisch dirigisme

“Club directors are often fanatical supporters who find their involvement a rewarding hobby in itself.” (Wiseman N., 1977:30)

Menselijke, historische en culturele factoren kunnen de economische wetmatigheden verstoren. Tradities en fossilisatie door inertie moeten in rekening gebracht worden om bepaalde hedendaagse afwijkingen te kunnen verklaren. Het op mondialiserende en internationaliserende economische motieven gebaseerde reloceren en fusioneren van voetbalclubs als ruimtelijke dynamiek ondervindt een sterke weerstand vanuit de traditioneel menselijk-historisch-culturele hoek. De emotionele binding staat in bepaalde gevallen diametraal tegenover de economische principes waarbij de historisch-culturele factoren momenteel primeren boven de economische en de rationele objectieve argumenten moeten wijken voor de emotionele subjectieve. In deze eerste jaren van het post-Bosman tijdperk primeren in het “oude” Europa de emotionele subjectieve factoren boven de economische en rationele argumentatie. De toenemende rationalisering van de internationale competities en de economische imperatieven die geassocieerd zijn met de moderne sporten leiden echter naar een economische oriëntatie van het product voetbal en een toenemende druk op de intra- en interregionale relocatie van bepaalde topclubs. Naast het fenomeen voetbal-topofilie speelt de aanwezigheid van “lokale gestelde lichamen” een belangrijke rol bij de strijd tegen de economische rationalisatie van de topsporten. De “lokale gestelde lichamen” of mecenas ontpoppen zich als fanatiek supporterende bestuursmensen en/of sponsors die hun betrokkenheid als een hobby die goed is voor het prestige, imago en eveneens een vorm van zelfverheerlijking is. Ze krijgen de beste plaatsen tijdens de wedstrijden en dineren in de loges met hun zakenvrienden.

De relocatietendens zou een logisch gevolg zijn als het globale voetbalbestel het historisch nutsmaximaliserend zou substitueren door een winstmaximaliserend principe. In Noord-Amerika ontstaat door het ontbreken van een sterke vorm van topofilie, op deze wijze relocatie naar een nieuw potentieel marktgebied op inter-regionaal niveau en een suburbaniserende tendens van de sportstadions op intra-regionaal niveau. De Amerikaanse professionele sportstructuren beschouwen zich als “owners of sportsmen”(Taylor I., 1984:9) die minimaal hun intrest op hun investeringen wensen te verdienen waardoor de professionele clubs als kapitalistische onderneming soms transnationaal verhuisden naar een economische markt met een groter toeschouwerspotentieel. In de VS wint kapitaal het van het gemeenschapsgevoel terwijl dit in Europa door zijn historische context in de meeste situaties omgekeerd is.

2.Het Belgische topvoetbal: de toekomst

2.1. Algemeen

De huidige economische veranderingen in het professionele voetbal bedreigen de oorspronkelijke historisch gegroeide locatiegebondenheid van de clubs. Deze evolutie resulteert in een ruimtelijke uitbreiding van het recruteringsgebied van de productiefactor, spelers, en een toenemende rationalisatie van de locatie. De ruimtelijke context van de bestaande clubs wordt gerelateerd aan de economische imperatieven van de professionaliteit in de moderne locatiesporten en de regionale en economische condities waarbinnen de sport zich bevindt. De lokalisatie van sport wordt in deze context bedrijfseconomisch benaderd. Het resulteert in een theoretisch concept waarbij de bestaande clubs interstedelijk en intrastedelijk gereloceed worden en de economisch achteruitgaande gebieden en de kleine centra een dalend aantal topclubs mogen leveren. Deze benadering wordt door Beckham(1999) het "Mc Donaldsprobleem" genoemd waarbij het objectief van het totale bestel winst-maximalisatie is.

Het nadenken over het economisch rationaliseren van het professioneel voetbal in Europa kwam in een stroomversnelling na het arrest Bosman van 15 december 1995. In de boekhouding van vele clubs bestond de passiva zijde uit schulden en was de bankgarantie en activa het aanwezige spelerspotentieel. Het arrest Bosman resulteerde boekhoudkundig aanvankelijk in een reductie van de waarde van de aanwezige activa tot quasi nul en de kleinere clubs kwamen in financiële problemen omdat zij hun werkingstekorten ieder jaar aanzuiverden met de netto-opbrengst van het verkochte spelerstalent. Het verlies van deze bron van inkomsten resulteerde in een relatief sterke daling van het werkingsbudget van de kleine clubs aan de ene zijde en in een potentieel relatief vlugge opkomst van nieuwe clubs anderzijds. Het afschaffen van de transfertprijzen voor spelers eindecontract is een grote besparing voor de aankopende club die zijn extra-sportief budget bijna integraal kan aanwenden voor de persoonlijke loonkosten van de spelers. Deze economische liberalisering en herstructurering van de UEFA competities leidde tot een nationale en internationale polarising van het succes. De internationale achteruitgang van het Belgische voetbal wordt aangetoond door de evolutie van de Belgische clubs in de UEFA-rangschikking. Het Belgische clubvoetbal degradeerde van de 3de plaats in het pre-Bosmanjaar 1993 via een 4de, 8ste, en 12de plaats naar de 20ste plaats in 2000 om in het seizoen 2000-2001 terug te stijgen naar een 18de plaats. (Saris H.,1999:25; www.uefa.org/UEFAcup/format.asp,16/6/2000:2-3) en bevinden we ons momenteel in het gezelschap van Zwitserland(16^{de}), Noorwegen(17^{de}), Zweden(19^{de}) en Polen(20ste) ,

die in de huidige professionele en economische context van het voetbal als secundaire landen kunnen beschouwd worden.

2.2. De problematiek van het Belgische voetbal

Eén van de basisprincipes van een succesvolle professionele competitie is het partieel installeren van **territoriale exclusiviteit**. Het aantal potentiële clubs in de hoogste 2 afdelingen in een bepaalde regio zou op deze wijze beperkt worden en een bepaalde zekerheid van inkomsten of potentiële consumenten opleveren. In het huidige systeem is het mogelijk dat een “kleinere” club in de hoogste 2 afdelingen verschijnt en zo voor een lokaal of regionaal overaanbod zorgt. Een ander verschijnsel is de “droom” van vele 3de en 4de klasse clubs om ooit in de hoogste 2 afdelingen uit te komen. Deze droom resulteert in een versnippering van het consumentenpotentieel daar de clubs in de lagere reeksen hun publiek bijna exclusief uit de eigen locatie recruterende en zo een lokale functionele substitutie ontstaat.

Een andere vaststelling is dat volgens een Strategisch Bedrijfstakingonderzoek Betaald Voetbal waarin 6 landen (Nederland, België, Duitsland, Engeland, Frankrijk en Italië) onderzocht werden naar hun toeschouwersparticipatie en relatieve sponsering, België relatief goed scoort. Uit de gegevens in tabel 78 blijkt dat de relatieve consumptie van het verschijnsel topvoetbal in België het hoogste was en we op gebied van sponsering eveneens bij de top stonden.

Land	Toeschouwers per wedstrijd	Toeschouwers per wedstrijd per 1000inw	Sponsorgeld In miljoen BEF	Sponsorgeld per miljard BNP
België	7.300	6,5	900	115.000
Nederland	9.400	5,5	1.530	130.000
Duitsland	29.100	3,2	3.060	45.000
Engeland	27.600	5,7	4.680	150.000
Frankrijk	13.200	2,3	2.610	55.000
Italië	29.500	4,6	4.140	110.000

Tabel 78: De studie van SBBV naar toeschouwers en sponsors.

(Vandeweghe H.: FET:25/3/98:2)

Uit deze gegevens zouden we kunnen afleiden dat het Belgisch voetbal gezond is, maar deze resultaten wijzen eveneens op de aanwezige beperkingen. Hiermee bedoelen we dat in de huidige context, waar vele clubs een laag toeschouwersaantal en budget hebben, de internationale cijfers aantonen dat de huidige situatie reeds één van de betere in Europa is en een positieve evolutie niet direct endogeen te verwachten is.

Een ander item dat door de clubs in 1ste afdeling aangekaart wordt zijn de beperkte ontvangsten uit tv-rechten die in ons land uitbetaald worden aan de clubs. Een studie van Deloitte & Touche wijst uit dat het aandeel van de tv-rechten in het budget van de clubs met 5,3% de laagste score is van de onderzochte landen.

Het gemiddelde budget van een Belgische club bedroeg in het seizoen 270 miljoen Bef en de absolute bijdrage van de tv-rechten varieerde tussen 13,6 miljoen Bef en 19,2 miljoen Bef⁸⁹ en bedraagt gemiddeld 14,4 miljoen Bef. In Nederland is dit gemiddeld 76 miljoen Bef en volgens Deloitte & Touche bedroeg dit voor de Engelse Premier League in het seizoen 1998-99 gemiddeld 9.800.000 £ of ongeveer 600 miljoen Bef is. Uit deze gegevens zouden we gemakkelijkshalve kunnen concluderen dat het probleem van het Belgisch voetbal zich bij de beperkte opbrengsten van de tv-rechten situeert.

Het door de clubleiders afschuiven van de problematiek van het Belgische voetbal op deze eenzijdige exogene verklaring resulteert in een bestendiging van het huidige systeem. De oorzaak van de malaise wordt door deze uitleg “buiten” de structuren gelegd en resulteert in een consolidatie van het bestaande bestel. De relatief hoge penetratie van het topvoetbal en de relatief voldoende geachte sponsoring worden door de centrale besturen als argument gebruikt om de goede werking van het systeem te belichten. Maar deze redenering kan ook gebruikt worden tegen het bestaande bestel. Niettegenstaande de hoge penetratie van het fenomeen topvoetbal werd bij de helft van de clubs in de Belgische 1ste klasse empirische markt-arealen van minder dan 200.000 potentiële consumenten geconstateerd en kunnen, niettegenstaande de bevoorrechte RSZ-voorwaarden⁹⁰, de meeste clubs hun bijdragen niet betalen.

Het probleem is België situeert zich dus niet bij een te geringe marktpenetratie maar bij een te klein marktareaal of geografisch bedieningsgebied.

⁸⁹ De tv-rechten in België waren in 1999 goed voor 400 miljoen BEF. VTM/RTBF betalen 160 miljoen BEF en Canal + 240 miljoen BEF. Van het gedeelte afkomstig van VTM/RTBF wordt 62% gelijkmatig verdeeld over de 23 clubs van de Profliga. Van de 240 miljoen van CANAL + krijgt ieder eerste klasser 10 miljoen en nogmaals een bedrag tussen de 6 miljoen en 750.000 naargelang ze 1ste tot 6de eindigden in de competitie. Op de bedragen van Canal + moeten de clubs 7% bondstaksen betalen. (Mortelmans W., 2000:24)

⁹⁰ In België betalen de voetbalclubs geen RSZ-bijdragen op het volledige loon van de profspelers maar enkel op een minimumloon waardoor de hoogste lonen relatief gezien een zeer lage bijdrage leveren aan het sociale zekerheidssysteem.

In een zuiver homogene ruimte zou in België 1 club per 550.000 inwoners aanwezig zijn. In Nederland is dit 1 per 830.000, in Spanje 1 per 2 miljoen, in Engeland, Frankrijk en Italië 1 per 3 miljoen en in Duitsland 1 per 4,6 miljoen. Deze waarden zijn geen zekerheid voor de reële marktarealen maar wel een indicator voor de verschillen tussen de diverse landen. Het zijn richtcijfers voor het bepalen van de potentiële consumentenaantallen van het topvoetbal die gebruikt worden door de commerciële sectoren. Bij een analyse van de in tabel 80 weergegeven bijdrage van het procentueel aandeel van de tv-rechten in het budget blijkt dat in Nederland het aandeel in het totale budget het drievoudige is van het aandeel in ons land. In Spanje en Engeland liggen deze aandelen 4 à 5 maal hoger en in Italië zelfs 9 maal hoger dan in België. De verklaring voor deze grote verschillen kunnen gedeeltelijk gezocht worden in de internationale uitstraling van deze competities. De TV-zenders betalen niet enkel voor de rechten in het land maar ook voor het uitzenden of doorverkopen van deze wedstrijden in het buitenland. De beperking van het Belgisch voetbal situeert zich niet enkel bij de te kleine omvang van het Belgisch consumentenpotentieel of potentiële kijkcijfers maar eveneens bij de matige internationale uitstraling van onze competitie.

Een relatieve toename van de tv-rechten naar het niveau van de andere landen zou leiden tot een gemiddelde toename van het budget met 41,6 miljoen Bef(Nederland) over 75 miljoen(Engeland) tot 222 miljoen bef(Italië). De theoretisch maximale toename zou resulteren in een gemiddeld budget variërend tussen 311,6 over 345 tot 492 miljoen Bef. Dit bedrag is in vergelijking met de gemiddelde budgetten in de topklasse van voetbalgrootmachten zoals 3,0 miljard Bef in Engeland, 1,85 miljard Bef in Italie, 1,55 miljard Bef in Spanje en 1,5 miljard Bef in Duitsland onvoldoende om concurrentieel te zijn. Met dit theoretische gemiddelde budget zouden ze iets dichterbij de buurt van Nederland komen waar volgens Goullet(2000) voor het seizoen 2000-2001 het gemiddelde budgetten 600 miljoen Bef bedroeg.

Land	%aandeel TV-rechten
België	5,3
Nederland	18
Engeland	21
Italië	48
Spanje	25

Tabel 80: % aandeel tv-rechten in het totale budget (cijfers Van De Weghe H.)

2.3. Potentiële oplossingen

1) Inkrimping van het aantal clubs in de hoogste afdeling

De marktarealen van de Belgische clubs zijn te beperkt om in het huidige geprofessionaliseerde internationaal voetbalbestel enige vorm van betekenis te spelen. Het inkrimpen van de aantal clubs zou een potentiële oplossing kunnen zijn voor dit probleem. De eventuele afname van de 1ste klasse naar 16 clubs in het seizoen 2000-2001 is momenteel terug afgevoerd. Deze inkrimping zou de eerste stap geweest zijn naar een vorm van rationalisering van het topvoetbal in ons land en een potentiële herwaardering van het Belgisch voetbal op het internationaal toneel.

2) Een internationale competitie

De managers en voorzitters van de topclubs in België wijzen de kwaliteitsafname van de Belgische competitie aan als hoofdoorzaak van de beperkte budgettaire ruimte en het verlies van internationale uitstraling van de Belgische topclubs. Het beperkte totale marktareaal van een nationale competitie en het afwijzen van een inkrimping van het aantal clubs in de 1ste klasse door de kwalitatief zwakkere professionele clubs resulteren op lange termijn in minder inkomsten uit sponsoring en tv-rechten. De huidige Champions League is al een eerste stap naar een internationale competitie maar de clubs vertegenwoordigd in deze competitie moeten eerst in hun nationale competitie kampioen of zoals bij de toptanden 2de of 3de eindigen. De samenstelling van de Champions League is afhankelijk van de prestaties van de clubs uit de diverse landen in de Europese bekerwedstrijden. Andere pogingen tot internationale competities waren/zijn:

- Onder impuls van Media Partners was de European Football League(EFL) in 1998 bijna een feit. Het zou een gesloten competitie met 32 clubs geworden zijn onderverdeeld in 2 afdelingen van 16 clubs. De 1ste afdeling zou bestaan hebben uit 16 clubs⁹¹ die niet meer in hun nationale competitie zouden aantreden en de

⁹¹ - Engeland: Arsenal, Manchester Un, Liverpool
- Italië: AC en Inter Milaan, Juventus Turijn
- Duitsland: B. München en B Dortmund
- Frankrijk: Paris St Germain en Marseille
- Spanje: FC Barcelona en real Madrid
- Galatasaray(Turkije), Benfica Lissabon(Portugal), Ajax Amsterdam(Nederland) en Panathinaikos Athene(Griekenland)

2de afdeling zou aanvankelijk uit 16 clubs bestaan die zich via hun nationale competitie zouden plaatsen. Het gesloten systeem zou voor een lange termijn zekerheid bieden waardoor verliezen niet direct een degradatie uit deze internationale competitie impliceerde. Een eventuele uitwisseling tussen clubs die jaar na jaar te zwak zijn voor de 1ste afdeling zouden na stemming vervangen worden door een club uit de 2de afdeling. De financiering voor deze EFL zou gekomen zijn via de media magnaten Murdoch, Kirch en Berlusconi en de Saoedische prins Al Waleed Bin Talal. De inkomsten zouden hoofdzakelijk geregenereerd worden via de tv-rechten. (Vervaecke W.,2000:80-81)

Deze EFL kwam niet tot stand en zoals bleek uit de deelnemende clubs was voor een Belgische club geen plaats in het systeem. De vrees voor deze competitie resulteerde in het uitbreiden van de Champion's League voor het seizoen 1999-2000. De te verdelen TV-gelden werden opgetrokken naar 15 miljard Bef en de startpremie steeg naar ongeveer 37,5 miljoen Bef. Per wedstrijd en per overwinning kreeg een club daarboven nog eens 12,5 miljoen Bef. Het bereiken van de kwartfinale bracht 100 miljoen Bef op en een overwinning in de finale bracht 250 miljoen Bef op. De winnaar van de Champion's League verdient in deze competitie ongeveer 1 miljard Bef. (Sport internationaal; mei 1999:47)

Deze internationale competitie en andere theoretische en toekomstige structuren zijn voor de Belgische clubs bijna onbereikbaar geworden. Enkel SC Anderlecht en in mindere mate FC Brugge maken een kans om een secundaire rol te gaan spelen in deze competities. Deze problematiek leidt ons terug naar het eerste voorstel waarbij het aantal clubs in de nationale competitie ingekrompen moet worden om een solide basis te creëren om in de toekomst eventueel een plaats in de "nieuwe" internationale Europese competities te gaan spelen.

- Een ander voorstel in het creëren van een regionale competitie zoals de BeNe-liga met 8 Belgische en 8 Nederlandse clubs of de Atlantic League waaraan de beste clubs uit de Scandinavische landen, Portugal, Nederland, België en Schotland zouden deelnemen. Deze structuren hebben eveneens de bedoeling om de betere clubs uit de nationale competities te laten deelnemen en de nationale competities te laten degraderen tot een soort 2de klasse.
- Een ander en nog steeds gangbaar initiatief is het creëren van een Euro League. Het idee is om een competitie op te zetten met 14,16 of 18 ploegen. Er zouden twee Belgische, Schotse, Deense en Zweedse clubs en drie

Nederlandse en Portugese clubs aan deelnemen. Een verdere uitbreiding naar Noorwegen, Griekenland en Oostenrijk wordt als mogelijk beschouwd. Het zou een normale competitie worden met clubs die niet meer deelnemen aan hun nationale competitie. De eerste drie van de Euro League zouden een ticket voor de Champions League verwerven. De nummers 4 tot 7 zouden aan de 2de voorronde van deze Champions League deelnemen en de nummers 8 tot 11 aan de 1ste voorronde. De ploegen 12 tot 14 krijgen, als ze in eigen land de beker winnen, een ticket voor de UEFA-beker en de laatste 2 zouden barragewedstrijden moeten spelen tegen de kampioenen van hun land. De selectie van de clubs zou gebeuren op basis van de Europese resultaten gedurende de afgelopen 10 jaar. Voor België zijn dit SC Anderlecht en FC Brugge.

3) Herinrichten van het voetballandschap

“ Ik denk dat 14 leefbaar is, maar dat is onbespreekbaar bij de clubs. Het compromis tussen 18 en 14 is 16, maar zelfs dat is niet aan de orde.” (Landsheer, de penningmeester van de KBVB in een interview met Van de Weghe H., 1998:FET:2)

Het inkrimpen van de nationale competitie op zichzelf voldoet niet aan de eisen van de markt. Bij het professionaliseren van het populaire cultuurproduct voetbal werd niet ingegrepen in de ruimtelijke inplanting van de clubs. Het huidige open systeem zorgt voor een ongecontroleerde constante instroom en uitstroom van clubs in de hoogste afdeling(en). De samenstelling van de hoogste 2 afdelingen vertoont door de aanwezigheid van 28 Vlaamse clubs van de in totaal 36 een relatief overbezetting in Vlaanderen. Deze vaststelling impliceert dat naast het inkrimpen van de 1ste en eventueel 2de klasse relocaties en fusies zouden moeten plaatsgrijpen.

Aan de hervorming van de hoogste 2 afdelingen werd een aanzet gegeven op de **Algemene Statutaire Vergadering van de KBVB van 23 juni 2000** waar een voorstel tot **hervorming van het “betaald” voetbal** werd ingediend door de Liga Beroepsvoetbal.

De hoogste 2 afdelingen zullen worden onderverdeeld in de “sectie betaald voetbal” en vanaf 3de afdeling in de “sectie amateurvoetbal”. De deelname aan het betaalde voetbal impliceert dat de club moet voldoen aan de jaarlijks te hernieuwen licentievoorwaarden⁹². Naast deze voorwaarden worden aan de clubs bijkomende eisen

⁹² De algemene voorwaarden tot het verkrijgen en behouden van een licentie zijn: (Mortelmans W., 2000:20-23)

- 1) De club dient een rechtspersoonlijkheid te bezitten
- 2) De club dient spelers onder contract te hebben die kunnen opgesteld worden in de officiële competities van de KBVB waarvan uiterlijk op 1

gesteld qua aantal profspelers, infrastructuur en het aantal jeugd ploegen in nationale en provinciale jeugdcompetities. Bij het niet behalen van een licentie degradeert de club naar de 3de afdeling. Vanaf het seizoen 2001-2002 zal het kampioenschap in 1ste met minimum 14 en maximaal 18 licentiehoudende clubs worden gespeeld. Voor het niet behalen van de financiële voorwaarden zijn er overgangsmaatregelen. De licentiecommissie mag een licentie toekennen aan een club die zich kan beroepen op een globaal herstelplan dat goedgekeurd is door de bevoegde rechtbank of op een afbetalingsakkoord en/of plan overeengekomen met de schuldeisers. Het gevolg van het invoeren van dit licentiesysteem is dat momenteel bepaalde 2de klassers aan het onderhandelen zijn met andere clubs voor het creëren van een fusieploeg. Het zijn voornamelijk de clubs gelokaliseerd in een kern die theoretisch niet groot genoeg zijn voor een club in de hoogste 2 afdelingen die deze fusieplannen hebben. Hekegem, met een gemiddelde van amper 350 toeschouwers, zal na dit seizoen opgaan in FC Denderleeuw, Ingelmunster zoekt toenadering tot het naar 3de klasse gedegradende KV Kortrijk en tussen de neo 2de klasser Strombeek-Bever en RWDMolenbeek zijn eveneens fusiegesprekken aan de gang. (Sportleven, 21/06/2000; bijlage; T'Kint P. & Vanheule F., Voetbal Magazine; 10/01/2001:66-69)

-
- augustus 2001 minstens 15 het statuut van niet-amateur moeten bezitten.
- 3) De club dient een bewijs te leveren niet in gebreke te zijn gebleven bij de betaling van:
 - Spelerslonen
 - RSZ
 - Bedrijfsvoorheffing
 - Patronale bijdragen aan het pensioenfonds van de beroepsvoetballers
 - BTW
 - Belastingen
 - 4) De club dient een verzekering tegen arbeidsongevallen af te sluiten voor haar spelers
 - 5) De club dient zich te onderwerpen aan een controle op de toepassing voor toekenings- en behoudsvoorwaarden van de licentie
 - 6) De club dient een beroep te doen op gediplomeerde trainers
 - 7) Het stadion waarin gespeeld wordt, dient te beantwoorden aan de wettelijke normen qua veiligheid en organisatie van ticketing en een stadiocapaciteit van 5000 plaatsen hebben bij de aanvang van het 2de seizoen in 2de klasse. Vanaf 2005-2006 moeten er van die 5000 plaatsen minstens 1000 zitplaatsen zijn.

2.4. Lokalisatieplanning van het professioneel sportbestel in de VS

Het sportbestel in de VS vertrok, zoals reeds besproken werd, vanaf zijn ontstaan vanuit een rationele selectieprocedure bij het reloceren van of toelaten van nieuwe clubs in het gesloten profsysteem. Volgens Bruggink & Zamparelli(1999) was de inplanting van een nieuwe club een typisch traditioneel locatievraagstuk waarbij de marktvraag als belangrijkste indicator bij een eventuele markuitbreiding werd beschouwd. De onderzochte variabelen waren aanwezige bevolking, inkomen, financiële ondersteuning van de bedrijfswereld en afstand tot een andere club. Deze laatste factor is in een gesloten systeem zeer belangrijk daar in de MLB(Major League Baseball) een nieuwe club zich wegens het principe van territoriale exclusiviteit niet mag vestigen in een gebied waar reeds een andere club aanwezig is. Deze vorm van locatie-inplanting verwerpt het Hotellingmaxime en laat enkel Löschiaanse ruimtelijke monopolies toe. Een nieuwe club in dit systeem impliceert steeds een uitbreiding van het totale marktareaal en niet het ontstaan van een ruimtelijke concurrentie met een bestaande club. De onderzoekers concludeerden:

"It is no surprise that POP(population) has, by far, the biggest impact on the market viability of a city."(Bruggink T.& Zamparelli J.,1999:53)

Het US Bureau of Economic Analysis deelde de VS in 172 economische gebieden waarbij in elk gebied een stedelijk centrum en zijn hinterland voorkwamen. Ze bepaalden per gebied het "total personal income"(TPI), dit was totale som van het inkomen van de bevolking in de economische gebieden. Bovendien berekende het bureau de drempelTPI voor het kunnen onderhouden van een leagueclub in de MLB(Baseball), NFL(Amerikaans Football), NBA(Basket), NHL(ijshockey) en MLS(voetbal). Op deze wijze detecteerden de onderzoekers de plaatsen waar een bepaalde professionele sportclub nog een potentieel had om een exclusief territorium en franchise te onderhouden en welke locaties het economisch potentieel niet bezaten of bezitten.(Thomas G.,2000:56-59)

3. De “theoretische” herinrichting van het Belgisch voetbal

3.1. Noodzaak of niet?

“Once a firm is established at a location, many forces operate to keep it there, even when a new facility is required.” (Blair J., 1991:21)

De vraag die kan gesteld worden is of het Belgisch voetbal zich nog moet of kan wapenen tegen de internationale professionalisering. Is met andere woorden een ingreep in de structuren relevant in de hedendaagse context van het internationale voetbal. Moet België, een land met een relatief klein marktpotentieel, zich niet neerleggen bij de economische wetmatigheden van de vrije markt. Het Belgisch voetbal proberen te richten en aan te passen aan de internationale economische en professionele tendensen impliceert dat het aantal clubs, door het relatief beperkte marktareaal, moet inkrimpen en bepaalde clubs beter zouden reloceren naar potentieel rendabele marktarealen zonder directe ruimtelijke concurrentie. Deze exogene ingreep wordt momenteel door de huidige clubs in de profliga uit zelfbehoud verworpen maar zal in de toekomst waarschijnlijk grote gevolgen hebben. Volgens Van De Weghe(1998) is de top van de KBVB echter onmachtig om in te grijpen, omdat deze profliga alle voorstellen die op haar functioneren betrekking hebben, kan blokkeren. De visie van de bestuurders van vele van de “kleinere” clubs is dat voetbal sentiment en geschiedenis is en dat de supporters in de eerste plaats aangetrokken worden door de oude rivaliteit tussen de clubs. Deze stelling impliceert op lange termijn een terugkeer naar een semi-professioneel systeem waarbij de Belgische voetballiefhebbers voor topvoetbal maar naar de Europese competities moeten kijken. De uitspraak van Smets, de voormalige commercieel manager van een van de theoretisch bedreigde clubs St Truiden VV

“Er is niks mis met ons kampioenschap. Als clubs financiële problemen hebben, is het omdat zij hun spelers te veel betalen. Maar nog te weinig vergeleken met het buitenland... Hetzelfde gaat op voor Anderlecht in Europa. Laat ons dus onze eigen kleine competitie koesteren.”(Hauspie J., Voetbal Magazine; 11/10/2000:48)

is een sprekend voorbeeld van deze visie. Een ander feit die een belangrijke rol speelt bij het verzet tegen het installeren van een onafhankelijk exogeen en onafhankelijk orgaan dat de 1ste klasse zou herstructureren is de lokalisatiefactor inertie. Eens een bedrijf, hier een voetbalclub, zich ergens een tijd relatief succesvol gevestigd heeft zullen, niettegenstaande de marktcondities veranderen, krachten optreden die de club op zijn locatie zullen willen houden en ontstaat er een soort

symbiose of coëvolutionaire relatie tussen de club en de gemeenschap waarbij wederzijdse steun ontstaat.

Aan de andere zijde staan de clubleiders en voetbalconsumenten die het Belgisch voetbal terug op internationaal niveau willen brengen. Deze visie eist echter een grondige herstructurering, een commercialisering, een intrede van management-principes en een schaalvergroting van het topvoetbal.

3.2. De herschikking van de marktvorm topvoetbal

"Understanding the behavior of firms competing in space to sell the same product to geographically scattered consumers has been a defining problem of economic geography since the development of central place theory."(Sheppard E.,2000:171)

3.2.1. Verantwoording werkwijze

De herstructurering van het topvoetbal als marktvorm in deze studie is een combinatie van het inkrimpen en relocatie en/of fusie van de bestaande situatie. Bij het bepalen van de optimale locatie van de clubs wordt rekening gehouden met de bestaande situatie en de potentiële ruimtelijke interactie. Topvoetbal wordt beschouwd als een voorbeeld van een marktareaal waarbij de levering door één leverancier in een locatie wordt geleverd en de consumenten heterogeen verspreid over de ruimte voorkomen. De noodzakelijke aanwezigheid van het competitieve element resulteert in de noodzaak van het voorkomen van diverse aanbieders in diverse locaties. Een natuurlijke vraag die rijst is de minimale noodzakelijke grootte of drempelwaarde van het marktareaal en het minimaal aantal noodzakelijke clubs om een competitief marktevenwicht te bereiken waarbij een minimaal financiële break-even situatie ontstaat. De lokalisatie van nieuwe of relocatie van bestaande clubs gebeurt niet in een "lege" ruimte waardoor rekening gehouden moet worden met de bestaande ruimtelijke spreiding van de andere clubs. Deze werkwijze steunt op het principe dat locaties met regionale concurrentie binnen hun theoretisch bepaalde invloedssfeer een kleiner draagvlak hebben dan locaties zonder concurrenten. De afwezigheid of aanwezigheid van regionale concurrentie kan resulteren in een functionele promotie of degradatie van een centrale plaats voor het leveren van een marktgeoriënteerde consumentendienst aan zijn verzorgingsgebied. Bij de lokalisatieplanning moet eveneens rekening worden gehouden met het consumentennut en het producentennut. Het belang van de consument is dat hij op een zo kort mogelijke afstand een club van een bepaald niveau heeft en het belang van de producent is dat hij rondom het vestigingspunt een voldoende aantal potentiële consumenten heeft om de drempelwaarde van de aangeboden dienst te

overschrijden. Een 2de factor is dat de afstand tot de dichtstbijgelegen concurrent voldoende groot moet zijn om geen massale substitutiefenomeen te krijgen als de prestaties een tijd uitblijven en om een eigen monopolistisch marktareaal en geografisch bedieningsgebied te kunnen creëren. Bij een heropstanding van de club zal het potentiële publiek, dat in grote aantallen thuis bleef maar geen substitutiegedrag vertoonde, terug naar het stadion komen. De geïdentificeerde en gekwantificeerde variabelen worden gebruikt om via een locatie-allocatiemodel een “optimale” locatiepatroon van het topvoetbal in België te bekomen. Dit “optimaal” patroon impliceert echter niet de aanwezigheid van een complete bedekking of met andere woorden dat iedere potentiële consument de mogelijkheid tot consumptie bezit. Het bereiken van volledige bedekking van het marktareaal zou resulteren in het creëren van een aantal clubs waarvan het marktareaal de drempelwaarde niet zou bereiken.

3.2.2. Werkwijze

Bij de herstructurering wordt vertrokken vanuit de bestaande samenstelling in het seizoen 1999-2000. De overgang van de huidige zonder exogene opgelegde beperkingen ontwikkelde ruimtelijke verspreiding naar een exogeen gestuurde “optimale” ruimtelijk spreidingspatroon gebeurt in verschillende fases:

- 1) De evolutie naar een statisch geoptimaliseerd verspreidingspatroon met een gemodificeerde maximale bedekking gebeurt eerst via de theoretische marktarealen waar de consumentendienst voetbal als een homogeen product wordt beschouwd. De geleidelijke afname van het aantal plaatsen die de dienst topvoetbal aanbieden zal door de transformatie van het hinterland van een ruimtelijk indifferentiegebied naar een monopoliegebied een positieve invloed hebben op de omvang van het theoretisch marktareaal. Het elimineren, reloceren of fusioneren van de clubs moet daarom trapsgewijs gebeuren waarbij na iedere stap in het proces de globale impact geanalyseerd moet worden.
- 2) Het verminderen van het aantal clubs in de hoogste nationale reeks door een drempelwaarde in te voeren op de theoretische marktarealen.
- 3) In een volgende stap wordt rekening gehouden met de empirische marktarealen en de variatie in lokale en afstandsvervalelasticiteitscoëfficiënten van de clubs die in de meeste gevallen een expressie zijn van het stedelijk hiërarchisch niveau en de aanwezige competitieve voordelen. Bij het elimineren, fusioneren en reloceren van clubs moet rekening worden gehouden met de diverse variabelen waardoor de uiteindelijke empirisch gemodificeerde maximale bedekking af

zal wijken van de theoretische. In deze fase wordt eveneens nagegaan of de drempelwaarde aangepast moet worden of dat bepaalde locaties die deze ondergrens niet bereikten door de variatie in penetratie-index geëlimineerd of terug geselecteerd worden.

3.3 Locatie-allocatiemodellen

“ A good location provides the firm with strategic advantages that competition may find difficult to overcome. While other marketingmix elements may be easily changed in response to a changing environment, locations represent long-term investment that can be changed only at a considerable cost.” (Ghosh A. & Craig S.,1983:56)

3.3.1. Algemeen

Het Hotelling- en Löschprincipe zijn de twee extreme locatievormen van twee concurrerende faciliteiten in een marktgebied. De locatie-allocatiemodellen, waar de locatie van meerdere concurrerende faciliteiten in een ruimtelijk sterk verspreide geografische markt bepaald worden, zijn een uitbreiding van deze theorieën (Teitz M.:1968; Cooper L.,1968; Eaton B. & Lipsey R.:1975;1979; Presscott E. & Visscher M.:1977; Chung C.,1986; Daskin M.,1995; Arentze T., Borgers A. & Timmermans J.:1996; Daskin M. & Owen S.:1999). Zij bepalen de locatie en de ruimtelijke interdependentie van meerdere concurrerende faciliteiten in een begrensde geografische markt met andere woorden van de simultane lokalisatie van verschillende verkooppunten. De modellen bepalen simultaan de locatie en de toewijzing van de consumenten aan deze locatie en komen tot de algemene conclusie dat kortetermijnevenwichtssituaties onstabiel zijn.

“ The form of equilibrium arrived at by short-run maximization of market share is rather unsatisfactory” (Teitz M.,1968:138)

De term locatie-allocatie verwijst naar de twee noodzakelijke basiselementen bij de procedure voorafgaande aan het kiezen van een locatie: (Ghosh A. & Mc Lafferty S.,1987:127)

- de optimale producentenlokalisatie
- de allocatie van de consumenten aan de respectieve diensten rekening houdend met het consumentengedrag en de mobiliteitsmogelijkheden

De lokalisatie van nieuwe of de relocatie van een bestaande dienst moet gerelateerd worden aan de winstmaximaliserende intentie van de producent of bij overheids-diensten aan maatschappelijke en sociale nutsmaximaliserende doelstellingen. Bij

deze modellen berust de toewijzing van de consumenten nog steeds op het nabijheidsprincipe. Deze benaderingswijze steunt op het Hotelling en/of Lösch-principe. In realiteit bezitten de concurrerende diensten een heterogene aantrekkingskracht. Om de aantrekkelijkheid te beoordelen wordt een nuttigheidsfunctie aan de afstandsfunctie gekoppeld. Deze invulling resulteert in een nieuwe meeteenheid waarbij een absoluut nut per consument aan een dienst gekoppeld wordt. Het relatief of marginaal nut voor de consument is dan de verhouding tussen het absoluut nut en de afstandskost. Deze benadering heeft als gevolg dat, in tegenstelling met de zuiver deductieve modellen, consumenten uit een zelfde locatie niet meer globaal aan de meest nabijgelegen dienst toegewezen worden. Een consument zal zich naar een verder gelegen locatie verplaatsen als het individueel marginaal nut van de aangeboden dienst in deze locatie groter is dan deze van een concurrerende dienst in een nabijgelegen plaats.

Het maximaal aantal gelijkaardige diensten die aangeboden kunnen worden kan door kosten-baten analyses bepaald worden. De winstmaximaliserende producent moet rekening houden met de maximale opbrengsten in een regio. Bij een verkeerde inplanting zal de dienst niet rendabel zijn en op termijn verdwijnen of moeten reloceren naar een gunstigere locatie. De locatie-allocatiemodellen laten op een pseudo-endogene wijze deze benadering toe. Via marktonderzoek worden de kosten en de baten van een bijkomende inplanting bepaald. Wanneer de bijkomende kosten gelijk zijn aan de bijkomende opbrengsten kunnen we van een gesatureerde markt met het optimaal aantal dienstverleners spreken. De conclusie is dat de algemene doelstelling van een locatie-allocatiemodel het simultaan bepalen is van de optimale locaties waarbij rekening moet gehouden worden met:

- de algemene ondernemingsobjectieven (winstmaximalisatie, dienstverleningsmaximalisatie,...)
- de consumentenkenmerken (marktpotentieel, inkomen, profiel)
- afstand en regionale toegankelijkheid (publiek transport, snelwegen, verkeersopstoppen, parkeermogelijkheden)
- effect van de competitieve omgeving (concurrentie, ruimtelijke interactie)

Het belang van een locatiestrategie is op lange termijn zichtbaar. Het is namelijk door het verkopen van de geproduceerde goederen en diensten dat een functie kan overleven. Het herstellen van een lokalisatiefout is een kostenelement dat zwaar op een budget kan drukken.

“ The success or failure of both private and public sector facilities depends in part on the locations chosen for those facilities” (Daskin M.,1995:1)

3.3.2. Bedekkingmodellen

a) Algemeen

De relatie tussen consumptie en afstand resulteert in een afnemend marginaal nut met de afstand. De aangeboden diensten kunnen via deze redenering genegeerd worden door de nutsmaximaliserende consumenten. Het marginaal nut van een hoogwaardig product, kan door de afstandsmatrix, een lage waarde vertonen en tot substituering, niet-consumptie of tot consumeren van een dienst van lager niveau leiden. De combinatie van de locatie in de ruimte en de optimalisering van de vraag wordt het bedekkingprobleem genoemd. De doelstelling is het vinden van lokalisatieplaatsen die niet enkel op korte termijn een optimalisering vertegenwoordigen maar eveneens bij het eventueel toetreden van competitieve concurrenten een rendabele locatie zijn. (Ghosh A. & Craig S., 1984:39)

Het langetermijnevenwicht is een interdependentiematrix waarbij de ene locatie in het systeem reageert op een verandering in de andere centrale plaatsen zonder zijn rendabiliteit te verliezen. Kortetermijnevenwichten en korte termijn winst-maximalisatie kunnen door een verandering in de competitieve omgeving tot een relocatie van de dienst leiden. In de praktijk blijkt echter dat de hoge relocatiekost een barrière is en de dienstverlenende functie is een economisch onrendabele situatie terechtkomt.

Bij de bedekkingsmodellen, die een onderdeel zijn van de locatie-allocatiemodellen, wordt naast het optimaliseren van het aantal dienstverlenende functies eveneens rekening gehouden met de globale marktpenetratie. De volledige bedekking van het potentieel marktgebied is in de dienstensector als locatie-allocatiemechanisme belangrijk. De doelstelling van een dienstverlenende sector is het maximaal benutten van het aanwezige marktpotentieel. De dienstensector bouwt, om zijn bedekking te optimaliseren, een netwerk van dienstverleningspunten uit met als centraal aspect de toegankelijkheid van de dienst voor de consumenten..

Het doel van de bedekkingsmodellen werd door Ghosh & Lafferty als volgt gedefinieerd:

“ The objective of covering models...is to identify locations that provide potential users with coverage within a specified distance or time constraint. Such coverage is important in situations where access plays an important role in utilization of service” (Ghosh A. & Mc Lafferty S., 1987:187)

b) De diverse bedekkings modellen

De bedekkingsmodellen werden empirisch gebruikt om diverse dienstverlenende functies optimaal in een economisch ruimte te lokaliseren. De benadering van de problematiek is afhankelijk van de doelstelling van de dienstverlening.

- **Particuliere dienstensector** verkiest in de meeste gevallen een optimale verspreiding met winstmaximalisatie en een minimalisatie van het aantal aanbieders gecombineerd met een maximalisatie van de bedekkinggraad
- **Overheid of publieke dienstensector** verkiest in de meeste gevallen een optimale dienstverlening waarbij een maximalisatie van de bedekkinggraad vooropgesteld wordt. Het aantal dienstverlenende functies wordt geminimaliseerd maar winstmaximalisatie is geen vereiste. Dit laatste impliceert de mogelijkheid van het voorkomen van onrendabele maar noodzakelijke inplantingen die in een marktsituatie geëlimineerd zouden worden.

De modellen maken gebruik van gekwantificeerde objectieven die afhankelijk zijn van de onderlinge locatie van de inplantingen. De optimalisering van het model gebeurt via algoritmen waarbij vooraf al of niet het aantal inplantingen, de kandidaat sites en de vraag gelokaliseerd zijn.

De afwijkingen in de realiteit worden verklaard door niet kwantificeerbare objectieven. De vestigingsplaatskeuze wordt in de realiteit niet enkel bepaald door winstmaximalisatie maar eveneens door een mate van “tevredenheid” van de gekozen lokalisatie. De klassieke locatiemodellen gaan uit van een volledig geïnformeerde en rationeel handelende mens. Simon verwierp dit uitgangspunt en stelde dat rationeel handelen slechts mogelijk is binnen de beperkingen opgelegd door de hoeveelheid en de kwaliteit van de beschikbare informatie, de “bounded rationality”. Door middel van het begrip aspiratieniveau verbindt Simon economie met psychologie en informatiekennis. Pred verwoordt dit als het “satisfying behavior” waarbij niet rationele argumenten van belang kunnen zijn. De ondernemer bezit geen volledige informatie over de lokalisatiemogelijkheden en construeert een gedragsmatrix waarbij hij een relationele optimalisatie zoekt tussen “het vermogen om de informatie te gebruiken” en de “kwaliteit en kwantiteit van de beschikbare informatie” waardoor het bekomen resultaat kan afwijken van de gekwantificeerde volledige geïnformeerde analyse. (Simon H., 1957:xxiv; Cadwallader M., 1975; Lambooy J., 1977:149; Timmermans H., 1979; Golledge R. & Stimson R., 1997:8)

De diversiteit in doelstellingen resulteert in het ontstaan van aan de verschillende situatie aangepaste kwantitatieve modellen. De onderlinge relatie, verschillen en functionaliteit wordt in onderstaande figuur voorgesteld.

MAXIMUM BEDEKKINGSPROBLEEM

Gegeven: vraaglocaties

kandidaat implantingsites

afstand van vraaglocaties naar kandidaat implantingsites

bedekkingsafstand van de dienst

Bepaal: minimum aantal implantingsites om ALLE vraaglocaties te bedekken

Observatie:

a) Veel sites nodig voor totale bedekking

b) Nood aan relaxatie van de doelstellingen

De relaxatie van de doelstellingen wordt in 2 subrelaxaties onderverdeeld:

1) relaxatie totale bedekkinggraad

GEMODIFIEERD MAXIMUM BEDEKKINGSPROBLEEM

Gegeven: aantal te lokaliseren implantingen, P

vraagniveau per site

Bepaal: lokalisatie P implantingen waarbij de bedekte vraag GEMAXIMALISEERD is.

2) relaxatie bedekkingafstand

MINIMAX of CENTERPROBLEEM

Gegeven: vraaglocaties

kandidaat implantingsites

afstanden tussen vraaglocaties en implantingsites

aantal implantingen, P

Bepaal: Lokalisatie van de P implantingen waarbij TOTALE vraag bedekt is en de afstanden geminimaliseerd zijn

De doelfunctie van een maximaal bedekkingprobleem bestaat erin, gegeven een aantal locaties, de locaties zodanig te bepalen dat de bedekking van de vraag

maximaal is. Het is echter dikwijls het geval dat 20% van de inplantingen 80% van de vraag dekt. Om aan de overige 20% van de vraag te beantwoorden moeten buitensporige kosten gemaakt worden die niet gecompenseerd worden door de opbrengsten waardoor deze inplantingen economisch onrendabel zijn. Bij deze analyse moet rekening worden gehouden met de dominante locatiefactor van een onderneming/dienst. De particuliere sector streeft naar winstmaximalisatie, terwijl de publieke sector naar een sociale winstmaximalisatie of nutsmaximalisatie streeft. Het gemodificeerd maximum bedekkingmodel berekent het netwerk dat, gegeven het maximum aantal te vestigen inplantingen, een maximale bedekking geeft van de vraag en het meest winstgevend is.

De relaxatie in dit model situeert hem op het punt dat niet ALLE consumenten bediend moeten worden, maar een zo groot mogelijk aantal waarbij de rendabiliteit van de inplantingen niet in gevaar komt.

Deze benadering wordt meer en meer gebruikt in de marktgeoriënteerde particuliere sector. In de particuliere sector werd de techniek gebruikt voor het lokaliseren van warenhuizen (Geoffrion A.M.,1975), winkelfaciliteiten (Coelho J. & Wilson A. ,1976) en kleinhandelzaken (Ghosh A. & Craig S.,1984)

Het minimax of (p)-centerprobleem wordt gerelateerd aan de publieke sector. In dit model is een maximale afstand de primordiale variabele. Alle consumenten moeten bedekt zijn en de maximale afstand die ze moeten afleggen mag een bepaalde grens niet overschrijden. Deze techniek bepaalt, rekening houdende met bovenstaande premissen, het minimum aantal inplantingen. Bij deze benadering bestaat de mogelijkheid dat een aantal inplantingen onrendabel zijn en bij een overname door de particuliere sector geëlimineerd zouden worden. Voor de publieke sector werd de techniek gebruikt voor spoedopname faciliteiten (Toregas C. et all. ,1971; Church R. & Revelle C.,1974; Church R. & Meadows M.,1979; Daskin M. & Haghani A.,1984), landelijke diensten (Fischer B. & Rushton G.,1977), stedelijke openbare diensten (Revelle C. & Church R.,1977), bibliotheken en brandweer (Beguin H. et all.,1990;1992) en rijkswachtervestigingen (Thomas I.,1993)

Hun besluiten waren analoog:

de keuze van een lokalisatie in een dynamische competitieve omgeving moet een lange termijn perspectief hebben.

3.4. Locatie-allocatiemodel van het topvoetbal

3.4.1. Verantwoording

Het professioneel voetbal als consumentengeëoriënteerde dienst kan ingedeeld worden bij de particuliere sector waardoor een gemodificeerd maximaal bedekkingsmodel kan gebruikt worden om de optimale economische lokalisatie te bepalen. Het aantal te lokaliseren aanbodpunten of clubs wordt door de KBVB op 18 bepaald en de potentiële consumenten of vraagniveau van de sites wordt gelijk gesteld aan het inwonersaantal van de fusiegemeenten. In de context van deze gegevens moet het gemodificeerd bedekkingsmodel de 18 clubs in de Belgische ruimte inplanten zodat de vraag maximaal bedekt is of met andere woorden dat een zo groot mogelijk deel van de Belgische bevolking de aangeboden dienst kan consumeren. Het locatie-allocatiemodel in deze studie is een bedekkingsmodel en moet echter primair met een andere factor rekening houden. De grootste determinerende factor bij het gebruikte gemodificeerd bedekkingsmodel is het maximaliseren van het minimaal theoretisch marktareaal, met andere woorden het maximaliseren van het potentieel consumentenaantal van het kleinste theoretisch marktareaal. Het totale bedekte marktareaal is door het invoeren van deze drempelwaarde een factor van secundair belang.

3.4.2. Het theoretisch locatie-allocatiemodel

Het bedekkingsmodel in deze studie behoort tot de **gemodificeerde maximale bedekkingsproblemen**.

Gegeven: Aantal te lokaliseren clubs, 18 potentiële consumenten per fusiegemeente
Bepaal: Lokalisatie van de 18 clubs gecombineerd met een MAXIMALE bedekte vraag waarbij de verhouding tussen het totaal aantal potentiële consumenten en het aantal clubs als splitsingsnorm wordt genomen.

In het theoretisch concept wordt gewerkt met de methode van de theoretische marktarealen en een competitie met 18 clubs zo optimaal mogelijk gelokaliseerd. De clubs worden in de Belgische ruimte geplaatst zodat de totale bedekte bevolking theoretisch maximaal is.

Bij deze werkwijze wordt echter rekening gehouden met:

- Een club met een theoretisch marktareaal van meer dan 564.668 inwoners⁹³, de splitsingsnorm, bezit een theoretisch bevolkingsoverschot waardoor een potentieel Hotellingmaxime kan voorkomen als de restwaarde groot genoeg is om theoretisch een bijkomende professionele club potentieel te onderhouden.
- Deze bijkomende club in een Hotellingmaxime kan enkel voorkomen als de theoretische marktarealen van de andere clubs een potentieel consumenten-aantal bezitten dat lager is dan de restwaarde in deze grote theoretische marktarealen
- Een nieuwe club wordt niet gevestigd in een stedelijke kern die tot de agglomeratiegemeenten (Statistische Studiën,1996:104) van een stadsgewest behoren. De agglomeratie van een stadsgewest situeert zich namelijk in de 15km-zone waardoor dit een verdoken vorm van een Hotellingmaxime zou zijn⁹⁴.
- Het theoretisch marktareaal van de kleinste marktareaal wordt gemaximaliseerd.

In een 2de fase wordt, omdat het potentieel consumentenaantal in het Belgische voetbal op internationaal vlak te klein is, het aantal clubs geleidelijk aan verminderd door het professioneel voetbal als een **hiërarchisch marginaal goed** te catalogeren en een **drempelwaarde** in te voeren. Het verminderen van het aantal theoretische clubs kan door het verdwijnen of fusioneren/reloceren van bestaande clubs. Bij het reloceren en fusioneren van bestaande clubs kan op verschillende manieren tewerk gegaan worden:

- de club reloceert naar een nabijgelegen stedelijke kern van een hoger stedenhiërarchisch niveau
- de club fusioneert en reloceert naar een stedelijke kern van hoger niveau die in één van de respectievelijke theoretische geografische bedieningsgebieden gesitueerd is

⁹³ Deze waarde werd bekomen door de bevolking van België te delen door het aantal te selecteren clubs, namelijk $10.163.910/18 = 564.667$

⁹⁴ Deze clausule leidt ertoe dat bij de 20 bevolkingsrijkste stedelijke kernen in België Hasselt en Seraing geen "eigen" club toegewezen kunnen krijgen daar hun bevolkingsaantal in de 15km-zone van respectievelijke RC Genk en Standard Luik gesitueerd zijn.

- een club uit een regionale stad fusioneert met een nabijgelegen kleine stad waarbij de nieuwe club zich in de regionale stad lokaliseert of op een verbindingsweg tussen beide steden.

In het theoretisch concept wordt het aantal ploegen naar 14 verminderd waardoor het gemodificeerde maximale bedekkingsmodel getransformeerd wordt naar:

Gegeven:
Aantal te lokaliseren clubs, 14
Potentieel consumenten-aantal per fusiegemeente
Splitsingsnorm, S
Bepaal:
Lokalisatie van de 14 clubs waarbij de totale bedekking GEMAXIMALISEERD wordt

3.4.3. Het empirisch locatie-allocatiemodel

De optimale theoretische bedekking van de Belgische ruimte impliceert de aanwezigheid van 18 homogene clubs die in grote kernen een Hotellingmaxime en in kleinere centra een Löschmaxime hebben. In werkelijkheid bezitten de diverse professionele clubs een heterogeniteit die weerspiegelt wordt in hun nodaliteits-vergelijking met zijn lokale consumptie-index en afstandsvervalelasticiteitscoëfficiënt. Bij het empirisch gemodificeerd bedekkingsmodel wordt vertrokken vanuit deze situatie en zijn de veranderingen gerelateerd aan de clubeigen nodaliteits-vergelijkingen. Bij een vergelijking tussen de empirische en theoretisch marktarealen constateren we dat de empirische waarden van de “kleinere” clubs zich onder de theoretische waarden situeren. Deze vaststelling laat ons toe om in het empirisch locatie-allocatiemodel het reloceren, fusioneren of elimineren van de bestaande clubs simultaan te laten gebeuren met de exogene vermindering van het aantal clubs in de hoogste afdeling.

De werkwijze bij dit locatie-allocatiemodel is:

- 1) de competitie wordt geoptimaliseerd met 14 clubs waarbij voor de inplanting van een nieuwe professionele club rekening wordt gehouden met de aanwezige consumptie-index van de fusiegemeenten
- 2) In de “lege” zones wordt de nieuwe club gelokaliseerd in de stedelijke kern met de hoogste stedenhiërarchische classificatie.

- 3) De relatieve consumptie van de nieuwe club in eigen locatie en de fusiegemeenten in het geografisch bedieningsgebied worden gerelateerd aan de eventueel diverse zonewaarden van de bestaande clubs die in een stedelijke kern gevestigd zijn van een gelijkaardig stedenhiërarchisch niveau.
- 4) De bekomen zonewaarde worden gebruikt om het empirische marktareaal van de nieuwe club en de gevolgen voor de andere clubs te bepalen.
- 5) De zonewaarden worden gebruikt als een indicator voor het potentieel toeschouwersaantal. Het totaal aantal abonnementen in het seizoen 1997-98 omvatte 35% van het totaal aantal toeschouwers zodat het potentieel toeschouwersaantal bekomen wordt door de bekomen waarden in de nodaliteitsvergelijking als 35% van het totale toeschouwersaantal te beschouwen.
- 6) Bij het fusioneren van bestaande professionele clubs wordt de nieuwe club gelokaliseerd in een stedelijke kern van het hoogste niveau in de streek of tussen de kernen indien het voetbalniveau van de kleinste kern in de huidige context hoger is.
- 7) Voor het analyseren van het empirisch marktareaal van een fusieclub wordt vertrokken vanuit de gegevens van de oorspronkelijke clubs waarbij de gegevens van de gecorrigeerde abonnementenaantallen worden opgeteld.
- 8) Bij een fusie van bestaande clubs wordt in bepaalde gevallen via een Spearmanrangcorrelatie en een herverdelingscoëfficiënt de mate van disjunctie tussen de marktarealen bepaald. Deze waarden geven een indicatie of de fusie een verdichting of een uitbreiding van het marktareaal veroorzaken. Deze analyse wordt, om de sporadische consumenten te elimineren, toegepast voor alle fusiegemeenten waarbij de som van de relatieve penetratie-index van de fusieclubs de limietwaarde (15,06) overschrijdt.
- 9) Deze waarden worden in de gegevens van 2000-2001 ingevoegd en de gegevens van de gefusioneerde clubs worden uit het model verwijderd.
- 10) Met deze waarden wordt de monopolie, monopolistische concurrentie- en restzone van de nieuwe club en de gevolgen voor de bestaande clubs bepaald.
- 11) De nieuwe en/of de al dan niet gereloceerde fusieclubs worden in de empirische 1ste klasse als vervanger van de bestaande clubs opgenomen als de totale bedekking van de potentiële consumenten in de Belgische ruimte toeneemt. Het

marktareaal heeft een minimum- en maximumwaarde die afhankelijk is van de monopolistische concurrentiezone. In de minimale situatie wordt 50% van de inwoners van deze gemeenten aan de club toegewezen en in de maximale situatie 79,9%. Bij de eindanalyse wordt het gemiddelde van deze vork als marktareaalwaarde weerhouden.

In een 2de fase wordt om dezelfde redenen als bij de theoretische analyse terug een drempelwaarde ingevoerd waardoor het aantal clubs in de empirisch bepaalde 1ste klasse eventueel kan veranderen. In deze fase wordt terug meer belang gehecht aan het maximaliseren van de grootte van de individuele empirische marktarealen dan aan de totale bedekkingsgraad. De drempelwaarde wordt gelijkgesteld aan het marktareaal van de 14de club in het theoretisch model.

3.4.4. Het theoretische locatie-allocatiemodel: resultaten

De theoretische situatie vertrekt van de werkelijkheid in het seizoen 2000-2001. De eerste theoretische verandering situeert zich in de bestaande situatie.

Club	Theoretisch Marktareaal	Club	Theoretisch Marktareaal
SC Anderlecht	1.197.775	RC Harelbeke	285.967
St Luik	556.107	AA La Louviere	272.001
SC Charleroi	421.052	VC Westerlo	249.371
AA Gent	403.473	FC Brugge	240.310
E Aalst	364.216	SK Lierse	224.698
GB Antwerpen	349.578	SC Lokeren	198.874
FC Antwerp	349.578	Exc Moeskroen	195.529
KV Mechelen	333.195	SK Beveren	177.832
RC Genk	304.588	St Truiden VV	153.733

Tabel 81: De theoretische marktarealen van de 1ste klasse clubs seizoen 2000-2001

3.4.4.1. Nieuwe clubs

a) Brussel

SC Anderlecht heeft met zijn 1.197.775 potentiële consumenten een restwaarde van 633.108 of zoals reeds gesteld werd; Brussel is een kern waar een theoretisch Hotellingmaxime kan bestaan. Het creëren van een nieuwe club in Brussel resulteert in het verdwijnen van Sint Truiden, de club met het kleinste theoretisch marktareaal.

b) Leuven (figuur 74)

Het verdwijnen van St.-Truiden resulteert in het ontstaan van een groot onbedekt geografisch bedieningsgebied in het oosten van Vlaams-Brabant waar een stedelijk centrum van het niveau 2b, Leuven, gelokaliseerd is. Bij een inplanting van een topclub in Leuven ontstaat enkel een indifferentiezone met KV Mechelen in de Vlaams Brabantse fusiegemeenten Boortmeerbeek, Keerbergen, Haacht, Kampenhout en Steenokkerzeel. Het marktareaal van FC Leuven bedraagt 299.808 potentiële consumenten en het marktareaal van KV Mechelen daalt door de transformatie van een monopoliezone in een indifferentiezone tot 306.189. Het toetreden van Leuven tot de hoogste afdeling impliceert in dit concept het verdwijnen van SK Beveren.

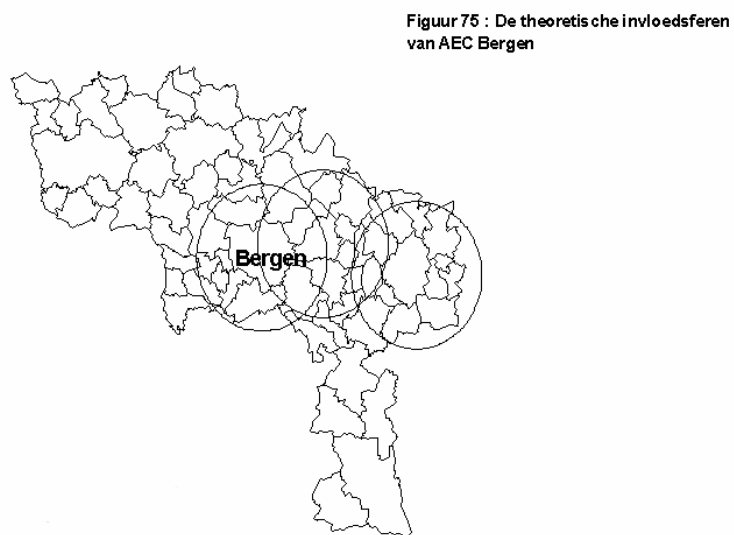
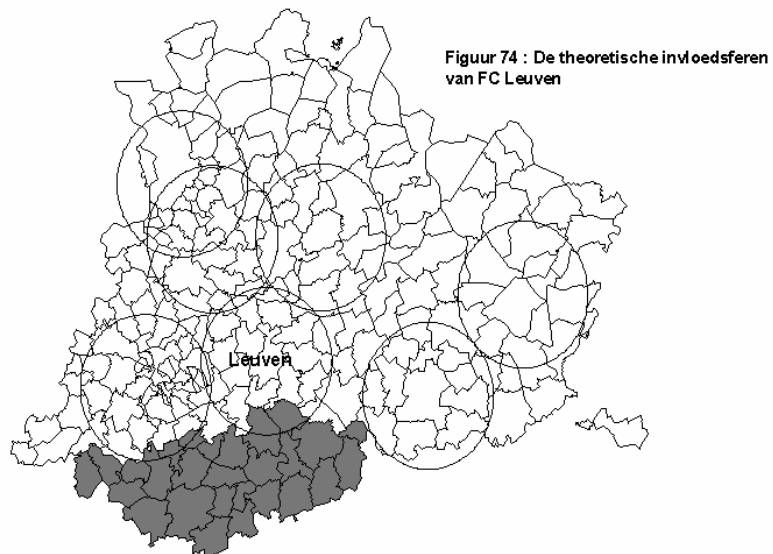
SK Beveren had een indifferentiegebied met de Antwerpse clubs GBA en FC, KV Mechelen, SK Lierse en vooral met SC Lokeren. Het theoretisch verwijderen van de club uit de hoogste afdeling impliceert een verandering in de marktarealen van deze clubs. GBA en FC Antwerp krijgen er 8.782 potentiële consumenten bij, wat het totaal op 358.360 brengt. KV Mechelen krijgt er 9.763 bij, totaal 315.952, Lierse 1.853 naar een totaal van 226.571 en SC Lokeren 42.384 wat zijn marktareaal op 241.258 brengt.

c) Bergen (figuur 75)

Het lokaliseren van een topclub in het Henegouwse stadsgewest Bergen resulteert in het ontstaan van een marktareaal van 248.378 potentiële consumenten terwijl het marktareaal van La Louvière, een buurstadsgewest, door het ontstaan van een indifferentiezone daalt tot 247.660. Het toetreden van Bergen tot de topklasse impliceert het verdwijnen van een 3de club, namelijk Exc Moeskroen. Het verdwijnen van deze club resulteert in een transformatie van het indifferentiegebied in het marktareaal van RC Harelbeke met Moeskroen naar een monopoliezone. Deze verandering laat het marktareaal van de club toenemen tot 414.887.

d) andere potentiële theoretische locaties

Bij het selecteren van “nieuwe” locaties werd het theoretisch marktareaal van de regionale steden Doornik, Namen, Aarlen, Turnhout, Roeselare en Verviers en van enkele ruimtelijk geïsoleerde kleine steden, waarvan de 15km-zones niet of beperkt in een indifferentiezone van een theoretisch marktareaal van de grotere steden gelokaliseerd zijn zoals Aat en Ieper, geanalyseerd. De theoretische marktarealen waren, zoals blijkt uit tabel 82, te klein is om een topclub op lange termijn succesvol te onderhouden.

Stad	Theoretisch Marktareaal
Verviers	205.524
Roeselare	201.430
Namen	175.075
Turnhout	170.327
Oostende	148.761
Ieper	131.845
Ath	116.702
Dormik	109.946
Aarlen	56.571

Tabel 82: De niet geselecteerde theoretische marktarealen

Deze locaties werden in de topklasse ingepast waardoor voor bepaalde plaatsen grote indifferentiegebieden ontstonden. Verviers heeft een indifferentiezone met Luik waardoor het 26.717 potentiële consumenten verliest. Roeselare verliest door een indifferentiezone met Harelbeke en Brugge 68.146 potentiële consumenten en was zonder de aanwezigheid van Harelbeke (-58.800) een potentiële locatie voor een nieuwe club. De aanwezigheid van Harelbeke, gesitueerd in een agglomeratie-gemeente van het stadsgewest Kortrijk in een regio met twee regionale steden, Kortrijk en Roeselare, zal bij relocatie en fusie besproken worden.

De regionale steden Namen, Turnhout, Oostende, Dormik en Aarlen zijn gelokaliseerd in een ruimtelijk monopolie dat in een theoretisch kader te weinig potentiële consumenten heeft. De ruimtelijk geïsoleerde steden Ieper en Aat bezitten eveneens geen marktareaal om een 1ste klasser op lange termijn te onderhouden.

e) Luik-Verviers

Verviers bezit een marktareaal dat ontoereikend is voor het lokaliseren van een 1ste klasser maar Luik bezit met zijn 556.107 een relatief groot theoretisch marktareaal. De inplanting van een club in Verviers zou resulteren in een afname van zijn marktareaal tot 529.390 potentiële consumenten, een aantal dat meer dan het dubbel is van de, na het verdwijnen van Sint Truiden, Beveren en Moeskroen, kleinste nog in de 1ste klasse vertoevende club SK Lierse. De som van de theoretische marktarealen van beide clubs is 734.914 potentiële consumenten die door slechts één club bediend worden. De theoretische oplossing is het creëren van een duopolie in Luik waarbij de 2de club zich lokaliseert in de buurt van Verviers zodat 2 clubs het totale gezamenlijke marktareaal kunnen bedienen en theoretisch elk 367.457 potentiële consumenten per club bezitten.

Het verdwijnen van SK Lierse resulteert tot een toename van de marktarealen van FC Antwerp en GBA met elk 27.469, Westerlo met 22.608, KV Mechelen met 95.773 en Leuven met 1.948 potentiële consumenten.

3.4.4.2. Fusie en relocatie van clubs

De theoretische 1ste afdeling met 18 clubs waarbij enkel bestaande clubs vervangen werden door nieuwe clubs in een groter theoretisch marktareaal leidde zoals in tabel 83 weergegeven wordt tot het vervangen van Sint Truiden VV, SK Beveren, Exc Moeskroen en SK Lierse door een nieuwe club in Brussel, in Luik-Verviers, Leuven en Bergen. De theoretische Hotellingmaximen zijn gelokaliseerd in Brussel, Antwerpen en Luik-Verviers.

Club	Theoretisch Marktareaal	Club	Theoretisch Marktareaal
SC Anderlecht	598.888	Luik-Verviers	367.457
Brussel2	598.888	E. Aalst	364.216
SC Charleroi	421.052	RC Genk	304.588
RC Harelbeke	414.887	Leuven	301.756
AA Gent	403.473	Westerlo	276.613
KV Mechelen	392.269	Bergen	248.378
GBA	385.829	La Louvière	247.660
FC Antwerp	385.829	SC Lokeren	241.255
St Luik	367.457	FC Brugge	240.310

Tabel 83: De samenstelling van de 1ste klasse na de “nieuwe” clubs

Deze marktarealen bedekken 6.580.261 potentiële consumenten. In een tweede fase kunnen we het aantal clubs geleidelijk aan verminderen door fusie en relocatie van de bestaande of theoretisch verdwenen clubs. De bedoeling is om het aantal clubs in de topklasse systematisch te laten afnemen en dit te combineren met het laten stijgen van de theoretische drempelwaarde of met andere woorden het aantal potentiële consumenten in het marktareaal van de “kleinste” club.

a) Kortrijk

RC Harelbeke is een club gesitueerd in een agglomeratiegemeente van het stadsgewest Kortrijk en Moeskroen is een buurgemeente van Kortrijk met een beperkt areaal. Deze club zou de theoretisch de enige vertegenwoordiger van het Zuidwesten van West-Vlaanderen moeten zijn en kunnen reloceren naar het grootste centrum Kortrijk.

b) Sint Niklaas(FC Waasland)(figuur 76)

In het Waasland verdween door de rationalisering SK Beveren reeds uit de 1ste klasse. In deze regio is de regionale stad Sint Niklaas gelokaliseerd die een groter theoretisch ruimtelijk monopolie bezit dan SC Lokeren. Het reloceren van deze club naar Sint Niklaas resulteert in een evolutie van het marktareaal naar 314.633 potentiële consumenten. Door de ruimtelijke verschuiving van het marktareaal daalt het potentiële consumenten aantal bij de Antwerpse ploegen (-7.648) tot 378.181 en Mechelen (-16.357) tot 395.368.

c) Bergen-La Louvière(Centre-Borinage)(figuur 77)

Een fusie tussen deze buurgemeenten, met de lokalisatie van de nieuwe club tussen Bergen en La Louvière zou in de 15km-zone 380.010 potentiële consumenten hebben in een ruimtelijke monopolie. Deze relocatie resulteert in het verdwijnen van het indifferentiegebied met SC Charleroi waardoor het marktareaal van deze club naar 465.300 stijgt.

d) Mechelen-Lier(figuur 78)

Het theoretisch verdwijnen van Lier kan aangepast worden door deze club te laten fusioneren met KV Mechelen en de nieuwe club te reloceren naar een gemeente die tussen beide clubs gesitueerd is en verder van Antwerpen ligt. Deze relocatie naar Duffel laat het marktareaal naar 397.091 evolueren en resulteert in een kleinere indifferentiezone met de omliggende clubs.

e) Verviers-Luik

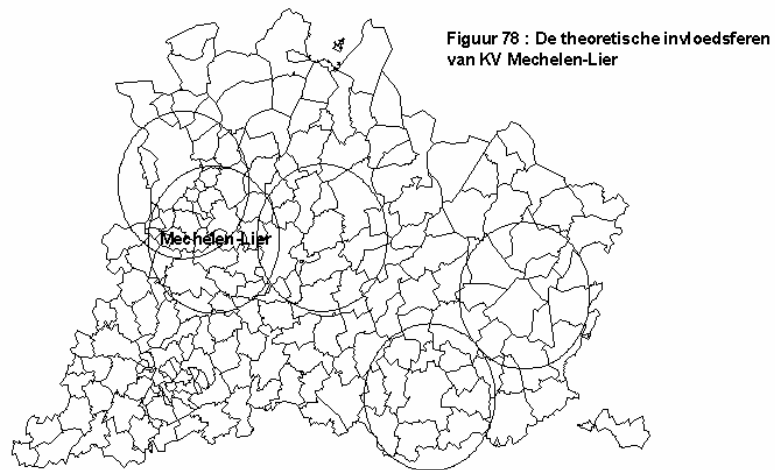
Bij het construeren van een theoretisch bepaalde competitie met 18 werd Verviers en Luik als één entiteit beschouwd. Deze theoretische constructie bij een competitie met 14 behouden kan in vraag gesteld worden. Het marktareaal van Verviers, 205.524, bevond zich in het vorig concept ongeveer op hetzelfde niveau als de 226.571 van SK Lierse. Bij het afslanken van de competitie naar 14 clubs is Leuven met zijn 301.756 potentiële consumenten de club met de 15de waarde. Deze waarde situeert zich boven de waarde van Verviers waardoor in dit concept Verviers als een secundaire en onafhankelijke kern beschouwd kan worden en de 2de Luikse club verdwijnt. De topklasse bestaat dan uit de in tabel 84 weergegeven clubs

Figuur 76 : De theoretische invloedsferen van FC Waasland

Figuur 77 : De theoretische invloedsferen van FC Borinage-Centre

Club	Theoretisch Marktareaal	Club	Theoretisch Marktareaal
SC Anderlecht	598.988	Bergen-La Louvière	380.010
Brussel 2	598.988	GBAntwerpen	378.184
Luik	556.107	FC Antwerp	378.184
SC Charleroi	465.300	E Aalst	364.216
Kortrijkse	414.887	Sint Niklaas	314.633
AA Gent	403.473	RC Genk	304.588
Mechelen-Lier	397.091	Leuven	301.756

Tabel 84: De 14 theoretische clubs

De theoretische samenstelling van een topklasse met 14 clubs resulteert in het verdwijnen van een club uit Brugge en Westerlo of de Antwerpse Kempen en het fusioneren van Bergen-La Louvière. Voor de 14de club werd gekozen voor het verdwijnen van de 2de Luikse club en het behouden van de club in Leuven. Deze zuiver theoretische constructie waarbij de verschillende clubs als homogene consumenten-geöriënteerde diensten werden beschouwd staat relatief ver van de realiteit maar kan toch gebruikt worden als indicator voor de empirische benadering.

Het theoretisch verdwijnen van een club in Brugge, bij een inkrimping van de 1ste klasse, zal in de realiteit door de functionele substitutie van Gent door Brugge niet voorkomen en een 2de Brusselse club zal door de monolitische impact van SC Anderlecht eveneens moeilijk te plaatsen zijn. Het verschijnsel in Luik waarbij zelfs in een theoretisch kader de efficiëntie van een 2de club in vraag gesteld wordt werd door de aanwezigheid van de monoliet Standard Luik in de werkelijkheid bevestigd. De theoretische aanwezigheid van een club in Sint Niklaas, Kortrijk, Mechelen-Lier en Bergen- La Louvière zijn fenomenen die in het empirisch gedeelte verder zullen onderzocht worden. Een fusie van SK Beveren met SC Lokeren met een relocatie en eventueel een naamverandering naar FC Waasland, een fusie tussen KV Mechelen en SK Lierse en tussen Bergen en La Louvière zullen in de empirische analyse als potentiële schaalvergrotingen benaderd worden. De uitbouw van een Zuidwest West-vlaamse club in de nabijheid van Kortrijk en met de uitstraling van een regionale club zal eveneens nader bestudeerd worden.

3.4.5. De empirische uitwerking van het model

De empirische uitwerking gebruikt de empirische marktarealen van de 1ste klasseclubs voor het seizoen 2000-2001.

Club	Empirisch Marktareaal	Club	Empirisch Marktareaal
SC Anderlecht	1.548.153	FC Antwerp	234.380
St Luik	1.080.851	KV Mechelen	199.094
FC Brugge	951.968	E Aalst	190.788
SC Charleroi	462.364	SK Beveren	179.252
RC Genk	449.400	St Truiden VV	178.971
AA Gent	406.902	AA La Louvière	173.955
GBAntwerpen	319.678	VC Westerlo	135.025
SK Lierse	276.003	RC Harelbeke	94.476
Ex Moeskroen	254.138	SC Lokeren	93.904

Tabel 85: De empirische marktarealen voor het seizoen 2000-2001

De empirische waarden vertonen in bepaalde gevallen ten opzichte van de theoretische een grote afwijking. Het theoretisch Hottelling maxime in Brussel en in mindere mate in Luik zijn empirisch monolitische Lösche maxime van SC Anderlecht en Standard Luik. In deze stedelijke centra is het inplanten of de opkomst van een tweede populaire en op lange termijn leefbare club in de realiteit niet verwezelijkbaar. Een andere opmerkbare anomalie constateren we in Brugge. Theoretisch is bij een competitie met 14 clubs in deze regionale stad geen plaats voor een 1ste klasser terwijl empirisch een dominerende monoliet in dit centrum gelokaliseerd is. De theoretische marktarealen van de regionale steden Aalst, Mechelen en La Louvière overschrijden ruimschoots de empirische waarden en de empirische marktarealen van de clubs in de kleine steden en de niet als steden geselecteerde centra vertonen eveneens een waarde die zich onder de theoretische situeert. Bij de analyse van de theoretische marktarealen werd een drempelwaarde van 301.756 potentiële consumenten endogeen bepaald. Deze drempelwaarde wordt empirisch, zoals in tabel 85 te zien is, slechts door 7 clubs bereikt. Bij het reorganiseren van de 1ste klasse zal het overschrijden van deze drempelwaarde of een sterke monopolistische structuur met een hoge penetratie-index de belangrijkste factoren zijn waarop de nadruk zal gelegd worden.

3.4.5.1. Het Waasland

a) de huidige situatie

De in het Waasland gelokaliseerde clubs Beveren en Lokeren bezitten marktarealen die zich ver onder de drempelwaarde situeert. Beide clubs hebben in het laatste decennium meerdere malen problemen gehad om de noodzakelijke financiële middelen te vinden. Eén van de grootste beperkingen van deze clubs is hun beperkte centraliteit en de onderlinge ruimtelijke concurrentie.

Het seizoen 1986-87 was voor het Wase voetbal het laatste topjaar. Lokeren eindigde 4de en Beveren 8ste in de hoogste afdeling. Sint-Niklaas, de eertijds 3de club in de regio speelde in het seizoen 1984-85 zijn eerste en enige seizoen in de 1ste klasse. Na 1987 evolueerde de voetbalsituatie globaal gezien negatief. Sint-Niklaas vertoefde enkele malen in de 3de klasse en “fusioneerde” uiteindelijk met SC Lokeren in 1999. Lokeren en Beveren degradeerden en promoveerden sinds het einde van de jaren 80 respectievelijk één- en tweemaal en de precaire financiële situatie van SK Beveren is momenteel een schoolvoorbeeld van een kortetermijnvisie. Het succes van de Lokeren en Beveren in de jaren '70 en '80 was vooral te danken aan de enorme financiële inspanningen van enkele lokale mecena's. Vanaf het midden van de jaren '80 daalde de kwaliteit van beide clubs en momenteel worden ze op de grasmat voornamelijk vertegenwoordigd door een legioen goedkope buitenlandse spelers aangevuld met enkele Belgen.

In een klein marktgebied concurrerende clubs kunnen zich op korte termijn uit de financiële problemen houden door deze inbreng van lokale gulle schenkers, maar zoals bij de analyse tussen langetermijnsucces en grootte van de stedelijke centra statistisch geconstateerd werd, is succes op lange termijn sterk gerelateerd aan de grootte van het marktareaal. Beide clubs hebben een relatief hoge lokale consumptie-index gecombineerd met een hoge afstandsvervalelasticiteitscoëfficiënt. De nodaliteitsvergelijking van de clubs zijn:

$$\text{SK Beveren: } \text{Ln}q = -2,03\text{Ln}s + 7,10$$

$$\text{SC Lokeren: } \text{Ln}q = -2,14\text{Ln}s + 7,27$$

Uit de abonnementengegevens blijkt dat Beveren 82,0% en Lokeren 89,9% van zijn publiek uit de theoretische 15km-zone recruterend.

b) de geografische situatie

Bij de fusie tussen beide clubs wordt de nieuwe club in de zwak uitgeruste regionale stad van niveau 2b gelokaliseerd. Het stadsgewest Sint-Niklaas heeft een inwoners-aantal van 84.840 (Statistische studiën, 1996:34) wat meer is dan de 79.999 inwoners die de fusiegemeenten Lokeren en Beveren samen hebben. Lietaer (1979) deelde Lokeren en Beveren, na empirisch onderzoek, eveneens in bij de kernen van kleinstedelijk niveau en ik citeer

“...stellen we een verdere verkleining van het hinterland vast. De overgang tussen de hogere en de lagere aankoopfrequenties verloopt veel bruusker dan voor de andere niveaus.” (Lietaer M., 1979:307)

Het verzorgend gebied van Sint-Niklaas werd door Van Der Haegen (1982) op 408 km² bepaald en omvat 176.000 inwoners (cijfers 1970) en Mérenne-Schoumaker (1998) bepaalde de omvang van het recruteringsgebied voor semi-courante aankopen op 125.000 tot 150.000 potentiële consumenten. Lokeren en Beveren bezaten volgens Van Der Haegen een ommeland van respectievelijk 131 km² met 51.000 inwoners en 92 km² met 27.000 inwoners. Mérenne-Schoumaker situeerde het potentieel klantenbestand voor semi-courante aankopen voor Lokeren tussen de 30 en 40.000, terwijl ze Beveren niet selecteerde als een koopcentrum. Van Hecke (1998) tenslotte beschouwde Lokeren als een goed uitgeruste kleine stad waarvan het ommeland beperkt bleef tot de eigen gemeente. Voor Beveren is de ligging ten opzichte van Antwerpen van die aard dat de inwoners van bepaalde deelgemeenten naar Antwerpen trekken en anderen zelfs naar Sint-Niklaas. (Van Der Haegen et al., 1982:287-289; Mérenne-Schoumaker B., 1998:73-74; Van Hecke E., 1998:61-62)

Deze studies tonen aan dat de marktarealen en/of geografisch bedieningsgebieden van Beveren en Lokeren veel kleiner zijn dan en gedeeltelijk ingenomen worden door Sint-Niklaas. Het regionaal-stedelijk geografisch bedieningsgebied van Sint-Niklaas zit op zijn beurt gekneld tussen het regionaal stedelijk hinterland van Antwerpen, Gent en in mindere mate Aalst. Een ander aspect, naast het stedelijk hiërarchische, is het voordeel van het ontstaan van een grotere monopoliezone bij een relocatie naar Sint-Niklaas.

c) het empirisch marktareaal van de fusieclub FC Waasland (figuur 79)

Bij het bepalen van het marktareaal van de fusieclub in het Waasland met als lokalisatie Sint-Niklaas hebben we de gecorrigeerde abonnementenaantallen van Lokeren en Beveren opgeteld.

Belangrijk bij beide clubs is de lokale consumptie. Deze waarde is voor clubs in kleinere steden relatief hoog en is een expressie van de trots, de tophilie van de lokale bevolking voor een centrale functie die theoretisch gezien niet in hun stad thuishoort. De verplaatsing van de topclub naar een andere locatie zou kunnen resulteren in een daling van de consumptie door de inwoners van Beveren en Lokeren. Aan de andere kant constateren we dat de consumptie van het topvoetbal door de inwoners van Sint Niklaas relatief beperkt is. Deze onderconsumptie kan het resultaat zijn van een psychologische subjectieve eigenwaarde die inwoners van grotere steden bezitten. De aangeboden centrale functie in een stedelijk centrum van een lager hiërarchisch niveau wordt genegeerd. De combinatie van de push- en pull-factoren kunnen moeilijk empirisch bepaald worden.

Het aantal toeschouwers moet momenteel verdeeld worden onder de twee clubs. Beide clubs hebben opmerkelijk lage toeschouwersaantallen. Over de laatste 22 seizoenen bedroeg het gemiddeld aantal voor Lokeren en Beveren respectievelijk 5.500 en 6.200. (Baetens H., 1983:41; Dejonghe T., 1987:125; KBVB:1998; Voetbal Magazine, 17/05/2000; 74.84) Uit de gegevens van de KBVB blijkt dat voor het seizoen 1997-98 beide clubs gemiddeld 4.300 toeschouwers hadden en in het statistisch jaaroverzicht van Voetbal Magazine voor het seizoen 1999-2000 bleek dat beide clubs, niettegenstaande een algemene stijgende trend in het toeschouwersaantal, op deze waarden bleven hangen.

Momenteel spelen in de 1ste klasse 4 clubs waarvan de stedelijke uitrusting ongeveer met deze van Sint Niklaas overeenstemt. Aalst en La Louvière zijn beiden eveneens regionale steden van niveau 2b en Mechelen en Genk behoren tot de goed uitgeruste regionale steden van niveau 2a. Voor een analyse van het toeschouwersaantal zouden de nodaliteitsvergelijkingen van deze clubs als basis gebruikt kunnen worden bij het bepalen van het marktpotentieel van de fusieclub. RC Genk is momenteel een succesvolle club in Limburg. Uit de analyse van haar marktpotentieel blijkt dat de onderlinge ruimtelijke concurrentie in deze provincie beperkt is. La Louvière vertoont enkel een relatief klein indifferentiegebied met SC Charleroi maar heeft wel enige negatieve invloed van het achtergrondruis van Anderlecht en St Luik en ondervindt de psychologisch ruimtelijke concurrentie van Bergen. Aalst en Mechelen daarentegen ondervinden een sterke ruimtelijke concurrentie van de omliggende clubs binnen hun theoretische monopoliezone waardoor de nodaliteitsvergelijkingen sterke gelijkenissen vertonen met de vergelijkingen van de kleine steden.

De nodaliteitsvergelijkingen van deze 4 clubs werden gebruikt om de Waaslandse situatie te benaderen. Uit de vergelijkingen kunnen we het theoretisch aantal abonnementen bepalen die gemiddeld 35% van het totaal aantal toeschouwers op

een wedstrijd vertegenwoordigen. Het aantal abonnementen bepaalt uit de vergelijkingen van de 4 clubs is respectievelijk 1.358(La Louvière), 1.705(Aalst), 1.856(Mechelen) en 3.747(Genk). De werkelijke toeschouwersaantallen variëren tussen 3.883 en 10.734. Het maximaal potentieel zou echter een situatie zijn waarbij de club voor een lange termijn aan de top zou spelen en de fysieke barrières verdwenen zouden zijn. Het minimum is geassocieerd met La Louvière, een club die geen 1ste klasse reputatie heeft en door sportieve prestaties zijn marktareaal in de diepte en de breedte nog kan uitbreiden.

Het economisch nut van een fusieploeg kunnen we eveneens aantonen door de marktarealen van beide clubs te analyseren. De vraag die hierbij rijst is of de fusie een relatieve verdieping of verdichting van het gezamenlijk marktareaal is of een combinatie van twee relatief kleine disjuncte marktarealen. De theoretische invloedssferen veronderstellen de aanwezigheid van een sterke disjunctie die door een fusie een areaalverruiming zou kunnen impliceren. In onderstaande tabel werden de gecorrigeerde abonnementenaantallen van de 2 clubs samengeteld en een gemeenschappelijke penetratie-index bepaalt.

Gemeente	Gemeenschappelijke Penetratie-index	Abon Lokeren	% aandeel ⁹⁵	Rang Lok	Ab Beveren	% aandeel	Rang Beveren
Berlare	16,5	20	2,0	7	2	0,2	18
Beveren	157,9	4	0,4	14	699	54,7	1
Bornem	25,8	4	0,4	14	47	3,7	7
Dendermonde	15,1	48	4,8	2	11	0,9	12
Hamme	20,7	14	1,4	10,5	33	2,6	9
Kruikebe	43,8	2	0,2	16,5	61	4,8	6
Lochristi	23	42	4,2	4	0	0	19
Lokeren	205,8	731	73,1	1	10	0,8	13
Moerbeke	31,4	14	1,4	10,5	4	0,3	16,5
St Amands	22,9	2	0,2	16,5	15	1,2	10
Stekene	25,1	4	0,4	14	38	3,0	8
St Gillis Waas	41,9	5	0,5	12	66	5,2	5
St Niklaas	21,7	27	2,7	6	120	9,4	2
Temse	29,1	0	0	18,5	73	5,7	3
Waasmunster	24	19	1,9	8,5	5	0,4	14,5
Wachtebeke	38	45	4,5	3	5	0,4	14,5
Zeel	21,5	32	3,2	5	12	0,9	11
Zelzate	18,8	19	1,9	8,5	4	0,4	16,5
Zwijndrecht	37,8	0	0	18,5	68	5,3	4

Tabel 86: De rang en % verdeling van de abonnementen in de limietoverschrijdende gemeenten

⁹⁵ % aandeel van het totaal aantal gecorrigeerde abonnementen

De correlatietest geeft een r-waarde van $-0,60$ en de herverdelings-coëfficiënt bedraagt $0,906$. Deze waarden impliceren de aanwezigheid van een negatieve correlatie tussen beide variabelen. Het marktareaal van beide clubs vertoont een onderlinge disjunctie en is complementair. Bij een fusie zou dit kunnen resulteren in een unitair geografisch bedieningsgebied die indien het volledige gebied in een monopoliezone zou liggen een marktareaal van 419.649 potentiële consumenten zou hebben.

Deze maximale potentiële reikwijdte houdt echter geen rekening met de afstandsvervalfunctie en het ontstaan van indifferentiegebieden door ruimtelijke concurrentie met andere clubs. Om de concurrentiële kracht en het reële marktareaal van de fusieclub te bepalen zullen we de penetratie-indexen van de andere clubs in de geselecteerde fusiegemeenten introduceren en eventueel enkele andere fusiegemeenten opsporen waar de fusieclub een restzone heeft.

Fusiegemeente	Waasland	Gent	Aalst	Antwerp	Anderlecht	Brugge	Totaal	Zone Waasland
Berlare	16,5	4,5	6		12	1,5	40,5	Ca
Beveren	157,9				1,8	0,9	161,7	Aa
Bornem	25,8		1,7		17,7	2	48,2	Bc
Dendermonde	15,1		14,2		16,7	1,9	48,0	Ca
Evergem	10,2	27	0,7		3,6	6,6	48,1	Cb
Hamme	20,7		4		14,1	0,9	41,0	Bc
Kruikebe	43,8				2,8	0,7	49,4	Aa
Lebbeke	7		23,3		19,2	2,3	51,8	Cb
Lochristi	23	42,8	1,1		4,4	7,1	78,4	Ca
Lokeren	205,8	3,9	0,3		6,1	3,1	220,9	Aa
Moerbeke	31,4					5,2	36,6	Aa
St Amands	22,9				10,8	1,3	37,7	Bc
Stekene	25,1				3	1,8	31,7	Ab
St Gillis Waas	41,9	0,6			3	0,6	46,1	Aa
St Laureins	7,6				6,1	9,2	22,9	Cb
St Nikolaas	21,7	0,6	0,3		7,1	2,5	32,4	XX
Temse	29,1				10,4	2,4	41,9	Bc
Waasmunster	24		2		5		31,0	Bc
Wachtebeke	38	21,9	1,5		4,4	5,8	71,6	Bb
Wichelen	8,3	11	14,7		17,4	2,4	54,2	Cb
Zelee	21,5	2,9	1,5		19,6	2	47,5	Ca
Zelzate	18,8	23,7			3,3	5,7	51,5	Ca
Zwijndrecht	37,8			24,4	3,9		73,3	Bb

Tabel 87: Het marktareaal van de fusieclub FC Waasland

De monopolistische zone van FC Waasland omvat de fusiegemeenten Beveren, Lokeren, Kruikebe, Moerbeke Waas en Sint Gillis-Waas. Het monopolistisch

marktareaal van de fusieclub omvat 117.173 potentiële consumenten. Sint Niklaas zou theoretisch in de indifferentiezone ingedeeld worden. De penetratie-index van het topvoetbal in deze stad bedraagt, niettegenstaande de ruimtelijke nabijheid van twee topclubs, slechts 32,4 en het aandeel van de fusieclub bedraagt maar 67,0% waardoor Sint-Niklaas in de Bb-zone geplaatst wordt. Bij het reloceren van de fusieclub naar deze regionale stad zal de lokale consumptie waarschijnlijk toenemen. Deze redenering laat ons toe om Sint-Niklaas naar de monopoliezone te laten promoveren. Het totaal aantal potentiële consumenten van de monopoliezone wordt dan 185.222.

De indifferentiezone of B-zone is een gebied waar ruimtelijke concurrentie met andere topclubs optreedt.

Zone	Fusiegemeente	Ruimtelijke concurrent
Bb	Wachtebeke	Gent(Ca) Brugge(Cb)
	Zwijndrecht	Antwerp(Ca)
Bc	Bornem	Anderlecht(Ca)
	Hamme	Anderlecht(Ca)
	St Amands	Anderlecht(Ca)
	Temse	Anderlecht(Cb)
	Waasmunster	Anderlecht(Cb)
Ca	Berlare	Anderlecht(Ca)
		Aalst(Cb)
	Dendermonde	Anderlecht(Ca)
		Aalst(Ca)
	Lochristi	Gent(Ba)
		Brugge(Cb)
Cb	Zele	Anderlecht(Ca)
	Zelzate	Gent(Ca)
		Brugge(Cb)
	Evergem	Gent(Ba)
		Anderlecht(Ca)
		Brugge(Cb)
	Lebbeke	Anderlecht(Ca)
		Aalst(Ca)
	St Laureins	Anderlecht(Cb)
		Brugge(Cb)
	Wichelen	Anderlecht(Ca)
		Aalst(Ca)
		Gent(Cb)

Tabel 88: De indifferentiezone van FC Waasland

De indifferentiezone van de fusieclub heeft in het totaal 109.828 inwoners waarvan 64.638 tot het marktareaal van FC Waasland behoren. De restzone van de club omvat 9 fusiegemeenten die 49.174 potentiële consumenten bijdragen aan het marktareaal. De grootste ruimtelijke concurrentie wordt veroorzaakt door het achtergrondruis van Anderlecht en in mindere mate Brugge. De indifferentiezones met Aalst, Gent en in Zwijndrecht met FC Antwerp kunnen verklaard worden door de ruimtelijke nabijheid van deze clubs.

Het reële marktareaal van de fusieclub omvat 298.434 potentiële consumenten, een waarde die de club naar de 8ste plaats brengt en zich in de buurt van de drempelwaarde situeert. Bij de theoretische analyse werd het marktareaal van de club op 314.633 bepaald. Deze waarde kan door de eliminatie van E.Aalst in een latere fase van dit onderzoek potentieel geëvenaard worden. Het verdwijnen van deze club uit de hoogste afdeling zou een positieve bijdrage tot het marktareaal van 12.506 potentiële consumenten opleveren en het **totaal op 310.840 brengen.**

De empirisch bepaalde invloedssfeer vertoont een sterke gelijkenis met de theoretisch bepaalde circulaire invloedssfeer. De monopoliezone situeert zich in het noordoostelijk deel van de provincie Oost-Vlaanderen met als centrum het Waasland. De monopolistische concurrentie- en restzone is aan de westelijke zijde groter dan de theoretisch bepaalde en is een restant van de Lokerse impact. De vraag die we hierbij nog kunnen stellen is of een verschuiving van de topclub naar het oosten zal resulteren in het behoud van deze westelijke indifferentiezone. Het zuidelijk deel van de zone wordt, zoals we theoretisch bepaald hadden met Aalst gedeeld maar verstoord door het achtergrondruis van SC Anderlecht.

We kunnen voor deze club besluiten dat het fusioneren van de twee clubs en het reloceren naar een hiërarchisch hoger gesitueerd stedelijk centrum zou als gevolg van het onderlinge disjuncte recruteringsgebied resulteren in een vergroting van het marktareaal tot een waarde die in de buurt van de drempelwaarde gesitueerd is.

3.4.5.2. Aalst

De huidige situatie van E. Aalst is dat de club met beperkte financiële middelen zich in de 1ste klasse probeert te handhaven. De opeenvolging van kortetermijnoplossingen voor dit probleem en de aanwezigheid van een beperkt empirisch vastgesteld marktareaal zijn factoren die de leefbaarheid van een topclub in deze regionale stad in vraag kan stellen. Aalst, een regionale stad van niveau 2b, heeft door de aanwezigheid van Brussel en Gent een beperkte centraliteitswaarde en Van Hecke(1997) bepaalde dat de regionaal stedelijke monopolistische invloedssfeer zich beperkte tot de centrumgemeente Aalst en de aangrenzende fusiegemeenten

Affligem, Haaltert, Lede, Lebbeke, Denderleeuw en Erpe-Mere en dat in Opwijk, Liedekerke, Roosdaal en Ninove een overlappende invloed met Brussel aanwezig is. De monoliet Anderlecht, de nabijheid van AA Gent en de fusieclub FC Waasland en de aanwezigheid van de E40 die zorgt voor een korte tijdafstand naar zowel Anderlecht als Brugge resulteren in het ontstaan van een beperkt empirisch markt-areaal waarbinnen de 2de klassers Denderleeuw en in mindere mate Hekelgem een bijkomend substituerend effect hebben. Een eventuele fusie met Denderleeuw zou op korte termijn een oplossing zijn maar de empirische gegevens duiden op een relatief overaanbod in de regio. Deze hoge penetratie-indexen van andere clubs dan Aalst in dit deel van het land leidt ons naar de stelling dat het aantal topclubs in de regio te hoog is en volgens de economische principes de potentieel zwakste moet verdwijnen. Het elimineren van E. Aalst zou het marktareaal van de ruimtelijke concurrent FC Waasland met 12.506 potentiële consumenten en van AA Gent met 4.923 doen toenemen. Deze relatief lage waarde is te wijten aan de beperkte ruimtelijke impact van Aalst in die monopolistische concurrentiezone. Het verdwijnen van E. Aalst heeft echter de grootste impact op het marktareaal van de dominerende club Anderlecht. De latente aanwezigheid van deze club in de meeste gemeenten van ons land resulteert bij iedere verdwijning of verschuiving van een club in een verandering van zijn marktareaal. Bij het elimineren van E. Aalst zou het aantal potentiële consumenten met 131.958 toenemen. Een andere monoliet Brugge ziet door zijn latente aanwezigheid in de dicht bij de E40 gelegen fusie-gemeenten Erpe-Mere, Lede, Liedekerke, St Lievens Houtem en Wetteren zijn potentiële consumentenaantal met 6.608 toenemen.

De 190.788 potentiële consumenten van E. Aalst worden grotendeels ingepalmd door andere topclubs. De totale bedekking van de Belgische bevolking door het voetbal neemt af met 34.793 potentiële consumenten.

3.4.5.3. Metropool Antwerpen

Het totale inwonersaantal van het stedelijk leefcomplex Antwerpen bedraagt 1.160.519, maar in de forenzenwoonzone situeren zich de stedelijke kernen Lier en Beveren. Het gevolg is dat het geografisch bedieningsgebied van deze twee clubs gedeeltelijk gelokaliseerd is in de banlieue en forenzenwoonzone van Antwerpen. De ruimtelijke impact van de in de kernstad gelokaliseerde clubs zal zich dan ook beperken tot de 674.150 inwoners tellende agglomeratie van het stadsgewest.

Antwerpen is in Vlaanderen door zijn hoge uitrustingscore de hiërarchisch hoogst geclassificeerde stedelijke kern en wordt gecatalogeerd bij de grootsteden. De zuivere of monopolistische kleinstedelijke invloedssfeer van deze stad werd door

Van Hecke(1997) op 583km² bepaald en Mérenne-Schoumaker(1998) bepaalde het marktareaal voor de semi-courante aankopen op meer dan 640.000.

De aanwezigheid van twee topclubs in één grootstedelijk centrum van minder dan 1 miljoen inwoners is een fenomeen dat op internationaal niveau zelden waar te nemen is. Zelfs op nationaal niveau werd de intrastedelijke strijd in het verre of recente verleden beslist. In het ongeveer 1 miljoen inwoners tellende Brussel verdwenen Union Sint-Gillis, Crossing Schaarbeek, RJ Brussel en uiteindelijk RWD Molenbeek naar de lagere regionen, in Brugge verloor SV Brugge de strijd, in Gent werd in het verleden RC Gent naar de lagere afdelingen verwezen, in Luik werden de opponenten “opgeslokt” of verdwenen ze naar lagere afdelingen en in Charleroi verloor Olympic in de jaren 70 de strijd voor de belangrijkste club.

Jos Verhaegen, voorzitter van GB Antwerpen stelde:

“Geen enkele stad van dit niveau – 400.000 inwoners of meer – heeft nog een derby....Als je hier blaast, zit je in Beveren en wie zijn rug keert, botst op Lier of Mechelen. Die kleine koek nog eens verdelen kan niet: met twee echte clans haal je nooit meer de massa naar je stadion.”(Voetbal Magazine, 15/11/2000;46)

Deze uitspraak toont de wil en het inzicht voor het creëren van één Antwerpse club die op nationaal en misschien later op internationaal niveau enig belang kan spelen. Het potentiële consumentenaantal van de nieuwe fusieclub “Metropool Antwerpen” kan gedeeltelijk bepaald worden door de marktarealen van de 2 bestaande clubs te analyseren. De gegevens in deze studie dateren van het seizoen 1997-98 en recente gegevens werden door de beide clubs niet vrijgegeven. Toch kunnen we een relatief correcte bepaling van het aantal potentiële consumenten maken. De monopoliezone zou de fusiegemeenten Antwerpen, Brasschaat, Kapellen en Stabroek omvatten en volgens telefonische, maar niet te controleren, gegevens zou het aantal toeschouwers uit Schoten, Edegem, Mortsel, Wommelgem en Hemiksem toegenomen zijn. In deze fusiegemeenten was in het seizoen 1997-98 naast het achtergrondruis van Anderlecht geen enkele andere club sterk gepenetreerd. In Zwijndrecht is de impact van FC Waasland nog aanwezig waardoor de relatieve impact in de gemeenten op ongeveer 40% geschat wordt. Het totaal aantal potentiële consumenten, rekening houdende met het achtergrondruis in Hemiksem en Mortsel, zou 634.864 bedragen. Het reloceren van Ekeren naar het Kiel en eventueel naar de nieuwe fusielocatie impliceert wel dat het relatief beperkte aandeel van de toeschouwers van Ekeren die uit Essen, Kalmthout, Malle en Rijkevorsel kwamen gedeeltelijk wegblijven en de impact in deze gemeenten daalt.

Deze partieel theoretisch bepaald aantal potentiële consumenten toont aan dat één topclub in Antwerpen de drempelwaarde ver overschrijdt en de club op lange termijn

een uitbreiding van zijn geografisch bedieningsgebied en marktareaal naar het zwak gepenetreerde noordelijk gedeelte van de provincie zou kunnen ondernemen.

3.4.5.4. Lierse-Mechelen

a) de huidige situatie

Lierse en Mechelen zijn twee clubs met een groot wederzijdse ruimtelijke indifferentiezone. Beide clubs kenden perioden van hoogconjunctuur. KV Mechelen was landskampioen in 1989 en veroverde de Europese Beker voor Bekerwinnaars in 1988 maar verloor na het verdwijnen van zijn mecenas Cordier zijn kwaliteiten en degradeerde in 1997 naar de 2de klasse. In 1999 promoveerde de club terug en bevindt zich momenteel zowel in de onderste regionen van de 1ste klasse als in financiële problemen. Lierses succesverhaal is van recente aard. Het werd landskampioen in 1997, maar kon zijn spelerskern niet behouden waardoor het een ambitieuze middenmoter werd. De club kenden in het midden van de jaren 80 zijn donkere periode. Het degradeerde in 1986 naar de 2de klasse waar het 2 seizoenen vertoefde.

Het potentieel consumentenaantal van Lierse met 276.003 en KV Mechelen met 199.094 situeert zich onder de drempelwaarde en van een ruimtelijke uitbreiding van het geografisch bedieningsgebied en de daarmee geassocieerde toename van het marktareaal is in deze sterk gepenetreerde regio weinig sprake. Het gevolg is dat de clubs in deze regio moeten rekenen op het verdwijnen of zwak presteren van een ruimtelijke concurrent om het onderlinge indifferentiegebied volledig in te palmen en om te zetten naar een monopoliezone.

Naar aanleiding van een artikel in Voetbal Magazine die mijn fusiestellingen in het voetbal belicht had, gaven Gert Cromboom en Herman Van Holsbeek, de commerciële managers van KV Mechelen en SK Lierse, een nee-antwoord op de vraag of beide clubs als professionele 1ste klassers naast elkaar kunnen blijven bestaan indien ze gelijktijdig goed zouden presteren. (Voetbal Magazine, 04/10/00:42)

Gaston Vets, de financieel directeur van SK Lierse, stelt in hetzelfde interview echter

“Een club als Lierse is goed leefbaar met een gemiddelde van 12.000 toeschouwers. Natuurlijk profiteren wij van de zwakte van Antwerpen en Mechelen. ...Lierse is volop bezig zijn kans te grijpen om zich een reden van bestaan te geven. Wij zorgen ervoor dat wij de anderen voor zijn,...door deze voorsprong zal het voor Antwerpen en Mechelen heel moeilijk worden om Lierse in te halen.” (Voetbal Magazine, 04/10/00:42)

Deze uitspraak is een voorbeeld van de kortetermijnvisie die in het hedendaagse profvoetbal heerst. De uitbouw van SK Lierse wordt afhankelijk gemaakt van de slechte prestaties van de directe ruimtelijke concurrenten. Van Holsbeek en Vets stellen in het interview eveneens dat Lierse een ploeg van de Kempen is en geen negatieve invloed heeft van Antwerpen. De geringe mate van ruimtelijke concurrentie met de Antwerpse ploegen werd empirisch bevestigd maar een uitbreiding naar de Kempen stuit op de aanwezigheid van Westerlo, Geel of de potentiële fusieclub FC Antwerpse Kempen die in 3.4.5.5. besproken en geanalyseerd zal worden.

b) de geografische situatie

Mechelen en Lier worden als stedelijke centra in de hiërarchisch respectievelijk ingedeeld bij de goed uitgeruste regionale steden van niveau 2a en de goed uitgeruste en duidelijk gepolariseerde kleine steden van niveau 3a. De oppervlakte van de zuiver monopolistische kleinstedelijke invloedssfeer of geografisch bedieningsgebied van beide steden bedraagt respectievelijk 225km² en 114km². De Mechelse waarde situeert zich in de buurt van Aalst(215km²) en Oostende(235km²), terwijl Lier bij de steden van niveau 3a zich in de buurt van Eeklo (105km²) en Dendermonde(107km²) situeert. Mechelen wordt door het NIS tevens als stadsgewest gecatalogeerd en het aantal inwoners in het stedelijk leefcomplex bedraagt 122.718, een waarde die zich in de buurt van Oostende(127.944) situeert. Mérenne-Schoumaker(1998) bepaalde het recruteringsgebied voor de semi-courante aankopen voor Mechelen op een waarde tussen 150.000 en 175.000 en voor Lier tussen 50.000 en 75.000.

c) Het empirisch marktareaal van de fusieclub Mechelen-Lierse(figuur 80)

Puur op stedenhiërarchische basis zou de fusieclub zich in Mechelen moeten lokaliseren. De empirisch data tonen echter aan dat de ruimtelijke impact van Lierse groter is dan van Mechelen zodat een fusie en relocatie naar Mechelen niet opportuun lijkt. Een eventuele oplossing zou het herinplanten zijn van de fusieclub op een verbindingsbaan tussen beide locaties.

Voor het bepalen van de potentiële impact van een fusieclub wordt zoals bij de vorming van FC Waasland de marktarealen van de clubs opgeteld en voor het bepalen van de lokale van Mechelen en Lierse de gecorrigeerde abonnementenaantallen opgeteld en gerelateerd aan het inwonersaantal voor de stedelijke structuur Lierse-Duffel- St Katelijne Waver-Mechelen.

Beide clubs vertonen een ruimtelijke structuur die zich hoofdzakelijk beperkt tot de 15km zone. SK Lierse en KV Mechelen recruteran respectievelijk 81,2% en 83,5%

van hun abonnementen uit deze zone. Deze hoge lokale recrutering wordt tevens weergegeven door hun nodaliteitsvergelijkingen

$$\text{SK Lierse:} \quad \text{Lnq} = -1,96\text{Lns} + 7,45$$

$$\text{KV Mechelen:} \quad \text{Lnq} = -2,24\text{Lns} + 7,60$$

Deze vergelijkingen bevestigen onze stelling dat het hiërarchisch stedelijk verschil tussen beide kernen niet te merken is in de functie “topvoetbal”. De Lierse club vertoont een lagere afstandsvervalelasticiteitscoëfficiënt wat een grotere centraliteit dan de Mechelse club impliceert. Een fusie met een relocatie naar Lier zou echter een psychologische barrière creëren waardoor de potentiële consumenten uit Mechelen de aangeboden dienst niet meer zouden consumeren.

In het seizoen 1999-2000 hadden KV Mechelen en SK Lierse, volgens het jaaroverzicht van Voetbal Magazine, respectievelijk gemiddeld 8.000 en 8.600 toeschouwers. Met deze waarden stonden ze op de 7de en 8ste plaats in de Belgische competitie maar bevonden ze zich onder het globaal seizoensgemiddelde van 8.900 toeschouwers. Een stijging van het aantal toeschouwers voor beide clubs kan echter voornamelijk door een stijgende penetratie van hun marktareaal of door het aangaan van ruimtelijke concurrentie met de omliggende clubs. Dit laatste kan enkel gebeuren door een lange periode van zeer goede prestaties van de clubs.

De rangcorrelatiewaarde van $-0,20$ en de herverdelingscoëfficiënt $0,804$ geven een tegenstelling weer. Volgens de rangcorrelatie zijn de twee marktarealen niet volledig overlappend maar eveneens niet disjunct. De herverdelingscoëfficiënt geeft een grotere disjunctie aan bij het relatief aantal abonnees uit de diverse geselecteerde fusiegemeenten. We kunnen concluderen dat het marktareaal ruimtelijk partieel overlappend is maar dat de penetratie-indexen in de gemeenten toch een grote verscheidenheid weergeeft. Het unitair geografisch bedieningsgebied zou, zonder de aanwezigheid van ruimtelijke concurrentie, een werkelijke potentiële reikwijdte van 542.526 potentiële consumenten omvatten. Het fusioneren zal resulteren in een marktareaal waarbij de indifferentiezones gelokaliseerd tussen de respectievelijke monopoliezones zullen getransformeerd worden naar een gezamenlijke monopoliezone. Deze maximale potentiële waarde moet echter nog gecorrigeerd worden door de aanwezigheid van ruimtelijke concurrenten en de eventuele restzones van de fusieclub in fusie-gemeenten waar de gecombineerde relatieve penetratie-index de limietwaarde niet overschreed.

Gemeente	Gemeenschappelijke Penetratie-index	Abon Lier	% aandeel	Rang Lier	Abon Mechelen	% aandeel	Rang Mech
Begijnendijk	16,7	15	0,5	22	0	0	24,5
Berlaar	112,3	111	4,4	5	0	0	24,5
Boechout	62,2	73	2,9	8	0	0	24,5
Bonheiden	108,3	9	0,4	24,5	138	5,4	3
Duffel	94,0	97	3,8	6	51	2,0	10
Grobbendonk	63,0	66	2,6	9,5	0	0	24,5
Heist od berg	68,9	182	7,1	4	73	2,8	7,5
Herentals	19,4	49	1,9	13	0	0	24,5
Herenthout	80,3	66	2,6	9,5	0	0	24,5
Hove	19,3	16	0,6	21	0	0	24,5
Hulshout	25,6	21	0,8	19,5	0	0	24,5
Kampenhout	81,7	2	0,1	29,5	87	3,4	6
Kapelle od bos	45,0	2	0,1	29,5	38	1,5	12
Keerbergen	83,9	5	0,2	26	93	3,6	5
Kontich	36,4	41	1,6	15	30	1,1	14
Lier	199,3	559	21,9	1	73	2,8	7,5
Lint	72,7	56	2,2	12	0	0	24,5
Londerzeel	64,7	2	0,1	29,5	112	4,4	4
Malle	15,5	21	0,8	19,5	0	0	24,5
Mechelen	169,8	11	0,4	23	1267	49,4	1
Mortsel	17,7	45	1,8	14	0	0	24,5
Nijlen	122,0	246	9,7	2	0	0	24,5
Putte	50,5	64	2,5	11	12	0,5	16
Ranst	135,0	234	9,2	3	0	0	24,5
Rumst	21,9	9	0,4	24,5	23	9,0	15
Steenokkerzeel	31,4	0	0	32	32	1,2	13
St Kat Waver	156,5	29	1,4	17	267	10,4	2
Vorselaar	31,6	23	0,9	18	0	0	24,5
Willebroek	19,1	3	0,1	27	40	1,6	11
Zandhoven	71,4	84	3,3	7	0	0	24,5
Zemst	27,4	2	0,1	29,5	53	2,1	9
Zoersel	15,5	31	1,2	16	0	0	24,5

Tabel 89: De rang en %verdeling van de abonnementen in de limietoverschrijdende gemeenten

Fusiegemeenten	Mechelen-Lier	Antwerp Metropool	Anderlecht	Westerlo	Brugge	St Luik	Totaal	Zone Mech-Lier
Aarschot	11,0		11,0	1,8	1,1	2,2	28,6	Ca
Aartselaar	5,6	9,0	3,5		0,7		19,5	Cb
Begijnendijk	16,7		11,1			4,4	35,5	Ca
Berlaar	112,3		11,1	7,1	2,0	1,0	135,5	Aa
Boechout	62,2		2,6				66,5	Aa
Bonheiden	108,3		6,6				112,0	Aa
Boortmeerbeek	7,0		12,2		0,9		21,8	Cb
Borsbeek	10,7	9,8			1,0		21,5	Ca
Duffel	94,0		7,0		1,3	1,3	104,8	Aa
Edegem	5,3	XX	4,9			0,9	XX	Cb
Grobbendonk	63,0	1,0	7,6	25,8	3,8	5,7	113,5	Ba
Haacht	7,0		19,4		3,1	0,8	32,6	Cb
Heist od berg	68,9		11,1	1,4	4,6	0,3	88,1	Ba
Herentals	19,4		1,6	15,9	4,0	1,6	42,9	Ca
Herenthout	80,3			4,9	1,2		86,4	Aa
Hove	19,3						19,3	Ac
Hulshout	25,6		1,2	15,9	1,2	6,1	50,0	Bc
Kamphenhout	81,7		22,5				104,3	Ba
Kapelle od bos	45,0		32,7		3,4	2,3	83,3	Bb
Kasterlee	12,1		3,5	2,9	5,8	5,2	32,0	Ca
Keerbergen	83,9		8,6			0,9	93,3	Aa
Kontich	36,4		11,8		2,1	3,6	61,5	Bb
Lier	199,3		7,6		0,3	2,5	211,0	Aa
Lille	6,8		6,8	10,9	0,7		26,6	Cb
Lint	72,7	2,6				2,6	79,2	Aa
Londerzeel	64,7		38,6		5,7	1,1	110,0	Ba
Malle	15,5	5,9	5,9		2,2	0,7	32,4	Ca
Mechelen	169,8		2,4		1,3	0,8	175,3	Aa
Mortsel	17,7	XX	2,4		1,2		XXX	Ca
Nijlen	122,0		2,5		2,5	0,5	128,5	Aa
Olen	12,1		4,7	56,0	8,4	1,9	90,6	Cb
Putte	50,5		4,0		0,7		55,2	Aa
Puurs	14,2		12,3		1,3	1,3	29,1	Ca
Ranst	135,0	4,6	6,3		1,7	1,7	149,3	Aa
Ravels	6,3		7,8		2,3	2,3	19,5	Cb
Rumst	21,9	1,4	9,6		0,7	1,4	34,9	Bc
Schilde	10,8	4,2	2,1	1,0			20,7	Ca
Steenokkerzeel	31,4		23,6		3,9		59,9	Bb
St Kat Waver	156,5		3,2		0,5		160,2	Aa
Tremelo	12,5		6,2		2,3	1,6	22,6	Ca
Vorselaar	31,6		5,5				44,0	Bb
Vosselaar	5,1		4,1	4,1	4,1	6,1	24,5	Cb
Willebroek	19,1		21,4		2,7	1,3	45,0	Ca
Wommelgem	18,2	XX	9,5		2,6		XX	Ca
Zandhoven	71,4		5,1		0,9	2,6	82,6	Aa
Zemst	27,4		16,5		2,5	1,0	47,4	Bc
Zoersel	15,5		4,0		2,0		27,0	Bc

Tabel 90: Het empirisch marktareaal van de fusieclub Mechelen-Lier

De monopoliezone van de fusieclub bestaat, met uitzondering van Hove, uit fusiegemeenten waar de penetratie-index van de club zeer hoog is. Het absoluut aantal potentiële consumenten in deze A-zone bedraagt 277.033 en vormt, zoals of figuur 80 weergegeven is, een aaneengesloten zone met Mechelen en Lier in het centrum. Bij een analyse van de ruimtelijke concurrentie werden de gemeenten waar de fusieclub Metropool Antwerpen waarschijnlijk een grotere penetratie-index zouden hebben met een XXX-waarde aangeduid waardoor ze in de restzone gelokaliseerd zijn. Voor de rest constateren we voornamelijk het achtergrondruis van de 3 topclubs. Anderlecht, de meest nabijgelegen monoliet, zorgt voor de grootste belemmering van de ruimtelijke uitbouw van het geografisch bedieningsgebied.

In de B en C-zone is de ruimtelijke concurrentie voornamelijk met de restzone van SC Anderlecht. Enkel in Aarselaar, Wommelgem, Mortsel, Borsbeek en Edegem bestaat een indifferentiezone met Metropool Antwerpen en in Grobbendonk, Herentals, Hulshout, Vorselaar en Olen met Westerlo. Deze ruimtelijke concurrentie duidt op de geografische realiteit in deze regio. Het geografisch bedieningsgebied van de fusieclub heeft bij een eventuele verdere uitbouw zijn beperkingen. De aanwezigheid van Antwerpen in het noordwesten, Westerlo of zoals we later zullen bespreken FC De Kempen in het oosten, de restzone van Anderlecht in het zuiden en de Schelde als fysieke barrière of FC Waasland in het westen zorgen ervoor dat de ruimtelijke uitbouw van deze club zich zou beperken naar het noordoostelijk deel van de Antwerpse Kempen.

De indifferentiezone van de club omvat 202.473 potentiële consumenten en bestaat uit een monopolistische concurrentiezone van 116.724 en een restzone van 89.425. Het totale marktareaal van de fusieclub omvat op deze manier **483.182 potentiële consumenten**, een waarde die de drempelwaarde in ruime mate overschrijdt en door het proces van verdere verdichting situeert het marktareaal na de fusie zich 8.085 potentiële consumenten boven de som van beide afzonderlijke marktarealen. Deze waarde wordt gecombineerd met een hoge penetratie-index. De gewogen penetratie-index in de monopolistische zone bedraagt 121,3, een waarde die ruim boven de referentie-index gesitueerd is en omgerekend ongeveer 9.600 toeschouwers zou opleveren, een afname van de penetratie-index naar 100 staat in deze context nog gelijk aan ongeveer 7.900 toeschouwers. Deze toeschouwersaantallen houden dan nog geen rekening met het aandeel dat zich vanuit de indifferentiezone zou komen, zodat een toeschouwersaantal tussen de 10.000 en 15.000 een werkelijkheidsgetrouwe weergave zou zijn.

3.4.5.5. FC (Antwerpse) Kempen

Over topvoetbal in deze regio kunnen verschillende vragen gesteld worden:

- Is er een absoluut en/of relatief potentieel marktareaal aanwezig?
- Zo ja, waar moet de club gelokaliseerd zijn?

a) de huidige situatie

De eerste vraag heeft een tweeledige structuur. Het eerste deel is de vraag of het absoluut aantal potentiële consumenten in deze regio überhaupt voorhanden is terwijl het relatief luik rekening houdt met de sterke populariteit van het voetbal in de regio.

De absolute vraag kan eenvoudig bekeken worden door het aantal inwoners, 386.849, van het arrondissement Turnhout te bekijken. Deze rudimentaire waarde impliceert de aanwezigheid van een gesloten systeem waarbij clubs uit aangrenzende arrondissementen en het achtergrondruis van de topclubs niet aanwezig is. In werkelijkheid constateren we echter dat het geografisch bedieningsgebied van SK Lierse (of de fusieclub) en de tot vorig seizoen in 1ste klasse vertoevende club SK Lommel gedeeltelijk in het arrondissement gelokaliseerd zijn. De fusiegemeenten in dit arrondissement kunnen in 4 groepen ingedeeld worden:

- Het marktareaal van **Lierse** in deze regio bedraagt 48.453 potentiële consumenten die zich in de indifferentiezone bevinden. De aanwezigheid van de club in de gemeenten Grobbendonk, Herenthout, Vorselaar en in mindere mate Hulshout vertoont een hoge penetratie-index. De fusiegemeenten Olen, Herentals, Kasterlee, Vosselaar, Lille en Ravels bevinden zich in de restzone van Lierse zodat een nieuwe club in de Kempen deze gemeenten zou kunnen overnemen. Het marktareaal van Lier-Mechelen zou door deze ruimtelijke concurrentie afnemen met 25.046 potentiële consumenten en op 458.136 komen.
- **SK Lommel** had/heeft een geografisch bedieningsgebied in het arrondissement die de fusiegemeenten Mol, Dessel, Balen, Meerhout en Retie omvatte. Het degraderen resulteerde, zoals bij de endogene veranderingen bepaald werd, in een overname van Meerhout door Westerlo en in het, achtergrondruis buiten beschouwing gelaten, “onbedekt” blijven van de andere gemeenten. Deze gemeenten vertegenwoordigen een marktareaal van 68.079 potentiële consumenten.

- De gemeenten in het noorden van het arrondissement vertonen een lage penetratie-index die varieert tussen 4,8 voor Baarle-Hertog tot 30,5 voor Rijkevorsel. Deze regio omvat de regionale stad van niveau 2b Turnhout, met zijn 2de klasser FC Turnhout, en zijn randgemeenten en bezit 137.491 inwoners met voornamelijk door achtergrondruis bekomen gemiddelde gewogen penetratie-index van 17,4. Het totaal potentieel consumentenaantal van deze gemeenten is onvoldoende om een topclub te onderhouden maar het incorporeren in een monopolistische zone of indifferentiezone zou een bijdrage zijn aan het marktareaal van een topclub. Het promoveren van de regio naar een gebied met de referentie-index als penetratie-index zou ongeveer 1.100 toeschouwers opleveren en een gemiddelde penetratie van 95,3, het dubbele van de referentie-index, zou een bijdrage van 3.100 toeschouwers opleveren. De combinatie van deze regio met de **“onbedekte” regio** die SK Lommel naliert en een grotere penetratie in Lille(26,6), Kasterlee(32,0) en Herentals(42,9) zouden het marktareaal van de nieuwe topclub kunnen uitbreiden.
- De fusiegemeenten in het geografisch bedieningsgebied van VC Westerlo. Het reële marktareaal van deze club is met zijn 135.025 voor een gemiddelde van 5.300 toeschouwers te beperkt om op lange termijn een topclub te kunnen “onderhouden”. De manager Herman Wijnants stelde:

b) een Fusie Geel-Westerlo(figuur 81)

“Eigenlijk kunnen we te weinig supporters genereren uit de regio-Westerlo,...20.000 inwoners, 4.000 voor de kerngemeente, zeven deelgemeenten met elk hun ploegen,...Ik ben zelf van Tongerlo, die van Westerlo dat waren voor ons dikkenekken. Het slijt maar het speelt nog – slechts 1400 abonnementen bijvoorbeeld. We werken eraan. Dat lukt in de richting Aarschot, maar niet aan de andere kant, richting Geel.”(Voetbal Magazine,27/09/2000;59)

Deze regio wordt, zoals bij de functioneel stedelijke classificatie geconstateerd werd, gekenmerkt door een overaanbod aan voetbalclubs in de nationale reeksen. Dit overaanbod resulteert in een versnippering van het potentieel marktareaal en het ontstaan van kleine geografische bedieningsgebieden. In het seizoen 1999-2000 toen V.Geel⁹⁶ in de 1ste klasse uitkwam resulteerde dit in een groot indifferentiegebied met VC Westerlo. Een fusie tussen beide clubs zou tot volgend geografisch bedieningsgebied en marktareaal leiden.

⁹⁶ V. Geel fuseerde in 1999 met FC Herentals. In werkelijkheid was FC Herentals failliet en werd de club overgenomen door V. Geel.

Fusiegemeente	Geel-Westerlo	Lier-Mechelen	Anderlecht	Lommel	Totaal	Zone Geel-Wes
Balen	17,9		7,4	43,1	74,1	Ca
Geel	331,9		7,6	2,1	343,9	Aa
Grobbendonk	25,8	63,0	7,6	3,8	113,5	Cb
Herentals	90,4	19,4	1,6		117,3	Ba
Herselt	131,0		0,8		143,1	Aa
Hulshout	15,9	25,6	1,2		50,0	Ca
Kasterlee	241,7	12,1	3,5		257,8	Aa
Laakdal	185,0		4,1	3,4	202,0	Aa
Lille	10,9		0,7		26,6	Ca
Mol	34,8		3,5	38,3	80,5	Ca
Meerhout	131,6			17,3	152,1	Aa
Olen	151,2	12,1	4,7	1,9	185,7	Aa
Scherp-Zichem	10,7		4,6		25,1	Ca
Tessenderlo	30,9		6,6		51,3	Bb
Westerlo	574,0		4,2	0,9	591,6	Aa

Tabel 91: Het empirisch marktareaal van de fusie V. Geel-VC Westerlo

De monopoliezone van fusieclub zou bestaan uit een Aa-zone van 120.398 potentiële consumenten met penetratie-index van 284,6. Deze hoge waarde wordt gereflecteerd in het toeschouwersaantal. Beide clubs, gesitueerd in plaatsen met een relatief laag inwonersaantal, hadden volgens het statistisch jaaroverzicht in Voetbal Magazine voor het seizoen 1999-2000 gemiddeld 5.300 toeschouwers aan. Niet-tegenstaande de hoge penetratie-index liggen de gemiddelde toeschouwersaantallen ruimschoots onder het globaal gemiddelde van de 1ste klasse, maar hoger dan de clubs in het Waasland. Het verschil tussen FC Waasland en FC Geel-Westerlo is dat in het Waasland een empirisch marktareaal aanwezig is dat de drempelwaarde overschrijdt maar zwak geopenetreerd is en dat bij FC Geel-Westerlo het marktareaal te beperkt is. De theoretische fusie zou, rekening houdende met de relatieve impact van het voetbal in de regio, een toeschouwersaantal van 9.800 opleveren. De hoge waarde kunnen we relateren aan het lokalisme, de tophilie die heerst in een stedelijk of zelfs niet stedelijk centrum waar een hiërarchisch marginaal goed is gevestigd die theoretisch enkel in hogere niveaus terug te vinden is.

De indifferentiezone bestaat uit een B-zone van 28.600 en een C-zone van 37.507 potentiële consumenten en is, door de zwakke centraliteitswaarde van de clubs en het substitutie-effect door clubs uit lagere reeksen, ruimtelijk beperkt. Het totale marktareaal van de fusieclub bedraagt **186.505 potentiële consumenten** en situeert zich onder de drempelwaarde.

c) Een grotere Kempense fusie

Uit bovenstaande waarden kunnen we besluiten dat het absolute potentieel in de regio niet voorhanden is maar dat door de hoge penetratie-index het reëel aantal bereikt wordt. Een verdere versteviging van een fusieclub zou echter de uitbouw zijn van één grote club in de regio die vrij is van directe concurrentie uit 1ste en 2de klasse. Deze stelling impliceert dat in de Antwerpse Kempen de momenteel aanwezige 2de klassers, Dessel Sp en FC Turnhout, moeten verdwijnen of eventueel fuseren tot één grote club FC De (Antwerpse) Kempen.

- Het gemiddelde toeschouwersaantal in Dessel bedroeg volgens de KBVB voor het seizoen 1997-98 900. Bij een analyse van hun abonnementen blijkt dat 78,7% uit de kerngemeente zelf komen en de club voor de rest een beperkte aantrekkingskracht uitoefent op Mol, Retie, Balen en Arendonk. Het marktareaal van de club omvat amper 16.472 potentiële consumenten, zorgt voor een lokale verdichting en bevindt zich in een ruimtelijke concurrentie met Lommel. Het logische besluit is dat deze club, gelokaliseerd in een niet stedelijke kern, boven zijn niveau gerangschikt staat en dat in een “gesloten systeem” van 1ste en 2de klasse clubs met geen of een beperkte bijdrage zoals Dessel moeten weren.
- Het gemiddelde gecorrigeerde toeschouwersaantal van FC Turnhout bedroeg in het seizoen 1997-98 ongeveer 2000. Het marktareaal van de club omvat hoofdzakelijk de fusiegemeenten in de Noorderkempen die zwak gepenetreerd zijn door 1ste klassers. Het opmerkelijke is echter dat terug 78,6% van de abonnees uit de kerngemeente komen. Het marktareaal van de club omvat als monopoliezone enkel het 38.301 inwoners tellende Turnhout en de indifferentiezone telt 28.684 potentiële consumenten. Het totale marktareaal van deze club bedraagt 66.985 en situeert zich zeer ver onder de drempelwaarde. De huidige ambitie om te promoveren naar de hoogste afdeling zal resulteren in een verdere versnippering van de bestaande marktarealen en een toenemende strijd tussen Westerlo-Geel-Turnhout en Lommel voor de relatief laag bevolkte ruimtelijke indifferentiegebieden. De potentiële uitbreidingszone van het geografisch bedieningsgebied situeert zich, net zoals bij Mechelen-Lier en Metropool Antwerpen in de grensgemeenten Hoogstraten, Wuustwezel, Rijkevorsel en Brecht die samen 64.564 potentiële consumenten bezitten. Bij het volledig incorporeren van deze gemeenten door Turnhout zou het marktareaal van de club te laag zijn voor een overlevingsstrategie op lange termijn. De aanwezigheid van de Nederlandse grens in het noorden, Dessel en Lommel in het westen de fusieclub Westerlo/Geel in het zuiden belemmeringen de uitbouw van een

geografisch bedieningsgebied waardoor we kunnen besluiten dat de club beter zou fusioneren. De fusiegemeenten waar een bijdrage van FC Turnhout tot het marktpotentieel van FC De (Antwerpse) Kempen geleverd wordt zijn in tabel 92 weergegeven.

Fusiegemeente	FC Kempen	Lier-Mechelen	Andere	Totaal	Zone
Turnhout	143,6			156,4	Aa
Vosselaar	40,8	5,1	6,1(Luik)	61,1	Bb
Oud-Turnhout	28,9		6,4(And)	49,7	Bc
			7,2(Luik)		
Beerse	22,3		8,5(And)	39,4	Bc
Lille	24,5	6,8	6,8(And)	40,2	Bc
Merksplas	12,7		6,4(And)	22,9	Ca
Kasterlee	250,3	12,1		266,4	Aa

Tabel 92: De bijdrage van FC Turnhout tot het marktpotentieel FC De Kempen

- De fusie Westerlo-Geel-Turnhout(figuur 82)

De bijdrage van FC Turnhout tot de monopoliezone van het marktpotentieel bestaat enkel uit de fusiegemeente Turnhout en een verdere verdichting van de monopolie-gemeente Kasterlee. Het absolute resultaat is een monopoliezone van 158.699 potentiële consumenten met een penetratie-index van 250,6. Bij het behouden van deze hoge waarde zou het aantal toeschouwers gegenereerd uit deze zone op ongeveer 11.350 komen. Het marktareaal van FC Turnhout is disjunct ten opzichte van Geel-Westerlo. Enkel in Vosselaar, Lille en het reeds vermelde Kasterlee zorgt de fusie voor een verdichting van het marktareaal. Lille behoorde in de fusieclub Geel-Westerlo tot de Cb-zone en de penetratie in Vosselaar was te gering om tot deze zone te behoren. De fusie resulteert in het ontstaan van een monopolistische concurrentiezone van 61.696 en een restzone van 33.445 potentiële consumenten. De absolute waarde van het totale marktareaal van deze fusieclub bedraagt **253.840 potentiële consumenten** en situeert zich nog steeds onder de drempelwaarde. De gemiddelde penetratie-index van de fusieclub in de monopolistische concurrentiezone bedraagt 43,3 of met andere woorden 1.150 toeschouwers. De relatieve sterke penetratie van het voetbal in deze regio is echter een compenserende factor.

De combinatie van de diverse marktarealen resulteert in het ontstaan van een toeschouwersaantal van 12.500. Deze waarde moet als een maximum beschouwd worden, maar zelfs een halvering van de penetratie levert nog steeds een toeschouwersaantal op dat hoger is dan de afzonderlijke waarden van de clubs. De fusie zou het resultaat zijn van de combinatie van 3 relatief disjuncte maar zeer kleine marktarealen tot één club met een langetermijnpotentieel.

Het marktareaal van de fusieclub heeft bovendien uitbreidingsmogelijkheden. Het elimineren van Dessel en het bedienen van de fusiegemeenten Arendonk, Ravels en Retie zouden tot een maximale toename van 42.344 potentiële consumenten kunnen leiden en het marktareaal in de absolute buurt van de drempelwaarde brengen.

Het creëren van een fusieclub heeft zijn invloed op de marktarealen van andere 1ste klassers. De directe ruimtelijke concurrent, de fusieclub Lier-Mechelen, verliest in zijn indifferentiezone 23.337 potentiële consumenten aan FC De Kempen waardoor het totale marktareaal van Lier-Mechelen op 459.945 komt. De andere clubs die een deel van hun marktareaal verliezen zijn de 3 topclubs. Anderlecht, Luik en Brugge leveren in hun achtergrondruisgebied respectievelijk 11.108, 8.308 en 2.954 potentiële consumenten in.

De fusieclub zou een samensmelting zijn van een niet in een stedelijke kern gelokaliseerde 1ste klasser Westerlo en de huidige ambitieuze 2de klassers Geel en Turnhout. Geel en Turnhout worden respectievelijk als een goed uitgeruste en duidelijk gepolariseerde kleine stad van niveau 3a en een door het NIS niet als stadsgewest geselecteerde regionale stad van niveau 2b ingedeeld. In het bepalen van het theoretisch marktareaal bleek echter dat, door de aanwezigheid van de landsgrens en de landelijke Kempense gemeenten, de theoretische invloedssfeer van Turnhout amper 170.327 inwoners had. Deze vaststelling gecombineerd met het beperkte empirische marktareaal van de club zijn de argumenten die we kunnen gebruiken om een relocatie naar Turnhout niet als opportuun te beschouwen. De huidige situatie in de regio is dat de club gelokaliseerd in de hiërarchisch laagst gekwoteerde kern de club bezit die in de laatste jaren de beste resultaten behaalde. Het lokaliseren van de fusieclub in Westerlo zou echter getuigen van een kortetermijnvisie. Het reloceren naar deze gemeente zou resulteren in het ontstaan van psychologische factoren waarbij potentiële toeschouwers problemen zouden hebben met een stedelijke hiërarchische afdaling.

De optimale locatie zou, gecombineerd met een naamverandering, in Geel zijn waarbij het stadion op een verbindingsbaan met Turnhout ligt en gemakkelijk bereikbaar zou zijn vanuit Westerlo. In deze context zouden mensen vanuit Turnhout en Geel het psychologisch minder moeilijk hebben om naar het stadion te komen en moeten enkel de mensen uit Westerlo hun topofilie overwinnen.

- Westerlo/Geel –Lommel(figuur 83)

Een ander alternatief zou een fusie zijn tussen Westerlo/Geel en SK Lommel. FC Lommel had volgens Voetbal Magazine in de laatste 2 seizoenen een gemiddeld toeschouwersaantal van 6.000. Deze fusie zou gecombineerd moeten worden met

het verdwijnen van Dessel Sp en Heusden-Zolder uit de hoogste 2 afdelingen. Lommel wordt door Van Hecke ingedeeld bij de behoorlijk uitgeruste en attractieve kleine steden van niveau 3b en is dus eveneens de eigenaar van een hiërarchisch marginaal goed die theoretisch in centra van een hoger niveau gelokaliseerd zijn.

Een fusie met Westerlo/Geel kan eventueel verantwoord worden door het bekijken van het marktareaal van de club. De club bezit een relatief belangrijke aanhang in Mol, Dessel en Balen en in mindere mate in Retie en Meerhout. Het andere deel van zijn marktareaal is volledig disjunct van Westerlo/Geel en situeert zich in het noorden van de provincie Limburg.

De bijdrage van SK Lommel tot het totale marktareaal wordt weergegeven in onderstaande tabel.

Fusiegemeente	FC Wes/Geel Lommel	Lier -Mechelen	Genk	Andere	Totaal	zone
Mol	73,1				80,5	Aa
Dessel	29,7				32,1	Ac
Balen	61,0			7,4(And)	74,1	Aa
Geel	334,0				343,9	Aa
Grobbendonk	29,6	63,0			113,5	Ca
Laakdal	188,4				202,0	Aa
Olen	153,1	12,1			185,7	Aa
Meerhout	148,9				152,1	Aa
Retie	14,6			11,5(Brugge) 6,3(And)	35,5	Ca
Westerlo	574,9				591,6	Aa
Lommel	413,0				422,2	Aa
Neerpelt	64,9		42,4		109,3	Ba
Overpelt	72,7		15,5		92,3	Ba
Hamont-Achel	43,2		20,1		68,5	Bb
Hechtel-Eksel	38,2		23,6		71,8	Bb
Leopoldsburg	21,8				29,8	Bc
Bocholt	34,5		36,2		78,5	Ca
Ham	10,0		5,5	14,4(And)	35,4	Ca
Peer	26,3		64,2		102,7	Ca
Bree	6,5		60,9		68,1	Cb
Meeuwen-Gruitrode	11,4		102,0		116,6	Cb
Scherpenheuvel	10,7				25,1	Ca

Tabel 93: De bijdrage van SK Lommel aan het marktareaal van de fusieclub

De bijdrage van SK Lommel is de uitbreiding van het geografisch bedieningsgebied naar de provincie Limburg waardoor het marktareaal van de fusieclub toeneemt met 86.626 potentiële consumenten. In de provincie Antwerpen ontstaat een verdere verdichting van de monopoliezone promoveerden Balen en Mol vanuit de restzone.

De toetreding van SK Lommel resulteert in een afname van het marktareaal van RC Genk met 45.550 potentiële consumenten.

Globaal gezien zou de fusie met Lommel resulteren in een toename van de monopoliezone met 86.257, de monopolistische concurrentiezone met 42.899 en de restzone met 524 potentiële consumenten waardoor het totale marktareaal van de fusieclub op **316.185** komt, een absoluut aantal dat zich boven de drempelwaarde situeert. De penetratie-index in het 206.631 tellende monopoliegebied bedraagt 240,3 en zou resulteren in een toeschouwersaantal van 14.200.

Deze fusie zorgt theoretisch voor een groter marktareaal en een hoger gemiddeld toeschouwersaantal maar de relatieve grotere afstand tussen de clubs en de provinciegrensoverschrijdende zijn negatieve factoren. Een locatie vinden voor de fusieclub zou voor Lommel resulteren in een verplaatsing van het terrein naar de provincie Antwerpen. Deze relocatie zou mogelijk niet gevolgd worden door de Limburgse supporters uit de gemeenten ten oosten van Lommel. De potentiële toeschouwers uit de Meeuwen-Gruitrode, Bree, Peer en Bocholt hebben met RC Genk een ruimtelijk nabije alternatief waardoor het marktareaal met 11.554 zou dalen naar 304.627 potentiële consumenten.

- Lommel-Geel-Turnhout(figuur 84)

Een derde alternatief zou de fusie zijn zonder de huidige 1ste klasser Westerlo.

Fusiegemeente	Fusieclub	Westerlo	Genk	Mech -Lier	Andere	Totaal	Zone
Balen	61,0				7,4(And)	74,0	Aa
Beerse	22,3				8,5(And)	39,4	Bc
Bocholt	34,5		36,2			78,5	Ca
Bree	6,5		60,9			68,1	Cb
Dessel	27,3	2,4				32,1	Ac
Geel	270,2	63,9		2,7		343,9	Ba
Ham	10,0		5,5		14,4(And)	35,4	Cb
Hamont-Achel	43,2		20,1			68,5	Bb
Hechtel-Eksel	38,2		23,6			71,8	Bb
Herentals	74,5	15,9		19,4		117,3	Ba
Kasterlee	247,4	2,9		12,1		266,4	Aa
Laakdal	63,5	124,9				202,0	Ca
Leopoldsborg	21,8					29,8	Bc
Lille	17,0	10,9		6,8	6,8(And)	40,2	Ca
Lommel	413,0					422,2	Aa
Meerhout	133,8	15,1				152,1	Aa
Meeuwen-Gruit	11,4		102,0			116,6	Cb
Merksplas	12,7			6,4		22,9	Ca
Mol	71,5	1,6				80,5	Aa

Neerpelt	64,9		42,4			109,3	Ba
Olen	97,1	56,0		12,1		185,7	Ba
Overpelt	72,7		15,5			92,3	Ba
Oud-Turnhout	28,9				6,4(And)	49,7	Bc
Peer	26,3		64,2			102,7	Ca
Retie	14,6				11,4(bru)	35,5	Ca
Tessenderlo	14,5	16,4			6,6(And)	51,3	Ca
Turnhout	143,6					156,4	Aa
Vosselaar	24,8	4,1		5,1	6,1(Luik)	61,1	Ca
Westerlo	16,9	558,0				591,6	N

Tabel 94: Het empirisch marktareaal van de fusieclub

Het monopolistisch marktareaal van deze fusieclub heeft 152.001 potentiële consumenten met een penetratie-index van 177,6 of met andere woorden een lagere waarde dan bij de andere 2 mogelijke fusies. De monopolistische zone zorgt voor een gemiddeld toeschouwersaantal van 7.700. De indifferentiezone van de club bestaat uit een monopolistische concurrentiezone van 106.720 en een restzone van 39.265 potentiële consumenten. De sommatie van deze zones levert een marktareaal van 297.986 op, een waarde in de buurt van de drempelwaarde.

a) De totale fusie Westerlo-Geel-Lommel-Turnhout(figuur 85)

Een 4de alternatief is een totale fusie in de Kempen waarbij de 4 clubs zich zouden verenigen tot één topclub en alle andere 2de klasse clubs uit de regio zouden verbannen worden uit het gesloten systeem van de 2 hoogste afdelingen.

Deze combinatie resulteert in het ontstaan van een marktareaal die bekomen kan worden door in tabel 94 Westerlo terug bij de fusieclub op te tellen. Deze grote fusie zou een monopoliezone van 257.700 potentiële consumenten opleveren en een indifferentiezone van 114.845, die opgesplitst kan worden in een monopolistische concurrentiezone van 78.132 en een restzone van 36.713. Het totale marktareaal wordt 372.545 potentiële consumenten en het geografisch bedieningsgebied zou globaal gezien bijna het volledige arrondissement Turnhout en het noordoosten van Limburg omvatten. Het probleem bij deze constructie is dat het een samenvoeging is tussen 4 ambitieuze clubs uit verschillende stedelijk hiërarchische centra over de provinciegrens heen en de afstand tussen deze centra. Deze fusie is een combinatie van een drempelwaarde overschrijdend marktareaal gecombineerd met een penetratie-index van 214,6. Deze waarde impliceert de mogelijkheid van een maximaal toeschouwersaantal van 15.800. Zelfs een eventuele halvering van deze waarde zou nog een toeschouwersaantal van 7.900 uit de monopoliezone genereren en de indifferentiezone levert nog eens 900 toeschouwers op.

b) Besluit

Bij het fusievraagstuk in de Kempen zal het er op neerkomen dat de initiatiefnemers de fusieclub zullen construeren die op lange termijn een overlevingskans heeft. De via empirische gegevens bekomen marktarealen tonen aan dat geen enkele van de 4 clubs op zichzelf een potentieel consumentenaantal bezit die de drempelwaarde benaderd. De optimale oplossing is een fusie tussen de 4 aanwezige clubs gecombineerd met een relocatie en het elimineren van de 2de klassers Dessel en Heusden-Zolder. Het probleem bij deze optie is het samenbrengen van 4 afzonderlijke entiteiten tot één geheel en de lokalisatie van de club. Turnhout, de enige regionale stad in de regio, heeft het kleinste reële marktareaal en bezit theoretisch over een te klein marktareaal zodat een relocatie naar een plaats in de driehoek Turnhout-Lommel-Geel zou moeten plaatsgrijpen. De vraag is of de Lommelse supporters bij een relocatie naar de provincie Antwerpen de club zullen volgen of dat ze naar de Limburgse club RC Genk zullen trekken. Praktisch gezien is op voorwaarde dat Turnhout aanvaard dat de nieuwe club niet op haar grondgebied voorkomt, de combinatie Geel-Westerlo-Turnhout, die allen in hetzelfde arrondissement gelokaliseerd zijn, de meest voor de hand liggende. Wat de uiteindelijke oplossing zal zijn in deze regio is een vraag voor de toekomst. Maar dat de huidige situatie met één 1ste klasser en drie 2de klassers die zo vlug mogelijk willen promoveren naar de hoogste afdeling niet houdbaar is zal op korte termijn aangetoond worden.

3.4.5.6. La Louvière/Bergen**a) De huidige situatie**

La Louvière is een als stadsgewest geselecteerde, regionale stad van niveau 2b met volgens Mérenne-Schoumaker een recruteringsgebied voor de semi-courante aankopen tussen de 100.000 en 125.000. De stad bezit in het seizoen 2000-2001 voor het eerst sinds 1979 terug een club in de hoogste afdeling bezit. De andere stedelijke kern in de regio is Bergen, een eveneens stadsgewestelijke goed uitgeruste regionale stad van niveau 2a met volgens Mérenne-Schoumaker een recruteringsgebied van 175.000 tot 200.000. Deze stad heeft geen voetbaltraditie en de lokale club vertoefde voornamelijk in de 3de afdeling. Het is pas in het seizoen 2000-2001 dat Bergen promoveerde naar de 2de afdeling en op korte termijn ambities heeft om naar de hoogste afdeling door te stoten. Het marktareaal van 173.955 potentiële consumenten van La Louvière bevindt zich, zoals reeds vermeld werd, ver onder de theoretische waarde. De centraliteit van een aangeboden consument-

geöriënteerde dienst is afhankelijk van zijn kwaliteit. Bij La Louvière en in een nog grotere mate bij Bergen was de kwaliteit van de lokale voetbalclub maar van die aard dat de club enkel voor lokale consumptie was. De promovering naar de 1ste klasse kan, indien het verblijf van de club een langetermijnfenomeen is, de ruimtelijke impact van de club laten toenemen. Een verblijf van meerdere jaren in de hoogste afdeling zou de centraliteitswaarde van de club positief beïnvloeden en het markt-areaal laten evolueren naar een waarde die de theoretische benadert of overschrijdt.

b) De fusieclub La Louvière/Bergen of FC Borinage/Centre(figuur 86)

La Louvière haalt 79,7% van zijn abonnees uit de lokale consumptiezone en bevindt zich hiermee op het niveau van vele kleinstedelijke gemeenten met een lage centraliteit. Deze hoge lokale consumptie zal zowel in La Louvière als in Bergen resulteren in een sterke vorm van lokalisme en toponomie. Het voetbal overschrijdt nauwelijks de gemeentegrenzen en van een directe ruimtelijke concurrentie tussen de 2 clubs zal momenteel nog niets te merken zijn. Bij de uitbouw van een topclub op lange termijn moet een club echter een centraliteitswaarde creëren. Het is pas in deze context dat beide clubs ruimtelijk zullen concurreren en hun geografische bedieningsgebieden elkaar partieel zullen overlappen. Een andere voorwaarde is het belemmeren van de opkomst van andere topclubs in de regio. Daarom zou de aanwezigheid van Francs Borains in Boussu moeten beperkt worden tot zijn huidige niveau, 3de klasse, of moet deze club geïntegreerd worden in het grotere geheel.

In Voetbal Magazine verkondigt Maurice Lafosse, voorzitter van Bergen en tevens burgemeester van de stad dat zijn club naar 1ste wil promoveren en er zo 3 clubs op de oude industrie-as gelokaliseerd zijn. Hij stelt

“Puur rationeel en vanuit economisch standpunt bekeken kan dat niet in onze regio waar zo weinig industrie is... Maar dat is puur theorie. Business. Anderzijds is voetbal ook supportersHun fetisj is doudou, een draak. Ik zie ze niet achter het symbool van La Louvière lopen....In Genk is het gelukt maar in Vlaanderen is men in alles veel pragmatischer dan in Wallonië.”(Voetbal Magazine,18/10/2000:36)

Deze visie impliceert een opslorping van Bergen in La Louvière maar bij een nieuwe constructie gaat het over een nieuwe club die de volledige regio vertegenwoordigt en waarbij door het verdwijnen van de stadsnamen uit de nieuwe naam het eng lokalisme getemperd wordt.

De aanwezigheid van een potentieel marktareaal kan bekeken worden door de fusiegemeenten rond Bergen te analyseren, met andere woorden worden deze gemeenten momenteel door het 1ste klasse voetbal bediend.

Fusiegemeente	Inwonersaantal	Penetratie-index	La Louvière	Andere
Bergen	91.997	11,0	2,4	
La Louvière	76.809	190,1	178,4	
Quaregnon	19.422	9,8		9,3(Luik)
Frameries	20.922	1,9		
Colfontaine	21.115	5,7		5,7(Luik)
Boussu	20.353	11,3		10,8(Luik)
Quevy	7.368	6,8		
Dour	17.017	17,6		7,6(Luik)
Quiévrain	6.891	40,8	0,1	18,9(And)
				21,8(Moes)
Honnelles	4.994	6,0		
Hensies	6.745	11,9		8,9(And)
Saint Ghislain	22.044	10,9	0,2	5,0(And)
Jurbise	8.946	76,1	5,6	66,0(Luik)
Bemissart	11.404	7,9		7,0(Moes)
Beloeil	13.222	20,5	0,8	9,8(And)
				6,1(Moes)
Chievres	5.888	34,0		25,5(Moes)
Brugellette	3.292	18,3	3,1	15,2(And)
Lens	3.800	13,1	2,6	10,5(And)
Soignies	24.430	49,5	27,8	12,7(And)
				9,8(Luik)
Le Roeulx	7.826	51,1	39,6	10,2(And)
Anderleus	11.569	30,3	7,8	19,0(Char)
Binche	32.381	23,2	16,1	
Braine-le Comte	18.449	13,6	2,7	5,4(And)
Chapelle-Lez-Herl	14.113	26,2	10,6	11,3(Char)
Courcelles	29.802	39,9	6,0	27,5(Char)
Ecaussinnes	9.588	39,6	20,9	10,4(Luik)
				8,3(And)
Estinnes	7.479	53,5	29,4	12,0(Char)
				10,7(Luik)
Manage	21.918	75,3	55,7	10,9(Luik)
				6,8(And)
Morlanwelz	18.320	56,2	38,8	7,6(Char)
				7,1(Luik)
Seneffe	10.560	43,7	26,5	9,5(And)
				5,7(Luik)
Lobbès	5.455	42,2		25,7(Char)
				16,5(And)
Merbes Le Château	3.991	2,5		
Erquellinnes	9.747	14,3		9,2(Char)
				5,1(And)
Herve	6.299	41,3		25,4(And)
Chimay	9.732	13,4	5,1	7,2(Char)
Thuin	14.527	35,2	0,7	26,2(Char)
				6,2(And)

Tabel 95: De ruimtelijke impact in het potentiële marktareaal van de fusieclub⁹⁷

⁹⁷ De in het vet aangeduide gemeenten behoren tot de agglomeratiegemeenten van Bergen of La Louvière

De regio behoort in de meeste gevallen tot de restzone van Luik en Anderlecht en heeft maar in geringe mate invloed van de nabijgelegen concurrenten Moeskroen en Charleroi. De regio kent globaal genomen een te beperkte penetratie waardoor we kunnen besluiten dat in deze regio een marktpotentieel aanwezig is voor de uitbouw van een fusieclub. Bij de lokalisatie van het stadion op de verbindingsweg La Louvière-Bergen ontstaat een theoretische ruimtelijke 15km monopoliezone die bij de goede uitbouw zou kunnen leiden naar een situatie zoals bij RC Genk waarbij deze zone volledig tot de monopoliezone van de club behoort. Bij een fusie zouden in een eerste fase de beide morfologisch in elkaar overlopende agglomeratie-gemeenten van het stadsgewest als de monopoliezone van de fusieclub kunnen beschouwd worden. De monopolistische concurrentiezone kunnen we gelijk stellen aan de banlieue en de forenzenwoonzone van beide gewesten. Dit zijn de gemeenten Le Roeulx, Binche, Jurbise, Quevy, Saint-Ghislain, Hensies, Lens, Quievrain en Honnelles, terwijl eventuele andere gemeenten tot de restzone kunnen gerekend worden. Deze theoretische veronderstelling moet wel rekening houden met de eventuele aanwezigheid van andere clubs.

De monopoliezone omvat 321.986 potentiële consumenten en momenteel behoort een deel van deze gemeenten, door het alomtegenwoordige achtergrondruis van Luik en Anderlecht, tot de restzone van deze clubs. Alleen in het tussen Charleroi en La Louvière gesitueerde Chapelle-Lez-Herlaimont moet rekening worden gehouden met een geringe aanwezigheid van Charleroi.

Bij een nadere analyse van de monopolistische concurrentiezone constateren we een anomalie in Jurbise. Deze buurgemeente van Bergen behoort tot de Aa-zone van Standard Luik⁹⁸. Quievrain is, door de aanwezigheid van Moeskroen en Anderlecht, de enige gemeente die niet in het monopolistische concurrentiezone van het marktareaal van de fusieclub zou terecht komen maar in de restzone. Le Roeulx, Binche, Quevy, St Ghislain en Honnelles zouden samen met het niet in de stadsgewesten gelegen Estinnes zelf kunnen promoveren naar de monopoliezone. Het gevolg zou zijn dat de monopoliezone zou toenemen met 91038 potentiële consumenten tot een totaal van 413.024.

De indifferentiezone zou naast Hensies en in mindere mate Quievrain de gemeenten Anderleus, Braine-Le Comte, Courcelles, Ecaussines, Herne, Soignies, Seneffe, Merbes le Château, Erquellinnes en Brugelette omvatten. Deze zone levert momenteel aan La Louvière reeds 33.553 potentiële consumenten. Globaal gezien zou deze fusieclub een marktareaal bezitten die de 450.000 overschrijdt en die bij het bereiken

⁹⁸ Bij een telefonische navraag bleek het groot aantal abonnementen uit deze gemeente momenteel niet meer aanwezig te zijn. Een verklaring voor deze temporele hoge waarde hadden ze evenmin.

van voetbalsuccessen een groot toeschouwersaantal zou kunnen regenereren. Bij het invullen van de zonewaardes van La Louvière komen we aan een gemiddeld aantal thuishoeschouwers van 7.250. De maximale waarde, gelijkgesteld aan de zonewaarden van RC Genk, wordt een gemiddeld thuishoeschouwersaantal van 15.000 bekomen.

Standard Luik zou door de opkomst van een sterke fusieploeg in deze regio zijn marktareaal met 38.400 potentiële consumenten verliezen en Anderlecht met ongeveer 9.000

3.4.5.7. FC Haspengouw of FC Leuven

a) Huidige situatie

Een mooi voorbeeld van een provinciegrens overschrijdende streekploeg is Sint-Truiden VV. Deze club bezit een marktareaal van 178.931 en ligt in een dunbevolkte ruimtelijk begrensde regio met, zoals bij de bespreking van de club reeds vernoemd werd, een kleinstedelijke invloedssfeer van 425km² die vertaald wordt in een hoge centraliteitswaarde in deze zone. Deze streekassociatie heeft echter ook zijn nadelen want het geografisch bedieningsgebied van de club beperkt zich hoofdzakelijk tot deze regio. De geografische ligging van de club belemmert de ruimtelijke uitbreiding van het geografisch bedieningsgebied. In het noorden en het oosten is de aanwezigheid van RC Genk een barrière en de taalgrens in het zuiden is een harde culturele barrière. De enige potentiële uitbreidingszone situeert zich in het westen, maar de aanwezigheid van een op hetzelfde niveau geplaatste stedelijke kern Tienen en de goed uitgeruste regionale stad van niveau 2a Leuven belemmeren aan deze zijde de uitbouw van de club. De reactie van Geert Smets, de voormalige commercieel manager op het reeds vernoemde artikel in Voetbal Magazine zegt genoeg:

“natuurlijk weten we dat we niet ideaal gelegen zijn, dat is het lot van kleine provincieclubs. Maar ik ben ervan overtuigd dat als we een seizoen als het kampioenschapjaar van Lierse meemaken, wij meer volk dan Lierse zouden hebben. Dat potentieel hebben we...Ik vergelijk Haspengouw graag met Schalke 04, een streek van harde werkers en buitenmensen.” En “Er is niks mis met het kampioenschap. Als clubs financiële problemen hebben, is het omdat zij hun spelers te veel betalen. Maar nog te weinig vergeleken met het buitenland....Dus zeg ik: we kunnen gewoon niet meer volgen...Laat ons dus onze eigen kleine competitie koesteren.”(Voetbal Magazine, 11/10/2000:48)

In deze uitspraak stelt hij Sint Truiden op hetzelfde niveau als Schalke 04, een club uit het 291.800 tellende Gelsenkirchen en is hij een voorstander van een Belgische competitie die op Europees niveau van geen betekenis meer is en alle betere spelers, wegens te duur, naar het buitenland laat vertrekken. Zijn stelling is een

voorbeeld van een subjectieve in de sfeer van het lokalisme en toponomie te plaatsen historische benadering van de sport.

De club had volgens de KBVB in het seizoen 1997-98 gemiddeld 6.300 toeschouwers en een groei van dit aantal is bijna onmogelijk. De gewogen gemiddelde penetratie-index van de club in haar 84.264 potentiële consumenten tellende monopoliezone bedraagt 182,9 en resulteert in een toeschouwersaantal uit deze zone van 4.400 en uit de restzone haalt de club nog eens 1.100 toeschouwers. Bij een toename van de penetratie-index tot het niveau van de theoretisch fusieclub Geel/Westerlo zou het toeschouwersaantal uit de monopoliezone stijgen tot 6.800, wat samen met de indifferentiezone en de bezoekende toeschouwers op ongeveer 9000 zou komen.

Smets stelde in het interview dat hij droomde van een grote club tussen Sint-Truiden en Hasselt ergens in de buurt van Kermt. Deze club zou in ruimtelijke concurrentie met RC Genk komen maar hij stelt

“Hasselt en Genk vormen geen grote stedelijke agglomeratie. Hasselt en Genk zijn kat en hond....Dat heeft alles te maken met het Feniksproject destijds. Als wij ooit een doorbraak naar Leuven kunnen forceren, lacht de toekomst ons toe. Want dan zijn we aan die kant van Brussel meer dan ooit de club het dichtst bij Anderlecht.”(Voetbal Magazine, 11/10/2000:50)

Deze stelling impliceert dat de club zou reloceren naar Kermt, een deelgemeente van Hasselt en dat de mensen uit Leuven potentiële consumenten van deze club worden.

a) FC Haspengouw (figuur 87)

Een relocatie naar Kermt en naamverandering naar FC Haspengouw resulteert in een toenemende competitie met RC Genk of FC Limburg. Voor we een relocatie overwegen moet eerst nagegaan worden of een marktpotentieel aanwezig is, met andere woorden waar situeert de penetratie-index in deze gemeenten zich momenteel?

Een relocatie naar Hasselt wordt overwogen als het nieuwe complex zich op de verbinding Sint-Truiden-Hasselt lokaliseert, de aanwezige 2de nationaler Heusden-Zolder verdwijnt en het potentieel consumentenaantal in de momenteel niet in de monopoliezone van Sint-Truiden gelokaliseerde fusiegemeenten aanwezig is.

Uit deze tabel blijkt dat in Diepenbeek, Zonhoven en Riemst een ruimtelijke concurrent aanwezig is met een hoge penetratie-index. Deze gemeenten kunnen we dus uit het “nieuwe” ruimtelijke areaal van de gereleceerde club elimineren. Een andere vaststelling is dat enkel in Diest, Beringen, Hoeselt, Heusden-Zolder en Lummen de ruimte voor een uitbreiding aanwezig is en het recente succes van RC

Genk zal sinds het seizoen 1997-98 voor een verdichting van de meeste van deze gemeenten gezorgd hebben.

Fusiegemeente	Sint Truiden	RC Genk	Andere	Totaal
Hasselt	16,4	21,5		47,1
Diepenbeek	3,0	73,5	5,9(Luik)	82,6
Herk de Stad	35,0	7,9	6,1(Luik)	53,4
Lummen	3,8	13,5	6,0(Luik) 6,0(And)	32,3
Heusden-Zolder	3,0	21,6		31,5
Wellen	48,6	16,7	13,7(Luik)	83,6
Kortesseem	20,1	25,2	5,0(Lom)	52,9
Halen	22,5	6,3	7,5(And) 5,0(Luik)	42,8
Hoeselt	8,9	12,2	8,9(Luik)	31,1
Tongeren	10,7	6,4	23,4(Luik) 10,4(And)	53,5
Bilzen	60,2	7,3	11,8(Luik) 6,6(And)	87,6
Riemst	3,3	20,1	57,2(Luik) 13,6(And)	95,8
Beringen	0,5	10,7	5,5(And)	24,5
Zonhoven	2,7	53,6	5,4(Luik)	64,9
Diest	1,4	2,3	5,9(And)	16,1

Tabel 96: De verschuiving naar Hasselt

De geringe penetratie in Hasselt kan verklaard worden door de psychologische hiërarchische afdalingsbarrière. In de veronderstelling dat RC Genk de regio nog niet heeft ingepalmd en het product in Hasselt succesvol zou zijn en de nieuwe club deze gemeenten zou bedienen constateren we een maximale toename van het marktareaal met 112.238 potentiële consumenten en het promoveren van Hasselt, Wellen, Herk de stad en Halen naar een monopolistische zone zou nog een bijkomende stijging van 54.323 opleveren. In de veronderstelling dat de toeschouwers uit de Brabantse gemeenten zoals Landen en Zoutleeuw de club zouden volgen naar het Hasseltse zou dit als resultaat een maximaal marktareaal van 345.492 potentiële consumenten geven. Deze veronderstelling impliceert wel dat er geen ruimtelijke concurrentie in deze gemeente optreedt en de inwoners massaal voor de gere-loceerde club zouden kiezen. In realiteit constateren we een sterke aanwezigheid van andere clubs in deze gemeenten. De gezamenlijke penetratie van de andere clubs varieert in deze gemeenten tussen 20,3(Halen) en 35,0(Wellen) wat impliceert dat een deel van de bevolking tot de potentiële consumenten behoren van andere en in dit geval grote clubs zoals Standard Luik en RC Genk en het achtergrondruis van SC Anderlecht. De gemeente met de laagste penetratie-index is Diest(21.894

inwoners). De verklaring is de ligging in de provincie Vlaams-Brabant en in het Hageland waardoor de binding met een in Limburg gelegen FC Haspengouw door de culturele en administratieve barrière eerder beperkt zal zijn. Rekening houdende met deze belemmerende factoren zouden enkel Hasselt en Herk-de-Stad tot de monopoliezone gerekend mogen worden, Beringen, Hoeselt, Heusden-Zolder, Lummen, Halen en Wellen tot de monopolistische concurrentiezone en Diest enkel tot de restzone. Deze redenering zou resulteren in het ontstaan van een bijkomend marktareaal variërende tussen 97.072 bij een aandeel in de B-zone van 50% en 128.551 bij een aandeel in de B-zone van 79,9%. Het totale marktareaal zou evolueren naar een waarde tussen 276.003 en 307.482.

Het probleem met deze optie is dat het een verschuiving richting RC Genk is, een club die de laatste jaren een reële uitbreiding en verdichting van zijn marktareaal bereikt heeft. De theoretisch relocatie zou echter leiden tot een inkrimping van het geografisch bedieningsgebied en/of een inkrimping van het marktareaal van de club. Voor de relocatie van Sint Truiden omvatte het marktareaal van RC Genk 81.732 potentiële consumenten uit de gemeenten die door de nieuwe club partieel “veroverd” worden. Hasselt, Herk de Stad, Wellen en Halen zouden uit het geografisch bedieningsgebied verdwijnen en de andere gemeenten worden een onderdeel van de restzone. Bij deze redenering zou de club 50.112 potentiële consumenten verliezen en een reëel marktareaal van 399.288⁹⁹ overhouden. Luik zou ongeveer 7.000 potentiële consumenten uit zijn restzone verliezen en Anderlecht een 2.500 tal.

b) FC Leuven of FC Hageland(figuur 88)

Een andere optie is een relocatie naar de goed uitgeruste regionale stad Leuven die volgens Mérenne-Schoumaker voor semi-courante aankopen een recruteringsgebied van 175-200.000 inwoners heeft. Leuven werd door het NIS tevens als een stadsgewest met een inwonersaantal van 169.506 geselecteerd. Het NIS merkte eveneens op dat het inwonersaantal van het stadsgewest Leuven in de periode 1981-1991 een groeivoet van 20% kende en daarmee samen met Hasselt-Genk(18%) relatief de snelste groei kende.(NIS,1996:34)

De verplaatsing van een voetbalclub naar deze locatie is eigenlijk het creëren van een nieuwe club. De toeschouwers uit Limburg zullen deze relocatie niet volgen en

⁹⁹ Hierbij wordt dan nog geen rekening gehouden met de eventuele fusie van Lommel in de nieuwe Kempense ploeg. Bij het integreren van het geografisch bedieningsgebied van SK Lommel in de nieuwe fusieclub zou het reële marktareaal van RC Genk verder dalen naar 353.736.

de club zal een nieuw reëel markareaal moeten creëren. Het topvoetbal in het Hageland en de rest van het arrondissement Leuven kent zoals uit onderstaande tabel blijkt in de meeste gevallen een zwakke penetratie-index.

Fusiegemeente	Inwoners-Aantal	Penetratie-index	Fusiegemeente	Inwoners-aantal	Penetratie-index
Leuven	87.789	26,5	Diest	21.894	16,1
Oud-Heverlee	10.443	22,1	Geetbets	5.699	73,8
Herent	18.626	12,9	Glabbeek	4.955	24,2
Bertem	8.811	15,7	Hoegaarden	5.910	38,9
Huldenberg	8.750	16,0	Holsbeek	8.563	12,8
Tervuren	20.159	10,9	Kortenaken	7.503	74,7
Haacht	12.889	32,6	Landen	14.317	116,7
Boortmeerbeek	11.450	21,8	Linter	6.788	104,6
Keerbergen	11.683	93,3	Lubbeek	13.392	24,0
Kortenbergh	17.012	33,6	Rotselaar	14.402	18,8
Aarschot	27.266	28,6	Scherpenheuvel	21.534	22,3
Begijnendijk	9.003	35,5	Tienen	31.662	42,2
Bekkevoort	5.565	23,4	Tielt-Winge	9.752	27,7
Bierbeek	8.770	15,9	Tremelo	12.844	21,0
Boutersem	7.006	61,5	Zoutleeuw	7.750	137,8

Tabel 97: De penetratie-indexen in het Hageland en de rest van het arrondissement Leuven

De totale bevolking van het arrondissement bedraagt 452.187. Een aantal van deze gemeenten behoren reeds tot een monopolistische zone van een topclub. De gemeente Keerbergen is gelokaliseerd in de monopoliezone van Mechelen-Lier en Zoutleeuw, Linter, Landen en Geetbets tot de monopoliezone van Sint Truiden. Kortenaken behoort tot de monopolistische concurrentiezone van Sint Truiden. De hoge penetratie-index in Boutersem is te wijten aan de aanwezigheid van Anderlecht(25,7) en Luik(24,3) en in Tienen aan de aanwezigheid van Sint Truiden(14,2) en Luik(14,5). De andere gemeenten behoren voornamelijk tot de rest-zones van Anderlecht en in mindere mate Sint Truiden en Luik.

Van Hecke bepaalde de monopolistische invloedssfeer op 388km². Bij een homogene concentrische opbouw van deze invloedssfeer impliceert dit een cirkel met een straal van ongeveer 11km. De totale invloedssfeer werd op 549km² bepaald of met andere woorden een cirkel met straal 13km. De realiteit is echter een hetero-geen oppervlak waardoor deze concentrische opbouw niet geldt. In het zuiden wordt de concentrische uitbouw van het geografisch bedieningsgebied belemmerd door de taalgrens, in het westen door de aanwezigheid van Brussel, met zijn monoliet Anderlecht en in het noorden door de provinciegrens met Antwerpen en de aanwezigheid van de fusieclub Mechelen-Lier waarvan een deel van het geografisch

bedieningsgebied in de Brabantse randgemeenten zoals Kampenhout, Keerbergen, Steenokkerzeel en Begijnendijk gesitueerd is.

Deze ruimtelijke beperkingen resulteerden in de uitbouw van een invloedssfeer in oostelijke richting. Volgens het NIS behoren naast de westelijke buurgemeente Herent de gemeenten Bierbeek, Holsbeek, Lubbeek, Oud-Heverlee, Rotselaar, Tielt-Winge en Bekkevoort tot het stadsgewest Leuven en bij het bekijken van tabel 97 constateren we in deze gemeenten een penetratie-index die zich onder de referentie-index situeert.

Zone	Inwonersaantal	Zone	Inwonersaantal
0-5km		10-15km	
Leuven	87.789	Huldenberg	8.750
Oud Heverlee	10.443	Tervuren	20.159
Herent	18.626	Wezembeek-Oppem	13.680
Bertem	8.811	Steenokkerzeel	10.184
TOTAAL	125.669	Kampenhout	10.646
		Boortmeerbeek	11.450
		Keerbergen	11.683
		Tremelo	12.844
		Aarschot	27.266
		Boutersem	7.006
		Beauvechain	6.129
		Grez-Doicheau	11.374
		TOTAAL	151.171
5-10km		15-20km	
Kortenberg	17.012	St Lambrechts Woluwe	46.506
Rotselaar	14.402	St Pieters Woluwe	38.086
Holsbeek	8.563	Oudergem	29.033
Lubbeek	13.392	Overijse	23.726
Bierbeek	8.770	Zaventem	26.559
TOTAAL	62.139	Machelen	11.582
		Vilvoorde	33.806
		Bonheiden	13.568
		Begijnendijk	9.003
		Tielt-Winge	9.752
		Glabbeek	4.955
		Tienen	31.662
		Hoegaarden	5.910
		Jodoigne	11.114
		Waver	30.250
		TOTAAL	325.512

Tabel 98: De fusiegemeenten in de 0-20km van Leuven

Voor het empirisch bepalen van het marktareaal en het gemiddeld aantal toeschouwers werden de zonewaarden van de clubs in andere regionale steden zoals Mechelen, Kortrijk, Genk, La Louvière en Aalst als referentiekader genomen. Het abonnementenaantal zou volgens deze berekeningen variëren tussen 1995 en 4878, omgezet naar aantal thuistoeschouwersaantallen geeft dit waarden tussen 5.700 en 13.900. De laagste waarde is geassocieerd met de situatie van La Louvière en de hoogste met RC Genk. De situatie van RC Genk verschilt sterk van de andere 4 zodat bij een verdere analyse geen rekening wordt gehouden met de waarden van RC Genk. Een gemiddelde van de 4 bekomen resultaten geeft ons een abonnementenaantal van 2.257 en een daarvan afgeleid thuistoeschouwersaantal van ongeveer 6.450.

Voor het bepalen van het marktareaal gebruiken we de gemiddelde zonewaarden van de 4 clubs. De zonale penetratie-indexen voor de nieuwe club in Leuven zijn:

- 0-5km: 148,8
- 5-10km: 27,89
- 10-15km: 9,23
- 15-20km: 2,27

De waarden geven als resultaat de aanwezigheid van 1870 abonnees in de 0-5km zone, 173 abonnees in de 5-10km zone, 140 abonnees in de 10-15km zone en 74 abonnees uit de 15-20km zone.

- a) In de 0-5km zone is de gemiddelde gewogen penetratie-index 22,3 of 280 abonnementen. Bertem behoort tot de Ac-zone van Anderlecht en wordt door het NIS niet bij het stadsgewest van Leuven ingedeeld. Oud-Heverlee behoort tot de Bc-zone van Anderlecht en Leuven en Herent tot de restzone van deze club. De impact van FC Leuven zal rekening houdende met deze factoren Leuven en Herent transformeren naar een Aa-zone, Oud-Heverlee en Bertem tot een Ba-zone.
- b) In de 5-10km zone is de gemiddelde gewogen penetratie-index 22,7 of 141 abonnementen. Kortenberg, de enige niet in het Leuvense stadsgewest gelokaliseerde gemeente, behoort tot de Bc-zone van Anderlecht, terwijl alle andere gemeenten zich in zijn restzone bevinden. Holsbeek en Bierbeek zouden in de monopoliezone van de club kunnen terecht komen terwijl Lubbeek en Rotselaar door de aanwezigheid van Anderlecht ingedeeld worden bij de Bb-zone van de club. De relatieve impact in Kortenberg zal eerder beperkt zijn waardoor de gemeente in de restzone geplaatst wordt.

- c) In de 10-15km zone is de gemiddelde gewogen penetratie-index 36,2 of 547 abonneementen. In deze zone wordt de eerste vorm van sterke ruimtelijke concurrentie merkbaar. Keerbergen, Kampenhout en Steenokkerzeel behoren tot het geografisch bedieningsgebied van Mechelen-Lier en in Boutersem is zware concurrentie van Luik en Anderlecht aanwezig. Beauvechain en Grez-Doicheau liggen in de provincie Waals-Brabant waardoor een "harde" taalbarrière de potentiële uitbreiding van het geografisch bedieningsgebied in deze richting beperkt. De gemeenten met een zwakke penetratie-index zijn Tervuren, Huldenberg, Wezembeek-Oppem, Boortmeerbeek, Tremelo en Aarschot en behoren tot de restzones van Anderlecht en Mechelen-Lier. In deze gemeenten bedraagt het aantal abonneementen van andere clubs 197 en kan Leuven zich in deze gemeente partieel innestelen. Vanuit geografisch oogpunt beschouwd zou de ruimtelijke uitbouw zich naar Huldenberg en Tervuren kunnen richten en in iets mindere mate naar Tremelo, Aarschot en Boortmeerbeek. Het integreren van Wezembeek-Oppem, een faciliteitsgemeente met een groot aandeel Franstaligen, zal, door de aanwezigheid van de taalbarrière, niet eenvoudig zijn. Deze redenering volgende zouden Huldenberg en Tervuren tot de Bc-zone kunnen gerekend worden en Aarschot, Tremelo, Boutersem en in mindere mate Boortmeerbeek tot de restzone van de club.
- d) Vanaf 15 km is de aanwezigheid van de club eerder sporadisch en zal deze gericht zijn naar de oostelijke zijde van Leuven en dan voornamelijk naar de gemeenten uit het stadsgewest Tielt-Winge en Bekkevoort en de zwak gepenetreerde Hagelandse gemeenten Scherpenheuvel-Zichem(25,5) en Diest (16,1) en de in het noorden van het arrondissement gelegen Haacht(32,6). In Tienen, Glabbeek en Hoegaarden is de ruimtelijke concurrentie met FC Haspengouw aanwezig is. Bij het verdwijnen van deze club zouden de penetratie-indexen dalen naar 28,0 voor Tienen, 18,1 voor Glabbeek en 25,6 voor Hoegaarden. Tielt-Winge, Bekkevoort, Glabbeek en Diest zouden in de Bb-Bc zone terechtkomen en Scherpenheuvel-Zichem, Haacht, Tienen en Hoegaarden in de restzone. De enige uitzondering is Overijse dat zich ten zuiden van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met een penetratie-index van 14,7 en tot de potentiële restzone van Leuven kan gerekend worden.

Deze redenering resulteert in het ontstaan van een monopoliezone van 123.748 potentiële consumenten. De monopolistische concurrentiezone varieert naargelang de procentuele aanhang in de respectievelijke gemeenten tussen 59.686 en 95.498 potentiële consumenten en de restzone met een gemiddelde relatieve penetratie van

35% omvat er 59.955. Het totale potentiële reële marktareaal van de club varieert tussen 243.298 en 279.110 potentiële consumenten en bereikt de drempelwaarde niet.

Het creëren van een nieuwe club in een relatief leeg gebied waar bepaalde clubs een deel van hun restzone hebben leidt tot het ontstaan van relatief geringe invloeden op hun respectievelijke reële marktarealen. Sint Truiden/FC Haspengouw zou ongeveer 10.700 potentiële consumenten inleveren, Mechelen-Lier 6.400, FC De Kempen 4.700, Luik 8.400 en Anderlecht ongeveer 41.200 uit hun restzones.

e) Besluit

Beide opties resulteren in het ontstaan van een marktpotentieel dat zich net onder of in de buurt van de drempelwaarde situeert. De optie waarbij FC Haspengouw zich relocateert naar een deelgemeente van Hasselt verwerft op het eerste gezicht het grootste marktareaal. De vraag die we bij deze optie echter kunnen stellen is of alle supporters uit het geografisch bedieningsgebied van Sint Truiden de ploeg naar Hasselt zullen volgen. Een ander probleem is de theoretisch afname van het marktareaal van RC Genk. De werkelijkheid toont aan dat deze club in de laatste jaren een enorme toename van zijn toeschouwersaantal kende. In het seizoen 1997-98 had RC Genk volgens de KBVB 10.000 betalende toeschouwers terwijl dit volgens Voetbal Magazine in het seizoen 1999-2000 19.400 was. Het toeschouwersaantal van Sint Truiden bleef gedurende deze periode ongeveer constant tussen de 6.000 en 7000. Het berekende marktareaal voor de gereloceerde club FC Haspengouw veronderstelt echter een uitbreiding van het geografisch bedieningsgebied in het niet-Haspengouws gedeelte van Limburg. Deze optie lijkt mij dan ook niet realiseerbaar en zou Sint Truiden beter naar een relocatie zoeken richting Leuven.

Het marktareaal van de nieuwe club in Leuven bereikt evenmin de drempelwaarde. De beste oplossing zou een combinatie zijn van de Sint Truiden met Leuven waarbij de nieuwe club zich in een ruimtelijk monopoliegebied zou lokaliseren. Maar de tegenstelling Limburg-Vlaams Brabant, Haspengouw-Hageland en regionale stad zonder voetbalgeschiedenis – klein stedelijk centrum met een voetbaltraditie zullen in deze regio blijven meespelen waardoor het ontstaan of uitbouwen van een reële langetermijntopclub in deze regio moeilijk zal zijn.

3.4.5.8. Exc Moeskroen/Zuidwest West-Vlaanderen

a) Huidige situatie

Deze voor het voetbal economisch interessante en bevolkingsrijke regio van het land wordt momenteel door het topvoetbal maar in een geringe mate geëxploiteerd. In West-Vlaanderen vertoeft enkel het pas in het seizoen 1994-95 gepromoveerde RC Harelbeke, een club met een beperkte centraliteit en met financiële problemen in het seizoen 2000-2001, in de hoogste klasse en bevinden de eveneens toeschouwers-arme clubs SV Roeselare en SV Ingelmunster zich in de 2de klasse. De clubs die ooit enige vorm van ruimtelijke impact op de regio hadden, KV Kortrijk en SV Waregem, vertoeven momenteel respectievelijk in 3de en 4de klasse.

De regio wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van KMO's en textielbedrijven¹⁰⁰ die zich eventueel in het lokale voetbal engageren en, zoals we reeds aangekaart hebben bij de ontleding van de nationale afdelingen, een kleine club naar nationale brengen. Het voorbeeld daarvan is Ingelmunster die in de jaren 90 vanuit de provinciale reeksen in 1999 in de 2de klasse verscheen en dat met nog geen gemiddelde van 1.000 toeschouwers ambities koestert om door te stoten naar de hoogste afdeling maar door de voorwaarden die het licentiesysteem oplegt toenadering zoekt tot KV Kortrijk.

De enige club uit deze regio die momenteel sportieve successen heeft is de in Henegouwen gelegen faciliteitsgemeente Moeskroen. De vraag die we kunnen stellen is of deze club op lange termijn levensvatbaar is of is het, net zoals de andere clubs uit de regio, een door een lokale mecenas gesteunde instelling is die na het verdwijnen van deze persoon of constructie zal verdwijnen.

In het kader van dit onderzoek zal nagegaan worden of Moeskroen een reële uitbreidingsmogelijkheid van zijn geografisch bedieningsgebied bezit en of een fusieclub in het Kortrijkse op lange termijn een overlevingskans bezit.

b) Moeskroen

Moeskroen verscheen in het seizoen 1991-92 in de 2de klasse en stootte in 1996 naar de hoogste afdeling door. De club wordt bestuurd en gerund door de "lokale mecenas" Jean-Pierre Detremmerie, de burgemeester van Moeskroen. De bedoeling op lange termijn is de uitbouw van een Europese club. Het probleem van deze club

¹⁰⁰ Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Louis De Poortere en later Vandewiele: KV Kortrijk
- Bekaert, Terracotta en bouwondernemer Laurent Demey: SV Waregem
- Pierre Lano: RC Harelbeke

is, net zoals dit bij SV Waregem en FC Seraing (FC Blaton) was, dat het geografisch bedieningsgebied gesatureerd is en een ruimtelijke uitbreiding beperkt wordt door de aanwezigheid van harde barrières. Gino Gylain, algemeen directeur bij de club, stelt

“ Op dit moment claimen de toeschouwers binnen de begroting van Excelsior Moeskroen – om en nabij de 400 miljoen frank – slechts 22% van de inkomsten. Andere bronnen moeten aangeboord worden. Moeskroen is ervan overtuigd dat het zijn ligging meer moet kunnen exploiteren. Binnen een straal van 20 minuten autorijden bereikt het 1,7 miljoen mensen. Niet alleen de provincie Henegouwen, maar ook West-Vlaanderen en een deel van Noord-Frankrijk, de regio rond Roubaix en Tourcoing... Die mensen moeten wij proberen te binden. Toen het fusieproject in Kortrijk twee jaar geleden werd afgeblazen, was dit het moment om daarover na te denken. Plots bood er zich een nieuwe sportieve en economische situatie aan. We proberen de mensen naar hier te krijgen, zodat ze zien dat er iets gebeurt. Met bedrijven loopt het vlot. Maar bij de modale supporter gaat dat over presaties.” (Voetbal Magazine, 06/12/2000;55)

Deze uitspraak is volgens mij een uiting van een groot optimisme. Landsgrenzen zijn voor het voetbal niet permeabel. Het aantal toeschouwers uit deze regio zal dan ook relatief beperkt blijven en in de nabijgelegen Franse agglomeratie Lille is eveneens een topclub gelokaliseerd. Lille OSC had volgens Ravenel (1998) in het seizoen 1994-95 zelf amper gemiddeld 7.830 toeschouwers. Andere barrières zijn de aanwezigheid van de zwak permeabele taalgrens en de psychologische factor die een afdaling naar een stedelijk centrum van een lager hiërarchisch niveau belemmert. Om Kortrijk in het geografisch bedieningsgebied van Moeskroen te brengen moeten beide factoren overwonnen worden en voor de in het ten oosten van Moeskroen gesitueerde Doornik speelt enkel de barrière van de stedelijke hiërarchie een betekenis. Het probleem met de ruimtelijke uitbouw van de invloedssfeer is dat de faciliteitsgemeente Moeskroen een keuze zal moeten maken tussen een uitbreiding richting Doornik-Aat of richting West-Vlaanderen. Een combinatie van beide potentiële markt-arealen zal door de culturele verschillen niet mogelijk zijn.

Moeskroen heeft wel een economisch voordeel. La Région Mouscron, Comines, Estaimpuis, afgekort MCE is een dynamische regio en een economische groeigebied. De oorzaak van deze lokale dynamiek en het enorme aandeel van Vlaamse bedrijven kunnen partieel door de ligging maar voornamelijk door de subsidies die de EU en het Waals Gewest ter beschikking hebben gesteld verklaard worden. Exc Moeskroen kreeg bij de bouw van hun jeugdcomplex “Futurosport” financiële steun van het Waalse Gewest en het stadion van de club wordt onderhouden door het stadspersoneel.

Het marktareaal van Moeskroen omvat 254.138 potentiële consumenten, maar een deel daarvan is het 67.891 inwoners tellende Doornik waar de club een penetratie-

index van amper 38,3 bezit. Het aandeel van Vlaanderen in het geheel is amper 9.898 potentiële consumenten die, zoals we reeds besproken hebben, in de gemeenten Spiere-Helkijn, Menen en Wervik gelokaliseerd zijn. Menen en Spiere-Helkijn zijn buurgemeenten van Kortrijk maar behoren slechts tot zijn forenzenwoonzone waarmee aangeduid wordt dat de gerichtheid van deze gemeenten naar Kortrijk eerder beperkt is.

Momenteel wordt in de club werk gemaakt van het creëren van een geografisch bedieningsgebied in Vlaanderen. Het degraderen van en/of de financiële en sportieve problemen van de clubs in deze regio resulteert in het ontstaan van een “vrij” potentieel marktareaal. Deze mogelijkheid probeert Moeskroen op grijpen door onder andere in het kader van het marketing- en communicatieplan het uitbrengen van een Nederlandstalig magazine. De club heeft momenteel 4.726 abonnementen, maar het toeschouwersaantal bleef, niettegenstaande een gemiddelde toename in het seizoen 1999-2000 met 1.842 toeschouwers in de hoogste afdeling, constant. Na telefonisch contact met de heer Van Brabandt, de verantwoordelijke voor de abonnementen blijkt dat momenteel ongeveer een 20-25% of 1200 abonnees uit Vlaanderen gerecruteerd wordt. Na het transformeren naar een gecorrigeerd abonnementenaantal blijkt dat voornamelijk de gemeenten Ronse, tot de monopoliezone toetreedt en de reeds in het seizoen 1997-98 bediende gemeenten Wervik, Menen en Spiere-Helkijn sterker gepenetreerd worden. Ieper, Zonnebeke, Heuvelland, Zwevegem en Kortrijk treden volgens deze gegevens tot de restzone van het geografisch bedieningsgebied toe. Het monopolie-zone van de club stijgt door de inbreng van Ronse tot 255.916 en de indifferentie-zone neemt toe met een waarde die op ongeveer 40.000 potentiële consumenten uit West-Vlaanderen naar een marktareaal van ongeveer 328.000.

c)FC Zuidwest

“ Als je het gezond verstand laat spreken, is een fusie de beste oplossing. Niet alleen bij ons, in het hele land” (Geert Sustronck, voorzitter RC Harelbeke, Knack, 28/01/98;89)

Zuid-West-Vlaanderen is een economisch welvarende actieve streek maar Kortrijkse en Waregemse bedrijfsleiders investeren niet in RC Harelbeke. De club heeft een budget van amper 90 miljoen en heeft wegens financiële problemen zijn dure contracten laten verdwijnen en door goedkopere uit lagere reeksen afkomstige spelers laten vervangen. Het sterke lokalisme gecombineerd met de lokale

mecenascultuur in deze regio heeft als gevolg dat de bespreekbaarheid van fusies moeilijk liggen¹⁰¹

Uit de recente ontwikkeling kan voor het behoud en de uitbouw van een topclub echter maar één conclusie getrokken worden:

Er moet een grote fusie komen in de regio

Tot deze vaststelling kwam de Harelbeekse bedrijfsleider en VLD-volksvertegenwoordiger Pierre Lano reeds 25 jaar geleden. Volgens hem zijn er reeds tal van toenaderingspogingen geweest tussen Harelbeke, Kortrijk en Waregem met als fusienaam FC Zuidwest, maar telkens zorgden interne onenigheden en de “kerktorenmentaliteit” voor de afwijzing van één grote club in de regio. In 1995 werden, door de druk van de supporters ontstaan na de verrassende promovering van RC Harelbeke naar de hoogste afdeling, de fusiebesprekingen met Kortrijk opgeschort. De volgende poging dateert uit 1998 toen mensen achter de fusieplannen van Kortrijk en Harelbeke de Intercommunale Leiedal de opdracht gaven om een locatie voor een nieuw stadion te zoeken, maar de Harelbeekse burgemeester Decavele kelderde de plannen door erop te wijzen dat RC Harelbeke tot 2000 aan het eigen Forestierstadion gebonden is. In dezelfde periode werd een mislukt financieel bod van RC Harelbeke via Lano op de aandelen van SV Waregem ondernomen. Deze poging bevorderde de onderlinge relaties niet. In dezelfde periode werd met steun van enkele topmannen uit de bedrijfswereld¹⁰² en lokale politici een nieuwe poging ondernomen. Maar in een studie van Deloitte & Touche werd de kortetermijnlokalisatie van de nieuwe club toegewezen aan het stadion van RC Harelbeke. Deze stelling resulteerde in het afhaken van SV Waregem, die om duidelijke topofilie-neigingen, een club in Waregem eist en vanaf volgend jaar een fusie aangaat met de 3de klasser in de niet-stedelijke kern Zulte. Een recente gebeurtenis is de komst van de Duitse investeerder “Quadro Office” naar RC Harelbeke. Deze investeerder was noodzakelijk voor de redding van de licentie en ondertussen zijn terug fusiegesprekken met Waregem-Zulte, terwijl CVP-politicus Stefaan De Clerck in naam van KV Kortrijk toenadering zoekt met SV Ingelmunster. (Meulenaere K.,28/01/98:88-91; Vandenabeele C.,24/06/98:68-71; 23/09/98:42-44;20/12/2000:26 Vandepitte G.,11/08/2000;6)

¹⁰¹ De fusie in 1999 van de 2 clubs in Roeselare FC en SK Roeselare tot de nieuwe club SV Roeselare zorgde er zelfs voor dat in het seizoen 2000-2001 een nieuw FC Roeselare in de 4de provinciale afdeling van start ging.

¹⁰² Koramic, Beaulieu en Stadsbader

Deze kortetermijnvisies resulteerden in de huidige desastreuze situatie in de regio. De ultieme oplossing zal uiteindelijk een fusie worden of het verdwijnen van de clubs of de overname van het geografisch bedieningsgebied door Moeskroen. Bij het creëren van een fusieploeg moeten vooraf enkele vragen gesteld worden:

- Waar moet die club gelokaliseerd zijn?
- Welke clubs moeten door deze grote fusie verdwijnen?

Uit de gegevens kunnen we al besluiten dat de huidige locatie voor de topklasser, Harelbeke, niet het gewenste resultaat geeft. De mensen uit de regionale steden Kortrijk en Roeselare consumeren deze aangeboden dienst niet. De nieuwe fusieclub moet gerelocerd worden naar een plaats waar de ruimtelijke concurrentie met Moeskroen en Brugge minimaal is. De aanwezigheid van de taalgrens als barrière, de semi-permeabiliteit van een provinciegrens en de psychologische factor van de stedelijke hiërarchie impliceren dat de club op de verbindingssas tussen de twee regionaal stedelijke centra Kortrijk en Roeselare of tussen Kortrijk en de voetbalhistorisch stad Waregem ingeplant moeten worden. Een bijkomende voorwaarde bij het creëren van een top-club in deze regio is het elimineren van rechtstreekse concurrentie in de hoogste 2 afdelingen. De fusieclub zou een combinatie kunnen zijn van Kortrijk-Roeselare-Harelbeke-Ingelmunster of Kortrijk-Harelbeke-Waregem.

Voor het analyseren van deze fusie wordt eerst een samensmelting van Kortrijk en Harelbeke bekeken

De gebruikte gegevens voor Kortrijk zijn deze van het seizoen 1998-99 en het resultaat wordt weergegeven in figuur 89.

Deze fusieclub bezit door de sterke aanwezigheid van de monoliet FC Brugge een monopoliegebied van 102.057 potentiële consumenten die enkel de kerngemeenten omvat. De indifferentiezone heeft 145.377 potentiële consumenten en bestaat uit een monopolistische concurrentiezone van 82.697 en een restzone van 62.680. Globaal beschouwd bereikt het marktareaal van de club een waarde van 247.434 en zijn het FC Brugge die met 87.527, Anderlecht met 29.401 en Moeskroen met 42.000 hun marktareaal zien inkrimpen. In een tweede fase gaan we nu de grotere fusies bekijken. Bij het nader bekijken van het geografisch bedieningsgebied van deze fusieclub constateren we een zeer lage penetratie in Roeselare, Izegem, Ledegem en Ingelmunster aan de ene zijde en in iets mindere mate in Waregem, Avelgem, Wielsbeke en Kluisbergen aan de andere zijde.

Fusiegemeente	Kortrijk – Harelbeke	Brugge	Moeskroen	Anderlecht	Totale Pentratie-index	Zone
Kortrijk	177,8	11,4	4,0	5,0	198,8	Aa
Harelbeke	439,5	12,1		7,9	459,9	Aa
Kuurne	66,6	19,4		7,7	93,7	Ba
Wevelgem	57,5	16,7	2,3	2,6	79,7	Ba
Deerlijk	46,5	11,4		7,0	64,9	Ba
Zwevegem	22,7	17,6		4,3	44,6	Bc
Avelgem	14,4	13,3		1,1	29,9	Ca
Ingelmunster	22,4	36,5		2,8	64,5	Ca
Waregem	16,2	13,7			33,6	Ca
Wielsbeke	13,9	20,8		10,0	45,9	Ca
Kluisbergen	9,9	1,7		16,5	31,4	Cb
Roeselare	5,4	31,2		3,5	40,8	Cb
Lendelede	53,2	31,2			86,3	Ba
Izegem	6,8	29,1		1,9	38,1	Cb
Ledegem	15,0	20,3		2,1	35,9	Ca
Ieper	5,4	14,7	0,9	1,1	23,8	Cb
Menen	40,7	14,9	5,9	4,3	66,5	Bb
Wervik	15,1	10,1	5,7		30,8	Ca
Zonnebeke	18,5	7,0			26,4	Bc
Komen	2,3	1,7	46,4		51,4	N
Moorslede		19,5	9,3		29,7	N
Staden		22,9			22,9	N
Ardoosie		29,0	5,2		36,2	N
Anzegem		5,2	7,4		18,6	N
Kruishoutem		7,7	1,3		15,5	N
Zulte		4,2			6,3	N

Tabel 99: De fusie Harelbeke-Kortrijk

- a) Bij een **uitbreiding met Roeselare** zouden Ledegem, Lendelede, Moorslede, Staden, Ardoosie, Ingelmunster, Izegem en Roeselare voor het grootste gedeelte naar de nieuwe fusieclub gericht zijn en het marktareaal van de club ten koste van FC Brugge kunnen uitbreiden. De relatief sterke aanwezigheid van FC Brugge in deze gemeenten zou resulteren in het promoveren van deze gemeenten naar de monopolistische concurrentiezone van de club en een toename van het marktareaal veroorzaken die varieert tussen 45.647 en 86.718 potentiële consumenten. Op lange termijn zouden Wevelgem, Kuurne, Lendelede en Ledegem, de gemeente tussen de regionale steden naar de monopoliezone kunnen evolueren en het totale marktareaal kunnen laten toenemen met een waarde variërend tussen de 61.700 en 98.331 tot een **potentieel consumentenaantal tussen de 309.134 en de 345.765**. Het creëren van deze fusieclub zou het marktareaal van FC Brugge met nog eens 73.959 en Anderlecht een bijkomende 4.686 doen achteruitgaan.

- b) In de **richting van Waregem** constateren we naast de algemene lagere impact van FC Brugge een aantal gemeenten die momenteel niet door het topvoetbal bediend worden. In het seizoen 1997-98 vertoefde SV Waregem nog in de 2de klasse en bezat met 1152 abonnementen een aantal die nog een overblijfsel was van zijn succesperiode in de 1ste klasse. Voor de analyse van deze fusie worden deze gegevens in het model geplaatst en in onderstaande tabel staan de gemeenten waar de inbreng van de club invloed op heeft. Het resultaat wordt weergegeven in figuur 90

Fusiegemeente	Fusieclub	Brugge	Gent	Anderlecht	Totale Penetratie	Vroegere zone	nieuwe zone
Waregem	180,7	13,7			198,1	Ca	Aa
Zulte	63,3	4,2			69,6	N	Aa
Wortegem-Petegem	57,8	6,6		13,2	79,3	N	Ba
Anzegem	55,6	5,2			74,2	N	Ba
Wielsbeke	60,5	20,8		10,0	92,6	Ca	Ba
Avelgem	40,2	13,3		1,1	55,5	Ca	Bb
Dentergem	24,8	20,8		7,8	56,0	N	Ca
Kruishoutem	23,1	7,7			38,6	N	Bc
Oostrozebeke	22,0	34,4		14,0	71,8	N	Ca
Deerlijk	68,4	11,4		7,0	86,8	Ba	Ba
Zingem	13,8	19,9	18,3	15,3	68,6	N	Cb
Deinze	14,3	9,2	8,1	5,5	39,5	N	Ca
Zwevegem	32,1	17,6		4,3	54,0	Bc	Bb
Ardozie	9,3	29,0			45,5	N	Cb
Nazareth	9,3	5,6	27,0	17,7	61,4	N	Cb
Ingelmunster	30,8	36,5		2,8	72,9	Ca	Ca
Oudenaarde	6,9	9,1	2,9	22,2	45,1	N	Cb
Harelbeke	446,3	12,1		7,9	466,7	Aa	Aa
Gavere	6,0	1,7	12,0	25,8	47,2	N	Cb
Maarkedal	5,9	4,7		21,9	32,5	N	Cb
Tielt	5,7	34,6		0,5	40,8	N	Cb
Kluisbergen	14,9	1,7		16,5	36,4	Cb	Ca
Kuurne	69,7	19,4		7,7	96,8	Ba	Ba
Izegem	9,4	29,1		1,9	40,7	Cb	Cb
Meulebeke	5,4	30,0		4,5	39,9	N	Cb
Kortrijk	179,1	11,4		5,0	200,1	Aa	Aa
Wevelgem	58,5	16,7		2,6	80,7	Ba	Ba
Menen	41,3	14,9		4,3	67,1	Bb	Bb
Roeselare	5,8	31,2		3,5	41,2	Cb	Cb
Ieper	5,7	14,7		1,1	24,1	Cb	Cb

Tabel 100: De invloed van Waregem op de fusieclub Kortrijk-Harelbeke-Waregem

De fusie met SV Waregem zou 95.458 potentiële consumenten opleveren. De fusieclub zou een totaal marktareaal hebben van 342.892 bestaande uit een monopoliezone van 152.014 , een monopolistische concurrentiezone van 117.463 en een restzone van 73.415 potentiële consumenten. De uitbreiding van het geografisch bedieningsgebied resulteert in het ontstaan van ruimtelijke concurrentie met andere clubs. Het marktareaal van Brugge en Anderlecht daalt ten opzichte van de fusieclub Kortrijk-Harelbeke terug en dit met respectievelijk 23.553 en 13.709 potentiële consumenten. De eerste fusie had op AA Gent geen invloed. Het toetreden van Waregem resulteert echter in een ruimtelijke concurrentie in enkele Oostvlaamse gemeenten die in de indifferentiezone van de club gesitueerd waren en zorgt voor een daling van het Gentse marktareaal met 4.840 potentiële consumenten.

In een derde fase zou een grote fusie tussen alle clubs kunnen plaatsgrijpen zodat in de regio één grote topploeg gevormd zou worden. Het probleem bij dit theoretisch concept is de locatie van het nieuwe stadion. Kortrijk en Roeselare zullen niet aanvaarden dat de fusieclub niet in hun nabijheid gelokaliseerd is en de afstand die de mensen uit Waregem en zijn geografisch bedieningsgebied moeten afleggen naar een locatie tussen Roeselare en Kortrijk zal er toe leiden dat dit gedeelte van het reëel marktareaal zal afhaken en terug bij het niet bediende deel van de Belgische bevolking zal horen.

In de veronderstelling dat iedereen vanuit de Waregemse regio zich naar de nieuwe topclub zou richten wordt het totale marktareaal op een waarde tussen de 400.000 en 435.000 geschat. De vraag die we hierbij echter kunnen stellen is of de potentiële consumenten uit de Oostvlaamse gemeenten, met uitzondering van de in de A en B-zone gesitueerde gemeenten Zulte, Wortegem-Petegem en Kruishoutem en de zich reeds in de restzone van Kortrijk-Harelbeke bevindende gemeente Kluisbergen, de club zullen volgen. Het verliezen van deze restzone van SV Waregem zou resulteren in een daling van het marktareaal met 19.575.

d) Besluit

Deze regio herbergt momenteel 2 topclubs met een disjunct marktgebied. Moeskroen, momenteel van beide de best presterende club, heeft bij het ruimtelijk uitbreiden van zijn geografisch bedieningsgebied en het daarmee geassocieerde marktareaal last van culturele barrières. Het rurale deel van Henegouwen wordt door de club momenteel bediend maar voldoet niet om een topclub op lange termijn rendabel en functioneel te houden. Een uitbreiding naar Vlaanderen wordt door de

club als enig alternatief beschouwd en het uitbrengen van een Nederlandse editie van het clubblad kadert in deze marketingstrategie. Een ander probleem is echter dat de club gelokaliseerd is in een kleinstedelijk centrum en de burgemeester zich vereenzelvigd met de club zodat van een relocatie naar Vlaanderen of een naamsverandering geen sprake kan zijn.

Het alternatief is het creëren van een nieuwe club in Zuid-West-Vlaanderen. Een project dat geassocieerd moet worden met het elimineren van bepaalde lokale clubs die volgens het stedenhiërarchisch principe boven hun niveau geplaatst zijn. De potentiële fusiemogelijkheden wijzen in 2 richtingen waarbij de kern van de fusie uit Kortrijk en Harelbeke bestaat gecombineerd met enerzijds Roeselare of Waregem of met beide clubs samen. De beste keuze zou natuurlijk de totale fusie zijn maar in de praktijk zal de lokalisatie van en de onderlinge afstand tussen de verschillende centra en hun respectievelijke geografische bedieningsgebieden voor problemen zorgen. Uit de 2 opties met 3 clubs blijkt door een niet zo grote concurrentie met de monoliet FC Brugge en de aanwezigheid van een historische topclub SV Waregem, de keuze Kortrijk-Harelbeke-Waregem naar voor te komen.

3.4.5.9. Andere locaties

Bij de theoretische bepaling van het lokalisatievraagstuk werd aan Brussel en Antwerpen een 2de club toegewezen en stond een 2de club in Luik, richting Verviers ter discussie. Andere potentiële centra die juist niet voldeden om bij de 18 geplaatst te worden waren Roeselare, Namen, Oostende en Turnhout. Empirisch werd aangetoond dat door de aanwezigheid van FC Brugge een club in Oostende geen lange-termijnoptie is. Het niet opportuun zijn van een 2de club in Antwerpen werd reeds besproken en Turnhout en in iets mindere mate Roeselare werden in een fusieproject geïntegreerd terwijl Doornik behoort tot het geografisch bedieningsgebied van Moeskroen. Een 2de Brusselse club en een club in Namen en Verviers/Luik zullen we nader bekijken.

a) Brussel 2/RWDMolenbeek

Het creëren van een 2de club in het Brusselse werd reeds besproken. RWDM die in het seizoen 1997-98 nog in de hoogste klasse vertoefde en momenteel een goede 2de klasser is, had, niettegenstaande de aanwezigheid van lage penetratie-indexen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, een zeer klein marktpotentieel en had door de aanwezigheid van de monoliet Anderlecht geen monopoliezone. Theoretisch lijkt het mogelijk om in deze agglomeratie een 2de club te herbergen maar de ervaring en de

buitenlandse voorbeelden leren ons dat in een bevolkingskern van ongeveer 1 miljoen mensen slechts één club op lange termijn succesvol kan zijn.

b) Namen(figuur 91)

Namen is een als stadsgewest geselecteerde goed uitgeruste regionale stad van niveau 2a. De agglomeratie van het stadsgewest Namen bezit 105.014 inwoners en de banlieue 30.232. Mérenne-Schoumaker bepaalde het recruteringsgebied voor semi-courante aankopen op 175.000-200.000. Namen heeft nooit een topclub gehad en de laatste verschijning van een Naamse club in de 2de afdeling dateert van midden de jaren 60. In het seizoen 1999-2000 vertoefde zijn hoogst geklasseerde club zich in de 3de afdeling.

Bij een analyse van de penetratie-indexen in deze regio constateren we, zoals is weergegeven in tabel 101, dat de meeste gemeenten een waarde hebben die zich onder de referentie-index en zelfs in de buurt van de limietwaarde situeren. De zonale penetratie-indexen bevinden zich voor de zones 0-10km onder de limietwaarde en de andere zones hebben een waarde die zich er net boven bevindt. We kunnen dus besluiten dat in deze regio een potentieel aanwezig is om een club te lokaliseren.

Bij het bepalen van het marktareaal van een topclub zullen we de zonewaarden van de andere clubs in de regionale steden La Louvière, Mechelen, Aalst, Genk en Kortrijk als referentiekader nemen. Het aantal abonnementen zou variëren tussen 1514(La Louvière) en 3162(Genk) en een gemiddeld thuistoeschouwersaantal tussen 4.325 en 9.000 opleveren. De zonewaarden van de regionale steden zijn vanaf de 10-15km relatief laag. Bij Namen zou dit echter, door de afwezigheid van enige rechtstreekse ruimtelijke concurrentie, een hogere waarden kunnen zijn.

Het marktareaal van deze club situeert zich tussen de 255.764 en 288.085 potentiële consumenten die onderverdeeld kunnen worden in een monopoliezone van 182.565 en een indifferentiezone variërend van 73.199 tot 105.520. Het geografisch bedieningsgebied van een goed presterende topclub zou door de lage penetratie-indexen in de provincie Namen en Luxemburg en de aanwezigheid van de E411 en in mindere mate de E42 kunnen uitbreiden naar de Condroz en de Fagne en Famennestreek. Het potentiële marktareaal van de club kan daardoor verder reiken dan 25km. Hastière(4,0), Houyet(16,0), Beauraing(11,4), Rochefort(9,5), Marche en Famenne(8,1) en in mindere mate de gemeenten in het arrondissement Philippeville(16,0) zijn, zoals de tussen haakjes weergegeven penetratie-indexen impliceert, mogelijke groeimarkten met 105.757 potentiële consumenten waar bijna geen ruimtelijke concurrentie aanwezig is. Alleen in Houyet en Beauraing is het achtergrondruis van Luik aanwezig en in het arrondissement Philippeville behoren

Walcourt en in mindere mate Florennes tot het geografisch bedieningsgebied van Charleroi. Deze uitbreiding zou het marktareaal van de club kunnen laten toenemen tot een waarde die de 300.000 overschrijdt. Het toetreden van deze club zou leiden tot een daling van het marktareaal van Standard Luik, Charleroi en Anderlecht met respectievelijk ongeveer 44.000, 14.000 en 7.000 potentiële consumenten.

Zone	Fusiegemeente	Inwoners	Penetratie-index	Club	Potentiële Zone Namen
0-5km	Namen	105.243	11,5	Luik(Cb)	A
5-10km	Floreffe	6.944	11,5	Charleroi(Cb)	A
	Profondeville	10.365	7,8	Luik(Cb)	A
	La Bruyere	7.618	26,3	Luik(Bc)	B
	TOTAAL	24.927	14,4		
10-15km	Fosses La Ville	8.564	21,0	Charleroi(Ca)	C
	Fernelmont	6.134	19,5	Luik (Ac)	B
	Jemeppe-s-Sambre	17.248	30,2	Charleroi(Ca)	C
	Eghezee	12.959	15,4	Anderlecht/Luik(Cb)	A
	TOTAAL	44.905	22,8	Anderlecht/Luik(Cb)	
15-20km	Yvoir	7.590	15,8	Luik(Ca)	A
	Perwez	6.839	14,7	Luik(Ca)	B
	Ramillies	5.062	23,7	Luik(Ac)	B
	Wasseiges	2.167	0		A
	Burdinne	2.602	49,9	Luik(Aa)	N
	Heron	4.069	49,2	Luik(Aa)	N
	Andenne	23.311	17,6	Luik(Ca)	B
	Gesves	5.417	1,8		A
	Anhee	6.613	4,5		A
	Assesse	5.785	5,2		A
	Sambreville	27.319	24,2	Charleroi(Bc)	C
	Sombreffe	7.060	25,5	Luik(Cb)	
	Gembloux	20.077	13,0	Charleroi(Ac)	C
	Ohey	3.907	7,7	Anderlecht(Ca)	B
	TOTAAL	127.818	16,1	Luik(Cb)	A
20-25km	Walhain	5.224	9,6	Luik(Cb)	B
	Chastre	6.181	8,1	Luik(Cb)	B
	Hamois	6.310	22,1	Luik(Bc)	C
				Anderlecht(Cb)	
	Ciney	14.331	11,9	Anderlecht/Luik(Cb)	B
	Dinant	12.590	4,8		A
	Onhaye	2.985	10,1	Luik(Ca)	A
	Mettet	10.822	14,7	Charleroi(Ca)	C
	Aiseau-Presles	10.924	26,6	Charleroi(Bc)	N
	Fleurus	22.512	28,8	Charleroi(Ac)	N
	Farciennes	11.650	18,9	Charleroi(Ca)	N
	TOTAAL	103.529	17,5		

Tabel 101: De penetratie-indexen en ruimtelijke concurrentie in de 0 tot 20km zones van Namen

Deze theoretische uitwerking leidt ons tot het besluit dat een club in deze regio een mogelijkheid heeft om op lange termijn een geografische bedieningsgebied en een marktareaal op te bouwen. Door de afwezigheid van enige directe ruimtelijke concurrentie zou de club een door topvoetbal onbedekte regio invullen. De vraag die we hierbij kunnen stellen is waarom dit in het verre of recente verleden nooit gebeurd is en of deze potentiële club in de toekomst deze functie zal kunnen vervullen. In andere regio's worden de nieuwe clubs opgericht door relocatie en fusies van bestaande ploegen maar in dit geval zou het om een gestichte club gaan die zonder enige historische achtergrond en achterban een potentiële markt moet veroveren.

c) Verviers(figuur 92)

Verviers is een regionale stad van niveau 2b die als een stadsgewest beschouwd wordt. Mérenne-Schoumaker bepaalde de grote van zijn recruteringsgebied voor semi-courante aankopen op amper 75.000-100.000 consumenten. In Verviers heeft reeds meerdere malen een club in de hoogste afdeling gespeeld. De lokale club verdween in 1960 voor het laatst uit de hoogste afdeling en in 1972 degradeerde het vanuit de 2de afdeling naar de lagere reeksen om sedertdien niet meer in de 2 hoogste afdelingen te verschijnen. In het seizoen 1999-2000 vertoeft de hoogst geklasseerde club na een degradatie in 1998-99 in de 4de nationale afdeling.

Het theoretisch marktareaal van de club, 205.524 potentiële consumenten, is groter dan in Namen maar de ruimtelijke concurrentie van Luik beperkt het creëren van een groot geografisch bedieningsgebied. In onderstaande tabel worden enkel de zones tot 15km weergegeven omdat in de zone 15-20km Luik voorkomt.

Verviers heeft als nadeel dat de monoliet Luik in zijn potentieel geografisch bedieningsgebied gelokaliseerd is. De impact van een voetbalclub in Verviers op gemeenten zoals Beyne-Heusay, Fléron en Soumagne die tot de Luikse agglomeratie en Blegny, Trooz en Olne die tot zijn banlieue behoren zal beperkt zijn. De monopoliezone van deze virtuele club zou de agglomeratie Verviers omvatten en de ten zuiden en oosten gesitueerde gemeenten en 139.401 potentiële consumenten omvatten. De indifferentiezone van de club zou bestaan uit de gemeente Limbourg en enkele gemeenten ten noorden van Verviers en amper 10.000 potentiële consumenten hebben. Het totale marktareaal van de club zou daardoor op ongeveer 150.000 komen en onvoldoende zijn om op lange termijn een topclub te onderhouden. We kunnen besluiten dat een topclub in dit centrum geen langetermijnoptie is.

Zone	Fusiegemeente	Inwoners	Penetratie-index	Luik	Potentiele Zone Verviers
0-5km	Verviers	53.620	12,0	Ca	A
	Dison	13.954	13,6	Ca	A
	Pepinster	9.129	11,0	Ca	A
	TOTAAL	76.703	12,1		
5-10km	Herve	16.204	24,7	Ac	C
	Soumagne	14.335	30,0	Ac	N
	Olné	3.634	25,0	Ac	N
	Theux	10.710	9,3	Cb	A
	Jalhay	7.098	2,8		A
	Limbourg	5.358	24,3	Ac	B
	Thimister-Clermont	4.840	30,1	Ab	C
	Baelen	3.669	16,4	Ac	A
	TOTAAL	65.848	21,0		
10-15km	Blegny	12.045	22,4	Ac	N
	Fleron	15.781	17,7	Ac	N
	Trooz	7.643	20,9	Ac	N
	Aubel	3.791	21,1	Ac	C
	Spa	10.384	4,8		A
	Welkenraedt	8.705	4,6		A
	Beyne-Heusay	11.474	25,3	Ac	N
	Eupen	17.304	5,2	Cb	A
	Lontzen	4.828	6,2		A
	TOTAAL	91.955	14,0		

Tabel 102: de penetratie-indexen en ruimtelijke concurrentie in de 0-15km zone van Verviers

3.5. Besluit

Bij het theoretisch fusioneren en reloceren van de topclubs ontstaat naargelang het aantal deelnemers aan de 1ste klasse een samenstelling die sterk afwijkt van de huidige samenstelling van onze hoogste klasse. Bij een endogene evolutie constateren we in de laatste jaren een geleidelijke evolutie naar een groter bedekkingsgebied. Maar bij het bekijken van de huidige situatie in de hoogste 2 afdelingen zien we dat de clubs die in de bovenste regionen van de 2de klasse staan geen “aanwinsten” zijn voor het economisch geöriënteerde model¹⁰³ maar eerder clubs zijn die moeten fusioneren of als satellieten van een groter club functioneren.

Voor het samenstellen van een 1ste klasse, waarbij rekening gehouden wordt met de bestaande structuren, werden verschillende fusies, relocaties en nieuwe clubs in het model ingevoegd. De eerste vaststelling was dat, met uitzondering van Aalst, de

¹⁰³ De top 5 halfweg de competitie omvatte de clubs Lommel, Geel, RWDMolenbeek, Ingelmunster en Turnhout

clubs met een empirisch bepaald potentieel marktareaal dat lager was dan 200.000 in een grotere structuur opgenomen konden worden. Lokeren en Beveren werden FC Waasland, Westerlo werd opgenomen in de grotere FC De Kempen, RC Harelbeke werd een onderdeel van FC Zuidwest, St Truiden reloceerde naar een de westelijke rand van Hasselt en werd FC Haspengouw en La Louvière fusioneerde met AEC Bergen tot FC Borinage/Centre.

Een 2de vaststelling is dat het creëren van een competitie met 18 club in de hoogste afdeling voor ruimtelijke problemen zorgt. De 17de club in het systeem zou Aalst met een potentieel marktareaal van amper 190.788, zijn en de 18de club kan Verviers(150.000 potentiële consumenten) of een niet in de grote Kempense fusie opgenomen club zoals Lommel(126.071 potentiële consumenten) en in mindere mate Turnhout(66.895 potentiële consumenten) zijn of een 2de club in Brussel. De Brusselse situatie met 2 clubs in de hoogste afdeling kwam voor het laatst voor in het seizoen 1997-98 met RWDMolenbeek dat een marktpotentieel van 193.411 zonder monopoliezone bezat.

Rekening houdende met een drempelwaarde van 300.000 en/of een hoge penetratie-index kan het aantal clubs reeds tot 16 verminderd worden. Bij deze 16 clubs bevinden zich de grote fusies FC Kempen en FC Zuidwest. Deze grote fusies impliceren het samengaan van 4 clubs of meer en het verdwijnen van enkele in de lagere nationale afdelingen spelende clubs. Bij de keuze van de fusie-club werd rekening gehouden met enkele subjectieve factoren zoals de aanwezigheid van een streekbinding, provinciegrens of vroegere ruimtelijke impact van een club zoals SV Waregem. In deze context werd voor deze regio's de Antwerpse Kempen fusieclub Westerlo-Geel-Turnhout, met een marktareaal van 291.474 potentiële consumenten genomen en in West-Vlaanderen de fusieclub Kortrijk-Harelbeke-Waregem. Beide clubs bezitten zonder de opname van de 4de club, respectievelijk het in Limburg gelokaliseerde en met RC Genk ruimtelijk concurrerende Lommel en de naar Brugge geöriënteerde regionale stad Roeselare een marktpotentieel dat ruim de drempelwaarde overschrijdt.

De geselecteerde clubs worden in tabel 103 weergegeven. De tabel geeft het totale marktpotentieel en het monopoliegebied van de respectievelijke clubs weer. Niet-tegenstaande het elimineren van 2 clubs stijgt het aantal potentiële consumenten met 1.063.395 of 14,6% naar een bedekkingsgraad van 81,6% van het inwonersaantal in ons land. De toename van de monopoliezone met 1.168.294 of 27,9% is van een nog grotere orde.

De toename van de totale bedekking is een belangrijke doelstelling van allocatie-allocatiemodellen maar bij het maximaliseren van deze waarde moet rekening gehouden worden met de langetermijnvisie en overlevingskansen van de clubs. Het

opnemen van de drempelwaarde 300.000 met als correctiefactor de penetratie-index van het voetbal in de diverse fusiegemeenten is een limiterende factor voor de leefbaarheid van een club.

Club	Reëel marktpotentieel	Monopoliegebied
SC Anderlecht	1.571.391	724.672
Standard Luik	1.020.743	863.759
FC Brugge	844.542	575.828
Metropool Antwerpen	634.864	453.030
SC Charleroi	455.110	353.942
Lier-Mechelen	453.444	277.033
FC Borinage/Centre	446.577	413.024
RC Genk	444.840	269.813
AA Gent	406.985	252.919
FC Zuidwest	342.892	152.014
FC Waasland	310.840	185.222
FC Kempen	291.474	201.033
Exc Moeskroen	288.916	255.916
FC Haspengouw	281.043	169.454
FC Namen	271.925	182.565
FC Leuven	261.024	123.748
TOTAAL	8.292.955	5.450.972

Tabel 103: Het reële marktpotentieel en monopoliegebied van de 16 clubs

De drempelwaarde wordt door 11 clubs overschreden maar de restwaarden van de monolieten SC Anderlecht, St Luik en FC Brugge en van metropool Antwerpen zouden theoretisch een 2de club in een ruimtelijke Hotellingmaxime kunnen onderhouden. De realiteit toont echter aan dat de monolieten in deze regio's naar een Löschmaxime streven. De potentiële 2de club in deze steden geraakt op lange termijn telkens in de problemen. Het empirisch marktareaal van deze clubs overschrijdt de drempelwaarde niet. In Antwerpen zijn momenteel nog steeds 2 eerste klassers in een Hotellingmaxime aanwezig. Deze situatie resulteert in het uitblijven van een Antwerpse topclub en in twee relatief beperkte marktarealen. Deze vaststelling laat ons besluiten dat op lange termijn in deze centra telkens één topclub leefbaar is.

Naast deze 4 clubs met een groot marktpotentieel bezitten de bestaande clubs SC Charleroi, RC Genk en AA Gent een markareaal dat ruimschoots de drempelwaarde overschrijdt. De andere clubs die deze waarde bereiken zijn de theoretische fusieclubs, Lier-Mechelen met als locatie een stadion op de verbindingsbaan tussen deze kernen, de met een groot ruimtelijk monopoliegebied gecreëerde club FC Borinage/Centre met een stadion tussen La Louvière en Bergen, het uit Kortrijk, Harelbeke en Waregem gecreëerde FC Zuidwesten met een nieuw stadion tussen

Kortrijk en Waregem en FC Waasland die gerelocerd wordt naar de regionale stad Sint-Niklaas. Een 12de club is FC Kempen waarvan het marktareaal de drempelwaarde net niet overschrijdt maar die een zeer hoge penetratiegraad kent waardoor het toeschouwersaantal op ongeveer 12.500 bepaald werd.

Voor de overige twee plaatsen in de hoogste afdeling komen vier clubs in aanmerking waarvan het marktareaal de drempelwaarde niet overschrijdt. FC Haspengouw en FC Leuven/Hageland zijn twee locaties die indien ze samen in de hoogste afdeling zouden terechtkomen de ruimtelijke uitbreiding van elkaar zouden belemmeren. FC Haspengouw heeft ten opzichte van FC Leuven diverse voordelen:

- groter reëel marktpotentieel
- grotere monopoliezone
- traditie van Sint Truiden

maar heeft eveneens enkele kanttekeningen:

- de toename van het reële marktpotentieel werd verwezenlijkt door een relocatie naar het westen van de fusiegemeente Hasselt
- deze beperkte relocatie zorgde ervoor dat Hasselt in het monopoliegebied terechtkwam
- de supporters uit de Brabantse gemeenten van Haspengouw volgen de gereloceerde club
- de concurrentie met RC Genk of met andere woorden FC Limburg
- een beperking van de ruimtelijke uitbreiding door de aanwezigheid van RC Genk, de taalgrens en Standard Luik
- de “psychologische “ barrière die potentiële toeschouwers vertonen vanuit Leuven en/of het Hageland

FC Leuven heeft als voordeel

- lokalisatie in een onbediende regionale stad en een relatief onbedekt deel van Vlaams Brabant
- geen directe ruimtelijke concurrenten

Nadelen zijn:

- de afwezigheid van een voetbaltraditie in deze stad
- de aanwezigheid van Mechelen-Lier, FC De Kempen, SC Anderlecht en de taalgrens die een eventuele uitbreiding van het geografisch bedieningsgebied belemmeren

- de “psychologische” en taalbarrière voor potentiële toeschouwers vanuit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de faciliteitsgemeenten.
- beperke monopoliezone

Rekening houdende met deze factoren zou de 13de club het naar FC Haspengouw getransformeerde Sint-Truiden moeten zijn. Deze club moet voor zijn langetermijn-leefbaarheid zijn ruimtelijke uitbreiding focussen op Vlaams Brabant. Het probleem is echter dat de naam FC Haspengouw of Sint-Truiden een sterk lokalisme en topofilie weerspiegelt die bij een poging tot het vergroten van het geografisch bedieningsgebied een limiterende factor zouden kunnen zijn. Het niet creëren van FC Leuven resulteert in een toename van het marktpotentieel tot 291.743.

De voordelen van FC Namen ten opzichte van Exc Moeskroen zijn:

- lokalisatie in een onbediend regionaal centrum met een onbediend geografisch bedieningsgebied
- de afwezigheid van directe ruimtelijke concurrenten
- mogelijkheid tot ruimtelijke uitbreiding van het geografisch bedieningsgebied in zuidelijke richting

De nadelen zijn:

- ruimtelijke uitbreiding is, met uitzondering van de ten zuiden gelokaliseerde gemeenten, beperkt door de aanwezigheid van de monolieten Anderlecht en Standard Luik en SC Charleroi
- het geografisch bedieningsgebied van de club heeft een laag inwonersaantal
- geen voetbaltraditie aanwezig

Exc Moeskroen heeft als voordelen

- de aanwezigheid van een relatief groot monopoliegebied
- de aanwezigheid van een dynamisch club in een economisch stimulerend kader
- de eventuele afwezigheid van een grote club FC Zuidwesten waardoor een potentiële groei naar deze regio mogelijk is
- een waarde die de drempelwaarde benaderd

De nadelen zijn:

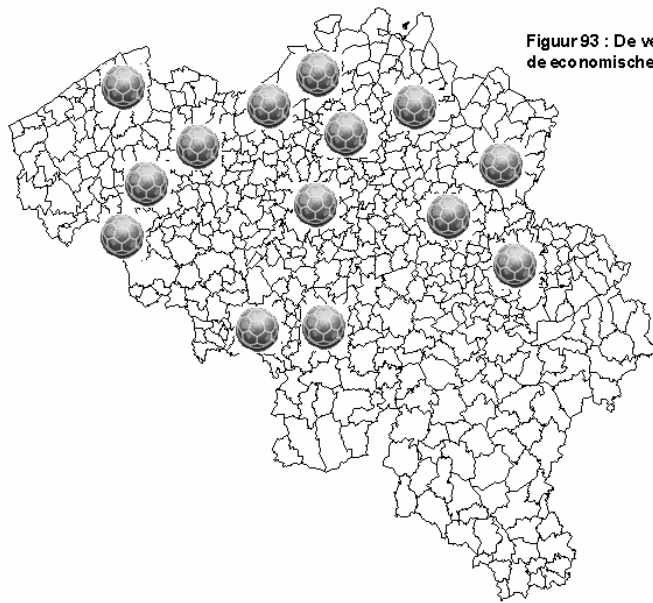
- de geografische ligging met een taalgrens en een landsgrens als barrières
- de potentiële opkomst van FC Borinage/ Centre en FC Zuidwesten die de ruimtelijke uitbreiding van het geografisch bedieningsgebied van de club kunnen belemmeren
- niettegenstaande het gemiddelde toeschouwersaantal in het seizoen 1999-2000 met 1.824 of 23,6% toenam ten opzichte van het seizoen 1998-99 bleef het aantal in Moeskroen op hetzelfde niveau

De optie is dus de keuze tussen een nieuwe club en een bestaande goed gestructureerde club met een beperkt ruimtelijk toekomstperspectief. In de huidige context is de keuze voor Exc Moeskroen evident maar toch is de leefbaarheid op lange termijn van deze club niet verzekerd en kan het later als een zoveelste FC Seraing of SV Waregem beschouwd worden.

Het elimineren van FC Leuven en FC Namen resulteert in het ontstaan van een 1ste klasse met de in tabel 104 en figuur 93 weergegeven 14 clubs.

Club	Reëel marktpotentieel	Monopoliezone
SC Anderlecht	1.619.491	743.926
Standard Luik	1.064.743	874.955
FC Brugge	844.542	575.828
Metropool Antwerpen	634.864	453.030
SC Charleroi	469.110	361.002
Lier-Mechelen	459.844	277.033
FC Borinage/Centre	446.577	413.024
RC Genk	444.840	269.813
AA Gent	406.985	252.919
FC Zuidwest	342.892	152.014
FC Waasland	310.840	185.222
FC Kempen	296.174	201.033
FC Haspengouw	291.743	169.454
Exc Moeskroen	288.916	255.916
TOTAAL	7.921.561	5.185.169

Tabel 104: Het reële marktpotentieel en monopoliezone van de 14 clubs

Figuur 93 : De veertien clubs na de economische rationalisatie

Deel 6

Besluit

"Als ik telkens contact met mijn leverancier zou moeten opnemen als het probleem in Microsoft "Word" zich bleef voordoen, dan had hij hier kost en inwon gekregen"

(Dejonghe T. 28/01/2001 om 20.00h)

Besluit

Om de weerstand tegen de noodzakelijkheid van economisch dirigisme in het hedendaagse "topvoetbal" te begrijpen werd in het eerste deel van deze studie het ontstaan en de ruimtelijke verspreiding van het fenomeen sport geanalyseerd.

Sport, in deze studie gelijkgesteld aan de moderne sport, evolueerde via een versportingsproces en civilisatieproces vanuit traditionele spelen. De bakermat van de moderne sporten situeert zich in het Verenigd Koninkrijk, meer specifiek in het zuiden van Engeland. De versporting wordt door Jarvie & Maquire aan het parlementarisatieproces verbonden waardoor het politieke strijdtoneel tussen diverse fracties zich verplaatste van het oorlogsveld naar het parlement. De vrijetijdsbestedingen ondergingen een analoge pacificatietendens, een transformatie gecombineerd met rationalisatie, standaardisatie, calculatie, specialisatie, homogenisatie, prestatiedrang en bureaucratie. Deze door industrialisatie ontstane kenmerken resulteerden volgens Guttman in het ontstaan van de moderne sporten.

Aanvankelijk waren de nieuwe sportvormen elitair en zuiver amateuristisch georiënteerd en werden ze aangeleerd in de diverse "public schools". Maar door het toelaten van de middenklasse in de "public schools" werden deze sporten in het laatste kwart van de 19de eeuw geïntroduceerd bij de Engelse arbeidersklasse waar de ploegsporten al vlug een grote populariteit bereikten. In diezelfde periode werden vele sporten geformaliseerd en gebureaucratiseerd. De overgang van amateurethos naar professionalisme in de moderne sporten kwam het eerst voor bij voetbal, waarna vele sporten geleidelijk aan volgden. De Olympische Spelen in 1981 en recent het rugby onderwierpen zich aan dit economisch principe.

Het ontstaan van de moderne sporten in het Verenigd Koninkrijk gebeurde in een periode toen het land, volgens de wereldsysteemanalyse van Wallerstein, de hegemonische wereldmacht had en het imperialisme combineerde met mercantilisme. In het laatste kwart van de 19de-eeuw was de hegemonische macht van het Verenigd Koninkrijk ter discussie en ontstond er een rivaliteit met Duitsland op het Europese continent, en met de Verenigde Staten op wereldniveau. De hegemooncultuur wordt in het wereldsysteem als de moderne civilisatie beschouwd en de westerse mondiale hegemonie stuurde de ruimtelijke verspreiding van de moderne sporten. Deze relatie resulteerde in het ontstaan van internationale sportbureaucratieën waardoor het sportsysteem, net zoals het economisch systeem, mondiaal werden. De weerstand tegen de Britse dominantie kon geassocieerd worden met de neergaande hegemonische cyclus waar het Britse Rijk zich in bevond. Het Britse hegemonische sportmodel baseerde zich op de principes van het economisch liberalisme en de ruimtelijke verspreiding gebeurde langs de koloniale handels- en controlelijnen. Het resulteerde in een vlugge geografische diffusie van de Britse sporten in de "sportlege" gebieden. Deze historische voorgrond is momenteel nog altijd merkbaar, in grote delen van de wereld zijn de van oorsprong Britse sporten nog steeds de populairste. De diffusie naar continentaal Europa gebeurde via Britten die zich daar vestigden of via anglofiele kosmopolieten die opkeken naar het Britse onderwijssysteem. De ruimtelijke diffusie naar de andere continenten werd verwezenlijkt door handelaars, matrozen, soldaten, de administratie, zendelingen en in de "White Dominions" door emigranten. De ruimtelijke breedtediffusie vanuit het Verenigd Koninkrijk naar het Europese continent kan omschreven worden als een expansiediffusie geassocieerd met een economisch hiërarchische diffusie. De verspreiding naar de andere continenten gebeurde via relocatiediffusie waarna de sporten overal een lokale hiërarchische dieptediffusie kenden. Sport, als cultureel diffusie-element, kan in dit theoretisch kader omschreven worden als een expressievorm van

het modernisatie-effect van het Europees kolonialisme en als een cultureel diffusie-element.

De interne variatie in de ruimtelijke verspreiding van de Britse sporten wordt verklaard door de aanwezigheid van cultuurintensieve kenmerken in bepaalde sporten. Cricket en rugby zijn Britse sporten die sterk cultuurintensief zijn waardoor de ruimtelijke diffusie en de ruimtelijke verspreiding beperkt zijn en ze als regionale sporten gecatalogeerd kunnen worden. Beide sporten werden gekenmerkt door de aanwezigheid van een elitair amateurisme waardoor de beoefenaars aanvankelijk de blanke kolonisten en bij cricket eveneens de lokale elite waren. De huidige ruimtelijke verspreiding van deze reeds geprofessionaliseerde sporten vertoont sporen van deze historisch beperkingen.

Duitsland verzette zich aanvankelijk tegen de modernisatietendensen vanuit het Verenigd Koninkrijk en creëerde een alternatief centraal-continentaal sportmodel dat geen bindingen had met het liberaal kapitalisme en eerder steunde op militair georiënteerde structuren en economisch autarkisch protectionisme. Sport werd ontwikkeld om de nationale kracht, het samenhorigheidsgevoel en de gezondheid te verbeteren en had een ideologische, patriottische en nationalistische grondslag. In het kader van de strijd om de hegemonie werd het Britse kosmopolitisme verworpen en creëerde Duitsland zijn eigen sportvormen. De ruimtelijke diffusie van de Duitse sporten beperkte zich, door de afwezigheid van een mondiaal diffusiekanaal, aanvankelijk tot de buurlanden die ze eveneens voor nationalistische doeleinden gebruikten. Het is pas nadat de Olympische Spelen een politieke functie kregen en prestaties in sport geassocieerd werden met de sterkte van een politiek systeem dat de Duitse sporten zich mondialiseerden. Het Duitse verzet hield echter maar gedeeltelijk stand zodat momenteel de Britse sporten populairder zijn.

De burgeroorlog in de Verenigde Staten in de 2de helft van de 19de eeuw, waarbij het Verenigd Koninkrijk de zuiderlingen steunde, de autonome modernisering en de opkomst van het land als wereldmacht resulteerden in het ontstaan van een Amerikaans nationalistisch sportmodel waarbij de niet-geformaliseerde Britse sporten gemodificeerd werden. Het NO van de VS was aanvankelijk een autarkisch gebied dat geleidelijk aan uitgroeide tot het centrum van de nieuwe hegemoon. De Amerikanen, op zoek naar een eigen identiteit, ontwikkelden hybridesporten, zoals baseball en American Football, die gerecycleerde variaties waren van de Britse originelen. Op het einde van de 19de eeuw ontwikkelden ze met basket en volleybal eigen "nieuwe" sportvormen. De diffusiekanalen voor de ruimtelijke verspreiding van de Amerikaanse sporten en de hiermee geassocieerde "amerikanisering" waren de economische en militaire aanwezigheid en invloedssfeer van het land. De ruimtelijke diffusie van baseball, de Amerikaanse sport, gebeurde voornamelijk in de gedekolonialiseerde gebieden van Latijns-Amerika waar het op het einde van de 19de eeuw - begin 20ste eeuw een strijd aanging met de Britse sporten. De onderlinge concurrentiestrijd in deze regio resulteerde in het ontstaan van een relatieve disjunctie tussen baseball en voetbal. De militaire invloed van de Amerikanen zorgde voor een diffusie naar Japan en ZO-Azië waar baseball momenteel sterke concurrentie krijgt van het mondiale voetbal. De beperkte ruimtelijke diffusie van baseball en de andere Amerikaanse sporten is niettegenstaande de betere communicatiemiddelen te verklaren door het reeds aanwezig zijn van de Britse en in mindere mate de Duitse sportvormen in grote delen van de wereld. Enkel de "nieuwe" sporten vertoonden een ruimere verspreiding. Basketbal gebruikte de christelijke organisatie YMCA of zijn militaire aanwezigheid als diffusiekanaal. De sport verwierf een grote populariteit in het niet door Britse sporten gedomineerde Azië en in de laat gemoderniseerde Zuid-Europese landen maar is in het Verenigd Koninkrijk een onbeduidende sport.

Andere minder dominerende sportmodellen werden ontwikkeld in Canada en Japan. Het Canadese sportmodel is een uiting van particularisme en dit zowel ten opzichte van het VK als de VS. Het Canadese ijshockey is de enige sport die via een secundaire diffusie vanuit de VS een mondiale verspreiding kende. Het Japanse sportmodel kent door de sterke economische prestaties van het land na WO II enige ruimtelijke verspreiding. Het zijn voornamelijk de gevechtskunsten die na hybridisatie een mondiale aanhang verwierven. Frankrijk verloor door de nederlaag van Napoleon de hegemoniestrijd tegen het VK. Het gevolg is dat de oorspronkelijk uit het VK afkomstige en in België zeer populaire en via een secundaire ruimtelijke diffusie verspreide wielrennen eveneens geen mondiaal verschijnsel is en geclassificeerd kan worden bij de regionale sporten.

Het Duitse, Amerikaanse, Japanse en Canadese sportmodel kan verbonden worden met nationalistische tendensen. De moderne sporten ontstonden in een periode waarin het nationalisme streefde naar het creëren van homogene natie-staten. De centrale staat promootte onder andere via massamanifestaties zoals Olympische Spelen en internationale sportcompetities een homogene culturele identiteit. Het verbinden van sport met plaats resulteerde in het ontstaan van een toponymie waarbij de positie van een land, regio of plaats in de internationale of nationale context geassocieerd wordt met sportprestaties. Sport participeert op deze wijze aan het creëren van een identiteit en een collectieve ruimtelijke identificatie. De symbolische waarde die sport krijgt door de verbintenis met een plaats resulteert in het ontstaan van een toenemende beoefening van de sporten die nationaal en zeker internationaal veel voorkomen. Het 19de-eeuwse natie-staatvormend nationalisme zorgde op deze wijze voor een verdere ruimtelijke verspreiding van sport. Sporten die op de Olympische Spelen beoefend werden en nationale of mondiale ploegsporten die een vorm van lokalisme vertegenwoordigen kregen hierdoor een bijkomende steunende factor in hun

ruimtelijke diffusie en verspreiding. Door het ontstaan van de moderne sporten in deze nationalistische context is sport momenteel in een periode waarin het 20ste-eeuwse nationalisme de opdeling van de natie-staten voorstaat. Fascistische en communistische regimes gebruikten de Olympische Spelen om hun suprematie te bewijzen. Het sportief nationalisme in Afrika werd gebruikt om een bruikbare collectieve mythe te creëren die de eenheid van het land verrechtvaardigde en bewees dat het ten opzichte van andere landen superieur was.

De verklaring van het hedendaagse wereldsportstelsel is een combinatie van al diverse factoren. De hegemoon gebruikte zijn diffusiekanalen om zijn sportvormen te verspreiden en werd in dit proces belemmerd door de andere actoren die streden voor de hegemonische macht in het wereld-systeem. Het 19de-eeuwse nationalisme met zijn topofilie en identiteitsvorming zorgde voor een verdere diffusie na de dekolonisatie en in de Koude Oorlog-periode. Het gevolg is het ontstaan van een verbinding tussen de mondialisatietendens en sport. De westerse sporten worden gelinkt aan de culturele homogenisatie van het mondialisatieproces en zijn een expressie van moderniteit. Deze dominantie wordt door bepaalde auteurs cultureel imperialisme genoemd waarbij zij stellen dat de westerse waarden van universalisme en kosmopolisme via Olympische Spelen, internationale competities en sport in het algemeen aan de rest van de wereld opgelegd worden. Deze visie negeert de natiebouwende functie die sporten hadden in de onafhankelijkheidsstrijd van de ex-kolonies en negeert de regionale differentiatie in de soort beoefende sporten. Het 20ste-eeuwse cultureel en etnisch nationalisme is een reactie op deze homogenisatietendens van het mondialisatieproces. De homogene sporten worden lokaal "gecreoliseerd" en zijn een weerspiegeling van de lokale culturele identiteit en zijn de dragers van de culturele codes van de afzender. Het cultureel lokalisme en regionalisme vindt momenteel zijn expressie in de heropleving van de traditionele sporten.

Het gevolg is dat de wereld volgens Hannerz opgedeeld kan worden in diverse sportregio's. De gebieden die de via ruimtelijke diffusie geïmporteerde sporten totaal en passief aanvaard hebben omvatten het grootste deel van de wereld. Het zijn de landen van Subsahara Afrika, Latijns-Amerika en de Cariben waar de Britse of Amerikaanse sporten na de onafhankelijkheid gebruikt werden voor het creëren van een nationaliteits- en suprematiegevoel. De Zuid-Europese landen, die zowel de Britse en Amerikaanse sporten adopteerden, kunnen eveneens in deze klasse ingedeeld worden.

Een tweede groep zijn de voormalige Britse kolonies waar de blanke immigranten de al of niet geformaliseerde Britse sporten meebrachten en/of adopteerden. De kolonisten ontwikkelden in bepaalde gevallen lokale varianten of beoefenden de cultuur-intensieve sporten cricket en rugby in plaats van het cultuur-neutrale voetbal. Het lange tijd geïsoleerde en nationalistische Japan adopteerde eerst de Amerikaanse sport baseball en recent de Britse sport voetbal maar creëerde een aan de lokale collectieve culturele kenmerken aangepaste hybridenvorm bij het beoefenen van de sporten.

De ex-communistische landen van het Oostblok en China behoren tot de derde groep. Dit zijn de gebieden die aanvankelijk de "kapitalistische" sporten verwierpen maar ze later gebruikten als indicatoren van economisch succes en politieke suprematie. Een vierde groep bestaat uit India, Pakistan, ZO-Azië en het Midden-Oosten die de mondiale sporten adopteerden maar zeer populaire eigen lokale varianten behielden.

Een vijfde groep zijn de landen van West- en Noord-Europa waar de Britse sporten via het bureneffect en economisch hiërarchische diffusie geïntroduceerd werden, maar waar de Duitse, Franse en wintersport-vormen eveneens een grote populariteit hebben.

Uit het eerste deel kunnen we concluderen dat de ruimtelijke verspreiding van de moderne sport een binding heeft met het wereld-systeem en het nationalisme. Dit nationalisme impliceert de aanwezigheid van een sterke binding tussen sport en territorium. Deze territoriale binding wordt op zijn beurt het sterkst geuit bij ploegsporten. Bij een analyse van diverse ploegsporten blijkt dat alle vormen van "voetbal" deze eigenschappen bezitten.

De voetbalsporten bestaan uit verschillende varianten waarvan het Britse soccer, dat we verder voetbal zullen noemen, mondiaal en in België de populairste is. De voetbalsporten zijn, met uitzondering van het cultureel nationalistische Gaelic Football, allemaal ontstaan uit het Britse folkfootball. Het bestaan van de diverse varianten is te verklaren doordat de bureaucratisering van het voetbal in het Verenigd Koninkrijk pas in 1863 plaatsgreep en de emigranten geformaliseerde vormen meenamen naar de "White Dominions" of een voor het creëren van een eigen nationaliteit, een hybridenvorm ontwikkelden.

Het voetbal ontstond, net zoals de meeste andere Britse sporten, in de elitaire "public schools" waarna het via de universiteiten gebureaucratiseerd werd. De overgang van elitaire amateurssport naar professionele arbeiderssport duurde amper 25 jaar en het internationaal overkoepelende bureaucratisch orgaan, de FIFA, heeft, na de recente toetreding van Bhutan, 204 leden.

Voetbal gebruikte dezelfde diffusiekanalen als de andere Britse sporten en werd in vele landen gebruikt voor politieke, natievormende en nationalistische doelstellingen. Het voetbal is een mondiale sport maar heeft de grootste populariteit in de gebieden die de Britse sporten totaal en passief ondergingen en in het oorsprongsgebied en in alle Europese landen. In de "White Dominions" en Azië kende de sport de grootste weerstand, maar in het Midden Oosten en recentelijk in ZO-Azië stijgt de

populariteit snel. Het zijn enkel de "White Dominions" en de bevolkingsrijke landen van Midden-Azië waar voetbal nog steeds een secundaire rol speelt.

In België werd het voetbal op het einde van de 19de-eeuw geïntroduceerd door studenten en werknemers van Britse firma's. De eerste clubs waren elitair en gelokaliseerd in de grootstedelijke en industriële centra. Een nationaal bureaucratisch orgaan werd in 1895 gesticht en was de aanzet tot een hiërarchische diffusie gecombineerd met het bureneffect. Momenteel is, met enkele uitzonderingen, het volledige grondgebied door de sport bedekt. De hiërarchische diffusie resulteerde in België en de andere onderzochte Europese landen in het ontstaan van een positieve correlatie tussen het voetbalniveau en de bevolkingsgrootte van de centra. Bij een diepteanalyse voor België constateren we een Spearmancorrelatie tussen inwonersaantallen van de fusiegemeenten-arrondissementen en het voetbalniveau van de clubs die variëren tussen 0,587 en 0,844. De aanwezigheid van een sterke correlatie tussen inwonersaantal en stedelijke hiërarchie resulteert daarom eveneens in een verband tussen voetbalniveau en stedelijke hiërarchie van de centra in ons land. Uit deze waarden zouden we kunnen besluiten dat het endogeen historisch ontwikkelde en verspreide voetbal een ruimtelijk hiërarchische dieptediffusie kende en een exogene ingreep niet noodzakelijk is. Maar uit een detailstudie blijkt dat bepaalde stadsgewesten en/of regionale steden geen topclub bezitten en bepaalde topclubs in kleine centra gelokaliseerd zijn. De toenemende impact van de economische principes op de voetbalwereld eist echter een langetermijnvisie voor de leefbaarheid van een topclub. De vraag die hierbij gesteld wordt in stelling 2 is of het in stelling 1 verklaarde endogeen proces deze principes kan ondersteunen en of exogeen economisch dirigisme niet noodzakelijk is om het topvoetbal in België te redden of op een hoger internationaal niveau te brengen.

Het professionaliseren en commercialiseren van topvoetbal impliceert dat het "product" voetbal verkocht dient te worden aan de consument. Het voetbal evolueerde in de laatste decennia van een historisch nutsmaximaliserend naar een economisch winstmaximaliserend product. Het winstmaximaliserende topvoetbal kan na een grondige analyse van zijn kenmerken ingedeeld worden bij de persoonsgerelateerde niet duurzame consumentgeoriënteerde diensten met een economische functie. Het gevolg is dat het als een hiërarchisch marginaal goed met een verzorgende functie kan gedefinieerd worden waarvan de reikwijdte een bepaalde drempelwaarde bezit die het via lokale consumptie of additionele vraag vanuit zijn geografisch bedieningsgebied moet bereiken. Deze stelling impliceert dat op lange termijn enkel locaties met een minimale bevolkingsgrootte en/of een hoge centraliteitswaarde een voetbalclub van een bepaald niveau succesvol kunnen onderhouden. Dit economisch principe resulteert in de stelling dat het topvoetbal niet meer onafhankelijk van de stedelijke structuur kan gezien worden en de clubs als ondernemingen met een toekomstgerichte beleidsstrategie moeten bestuurd worden.

De globale marktvorm van het voetbalsysteem is een wettelijke monopolistische bondsstructuur bestaande uit samenwerkende oligopolische voetbalclubs in een bijna-kartelcompetitie zonder territoriale exclusiviteit of ruimtelijke monopolie geassocieerd met een leaguefranchisesysteem.

Bij een verdere analyse blijkt er een positief verband te zijn tussen voetbalsucces en bevolkingsgrootte van de kern($r=0,74$) en in alle onderzochte Europese competities tussen voetbalsucces en begroting (België $r=0,70$) en constateren we een cumulatieve causatie waarbij de grootte van het marktareaal centraal staat.

Het voetbalsucces in België kende endogeen een ruimtelijke verschuiving waarbij de grootstedelijke centra zoals Antwerpen, Brussel en Luik, waar het voetbal ontstaan is, aan belang inboeten. Vlaanderen kent ten koste van het Brussels Hoofdstedelijk

Gewest een toenemend voetbalsucces en het dalend belang van de provincie Luik wordt in Wallonië gecompenseerd door Henegouwen. Het dalend aandeel van Brussel kan verklaard worden door de ruimtelijke diffusie van voetbal in ons land waarna een tijd alle regio's bedekt zijn en het overaanbod aan Brusselse clubs in de beginperiode verdwijnt ten koste van nieuwe clubs in de aanvankelijk lege gebieden. We constateren wel dat de relatieve afname van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest volledig gecompenseerd wordt door Vlaanderen en dat het Waalse voetbal sinds WO II eveneens in een dalende trend zit. Of deze verschuivingen te linken zijn aan de economische factoren in ons land durven we niet eenduidig positief op antwoorden maar bij een vergelijking van de Bruto Regionale Producten en de budgetten van de 1ste klassers blijkt dat de procentuele verhoudingen gelijklopend zijn.

Bij de analyse via een nodaliteitsvergelijking van de marktarealen van de clubs in de 1ste klasse van de Belgische competitie blijkt dat het stedenhiërarchisch niveau van de plaats waar de club gelokaliseerd is een belangrijke invloed heeft op de lokale consumptie en de centraliteitswaarde van de club. De lokale vertoont een stijgende waarde en de afstandsverval-elasticiteitscoëfficiënt of de centraliteitswaarde vertoont een dalende waarde naarmate de club gevestigd is in een centrale plaats van een lager stedelijk hiërarchisch niveau. Deze vaststelling impliceert dat het hiërarchisch marginaal goed "topvoetbal" een relatief grotere populariteit bezit in een locatie van lager orde maar dat het geografisch bedieningsgebied van deze clubs eerder beperkt is. De clubs in de grotere centra hebben een lokale lagere consumptie maar bezitten, met uitzondering van de eventuele 2de club(RWDM) of bij de aanwezigheid van meerdere clubs in een theoretisch duopolische Hotellingsituatie (FC Antwerp en GBAntwerpen), een groter geografisch bedieningsgebied. Deze vaststelling laat ons besluiten dat het lokaliseren van een topclub in een centrale plaats van

lagere orde op lange termijn rendabiliteitsproblemen kan leveren en dat de economische leefbaarheid van deze clubs enkel verzekerd kan worden door te fusioneren of te reloceren naar een stedelijk centrum van een hogere orde.

Bij de analyse van de relatieve consumptie-indexen komen we tot de constatacie dat de waarden van de Vlaamse provincies zich boven en deze van de Waalse zich onder de referentie-index situeren. Deze waarden kunnen wijzen op een over- en onderaanbod in de respectieve landsdelen. Een andere vaststelling is het bestaan van barrières. Provinciegrenzen, taalgrenzen en landsgrenzen vertonen een afnemende permeabiliteit en kunnen limiterende factoren zijn bij de ruimtelijke uitbouw van een geografisch bedieningsgebied.

De empirische marktarealen of de impactregio's van de topclubs kunnen onderverdeeld worden in diverse klassen. De "nationale" clubs met een grootstedelijke invloedssfeer zijn de monolieten SC Anderlecht, Standard Luik en FC Brugge. Deze clubs hebben een groot geografisch bedieningsgebied en zijn door hun achtergrondruis in grote delen van het land een limiterende factor bij de ruimtelijke uitbouw van een andere club. Ze bezitten een inelastische nodaliteitswaarde en hebben een reële reikwijdte die ruimschoots de drempelwaarde overschrijdt. De aanwezigheid van FC Brugge bij de grootstedelijke topclubs is een vorm van functionele substitutie waarbij het de functie van Gent overneemt. Een tweede groep zijn AA Gent en de twee Antwerpse clubs. Het zijn "regionale" clubs in een grootstedelijke kern met een elastische nodaliteitswaarde. Een derde heterogene groep omvat RC Genk, E Aalst en SC Charleroi. Het zijn clubs in regionale steden waarbij Genk en Charleroi gelokaliseerd zijn in een Löschiaanse ruimtelijke monopolie terwijl Aalst sterke ruimtelijke concurrentie ondergaat waardoor de leefbaarheid van deze club in vraag gesteld kan worden. De "kleinstedelijke" clubs kunnen intern onderverdeeld worden in de clubs met een ruimtelijke monopolie zoals Sint-Truiden VV en SK Lommel en in clubs

met ruimtelijke concurrentie zoals Exc Moeskroen, SK Lierse, SK Lokeren en SK Beveren. De geringe nodaliteit van deze clubs en/of de ruimtelijke concurrentie zorgt ervoor dat deze clubs een relatief laag reëel marktpotentieel bezitten en we bij het exogeen aanpassen van de hoogste afdeling deze clubs samen met de niet in stedelijke centra gelokaliseerde clubs Westerlo en Harelbeke eerst analyseerden. De clubs die door de endogene evolutie tot de hoogste klasse toetraden verdwenen terug of hadden door ruimtelijke concurrentie, KV Mechelen, of een lange afwezigheid op het bovenste niveau, AA La Louvière, een beperkt reëel marktpotentieel.

Een exogene herstructurering zal door de historische binding van sport met nationalisme, regionalisme en lokalisme op een topofilische reactie, die het sterkst aanwezig is bij ploegsporten, stuiten. De noodzaak aan het herinrichten van het Belgische voetbal zal daarom voornamelijk bij de kleinere clubs weerstand opwekken. Maar het evolueren naar een meer Amerikaans systeem met league franchising en/of territoriale exclusiviteit zal op lange termijn de enige overlevingsvorm zijn van het op economische principes steunende topvoetbal en niet meer de op nuts-maximalisatie steunende aanpak van een lokale mecenas. De potentiële oplossingen voor de Belgische competitie zijn het inkrimpen van het aantal clubs in de hoogste afdeling gecombineerd met toetredingsbarrières of het toetreden van de betere Belgische clubs in internationale competities. De keuze die het Belgisch voetbal moet maken is of het in de huidige structuur blijft en zal degraderen tot een tweede rangsrol in de Europese context of dat de structuur moet aangepast worden om het Belgisch voetbal internationaal een kans te geven.

Het herinrichten van de hoogste afdeling via een voor de particuliere sector gemodificeerd maximum bedekkingsmodel resulteerde in minder clubs met een grotere bedekkinggraad en monopoliezones gecombineerd met reikwijdtes en penetratie-

indexen die de clubs een theoretische drempelwaarde deden overschrijden. Bij de theoretische marktarealen constateerden we dat 9 van de 18 clubs in het seizoen 2000-2001 de drempelwaarde van 300.000 overschreden. Na relocatie en fusies en het behoud van 18 clubs kon dit aantal opgetrokken worden tot 13 en na het exogeen doen afnemen van het aantal clubs naar 14 bleken alle clubs deze waarde overschreden te hebben. Deze theoretische marktarealen houden echter geen rekening met de werkelijkheid en creëerden Hotellingsituaties in Brussel en Antwerpen. Deze werkwijze resulteerde eveneens in het ontstaan van fusieclubs in Mechelen-Lier en Bergen-La Louvière en van gereleceerde of nieuwe clubs in Kortrijk, Sint-Niklaas en Leuven. Een opmerkelijke vaststelling bij deze constructie was het verdwijnen van een club in Brugge.

De empirische uitwerking van het locatie-allocatiemodel hield rekening met de bestaande configuratie maar de fusies en nieuwe locaties uit het theoretisch concept werden gebruikt bij de rationalisering. Bij de empirische marktarealen van het seizoen 2000-2001 bevonden zich maar 7 clubs boven de drempelwaarde. Anderlecht en Standard Luik creëerden een monolithisch Löschiaanse ruimtelijke monopolie in hun respectievelijke locatie en bij de analyse van een eventuele 2de club, respectievelijk RWDM en Verviers, bleek dat de reële marktpotentiëlen van deze clubs de drempelwaarde niet bereikten. De andere clubs die de drempelwaarde overschreden waren de in het theoretisch concept geëlimineerde monoliet FC Brugge, de in een Hotellingmaxime vertoevende club GBAntwerpen en de in een ruimtelijk monopolie gelokaliseerde regionale clubs, RC Genk en SC Charleroi. De in het theoretisch concept drempelwaarde overschrijdende 2de Antwerpse club, KV Mechelen en E. Aalst bezaten een empirisch marktareaal dat zich ruimschoots onder deze drempelwaarde bevonden. De empirische afwezigheid van een leefbaar Hotellingmaxime in Antwerpen resulteerde in het creëren van een fusieploeg, Metropool Antwerpen, die op deze wijze een Löschiaanse

ruimtelijke monopolie met een reële reikwijdte kreeg die de drempelwaarde in ruime mate oversteeg. Mechelen fusioneerde met Lier en de beperkte ruimtelijke impact Aalst gecombineerd met de ruimtelijke concurrentie met Anderlecht, Gent en de fusieclub in het Waasland resulteerde in het elimineren van deze club uit de hoogste afdeling.

Het theoretisch concept volgende werd de club met het laagste reële marktpotentieel, SC Lokeren, gefusioneerd met SK Beveren tot het naar Sint-Niklaas gereloceerde FC Waasland en in West-Vlaanderen werd FC Zuidwesten gecreëerd uit een fusie Kortrijk-Harelbeke-Waregem. Deze laatste kreeg de voorkeur boven een fusie met Roeselare erbij omdat deze drie reeds de drempelwaarde bereikten en Roeselare en zijn buurgemeenten reeds in ruime mate tot het marktareaal van FC Brugge behoren. De theoretisch leefbare constructie Bergen-La Louvière bleek volgens empirisch analyses eveneens leefbaar te zijn.

Deze constructies resulteerden in het ontstaan van 11 clubs waarvan de reële reikwijdte de drempelwaarde overschrijdt. De enige andere constructie die deze waarde eveneens bereikte, was de hypothetische maar onrealistische fusie tussen de Kempense clubs Westerlo-Geel-Turnhout-Lommel. Het samenbrengen van deze vier clubs is praktisch een moeilijk te verwezenlijken zaak daar de clubs in verschillende provincies gelokaliseerd zijn en de afstanden tussen deze clubs relatief groot zijn. De oplossing die in dit model gekozen werd, was de combinatie in de Antwerpse Kempen met Westerlo, Geel en Turnhout waarbij het reële marktpotentieel de drempelwaarde juist niet bereikt maar de penetratie-index in deze regio zo hoog is dat dit ruimschoots gecompenseerd wordt.

Het selecteren van een 13de en 14de club zorgde empirisch voor problemen. De vier locaties die het meest in aanmerking kwamen hadden geen reëel marktpotentieel die de drempelwaarde overschreed. Enkel op absolute aantallen afgaande, zou de keuze op Exc Moeskroen en FC Haspengouw terechtgekomen zijn en

zouden FC Namen en FC Leuven niet geselecteerd worden. Steunende op de absolute grootte van het monopoliegebied zouden Exc. Moeskroen en FC Namen geselecteerd worden. Deze gegevens gecombineerd met de huidige situatie leidde tot het selecteren van Exc. Moeskroen en onder sterker voorbehoud FC Haspengouw. FC Namen en ruimschoots in mindere mate FC Leuven hebben misschien dezelfde potentiële mogelijkheden maar hebben momenteel het nadeel van geen club te bezitten en eveneens geen voetbalhistoriciteit te bezitten, met andere woorden bij de selectie van de laatste twee club werd rekening gehouden met de subjectieve historische kenmerken. Deze redenering zou echter niet nodig zij indien we de eerste klasse zouden beperken tot 12 clubs.

De 14 topklassers bedekken 81,6% van de totale bevolking van het land en 53,6% van de bevolking is in een monopoliezone gelokaliseerd. In vergelijking met de huidige toestand is dat, niet-tegenstaande een afname van het aantal clubs, een toename van respectievelijk 11,5% en 8,2% zodat we kunnen besluiten dat deze exogene op empirische gegevens gebaseerde ingreep het voetbalbestel in de hoogste afdeling rationaliseerde. Deze rationalisatie kan echter slechts succesvol zijn als het promoveren en degraderen naar de eerste afdeling afgeschaft of beperkt wordt. In het geval van het blijven bestaan van een degradatie en promoveringssysteem naar een tweede afdeling zouden toetredingsbarrières de toegang tot de 2de klasse moeten beperken en het Belgisch voetbalsysteem, zoals de profliga een aanzet aan het geven is, moeten evolueren naar het Nederlandse model door het opleggen van strikte toetredingsvoorwaarden.

A. Figuren

1. Logische deductie van spel naar sport.
2. Een model van stadia in het innovatiebeslissingsproces.
3. De regionale distributie van cricket in het Pre-Victoriaanse Engeland en Wales.
4. Het diffusiepatroon van turnen in Europa.
5. Pierre de Coubertin.
6. De evolutie van het aantal deelnemende landen aan de OS.
7. De mondialisering van de OS en het ontstaan van regionale spelen.
8. De economische positie van een economische macht.
9. Cultuur- en beschavingscycli.
10. Thuk-Kuh.
11. Epyskiros of harpaston.
12. Azteekse balsport.
13. La Choule.
14. Folkfootball on Shrove Tuesday.
15. Calcio op Piazza dela senora, Florence.
16. De deelnemers aan de eerste Football Association challenge cup.
17. Localisatie van de FA-cup winnaars 1872-1900.
18. De 12 stichtende leden van de professionele football league.
19. Cartoon van Grimm in the South wales echo.
20. Cartoon van Zak.
21. Omslag van een tegen voetbal gerichte brochure uit 1898.
22. Embleem van FIFA.
23. Embleem CON MEBOL.
24. Embleem van de UEFA.
25. Embleem van AFC.
26. Embleem van CAF.
27. Embleem van CONCACAF.
28. Embleem van OFC.
29. Embleem van Australian Football League.
30. Embleem van de NFL.
31. Embleem van CFL.
32. Embleem van GAA.
33. De logistieke curve van het voetbal in België.
34. De ruimtelijke diffusie in 1920.
35. De ruimtelijke diffusie in 1940.
36. De ruimtelijke diffusie in 1960.
37. De ruimtelijke diffusie in 2000.
38. De relatie tussen drempelwaarde en reikwijdte.
39. Het omgekeerde spinnwebtheorema.
40. Evolutie van de relatie tussen de stedelijke hiërarchie en de eindklassering in diverse Europese landen.
41. De evolutie van de procentuele aandelen van de gewesten.
42. De relatieve consumptie van het topvoetbal in België.
43. De theoretische invloedssferen van de topclubs in het seizoen 1997-98.
44. De diverse zones van de topclubs in het seizoen 1997-98.
45. De ruimtelijke impact van Sporting Club Anderlecht.

46. De ruimtelijke impact van RWD Molenbeek.
47. De ruimtelijke impact van Standard Luik.
48. De ruimtelijke impact van FC Brugge.
49. “ “ “ AA Gent.
50. “ “ “ Germinal Ekeren.
51. “ “ “ FC Antwerp.
52. “ “ “ SC Charleroi.
53. “ “ “ RC Genk.
54. “ “ “ E. Aalst.
55. “ “ “ STVV.
56. “ “ “ SK Lommel.
57. “ “ “ Excelsior Moeskroen.
58. “ “ “ SK Lierse.
59. “ “ “ SC Lokeren.
60. “ “ “ SK Beveren.
61. “ “ “ RC Harelbeke.
62. “ “ “ VC Westerlo.
63. De theoretische invloedssfeer van KV Oostende en KV Kortrijk.
64. De ruimtelijke impact van KV Oostende.
65. De ruimtelijke impact van KV Kortrijk.
66. De diverse zones van de topclubs in het seizoen 1998-99.
67. Theoretische invloedssferen van KV Mechelen –V.Geel en GBA.
68. De ruimtelijke impact van KV Mechelen.
69. De ruimtelijke impact van verbroedering Geel.
70. De diverse zones van de topclubs in het seizoen 1999-2000.
71. De theoretische invloedssferen van de huidige eersteklassers.
72. De ruimtelijke impact van AA La Louvière.
73. De diverse zones van de topclubs in het seizoen 2000-2001.
74. Het theoretisch marktareaal van FC Leuven.
75. Het “ “ “ “ AEC Bergen.
76. Het “ “ “ FC Waasland.
77. Het “ “ “ Bergen- La Louvière.
78. Het “ “ “ Mechelen –Lier.
79. De ruimtelijke impact van FC Waasland.
80. De ruimtelijke impact van Mechelen-Lier.
81. De ruimtelijke impact van Geel –Westerlo.
82. De ruimtelijke impact van Geel-Westelo-Turnhout.
83. De “ “ “ Geel- Westelo-Lommel.
84. De “ “ “ Lommel-Geel-Turnhout.
85. De “ “ “ de grote fusieclub.
86. De “ “ “ FC Haspengouw.
87. De “ “ “ FC Leuven.
88. De “ “ “ Bergen-La Louvière.
89. De “ “ “ Harelbeke-Kortrijk.
90. De “ “ “ Harelbeke-Kortrijk-Waregem.
91. De “ “ “ FC Namen.
92. De “ “ “ FC Verviers.
93. De lokalisatie van de gerationaliseerde eerste klasse.

B. Tabellen

- 1: Het structurele onderscheid tussen traditionele spelen en de moderne sport
- 2: De 3 strategieën van culturele adaptie van traditionele sporten in de moderne maatschappij
- 3: % aandeel van de Engelse, Duitse en Amerikaanse sporten in de diverse Landen
- 4: Quotiënt tussen aantal beoefenaars van Engelse en Duitse sporten
- 5: De 1ste gestandaardiseerde reglementen en nationale competities van enkele Engelse sporten
- 6: De 3 sportieve ordes
- 7: De vergelijking tussen de modernisatietheorie van Robertson en de versportingstheorie van Dunning
- 8: Sport als innovatiediffusie
- 9: Oprichtingsdata van 51 internationale sportfederaties
- 10: Analogie tussen geografische diffusie en de internationale groei van de sport
- 11: De oprichters van de diverse internationale bureaucratische organisaties rond de eeuwwisseling
- 12: De leden van de ICC
- 13: Plaats van basketbal in diverse Europese landen
- 14: De rangorde van de Europese landen volgens FIBA
- 15: De top 25 van de turnlanden
- 16: Evolutie van regionaal procentueel aandeel in de periode 1965-2000
- 17: De absolute en gemiddelde UCI waarden per regio
- 18: Cycli en geopolitieke wereldorde
- 19: De lokalisatie van de Olympische zomer en winterspelen
- 20: De zetels van de internationale Olympische sportfederaties
- 21: Patronen van mondialisatie
- 22: De disjuncte gebieden tussen VN en FIFA
- 23: 1^e verschijning van een FA in continentaal Europa
- 24: Wereldrangschikking van rugby
- 25: De evolutie van het aantal clubs per provincie 1983-2000
- 26: De Engelse conurbaties en tipvoetbalclubs in het seizoen 1999-2000
- 27: De 20 grootste Duitse agglomeraties en topvoetbal
- 28: De andere clubs in de 1ste en 2de Bundesliga
- 29: De 20 grootste Franse agglomeraties en topvoetbal
- 30: De 1ste divisieclubs in Frankrijk: seizoen 1999-2000
- 31: De 20 grootste Spaanse agglomeraties en topvoetbal
- 32: De 20 grootste Italiaanse steden en topvoetbal
- 33: De 20 grootste Nederlandse agglomeraties en topvoetbal
- 34: De 20 grootste steden in België en topvoetbal
- 35: De gemiddelde inwonersaantallen in de nationale reeksen
- 36: Het gemiddelde inwonersaantal per provinciaal niveau voor het seizoen 1997-98
- 37: De relatie inwonersaantal provincie-gemiddeld inwonersaantal 1ste en 2de provinciale
- 38: De Spearmanrangcorrelatiewaarden voor het seizoen 1987-88 en 1997-98
- 39: Het theoretisch stedenhiërarchisch concept
- 40: De confrontatie stedelijk niveau – nationaal voetbal
- 41: Aantal clubs in de nationale reeksen gesitueerd in een stedelijke kern
- 42: De opdeling van de consumentendiensten
- 43: Classificatie van marktvormen gebaseerd op het aantal marktpartijen

- 44: De factoren met een positieve en negatieve impact op het toeschouwersaantal
- 45: De richtingscoëfficiënten van de totale en gedeeltelijke regressievergelijkingen
- 46: De bepaling van de transformatiecoëfficiënt
- 47: De zonewaarden voor de diverse clubs
- 48: De lokale consumptie-indexen en afstandsvervalelasticiteitscoëfficiënten
- 49: De provinciale consumptiewaarden
- 50: De % aandelen van de gecorrigeerde abonnementen die de provinciegrens overschrijden
- 51: De theoretische marktarealen van de 1ste klasseclubs voor het seizoen 1997-98
- 52: De penetratie van SC Anderlecht in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
- 53: De reële impact van de ruimtelijke concurrentie in het Gentse stadsgewest
- 54: De concurrentie in het stadsgewest Charleroi
- 55: De concurrentie in de restzone van RC Genk
- 56: De reële ruimtelijke concurrentie van Aalst
- 57: De ruimtelijke penetratie van FC Denderleeuw
- 58: De indifferentiezone van St Truiden VV
- 59: De indifferentiezone van SK Lommel
- 60: De indifferentiezone van Exc Moeskroen
- 61: De indifferentiezone van SK Lierse
- 62: De indifferentiezone van SC Lokeren
- 63: De indifferentiezone van SK Beveren
- 64: De indifferentiezone van RC Harelbeke
- 65: De indifferentiezone van VC Westerlo
- 66: De evolutie van het theoretische marktareaal 1997/98-1998/99
- 67: Het empirisch marktareaal van KV Oostende en zijn ruimtelijke interactie
- 68: De empirische invloedssfeer van KV Kortrijk
- 69: De evolutie van de theoretische marktarealen seizoen 1998/99-1999/2000
- 70: Het empirisch marktareaal van KV Mechelen
- 71: De empirische indifferentiezone van SK Lierse en KV Mechelen
- 72: Het empirisch marktareaal van V. Geel
- 73: Vergelijking tussen theoretisch en empirisch marktareaal
- 74: De evolutie van de theoretische marktarealen seizoenen 1999/2000/2000-2001
- 75: Het empirisch marktareaal van AA La Louvière
- 76: Het achtergrondruis van St Luik en SC Anderlecht
- 77: De theoretische en empirische indifferentiezones
- 78: De studie van SBVV naar toeschouwers en sponsors
- 79: % aandeel tv-rechten in het totale budget
- 80: De theoretische marktarealen van de 1ste klasseclubs seizoen 2000/2001
- 81: De niet geselecteerde theoretische marktarealen
- 82: De samenstelling van de 1ste klassers na de "nieuwe" clubs
- 83: De 14 theoretische clubs
- 84: De empirische marktarealen voor het seizoen 2000-2001
- 85: De rang en %verdeling van de abonnementen in de limietoverschrijdende gemeenten
- 86: Het empirisch marktareaal van de fusieclub FC Waasland
- 87: De indifferentiezone van FC Waasland
- 88: De rang en % verdeling van de abonnementen in de limietoverschrijdende gemeenten
- 89: Het empirisch marktareaal van de fusieclub Mechelen-Lier
- 90: Het empirisch marktareaal van de fusieclub V. Geel- VC Westerlo
- 91: De bijdrage van FC Turnhout tot het marktpotentieel FC De Kempen
- 92: De bijdrage van SK Lommel aan het marktareaal van de fusieclub

- 93: Het empirisch marktareaal van de fusieclub
- 94: De ruimtelijke impact in het potentieel marktareaal van de fusieclub
- 95: De verschuiving naar Hasselt
- 96: De penetratie-indexen in het Hageland en de rest van het arrondissement Leuven
- 97: De fusiegemeenten in de 0-20km zone van Leuven
- 98: De fusie Harelbeke-Kortrijk
- 99: De invloed van Waregem op de fusieclub Kortrijk-Harelbeke-Waregem
- 100: De penetratie-indexen en ruimtelijke concurrentie in de 0 tot 20km zones van Namen
- 101: De penetratie-indexen en ruimtelijke concurrentie in de 0-15km zones van Verviers
- 102: Het reële marktpotentieel en monopoliegebied van de 16 clubs
- 103: Het reële marktpotentieel en monopoliezone van de 14 clubs

Bibliografie

- ABLER R. & ADAMS J.S. & GOULD P. (1971) Spatial organisation, the geographer's view of the world, Englewood Cliffs
- ADAMS R. & ROONEY J.(1985) The evolution of American golf facilities, The Geographical Review,75,4, p419-438
- ADAMS R. & ROONEY J. (1989) American golf courses: a regional analysis of demand, Sport Place,3(1/2) p2-17
- ADRIAENSSENS E. & SERRURE D.(1987) Actuele technieken in binnen- en buitenlandse handel, Acco, Leuven
- AGNEW J. (1993) The US and American hegemony, in "Political geography in the 20th century(ed P Taylor)", Belhaven, New York, p209-238
- ALDSKOGIUS H.(1993) Culture life, recreation and tourism, Swedish National Atlas,Stockholm
- ALLAWAY A. et all (1994) Evolution of a retail market area: an event-history model of spatial diffusion, Economic Geography,70,1, p23-40
- ALLEN J. (1988) Service industries: uneven development and uneven knowledge, AREA,20,1, p15-22
- ALLISON L.(1986) The politics of sport, Manchester Un Press, Manchester
- ALLISON L.(1990a) The changing politics of sport, Manchester Un Press, Manchester
- ALLISON L. (1990b) The changing context of sporting life, in "The changing politics of sport Allison L.(ed)" Manchester Un press, Manchester, p1-18
- ALVES W.(1974) Comments on Hudson's" Diffusion in an central place system", Geographical Analysis,6,3, p303-308
- ANDERSON B.(1991) Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism, Verso,Londen
- ANDERSON T. & RADMAN A.(1998) Football fans in Scandinavia:1900-1997, in "Fanatics! Power, identity and fandom in football, Brown A.(ed)", Routledge, Londen
- APPADURAI A.(1990), Disjuncture and difference in the global culture economy, Theory, Culture and Society,7, p295-310
- APPLEBAUM W.(1966) Methods for determining store trade areas, market penetration, and potential sales, Journal of Marketing Research,3,mei 1966, p127-141
- ARBENA J.(1988a) Sport and society in Latin America: diffusion, dependency and the rise of mass culture, Greenwood Press, New York
- ARBENA J.(1988b) Sport and the study of Latin American society: an overview, in "Arbena J., Sport and society in Latin America", Greenwood press,New York, p1-14
- ARBENA J.,(1994) Dimensions of international talent migration in Latin American sports, in "Bale J. & Maquire J., The global sports arena" p99-111
- ARCHER R.(1987) Politics and sport in South Africa's townships, in "Baker W. & Mangan J., Sport in Africa" ,Africana Pub Comp, New York, p229-248
- ARENTZE T. & BORGERES A. & TIMMERMANS J.,(1996) An efficient search strategy for site-selection decisions in an expert system, Geographical Analysis,28,2, p126-145
- ARMSTRONG G. & GIULIANOTTI R.,(1997) Entering the field: new perspectives on world football, Berg, Oxford
- ARNAUD P.,(1998a) Sport - a means of national representation, in "Arnaud P. & Riordan J., Sport and international politics", E&Fn Spon, Londen, p3-13
- ARNAUD P.(1998b) Sport and international relations before 1918, in "Arnaud P. & Riordan J., Sport and international politics", E&Fn Spon, Londen,p14-30

- ARNOLD P. & PEETERS D.(1995), Sensibilité du modèle de la p-médiane au comportement spatial de l'usage, *L'espace Géographique*, 24,1, p25-35
- ARNOLD T.(1991) Rich man, poor man: economic arrangements in the Football League, in "British football and social change, Williams J. & Wagg S.(ed)", Leicester Un Press, Londen, p48-63
- ARRIGHI A.(1994) *The twentieth century*, Vergo, Londen
- ARUNDEL J. & ROCHE M.(1998) Media sport and local identity: British rugby league and sky tv, in "Roche M., Sport, popular culture and identity" Meyer & Meyer verlag, Aachen, p57-91
- AUGUSTIN J-P (1995) *Sport géographie et aménagement*, Nathan Un Press, Paris
- AUGUSTIN J-P (1997) Les territoires incertains du sport, *Cahiers de géographie du Quebec*,41,114, décembre 1997, p405-411
- AUGUSTIN J-P.(1998) Emergence of surfing resorts on the Aquitaine littoral, *The Geographical Review*,88,4, p587-595
- BAADE R.(1995) Stadiums, professional sports and city economies: an analysis of the US experience, in "Bale J & Moen O.(eds), *The stadium and the city*", Keele Un Press, Keele,p277-294
- BACHELARD P.(1972) Flux téléphoniques et influence urbaine: l'exemple de la région du Centre, *L'espace Géographique*,2,p129-135
- BAETENS J.(1983) Het transfersysteem en de vraag naar wedstrijden in het betaald voetbal, Thesis UFSIA, Fac Toegepaste Wet, Antwerpen
- BAILEY J.(1992) *Social Europe*, Longman, Londen
- BAILEY P.(1978) *Leisure and class in Victorian England: rational recreation and the contest for control, 1830-1885*, Routledge, Londen
- BAILLY A. & BEGUIN H.(1982) *Introduction a la géographie humaine*, Masson, Paris
- BAILLY A. & FERRAS R. & PUMAIN D.(1992) *Encyclopédie de la géographie*, Economica,Paris
- BAIRNER A.(1996) Sportive nationalism and national politics: a comparative analysis of Scotland, Ireland and Sweden, *Journal of Sport and Social Issues*, 20,3, p314-334
- BAKER W.(1982) *Sports in the Western world*, Rowman and Littlefield, Ottawa
- BAKER W.(1987) Political games: the meaning of international sport for independent Africa, in "Baker W. & Mangan J.(ed) *Sport in Africa*", Africana Pub Comp, New York, p272-292
- BALE J.(1978a) Geographical diffusion and the adaption of professionalism in football in England & Wales, *Geography*, 63,3, p188-197
- BALE J.(1978b) Externality gradients, *AREA*10,5,p334-336
- BALE J.(1980a) The adoption of football in Europe: an historical-geographical perspective, *Canadian Journal of History of Sport Physical*,9,2, p56-66
- BALE J.(1980b) Football clubs as neighbours, *Town and Country Planning*,49, p93-94
- BALE J.(1981a) Cricket in pre-Victorian England & Wales, *AREA*,13,2,p119-122
- BALE J.(1981b) Geography, sport and geographical education, *Geography*,66,2,p104-115
- BALE J.(1982) Sporthistory as innovation diffusion, *Canadian Journal of History Sport*, 15, p38-63
- BALE J.(1983) Changing regional origins of occupations: the case of the professional footballers in 1950 and 1980, *Geography*,68,2,p140-148
- BALE J.(1984) International sports history as innovation diffusion, *Canadian Journal of History of Sport and Physical Education*,15,1, p38-63

- BALE J.(1985a) Toward a geography of international sport, Occasional Paper 8, Dep of Geography Loughborough Un
- BALE J.(1985b) Playing at home: British football and a sense of place, in "British football and social change (ed J Williams & Wagg S.)", Leicester Un Press, Leicester, p130-144
- BALE J.(1988) The place of "place" in cultural studies of sport, Progress in Human Geography,12, 4, p507-524
- BALE J.(1989) Sportgeography, E & FN Spon, London
- BALE J.(1990) In the shadow of the stadium: Football grounds as urban nuisance, Geography, 75,4, p325-334
- BALE J.(1991) Playing at home: British football and a sense of place, in "Williams J & Wagg S (eds) British football and social change, Leicester Un press, Leicester, p130-144
- BALE J.(1993) Sport, space and the city, Routledge, London
- BALE J.(1994) Landscape of modern sport, Leicester University Press, Leicester
- BALE J.(1996) Space, place and body culture: Yi-Fu Tuan and a geography of sport, Geografiska Annaler,78 B,3, p163-171
- BALE J.(1999a) Parks and gardens: metaphors for the modern places of sport, In "Leisure/tourism geographies:practices and geographical knowledge (ed Crouch D.), p46-58
- BALE J.(1999b), Sport as power: running and resistance, in "Entanglements of power: geographies of domination/resistance Sharp J.et all.(ed)", p148-163
- BALE J. & SANG J.(1994) Out of Africa: The "development" of Kenyan athletics, talent migration and the global sports system, in "Bale J. & Maquire J., The global sports arena", p206-225
- BALE J.& GOWING D.(1976) Geography and football: the use ideas from football in the teaching of geography, Teaching Geography,28
- BALE J. & MAGUIRE J.(1994)(ed) The global sports arena: athletic talent migration in an interdependent world, Frank Cass, Londen
- BALE J. & MOEN O.(1995)(ed) The stadium and the city, Keele Un Press, Keele
- BARKER D.(1977) The paracme of innovations: the neglected aftermath of diffusion or wave goodbye to an idea?, AREA,9,4, p259-264
- BARTEN A. (1989) Econometrische lessen, Academic Service, Schoonhoven
- BARTON B.(1978) The creation of centrality, Annals of the Association of American Geographers,68,1, p34-44
- BEAMISH R.(1982) Sport and the logic of capitalism, in "Sport, culture and the modern state Cantelon H. & Gruneau R.(ed)", Toronto Pres,Toronto, p141-197
- BEAVON K.(1977) Central place theory: a reinterpretation, Longman Londen
- BECK U.(2000) What is globalization?, Polity Press, Cambridge
- BECKMANN M.(1999) Lectures on location theory, Springer-Verlag, Berlin
- BECKMANN R.(1971)Market share, distance and potential, Regional and Urban Economics,1,1, p3-18
- BEGUIN H. & RICHARD D. & PEETERS D.(1990) The location of fire stations in a rural environment, Environment and Planning A,22, p39-52
- BEGUIN H. &THOMAS I. & VANDENBUSSCHE D.(1992) Weight variations within a set of demand points and location-allocation issues: a case study of public libraries, Environment and planning A,24, p1769-1779
- BELL T. & LIEBER S. & RUSHTON G.(1974) Clustering of services in central places, Annals of the Association of American Geographers,64,2, p214-225

- BERGMAN E.(1995) Human geography: cultures, connections and landscapes, Prentice Hall, Englewood Cliffs
- BERRY B.(1967) Geography of market centers and retail distribution, Prentice Hall, Englewood Cliffs
- BERRY B.& GARRISON W.(1958a) The functional bases of the central place hierarchy, *Economic Geography*,34,2, p145-154
- BERRY B. & GARRISON W.(1958b) A note on central theory and range of goods, *Economic Geography*,34,3, p304-311
- BERRY B. & HORTON F.(1970) Geographic perspectives on urban systems, Prentice Hall, New Jersey
- BERRY B. & PARR J.(1988) Market centers and retail locations, Prentice Hall, Englewood Cliffs
- BILLIG M.(1995) Banal nationalism, Sage, London
- BIRD P.(1980) Demand for football in England and Scotland, *Applied Economics* 14, p631-649
- BLACK J. & LLOYD M.(1992) Home or away? Stadia redevelopment and relocation in Scotland., *Scottish Geographical Magazine*,108,1,p45-49
- BLAIR J.(1991) Urban & regional economics, Irwin, Boston
- BLAUT J.(1977) Two views of diffusion, *Annals of the Association of American Geographers*,67,3, p343-350
- BLAUT J.(1987) Diffusionism: a uniformitarian critique, *Annals of the Association of American Geographers*,77,1,p30-47
- BLAUT J.(1993) The colonizer's of the world: geographical diffusion and eurocentric history, The Guilford Press,New York
- BONIFACE P.(1998a) Football et relations internationales, in "Géopolitique du football, ed Boniface P",Editions Complexe, Paris, p11-27;
- BONIFACE P.(1998b) Géopolitique du football, Editions Complexe, Paris
- BORLAND J.(1987) The demand for Australian rules football, *Economic Records*,63, p220-230
- BORLAND J. & LYE J.(1992) Attendance at Australian rules football: a panel study, *Applied Economics*,24, p1053-1058
- BOURG J-F. & GOUGET J-J.(1998) Analyse économique du sport, PUF, Paris
- BOUSTEDT O.(1962) Die zentralen orte und ihre einflussbereiche, *Lund studies*,24B, p201-226
- BRACEY H.(1954) Towns as rural service centres: an index of centrality with special reference to Somerset, *Transactions of the Institute of British Geography*,19, p95-105
- BRAILSFORD D.(1991) Sport, time and society: The British at play, Routledge, London
- BROERE M.(1997) Voetbal en wederopbouw in Rwanda, *Internationale samenwerking*,12,3, p48-53
- BROERE M.& VAN DER DRIFT R.(1997) Afrika voetbalt!, NCOS, Brussel
- BROHM J-M.(1976) Sociologie politique du sport, Delarge éditeur, Paris
- BROHM J-M.(1978) Sport: a prison of measured time, Ink Links, London
- BROHM J-M (1981) Le mythe olympique, Bourgois, Paris
- BROMBERGER C.(1994) Football passion and the world cup; in "Sugden J & Tomlinson A.(ed) Hosts and champions - soccer cultures, national", Arena/Ashgate Pub Ltd, Aldershot, p281-290;
- BROMBERGER C.(1995a) Le match du football; Etnologie d'une passion partisane à Marseille, Naples et Turin, Maison des Sciences des Hommes, Paris

Bibliografie

- BROMBERGER C.(1995b) Football as world-view and as ritual; French Cultural Studies, 95, 6, 3(18), p293-311
- BROWN A.(1998) (ed) Fanatics! Power,identity and fandom in football, Routledge, Londen
- BROWN L.(1975) The market and infrastructure context of adoption: a spatial perspective on the diffusion of innovations, Economic Geography,51,3, p185-215;
- BROWN L. & COX K.(1971) Empirical regularities in the diffusion of innovation, Annals of the Association of American Geographers,61,3, p551-559
- BROWN M.(1981) Behavioral approaches to the geographic study of innovation diffusion: problems and prospects, in "Cox K. & Golledge R.(ed), Behavioral problems in geography revisited", Metheu, Londen, p123-144
- BRUGGINK T. & ZAMPARELLI J. (1999) Emerging markets in Baseball: An econometric model for predicting the expansion Teams' new cities; uit Sporteconomics, p49-59
- BRUSH J.(1953) The hierarchy of central places in SW Wisconsin, Geographical Review,43,3, p380-402
- BURLEY R.(1966) A note on the geography of sport, The Professional Geographer, 14,1, p55-56
- BURT J. & BARBER G.(1996) Elementary statistics for geographers, The Guilford Press, New York
- BUURSINK J.(1971a) De Nederlandse hiërarchie der regionale centra: een institutionele wijze van hiërarchering, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie,62,2, p67-87
- BUURSINK J.(1971b) Centraliteit en hiërarchie, de theorie der centrale plaatsen in enkele Nederlandse industriegebieden, Van Gorcum, Assen
- BUURSINK J.(1975) Hierarchy, a concept between theoretical and applied geography, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie,66, 4, p194-203
- BUURSINK J.(1981) On testing the nearest centre hypothesis: commentary, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie,72,1, p47-49
- BUURSINK J.(1985) De dienstensector in Nederland, Van Gorcum, Assen
- BUURSINK J.(1993) Geografie en sport: de moeite waard?, in "P.Van Steen(ed) Geografie in beweging" Liber Amicorum Pieter Lukkes, Utrecht/Groningen
- BUURSINK J.(1996) Groeicoalitie zet Atlanta op kaart "Very much the place to be", Geografie, 5, 4, p8-12
- CADWALLADER M.(1975) A behavioral model of consumer spatial decision making, Economic Geography,51,4, p339-349
- CADWALLADER M.(1984) Toward a cognitive gravity model: the case of consumer spatial behavior, Regional Studies,15, p275-284
- CAIRNS J.(1987) Evaluating changes in league structure. The reorganisation of the Scottish football league, Applied Economics,19,2, p259-275
- CAIRNS J.(1990) The demand for professional team sports, British Review of Economic Issues,12,28, p1-20
- CAIRNS J. et al.(1986) The economics of professional team sports: a survey of theory and evidence, Journal of Economic Studies,13,1, p3-80
- CAPPELIEZ V. & CHARLIER J.(1990) Aires d'influences et niveau de concurrences des principales institutions universitaires Belges, BEVAS,59,2, p139-170
- CASTELLS M.(1997) The power of identity, Blackwell publishers, Oxford
- CHALKLEY B. & ESSEX S.(1999) Sydney 2000: The "green games"?, Geography,84,4, p299-307

- CHALKLEY B. & JONES A. & SIMS P.(1992) Barcelona: Olympic city, *Geography Review*,6,1, p2-4
- CHASE J. & HEALEY M.(1995) The spatial externality effects of football matches and rock concerts: the case of Portman Road stadium, *Applied Geography*,15, p18-34
- CHRISTALLER W.(1966) Central places in South Germany, Prentice Hall, Englewood Cliffs
- CHRISTALLER W.(1933) Die zentralen orte in Süddeutschland, Wittich'sch Hofbuchdruckerei, Darmstadt
- CHUNG C.(1986) Recent applications of the maximal covering location planning model, *Operational Research Society*,37,8, p735-746
- CHURCH R & MEADOWS M. (1979) Location modelling utilizing maximum service criteria, *Geographical Analysis*,11,4, p358-379
- CHURCH R. & ReVELLE C.(1974) The maximal covering location problem, *The Regional Science Association Papers* 32, p101-108
- CLARKE A. & MADDEN L.(1988) The limitations of economic analysis: the case of professional football(UK), *Leisure Studies*,7,1, p59-74
- CLAVAL P.(1995) La géographie culturelle, Ed. Nathan, Paris
- CLAYTON A.(1987) Sport and African soldiers: the military diffusion of western sport throughout Sub-Saharan Africa, in "Baker W. & Mangan J.(ed) Sport in Africa", Africana Pub Comp, New York, p114-137
- CLIFF A.(1968) The neighbourhood effect in the diffusion of innovations, *Transactions of the Institute of British Geographers*,44,4, p75-84
- COELHO J.(1998) "On the border": some notes on football and national identity in Portugal, in "Fanatics! Power, identity and fandom in football, Brown A.(ed), Routledge, London, p158-172
- COELHO J. & WILSON A.(1976) The optimum location and size of shopping centers, *Regional Studies*,10, p413-421
- COHEN B.(1996) De geschiedenis van het voetbal, Arch Pub, Amsterdam
- COLIN F. & MULDER L.(1996) De gouden voetbalgids, Standaard Uitgeverij, Antwerpen
- Commissie van Lohuizen (1952) Stuwende en verzorgende bedrijven, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 43,3/4, p80-87
- CONNELL J.(1985) Football and regional decline: some reflections, *Geography*,70, 3, p240-242
- CONVERSE P.(1949) New laws of retail gravitation, *Journal of Marketing*,14, p379-384
- COOPER L.(1968) Location-allocation problems, *Operational Research*,11, p331-343
- COPPIETERS P. & GOOSSENS M.(1973) De tertiaire sector in de postindustriële maatschappij; Eclectica, EHSAL, Brussel
- CORBRIDGE S.(1993) Colonialism, post-colonialism and the political geography of the third world, in "Political geography in the 20 th century (ed P Taylor)", Belhaven, New York, p173-205
- COSGROVE D. & ROGERS A.(1992) Territory, locality and place, in "Philo C.(ed) New words, new worlds", Departement of Geography, St David's Un College, Lampeter, p36-38
- COX K. (1997) Spaces of globalization, The Guilford Press, New York
- CRANG M.(1998) Cultural geography, Routledge, New York
- CURRY L.(1962) Service centres within towns, *Lund studies*,24B, p31-53
- D'ANS A.(1997) Le Honduras: difficile émergence d'une nation, d'une état,Karthala,Paris
- DANIELS P.(1993) Service industries in the world economy, Blackwell Publ, Oxford

- DASKIN M.(1995) Network and discrete location models, algorithms and applications, Wiley, New York
- DASKIN M. & HAGHANI A.(1984) Multiple vehicle routing and dispatching to an emergency scene, *Environment and Planning A*,16, p1349-1359
- DASKIN M. & OWEN S. (1999) 2 new location covering problems:the partial P-center problem and the partial set covering problem, *Geographical Analysis*,31,3, p217-235
- DAVIES B. & DOWNWARD P.(1995) The demand for rugby league: evidence from causality tests, *Applied Economics*,27, p1003-1007
- DAVIES R.(1969) A note on centrality and population size, *The Professional Geographer*,21,2, p108-111
- DAVIES R.(1976) Marketing geography, RPA Books,Corbridge, RPA Books
- DAVIES W.(1965) Some considerations of scale in central place analysis, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*,56, nov/dec, p221-226
- DAVIES W. & TOWNHEND I. & NG L.(1998) The survival of commercial hierarchies: rural service centres in Western Victoria Australia, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*,89,3, p264-278
- DE BIASI R. & LANFRANCHI P.(1997) The importance of difference: football identities in Italy, in "Armstrong G. & Giulianotti R.(ed) Entering the field", Berg, Oxford, p 87-104
- DE CLERCQ M.(1995) Economie toegelicht, Garant,Leuven
- DE JAGER H. & MOK A.(1978) Grondbeginselen der sociologie,Stenfert Kroese, Leiden
- DEJONGHE T.(1988) Enkele sociaal-geografische aspecten van het voetbal in België, Onuitgegeven thesis, Faculteit Wetenschappen, RUG, Gent
- DEJONGHE T.(1999) Topvoetbal in het Waasland als lokalisatievraagstuk in de tertiaire sector, *BEVAS* 68,1, p165-189
- DEJONGHE T.(2000) Topvoetbal in het Waasland als lokalisatievraagstuk in de tertiaire sector, *Praktijkids Sportmanagement* V3,21, p135-156
- DE KIMPE M. & PARKER P. & SARVARY M.(1995) Modelling global diffusion, Departement Toegepaste Economische Wetenschappen, KUL, Leuven
- DEL BURGOS M.(1995) Don't stop the carnival: football in the societies of Latin America, in "Giving the game away S. Wagg(ed)", Leicester un Press, Londen, p52-71
- DEMMERT H.(1973) The economics of professional team sports, Lexington Books, Lexington Massachusetts
- DENIS J.(1984) Geography in Belgium, Nationaal Comité Geografie,Leuven
- DENIS J.(1996) Geographical research in Belgium, Nationaal Comité Geografie, Leuven
- DE MEYER G.(1991) De bepalende factoren van de toeschouwersaantallen in de 1ste klasse van het Belgisch voetbal: een marketingbenadering, thesis Faculteit Toegepaste Economische Wetenschappen, RUCA, Antwerpen
- DE PATER B.(1995) Eenwording en verbrokkeling: paradox van de regionale dynamiek, Van Gorcum, Assen
- DE RUIJTER P.(1983) De bruikbaarheid van het begrip "incubatiemilieu", *Geografisch Tijdschrift*,17,2, p106-109
- DESBORDES M. et al.(1999) Marketing du sport, Economica, Paris
- DE SMET L. & VLASSEN BROECK W.(1987) De bioscoop en de hiërarchie der steden in België; *Recherche Géographie Urbaine, Hommages au Professor Sporck*, Presse Un Liège, Liège, p463-472
- DESMET P.(1989) Ruimtelijke dynamiek van de economische groei in België: een srads-gewestelijke benadering, onuitgegeven licentieverhandeling, Faculteit Economie UG, Gent

- DEWAILLY J.-M.(1993a) Grand équipements et manifestations de tourisme et de sport: Quelques réflexions géographiques, *Hommes et terres du Nord*,1993/2, p63-68
- DEWAILLY J.M.(1993b) Tourisme et sport en Europe, *Hommes et Teres du Nord*, 1993/2, p61-124
- DICKEN P.(1992) *Global shift: The internationalization of economic activity*, Paul Chapman Pub,Londen
- DICKEN P.(1998) *Global shift. Transforming the world economy*, Paul Chapman Pub, Londen
- DICKEN P. & LLOYD P.(1990) *Location in space: theoretical perspectives in economic geography*, Harper Collins, New York
- DICKINSON R.(1964) *City and region: an geographical interpretation*, Routledge, Londen
- DIJKINK G.(1996) *National identity and geopolitical visions*, Routledge,Londen
- DINE P.(1998) The historical development of rugby in South-east France: en marge de l'ovalie, in "Roche M.(ed) *Sport, popular culture and identity*", Meyer und Meyer, Aachen, p211-224
- DOBSON M. & GODDARD J.(1996) The demand for football in the region of England and Wales, *Regional Studies*,30,5, p443-453
- DOLFUS O. & GRATALOUP C. & LEVY J.(1999) Trois ou quatre choses que la mondialisation dit à la géographie, *L'espace Géographie*,1999,1, p1-11
- DUKE V.(1994) The flood from the east? Prestroika and the migration of sports talent from Eastern Europe, in "Bale J. & Maquire J.(ed) *The global sports arena*", Frank Cass, Londen, p153-167
- DUKE V.(1995) Going to the market: football in the societies of Eastern Europe, in "Giving the game away S. Wagg(ed)", Leicester Un Press,Londen, p88-102
- DUKE V. & CROLLEY L.(1996) *Football, nationality and the state*, Longman, Londen
- DUNNING E.(1981) Social bonding and the socio-genesis of violence, in "The sociological study of sport: configurational & interpretive studies, Tomlinson A.(ed)", Brighton polytechnic, londen
- DUNNING E.(1999) *Sport matters, sociological studies of sport, violence and civilization*, Routledge, Londen
- DUNNING E. & SHEARD K.(1979) *Barbarians, gentlemen and players: a sociological study of the development of rugby football*, Martin Robertson, Oxford
- EATON B. & LIPSEY R. (1975) The principle of minimum differentiation reconsidered: some new developments of the theory of spatial competition, *Review of Economic Studies*,42, p27-50
- EATON B. & LIPSEY R. (1979) The theory of market preemption: the persistence of excess capacity and monopoly in growing spatial markets, *Economica*,46, p149-158
- EICHBERG H.(1984) Olympic sport: neocolonism and alternatives, *International Review for the Sociology of Sport*,19,1, p97-105
- EICHBERG H.(1989) Body culture as paradigm: the Danish sociology of sport, *International Review for the Sociology of Sport*,24,1, p43-60
- EICHBERG H.(1994) Travelling, comparing, emigrating: configurations of sport mobility, in "Bale J. & Maquire J.(ed) *The global sports arena*", Frank Cass, Londen, p256-280
- EICHBERG H.(1998) *Body cultures: essays by Henning Eichberg*, Bale J. & Philo(ed), Routledge Londen
- EL HODIRI M. & QUIRK J.(1971) An economic analysis of a professional sports league, *Journal of Political Economy*,19, p1302-1319

- ELIAS N.(1970) The genesis of sport as a sociological problem, in "E. Dunning(ed) The sociology of sport", Frank Cass, Londen, p88-115
- ELIAS N.(1982) State formation and civilization, Blackwell Pub, Oxford; 376p
- ELIAS N.(1986) Introduction in Elias N. & Dunning E.(ed) "Quest for excitement:sport and leisure in the civilizing process", Blackwell Pub, Cambridge, p19-62
- ELIAS N. & DUNNING E.(1986) Quest for excitement: sport and leisure in the civilising process, Blackwell Pub, Cambridge
- ESSEX S & CHALKLEY B.(1998) Olympic games: catalyst of urban change, Leisure studies,17,3, p187-206
- FAHRENKROG G.(1977) Materiële productiekrachten en de organisatie van de ruimte - een kritiek op lokatietheorieën van Von Thunen, Weber en Christaller, Zone 7,4, p5-44
- FEATHERSTONE M.(1991) Global and local cultures, Leisure and Society, 9,3/4, p43-58
- FELLMANN J. & GETIS A. & GETIS J.(1985) Human geography: landscape of human activities, WM C Brown Pub, Dubuque
- FELLMANN J. & GETIS A. & GETIS J.(1995) Human geography: landscapes of human activities, Wm C Brown Pub, Dubuque, 4de ed
- FINN G. & GIULIANOTTI R.(1998) Scottish fans, not English hooligans!Scots, Scottishness and Scottish football, in "Fanatics! Power, identity and fandom in football, Brown A.(ed), Routledge, Londen, p189-202
- FIZEL J. & GUSTAFSON E. & HADLEY L.(1999) Sport economics: current research, Praeger Pub, Westport
- FLEISHER B. et al.(1987) Principles of economics, Wm C. Brown Pub, Dubuque
- FORT R. & QUIRK J.(1997) Introducing a competitive economic environment into professional sports, in Hendricks W.(ed) Advances in the economics of sport, volume 2, Jai Press Inc.,Londen, p3-26
- FOTHERINGHAM A.(1981) Spatial structure and distance-decay parameters, Annals of the Ass of American Geographers,71,3, p425-436
- FRANK A. & GILLS B. (1996) The world system; Five hundred years of five thousand years? Routledge, Londen
- FREE M.(1998) 'Angels' with drunken faces?: travelling Republic of Ireland supporters and the construction of Irish migrant identity in England, in "Fanatics! Power, identity and fandom in football (ed) Brown A.", Routledge, Londen, p219-232
- FREMONT A.(1976) La région espace vécu, PUF,Paris
- FRIEDMAN J.(1994) Cultural identity and global process, Sage, Londen
- FUJITA M.(1989) Urban economic theory, Cambridge Un Pres, Cambridge
- GALTUNG J.(1984) Sport and international understanding: sport as a carrier of deep culturele and structure, in "Ilmaninen M.(ed) Sport and international understanding", Springer-Verlag, Berlin, p12-19
- GATIGNON H. & ROBERTSON T.(1989) Diffusion of innovation, EIA Management, Brussel
- GATRELL A. & GOULD P.(1979) A micro-geography of team games: graphical explorations of structural relations, AREA,11,4, p275-278
- GAVIN T.(1979) Up from the mines and out from the steelworks? A study of regional variations in the production of professional football in Great Britain, South Hampshire Geographer,11,1, p22-34
- GAY J-C.(1997) Le sport: une mise en limites de l'activité physique, L'espace Géographique, 26,4 p327-340
- GELLNER E.(1994) Naties en nationalisme, Wereldbibliotheek NV, Amsterdam

Bibliografie

- GENEST S.(1994) Skating on thin ice? The international migration of Canadian ice hockey players, in "Bale J. & Maquire J.(ed) The global sports arena", Frank Cass, Londen, p112-125
- GERVAISE Y. & QUIRIN B.(1996) Le nouvel espace économique Français, PUF, Paris
- GHOSH A. & CRAIG S.(1983) Formulating retail location strategy in an changing environment, *Journal of Marketing*, 47, 19, p56-68
- GHOSH A. & CRAIG S.(1984) A location allocation model for facility planning in a competitive environment, *Geographical Analysis*, 16, 1, p39-51
- GHOSH A. & Mc LAFFERTY S.(1987) Location strategies for retailing and service firms, DC Heath & Co, Canada
- GIDDENS A.(1990) The consequences of modernity, Polity Press, Cambridge
- GILLMEISTER H.(1981) The origins of European ball games, a re-evaluation and linguistic analyses, *Stadion*, 7, p19-51
- GIULIANOTTI R. & ARMSTRONG G.(1997) Introduction: reclaiming the game - an introduction to the anthropology of football, in "Armstrong G. & Giulianotti R.(ed) Entering the field, Berg, Oxford, p1-29
- GIULIANOTTI R. & WILLIAMS J.(1994) Game without frontiers: football, identity and modernity, Arena, Aldershot
- GOLLEDGE R. & STIMSON R.(1997) Spatial behaviour: a geographic perspective, The Guilford Press, New York
- GONZALEZ AJA T.(1998) Spanish sports policy in Republican and Fascist Spain, in "Arnaud P. & Riordan J.(ed), Sport and international politics", E & Fn Spon, Londen, p97-113
- GOOSSENS M.(1963) Hiërarchie en hinterland der centra, een methodologische studie, toegepast op NO-België, *Acta Lovaniensia*, 2, Leuven
- GOOSSENS M.(1992) Liber Amicorum, *Acta Geographica Lovaniensa* 33, Leuven
- GOOSSENS M. & JANSEN-VERBEKE M.(1969) De stedelijke invloedssferen en de tertiaire sector in België, *BEVAS*, 38, 1, p55-112
- GOOSSENS M. & VAN DER HAEGEN H.(1972) De invloedssferen der centra en hun activiteitsstructuren, Commentaren bij de bladen 28A/B/C van de Atlas van België, Nationaal Comité voor Geografie, Gent
- GORN E.J. & GOLDSTEIN W.(1993) A brief history of American sports, Hill & Wang, New York
- GOUNOT A.(1998) Between revolutionary demands and diplomatic necessity: the uneasy relationship between Soviet sport and workers, in "Arnaud P. & Riordan J.(ed) Sport and international politics, E & FN Spon, Londen, p184-209
- GRAHAM B. & ASHWORTH G. & TUNBRIDGE J.(2000) A geography of heritage, Arnold, Londen
- GRAMSCI A.(1971) Selections from the prison notebooks, Lawrence & Wishart, Londen
- GRATTON C. & TAYLOR P.(2000) Economics of sport and recreation, E&FN Spon, Londen
- GRIFFITH D. & AMRHEIN C.(1991) Statistical analysis for geographers, Prentice Hall, New Jersey
- GRIMMEAU J-P.(1997) Structure commerciale et hiérarchie des villes et des quartiers, *Revue Belge de Géographie*, 121, 1-4, p115-128
- GRUNEAU R.(1979) Power and the play in Canadian social development, Working Papers in the Sociological study of Sports and Leisure, Queens Un, Kingston
- GUTTMANN A.(1978) From ritual to record: the nature of modern sport, Colombia Un Press, New York

- GUTTMANN A.(1988) A Whole new ball game: a interpretation of American sports, Un North Carolina Press,Chapel Hill
- GUTTMANN A.(1991) Sports diffusion: a response to Maquire and the Americanization commentaries, *Sociology of Sport Journal*,8,2, p185-190
- GUTTMANN A.(1994) Games and empires: modern sports and cultural imperialism, Columbia Un Press, New York
- GUTTMANN A.(1998) The "Nazi olympics" and the American boycott controversy, in "Arnaud P. & Riordan J.(ed), *Sport and international politics*", E &Fn Spon, Londen, p 31-50
- HAGERSTRAND T.(1966) Aspects of spatial structure od social communication and the diffusion of information, *The Regional Science Association Papers*,16, p27-42
- HAGERSTRAND T.(1968) Innovation diffusion as a spatial process, Chicago Un Press, Chicago
- HAGGETT P.(1979) Geography: a modern synthesis, Harper & Row, New York
- HAGUE E. & MERCER J.(1998) Geographical memory and urban identity in Scotland: Raith Rovers FC and Kirkcaldy, *Geography*,83,2, p105-116
- HAINING R.(1982) Interaction models and spatial diffusion processes, *Geographical Analysis*,14,2, p95-108
- HALL C.& HODGES J.(1998) The politics of place and identity in the Sydney 2000 olympics: sharing in the spirit of corporatism, in "Roche M.(ed) *Sport, popular culture and identity*", Meyer und Meyer, Aachen, p95-111
- HALL S.(1992) The question of cultural identity, in "Modernity and its future, (ed) Hall s, Held D. & Mc Grew T", Polity Press, Cambridge, p274-316
- HARGREAVES J.(1986) Sport, power and culture, Polity Press, Cambridge
- HARGREAVES J.(1992) Olympism and nationalism: some preliminary consideration, *International Review for the Sociology of Sport*,27, p119-137
- HARMON J.(1985) Bowling regions of North America; *Journal of Cultural Geography*,6, p109-124
- HART R. & HUTTON J. & SHAROT T.(1975) A statistical analysis of association football attendances, *Applied Statistics*,24,1, p17-27
- HARVEY J. & HOULE F.(1994) Sport, world economy, global culture, and new social movements, *Sociology of Sport Journal*,11, p337-355
- HAYATOU I.(1998) L'importance du football dans les pays Africain, in "Géopolitique du football, Boniface(ed), Editions Complexe, Paris
- HAYNES J. & FOTHERINGHAM A. (1984) Gravity and spatial interaction models, *Scientific Geography*, Saga Pub, Londen
- HAZAN B.(1987) Sport as an instrument of political expansion: the Soviet Union in Africa, in "Baker W & Mangan J.(ed) *Sport in Africa*", Africana Pub Comp, New York, p250-270
- HENRY I.(1998) Sport, symbolism and urban policy: sport policy and urban identities in Lyon, in "Roche M.(ed) *Sport, popular culture and identity*", Meyer und Meyer, Aachen, p113-137
- HERB G.(1999) Conceptual issues: national identitt en territory, in "Nested identities: nationalism, territory, and scale (ed) Herb G. & Kaplan D", Rowman & Littlefield Pub Inc, Lanham, p9-30
- HERB G.& KAPLAN D.(1999) Nested identities: nationalism, territory and scale, Rowman & Littlefield Pub Inc, Lanham
- HERBERT D.(1988) Work and leisure: exploring a relationship, *AREA*,20,3, p241-252

- HILDEBRAND J.(1919) The geography of games, National Geographic Magazine,34,2, p98-143
- HILL J.(1994) Cricket and the imperial connection: overseas players in Lancashire in the inter-war years, in "Bale J. & Maquire J.(ed) The global sports arena" Frank Cass, Londen, p49-62
- HIRST P. & THOMPSON G.(1996) Globalization in question, Cambridge Un Press, Cambridge
- HOBERMAN J.(1990) Sport and ideology in the post-communist age, in "The changing politics of sport Allison L.(ed)", Manchester Un Press, Manchester, p15-58
- HOBBSBAWM E.(1983) Mass-producing traditions: Europe,1870-1914, in "Hobsbawm E. & Rangers T(ed) The invention of tradition", Cambridge un Press, Cambridge, p263-307
- HOBBSBAWM E.(1987) The age of empire: 1875-1914, Weidenfeld & Nicolson, Londen
- HOBBSBAWM E.(1992) Nations and nationalism since 1780, Cambridge Un Pres, Cambridge
- HOLT R.(1989) Sport and the British, Oxford Un Press, Oxford
- HODSON D.(1994) Geography and national identity, Blackwell pub, Oxford
- HORNE J. & TOMLINSON A. & WHANNEL G.(1999) Understanding sport: an introduction tot the sociological and cultural analysis of sport, E&FN Spon, Londen
- HOTELLING H.(1929) Stability in competition, The Economic Journal, XXXIX(153), p41-57
- HOULIHAN B.(1994) Homogenization, Americanization, and creolization of sport: Varieties of globalization, Sociology of Sport Journal,11, p356-375
- HOWELL R. & HOWELL M.(1986a) The effects of acculturation on the Aborigine/ a case study of the sport of cricket, in "Mangan J. & Small R.(ed) Sport, culture, society", p14-19
- HOWELL R. & HOWELL M.(1986b) Diffusion of sport: The Queensland pattern 1850-1900, in "Mangan J. & Small R.(ed), Sport, culture, society", p20-26
- HUANG J-C & GOULD P.(1974) Diffusion in an urban hierarchy: the case of rotary clubs, Economic Geography,50,4, p333-340
- HUFF D.(1963) A probabilistic analysis of shopping center trade areas, Land Economics,X, p81-90
- HUFF D. & BATSELL R.(1977) Delimiting the areal extent of a market area, Journal of Marketing Research,14, p581-585
- HUNTINGTON S.(1998) Botsende beschavingen: cultuur en conflict in de 21ste eeuw, Standaard uitgeverij, Antwerpen
- HUTCHINSON R.(1996) Empire games: The British invention of 20th-century sport, Mainstream pub, Edinburgh
- ILLERIS S.(1996) The service economy: a geographical approach, Wiley Ltd.,Chichester
- INGHAM A. & HARDY S.(1984) Sport, structuration, subjugation and hegemony, Theorie, Culture and Society,1984,2, p85-103
- IRVING J.(1998) Weduwe voor een jaar, Anthos, Amsterdam
- JARVIE G.(1990) Sport, nationalism and cultural identity, in" Addison L.(ed) The changing politics of sport", Manchester un Press, Manchester, p 55-83
- JARVIE G.(1991) Highland games: the making of a myth, Edinburgh Un Press, Edinburgh
- JARVIE G. & MAGUIRE J.(1994) Sport and leisure in social thought, Routledge, Londen
- JENNETT N.(1984) Attendance uncertainty of outcome, and policy in the Scottish Football league, Scottish Journal of Political Economy,31,2, p176-198
- JOHNSON R. & RIMMER P.(1967) A note on consumer behaviour in an urban hierarchy, Journal of Regional Science,7, p161-166

- JOHNSTON R. et al. (1981) The dictionary of human geography first ed, Blackwell Pub, Oxford
- JOHNSTON R. et al. (2000) The dictionary of human geography fourth ed, Blackwell Pub Oxford
- JONES K. & SIMMONS J. (1990) The retail environment, Routledge, Londen
- JORDAN T. (1988) The European culture area: a systematic geography, Harper & Row Pub, New York
- JORDAN T. & DOMOSH M. & ROWNTREE L. (1997) The human mosaic: a thematic introduction to cultural geography, Addison Wesley Longman Inc, New York
- JOSEPH G. (1988) Forging the regional pastime: baseball and class in Yucatan, in "Arbena J. (ed) Sport and society in Latin America", Greenwood Press, New York, p29-58
- KAPUSCINSKI R. (1990) The soccer war, Granta Books, Londen
- KBC Bank & verzekeringen (2000) Voetbal en economie: Belgisch profvoetbal in degradatiegevaar, Economische Financiële Berichten, 55,6, KBC, Brussel, p1-19
- KEARNS G. & PHILO C. (1993) Selling places: The city as cultural capital, past and present, Pergamon Press, Oxford
- KELLAS J. (1991) The politics of nationalism and ethnicity, Mc Millan, Basingstoke, Mc Millan
- KELLY P. (1999) The geographies and politics of globalization, Progress in Human Geography, 23,3, p379-400
- KESENNE S. (1998) De aangekondigde dood van het Belgische voetbal, Streven, 65,6, p511-520
- KESENNE S. & JANSSENS P. (1987) Belgian soccer attendances, Tijdschrift voor Economie en Management, 3, p305-315
- KEUNING H. (1948) Proeve van een economische hiërarchie van de Nederlandse steden, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 39,7/8, p556-581
- KEUNING H. (1971) Spreiding en hiërarchie van de Nederlandse verzorgingscentra op de grondslag van hun winkelapparaat, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 62,1, p.3-15
- KEUNING H. (1973) Van de consument naar de centraliteit: de andere weg naar Christaller, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 64,2, p68-77
- KING L. (1984) Central place theory, Scientific Geography Series, volume 1, Sage Publ, Beverly Hills
- KIRBY A. (1985) Leisure as commodity: the role of the state in leisure provision, Progress in Human Geography, 9,1, p64-84
- KIRK-GREENE A. (1987) Imperial administration and the athletic imperative: the case of the district officer in Africa, in "Baker W & Mangan J (ed) Sport in Africa", Africana Pub Comp, New York, p81-111
- KLEIN A. (1989) Baseball in the Dominican republic, Sociology of Sport Journal, 6,2, p95-112
- KLEIN A. (1994) Trans-nationalism, labour migration and Latin American baseball, in "Bale J. & Maquire J. (ed) The global sports arena", Frank Cass, Londen, p183-205
- KNOX P. & AGNEW J. (1998) The geography of world economy, Arnold, Londen
- KNOX P. & TAYLOR P. (1995) World cities in a world system, Cambridge Un Press, Cambridge
- KONG L. & YCOH B. (1997) The construction of national identity through the production of ritual and spectacle: an analysis of National day parades in Singapore, Political Geography, 16,3, p213-239

- KOTLER P.(1991) Marketing management: analysis, planning, implementation and control, Prentice Hall, Englewood Cliffs
- KOTLER P. & HAIDER D. & REIN I.(1993) Marketing places: Attracting investment, industry, and tourism to cities, states and nations, The Free Press, New York
- KRMENEC A. & ESPARZA A. (1996) The spatial market of cities organized in a hierarchical system, *The Professional Geographer*,48,4, p367-378
- KRUGER A.(1998) The role of sport in German international politics, 1918-1945, in "Arnaud P. & Riordan J.(ed) Sport and international politics", E &Fn Spon, Londen, p79-96
- KUBY M.(1989) A location-allocation model of Lösch's central place theory, *Geographical Analyses*,21,4, p316-337
- KUPER S.(1994) Football against the enemy, Orion,Londen
- LAMBOOY J.(1977) *Ekonomie en ruimte*, Van Gorcum, Assen
- LANDES D.(1998) *Arm en rijk*, Het spectrum, Utrecht
- LANFRANCHI P.(1994) The migration of footballers: the case of France,1932-1982, in "Bale J. & Maquire J.(ed) The global sports arena, Frank Cass, Londen, p63-77
- LANFRANCHI P. & WAGG S.(1995) Cathedrals in concrete: football in southern European society, in "Giving the game away S. Wagg(ed)", Leicester un press, Londen, p125-137
- LARBI B. & LEBLANC P.(1991) Les fédérations sportives internationales, *Mappemonde*,91,2, p22-23
- LAVERY P.(1971) *Recreational geography*, Douglas D &C Ltd, Vancouver
- LAW C.(1994) Manchester's bid for the millennium Olympic Games, *Geography*,79,3, p222-231
- LEITEZ LOPES J.(1997) Successes and contradictions in "multiracial" Brazilian football, in "Armstrong G. & Giulianotti R.(ed) Entering the field, Berg, Oxford, p53-86
- LEROUX K.(1998) Enkele sportgeografische bedenkingen met betrekking tot het profvoetbal in Lokeren, thesis Vakgroep Geografie, UG, Gent
- LEVER J.(1988) Sport in a fractured society: Brazil under military rule, in "Arbena J.(ed) Sport and society in Latin America", Greenwood Press, New York, p85-96
- LEVINE R.(1988) Sport as dramaturgy for society: a concluding chapter, in "Arbena J.(ed) Sport and society in Latin America", Greenwood Press, New York, p137-146
- LEY D.(1985) Cultural:humanistic geography, *Progress in Human Geography*,9,3, p415-423
- LIBER AMICORUM BRULARD T.(1998) De Quevaucamps à Louvain-La-Neuve. De quelques aspects de la géographie de la Belgique, *Acta Géographica Lovaniensa* 37, Geografisch Instituut, KUL, Heverlee
- LIBER AMICORUM GOOSSENS M.(1992) *Acra Geographica Lovaniensia* 33, Geografisch Instituut, KUL, Heverlee
- LIBER AMICORUM VAN DER HAEGEN H.(1994) Van Brussel tot Siegenburg: Progress in human geography in Europe, *Acta Geographica Lovaniensa* 34, Geografisch Instituut, KUL, Heverlee
- LIETAER M.(1979) Het gebruik van verbruikersprofielen bij de afbakening en analyse v/d invloedssferen van enkele centra i/h O deel van O-Vlaanderen, *BEVAS*,48,2, p297-320
- LINDE-LAURSEN A.(1997) Small differences - large issues: the making and remaking of a national border, in "Nations, identity, cultures, Mudimbe V(ed), Duke Un Press, Durham, p143-164

- LINHART S. & FRUHSTUCK S.(1998) The culture of Japan as seen through its leisure, State University New York Press, Albany
- LIPSITZ G.(1984) Sports stadia and urban development: a tale of 3 cities, Journal of Sport and Social Issues,8, p1-18
- LOSCH A.(1962) Die raumliche ordnung der wirtschaft, G.Fischer, Stuttgart
- Mac CLANCY J.(1996) Nationalism at play: the Basques of Vizcaya and Athletic Bilbao, in "Sport, identity and ethnicity, J Mc Clancy(ed)", Berg, Oxford, p181-200
- MacCLANCY J.(1996) Sport, identity and ethnicity,Berg, Oxford
- MacLEOD G.(1998) In what sense a region? Place hybridity, symbolic shape, and institutional formation in (post-)modern Scotland, Political Geography,17,7, p833-864
- MAKI W. & LICHTY R.(2000) Urban regional economics: concepts, tools, applications, Iowa State Un Press, Ames
- MANDELL R.(1984) Sport a cultural history, Colombia Un Press, New York
- MANDELL R.(1986) The games ethic and imperialism, Viking Press, Londen
- MANGAN J.(1986) The games ethic and imperialism: aspects of the diffusion of an ideal, Viking Press, New York
- MANGAN J.(1987) Ethics and ethnocentricity: imperial education in British tropical Africa, in "Baker W & Mangan J(ed) Sport in Africa", Africana Pub Comp, New York, p138-167
- MANGAN J. & BAKER W.(1987) Sport in Africa: essays in social history, African Publ Comp, New York
- MAQUIRE J.(1990) More than a sporting "touchdown". The making of American football in Britain 1982-89, Sociology of Sport Journal,7,3, p213-237
- MAQUIRE J.(1994a) Sport,identity politics, and globalization: Diminishing contrasts and increasing varieties, Sociology of Sport Journal,11,4, p398-427
- MAQUIRE J.(1994b) American labour migrants, globalization and the making of English basketball, in "Bale J. & Maquire J.(ed) The global sports arena", Frank Cass, Londen, p226-255
- MAQUIRE J.(1999) Global sport: identities-societies-civilizations, Polity Press,Cambridge
- MAQUIRE J. & BALE J.(1994) Introduction: sports labour migration in the global arena, in "Bale J & Maquire J.(ed) the global sports arena", Frank Cass, Londen, p1-21
- MARKHAM J. & TEPLITZ P.(1981) Baseball economics and public policy, Lexington Books, Lexington
- MARPLES M.(1954) A history of football, Collins Londen
- MARSH J.(1984) The economic impact of a small city annual sporting event: an initial case study of the Peterborough Church League Atom Hockey, Recreation Research Review,11,1, p48-55
- MASON C. & MONCRIEFF A.(1993) The effect of relocation on the externality fields of football stadia: the case of St Johnstone F.C., Scottish Geographical Magazine,109,2, p96-105
- MASON C. & ROBINS R.(1991) The spatial externality fields of football stadiums: the effect of football and non football use at Kenilwortht Road, Luton, Applied Geography,11, p251-266
- MASON T.(1989) Sport in Britain: a social history, Cambridge Un Press, Cambridge
- MASON T.(1995a) Passion of the people? Football in South America, Verso,Londen
- MASON T.(1995b) Futbol and politics in Latin America; Race and Class,95,36,4, p71-85
- MATHEJA U.(1987) Soziale aspekte des Englischen fusballs im 19.jahrhundert, Zeitschrifts fur Internationale Fussball-geschichte, p11-24

- MATHIEU D. & PRAICHEUX J.(1987) Atlas de l'atlas de France: Sports en France, Fayard-Reclus, Paris
- MAYFIELD R.(1962) Conformations of service and retail activities: an example in lower order of an urban hierarchy in a lesser developed area, Lund studies in Geography, serie B, Human Geography,24, Gleerup Pub, Lund, p77-90
- MAZRUI A.(1976) A world federation of cultures: an African perspective, The Free Press, New York
- Mc CONNELL H.(1984) Recruiting patterns in the Midwestern major college football, Geographical Perspectives,53, p27-43
- Mc CONNELL H. & Mc CULLOCK D.(1992) Phoenix is east of Atlanta: toward a geographical rational National Football League, Sport place,6,1, p3-13
- MELLOR R.(1989) Nation, state and territory, Routledge, Londen
- MERENNE-SCHOUMAKER B.(1995) Urbanisme commercial et géographie, Revue Belge de Géographie,119, p307-315
- MERENNE-SCHOUMAKER B.(1998) L'éclatement des polarités commerciales: nouvel enjeu de l'aménagement du territoire, Bulletin de la Société Géographique de Liège,34, p27-75
- MERLIN P.(1997) Géographie humaine, PUF, Paris
- MESTRE C.(1996) Briançon: le ski et la ville, Méditerranée,4, p31-34
- METCALFE A.(1976) Sport and athletics: a case study of lacrosse in Canada, Journal of Sports History,3,1, p1-19
- MICHENER J.(1976) Sports in America, Random House, New York
- MITCHELL D.(2000) Cultural geography: a critical introduction, Blackwell,Malden
- MITTELMAN J.(2000) The globalization syndrome: transformation and resistance, Princeton Un Press, Princeton
- MIZRUCHI M.(1985) Local sports teams and celebrations of community: a comparative analysis of the home advantage, The Sociological Quarterly,26, p506-518
- MONNINGTON T.(1990) Politicians and sport: user and abuser, in The changing politics of sport, Allison L.(ed), Manchester Un Press, Manchester, p125-150
- MOORHOUSE H.(1984) Professional football and working class culture: English and Scottish evidence, The Sociological Review,32,2, p285-315
- MOORHOUSE H.(1986) Repressed nationalism and professional football: Scotland versus England, in "Mangan J. & Small R.(ed), Sport, culture, society", p52-59
- MOORHOUSE H.(1994) Blue bonnets over the border: Scotland and the migration of footballers, in "Bale J. & Maquire J.(ed) The global sports arena", Frank Cass, Londen, p78-96
- MORRILL R. & GAILE G. & THRALL G.(1988) Spatial diffusion:Scientific Geography series, Saga pub, Londen
- MORRILL R. & MANNINEN D.(1975) Critical parameters of spatial diffusion processes, Economic Geography,51,3, p269-278
- MORTELMANS W.(2000) Doorlichting van het Belgisch 'betaald' voetbal: aanzet tot herstructurering, onuitgegeven eindwerk Mastert of Sport management, VLEKHO, Brussel
- MUDIMBE V.(1997) Nations, identities, cultures, Duke Un Press, Durham
- MULIER H.(2000) Staat het Belgisch voetbal buitenspel in Europa? Doorlichting van en suggesties voor het management van het Belgische clubvoetbal, geïllustreerd aan de hand van eersteklasser Royal Excelsior Moeskroen, onuitgegeven eindwerk Master of Sports Management, VLEKHO, Brussel
- MURRAY B.(1994) Football: a history of the world game, Scolar Press, Hampshire

- MURRAY B.(1995) Cultural revolution? Football in the societies of Asia and the Pacific, in "Giving the game away S. Wagg(ed)", Leicester un Press, Londen, p138-162
- Nationale Commissie voor Ruimtelijke Ordening (1977) Hiërarchie van kernen
- NEALE W.(1964) The peculiar economics of professional sports, Quarterly Journal of Economics, 78,1, p1-14
- NEDERVEEN PIETERSE J.(1995) Globalization as hybridization, in "Featherstone M, Lash S & Robertson R(ed), Global modernities" Sage, Londen, p45-68
- NELSON R. & Mc NEE M.(1996) The olympic factbook: a spectator's guide to the summer games, Visible Ink Press, Detroit
- NIEZEN J.(ed) (1995) Kroniek van 100 jaar Olympische Spelen, Agon, Amsterdam
- NKWI P. & VIDACS B.(1997) Football: politics and power in Cameroon, in "Armstrong G. & Giulianotti R.(ed) Entering the field", Berg, Oxford, p123-140
- NOLL R.(1999) Competition policy in European sports after the Bosman case, in "Competition policy in professional sports: Europe after the Bosman case", Jeanrenaud C. & Késenne S.(ed), Standaard Ed, CIES, Antwerpen
- NORRO P.(1990) Langlauf in de Ardennen, BEVAS, 59,1, p9-25
- NORTON W.(1992) Human geography, Oxford Un Press, Oxford
- NYS J-F.(1998) Un enjeu économique internationale, in "Géopolitique du football, Boniface J.(ed), Editions Complexe, Paris
- O DONNELL H.(1994) Mapping the mythical: A geopolitics of national sporting stereotypes, Discourse and Society, 5,3, p345-380
- O'LOUGHIN J. & VAN DER WUSTEN H.(1993) Political geography of war and peace, in "Political geography in the 20th century (ed P. Taylor)", Belhaven, New York, p65-113
- OJALA C. & GATWOOD M.(1989) The geography of major league baseball playerproduction 1876-1988, Sport place, 3,3, p24-35
- OJALA C. & KURETH E.(1975) From saskatoon to Parry Sound: a geography of skates and sticks in North America, The Geographical Survey, 4, p177-198
- OLU J.(1967) Urban hierarchy in a developing country, Economic Geography, 43,4, p347-365
- OMEY E.(1990) Micro-economie, Faculteit van de economische wetenschappen, Gent
- ORMROD R.(1990) Local context and innovation diffusion in a well-connected world, Economic Geography, 66,2, p109-122
- PAQUET T.(1996) Les mondes des villes, Editions Complexe, Paris
- PARR J. & DENIKE K.(1970) Theoretical problems in central place analysis, Economic Geography, 46,4, p568-586
- PEDERSEN P.(1978) Innovation diffusion within and between national urban systems, in "Systems of cities: readings on structure, growth and policy, Bourne L & Simmons J.(ed)", Oxford Un Press, New York, p310-327
- PEEL D. & THOMAS D.(1988) Outcome uncertainty and the demand for football. An analysis of match attendances in the English football league, Scottish Journal of Political Economy, 35,3, p242-249
- PEEL D. & THOMAS D.(1992) The demand for football. Some evidence on outcome uncertainty., Empirical Economics 17, p323-331
- PEEL D. & THOMAS D.(1996) Attendance demand: an investigation of repeat fixtures, Applied Economics Letters, 3, p391-394
- PEET R.(1998) Modern geographical thought, Blackwell, Oxford
- PENZ O.(1991) Ballgames of the North american Indians and late mediaval europe, Journal of Sport and Social Issues, 15,1, p43-58

- PERKIN H.(1986) Sport and society: empire into Commonwealth, in "Mangan J. & Small R.(ed), Sport, culture, society", p3-5
- PETIT R.(1980) Van amateur tot profvoetballer; in 100 jaar R Antwerp FC, RFC Antwerp, p80-85
- PHILBRICK A.(1957) Areal functional organisation in regional economic geography, *Economic Geography*,33,3, p299-326
- PHILO C. & PADDISON C.(1999) Geographies of domination/resistance, in "Entanglements of power: geographies of domination/resistance, Sharp J.(ed)" , Routledge, Londen, p1-42
- PILLSBURY R.(1974) Carolina Thunder: a geography of southern stock-car racing, *Journal of Geography*,22,1, p39-46
- PODALIRI C. & BALESTRI C.(1998) Ultra's, racism and football culture in Italy, in "Fanatics! Power, identity and fandom in football, Brown A.(ed)", Routledge, Londen
- POLLARD R.(1987) Home advantage in soccer: a retrospective analysis, *Journal of Sport Sciences*,4, p237-248
- PORRO N.(1992) Sport, political system and sociology in Italy, *International Review for the Sociology of Sport*,27,4, p329-341
- PORTER M.(1990) The competitive advantage of nations, Mac Millan, Londen;
- PRICE D. & BLAIR A.(1989) The changing geography of the service sector, Belhaven Press, Londen
- PUIG N. & INGHAM A. (eds)(1993) *International Review for the Sociology of Sport*, special issue "Sport and Space" 28(2/3)
- QUIRK J.(1973) An economic analyses of team movements in professional sports, *Law and Contemporary Problems*,38, p42-66
- RANGER T.(1987) Pugilism and pathology: African boxing and the black urban experience in Southern Rhodesia, in "Baker W & Mangan J(ed) Sport in Africa", Africana Pub Comp, New York, p196-215
- RASCHER D.(1997) A model of a professional sports league, in Hendricks W.(ed) *Advances in the economics of sports*, volume 2, Jai Press Inc.,Londen, p27-76
- RAVENEL L.(1996) La diffusion du football de haut niveau en France, *Mappemonde*,1996,2, p14-18
- RAVENEL L.(1998a) La géographie du football en France, PUF, Paris
- RAVENEL L.(1998b) Hiérarchies urbaines, hiérarchies sportives, *L'espace Géographique*,27,4, p339-348
- RAVENEL L.(1998c) Le football de haut niveau en France: espace et territoires, *L'information Géographique*,62, 5, p233-235
- RAY D. & VILLENEUVE P. & ROBERGE R.(1974) Functional prerequisites, spatial diffusion, and allometric growth, *Economic Geography*,50,4, p341-351
- RECLUS E.(1879) *Géographie Universelle la terre et les hommes 4: L'Europe du Nord-Ouest*, Librairie Hachette et Cie, Paris
- RENSON R.(1997) The reinvention of tradition in sports and games; *JCPES*,19, p46-52
- RIGAUER B.(1981) Sport and work, Columbia Un press, New York
- Rijksplanologische Dienst Nederland(1974) *Hiërarchie van kernen in Nederland*
- RIMMER P. & JOHNSTON R.(1967) Areas of community interest in Victoria as indicated by competitive sport, *Australian Geographer*,10,4, p311-313
- RIORDAN J.(1977) Sport in Soviet society, Cambridge Un Press, Cambridge
- RIORDAN J.(1990a) Playing the new rules: Sovjetsport and perestroïka, *Soviet studies*,42,1, p133-145

- RIORDAN J.(1990b) Soviet-style sport in eastern Europe: the end of an era, in "The changing politics of sport Allison L.(ed)", Manchester un Press, Manchester, p37-58
- RIORDAN J.(1998) The sports policy of the Soviet Union, 1917-1941, in "Arnaud P. & Riordan J.(ed), Sport and international politics", E &Fn Spon, Londen, p 67-78
- RIVETT P.(1975) The structure of league football, Operational Research Quarterly,26;x, p801-812
- ROBERTSON R.(1990) Mapping the global condition: Globalization as the central concept; in "Featherstone M.(ed) Global culture; nationalism, globalization and modernity, X;X, p15-30
- ROBERTSON R.(1992) Globalization: social theory and global culture,Sage, Londen;
- ROBINSON G.(1998) Methods and techniques in human geography, Wiley, Chicester
- ROCHE M.(1992) Mega-events and micor-modernization: On the sociology of the new urban tourism, British Journal of Sociology,43,4, p563-600
- ROCHE M.(ed)(1998a) Sport, popular culture and indentity, Chelsea school research Centre edition vol 5, Meyer & Meyer verlag, Aachen
- ROCHE M.(1998b) Sport, popular culture and identity: an introduction, in "Roche M.(ed) Sport, popular culture and identity", Meyer & Meyer verlag, Aachen, p1-20
- ROCHE M.(2000) Mega events modernity, Olympics and expos in the growth of global culture, Routledge, Londen
- ROCHEFORT M.(1960) Organisation urbaine de Alsace, Les Belles Lettres, Paris
- ROGERS E.(1995) Diffusion of innovations, The Free Press, New York
- ROONEY J.(1969) Up from the mines and out from the prairies: some geographical implications of football in de US, Geographical Review,LIX,4, p471-492
- ROONEY J.(1974) A geography of American sport,Addison Wesley, Reading Massachussets
- ROONEY J.(1975) Sport from a geographic perspective, in "Ball D. & Loy J.(ed) Sport and social order:contributions to sociology of sport", Addison-Wesley, Reading Massachussets, p51-115
- ROONEY J.(1987) The recruiting game: toward a new system of intercollegiate sport, University of Nebraska Press, Lincoln
- ROONEY J. & PILLSBURY R.(1992) Atlas of American sport, Mc Millan, New York
- ROOSJEN T.(1995) De geografie van de wielersport, Thesis,XXXX, Universiteit Utrecht, Utrecht
- ROOSJEN T. & VAN DAM F.(1996) Wielrennen en city-marketing: Waarom Bahamontes de Tour maar één maal won, Geografie, 5,4, p20-23
- RUDDIJS S.(1993) De Olympische Spelen als stedelijk inhaalmanoeuvre, Geografie, 2,1, p24-27
- SAEY P.(1973) Three fallacies in the literature on central place theory, Tijdschrift voor Economische en Sociale geografie,64,3, p181-194
- SAEY P.(1976) Kritische handleiding bij de geografische literatuur over lokalisatietheorieën: vol 1 &2, Publicaties van het Seminarie voor Menselijke en Economische geografie,12, RUG, Gent
- SAEY P.(1979) De ligging van de centrale plaatsen in O en W-Vlaanderen, De Aardrijkskunde,3,4, p359-391
- SAEY P.(1990a) Ontwikkelingspolen en verzorgende centra in de geografische opbouw van Vlaanderen. een oefening in toegepaste analytische geografie, Publikaties van het Seminarie voor Menselijke en Economische Aardrijkskunde, UG, Gent
- SAEY P.(1990b) De geografische studie van de samenleving, De Aardrijkskunde 14,2-3, p69-306

Bibliografie

- SAEY P.(1993) Staat en volk, *De Aardrijkskunde*,17,3, p265-291
- SAEY P.(1994) Maatschappij, economie en territoriale samenlevingsverbanden, *De Aardrijkskunde*,18,2, p99-140
- SAEY P. & LIETAER M.(1980) Consumer profiles and central place theory, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*,71,2, p180-186
- SAINT-JULIEN T.(1992) Diffusion spatiale, in "Pumain D. & Bailly A.(ed) *Encyclopedie de géographie*, Economica, Paris, p577-598
- SCHAEFER F.(1953) Exceptionalism in geography: methodological examination, *Annals of the Association of American Geographers*,43,3, p226-249
- SCHILLER H.(1976) Communication and cultural domination, Sharpe, New York
- SCHIMMEL K.(1995) Growth politics, urban development, and sport stadium construction in the US: a case study, in "Bale J. & Moen O.(ed) *The stadium and the city*", Keele Un Press, Keele, p111-156
- SCHMOOK G.jr; (1968) Wiskundige afgebakende ommelanden en hinterlanden v/d Belgische steden op basis van geselecteerde diensten uit de tertiaire sector, *Geografische tijdschrift*,4, p302-307
- SCHMOOK G. & VAN DER HAEGEN H.(1967) Hinterlanden en hiërarchie der centra in NW-België; *BEVAS*,36,1, p79-171
- SCHWARTZ B. & BARSKY S.(1977) The home advantage,*Social Forces*,55, p641-661
- SCOTT A.(1997) *The limits of globalization*,Routledge, Londen
- SCOTT P.(1970) *Geography and retailing*, Hutchinson & Co, Londen
- SEMPLE R. & BROWN L. & BROWN M.(1977) Strategies for the promotion and diffusion of consumer goods and services: an overview, *International Regional Science Review*,2,1, p91-102
- SHAW E.(1963) Geography and baseball, *Journal of Geography* 62, p74-76
- SHELLEY A. & SHELLEY F.(1993) Changing migration patterns of major league baseball players, *Sport place*,7,1,2p3-35
- SHELLEY F. & CARTER K.(1984) The geography of baseball fan support in the US, *North American Culture*,1, p77-95
- SHEPPARD E.(2000) Competition between places, in "Sheppard E. & Barnes T.(ed) *A companion to economic geography*", Blackwell, Malden, p169-186
- SHIRTS M.(1988)Socrates,Corinthians and questions of democracy and citizenship,in "Arbena J.(ed), *Sport and society in Latin America*",GreenwoodPress,New York,p97-112
- SIMMONS R.(1996) The demand for english league football. A club-level analysis, *Applied Economics*,28,2, p139-155
- SIMON H.(1957) *Models of man*, Wiley pub, New York
- SLOANE P.(1971) The economics of professional football: the football clubs as a utility maximiser, *Scottish Journal of Political Economy*,18, p121-145
- SLOANE P.(1980) The economics of professional team sports: a survey of theory and evidence, *Journal of Economic Studies*,13,1, p3-80
- SMAILES A.(1944) The urban hierarchy in England and Wales, *Geography*,29,1, p41-51
- SMITH A.(1971) *Theories of nationalism*, Duckworth, Londen
- SMITH A.(1995) *Nations and nationalism in global era*, Polity Press, Cambridge
- SMITH A.(2000) *Theories of nationalism: alternative models of nation formation*, in "Lieter M.(ed), *Asian nationalism*", Routledge, Londen, p1-20
- SMITH S.(1983) *Recreation geography*; Longman, Harlow
- SONNTAG A.(1998) Le football, image de la nation, in "Géopolitique du football, Boniface P. (ed), *Editions Complexe*, Paris, p31-40

- SORRE M.(1952) Les fondements de la géographie humaine: L'habitat conclusion générale, A Colin, Paris
- SPORCK J. & GOOSSENS M.(1985) Het stedennet. Invloedssferen en hiërarchie der steden, Tijdschrift van het Gemeentekrediet van België,154, p191-204
- STAFFORD H (1963) The functional bases of small towns, Economic Geography,39,2, p165-174
- STEIN S.(1988) The case of soccer in early 20th century Lima, in "Arbena J(ed), Sport and society in Latin America", Greenwood Press, New York, p63-84
- STOKVIS R.(1979) Strijd over sport, Van Loghum Slaterus, De'venter
- STOKVIS R.(1989) De sportwereld: een sociologische inleiding, Samson, Alphen a/d Rijn
- STUART O.(1995) The lions stir: football in African society, in "Giving the game away S Wagg(ed)", Leicester Un Press, Londen, p24-51
- STUART O.(1996) Players, workers, protestors: social change and soccer in colonial Zimbabwe, in "Sport, identity and ethnicity, J Mc Clancy(ed)', Berg, Oxford, p167-180
- SUGDEN J. & BAIRNER A.(1992) "Ma there's a helicopter on the pitch": sport leisure and the state in Northern Ireland, Sociology of Sport Journal,9,2, p154-166
- SUGDEN J. & TOMLINSON A.(1998) Sport, politics and identities: Football cultures in comparative perspective, in "Roche M.(ed) Sport, popular culture and identity", Meyer & Meyer verlag, Aachen, p169-192
- SURIN K.(1997) On producing the concept of a global culture in "Nations, identity, culture Mudimbe V(ed), Duke Un Press, Durham, p199-219
- TAYLOR I.(1984) Professionel sport and the recession. The case of british soccer, International Review for the Sociology of Sport,19,1, p7-30
- TAYLOR I.(1991) English football in the 1990s: taking Hillsborough seriously?, in "British football and social change Williams J. & Wagg S.(ed)", Leicester Un Press, Londen, p3-24
- TAYLOR P.(1993a) Geopolitical world order, in "Political geography in the 20th century, Taylor P.(ed), Belhaven Press, Londen, p33-61
- TAYLOR P.(1993b) The meaning of the North: England's "foreign country" within?, Political Geography,12,2, p136-155
- TAYLOR P.(1993c) Political geography; World-economy, nation-state and locality, Longman, Harlow
- TAYLOR P.(1996) The way the modern world works, world hegemony to world impasse,Wiley, Chichester
- TAYLOR P.(1999) Modernities: a geohistorical interpretation, Routledge, Londen
- TAYLOR R.(1985) Walking alone together: football supporters and their relationship with the game, in "The football world: a contemporary social history, S. Wagg(ed), Harvester Press, Brighton, p111-129
- TEITZ M.(1968) Locational strategies for competitive systems, Journal of Political Economy,49, p135-148
- TEJA A.(1998) Italian sport and international relations under fascism, in "Arnaud P. & Riordan J.(ed), Sport and international politics", E & Fn Spon, Londen, p147-170
- THOMAS I.(1993) Sensibilité du découpage spatial optimal des services d'urgence à la définition de la demande, L'espace Géographique,22,4, p318-332
- THOMAS R. & HAUMONT A. & LEVET J-L.(1987) Sociologie du sport, PUF, Paris
- TILSLEY M.(1979) Het vestigingspatroon van de financiële instellingen in België, BEVAS,48,2, p255-296

- TIMMERMANS H.(1979) Centrale plaatsen theorieën en ruimtelijk koopgedrag,Ergon, Eindhoven
- TOMLINSON A.(1991) North and south: the rivalry of the Football League and the Football Association, in "British football and social change Williams J. & Wagg S.(ed)", Leicester Un Press, Londen, p25-47
- TOMLINSON J.(1991) Cultural imperialism, Pinter Publishers, Londen
- TOMLINSON R.(1986) A geography of flat-racing in Great Britain, Geography,71,3, p228-239
- TOREGAS C. & REVELLE C.(1972) Optimal location under time or distance constraints, Papers Regional Science Association,28, p133-143
- TOREGAS C. et all (1971) The location of emergency service facilities, Operational Research,19, p1363-1373
- TRANTER N.(1998) Sport, economy and society in Britain 1750-1914; New studies in Economic and social history, Cambridge Un Press, Cambridge
- TUASTAD D.(1997) The political role of football for Palestinians in Jordan, in "Armstrong G. & Giulianotti R.(ed), Entering the field", Berg, Oxford, p105-121
- VALLET O.(1998) Le football, entre politique et religion, in "Géopolitique du football, Boniface (ed)", Editions Complexe, Paris, p103-105
- VAN BOTTENBURG M.(1994) Verborgen competitie. Over de uiteenlopende populariteit van sporten, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam
- VAN DAM F.(1996a) Geografie en sport: een rondje langs de velden, Geografie, 5, 4, p4-7
- VAN DAM F.(1996b) Stad en stadion in England: een tweeslachtige verhouding, Geografie, 5,4, p14-18
- VAN DAM F.(1998) Van lulu tot hype? Nieuwe voetbalstadions in Nederland; Geografie,7,2, p28-33
- VAN DAM F.(2000) Refurbishment, redevelopment or relocation? The changing form and location of football stadiums in the Netherlands, AREA,32,2, p133-144
- VAN DEN ENDE H.(1971) Beschrijvende statistiek voor gedragswetenschappen, Agon Elsevier, Amsterdam
- VAN DER HAEGEN H. & GOOSSENS M. et all (1972) De invloedssferen der centra en hun activiteitsstructuren, Atlas van België, commentaren bij bladen 28A-B-C, Commissie voor de Atlas, Gent
- VAN DER HAEGEN H. & PATTIJN M. & CARDYN C.(1970) West European settlement system, Acta Geographica Lovaniensa, 22, KUL,Leuven
- VAN DER HAEGEN H. & PATTYN M.(1980) Het stadsgewest; begripsverduidelijking, exemplarische toelichting en regionaal overzicht, De Aardrijkskunde,4,3, p227-255
- VAN DER HAEGEN H. & VAN HECKE E. & JUCHTMANS G.(1996) De Belgische stadsgewesten 1991, Statistische studiën, 104; N.I.S.,
- VAN DER HEIJDEN W.(1989) Wat houdt Barcelona over na de olympische spelen?, Geografenkrant, oktober 1989, p16-17
- VAN DER WERFF R. & VERLAAN K.(1994) Professioneel voetbal in Europa: Een economisch-geografische analyse, Thesis geografie, Universiteit Utrecht, Utrecht
- VAN DIERENDONCK P. & VEREECKE A. (1994) Operationeel beheer, Academic Press,Gent
- VAN DUJN J.(1974) De vraag naar betaald voetbal; Economische Sociale Berichten, 28 augustus 1974, p740-743
- VAN HECKE E.(1997) Hiërarchie van de stedelijke kernen in Vlaanderen, Instituut voor Sociale en Economische Geografie, Heverlee

- VAN HECKE E.(1998) Actualisering van de stedelijke hiërarchie in België, Tijdschrift van het Gemeentekrediet,205, Gemeentekrediet Brussel, p.45-75
- VAN RIETBERGEN T.(1996) Olympische medailles, Geografie,5,2,p24
- VASIL P.(1995) Colonialism and football: The first Nigerian tour to Britain, Race and class,36,4, p55-70
- VERHETSEL A. & JORISSEN A.(1992) België, een land met meer dan twee snelheden? Het gebruik van jaarrekeningen in economisch-geografisch onderzoek, De Aardrijkskunde,16,4, p311-342
- VERVAEKE W.(2000) De organisatie van professionele ploegsportcompetities economisch belicht: een vergelijkende studie, onuitgegeven thesis, Hogeschool, Gent
- VLASSENBOECK W.(1987a) De Belgische banksector: spreidingspatroon en confrontatie met de stedenhiërarchie, De Aardrijkskunde,87/2, p319-340
- VLASSENBOECK W.(1987b) Bancaire relaties en specifiek regionaal-stedelijke invloedssferen; BEVAS,87/2, p227-250
- VLASSENBOECK W.(1995) The geography of a special case of out-of-home eating industry in Belgium- the sector of hamburger restaurants, Revue Belge de Géographie,119, p317-324
- VOLKERS K. & VAN DAM F.(1992) Zal de Goffert ooit nog kolken. Een sportgeografische beschouwing van het betaald voetbal in Nederland; Geografie 2, december, p16-21
- VOORTMAN A.(1961) Ontwikkeling en toepassing van een methode ter afleiding van de patronen der verzorgende centra, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie,52,12, p309-318
- WAGG S.(1985) The football world: a contemporary social history, Harvester Press Ltd, Brighton
- WAGG S.(1995a) Giving the game away. Football, politics and culture in five continents, Leicester Un Press, Londen
- WAGG S.(1995b) On the continent: football in the societies of North West Europe, in "Giving the game away S. Wagg(ed)", Leicester un Press, Londen, p103-124
- WAGG S.(1995c) Mr Drains, go home: football in the societies of the Middle East, in "Giving the game away S. Wagg(ed)", Leicester un Press, Londen, p163-178
- WAGG S.(1995d) The missionary position: football in the societies of Britain and Ireland, in "Giving the game away S Wagg(ed)", Leicester un Press, Londen, p1-23
- WAGNER E.(1982) Sport participation in Latin America, International Review of Sport Sociology 17,2, p29-39
- WAGNER E.(1984) Sport in Asia and Africa: a comparative handbook, Greenwood Press, New York
- WAGNER E.(1988) Sport in revolutionary societies: Cuba and Nicaragua, in, "Arbena J.(ed), Sport and society in Latin America", Greenwood Press, New York, p113-136
- WAGNER E.(1990) Sport in Africa and Asia: Americanization or mundialization?, Sociology of Sport Journal, 7, p399-402
- WAGNER P.(1981) Sport: culture and geography, in "Space and time in geography A. Pred(ed), Geerup Lund
- WALDSTEIN D. & WAGG S.(1995) Unamerican activity? Football in US and Canadian society, in "Giving the game away S. Wagg(ed)", Leicester un Press, Londen, p72-87
- WALKER B.(1986) The demand for professional football and the success of football league teams: some city size effects, Urban studies, 9, p203-207
- WALLACE I.(1990) The global economic system, Routledge, Londen
- WALLERSTEIN I.(1975) World inequalities, Black rose books ltd, Montreal

- WALLERSTEIN I.(1978) Europese wereld-economie in de 16de eeuw: het moderne wereld-systeem, Heureka, Nieuwkoop
- WALLERSTEIN I.(1979) The capitalist world-economy, Cambridge Un Press, Cambridge
- WALLERSTEIN I.(1984a) Historisch kapitalisme, Heureka,Weesp
- WALLERSTEIN I.(1984b) The politics of the world-economy, Cambridge Un Press, Cambridge
- WALLERSTEIN I.(1989) The modern world-system III; The second era of great expansion of the capitalist world-economy,1730-1840s, Academic Press Inc, San Diego
- WALLERSTEIN I.(1991) Geopolitics and geoculture: essays on the changing world-system, Cambridge Un Press, Cambridge
- WALTERSPIELER M.(1982) Le football Lorrain: L'espace géographique d'un sport régional, Revue Géographique de l'Est,22,3-4, p307-313
- WALVIN J.(1978) Leisure and society, 1830-1950, Mc Millan, Londen
- WATERS M.(1995) Globalization, Routledge, Londen
- WAYLEN P & SNOOK A.(1990) Patterns of regional succes in the football league, AREA,22,4, p353-367
- WEISS O. & SCHULTZ W.(ed) (1995) Sport in space and time, Un of Vienna Press, Vienna
- WELLHOFER E.(1995) "Things fall apart: the center cannot hold": cores, peripheries and peripheral nationalism at the core and the periphery of the worldeconomy, Political Geography,14,6/7, p503-520
- WHANNEL G.(1998) Individual stars and collective identities in media sport, in "Roche M.(ed) Sport, popular culture and identity", Meyer & Meyer verlag, Aachen, p23-36
- WHITEHAND J. & PRATT M.(1975) Some basic assumptions on diffusion research, AREA,7,2, p87-93
- WILLIAMS G.(1994) The road to Wigan Pier revisited: the migration of Welsh rugby talent since 1918, in "Bale J & Maquire J(ed) the global sports arena", Frank Cass, Londen, p25-38
- WILLIAMS J. & WAGG S.(1991) British football and social change: getting into Europe
- WILSON P. & SIM B.(1995) The demand for semi-pro league football in Malaysia 1989-91: a panel data approach, Applied Economics,27, p131-138
- WISEMAN N.(1977) The economics of football; Lloyds Bank Review,123,,jan 77, p29-43
- WOLFF R.(1975) Hegemonic powers in the contemporary world; in World inequality (ed I Wallerstein), Black Rose Books Ltd, Montreal, p30-47
- YEATES M.(1968) An introduction to quantitative analysis in economic geography, Mc Graw-Hill Book company,Mc Graw Hill, New York
- YETMAN N. & EITZEN S.(1973) Some social and demographic correlates of football productivity, The Geographical Review,63;4, p553-557
- YOUNG G.(1978) Hierarchy and central place: some questions of more general theory, Geografiska Annaler, 60B, 2, p71-78
- YOUNG T.(1986) The sociology of sport: structural marxist and cultural marxist approaches, Sociological Perspectives,29, p3-28

Kranten- en tijdschriftartikels

- AUSTER P.(1999) Het beste spel: voetbal, Het beste van het Millennium 1, 22/12/99, De Morgen, p13-15
- CARREMANS F.(1999) De "versporting" van de maatschappij zet zich door, De Morgen,31/12/99, p18
- GOULLET T.(08/08/2000) Kloof met kleine clubs, Algemeen Dagblad,p11
- HAUSPIE J.(20/09/2000) Trudo Dejonghe, Een voetbalclub is als een GB, Voetbal Magazine, p44-48
- HAUSPIE L.(27/09/2000) KV Lierse, Lierse is bezig zich een reden van bestaan te geven, Voetbal Magazine, p40-42
- HAUSPIE J.(04/10/2000) FC Waasland, Lokeren heeft de fusie helemaal verkeerd aangepakt, Voetbal Magazine,p44-48
- HAUSPIE J.(11/10/2000) FC Hageland, Politici bepalen vandaag wie er in eerste klasse speelt, Voetbal Magazine, p48-50
- HAUSPIE J.(18/10/2000) FC Borinage, met een club zonder supporters kom je niet ver, Voetbal Magazine,p36-38
- MERCKX T.(1999) Verstandshuwelijk tussen Lokeren en St Niklaas, De Morgen,02/01/99, p15
- MEULENAERE K.(28/01/1998) Voor een kater en een maagzweer, Knack, p88-91
- PAULI W.(21/03/1998) Textiel strijdt om de grasmat, De Morgen, p34-35
- SARIN H.(02-03/10/1999) Er is een revolutie nodig, Het Nieuwsblad,p25
- SYS J.(06/12/2000) Moeskroen, Het enige wat hier ontbreekt is een Europese titel, Voetbal Magazine,p54-57
- T'KINT P.(27/09/2000) Westerlo, Charel en zijn mannen, Voetbal Magazine,p57-59
- T'KINT P. & VANHEULE F.(10/01/2001) Het mes op de keel, Voetbal Magazine,p66-69
- VANDENABEELE C.(24/06/1998) De wereld is één stad geworden, Voetbal Magazine,p68-71
- VANDENABEELE C.(23/09/1998) Het moet gebeuren, Voetbal Magazine, p42-44
- VANDENABEELE C.(20/12/2000) RC Harelbeke, licentiekoorts, Voetbal Magazine,p26
- VANDEPITTE G.(11/08/2000) FC Zuidwest raakt nog steeds geen bal, FET,p6
- VANDEWALLE L.(02/12/1999) Lage recettes doden kleine clubs, Het Nieuwsblad, p23
- VANDEWALLE L.(11/02/2000) Eerste klasse lokt 20% meer volk, De Gentenaar,p21
- VANDEWEGHE H.(25/03/1998) Pompen of verzuipen, Darwinisme in het Belgisch voetbal, Financieel Economische Tijd,25/3/98,p2
- VANDEWEGHE H.(31/03/2000) De economisch-geografische optimalisering van voetbal, Financieel Economische Tijd, 31/3/2000,p2

Naslagwerken

- Administratie planning en statistiek (1995) Vlaamse steden en gemeenten: wegwijzer in bestaande typologieën, Stativaria 10, Brussel
- BAETENS H.(1998) Adresboek KBVB 1998, Baetens H.,St Kat Lombeek
- The Football Industry review, january 1997, Greig Middleton Investment Research, Londen
- Deloitte & Touche Annual review of football finance,1998,1999,2000, Boone G.(ed) Deloitte & Touche Tohmatsu, Manchester
- Deloitte & Touche Italian serie A: Financial review 1997, Marchesi A.(ed), Deloitte & Touche Tohmatsu, Milaan

Bibliografie

- Deloitte & Touche, The 20 richest football clubs in the world, 1998, 1999, 2000, FourFourTwo,
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA 2000 (cd-rom)
- Historia de los clubes de primera division 1994-95, Interviv Grupo Zeta, Madrid, 1995
- Licentieverhandelingen geografie 1984+-1990, BEVAS 1990, 59,2, p314-339
- LONGMAN (1993) Language activator. The world's first production dictionary, Clays Ltd, St Ives
- NIS(1996) De Belgische stadsgewesten 1991, Statistische Studiën 104, Ministerie van Economische Zaken, Brussel
- NIS Bevolking van het rijksregister 01/01/1997(voorlopig), Tabel 70.01(naar deelgemeente)
- STATESMAN'S YEARBOOK (The)(1998-99) en (1999-2000)The essential political and economic guide to all the countries of the world, 135th & 136th editie; Turner B.(ed)
- VANDALE(1989) Groot woordenboek der Nederlandse taal, Vandale lexicografie, Utrecht
- VLASSEN BROECK W.(2000) De wereldeconomie 1999-2000, Academia Press, Gent
- Voetbal Magazine, Competitiebalans, cijfers statistieken, analyses: de 18 eerste klassers doorgelicht seizoen 1999-2000, 17/05/2000
- Voetbal Magazine, Competitie specials 1998, 1999, 2000, 04/08/1999, 08/08/2000

Internetsites

www.ioc.org (internationaal olympisch comite) 20/06/2000
www.cricket.org 28/06/2000
www.iba.worldcup (internationale baseball associatie) 22/06/2000
www.fiba ranking (federatie van de internationale basket associaties) 21/06/2000
www.fig.org (federatie van de internationale gymnastiekassociaties) 22/06/2000
www.uci.ch (internationale wielrennersbond) 07/06/2000 en 09/06/2000
www.olympic.org/ioc 14/06/2000 en 16/06/2000
www.soccerstats.com 17/05/2000
www.uefa.org (unie van de Europese voetbalassociaties) 16/06/2000
www.fifa2.com (federatie van de internationale voetbalassociaties) 12/04/2000 en 21/05/2000
www.shinty.com 10/01/2000 en 18/10/2000
www.gaa.ie (Gaelic Athletic Association) 10/01/2000 en 24/05/2000
www.un.org (verenigde naties) 19/05/2000
www.lvn.comvrr 14/05/2000
www.iarc.org 10/01/2000
www.footbel.com (Koninklijke Belgische voetbalbond) 20/06/00
www.fifa.com 19/05/2000; 21/05/2000; 02/01/2001
www.uefa.com 02/01/2001
www.conmebol.com 02/01/2001
www.asian-football.com 02/01/2001
www.cafonline.com 02/01/2001
www.footballconfederation.com 02/01/2001
www.soccernova.com 11/01/2001
www.sydney2000.com 11/01.2001

